

Namo tassa bhagavato arahato sammāsambuddhassa

Aṅguttaranikāye

Ekakanipāta-aṭṭhakathā

Ganthārambhakathā

“Karūṇāsītalahaḍayaṃ (1.0001), paññāpajjotavihatamohatamaṃ;
sanarāmaralokagaruṃ, vande **sugataṃ** gativimuttaṃ.

“Buddhopi buddhabhāvaṃ, bhāvetvā ceva sacchikatvā ca;
yaṃ upagato gatamaṃ, vande tamanuttaraṃ **dhammaṃ**.

“Sugatassa orasānaṃ, puttānaṃ mārasenamathanānaṃ;
aṭṭhannampi samūhaṃ, sirasā vande **ariyasaṅghaṃ**.

“Iti me pasannamatino, ratanattayavandanāmayāṃ puññaṃ;
yaṃ suvihatantarāyo, hutvā tassānubhāvena.

“Ekakadukādipaṭimaṇḍitassa **aṅguttarāgamavarassa**;
dhammakathikapuṅgavānaṃ, vicittapaṭibhānajanānaṃ.

“Atthappakāsanatthaṃ, **aṭṭhakathā** ādito vasisatehi;
pañcahi yā saṅgītā, anusaṅgītā ca pacchāpi.

“Sīhaḷadīpaṃ pana ābhatātha vasinā mahāmahindena;
ṭhapitā sīhaḷabhāsāya, dīpavāsīnamatthāya.

“Apanetvāna (1.0002) tatohaṃ, sīhaḷabhāsaṃ manoramaṃ bhāsaṃ;
tantinayānucchavikaṃ, āropento vigatadosaṃ.

“Samayaṃ avilomento, therānaṃ theravaṃsadīpānaṃ;
sunipuṇavinicchayānaṃ, mahāvihāre nivāsīnaṃ.

“Hitvā punappunāgatamatthaṃ, atthaṃ pakāsayissāmi;
sujanassa ca tuṭṭhatthaṃ, ciraṭṭhitatthañca dhammassa.

“Sāvattipabhūtīnaṃ, nagarānaṃ vaṇṇanā katā heṭṭhā;
dīghassa majjhimassa ca, yā me atthaṃ vadantena.

“Vitthāravasena sudaṃ, vatthūni ca tatta yāni vuttāni;
tesampi na idha bhiyyo, vitthārakathaṃ karissāmi.

“Suttānaṃ pana atthā, na vinā vatthūhi ye pakāsanti;
tesaṃ pakāsanatthaṃ, vatthūnipi dassayissāmi.

“Sīlakathā dhutadhammā, kammaṭṭhānāni ceva sabbāni;
cariyāvidhānasahito, jhānasamāpattivitthāro.

“Sabbā ca abhiññāyo, paññāsaṅkalananicchayo ceva;

khandhādhātāyatanindriyāni, ariyāni ceva cattāri.

“Saccāni paccayākāradesanā suparisuddhanipuṇanayā;
avimuttatantimaggā, vipassanābhāvanā ceva.

“Iti pana sabbaṃ yasmā, **visuddhimagge** mayā suparisuddhaṃ.
vuttaṃ tasmā bhiyyo, na taṃ idha vicārayissāmi.

“Majjhe **visuddhimaggo**, esa catunnampi āgamānañhi.
ṭhatvā pakāsayissati, tatha yathābhāsitamattaṃ.

“Iccheva kato tasmā, tampi gahetvāna saddhimetāya;
aṭṭhakathāya vijānatha, aṅguttaranissitaṃ atthan”ti.

Samkhepakathā

1. Rūpādivaggavaṇṇanā

Tattha (1.0003) **aṅguttarāgamo** nāma ekakanipāto dukanipāto tikanipāto catu-
kkanipāto pañcakanipāto chakkanipāto sattakanipāto aṭṭhakanipāto navakanipāto
dasakanipāto ekādasakanipātoti ekādasa nipātā honti. Suttato-

“Nava suttasahassāni, pañca suttasatāni ca;
sattapaññāsa suttāni, honti aṅguttarāgame”.

Tassa nipātesu **ekakanipāto** ādi, suttasu **cittapariyādānasuttaṃ**. Tassāpi “evaṃ
me sutan”ti-ādikaṃ āyasmatā ānandena paṭhamamahāsaṅgītikāle vuttaṃ nidāna-
mādi. Sā panesā paṭhamamahāsaṅgīti sumaṅgalavilāsiniyā dīghanikāyaṭṭhaka-
thāya ādimhi vitthāritā, tasmā sā tattha vitthāritanayeneva veditabbā.

Nidānavāṇṇanā

1. Yaṃ panetaṃ “evaṃ me sutan”ti-ādikaṃ nidānaṃ, tattha **evanti** nipātapadaṃ,
meti-ādīni nāmapadāni. **Sāvattiyaṃ viharatīti** ettha **vīti** upasaggapadaṃ, **haratīti**
ākhyātapadanti iminā tāva nayena padavibhāgo veditabbo.

Atthato pana **evaṃsaddo** tāva upamūpadesa-sampahaṃsana-garahaṇavaca-
na-sampañiggahākāranidassanāvadhāraṇādi-anekathappabhedo. Tathā hesa
“evaṃ jātena maccena, kattabbaṃ kusalaṃ bahun”ti evamādīsu (dha. pa. 53) upa-
māyaṃ āgato. “Evaṃ te abhikkamitabbaṃ, evaṃ te paṭikkamitabban”ti-ādīsu (a.
ni. 4.122) upadese. “Evametaṃ bhagavā, evametaṃ sugatā”ti-ādīsu (a. ni. 3.66)
sampahaṃsane. “Evamevaṃ panāyaṃ vasalī yasmim vā tasmim vā tassa muṇḍa-
kassa samaṇakassa vaṇṇaṃ bhāsati”ti-ādīsu (saṃ. ni. 1.187) garahaṇe. “Evaṃ,
bhanteti kho te bhikkhū bhagavato paccassosun”ti-ādīsu (ma. ni. 1.1) vacanasam-
pañiggāhe. “Evaṃ byākho ahaṃ, bhante, bhagavatā dhammaṃ desitaṃ ājānā-
mi”ti-ādīsu (ma. ni. 1.398) ākāre. “Ehi tvaṃ, māṇavaka, yena samaṇo ānando
tenupasaṅkama; upasaṅkamitvā mama (1.0004) vacanena samaṇaṃ ānandaṃ
appābādhaṃ appātaṅkaṃ lahuṭṭhānaṃ balaṃ phāsuvihāraṃ puccha- ‘subho

māṇavo todeyyaputto bhavantaṃ ānandaṃ appābādhaṃ ...pe... phāsuvihāraṃ pucchati'ti, evañca vadehi "sādhū kira bhavaṃ ānando yena subhassa māṇava-
vassa todeyyaputtassa nivesanaṃ, tenupasaṅkamatū anukampaṃ upādāyā"ti-ā-
dīsu (dī. ni. 1.445) nidassane. "Taṃ kiṃ maññatha, kālāmā, ime dhammā kusalā
vā akusalā vāti? Akusalā, bhante. Sāvajjā vā anavajjā vāti? Sāvajjā, bhante. Viññu-
garahitā vā viññuppasatthā vāti? Viññugarahitā, bhante. Samattā samādinna ahi-
tāya dukkhāya saṃvattanti no vā, kathaṃ vo ettha hotīti? Samattā, bhante, samā-
dinna ahitāya dukkhāya saṃvattanti, evaṃ no ettha hotī"ti-ādīsu (a. ni. 3.66) ava-
dhāraṇe. Svāyamidha ākāranidassanāvadhāraṇesu daṭṭhabbo.

Tattha ākāratthena **evaṃ**saddena etamatthaṃ dīpeti- nānānayanipuṇaṃ aneka-
jjhāsayasamuṭṭhānaṃ atthabyañjanasampannaṃ vividhapāṭihāriyaṃ dhammattha-
desanāpaṭivedhagambhīraṃ sabbasattānaṃ sakasakabhāsānurūpato sotapatha-
māgacchantaṃ tassa bhagavato vacanaṃ sabbappakārena ko samattho viññātūṃ,
sabbathāmena pana sotukāmataṃ janetvāpi evaṃ me suttaṃ, mayāpi ekenākā-
rena sutanti.

Nidassanatthena "nāhaṃ sayambhū, na mayā idaṃ sacchikatan"ti attānaṃ
parimocento "evaṃ me suttaṃ, mayāpi evaṃ sutan"ti idāni vattabbaṃ sakalaṃ
suttaṃ nidasseti.

Avadhāraṇatthena "etadaggaṃ, bhikkhave, mama sāvakānaṃ bhikkhūnaṃ
bahussutānaṃ yadidaṃ ānando, satimantānaṃ, gatimantānaṃ, dhitimantānaṃ,
upaṭṭhākānaṃ yadidaṃ ānando"ti (a. ni. 1.219, 223) evaṃ bhagavatā, "āyasmā
ānando atthakusalo dhammakusalo byañjanakusalo niruttikusalo pubbāparakusa-
lo"ti (a. ni. 5.169) evaṃ dhammasenāpatinā ca pasatthabhāvānurūpaṃ attano
dhāraṇabalaṃ dassento sattānaṃ sotukāmataṃ janeti "evaṃ me suttaṃ, tañca
kho atthato vā byañjanato vā anūnāmanadhikaṃ, evameva, na aññathā daṭṭhabba-
n"ti.

Mesaddo (1.0005) tīsu atthesu dissati. Tathā hissa "gāthābhigītaṃ me abhojane-
yyan"ti-ādīsu (su. ni. 81; saṃ. ni. 1.194) mayāti attho. "Sādhū me, bhante,
bhagavā saṃkhittena dhammaṃ desetū"ti-ādīsu (saṃ. ni. 4.88) mayhanti attho.
"Dhammadāyādā me, bhikkhave, bhavathā"ti-ādīsu (ma. ni. 1.29) mamāti attho.
Idha pana "mayā sutan"ti ca, "mama sutan"ti ca atthadvaye yujjati.

Sutanti ayaṃ **sutasaddo** sa-upasaggo ca anupasaggo ca gamana-vissuta-kili-
nna-upacitānuyoga-sotaviññeyya-sotadvārānusāraviññātādi-anekatthappabhedo.
Tathā hissa- "senāya pasuto"ti-ādīsu gacchantoti attho. "Sutadhammassa passa-
to"ti-ādīsu (udā. 11) vissutadhammassāti attho. "Avassutā avassutassā"ti-ādīsu
(pāci. 657) kilinnākilinnassāti attho. "Tumhehi puññaṃ pasuttaṃ anappakan"ti-ā-
dīsu (khu. pā. 7-12) upacitanti attho. "Ye jhānappasutā dhīrā"ti-ādīsu (dha. pa. 181)
jhānānuyuttāti attho. "Diṭṭhaṃ suttaṃ mutan"ti-ādīsu (ma. ni. 1.241) sotaviññe-
yyanti attho. "Sutadharo sutasannicayo"ti-ādīsu (ma. ni. 1.339) sotadvārānusāra-
viññātadharoti attho. Idha panassa sotadvārānusārena upadhāritanti vā upadhāra-
ṇanti vāti attho. Me-saddassa hi mayāti atthe sati "evaṃ mayā suttaṃ sotadvārānu-
sārena upadhāritan"ti yujjati. Mamāti atthe sati "evaṃ mama suttaṃ sotadvārānu-

sārena upadhāraṇaṃ” ti yujjati.

Evametesu tīsu padesu **evanti** sotaviññāṇādiviññāṇakiccanidassanaṃ. **Meti** vuttaviññāṇasamaṅgipuggalanidassanaṃ. **Sutanti** assavanabhāvapaṭikkhepato anūnādhikāvīparītaggahaṇanidassanaṃ. Tathā **evanti** tassā sotadvārānusārena pavattāya viññāṇavīthiyā nānappakārena ārammaṇe pavattabhāvappakāsaṇaṃ. **Meti** attappakāsaṇaṃ. **Sutanti** dhammappakāsaṇaṃ. Ayañhettha saṅkhepo-
“nānappakārena ārammaṇe pavattāya viññāṇavīthiyā mayā na aññaṃ kataṃ, idaṃ pana kataṃ, ayaṃ dhammo suto” ti.

Tathā **evanti** niddisitabbappakāsaṇaṃ. **Meti**

puggalappakāsanam. **Sutanti** puggalakiccappakāsanam. Idam vuttam hoti- yam suttam niddisissāmi, tam mayā evam sutanti.

Tathā (1.0006) **evanti** yassa cittasantānassa nānākārappavattiyā nānatthabyañjanaggahaṇam hoti, tassa nānākāraniddeso. **Evanti** hi ayam ākārapaññatti. **Meti** kattuniddeso. **Sutanti** visayaniddeso. Ettāvatā nānākārappavattena cittasantānena taṃsamaṅgino kattu visaye gahaṇasanniṭṭhānam kataṃ hoti.

Atha vā **evanti** puggalakiccaniddeso. **Sutanti** viññāṇakiccaniddeso. **Meti** ubhaya-kiccayuttapuggalaniddeso. Ayam panettha saṅkhepo- mayā savanakiccaviññāṇasamaṅginā puggalena viññāṇavasena laddhasavanakiccavohārena sutanti.

Tattha **evanti** ca **meti** ca saccikaṭṭhaparamatthavasena avijjamānapaññatti. Kiñhettha taṃ paramatthato atthi, yam evanti vā meti vā niddesaṃ labhetha. **Sutanti** vijjamānapaññatti. Yañhi taṃ ettha sotena upaladdham, taṃ paramatthato vijjamānanti. Tathā **evanti** ca **meti** ca taṃ taṃ upādāya vattabbato upādāpaññatti. **Sutanti** diṭṭhādīni upanidhāya vattabbato upanidhāpaññatti.

Ettha ca **evanti** vacanena asammohaṃ dīpeti. Na hi sammūḷho nānappakārapaṭivedhasamattho hoti. **Sutanti** vacanena sutassa asammosaṃ dīpeti. Yassa hi sutam sammutṭham hoti, na so kālantarena mayā sutanti paṭijānāti. Iccassa asammohena paññāsiddhi, asammosena pana satisiddhi. Tattha paññāpubbaṅgamāya satiyā byañjanāvadhāraṇasamatthatā, satipubbaṅgamāya paññāya atthapaṭivedhasamatthatā. Tadubhayasamatthatāyogena atthabyañjanasampannassa dhammakosassa anupālanasamatthato dhammabhaṇḍāgārikattasiddhi.

Aparo nayo- **evanti** vacanena yoniso manasikāram dīpeti, ayoniso manasikaroto hi nānappakārapaṭivedhābhāvato. **Sutanti** vacanena avikkhepaṃ dīpeti, vikkhittacittassa savanābhāvato. Tathā hi vikkhittacitto puggalo sabbasampattiyā vuccamānopi “na mayā sutam, puna bhaṇathā”ti bhaṇati. Yoniso manasikārena cettha attasammāpaṇidhiṃ pubbe ca katapuññataṃ sādheti sammā appaṇihittassa pubbe akatapuññassa vā tadabhāvato. Tathā avikkhepena saddhammassavanaṃ sappurisūpanissayañca (1.0007) sādheti. Na hi vikkhittacitto sotum sakkoti, na ca sappurise anupassayamānassa savanaṃ atthīti.

Aparo nayo- yasmā “**evanti** yassa cittasantānassa nānākārappavattiyā nānatthabyañjanaggahaṇam hoti, tassa nānākāraniddeso”ti vuttam. So ca evam bhaddako ākāro na sammā appaṇihittatano pubbe akatapuññassa vā hoti, tasmā **evanti** iminā bhaddakenākārena pacchimakakkadvayasampattimattano dīpeti. **Sutanti** savanayogena purimacakkadvayasampattiṃ. Na hi appatirūpadese vasato sappurisūpanissayavirahitassa vā savanaṃ atthi. Iccassa pacchimakakkadvayasiddhiyā āsayasuddhi siddhā hoti, purimacakkadvayasiddhiyā payogasuddhi. Tāya ca āsayasuddhiyā adhigamabyattisiddhi, payogasiddhiyā āgama-byattisiddhi. Iti payogāsayasuddhassa āgamādhigamasampannassa vacanaṃ aruṇuggaṃ viya sūriyassa udayato, yoniso manasikāro viya ca kusalakamma, arahati bhagavato vacanassa pubbaṅgamaṃ bhavitunti ṭhāne nidānaṃ ṭhapento **evam me sutanti-ādimāha**.

Aparo nayo- **evanti** iminā nānappakārapaṭivedhadīpakena vacanena attano

atthapaṭibhānapaṭisambhidāsampattisabbhāvaṃ dīpeti. **Sutanti** iminā sotabbabhedapaṭivedhadīpakena vacanena dhammaniruttipaṭisambhidāsampattisabbhāvaṃ. **Evanti** ca idaṃ yoniso manasikāradīpakavacanaṃ bhāsamāno “ete mayā dhammā manasā anupekkhitā diṭṭhiyā suppaṭividdhā”ti dīpeti. **Sutanti** idaṃ savanayogadīpakavacanaṃ bhāsamāno “bahū mayā dhammā sutā dhātā vacasā paricitā”ti dīpeti. Tadubhayenapi atthabyañjanaparipūriṃ dīpento savane ādaraṃ janeti. Atthabyañjanaparipuṇṇaṃ hi dhammaṃ ādarena assuṇanto mahatā hitā paribāhiro hotīti ādaraṃ janetvā sakkaccaṃ dhammo sotabboti.

Evaṃ me sutanti iminā pana sakalena vacanena āyasmā ānando tathāgatappa-veditaṃ dhammaṃ attano adahanto asappurisabhūmiṃ atikkamati, sāvakattaṃ paṭijānanto sappurisabhūmiṃ okkamati. Tathā asaddhammā cittaṃ vuṭṭhāpeti, saddhamme cittaṃ patiṭṭhāpeti. “Kevalaṃ sutamevettaṃ mayā, tasseva pana bhagavato vacanaṃ”ti dīpento attānaṃ parimoceti (1.0008), satthāraṃ apadisati, jinavacanaṃ appeti, dhammanettiṃ patiṭṭhāpeti.

Apica “evaṃ me sutan”ti attanā uppāditabhāvaṃ appaṭijānanto purimavacanaṃ vivaranta “sammukhā paṭiggahitamidaṃ mayā tassa bhagavato catuvesārajjavisāradassa dasabaladharassa āsabhāṭṭhānaṭṭhāyino sīhanādanādino sabbasattuttamassa dhammissarassa dhammarājassa dhammādhipatino dhammadīpassa dhammasaraṇassa saddhammavaracakkavattino sammāsambuddhassa vacanaṃ, na ettha atthe vā dhamme vā pade vā byañjane vā kaṅkhā vā vimati vā kattabbā”ti sabbadevamanussānaṃ imasmiṃ dhamme assaddhiyaṃ vināseti, saddhāsaṃpadaṃ uppādeti. Tenetaṃ vuccati-

“Vināsayati assaddhaṃ, saddhaṃ vaḍḍheti sāsane;
evaṃ me sutamiccevaṃ, vadaṃ gotamasāvako”ti.

Ekanti gaṇanaparicchedaniddeso. **Samayanti** paricchinnaniddeso. **Ekaṃ sama-**
yanti aniyamitaparidīpanaṃ. Tattha **samayasaddo-**

“Samavāye khaṇe kāle, samūhe hetudiṭṭhisu;
paṭilābhe pahāne ca, paṭivedhe ca dissati”.

Tathā hissa “appeva nāma svepi upasaṅkameyyāma kālañca samayañca upādāyā”ti evamādīsu (dī. ni. 1.447) samavāyo attho. “Ekova kho, bhikkhave, khaṇo ca samayo ca brahmacariyavāsāyā”ti-ādīsu (a. ni. 8.29) khaṇo. “Uṇhasamayo pariḷāhasamayo”ti-ādīsu (pāci. 358) kālo. “Mahāsamayo pavanāsmiṃ”ti-ādīsu (dī. ni. 2.332) samūho. “Samayopi kho te bhaddāli appaṭividdho ahosi, bhagavā kho sāvattthiyaṃ viharati, bhagavāpi maṃ jānissati ‘bhaddāli nāma bhikkhu satthu sāsane sikkhāya aparipūrakārī’ti, ayampi kho te, bhaddāli, samayo appaṭividdho ahosi”ti-ādīsu (ma. ni. 2.135) hetu. “Tena kho pana samayena uggāhamāno paribbājako samaṇamuṇḍikāputto samayappavādake tindukācīre ekasālake mallikāya ārāme paṭivasatī”ti-ādīsu (ma. ni. 2.260) diṭṭhi.

“Diṭṭhe (1.0009) dhamme ca yo attho, yo cattho samparāyiko;
atthābhisamayā dhīro, paṇḍitoti pavuccati”ti.-

Ādīsu (saṃ. ni. 1.129) paṭilābho. “Sammā mānābhisamayā antamakāsi dukkha-ssā”ti-ādīsu (ma. ni. 1.28) pahānaṃ. “Dukkhasa piḷanaṭṭho saṅkhataṭṭho santā-

paṭṭho vipariṇāmaṭṭho abhisamayaṭṭho”ti-ādīsu (paṭi. ma. 2.8) paṭivedho. Idha panassa kālo attho. Tena saṃvacchara-utu-māsa-aḍḍhamāsa-ratti-diva-pubba-ṇha-majjhanhika-sāyanha-paṭhama-majjhima- pacchimayāma-muhuttādīsu kāla-ppabhedabhūtesu samayesu ekaṃ samayanti dīpeti.

Tattha kiñcāpi etesu saṃvaccharādīsu yaṃ yaṃ suttaṃ yaṃhi yaṃhi saṃvacchare utumhi māse pakkhe rattibhāge divasabhāge vā vuttaṃ, sabbaṃ taṃ therassa suviditaṃ suvavatthāpitaṃ paññāya. Yasmā pana “evaṃ me suttaṃ asukasaṃvacchare asuka-utumhi asukamāse asukapakkhe asukarattibhāge asuka-divasabhāge vā”ti evaṃ vutte na sakkā sukkena dhāretuṃ vā uddisituṃ vā uddisāpetuṃ vā, bahu ca vattabbaṃ hoti, tasmā ekeneva padena tamatthaṃ samodhānetvā “ekaṃ samayan”ti āha.

Ye vā ime gabbhokkantisamayo jātisamayo saṃvegasamayo abhinikkhamana-samayo dukkarakārikasamayo māravijayasamayo abhisambodhisamayo diṭṭhadhammasukhavihārasamayo desanāsamayo parinibbānasamayoti evamādayo bhagavato devamanussesu ativiya suppakāsā anekakālappabhedā eva samayā, tesu samayesu desanāsamayasañkhātaṃ ekaṃ samayanti dīpeti. Yo cāyaṃ ñāṇakarūṇākkiccasamayesu karūṇākkiccasamayo, attahitaparahita-paṭipattisamayesu parahita-paṭipattisamayo, sannipatitānaṃ karaṇīyadvayasamayesu dhammi-kathāsamayo, desanāpaṭipattisamayesu desanāsamayo, tesupi samayesu aññataraṃ sandhāya “ekaṃ samayan”ti āha.

Kasmā panettha yathā abhidhamme “yasmim̐ samaye kāmāvacaran”ti ca, ito aññesu ca suttapadesu “yasmim̐ samaye, bhikkhave, bhikkhu vivicceva kāmehi”ti ca bhummavacanena niddeso kato, vinaye ca “tena samayena buddho (1.0010) bhagavā”ti karaṇavacanena niddeso kato, tathā akatvā “ekaṃ samayan”ti upayogavacanena niddeso katoti. Tattha tathā, idha ca aññathā atthasambhavato. Tattha hi abhidhamme ito aññesu suttapadesu ca adhikaraṇattho bhāvenabhāvalakkhaṇattho ca sambhavati. Adhikaraṇaṃ hi kālattho samūhattho ca samayo, tattha vuttānaṃ phassādidhammānaṃ khaṇasamavāyahaṭṭhasaṃkhātassa ca samayassa bhāvena tesam̐ bhāvo lakkhiyati, tasmā tadatthajotanatthaṃ tattha bhummavacanena niddeso kato.

Vinaye ca hetu-attho karaṇattho ca sambhavati. Yo hi so sikkhāpadapaññattisamayo sārīputtādīhipi dubbhiññeyyo, tena samayena hetubhūtena karaṇabhūtena ca sikkhāpadāni paññāpayanto sikkhāpadapaññattihetuñca apekkhamāno bhagavā tattha tattha vihāsi. Tasmā tadatthajotanatthaṃ tattha karaṇavacanena niddeso kato.

Idha pana aññasmiñca evaṃjātike accantasam̐yogattho sambhavati. Yañhi samayaṃ bhagavā imaṃ aññaṃ vā suttantaṃ desesi, accantameva taṃ samayaṃ karūṇāvihārena vihāsi. Tasmā tadatthajotanatthaṃ idha upayogavacanāniddeso katoti. Tenetaṃ vuccati-

“Taṃ taṃ atthamapekkhitvā, bhummāna karaṇena ca; aññatra samayo vutto, upayogena so idhā”ti.

Porāṇā pana vaṇṇayanti- “tasmiṃ samaye”ti vā “tena samayenā”ti vā “ekaṃ

samayan”ti vā abhilāpamattabhedo esa, sabbattha bhummamevatthoti. Tasmā “ekam samayan”ti vuttepi “ekasmiṃ samaye”ti attho veditabbo.

Bhagavāti garu. Garuñhi loke “bhagavā”ti vadanti. Ayañca sabbaguṇavisiṭṭhatāya sabbasattānaṃ garu, tasmā “bhagavā”ti veditabbo. Porāṇehipi vuttaṃ-

“Bhagavāti vacanaṃ seṭṭhaṃ, bhagavāti vacanamuttamaṃ;
garu gāravayutto so, bhagavā tena vuccatī”ti.

Apica (1.0011)-

“Bhāgyavā bhaggavā yutto, bhagehi ca vibhattavā;
bhattavā vantagamano, bhavesu bhagavā tato”ti.-

Imissāpi gāthāya vasenassa padassa vitthārato attho veditabbo. So ca **visuddhi-**
magge (visuddhi. 1.142, 144) buddhānussatiniddese vuttoyeva.

Ettāvatā cettha **evaṃ me sutanti** vacanena yathāsutaṃ dhammaṃ dassento bhagavato dhammasarīraṃ paccakkhaṃ karoti. Tena “na idaṃ atikkantasa-
tthukaṃ pāvacanaṃ, ayaṃ vo satthā”ti satthu adassanena

ukkaṅṭhitam jaṇam samassāseti. **Ekaṃ samayaṃ bhagavāti** vacanena tasmim samaye bhagavato avijjamānabhāvaṃ dassento rūpakāyapariniḅbānaṃ sādheti. Tena “evaṃvidhassa nāma ariyadhammassa desako dasabaladharo vajirasaṅghātasamānakāyo sopi bhagavā pariniḅbuto, kena aññaena jīvite āsā janetaḅbā”ti jīvitamadamattaṃ jaṇam saṃvejeti, saddhamme cassa ussāhaṃ janeti. **Evanti** ca bhaṅanto desanāsampattiṃ niddisati. **Me sutanti** sāvakasampattiṃ. **Ekaṃ samayanti** kālasampattiṃ. **Bhagavāti** desakasampattiṃ.

Sāvattiyanti evaṃnāmake nagare. Samīpatthe cetam bhumavacanaṃ. **Viharaṭṭi** avisesena iriyāpathadibbabrahma-ariyavihāresu aññataravihārasamaṅgiparidīpanametaṃ. Idha pana ṭhānagamanaṇisajjāsayanappabhedesu iriyāpathesu aññatara-iriyāpathasamāyogaparidīpanaṃ, tena ṭhitopi gacchantopi nisinnopi sayānopi bhagavā viharaticceva veditabbo. So hi ekaṃ iriyāpathabādhanam aññaena iriyāpathena vicchinditvā aparipatantaṃ attabhāvaṃ harati pavatteti, tasmā “viharaṭṭi”ti vuccati.

Jetavaneti jetassa rājakumārassa vane. Tañhi tena ropitaṃ saṃvaḍḍhitaṃ paripālitaṃ, so cassa sāmī ahoṣi, tasmā jetavananti saṅkhaṃ gataṃ, tasmim jetavane. **Anāthapiṇḍikassa ārāmeti** anāthapiṇḍikena gahapatinā catupaññāsahiraññaḅkoṭi-pariccāgena buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa niyyātitattā anāthapiṇḍikassaṭṭi saṅkhaṃ gate ārāme (1.0012). Ayamettha saṅkhepo, vitthāro pana papañca-sūdaniyā majjhimaṭṭhakathāya sabbāsavasuttavaṇṇanāyaṃ (ma. ni. aṭṭha. 1.14 ādayo) vutto.

Tattha siyā- yadi tāva bhagavā sāvattiyam viharati, “jetavane”ti na vattabbaṃ. Atha tattha viharati, “sāvattiyā”ti na vattabbaṃ. Na hi sakkā ubhayattha ekaṃ samayaṃ viharitunti. Na kho panetaṃ evaṃ daṭṭhabbaṃ. Nanu avocumha “samīpatthe bhumavacanaṃ”ti. Tasmā yathā gaṅgāyamunādīnaṃ samīpe goyūthāni carantāni “gaṅgāya caranti, yamunāya caranti”ti vuccanti, evamidhāpi yadidaṃ sāvattiyā samīpe jetavanaṃ, tattha viharanto vuccati “sāvattiyam viharati jetavane”ti. Gocaragāmanidassanattaṃ hissa sāvattivacanaṃ, pabbajitānurūpanivāsanaṭṭhānanidassanattaṃ sesavacanaṃ.

Tattha sāvattivacanaṇa āyasmā ānando bhagavato gahaṭṭhānuggahakaraṇaṃ dasseti, jetavanādikittanena pabbajitānuggahakaraṇaṃ. Tathā purimena paccaya-ggahaṇato attakilamathānuyogavivajjanaṃ, pacchimena vatthukāmapphānato kāmasukhallikānuyogavivajjanūpāyadassanaṃ. Purimena ca dhammadesanābhīyogaṃ, pacchimena vivekādhimuttiṃ. Purimena karuṇāya upagamanaṃ, pacchimena paññāya apagamanaṃ. Purimena sattānaṃ hitasukhanipphādanādhimuttitaṃ, pacchimena parahitasukhakarāṇe nirupalepataṃ. Purimena dhammikasukhāpariccāganimitaphāsuvihāraṃ, pacchimena uttarimanussadhammānuyoganimittaṃ. Purimena manussānaṃ upakārabahulataṃ, pacchimena devatānaṃ. Purimena loke jātassa loke saṃvaḍḍhabhāvaṃ, pacchimena lokena anupalittataṃ. Purimena “ekapuggalo, bhikkhave, loke uppajjamāno uppajjati bahujanahitāya bahujanasukhāya lokānukampāya atthāya hitāya sukhāya devamanussānaṃ. Katamo ekapuggalo? Tathāgato araham sammāsambuddho”ti (a. ni. 1.170) vaca-

nato yadatthaṃ bhagavā uppanno, tadatthapariniṣṭhānaṃ, pacchimena yattha uppanno, tadanurūpavihāraṃ. Bhagavā hi paṭhamaṃ lumbinivane, dutiyaṃ bodhi-
maṇḍeti lokiyalokuttarāya uppattiyā vaneyeva uppanno. Tenassa vaneyeva
vihāraṃ dasseti evamādinā nāyenettha atthayojanā veditabbā.

Tatrāti desakālaparidīpanaṃ. Tañhi yaṃ samayaṃ viharati, tatra samaye.
Yasmiñca ārāme viharati, tatra ārāmeti dīpeti. Bhāsitaḥṣayutte (1.0013) vā desa-
kāle dīpeti. Na hi bhagavā ayutte dese vā kāle vā dhammaṃ bhāsati. “Akālo kho
tāva, bāhiyā”ti-ādi (udā. 10) cettha sādhaṃ. **Khoti** padapūraṇamatte avadhā-
raṇe ādikālatthe vā nipāto. **Bhagavāti** lokagarudīpanaṃ. **Bhikkhūti** kathāsavanayu-
ttapuggalavacanaṃ. Api cettha “bhikkhakoti bhikkhu, bhikkhācariyaṃ ajjhupaga-
toti bhikkhū”ti-ādinā (pārā. 45; vibha. 511) nayena vacanatto veditabbo. **Āmante-**
sīti ālapi abhāsi sambodhesīti ayamettha attho. Aññatra pana ñāpanepi hoti.
Yathāha- “āmantayāmi vo, bhikkhave, paṭivedayāmi vo, bhikkhave”ti. Pakkosa-
nepi. Yathāha- “ehi tvaṃ, bhikkhu, mama vacanena sārīputtaṃ āmantehi”ti (a. ni.
9.11; saṃ. ni. 2.32).

Bhikkhavoti āmantanākāraparidīpanaṃ. Tañca bhikkhanasīlatādiguṇayogasi-
ddhattā vuttaṃ. Bhikkhanasīlatāguṇayuttopi hi bhikkhu, bhikkhanadhammatāguṇa-
yuttopi bhikkhu, bhikkhane sādhu-kāritāguṇayuttopi saddavidū maññanti. Tena ca
nesaṃ bhikkhanasīlatādiguṇayogasiddhena vacanena hīnādhikajanasevitaṃ
vuttiṃ pakāsento uddhatadīnabhāvaniggahaṃ karoti. **Bhikkhavoti** iminā karuṇāvi-
pphārasommadayanayanānīpātapubbaṅgamaṃ vacanena te attano mukhā-
bhimukhe karoti. Teneva ca kathetukamyatādīpakena vacanena tesāṃ sotuka-
myataṃ janeti. Teneva ca sambodhanatthena sādhu-kaṃ savanamānasikārepi te
niyojati. Sādhu-kaṃ savanamānasikārāyattā hi sāsanasampatti.

Aparesupi devamanussesu vijjamañesu kasmā bhikkhūyeva āmantesīti ce?
Jeṭṭhaseṭṭhāsannasādāsannihitabhāvato. Sabbaparisa-sādhāraṇā hi bhagavato
dhammadesanā. Parisāya ca jeṭṭhā bhikkhū paṭhamuppānattā, seṭṭhā anagāriya-
bhāvaṃ ādiṃ katvā satthucariyānuvidhāyakattā sakalasāsanapaṭiggāhakattā ca.
Āsannā te tattha nisīnesu satthusantikattā. Sādāsannihitā satthusantikāvaca-
rattāti. Apica te dhammadesanāya bhājanāṃ yathānusiṭṭhaṃ paṭipattisabbhāvato-
tipi te eva āmantesi.

Kimatthaṃ (1.0014) pana bhagavā dhammaṃ desento paṭhamaṃ bhikkhū āma-
ntesi, na dhammeva desesīti? Satijananatthaṃ. Bhikkhū hi aññaṃ cintentāpi
vikkhittacittāpi dhammaṃ paccavekkhantāpi kammaṭṭhānaṃ manasikarontāpi
nisinnā honti, te anāmāntetvā dhamme desiyamāne “ayaṃ desanā kiṃnidānā
kiṃpaccayā katamāya aṭṭhuppattiyā desitā”ti sallakkhetuṃ asakkontā duggahitaṃ
vā gaṇheyyuṃ, na vā gaṇheyyuṃ. Tena nesaṃ satijananatthaṃ bhagavā
paṭhamaṃ āmantetvā pacchā dhammaṃ deseti.

Bhadanteti gāravavacanametāṃ, satthu paṭivacanaḍānaṃ vā. Api cettha
“bhikkhavo”ti vadamāno bhagavā te bhikkhū ālāpati. “Bhadante”ti vadamānā te
bhagavantaṃ paccālapanti. Tathā “bhikkhavo”ti bhagavā ādimhi bhāsati, “bhada-
nte”ti te paccābhāsanti. “Bhikkhavo”ti paṭivacanaṃ dāpeti, “bhadante”ti paṭiva-

canam denti. **Te bhikkhūti** ye bhagavā āmantesi, te. **Bhagavato paccassosunti** bhagavato āmantanam paṭi-assosum, abhimukhā hutvā suṇimsu sampaṭicchimsu paṭiggahesunti attho. **Bhagavā etadvocāti** bhagavā etaṃ idāni vattabbaṃ sakalam suttaṃ avoca. Ettāvata ca yaṃ āyasmata ānandena imassa suttassa sukhāvagāhaṇatthaṃ kāladesadesakaparisāpadesapaṭimaṇḍitaṃ nidānaṃ bhāsitaṃ, tassa atthavaṇṇanā samattāti.

Rūpādivaṇṇanā

Idāni **nāhaṃ, bhikkhave, aññaṃ ekarūpampi samanupassāmīti**-ādinā nayena bhagavatā nikkhittassa suttassa vaṇṇanāya okāso anuppatto, sā panesā suttavaṇṇanā yasmā suttanikkhepaṃ vicāretvāva vuccamānā pākaṭā hoti, tasmā suttanikkhepavicāraṇā tāva veditabbā. Cattāro hi suttanikkhepā attajjhāsayo parajjhāsayo pucchāvasiko aṭṭhuppattikoti. Tattha yāni suttāni bhagavā parehi anajjhīṭṭho kevalaṃ attano ajjhāsayeneva kathesi, seyyathidaṃ- ākaṅkheyyasuttaṃ vatthasuttanti evamādīni, tesam attajjhāsayo nikkhepo. Yāni pana “paripakkā kho rāhulassa vimutti-paripācaniyā dhammā, yaṃnūnāhaṃ rāhulaṃ uttari āsavānaṃ khaye vineyyan”ti (saṃ. ni. 4.121; ma. ni. 3.416) evaṃ paresaṃ ajjhāsayaṃ khantiṃ manaṃ abhinīhāraṃ bujjanabhāvaṅca oloketvā parajjhāsayavasena kathitāni, seyyathidaṃ- rāhulovādasuttaṃ (1.0015) dhammacakkappavattananti evamādīni, tesam parajjhāsayo nikkhepo. Bhagavantaṃ pana upasaṅkamtivā te te devamanussā tathā tathā pañhaṃ pucchanti. Evaṃ puṭṭhena bhagavatā yāni kathitāni devatāsaṃyuttabojjhaṅgasamāyuttādīni, tesam pucchāvasiko nikkhepo. Yāni pana uppannaṃ kāraṇaṃ paṭicca kathitāni dhammadāyādasuttaputtamaṃsūpamādīni, tesam aṭṭhuppattiko nikkhepo. Evamimesu catūsu nikkhepesu imassa suttassa parajjhāsayo nikkhepo. Parajjhāsayavasena hetam nikkhittaṃ. Kesam ajjhāsayenāti? Rūpagarukānaṃ purisānaṃ.

Tattha **nāhaṃ, bhikkhave**-ti-ādīsu nakāro paṭisedhattho. **Ahanti attānaṃ niddisati. Bhikkhave**ti bhikkhū ālapati. **Aññanti** idāni vattabbā itthirūpato aññaṃ. **Ekarūpampīti** ekampi rūpaṃ. **Samanupassāmīti** dve samanupassanā ñāṇasamanupassanā ca diṭṭhisamanupassanā ca. Tattha “aniccato samanupassati, no niccato”ti (paṭi. ma. 3.35) ayaṃ **ñāṇasamanupassanā** nāma. “Rūpaṃ attato samanupassati”-ti-ādikā (paṭi. ma. 1.130) pana **diṭṭhisamanupassanā** nāma. Tāsu idha ñāṇasamanupassanā adhippetā. Imassa pana padassa nakārena sambandho veditabbo. Idaṃ hi vuttaṃ hoti- ahaṃ, bhikkhave, sabbaññutaññāṇena oloketopi aññaṃ ekarūpampi na samanupassāmīti. **Yaṃ evaṃ purisassa cittaṃ pariyādāya tiṭṭhatīti** yaṃ rūpaṃ rūpagarukassa purisassa catubhūmakakusalacittaṃ pariyādiyivā gaṇhitvā khepetvā tiṭṭhati. “Sabbaṃ hatthikāyaṃ pariyādiyivā”ti-ādīsu (saṃ. ni. 1.126) hi gahaṇaṃ pariyādānaṃ nāma. “Aniccasaññā, bhikkhave, bhāvitā bahulikatā sabbaṃ kāmarāgaṃ pariyādiyati”ti-ādīsu (saṃ. ni. 3.102) khepanaṃ. Idha ubhayampi vaṭṭati. Tattha idaṃ rūpaṃ catubhūmakakusalacittaṃ gaṇhantaṃ na nīluppakalāpaṃ puriso viya hatthena gaṇhāti, nāpi khepayamaṇaṃ aggi viya

uddhane udakaṃ santāpetvā khepeti. Uppattiñcassa nivārayamānameva catubhūmakampi kusalacittaṃ gaṇhāti ceva khepeti cāti veditabbaṃ. Tena vuttaṃ- “purisassa cittaṃ pariyādāya tiṭṭhati” ti.

Yathayidanti yathā idaṃ. **Itthirūpanti** itthiyā rūpaṃ. Tattha “kiñca, bhikkhave, rūpaṃ vadetha? Ruppattīti kho, bhikkhave, tasmā rūpanti vuccati. Kena ruppattīti? Sītenapi ruppattīti uṇhenapi ruppattīti” ti (saṃ. ni. 3.79) suttānusārena rūpassa (1.0016) vacanatto ceva sāmāññalakkhaṇaṇca veditabbaṃ. Ayaṃ pana rūpasaddo khandhabhavanimittapaccayasārāvaṇṇasaṅghānādīsu anekesu atthesu vattati. Ayañhi “yaṃ kiñci rūpaṃ atītānāgatapaccuppannaṃ” ti (vibha. 2; mahāva. 22) ettha rūpakkhandaṃ vattati. “Rūpūpapattiyā maggaṃ bhāveti” ti (dha. sa. 161; vibha. 624) ettha rūpabhavaṃ. “Ajhattaṃ arūpasāññī bahiddhā rūpāni passatī” ti (dha. sa. 204-232 ādayo) ettha kasiṇanimitte. “Sarūpā, bhikkhave, uppajjanti pāpakā akusalā dhammā no arūpā” ti (a. ni. 2.83) ettha paccaye. “Ākāso parivārito rūpanteva saṅkhaṃ gacchatī” ti (ma. ni. 1.306) ettha sarīre. “Cakkhuñca paṭicca rūpe ca uppajjati cakkhuvīññāṇaṃ” ti (ma. ni. 1.400; 3.421) ettha vaṇṇe. “Rūpappamāṇo rūpappasannaṃ” ti (a. ni. 4.65) ettha saṅghāne. Ādisaddena “piyarūpaṃ sātārūpaṃ, arasarūpo” ti-ādīnipi saṅgaṇhitabbāni. Idha panesa itthiyā catusamuṭṭhāne rūpāyatanaṃ saṅkhāte vaṇṇe vattati. Apica yo koci itthiyā nivatthanivāsanassa vā alaṅkāraṃ vā gandhavaṇṇakādīnaṃ vā piḷandhanamālādīnaṃ vāti kāyappaṭibaddho ca vaṇṇo purisassa cakkhuvīññāṇassa āramaṇaṃ hutvā upakappati, sabbametaṃ itthirūpanteva veditabbaṃ. **Itthirūpaṃ, bhikkhave, purisassa cittaṃ pariyādāya tiṭṭhati**ti idaṃ purimasseva daḷhikaraṇatthaṃ vuttaṃ. Purimaṃ vā “yathayidaṃ, bhikkhave, itthirūpan” ti evaṃ opammavasena vuttaṃ, idaṃ pariyādānānubhavadassanavasena.

Tatridaṃ itthirūpassa pariyādānānubhāve vatthu- mahādāṭhikanāgarājā kira cetiyagirimhi ambatthale mahāthūpaṃ kārapetvā giribhaṇḍapūjaṃ nāma katvā kālena kālaṃ orodhagaṇaparivuto cetiyagiriṃ gantvā bhikkhusaṅghassa mahādānaṃ deti. Bahūnaṃ sannipātaṭṭhāne nāma na sabbesaṃ sati sūpaṭṭhitā hoti, rañño ca damiḷadevī nāma mahesī paṭhamavaye ṭhitā dassaniyā pāsādikā.

Atheko cittatthero nāma vuḍḍhapabbajito asaṃvaraniyāmena olokeno tassā rūpārammaṇe nimittaṃ gahetvā ummādappatto viya ṭhitanisinnatṭhānesu “handa damiḷadevī, handa damiḷadevī”ti vadanto (1.0017) vicarati. Tato paṭṭhāya cassa daharasāmaṇerā ummattakacittattherotveva nāmaṃ katvā vohariṃsu. Atha sā devī nacirasseva kālamakāsi. Bhikkhusaṅghe sivathikadassanaṃ gantvā āgate daharasāmaṇerā tassa santikaṃ gantvā evamāhaṃsu- “bhante cittatthera, yassa-tṭhāya tvaṃ vilapasi, mayaṃ tassā deviyā sivathikadassanaṃ gantvā āgatā”ti. Evaṃ vuttepi assaddahanto “yassā vā tassā vā tumhe sivathikadassanatṭhāya gatā, mukhaṃ tumhākaṃ dhūmaṇṇan”ti. Ummattakavacanameva avoca. Evaṃ ummattakacittattherassa cittaṃ pariyādāya aṭṭhāsi idaṃ itthirūpaṃ.

Aparampi vatthu- saddhātissamahārājā kira ekadivasaṃ orodhagaṇaparivuto vihāraṃ āgato. Eko daharo lohapāsādadvārakoṭṭhake ṭhatvā asaṃvare ṭhito ekaṃ itthiṃ olokesi. Sāpi gamanaṃ pacchinditvā taṃ olokesi. Ubhopi abbhantare uṭṭhitena rāgagginā ḍayhitvā kālamakaṃsu. Evaṃ itthirūpaṃ daharassa cittaṃ pariyādāya tiṭṭhati.

Aparampi vatthu- kalyāṇiyamahāvihārato kireko daharo uddesatṭhāya kāḷadīghavāpigāmadvāravihāraṃ gantvā niṭṭhituddesakicco atthakāmānaṃ vacanaṃ aggahetvā “gataṭṭhāne daharasāmaṇerehi puṭṭhena gāmassa nivatṭhākāro kathe-tabbo bhavissati”ti gāme piṇḍāya caranto visabhāgārammaṇe nimittaṃ gahetvā attano vasanaṭṭhānaṃ gato tāya nivatṭhavaṭṭhaṃ sañjānitvā “kahaṃ, bhante, idaṃ laddhan”ti pucchanto tassā matabhāvaṃ ṇatvā “evarūpā nāma itthī maṃ nissāya matā”ti cintento anto-uṭṭhitena rāgagginā ḍayhitvā jīvitakkhayaṃ pāpuṇi. Evampi idaṃ itthirūpaṃ purisassa cittaṃ pariyādāya tiṭṭhatīti veditabbaṃ.

2. Dutiyādīni saddagarukādīnaṃ āsayavasena vuttāni. Tesu **itthisaddoti** itthiyā cittasamuṭṭhāno kathitagītavāditasaddo. Apica itthiyā nivatṭhanivāsanassāpi ala-ṅkatālaṅkārasāpi itthipayoganipphādito viṇāsaṅkhapaṇavādisaddopi itthisaddo-tveva veditabbo. Sabbopi heso purisassa cittaṃ pariyādāya tiṭṭhati.

Tattha (1.0018) suvaṇṇakakkaṭakasuvaṇṇamoradaharabhikkhu-ādīnaṃ vatthūni veditabbāni. Pabbatantaraṃ kira nissāya mahantaṃ hatthināgakulaṃ vasati. Avidūratṭhāne cassa mahāparibhogasaro atthi, tasmīṃ kāyūpapanno suva-ṇṇakakkaṭako atthi. So taṃ saraṃ otiṇṇotiṇṇe saṇḍāsena viya aḷehi pāde gahetvā attano vasaṃ netvā māreti. Tassa otārāpekkhā hatthināgā ekaṃ mahāhatthiṃ jeṭṭhakaṃ katvā vicaranti. So ekadivasaṃ taṃ hatthināgaṃ gaṇhi. Thāmasatisa-mpanno hatthināgo cintesi- “sacāhaṃ bhitaravaṃ ravissāmi, sabbe yathāruciya akīḷitvā palāyissanti”ti niccalova aṭṭhāsi. Atha sabbesaṃ uttiṇṇabhāvaṃ ṇatvā tena gahitabhāvaṃ attano bhariyaṃ jānāpetuṃ viravitvā evamāha-

“Siṅgīmigo āyatacakkhunetto,

aṭṭhittaco vārisayo alomo;

tenābhībhūto kapaṇaṃ rudāmi,

mā heva maṃ pāṇasamaṃ jaheyyā”ti. (jā. 1.3.49);

Sā taṃ sutvā sāmikassa gahitabhāvaṃ ṇatvā taṃ tamhā bhayā mocetuṃ hatthinā ca kuḷirena ca saddhiṃ sallapantī evamāha-

“Ayya na taṃ jahissāmi, kuñjaraṃ saṭṭhihāyanaṃ;
pathabyā cāturantāya, suppiyo hosi me tuvaṃ.

“Ye kuḷīrā samuddasmiṃ, gaṅgāya yamunāya ca;
tesaṃ tvaṃ vārijo seṭṭho, muñca rodantiyā patin”ti. (jā. 1.3.50-51);

Kuḷīro saha itthisaddassavanena gahaṇaṃ sithilamakāsi. Atha hatthināgo “aya-
mevetassa okāso”ti ekaṃ pādaṃ gahitākāreneva ṭhapetvā dutiyaṃ ukkhipitvā taṃ
piṭṭhikapāle akkamitvā vicuṇṇikaṃ katvā thokaṃ ākaḍḍhitvā tīre khipi. Atha naṃ
sabbahatthino sannipatitvā “amhākaṃ veri”ti vicuṇṇayiṃsu. Evaṃ tāva itthisaddo
suvaṇṇakakkaṭakassa cittaṃ pariyādiyitvā tiṭṭhati.

Suvaṇṇamoropi (1.0019) himavantaṃ anupavisitvā mahantaṃ pabbataga-
hanaṃ nissāya vasanto niccakālaṃ sūriyassa udayakāle sūriyamaṇḍalaṃ ullo-
ketvā attano rakkhaṃ karonto evaṃ vadati-

“Udetayaṃ cakkhumā ekarājā,
harissavaṇṇo pathavippabhāso;
taṃ taṃ namassāmi harissavaṇṇaṃ pathavippabhāsaṃ,
tayājja guttā viharemu divasaṃ.

“Ye brāhmaṇā vedagū sabbadhamme,
te me namo te ca maṃ pālayantu;
namatthu buddhānaṃ namatthu bodhiyā,
namo vimuttānaṃ namo vimuttiyā;
imaṃ so parittaṃ katvā,
moro carati esanā”ti. (jā. 1.2.17);

So divasaṃ gocaraṃ gahetvā sāyanhasamaye vasanaṭṭhānaṃ pavisanto attha-
ṅgataṃ sūriyamaṇḍalaṃ oloketvāpi imaṃ gāthaṃ vadati-

“Apetayaṃ cakkhumā ekarājā,
harissavaṇṇo pathavippabhāso;
taṃ taṃ namassāmi harissavaṇṇaṃ pathavippabhāsaṃ,
tayājja guttā viharemu rattiṃ.

“Ye brāhmaṇā vedagū sabbadhamme,
te me namo te ca maṃ pālayantu;
namatthu buddhānaṃ namatthu bodhiyā,
namo vimuttānaṃ namo vimuttiyā;
imaṃ so parittaṃ katvā,
moro vāsamakappayī”ti. (jā. 1.2.18);

Iminā niyāmena satta vassasatāni vītināmetvā ekadivasaṃ parittakammato
puretameva morakukkuṭikāya saddaṃ sutvā parittakammaṃ asarivā raññā
pesitassa luddakassa vasaṃ upagato. Evaṃ itthisaddo suvaṇṇamorassa cittaṃ
pariyādiyitvā tiṭṭhatīti. Chātapabbatavāsī daharo pana sudhāmuṇḍakavāsī daharo
ca itthisaddaṃ sutvā anayabyasanaṃ pattāti.

3. Tatiye (1.0020) **itthigandhoti** itthiyā catusamuṭṭhānikaṃ gandhāyatanaṃ.
Svāyaṃ itthiyā sarīragandho duggandho hoti, kāyāruḷho pana āgantuka-anulepa-
nādigandho idha adhippeto. Ekaccā hi itthī assagandhinī hoti, ekaccā meṇḍakaga-

ndhini, ekaccā sedagandhini, ekaccā soṇitagandhini. Ekacco andhabālo evarūpāyapi itthiyā rajjateva. Cakkavattino pana itthiratanassa kāyato candanagandho vāyati, mukhato ca uppalaṅgandho. Ayaṃ na sabbāsaṃ hoti, āgantuka-anulepanādigandhova idha adhippeto. Tiracchānagatā pana hatthi-assaṅgādayo tiracchānagatānaṃ saṅgati-itthīnaṃ utugandhena yojanadvijojanatiyojanacatuyojanampi gacchanti. Itthikāye gandho vā hotu itthiyā nivatthanivāsana-anulittālepanapiḷāndhamālādīgandho vā, sabbopi itthigandhotveva veditabbo.

4. Catutthe itthiraso Ti itthiyā catusamuṭṭhānikaṃ rasāyatanaṃ. Tipiṭakacūḷanāgacūḷābhayattherā pana “svāyaṃ itthiyā kiṃkārapaṭṭissāvitādivasena savanaraso ceva paribhogaraso ca, ayaṃ itthiraso” ti vadanti. Kiṃ tena? Yo panāyaṃ itthiyā oṭṭhamasasammakkhanakheḷādirasopi, sāmikassa dinnayāgubhattādīnaṃ rasopi, sabbo so itthirasotveva veditabbo. Aneke hi sattā attano mātugāmena yaṃkiñci sahatthā dinnameva madhuranti gahetvā anayabyasanaṃ pattāti.

5. Pañcame itthiphoṭṭhabboti itthiyā kāyasamphasso, itthisarīrāruḷhānaṃ vatthālaṅkāramālādīnampi phasso itthiphoṭṭhabbotveva veditabbo. Sabbopesa purisassa cittaṃ pariyādiyati mahācetiyaṅgaṇe gaṇasajjhāyaṃ gaṇhantassa dahara-bhikkhuno visabhāgārammaṇaphasso viyāti.

Iti satthā sattānaṃ āsayānusayavasena rūpādīsu ekekaṃ gahetvā aññaṃ īdisaṃ na passāmīti āha. Yathā hi rūpagarukassa purisassa itthirūpaṃ cittuppādaṃ gameti palibundhati bajjhāpeti baddhāpeti moheti saṃmoheti, na tathā sesā saddādayo. Yathā ca saddādigarukānaṃ saddādayo, na tathā rūpādīni ārammaṇāni. Ekaccassa ca rūpādīsu ekamevārammaṇaṃ cittaṃ pariyādiyati, ekaccassa dvepi tīṇipi cattāripi pañcapi. Iti ime (1.0021) pañca suttantā pañcagarukavasena kathitā, na pañcagarukajātakavasena. **Pañcagarukajātakaṃ** pana sakkhibhāvatthāya āharitvā kathetabbaṃ. Tatra hi amanussehi kantāramajjhe katāya āpaṇādivicāraṇāya mahāpurisassa pañcasu sahāyesu rūpagaruko rūpārammaṇe bajjhivā anayabyasanaṃ patto, saddādigarukā saddārammaṇādīsu. Iti taṃ sakkhibhāvatthāya āharitvā kathetabbaṃ. Ime pana pañca suttantā pañcagarukavaseneva kathitā.

6. Yasmā ca na kevalaṃ purisāyeva pañcagarukā honti, itthiyopi hontiyeva, tasmā tāsampi vasena puna pañca suttante kathesi. Tesampi attho vuttanayeneva veditabbo. Vatthūsupi paṭhamasutte lohapaśādadvāre ṭhitaṃ daharaṃ oloketvā matāya rājorodhāya vatthu veditabbaṃ. Taṃ heṭṭhā vitthāritameva.

7. Dutiyasutte bārāṇasiyaṃ rūpūpajivino mātugāmassa vatthu veditabbaṃ. Guttilavīṇāvādako kirekissā itthiyā sahasaṃ paṇiṇi, sā taṃ uppaṇḍetvā gaṇhituṃ na icchi. So “karissāmettha kattabban” ti sāyanhakālasamanantare alaṅkatapaṭiyatto tassā gehassa abhimukhaṭṭhāne aññaṃ gehadvāre nisinnō vīṇāya tantiyo same guṇe paṭiṭṭhāpetvā tantissarena gītassaraṃ anatikkamanto gāyi. Sā itthī tassa gītasaddaṃ sutvā dvāranti saññāya “vivaṭavātapānena tassa santikaṃ gamissāmi” ti ākāseyeva jīvitakkhayaṃ pattā.

8. Tatiyasutte cakkavattirañño kāyato candanagandho vāyati, mukhato ca uppalaṅgandhoti idaṃ āharitabbaṃ. Idaṃ cettha vatthu veditabbaṃ. Sāvattiyaṃ kire-

kissā kuṭumbikadhītāya sāmiko satthu dhammadesanaṃ sutvā, “na sakkā mayā
ayaṃ dhammo gihibhūtena pūretun”ti aññatarassa piṇḍapātikattherassa santike
pabbaji. Athassa bhariyaṃ “assāmikā ayan”ti ñatvā rājā pasenadikosalo ante-
puraṃ āharāpetvā ekadivasaṃ ekaṃ nīluppalakalāpaṃ ādāya antepuraṃ
paviṭṭho ekekissā ekekaṃ nīluppalaṃ dāpesi. Puppheṣu bhājjiyamānesu tassā
itthiyā dve hatthaṃ (1.0022) pattāni. Sā pahaṭṭhākāraṃ dassetvā upasiṅghitvā
parodi. Rājā tassā ubhayākāraṃ disvā taṃ pakkosāpetvā pucchi. Sā attano paha-
ṭṭhakāraṇaṃca rodanakāraṇaṃca

kathesi. Yāvatatiyaṃ kathitepi rājā assaddahanto punadivase sakalarājanivesane sabbamālāvilepanādisugandhagandhaṃ harāpetvā buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa āsanāni paññāpetvā buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa mahādānaṃ datvā bhattakiccapariyosāne taṃ itthiṃ “kataro te thero”ti pucchitvā, “ayan”ti vutte ñatvā satthāraṃ vanditvā, “bhante, tumhehi saddhiṃ bhikkhusaṅgho gacchatu, amhākaṃ asukatthero anumodanaṃ karissatī”ti āha. Satthā taṃ bhikkhuṃ ṭhapetvā vihāraṃ gato. There anumodanaṃ vattuṃ āradhamatte sakalaṃ rājanivesanaṃ gandhapūraṃ viya jātaṃ. Rājā “saccamevesā āhā”ti pasīditvā punadivase satthāraṃ taṃ kāraṇaṃ pucchi. Satthā “ayaṃ atīte dhammakathaṃ suṇanto ‘sādhu sādhu’ti sādhu kāraṇaṃ pavattento sakkaccaṃ assosi, tammūlako tena mahārāja ayamānisaṃso laddho”ti ācikkhi.

“Saddhammadesanākāle, sādhu sādhu bhāsato;
mukhato jāyate gandho, uppalaṃva yathodake”ti.
Sesaṃ sabbattha uttānamevāti. Imasmiṃ vagge vaṭṭameva kathitaṃ.

Rūpādivaggavaṇṇanā.

2. Nīvaraṇappahānavaggavaṇṇanā

11. Dutiyassa paṭhame **ekadhammampīti** ettha “tasmiṃ kho pana samaye dhammā hontī”ti-ādīsu (dha. sa. 121) viya nissattaṭṭhena dhammo veditabbo. Tasmā ekadhammampīti nissattaṃ ekasabhāvampīti ayamettha attho. **Anuppanno-vāti** ettha pana “bhūtānaṃ vā sattānaṃ ṭhitiyā sambhavesīnaṃ vā anuggahāya (ma. ni. 1.402; saṃ. ni. 2.11) yāvatā, bhikkhave, sattā apadā vā dvipadā vā”ti (a. ni. 4.34; itivu. 90) evamādīsu viya (1.0023) samuccayattho vāsaddo daṭṭhabbo, na vikappattho. Ayañhettha attho- yena dhammena anuppanno ca kāmaccchando uppajjati, uppanno ca kāmaccchando bhīyyobhāvāya vepullāya saṃvattati, tamahaṃ yathā subhanimittaṃ, evaṃ aññaṃ na passāmīti. Tattha **anuppannoti** ajāto asañjāto apātubhūto asamudāgato. **Kāmaccchandoti** “yo kāmesu kāmaccchando kāmārāgo kāmanandī kāmataṇhā”ti-ādīnā (dha. sa. 1156) nayena vitthāritaṃ kāmaccchandanivaraṇaṃ. **Uppajjati** nibbattati pātubhavati. So panesa asamudācāravasena vā ananubhūtārammaṇavasena vā anuppanno uppajjati veditabbo. Aññathā hi anamatagge saṃsāre anuppanno nāma natthi.

Tattha ekaccassa vattavasena kilesa na samudācarati, ekaccassa ganthadhutaṅgasamādhi- vipassanānavakammādīnaṃ aññataravasena. Kathaṃ? Ekacco hi vattasampanno hoti, tassa dve-asīti khuddakavattāni cuddasa mahāvattāni cetiyāṅgaṇabodhiyaṅgaṇapānīyamāḷaka-uposathāgāra-āgantukagamikavattāni ca karontasseva kilesa okāsaṃ na labhati. Aparabhāge panassa vattaṃ vissajjetvā bhinnavattassa carato ayonisomanasikārañceva sativossaggañca āgamma uppajjati. Evampi asamudācāravasena anuppanno uppajjati nāma.

Ekacco ganthayutto hoti, ekampi nikāyaṃ gaṇhāti dvepi tayopi cattāropi

pañcapi. Tassa tepiṭakaṃ buddhavacanaṃ atthavasena pāḷivasena anusandhiva-sena pubbāparavasena gaṇhantassa sajjhāyantassa vācentassa desentassa pakāsentassa kilesa okāsaṃ na labhati. Aparabhāge panassa ganthakammaṃ pahāya kusitassa carato ayonisomanasikārasativossagge āgamma uppajjati. Evampi asamudācāravasena anuppanno uppajjati nāma.

Ekacco pana dhutaṅgadhara hoti, terasa dhutaṅgaguṇe samādāya vattati. Tassa pana dhutaṅgaguṇe pariharantassa kilesa okāsaṃ na labhati. Aparabhāge panassa dhutaṅgāni vissajjetvā bāhullāya āvattassa carato ayonisomanasikārasativossagge āgamma uppajjati. Evampi asamudācāravasena anuppanno uppajjati nāma.

Ekacco (1.0024) aṭṭhasu samāpattīsu ciṅṇavasī hoti, tassa paṭhamajjhānādīsu āvajjanavasi-ādīnaṃ vasena viharantassa kilesa okāsaṃ na labhati. Aparabhāge panassa parihīnajjhānassa vā vissatṭhajjhānassa vā bhassādīsu anuyuttassa viharato ayonisomanasikārasativossagge āgamma uppajjati. Evampi asamudācāravasena anuppanno uppajjati nāma.

Ekacco pana vipassako hoti, sattasu vā anupassanāsu aṭṭhārasasu vā mahāvīpassanāsu kammaṃ karonto viharati. Tassevaṃ viharato kilesa okāsaṃ na labhati. Aparabhāge panassa vipassanākammaṃ pahāya kāyadaḥhibahulassa viharato ayonisomanasikārasativossagge āgamma uppajjati. Evampi asamudācāravasena anuppanno uppajjati nāma.

Ekacco navakammiko hoti, uposathāgārabhojanasālādīni kāreti. Tassa tesāṃ upakaraṇāni cintentassa kilesa okāsaṃ na labhati. Aparabhāge panassa nava-kamme niṭṭhite vā vissatṭhe vā ayonisomanasikārasativossagge āgamma uppajjati. Evampi asamudācāravasena anuppanno uppajjati nāma.

Ekacco pana brahmalokā āgato suddhasatto hoti, tassa anāsevanatāya kilesa okāsaṃ na labhati. Aparabhāge panassa laddhāsevanassa ayonisomanasikārasativossagge āgamma uppajjati. Evampi asamudācāravasena anuppanno uppajjati nāma. Evaṃ tāva asamudācāravasena anuppannassa uppannatā veditabbā.

Kathaṃ ananubhūtārammaṇavasena? Idhekacco ananubhūtapubbaṃ manāpiyaṃ rūpādi-ārammaṇaṃ labhati, tassa tattha ayonisomanasikārasativossagge āgamma rāgo uppajjati. Evaṃ ananubhūtārammaṇavasena anuppanno uppajjati nāma.

Uppannoti jāto sañjāto nibbatto abhinibbatto pātubhūto. Bhiyyobhāvāyāti punappunabhāvāya. Vepullāyāti vipulabhāvāya rāsibhāvāya. Tattha sakiṃ uppanno kāmacchando na nirujjhissati, sakiṃ niruddho (1.0025) vā sveva puna uppajjissatīti aṭṭhānametaṃ. Ekasmiṃ pana niruddhe tasmīṃ vā ārammaṇe aññasmiṃ vā ārammaṇe aparāparaṃ uppajjamāno bhiyyobhāvāya vepullāya saṃvattati nāma.

Subhanimittanti rāgaṭṭhāniyaṃ ārammaṇaṃ. “Sanimittā, bhikkhave, uppajjanti pāpakā akusalā dhammā, no animittā”ti ettha nimittanti paccayassa nāmaṃ. “Adhicittamanuyuttena, bhikkhave, bhikkhunā pañca nimittāni kālena kālaṃ manasikātabbānī”ti (ma. ni. 1.216) ettha kāraṇassa. “So taṃ nimittaṃ āsevati bhāve-tī”ti (a. ni. 9.35) ettha samādhissa. “Yaṃ nimittaṃ āgamma yaṃ nimittaṃ manasi-

karoto anantarā āsavānaṃ khayō hotī”ti (a. ni. 6.27) ettha vipassanāya. Idha pana rāgaṭṭhāniyo iṭṭhārammaṇadhammo “subhanimittan”ti adhippeto. **Ayonisomanasikarototi**. “Tattha katamo ayonisomanasikāro? Anicce niccanti, dukkhe sukham, anattani attāti, asubhe subhanti, ayonisomanasikāro uppathamanasikāro, saccavippaṭṭikūlena vā cittassa āvajjanā anvāvajjanā ābhogo samannāhāro manasikāro. Ayaṃ vuccati ayonisomanasikāro”ti (vibha. 936) imassa manasikārassa vasena anupāyena manasikarontassāti.

12. Dutiye **byāpādoti** bhatabyāpatti viya cittassa byāpajjanaṃ pakativijahana-bhāvo. “Tattha katamaṃ byāpādanīvaraṇaṃ? Anattaṃ me acarīti āghāto jāyati”ti (dha. sa. 1160) evaṃ vitthāritassa byāpādanīvaraṇassetamaṃ adhivacanaṃ. **Paṭighanimittanti** anīṭṭhaṃ nimittaṃ. Paṭighassapi paṭighārammaṇassapi etaṃ adhivacanaṃ. Vuttampi cetaṃ aṭṭhakathāyaṃ- “paṭighampi paṭighanimittaṃ, paṭighārammaṇopi dhammo paṭighanimittan”ti. Sesametta kāmacchande vuttanayeneva veditabbaṃ. Yathā cettha, evaṃ ito paresupi. Tattha tattha hi visesamattameva vakkhāmāti.

13. Tatiye **thinamiddhanti** thinañceva middhañca. Tesu cittassa akammaññatā **thinam**, ālasiyabhāvassetamaṃ adhivacanaṃ. Tiṇṇaṃ khandhānaṃ akammaññatā **middham**, kapimiddhassa (1.0026) pacalāyikabhāvassetamaṃ adhivacanaṃ. Ubhinnaṃpi “tattha katamaṃ thinam? Yā cittassa akalyatā akammaññatā olīyanā sallīyanā. Tattha katamaṃ middham? Yā kāyassa akalyatā akammaññatā onāho pariyonāho”ti-ādīnā (dha. sa. 1162-1163) nayena vitthāro veditabbo. **Aratīti**-ādīni vibhaṅge vibhantanayeneva veditabbāni. Vuttañhetamaṃ-

“Tattha katamā **arati**? Pantesu vā senāsanesu aññataraññataresu vā adhikusalesu dhammesu arati aratitā anabhirati anabhiramanā ukkaṅṭhitā paritassitā, ayaṃ vuccati arati. Tattha katamā **tandī**? Yā tandī tandiyanā tandimanatā ālassaṃ ālassāyanā ālassāyitattaṃ, ayaṃ vuccati tandī. Tattha katamā **vijambhitā**? Yā kāyassa jambhanā vijambhanā ānāmanā vināmanā sannāmanā paṇāmanā byādhiyakaṃ, ayaṃ vuccati vijambhitā. Tattha katamo **bhattasammado**? Yā bhuttāvissa bhattamucchā bhattakilamatho bhattapariḷāho kāyaduṭṭhullaṃ, ayaṃ vuccati bhattasammado. Tattha katamaṃ **cetaso ca līnattaṃ**? Yā cittassa akalyatā akammaññatā olīyanā sallīyanā līnaṃ līyanā līyitattaṃ thinam thīyanā thīyitattaṃ cittassa, idaṃ vuccati cetaso ca līnattan”ti (vibha. 856, 857, 859, 860).

Ettha ca purimā cattāro dhammā thinamiddhanīvaraṇassa sahaḷātavasenāpi upanissayavasenāpi paccayā honti, cetaso ca līnattaṃ attanova attanā sahaḷātaṃ na hoti, upanissayakoṭiyā pana hotīti.

14. Catutthe **uddhaccakukkucanti** uddhaccañceva kukkucāñca. Tattha **uddhaccaṃ nāma** cittassa uddhatākāro. **Kukkucāṃ nāma** akatakalyāṇassa katapāpassa tappaccayā vippaṭṭisāro. **Cetaso avūpasamoti** uddhaccakukkucassevetaṃ nāmaṃ. **Avūpasantacittassāti** jhānena vā vipassanāya vā avūpasamitacittassa. Ayaṃ pana avūpasamo uddhaccakukkucassa upanissayakoṭiyā paccayo hotīti.

15. Pañcame (1.0027) **vicikicchā**ti “satthari kaṅkhati”ti-ādinā (dha. sa. 1167) nayena vitthāritaṃ vicikicchānīvaraṇaṃ. Ayonisomanasikāro vuttalakkaṇoyevāti.

16. Chaṭṭhe **anuppanno vā kāmaccando nuppajjati**ti asamudācāravasena vā ananubhūtārammaṇavasena vāti dvīheva kāraṇehi anuppanno na uppajjati, tathā vikkhambhitova hoti, puna hetuṃ vā paccayaṃ vā na labhati. Idhāpi vattādīnaṃ yeva vasena asamudācāro veditabbo. Ekaccassa hi vuttanayeneva vatte yuttassa vattaṃ karontasseva kilesa okāsaṃ na labhati, vattavasena vikkhambhito hoti. So taṃ tathāvikkhambhitameva katvā vivaṭṭetvā arahattaṃ gaṇhāti milakkhatissatthero viya.

So kirāyasmā rohaṇajanapade gāmeṇḍavālamahāvihārassa bhikkhācāre nesādakule nibbatto. Vayaṃ āgamma katagharāvāso “puttadāraṃ posessāmi”ti adūhalasataṃ saṅghapetvā pāsasataṃ yojetvā sūlasataṃ ropetvā bahuṃ pāpaṃ āyūhanto ekadivasāṃ gehato aggiṅca loṇaṅca gahetvā araṅṅaṃ gato. Pāse baddhamigaṃ vadhitvā aṅgārapakkamaṃsaṃ khāditvā pipāsito hutvā gāmeṇḍavālamahāvihāraṃ pavīṭṭho pānīyamāḷake dasamattesu pānīyaghaṭesu pipāsāvinodanamattampi pānīyaṃ alabhanto, “kiṃ nāmetaṃ ettakānaṃ bhikkhūnaṃ vasanaṭṭhāne pipāsāya āgatānaṃ pipāsāvinodanamattaṃ pānīyaṃ natthi”ti ujjhāyituṃ āraddho. Cūḷapiṇḍapātikatissatthero tassa kathaṃ sutvā tassa santikaṃ gacchanto pānīyamāḷake dasamatte pānīyaghaṭe pūre disvā “jīvamānapetakasatto ayaṃ bhavissati”ti cintetvā, “upāsaka, sace pipāsitosi, piva pānīyan”ti vatvā kuṭaṃ ukkhipitvā tassa hatthesu āsiṅci. Tassa kammaṃ paṭicca pītapītaṃ

pānīyaṃ tattakapāle pakkhittamiva nassati, sakalepi ghaṭe pivato pipāsā na pacchijji. Atha naṃ therō āha- “yāva dāruṇaṅca te, upāsaka, kammaṃ kataṃ, idāneva peto jāto, vipāko kīdiso bhavissati”ti?

So tassa kathaṃ sutvā laddhasaṃvego therāṃ vanditvā tāni adūhalādīni visaṅkharitvā vegena gharaṃ gantvā puttadāraṃ oloketvā sathāni (1.0028) bhinditvā dīpakamigapakkhino araṅṅhe vissajjetvā therāṃ paccupasaṅkamitvā pabbajjaṃ yāci. Dukkaṛā, āvuso, pabbajjā, kathaṃ tvaṃ pabbajjissasīti? Bhante, evarūpaṃ paccakkhākāraṇaṃ disvā kathaṃ na pabbajjissāmīti? Thero tacapaṅcakakammaṭṭhānaṃ datvā pabbājesi. So vattārabhito hutvā buddhavacanaṃ uggaṇhanto ekadivasaṃ devadūtasutte “tameṇaṃ, bhikkhave, nirayapālā puna mahāniraye pakkhipanti”ti (ma. ni. 3.270; a. ni. 3.36) imaṃ ṭhānaṃ sutvā “ettakaṃ dukkharāsiṃ anubhavitassattaṃ puna mahāniraye pakkhipanti, aho bhāriyo, bhante, mahānirayo”ti āha. Āmāvuso, bhāriyoti. Sakkā, bhante, passitunti? “Na sakkā passituṃ, diṭṭhasadisamaṃ kātuṃ ekaṃ kāraṇaṃ dassessāmi”ti sāmaṇere samādapetvā pāsāṇapiṭṭhe alladārurāsiṃ kārehīti. So tathā kāresi. Thero yathānisinnova iddhiyā abhisaṅkharitvā mahānirayato khajjopanakamattaṃ aggipapaṭikaṃ nīharitvā passantasseva tassa therassa dārurāsiṃhi pakkhipi. Tassa tattha nipāto ca dārurāsino jhāyitvā chārikabhāvūpagamanaṅca apacchā apurimaṃ ahosi.

So taṃ disvā, “bhante, imasmiṃ sāsane kati dhurāni nāmā”ti pucchi. Āvuso, vipassanādhuraṃ, ganthadhuranti. “Bhante, gantho nāma paṭibalassa bhāro, mayhaṃ pana dukkhūpanisā saddhā, vipassanādhuraṃ pūressāmi kammaṭṭhānaṃ me dethā”ti vanditvā nisīdi. Thero “vattasampanno bhikkhū”ti vattasīse ṭhatvā tassa kammaṭṭhānaṃ kathesi. So kammaṭṭhānaṃ gaḥetvā vipassanāya ca kammaṃ karoti, vattaṅca pūreti. Ekadivasaṃ cittalapabbatamahāvihāre vattaṃ karoti, ekadivasaṃ gāmeṇḍavālamahāvihāre, ekadivasaṃ gocaragāmamahāvihāre. Thinamiddhe okkantamatte vattaparihānibhayena palālavaraṇakaṃ temetvā sīse ṭhapetvā pāde udake otāretvā nisīdati. So ekadivasaṃ cittalapabbatamahāvihāre dve yāme vattaṃ katvā balavapaccūsakāle niddāya okkamituṃ āradhāya allapalālaṃ sīse ṭhapetvā nisinno pācīnapabbatapasse sāmaṇerassa aruṇavatiya-suttantaṃ sajjhāyantassa-

“Ārambhatha nikkamatha, yuñjatha buddhasāsane;
dhunātha maccuno senaṃ, naḷāgāraṃva kuñjaro.

“Yo (1.0029) imasmiṃ dhammavinaye, appamatto vihassati;
pahāya jātisaṃsāraṃ, dukkhassantaṃ karissati”ti. (saṃ. ni. 1.185)-

Idaṃ ṭhānaṃ sutvā “mādisassa āradhaviṛiyassa bhikkhuno sammāsambuddhena idaṃ kathitaṃ bhavissati”ti pītiṃ uppādetvā jhānaṃ nibbattetvā tadeva pādakaṃ katvā anāgāmiphale patiṭṭhāya aparāparaṃ vāyamanto saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi. Parinibbānakāle ca tadeva kāraṇaṃ dassento evamāha-

“Allaṃ palālapuñjāhaṃ, sīsenādāya caṅkamaṃ;
pattosmi tatiyaṃ ṭhānaṃ, ettha me natthi saṃsaya”ti.

Evarūpassa vattavasena vikkhambhitakilesa tathā vikkhambhitova hoti.

Ekaccassa vuttanayeneva ganthe yuttassa gantham uggaṇhantassa sajjhāyanta-
ntassa vācentassa desentassa pakāsentassa ca kilesa okāsam na labhati, gantha-
vasena vikkhambhitova hoti. So taṃ tathā vikkhambhitameva katvā vivaṭṭetvā ara-
hattam gaṇhāti **maliyadevatthero** viya. So kirāyasmā tivassabhikkhukāle kallagā-
make maṇḍalārāmamahāvihāre uddesañca gaṇhāti, vipassanāya ca kammaṃ
karoti. Tassekadivasam kallagāme bhikkhāya carato ekā upāsikā yāgu-uḷunkaṃ
datvā puttasineham uppādetvā theram antonivesane nisīdāpetvā paṇītabhojanaṃ
bhojetvā “kataragāmaṃvāsikosi tātā”ti pucchi. Maṇḍalārāmamahāvihāre gantha-
kammaṃ karomi, upāsiketi. Tena hi tāta yāva ganthakammaṃ karosi, idheva
nibaddham bhikkham gaṇhāsīti. So taṃ adhivāsetvā tattha nibaddham bhikkham
gaṇhāti, bhattakiccāvasāne anumodanam karonto “sukham hotu, dukkhā muccatū”-
ti padadvayameva kathetvā gacchati. Antovasse temāsam tassāyeva saṅgaham
karonto piṇḍāpacitim katvā mahāpavāraṇāya saha paṭisambhidāhi arahattam
pāpuṇi. Nevāsikamahāthero āha- “āvuso mahādeva, ajja vihāre mahājano sanni-
patissati, tassa dhammadānam dadeyyāsī”ti. Thero adhivāsesi.

Daharasāmaṇerā (1.0030) upāsikāya saññam adamsu- “ajja te putto dhammam
kathessati, vihāram gantvā suṇeyyāsī”ti. Tātā, na sabbeva dhammakatham
jānanti, mama putto ettakam kalam mayham kathento “sukham hotu, dukkhā
mucchatū”ti padadvayameva kathesi, mā keḷim karoṭhāti. Mā, tvaṃ upāsike,
jānanam vā ajānanam vā upaṭṭhahassu, vihāram gantvā dhammameva suṇāhīti.
Upāsikā gandhamālādīni gahetvā gantvā pūjetvā parisante dhammam suṇamānā
nisīdi. Divādhammakathiko ca sarabhāṇako ca attano pamāṇam ñatvā uṭṭhahimsu.
Tato maliyadevatthero dhammāsane nisīditvā cittabijaniṃ gahetvā anupubbim
katham vatvā- “mayā mahā-upāsikāya tayo māse dvīheva padehi anumodanā
katā, ajja sabbarattim tīhi piṭakehi sammāsivā tasseva padadvayassa attham
kathessāmī”ti dhammadesanam ārabhitvā sabbarattim kathesi. Aruṇuggamane
desanāpariyosāne mahā-upāsikā sotāpattiphale patitṭhāsī.

Aparopi tasmimyeva mahāvihāre **tissabhūtitthero** nāma vinayam gaṇhanto
bhikkhācāraṇāya antogāmam pavitṭho visabhāgārammaṇam olokesi. Tassa
lobho uppajji, so patitṭhitapādam acāletvā attano patte yāguṃ upaṭṭhākadaha-
rassa patte ākiritvā “ayam vitakko vaḍḍhamāno maṃ catūsu apāyesu saṃsīdāpe-
ssati”ti tatova nivattitvā ācariyassa santikam gantvā vanditvā ekamantaṃ ṭhito
āha- “eko me byādhi uppanno, aham etaṃ tikicchitum sakkonto āgamissāmi, ita-
rathā nāgamissāmi. Tumhe divā uddesañca sāyam uddesañca maṃ oloketvā
ṭhapetha, paccūsakāle uddesam pana mā ṭhapayitthā”ti evam vatvā malayavāsi-
mahāsaṅgharakkhitattherassa santikam āgamāsi. Thero attano paṇṇasālāya pari-
bhaṇḍam karonto taṃ anoloketvā “paṭisāmehi, āvuso, tava pattacīvaran”ti āha.
Bhante, eko me byādhi atthi, sace tumhe taṃ tikicchitum sakkotha, paṭisāmessā-
mīti. Āvuso, uppannam rogam tikicchitum samatthassa santikam āgatosi, paṭisā-
mehīti. Subbaco bhikkhu “amhākam ācariyo ajānitvā evam na vakkhati”ti pattacī-
varam ṭhapetvā therassa vattam dassetvā vanditvā ekamantaṃ nisīdi.

Thero (1.0031) “rāgacarito ayan”ti ñatvā asubhakammaṭṭhānam kathesi. So

uṭṭhāya pattacīvaram aṃse laggetvā theram punappunam vandi. Kiṃ, āvuso, mahābhūti atirekanipaccakāram dassesīti? Bhante, sace attano kiccaṃ kātuṃ sakkhissāmi, iccetaṃ kusalaṃ. No ce, idaṃ me pacchimadassananti! Gacchāvuso, mahābhūti tādisassa yuttayogassa kulaputtassa na jhānaṃ vā vipassanā vā maggo vā phalaṃ vā dullabhanti. So therassa kathaṃ sutvā nipaccakāram dassetvā āgamanakāle vavatthāpitam channaṃ sepaṇṇigacchamūlam gantvā pallaṅkena nisinno asubhakammaṭṭhānaṃ pādakaṃ katvā vipassanaṃ paṭṭhapetvā arahatte patiṭṭhāya paccūsakāle uddesaṃ sampāpuṇi. Evarūpānaṃ ganthavasena vikkhambhitā kilesā tathā vikkhambhitāva honti.

Ekaccassa pana vuttanayeneva dhutaṅgāni pariharato kilesa okāsaṃ na labhati, dhutaṅgavasena vikkhambhitova hoti. So taṃ tathā vikkhambhitameva katvā vivaṭṭetvā arahattaṃ gaṇhāti **gāmantapabbhāravāsī mahāsivatthero** viya. Thero kira mahāgāme tissamahāvihāre vasanto tepiṭakaṃ atthavasena ca pāḷivasena ca aṭṭhārasa mahāgaṇe vāceti. Therassa ovāde ṭhatvā saṭṭhisahassa bhikkhū arahattaṃ pāpuṇiṃsu. Tesu eko bhikkhu attanā paṭividdhadhammaṃ ārabha uppannasomanasso cintesi- “atthi nu kho idaṃ sukhaṃ amhākaṃ ācariyassā”ti. So āvajjento therassa puthujanabhāvaṃ ṇatvā “ekenupāyena therassa saṃvegaṃ uppādessāmi”ti attano vasanaṭṭhānato therassa santikaṃ gantvā vanditvā vattaṃ dassetvā nisīdi. Atha naṃ thero “kiṃ āgatosi, āvuso, piṇḍapātikā”ti āha. “Sace me okāsaṃ karissatha, ekaṃ dhammapadaṃ gaṇhissāmi”ti āgatosmi, bhanteti. Bahū, āvuso, gaṇhanti, tuyhaṃ okāso na bhavissatīti. So sabbesu rattidivasabhāgesu okāsaṃ alabhanto, “bhante, evaṃ okāse asati maraṇassa kathaṃ okāsaṃ labhissathā”ti āha. Tadā thero cintesi- “nāyaṃ uddesatthāya āgato, mayhaṃ panesa saṃvegajananatthāya āgato”ti. Sopi thero “bhikkhunā nāma, bhante, mādisena bhavitabban”ti vatvā theram vanditvā maṇivaṇṇe ākāse uppatitvā agamāsi.

Thero (1.0032) tassa gatakālato paṭṭhāya jātasamvego divā uddesañca sāyaṃ uddesañca vācetvā pattacīvaram hatthapāse ṭhapetvā paccūsakāle uddesaṃ gahetvā otarantena bhikkhunā saddhiṃ pattacīvaramādāya otiṇṇo terasa dhutaṅge paripuṇṇe adhiṭṭhāya gāmantapabbhārasenāsanam gantvā pabbhāram paṭijaggitvā mañcapīṭhaṃ ussāpetvā “arahattaṃ apatvā mañce piṭṭhiṃ na pasāressāmi”ti mānasaṃ bandhitvā caṅkamaṃ otari. Tassa “ajja arahattaṃ gaṇhissāmi ajja arahattaṃ gaṇhissāmi”ti ghaṭentasseva pavāraṇā sampattā. So pavāraṇāya upakaṭṭhāya “puthujanabhāvaṃ pahāya visuddhipavāraṇaṃ pavāressāmi”ti cinto ativiya kilamati. So tāya pavāraṇāya maggaṃ vā phalaṃ vā uppādetuṃ asakkonto “mādisopi nāma āraddhavipassako na labhati, yāva dullabhañca vatidaṃ arahattaṃ”ti vatvā teneva niyāmena ṭhānacaṅkamabahulo hutvā tiṃsa vassāni samaṇadhammaṃ katvā mahāpavāraṇāya majjhe ṭhitaṃ puṇṇacandaṃ disvā “kiṃ nu kho candamaṇḍalaṃ visuddhaṃ, udāhu mayhaṃ silaṃ”ti cinto “candamaṇḍale sasalakkhaṇaṃ paññāyati, mayhaṃ pana upasampadato paṭṭhāya yāvajjadivasā silasmim kālakaṃ vā tilako vā natthī”ti āvajjetvā sañjātapītisomanasso paripakkañāṇattā piṭiṃ vikkhambhetvā saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi.

Evarūpassa dhutaṅgavasena vikkhambhito kilesa tathā vikkhambhitova hoti.

Ekaccassa vuttanayeneva paṭhamajjhānādisamāpajjanabahulatāya kilesa okāsaṃ na labhati, samāpattivāsena vikkhambhitova hoti. So taṃ tathā vikkhambhitameva katvā vivaṭṭetvā arahattaṃ gaṇhāti **mahātissatthero** viya. Thero kira avassikakālato paṭṭhāya aṭṭhasamāpattilābhī. So samāpattivikkhambhitānaṃ kilesānaṃ asamudācārena uggahaparipucchāvaseneva ariyamaggasāmantam katheti, saṭṭhivassakālepi attano puthujjanabhāvaṃ na jānāti. Athekadivasam mahāgāme tissamahāvihārato bhikkhusaṅgho talaṅgaravāsiddhammadinnattherassa sāsanaṃ pesesi “thero āgantvā amhākaṃ dhammakathaṃ kathetū”ti. Thero adhivāsetvā “mama santike mahallakataro bhikkhu natthi, mahātissatthero kho pana me kammaṭṭhānācariyo, taṃ saṅghattheraṃ katvā gamissāmi”ti (1.0033) cintento bhikkhusaṅghaparivuto therassa vihāraṃ gantvā divāṭṭhāne therassa vattaṃ dassetvā ekamantaṃ nisīdi.

Thero āha- “kiṃ, dhammadinna, cirassaṃ āgatosi”ti? “Āma, bhante, tissamahāvihārato me bhikkhusaṅgho sāsanaṃ pesesi, ahaṃ ekako na gamissāmi, tumhehi pana saddhiṃ gantukāmo hutvā āgatomhi”ti sāraṇīyakathaṃ kathentova papañcetvā “kadā, bhante, tumhehi ayaṃ dhammo adhigato”ti pucchi. Saṭṭhimaṭṭhāni, āvuso dhammadinna, vassāni hontīti. Samāpattiṃ pana, bhante, vaḷaṅjethāti. Āma, āvusoti. Ekaṃ pokkharāṇiṃ māpetuṃ sakkuṇeyyātha, bhanteti? “Na, āvuso, etaṃ bhāriyaṃ”ti vatvā sammukhaṭṭhāne pokkharāṇiṃ māpesi. “Ettha, bhante, ekaṃ padumagacchaṃ māpethā”ti ca vutto tampi māpesi. Idānettha mahantaṃ pupphaṃ dassethāti. Thero tampi dassesi. Ettha soḷasavassuddesikaṃ itthirūpaṃ dassethāti. Thero soḷasavassuddesikaṃ itthirūpaṃ dassesi. Tato naṃ āha- “idaṃ, bhante, punappaṇaṃ subhato manasi karothā”ti. Thero attanāva māpitaṃ itthirūpaṃ olokeno lobhaṃ uppādesi. Tadā attano puthujjanabhāvaṃ ṇatvā “avassayo me sappurisa hohi”ti antevāsikassa santike ukkuṭikaṃ nisīdi. “Etadatthamevāhaṃ, bhante, āgato”ti therassa asubhavasena sallahukaṃ katvā kammaṭṭhānaṃ kathetvā therassa okāsaṃ kātuṃ bahi nikkhanto. Suparimaddita-saṅkhāro thero tasmim divāṭṭhānato nikkhantamatteyeva saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi. Atha naṃ saṅghattheraṃ katvā

dhammadinnatthero tissamahāvihāraṃ gantvā saṅghassa dhammakathaṃ kathesi. Evarūpassa samāpattivasena vikkhambhito kilesa tathā vikkhambhitova hoti.

Ekaccassa pana vuttanayeneva vipassanāya kammaṃ karontassa kilesa okāsaṃ na labhati, vipassanāvasena vikkhambhitova hoti. So taṃ tathā vikkhambhitameva katvā vivaṭṭetvā arahattaṃ gaṇhāti, buddhakāle saṭṭhimattā āradhāvipassakā bhikkhū viya. Te kira satthu santike kammaṭṭhānaṃ gahetvā vivittaṃ araṇṇaṃ pavisitvā vipassanāya kammaṃ karontā kilesānaṃ asamudācāravasena “paṭividdhamaggaphalā mayan”ti saññāya maggaphalatthāya (1.0034) vāyāmaṃ akatvā “amhehi paṭividdhadhammaṃ dasabalassa āroccesāma”ti satthu santikaṃ āgacchanti.

Satthā tesam pure āgamanatova ānandattheraṃ āha- “ānanda, padhānakammikā bhikkhū ajja maṃ passituṃ āgamissanti, tesam mama dassanāya okāsaṃ akatvā ‘āmakasusānaṃ gantvā alla-asubhabhāvanaṃ karoṭhā’ti paḥiṇeyyāsi”ti. Thero tesam āgatānaṃ satthārā kathitasāsaṃ ārocesi. Te “tathāgato ajānitvā na kathessati, addhā ettha kāraṇaṃ bhavissati”ti āmakasusānaṃ gantvā alla-asubhaṃ oloketā lobhaṃ uppādetvā “idaṃ nūna sammāsambuddhena diṭṭhaṃ bhavissati”ti jātasamvegā laddhamaggaṃ kammaṭṭhānaṃ ādito paṭṭhāya ārabhiṃsu. Satthā tesam vipassanāya āradhabhāvaṃ ṇatvā gandhakuṭiyaṃ nisi-nnova imaṃ obhāsagāthamāha-

“Yānimāni apattāni, alābūneva sārade;

kāpotakāni aṭṭhīni, tāni disvāna kā ratī”ti. (dha. pa. 149);

Gāthāpariyosāne arahattaphale patiṭṭhahiṃsu. Evarūpānaṃ vipassanāvasena vikkhambhitā kilesā tathā vikkhambhitāva honti.

Ekaccassa vuttanayeneva navakammaṃ karontassa kilesa okāsaṃ na labhati, navakammavasena vikkhambhitova hoti. So taṃ tathā vikkhambhitameva katvā vivaṭṭetvā arahattaṃ gaṇhāti **cittalapabbate tissatthero** viya. Tassa kira aṭṭhavaśśikakāle anabhirati uppajji, so taṃ vinodetuṃ asakko attano cīvaraṃ dhovitvā rajitvā pattaṃ pacitvā kese ohāretvā upajjhāyaṃ vanditvā aṭṭhāsi. Atha naṃ thero āha- “kiṃ, āvuso mahātissa, atuṭṭhassa viya te ākāro”ti? Āma, bhante, anabhirati me uppānā, taṃ vinodetuṃ na sakkomīti. Thero tassāsayam oloketto arahattassa upanissayaṃ disvā anukampāvasena āha- “āvuso tissa, mayaṃ mahallakā, ekaṃ no vasanaṭṭhānaṃ karoḥī”ti. Dutiyakathaṃ akathitapubbo bhikkhu “sādhu, bhante”ti sampāṭicchi.

Atha (1.0035) naṃ thero āha- “āvuso, navakammaṃ karonto uddesamaggañca mā vissajji, kammaṭṭhānañca manasi karoḥi, kālena ca kālaṃ kasiṇaparikkammaṃ karoḥī”ti. “Evaṃ karissāmi, bhante”ti theraṃ vanditvā tathārūpaṃ sappāyaṭṭhānaṃ oloketvā “ettha kātuṃ sakkā”ti dārūhi pūretvā jhāpetvā sodhetvā iṭṭhakāhi parikkhipitvā dvāravātapānādīni yojetvā saddhiṃ caṅkamanabhūmibhittiparikammā dīhi leṇaṃ niṭṭhāpetvā mañcapīṭhaṃ santharivā therassa santikaṃ gantvā vanditvā, “bhante, niṭṭhitam leṇe parikkammaṃ, vasathā”ti āha. Āvuso, dukkhena tayā etaṃ kammaṃ kataṃ, ajja ekadivasam tvaññevettha vasāhīti. So “sādhu,

bhante”ti vanditvā pāde dhovitvā leṇaṃ pavisitvā pallaṅkaṃ ābhujitvā nisinno attanā katakammaṃ āvajji. Tassa “manāpaṃ mayā upajjhāyassa kāyaveyyāvaccaṃ katan”ti cintentassa abbhantare pīti uppannā. So taṃ vikkhambhetvā vipassanaṃ paṭṭhapetvā aggaphalaṃ arahattaṃ pāpuṇi. Evarūpassa navakammavasena vikkhambhito kilesa tathā vikkhambhitova hoti.

Ekacco pana brahmalokato āgato suddhasatto hoti. Tassa anāsevanatāya kilesa na samudācarati, bhavavasena vikkhambhito hoti. So taṃ tathā vikkhambhitameva katvā vivaṭṭetvā arahattaṃ gaṇhāti **āyasmā mahākassapo** viya. So hi āyasmā agāramajjhepi kāme aparibhuñjitvā mahāsampattiṃ pahāya pabbajitvā nikkhanto antarāmagge paccuggamanatthāya āgataṃ satthāraṃ disvā vanditvā tīhi ovādehi upasampadaṃ labhitvā aṭṭhame aruṇe saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi. Evarūpassa bhavavasena vikkhambhito kilesa tathā vikkhambhitova hoti.

Yo pana ananubhūtapubbaṃ rūpādi-ārammaṇaṃ labhitvā tattheva vipassanaṃ paṭṭhapetvā vivaṭṭetvā arahattaṃ gaṇhāti, evarūpassa ananubhūtārammaṇavasena kāmacchando anuppannova nuppajjati nāma.

Uppanno vā kāmacchando pahīyatīti ettha **uppannoti** jāto bhūto samudāgato. **Pahīyatīti** tadaṅgappahānaṃ, vikkhambhanappahānaṃ, samucchedappahānaṃ, paṭipassaddhippahānaṃ, nissaraṇappahānanti imehi pañcahi pahānehi pahīyati, na (1.0036) puna uppajjatīti attho. Tattha vipassanāya kilesā tadaṅgavasena pahīyantīti vipassanā **tadaṅgappahānanti** veditabbā. Samāpatti pana kilese vikkhambhetīti sā **vikkhambhanappahānanti** veditabbā. Maggo samucchindanto uppajjati, phalaṃ paṭippassambhayamānaṃ, nibbānaṃ sabbakilesehi nissaṭanti imāni tīṇi **samucchedapaṭipassaddhinissaraṇappahānānīti** vuccanti. Imehi lokiyalokuttarehi pañcahi pahānehi pahīyatīti attho.

Asubhanimittanti dasasu asubhesu uppannaṃ sārammaṇaṃ paṭhamajjhānaṃ. Tenāhu porāṇā- “asubhampi asubhanimittaṃ, asubhārammaṇā dhammāpi asubhanimittan”ti. **Yonisomanasikarototi**. “Tattha katamo yonisomanasikāro? Anicce aniccan”ti-ādinā nayena vuttassa upāyamanasikārassa vasena manasikaroto. **Anuppanno ceva kāmacchando nuppajjatīti** asamudāgato na samudāgacchati. **Uppanno ca kāmacchando pahīyatīti** samudāgato ca kāmacchando pañcavidhena pahānena pahīyati.

Apica cha dhammā **kāmacchandassa** pahānāya saṃvattanti- asubhanimittassa uggaho, asubhabhāvanānuyogo, indriyesu guttadvāratā, bhojane mattaññutā, kalyāṇamittatā sappāyakathāti. Dasavidhañhi asubhanimittaṃ uggaṇhanta-ssāpi kāmacchando pahīyati, bhāventassāpi, indriyesu pihitadvārassāpi, catunnaṃ pañcannaṃ ālopānaṃ okāse sati udakaṃ pivitvā yāpanasīlatāya bhojane mattaññunopi. Tenetaṃ vuttaṃ-

“Cattāro pañca ālope, abhutvā udakaṃ pive;

alaṃ phāsuvihārāya, pahitattassa bhikkhuno”ti. (theragā. 983);

Asubhakammikatissattherasadise asubhabhāvanārate kalyāṇamitte sevanta-ssāpi kāmacchando pahīyati, ṭhānanisajjādīsu dasa-asubhanissitasappāyakathā-

yapi pahiyati. Tena vuttaṃ- “cha dhammā kāmaccchandassa pahānāya saṃvattanī”ti.

17. Sattame **mettā cetovimuttī**ti sabbasattesu hitapharaṇakā mettā. Yasmā pana taṃsampayuttacittaṃ nīvaraṇādīhi paccaṇīkadhammehi vimuccati, tasmā sā “cetovimuttī”ti vuccati. Visesato vā sabbabyāpādapariyuṭṭhānena vimuttattā sā cetovimuttīti veditabbā. Tattha “mettā”ti ettāvata (1.0037) pubbabhāgopi vaṭṭati, “cetovimuttī”ti vuttattā pana idha tikacatukkajjhānavasena appanāva adhippetā. **Yonisomanasikarototi** taṃ mettaṃ cetovimuttiṃ vuttalakkhaṇena upāyamanasikārena manasikarontassa.

Apica cha dhammā **byāpādassa** pahānāya saṃvattanti- mettānimittassa uggaho, mettābhāvanānuyogo, kammassakatāpaccavekkhaṇā, paṭisaṅkhānabahulatā, kalyāṇamittatā, sappāyakathāti. Odissaka-anodissakadisāpharaṇānañhi aññataravasena mettaṃ uggaṇhantassāpi byāpādo pahiyati, odhiso anodhiso disāpharaṇavasena mettaṃ bhāventassāpi. “Tvam etassa kuddho kiṃ karissasi, kimassa silādīni nāsetuṃ sakkhissasi, nanu tvam attano kammena āgantvā attano kammeva gamissasi? Parassa kujjhaṇaṃ nāma vitaccitaṅgāratatta-ayasalāka-gūthādīni gahetvā paraṃ paharitukāmatāsadiṣaṃ hoti. Esopi tava kuddho kiṃ karissati, kiṃ te silādīni nāsetuṃ sakkhissati? Esa attano kammena āgantvā attano kammeva gamissati, appaṭicchitapaheṇakaṃ viya paṭivātaṃ khittarajomuṭṭhi viya ca etassevesa kodho matthake patissati”ti evaṃ attano ca parassa ca kammassakataṃ paccavekkhatopi, ubhayakammassakataṃ paccavekkhitvā paṭisaṅkhāne ṭhitassāpi, assaguttattherasadise mettābhāvanārate kalyāṇamitte sevantassāpi byāpādo pahiyati, ṭhānanisajjādīsu mettānissitasappāyakathāyapi pahiyati. Tena vuttaṃ- “cha dhammā byāpādassa pahānāya saṃvattanti”ti. Sesamidha ito paresu ca vuttanayeneva veditabbaṃ, visesamattameva pana vakkhāmāti.

18. Aṭṭhame **ārambhadhātū**ādīsu **ārambhadhātu** nāma paṭhamārambhavīriyaṃ. **Nikkamadhātu** nāma kosajjato nikkhantattā tato balavataraṃ. **Parakkamadhātu** nāma paraṃ paraṃ ṭhānaṃ akkamanato tatopi balavataraṃ. Aṭṭhakathāyaṃ pana “ārambho cetaso kāmānaṃ panūdanāya, nikkamo cetaso palighuggāṭanāya, parakkamo cetaso bandhanacchedanāyā”ti vatvā “tīhi petehi adhimattavīriyameva kathitaṃ”ti vuttaṃ.

Āraddhavīriyassāti (1.0038) paripuṇṇavīriyassa ceva paggahitavīriyassa ca. Tattha catudosāpagataṃ vīriyaṃ āraddhanti veditabbaṃ. Na ca atilīnaṃ hoti, na ca atipaggahitaṃ, na ca ajjhattaṃ saṃkhittaṃ, na ca bahiddhā vikkhittaṃ. Tadeva duvidhaṃ hoti- kāyikaṃ, cetasikañca. Tattha “idha bhikkhu divasaṃ caṅkamaṇa nisajjāya āvaraṇīyehi dhammehi cittaṃ parisodheti”ti (vibha. 519) evaṃ rattidivasassa pañca koṭṭhāse kāyena ghaṭentassa vāyamantassa **kāyikavīriyaṃ** veditabbaṃ. “Na tāvāhaṃ ito leṇā nikkhamissāmi, yāva me na anupādāya āsavehi cittaṃ vimuccati”ti evaṃ okāsaparicchedena vā, “na tāvāhaṃ imaṃ pallaṅkaṃ bhindissāmi”ti evaṃ nisajjādiparicchedena vā mānaṃ bandhitvā ghaṭentassa vāyamantassa **cetasikavīriyaṃ** veditabbaṃ. Tadubhayampi idha

vaṭṭati. Duvidhenāpi hi iminā vīriyena āraddhavīriyassa anuppannañceva thina-
middhaṃ nuppajjati, uppannañca thinamiddhaṃ pahīyati milakkhatissattherassa
viya, gāmantapabbhāravāsimahāsivattherassa viya, pītimallakattherassa viya,
kuṭumbiyaputtatissattherassa viya ca. Etesu hi purimā tayo aññe ca evarūpā kāyi-
kavīriyena āraddhavīriyā, kuṭumbiyaputtatissatthero aññe ca evarūpā cetasikavīri-
yena āraddhavīriyā, uccāvālukavāsī mahānāgatthero pana dvīhipi vīriyehi āraddha-
vīriyova. Thero kira ekaṃ sattāhaṃ caṅkamati, ekaṃ tiṭṭhati, ekaṃ nisīdati, ekaṃ
nipajjati. Mahātherassa eka-iriyāpathopi asappāyo nāma natthi, catutthe sattāhe
vipassanaṃ vaḍḍhetvā arahatte patiṭṭhāsi.

Apica cha dhammā **thinamiddhassa** pahānāya saṃvattanti- atibhojane nimitta-
ggāho, iriyāpathasamparivattanatā, ālokasaññāmanasikāro, abbhokāsavāso,
kalyāṇamittatā, sappāyakathāti. Āharahatthaka-bhuttavamitaka-tatravaṭṭaka-alaṃ-
sāṭaka-kākamāsaka-brāhmaṇādayo viya bhojanaṃ bhujitvā rattiṭṭhānadivā-
ṭṭhāne nisinnassa hi samaṇadhammaṃ karoto thinamiddhaṃ mahāhatthī viya
ottharantaṃ āgacchati, catupañca-ālopa-okāsaṃ pana ṭhapetvā pāṇiyaṃ pivivā
yāpanasīlassa bhikkhuno taṃ na hotīti evaṃ atibhojane nimittaṃ gaṇhantassāpi
thinamiddhaṃ pahīyati. Yasmiṃ iriyāpathe thinamiddhaṃ okkamati, tato aññaṃ
parivattentassāpi, rattiṃ candāloka-dīpāloka-ukkāloke divā sūriyālokaṃ manasika-
rontassāpi (1.0039), abbhokāse vasantassāpi, mahākassapattherasadise pahīna-
thinamiddhe kalyāṇamitte sevantassāpi thinamiddhaṃ pahīyati, ṭhānanisajjādīsu
dhutaṅganissitasappāyakathāyapi pahīyati. Tena vuttaṃ- “cha dhammā thinami-
ddhassa pahānāya saṃvattanti” ti.

19. Navame **vūpasantacittassā**ti jhānena vā vipassanāya vā vūpasamitacittassa.
Apica cha dhammā **uddhaccakukkuccassa** pahānāya saṃvattanti- bahussutatā,
paripucchakatā, vinaye pakataññutā,

vuddhasevitā, kalyāṇamittatā, sappāyakathāti. Bāhusaccenāpi hi ekaṃ vā dve vā tayo vā cattāro vā pañca vā nikāye pāḷivasena ca atthavasena ca uggaṇhanta-ssāpi uddhaccakukkuccaṃ pahīyati, kappiyākappiyaparipucchābahulassāpi, vinayapaññattiyam ciṇṇavasībhāvātāya pakataññunopi, vuḍḍhe mahallakatthere upasaṅkamantassāpi, upālittherasadise vinayadhare kalyāṇamitte sevantassāpi uddhaccakukkuccaṃ pahīyati, ṭhānanisajjādīsu kappiyākappiyanissitasappāyakathāyapi pahīyati. Tena vuttaṃ- “cha dhammā uddhaccakukkuccassa pahānāya saṃvattanti” ti.

20. Dasame **yoniso, bhikkhave, manasikaroti** vuttanayeneva upāyato manasikarontassa.

Apica cha dhammā **vicikicchāya** pahānāya saṃvattanti- bahussutatā, paripucchakatā, vinaye pakataññutā, adhimokkhabahulatā, kalyāṇamittatā, sappāyakathāti. Bāhusaccenāpi hi ekaṃ vā ...pe... pañca vā nikāye pāḷivasena ca atthavasena ca uggaṇhantassāpi vicikicchā pahīyati, tīṇi ratanāni ārabha paripucchābahulassāpi, vinaye ciṇṇavasībhāvassāpi, tīsu ratanesu okappaniyasaddhāsaṅkhāta-adhimokkhabahulassāpi, saddhādhimutte vakkalittherasadise kalyāṇamitte sevantassāpi vicikicchā pahīyati, ṭhānanisajjādīsu tiṇṇaṃ ratanānaṃ guṇanissitasappāyakathāyapi pahīyati. Tena vuttaṃ- “cha dhammā vicikicchāya pahānāya saṃvattanti” ti. Imasmiṃ nīvaraṇappahānavagge vaṭṭavivaṭṭaṃ kathitanti.

Nīvaraṇappahānavaggavaṇṇanā.

3. Akammaniyavaggavaṇṇanā

21-22. Tatiyassa (1.0040) paṭhame **abhāvitanti** avaḍḍhitaṃ bhāvanāvasena appavattitaṃ. **Akammaniyam hotīti** kammakkhamaṃ kammayoggaṃ na hoti. Dutiye vuttavipariyāyena attho veditabbo. Ettha ca paṭhame **cittanti** vaṭṭavasena uppannacittaṃ, dutiye vivaṭṭavasena uppannacittaṃ. Tattha ca vaṭṭaṃ vaṭṭapādaṃ, vivaṭṭaṃ vivaṭṭapādanti ayaṃ pabhedo veditabbo. **Vaṭṭaṃ** nāma tebhūmakavaṭṭaṃ, **vaṭṭapādaṃ** nāma vaṭṭapaṭilābhāya kammaṃ, **vivaṭṭaṃ** nāma nava lokuttara-dhammā, **vivaṭṭapādaṃ** nāma vivaṭṭapaṭilābhāya kammaṃ. Iti imesu suttesu vaṭṭa-vivaṭṭameva kathitanti.

23-24. Tatiye vaṭṭavaseneva uppannacittaṃ veditabbaṃ. **Mahato anathāya saṃvattati** Ti devamanussasampattiyo mārabrahma-issariyāni ca dadamānampi punappunaṃ jātijarābyādhimaraṇasokaparidevadukkhadomanassupāyāse khandhadhātu-āyatanapaṭiccasamuppādaṃ vaṭṭāni ca dadamānaṃ kevalaṃ dukkhakkhandhameva detīti mahato anathāya saṃvattati nāmāti. Catutthe **cittanti** vivaṭṭavaseneva uppannacittaṃ.

25-26. Pañcamachattāhesu **abhāvitaṃ apātubhūtanti** ayaṃ viseso. Tatrāmaya-dhippāyo- vaṭṭavasena uppannacittaṃ nāma uppannampi abhāvitaṃ apātubhūta-meva hoti. Kasmā? Lokuttarapādakajjhānavipassanāmaggaḥ phalanibbānesu

pakkhanditum asamatthattā. Vivaṭṭavasena uppannaṃ pana bhāvitam pātubhūtam nāma hoti. Kasmā? Tesu dhammesu pakkhanditum samatthattā. Kurundakavāsī phussamittatthero panāha- “maggacittameva, āvuso, bhāvitam pātubhūtam nāma hoti” ti.

27-28. Sattamaṭṭhamesu **abahulīkatanti** punappunaṃ akataṃ. Imānipi dve vaṭṭa- vivaṭṭavasena uppannacittāneva veditabbānīti.

29. Navame “jātipi dukkhā” ti-ādinā nayena vuttaṃ dukkhaṃ adhivahati āharatīti **dukkhādhivahaṃ**. Dukkhādhivāhantipi paṭho. Tassattho- lokuttarapādakajjhānādi (1.0041) ariyadhammābhimukhaṃ dukkhena adhivāhiyati pesiyatīti dukkhādhivāhaṃ. Idampi vaṭṭavasena uppannacittameva. Tañhi vuttappakārā devamanussādisampattiyo dadamānampi jāti-ādinam adhivahanato dukkhādhivahaṃ, ariyadhammādhigamāya duppesanato dukkhādhivāhañca nāma hotīti.

30. Dasame vivaṭṭavasena uppannacittameva cittaṃ. Tañhi mānusakasukhato dibbasukhaṃ, dibbasukhato jhānasukhaṃ, jhānasukhato vipassanāsukhaṃ, vipassanāsukhato maggasukhaṃ, maggasukhato phalasukhaṃ, phalasukhato nibbānasukhaṃ adhivahati āharatīti **sukhādhivahaṃ** nāma hoti, sukhādhivāhaṃ vā. Tañhi lokuttarapādakajjhānādi-ariyadhammābhimukhaṃ supesayaṃ vissatṭha- indavajirasadisam hotīti sukhādhivāhantipi vuccati. Imasmimpi vagge vaṭṭavivaṭṭameva kathitanti.

Akammaniyavaggavaṇṇanā.

4. Adantavaggavaṇṇanā

31. Catutthassa paṭhame **adantanti** savisevanaṃ adantahatthi-assādisadisam. **Cittanti** vaṭṭavasena uppannacittameva.

32. Dutiye **dantanti** nibbisevanaṃ dantahatthi-assādisadisam. Imasmimpi suttadvaye vaṭṭavivaṭṭavasena uppannacittameva kathitaṃ. Yathā cettha, evaṃ ito paresupīti.

33. Tatiye **aguttanti** agopitaṃ satisaṃvararahitaṃ aguttahatthi-assādisadisam.

34. Catutthe **guttanti** gopitaṃ avissatṭhasatisaṃvaram guttahatthi-assādisadisam.

35-36. Pañcamachaṭṭhāni **arakkhitaṃ rakkhanti** padavasena bujghanakānaṃ ajjhāsayena vuttāni. Attho panettha purimasadisoyeva.

37-38. Sattamaṭṭhamesupi (1.0042) eseva nayo. Upamā panettha asaṃvutagharadvārādivasena veditabbā.

39-40. Navamadasamāni catūhipi padehi yojetvā vuttāni. Imasmimpi vagge vaṭṭavivaṭṭameva kathitanti.

Adantavaggavaṇṇanā.

5. Pañihita-acchavaggavaṇṇanā

41. Pañcamassa paṭhame **seyyathāpīti** opammatthe nipāto. Tatra bhagavā katthaci atthena upamaṃ parivāretvā dasseti vatthasutte (ma. ni. 1.70 ādayo) viya, pāricchattakopama- (a. ni. 7.69) aggikkhandhopamādisuttesu (a. ni. 7.72) viya ca, katthaci upamāya atthaṃ parivāretvā dasseti loṇambilasutte (a. ni. 3.101) viya, suvaṇṇakārasuttasūriyopamādisuttesu (a. ni. 7.66) viya ca. Imasmimṃ pana sālīsūkopame upamāya atthaṃ parivāretvā dassento **seyyathāpi, bhikkhaveli-ādimāha**. Tattha **sālīsūkanti** sāliphallassa sūkaṃ. **Yavasūkepi** eseva nayo. Vā-saddo vika-ppattho. **Micchāpañihitanti** micchāṭhapitaṃ. Yathā vijjhitaṃ sakkoti, na evaṃ uddhaggaṃ katvā ṭhapitanti attho. **Bhecchatīti** bhindissati, chaviṃ chindissatīti attho. **Micchāpañihitena cittenāti** micchāṭhapitena cittaena. Vaṭṭavasena uppanna-cittaṃ sandhāyetaṃ vuttaṃ. **Avijjanti** aṭṭhasu ṭhānesu aññābhūtaṃ ghanabalaṃ mahā-avijjaṃ. **Vijjaṃ uppādessatīti** ettha vijjanti arahattamaggañāṇaṃ. **Nibbānanti** taṇhāvānato nikkhantabhāvena evaṃ vuttaṃ amataṃ. **Sacchikarissatīti** paccakkhaṃ karissati.

42. Dutiye **sammāpañihitanti** yathā bhinditaṃ sakkoti, evaṃ uddhaggaṃ katvā suṭṭhu ṭhapitaṃ. **Akkantanti** ettha pādeneva akkantaṃ nāma hoti, hatthena uppīḷitaṃ. Ruḷhisaddavasena pana akkantanteva vuttaṃ. Ayañhettha ariyavohāro. Kasmā pana aññe sepaṇṇikaṇṭakamadanaṇṭakādayo mahante aggahetvā sukhumāṃ dubbalaṃ sālīsūkayavasūkameva gahitanti? Appamattakassāpi (1.0043) kusalakammassa vivaṭṭāya samatthabhāvadassanattaṃ. Yathā hi sukhumāṃ dubbalaṃ sālīsūkaṃ vā yavasūkaṃ vā hotu, mahantamahantā sepaṇṇikaṇṭakamadanaṇṭakādayo vā, etesu yaṃkiñci micchā ṭhapitaṃ hatthaṃ vā pādaṃ vā bhinditaṃ lohitaṃ vā uppādetuṃ na sakkoti, sammā ṭhapitaṃ pana sakkoti, evameva appamattakaṃ tiṇamuṭṭhi mattadānakusalaṃ vā hotu, mahantaṃ velāmadānādikusalaṃ vā, sace vaṭṭasampattiṃ patthetvā vaṭṭasannissitavasena micchā ṭhapitaṃ hoti, vaṭṭameva āharitaṃ sakkoti, no vivaṭṭaṃ. “Idaṃ me dānaṃ āsavakkhayāvahaṃ hotū”ti evaṃ pana vivaṭṭaṃ patthentena vivaṭṭavasena sammā ṭhapitaṃ arahattampi paccekabodhiñāṇampi sabbaññutañāṇampi dātuṃ sakkotiyeva. Vuttañhettaṃ-

“Paṭisambhidā vimokkhā ca, yā ca sāvaka-pāramī;

paccekabodhi buddhabhūmi, sabbameteṇa labbhatī”ti. (khu. pā. 8.15);

Imasmimṃ suddadvaye ca vaṭṭavivaṭṭaṃ kathitaṃ.

43. Tatiye **paduṭṭhacittanti** dosena paduṭṭhacittaṃ. **Cetasā cetopariccāti** attano cittaena tassa cittaṃ paricchinditvā. **Yathābhatam nikkhittoti** yathā āharitvā ṭhapito. **Evaṃ nirayeti** evaṃ niraye ṭhitoyevāti vattabbo. **Apāyanti-ādi** sabbaṃ nirayaveva-canameva. Nirayo hi ayasaṅkhātā sukhā apetoti **apāyo**, dukkhassa gati paṭisaraṇanti **duggati**, Dukkaṭakārino ettha vivasā nipatantīti **vinipāto**, nirassādatthena **nirayo**.

44. Catutthe **pasannanti** saddhāpasādena pasannaṃ. **Sugatinti** sukhasa gatiṃ.

Saggaṃ lokanti rūpādisampattihi suṭṭhu aggaṃ lokaṃ.

45. Pañcame **udakarahadoti** udakadaho. **Āviloti** avippasanno. **Lulitoti** aparisa-
ṇṭhito. **Kalalībhūtoti** kaddamībhūto. **Sippisambukanti**-ādīsu sippiyo ca sambukā ca
sippisambukaṃ. Sakkharā ca kaṭhalāni ca **sakkharakaṭhalaṃ**. Macchānaṃ
gumbaṃ ghaṭāti **macchagumbaṃ**. **Carantampi tiṭṭhantampīti** ettha sakkharaka-
ṭhalaṃ tiṭṭhatiyeva, itarāni carantipi tiṭṭhantipi. Yathā pana antarantarā ṭhitāsupi
nisinnāsupi nipajjamānāsupi “etā gāviyo (1.0044) caranti”ti carantiyo upādāya ita-
rāpi “caranti”ti vuccanti, evaṃ tiṭṭhantameva sakkharakaṭhalaṃ upādāya itarampi
dvayaṃ “tiṭṭhantan”ti vuttaṃ, itaraṃ dvayaṃ carantaṃ upādāya sakkharakaṭha-
lampi “carantan”ti vuttaṃ.

Āvilenāti pañcahi nīvaraṇehi pariyonaddhena. **Attatthaṃ vāti**-ādīsu attano
diṭṭhadhammiko lokiyalokuttaramissako attho attattho nāma. Attanova samparāye
lokiyalokuttaramissako attho parattho nāma hoti. So hi parattha atthoti parattho.
Tadubhayaṃ ubhayattho nāma. Apica attano diṭṭhadhammikasamparāyikopi loki-
yalokuttaro attho attattho nāma, parassa tādisova attho parattho nāma, tadubha-
yampi ubhayattho nāma. **Uttariṃ vā manussadhammāti** dasakusalakammapha-
saṅkhātā manussadhammā uttariṃ. Ayañhi dasavidho dhammo vināpi aññaṃ
samādāpakaṃ sathantarakappāvasāne jātasamvegehi manussehi sayameva
samādinattā manussadhammoti vuccati, tato uttariṃ pana jhānavipassanāma-
ggaphalāni veditabbāni. **Alamariyaññadassanavisesanti** ariyānaṃ yuttaṃ, ariya-
bhāvaṃ vā kātuṃ samatthaṃ ñāṇadassanasāṅkhātāṃ visesaṃ. Ñāṇameva hi
jānanaṭṭhena ñāṇaṃ, dassanaṭṭhena dassananti veditabbaṃ, dibbacakkhuññāvi-
passanāññāmaggaññāphalaññāpaccavekkhaṇaññānametaṃ adhivacanaṃ.

46. Chaṭṭhe **acchoti** abahalo, pasannotipi vaṭṭati. **Vippasannoti** suṭṭhu pasanno.
Anāviloti na āvilo, parisuddhoti attho, pheṇapubbuḷasaṅkhasevālapaṇakavirahi-
toti

vuttaṃ hoti. **Anāvilenā**ti pañcanīvaraṇavimuttana. Sesam catutthe vuttanayameva. Imasmimpi suddadvaye vaṭṭavivaṭṭameva kathitaṃ.

47. Sattame **rukkhajātānanti** paccatte sāmivacanaṃ, rukkhajātānīti attho. Rukkhānametaṃ adhivacanaṃ. **Yadidanti** nipātamattaṃ. **Mudutāyā**ti mudubhāvena. Koci hi rukkho vaṇṇena aggo hoti, koci gandhena, koci rasena, koci thaddhatāya. Phandano pana mudutāya ceva kammaññatāya ca aggo seṭṭhoti dasseti. **Cittaṃ, bhikkhave, bhāvitaṃ bahuḷikatanti** ettha samathavipassanāvasena bhāvitañceva punappunakatañca cittaṃ (1.0045) adhippetam. Kurundakavāsi phussamittatthero panāha- “ekantaṃ mudu ceva kammaniyañca cittaṃ nāma abhiññāpādakacattutthajjhānacittameva, āvuso”ti.

48. Aṭṭhame **evaṃ lahuparivattanti** evaṃ lahuṃ uppajjitvā lahuṃ nirujjhanakaṃ. **Yāvañcā**ti adhimattapamāṇatthe nipāto, ativiya na sukarāti attho. **Idanti** nipātamattaṃ. **Cittanti** ekacce tāva ācariyā “bhavaṅgacittan”ti vadanti, taṃ pana paṭikkhipitvā “idha cittanti yaṃkiñci antamaso cakkhuvīññāṇampi adhippetamevā”ti vuttaṃ. Imasmim panatthe milindarājā dhammakathikaṃ nāgasenattheraṃ pucchi, “bhante nāgasena, ekasmim accharākkhaṇe pavattitacittasaṅkhārā sace rūpino assu, kīva mahārāsi bhavyeyyā”ti? “Vāhasatānaṃ kho, mahārāja, vīhīnaṃ aḍḍhacūḷaṅca vāhā vīhisattambaṇāni dve ca tumbā ekaccharākkhaṇe pavattitassa cittassa saṅkhampi na upenti, kalampi na upenti, kalabhāgampi na upenti”ti (mi. pa. 4.1.2). Atha kasmā sammāsambuddhena “upamāpi na sukarā”ti vuttaṃ? Yatheva hi upamaṃ paṭikkhipitvāpi kappadīghabhāvassa yojanikapabbatena yojanikasāsapapuṇṇanagarena, nirayadukkhassa sattisatāhatopamena, saggasukhassa ca cakkavattisampattiyā upamā katā, evamidhāpi kātābbāti? Tattha “sakkā pana, bhante, upamā kātun”ti evaṃ pucchāvasena upamā katā, imasmim sutte pucchāya abhāvena na katā. Idañhi suttaṃ dhammadesanāpariyosāne vuttaṃ. Iti imasmim sutte cittarāsi nāma kathitoti.

49. Navame **pabhassaranti** paṇḍaraṃ parisuddhaṃ. **Cittanti** bhavaṅgacittaṃ. Kiṃ pana cittassa vaṇṇo nāma atthīti? Natthi. Nīlādīnañhi aññataravaṇṇaṃ vā hotu avaṇṇaṃ vā yaṃkiñci parisuddhatāya “pabhassaran”ti vuccati. Idampi nirupakkilesatāya parisuddhanti pabhassaraṃ. **Tañca khoti** taṃ bhavaṅgacittaṃ. **Āgantukehī**ti asahajātehi pacchā javanakkhaṇe uppajjanakehi. **Upakkilesehī**ti rāgādīhi upakkiliṭṭhattā upakkiliṭṭhaṃ nāmāti vuccati. Kathaṃ? Yathā hi sīlavantā ācārasampannā mātāpitaro vā ācariyupajjhāyā vā dussīlānaṃ durācārānaṃ avattasampannānaṃ puttānañceva antevāsikasaddhivihārikānañca vasena “attano putte vā antevāsikasaddhivihārike vā na tajjenti na sikkhāpenti na ovadanti nānusāsanti”ti (1.0046) avaṇṇaṃ akittiṃ labhanti, evaṃsampadamidaṃ veditabbaṃ. Ācārasampannā mātāpitaro viya ca ācariyupajjhāyā viya ca bhavaṅgacittaṃ datṭhabbaṃ, puttādīnaṃ vasena tesam akittilābho viya javanakkhaṇe rajjanadussanamuyhanasabhāvānaṃ lobhasahagatādīnaṃ cittānaṃ vasena uppannehi āgantukehi upakkilesehi pakatiparisuddhampi bhavaṅgacittaṃ upakkiliṭṭhaṃ nāma hotīti.

50. Dasamepi bhavaṅgacittameva **cittaṃ**. **Vippamuttanti** javanakkhaṇe arajjamānaṃ adussamānaṃ amuyhamānaṃ tihetukaññasampayuttādikusalavasena

uppajjamānaṃ āgantukehi upakkilesehi vippamuttaṃ nāma hoti. Idhāpi yathā sīlavantānaṃ ācārasampannānaṃ puttādīnaṃ vasena mātādayo “sobhanā eteyeva attano puttakādayo sikkhāpentī ovadanti anusāsanti”ti vaṇṇakittilābhino honti, evaṃ javanakkhaṇe uppannakusalacittavasena idaṃ bhavaṅgacittaṃ āgantukehi upakkilesehi vippamuttanti vuccatīti.

Paṇihita-acchavaggavaṇṇanā.

6. Accharāsaṅghātavaggavaṇṇanā

51. Chaṭṭhassa paṭhame **taṃ assutavā puthujjanoti** taṃ bhavaṅgacittaṃ sutavi-rahito puthujjano. Tattha āgamādhigamābhāvā ñeyyo assutavā iti. Yo hi idaṃ suttaṃ ādito paṭṭhāya atthavasena upaparikkhanto “idaṃ bhavaṅgacittaṃ nāma pakatiparisuddhampi javanakkhaṇe upannehi lobhādīhi upakkilesehi upakkiliṭṭhan”ti neva āgamavasena na adhigamavasena jānāti, yassa ca khandhadhātu-āyatanapaccayākārasatipaṭṭhānādīsu uggahaparipucchāvinicchayavirahitattā yathābhūtañāṇapaṭivedhasādhako neva āgamo, paṭipattiyā adhigantabbassa anadhigatattā na adhigamo atthi. So āgamādhigamābhāvā ñeyyo assutavā iti. Svāyaṃ-

“Puthūnaṃ janānādīhi, kāraṇehi puthujjano;
puthujjanantogadhattā, puthuvāyaṃ jano iti”.

So (1.0047) hi puthūnaṃ nānappakārānaṃ kilesādīnaṃ janānādīhi kāraṇehi puthujjano. Yathāha-

“Puthu kilese janentīti puthujjanā, puthu avihatasakkāyadiṭṭhikāti puthujjanā, puthu sathārānaṃ mukhullokikāti puthujjanā, puthu sabbagatīhi avuṭṭhitāti puthujjanā, puthu nānābhisaṅkhāre abhisaṅkharontīti puthujjanā, puthu nānā-oghehi vuyhantīti puthujjanā, puthu nānāsantāpehi santappantīti puthujjanā, puthu nānāpariḷāhehi pariḷayhantīti puthujjanā, puthu pañcasu kāmagaṇesu rattā giddhā gadhitā mucchitā ajjhoppānā laggā laggitā palibuddhāti puthujjanā, puthu pañcahi nīvaraṇehi āvutā nivutā ovutā pihitā paṭicchannā paṭikujjitāti puthujjanā”ti (mahāni. 51, 94).

Puthūnaṃ vā gaṇanapathamātītānaṃ ariyadhammaparammukhānaṃ nīcadhammasamācārānaṃ janānaṃ antogadhattāpi puthujjano, puthu vā ayaṃ viṣuṃyeva saṅkhaṃ gato, viṣaṃsaṭṭho sīlasutādiguṇayuttehi ariyehi janoti puthujjano. Evametehi “assutavā puthujjano”ti dvīhi padehi ye te-

“Dve puthujjanā vuttā, buddhenādiccabandhunā;
andho puthujjano eko, kalyāṇeko puthujjano”ti.-

Dve puthujjanā vuttā, tesu andhaputhujjano vutto hotīti veditabbo.

Yathābhūtaṃ nappajānātīti “idañca bhavaṅgacittaṃ evaṃ āgantukehi upakkilesehi upakkiliṭṭhaṃ nāma hoti, evaṃ vippamuttaṃ nāmā”ti yathāsabhāvato na jānāti. **Tasmāti** yasmā na jānāti, tasmā. **Cittabhāvanā natthīti** cittaṭṭhiti citta-pariggaho natthi, natthibhāveneva “natthi”ti vadāmiti dasseti.

52. Dutiye (1.0048) **sutavāti** sutasampanno. Vitthārato panettha assutavāti padassa paṭipakkhavasena attho veditabbo. **Ariyasāvako** atthi ariyo na sāvako, seyyathāpi buddhā ceva paccekabuddhā ca; atthi sāvako na ariyo, seyyathāpi gihī anāgataphalo; atthi neva ariyo na sāvako seyyathāpi puthutitthiyā. Atthi ariyo- ceva sāvako ca, seyyathāpi samaṇā sakyaputtiyā āgataphalā viññātasāsanā. Idha pana gihī vā hotu pabbajito vā, yo koci sutavāti ettha vuttassa atthassa vasena sutasampanno, ayaṃ ariyasāvako veditabbo. **Yathābhūtaṃ pajānāti** “evamidaṃ bhavaṅgacittaṃ āgantukehi upakkilesehi vippamuttaṃ hoti, evaṃ upakkiliṭṭhan” ti yathāsabhāvato jānāti. **Cittabhāvanā atthī**ti cittaṭṭhiti cittapariggaho atthi, atthibhā- veneva “atthī”ti vadāmīti dasseti. Imasmiṃ sutte balavavipassanā kathitā. Keci taruṇavipassanāti vadanti.

53. Tatiyaṃ aṭṭhuppattiyaṃ kathitaṃ. Katarāyaṃ pana aṭṭhuppattiyaṃ? Aggi- kkhandhopamasuttanta-aṭṭhuppattiyaṃ. Bhagavā kira ekasmiṃ samaye sāvattimṃ upanissāya jetavanamahāvihāre paṭivasati. Buddhānañca yattha katthaci paṭiva- santānaṃ pañcavidhaṃ kiccaṃ avijahitameva hoti. Pañca hi buddhakiccāni- pure- bhattakiccaṃ, pacchābhattakiccaṃ, purimayāmakiccaṃ, majjhimayāmakiccaṃ, pacchimayāmakiccanti.

Tatridaṃ purebhattakiccaṃ- bhagavā hi pātova vuṭṭhāya upaṭṭhākānugga- hatthaṃ sarīraphāsukatthañca mukhadhovanādisarīraparikammaṃ katvā yāva bhikkhācāravelā tāva vivittāsane vītināmetvā bhikkhācāravelāya nivāsetvā kāya- bandhanaṃ bandhitvā cīvaraṃ pārupitvā pattamādāya kadāci ekakova, kadāci bhikkhusaṅghaparivuto gāmaṃ vā nigamaṃ vā piṇḍāya pavisati kadāci pakatiyā, kadāci anekehi pāṭihāriyehi vattamānehi. Seyyathidaṃ- piṇḍāya pavisato lokanā- thassa purato purato gantvā mudugatavātā pathaviṃ sodhenti, valāhakā udaka- phusitāni muñcantā magge reṇuṃ vūpasametvā upari vitānaṃ hutvā tiṭṭhanti, apare vātā pupphāni upasaṃharitvā magge okiranti, unnatā (1.0049) bhūmippa- desā onamanti, onatā unnamanti, pādanikkhepasamaye samāva bhūmi hoti, sukhasamphassāni padumapupphāni vā pāde sampaṭicchanti. Indakhīlassa anto ṭhapitamatte dakkhiṇapāde sarīrato chabbaṇṇarasmiyo nikkhamitvā suvaṇṇarasa- piñjarāni viya citrapaṭaparikkhittāni viya ca pāsādakūṭāgārādīni alaṅkarontiyo ito cito ca dhāvanti, hatthi-assavihaṅgādayo sakasakaṭṭhānesu ṭhitāyeva madhurenā- kārena saddaṃ karonti, tathā bheriviṇāḍīni tūriyāni manussānañca kāyūpagāni ābharaṇāni. Tena saññāṇena manussā jānanti “ajja bhagavā idha piṇḍāya pavi- ṭṭho”ti. Te sunivatthā supārutā gandhapupphādīni ādāya gharā nikkhamitvā antara- vīthimṃ paṭipajjitvā bhagavantaṃ gandhapupphādīhi sakkaccaṃ pūjetvā vanditvā “amhākaṃ, bhante, dasa bhikkhū, amhākaṃ vīsati, paññāsaṃ ...pe... sataṃ dethā”ti yācitvā bhagavatopi pattamṃ gahetvā āsanaṃ paññāpetvā sakkaccaṃ piṇḍapātena paṭimānenti. Bhagavā katabhattakicco tesamṃ upanissayacittasantā- nāni oloketvā tathā dhammaṃ deseti, yathā keci saraṇagamanesu patitṭhahanti, keci pañcasu sīlesu, keci sotāpattisakadāgāmi-anāgāmiphalaṇaṃ aññatarasmiṃ, keci pabbajitvā aggaphale arahatteti. Evaṃ mahājanaṃ anuggahetvā uṭṭhāyā- sanā vihāraṃ gacchati. Tattha gantvā gandhamaṇḍalamāle paññattavarabuddhā-

sane nisīdati bhikkhūnaṃ bhattakiccapariyosānaṃ āgamayamāno. Tato bhikkhūnaṃ bhattakiccapariyosāne upaṭṭhāko bhagavato nivedeti. Atha bhagavā gandhakuṭiṃ pavisati. Idaṃ tāva **purebhattakiccaṃ**.

Atha bhagavā evaṃ katapurebhattakicco gandhakuṭiyā upaṭṭhāne nisīditvā pāde pakkhāletvā pādapiṭṭhe ṭhatvā bhikkhusaṅghaṃ ovadati- “bhikkhave, appamādena sampādetha, dullabho buddhuppādo lokasmiṃ, dullabho manussattapaṭilābho, dullabhā khaṇasampatti, dullabhā pabbajjā, dullabhaṃ saddhammassavanan”ti. Tattha keci bhagavantaṃ kammaṭṭhānaṃ pucchanti. Bhagavā tesam cariyānurūpaṃ kammaṭṭhānaṃ deti. Tato sabbepi bhagavantaṃ vanditvā attano attano rattiṭṭhānadivāṭṭhānāni gacchanti. Keci araṅṅaṃ, keci rukkhamaṃ, keci pabbatādīnaṃ aṅṅataraṃ, keci cātumahārājikabhavanaṃ ...pe... keci vasavattibhavananti (1.0050). Tato bhagavā gandhakuṭiṃ pavisitvā sace ākaṅkhati, dakkhiṇena passena sato sampajāno muhuttaṃ sīhaseyyaṃ kappeti. Atha samaśāsita-kāyo utṭhahitvā dutiyabhāge lokaṃ voloketi. Tatiyabhāge yaṃ gāmaṃ vā nigamaṃ vā upanissāya viharati, tattha mahājano purebhattaṃ dānaṃ datvā pacchābhattaṃ sunivattho supāruto gandhapupphādīni ādāya vihāre sannipatati. Tato bhagavā sampattaparisāya anurūpena pāṭihāriyena gantvā dhammasabhāyaṃ paṅṅattavarabuddhāsane nisajja dhammaṃ deseti kālayuttaṃ samaya-yuttaṃ, atha kālaṃ veditvā parisāya uyyojeti, manussā bhagavantaṃ vanditvā pakkamanti. Idaṃ **pacchābhattakiccaṃ**.

So evaṃ niṭṭhitapacchābhattakicco sace gattāni osiṅcitukāmo hoti, buddhāsanaṃ utṭhāya nhānakoṭṭhakaṃ pavisitvā upaṭṭhākena paṭiyādita-udakena gattāni utuṃ gaṇhāpeti. Upaṭṭhākopi buddhāsanaṃ ānetvā gandhakuṭipariveṇe paṅṅapeti. Bhagavā surattadupaṭṭaṃ nivāsetvā kāyabandhanaṃ bandhitvā uttarāsaṅgaṃ ekaṃsaṃ katvā tattha āgantvā nisīdati ekakova muhuttaṃ paṭisallīno, atha bhikkhū tato tato āgamma bhagavato upaṭṭhānaṃ āgacchanti. Tattha ekacce paṅṅhaṃ pucchanti, ekacce kammaṭṭhānaṃ, ekacce dhammassavanaṃ yācanti. Bhagavā tesam

adhippāyaṃ sampādentō purimayāmaṃ vitināmeti. Idaṃ **purimayāmakiccaṃ**.

Purimayāmakiccapariyosāne pana bhikkhūsu bhagavantaṃ vanditvā pakka-ntesu sakaladasasahassilokadhātudevatāyo okāsaṃ labhamānā bhagavantaṃ upasaṅkamitvā pañhaṃ pucchanti yathābhisaṅkhataṃ antamaso caturakkha-rampi. Bhagavā tāsāṃ devatānaṃ pañhaṃ vissajjento majjhimayāmaṃ vitinā-
meti. Idaṃ **majjhimayāmakiccaṃ**.

Pacchimayāmaṃ pana tayo koṭṭhāse katvā purebhattato paṭṭhāya nisajjāpī-
tassa sarīrassa kilāsubhāvamocanattaṃ ekaṃ koṭṭhāsaṃ caṅkamaṇa vitināmeti,
dutiyaḥkoṭṭhāse gandhakuṭiṃ pavisitvā dakkhiṇena passena sato sampajāno sīha-
seyyaṃ kappeti. Tatiyaḥkoṭṭhāse paccuṭṭhāya nisīditvā purimabuddhānaṃ santike
dānasīlādivasena katādhikārapuggaladassanattaṃ buddhacakkhunā lokaṃ volo-
keti. Idaṃ **pacchimayāmakiccaṃ**.

Tampi (1.0051) divasaṃ bhagavā imasmimyeva kicce ṭhito lokaṃ olokeno idaṃ
addasa- mayā kosalaratṭhe cārikaṃ carantena aggikkhandhena upamētvā
ekasmiṃ sutte desite saṭṭhi bhikkhū arahattaṃ pāpuṇissanti, saṭṭhimattānaṃ
uṇhaṃ lohitaṃ mukhato uggacchissati, saṭṭhimattā gihibhāvaṃ gamissanti. Tattha
ye arahattaṃ pāpuṇissanti, te yaṃkiñci dhammadesanaṃ sutvā pāpuṇissanteva.
Itaresaṃ pana bhikkhūnaṃ saṅghatthāya cārikaṃ caritukāmo hutvā, “ānanda,
bhikkhūnaṃ ārocehi”ti āha.

Thero anupariveṇaṃ gantvā, “āvuso, satthā mahājanassa saṅghatthāya
cārikaṃ caritukāmo, gantukāmā āgacchathā”ti āha. Bhikkhū mahālābhaṃ
labhitvā viya tuṭṭhamānasā “labhissāma vata mahājanassa dhammaṃ dese-
ntassa bhagavato suvaṇṇavaṇṇaṃ sarīraṃ oloketuṃ madhurañca dhamma-
kathaṃ sotuṃ”ti paruḥhakesā kese ohāretvā malaggahitapattā patte pacitvā kiliṭṭha-
cīvarā cīvarāni dhovitvā gamanasajjā ahesuṃ. Satthā aparicchinnena bhikkhusa-
ṅghena parivuto kosalaratṭhaṃ cārikāya nikkhanto gāmanigamapaṭipāṭiyā ekadi-
vasaṃ gāvuta-aḍḍhayaohanatigāvutayanaparamaṃ cārikaṃ caranto ekasmiṃ
padese mahantaṃ susirarukkhaṃ agginā sampajjalitaṃ disvā “imameva vatthuṃ
katvā sattahi aṅgehi paṭimaṇḍetvā dhammadesanaṃ kathessāmi”ti gamanaṃ
pacchinditvā aññataraṃ rukkhamūlaṃ upasaṅkamitvā nisajjākāraṃ dassesi. Āna-
ndatthero satthu adhippāyaṃ ṇatvā “addhā kāraṇaṃ bhavissati, na akāraṇena
tathāgatā gamanaṃ pacchinditvā nisīdanti”ti catugguṇaṃ saṅghāṭiṃ paññāpesi.
Satthā nisīditvā bhikkhū āmantetvā “passatha no tumhe, bhikkhave, amuṃ
mahantaṃ aggikkhandhan”ti **aggikkhandhopamasuttantaṃ** (a. ni. 7.72) deseti.

Imasmiñca pana veyyākaraṇe bhaññamāne saṭṭhimattānaṃ bhikkhūnaṃ uṇhaṃ
lohitaṃ mukhato uggañchi, saṭṭhimattā bhikkhū sikkhaṃ paccakkhāya hīnāyāva-
ttiṃsu, saṭṭhimattānaṃ bhikkhūnaṃ anupādāya āsavehi cittāni vimuccimṃsu.
Tañhi veyyākaraṇaṃ sutvā saṭṭhimattānaṃ bhikkhūnaṃ nāmakāyo santatto,
nāmakāye santatte karajakāyo santatto, karajakāye santatte nidhānagataṃ uṇhaṃ
lohitaṃ mukhato uggañchi. Saṭṭhimattā bhikkhū “dukkaraṃ vata buddhasāsane
yāvajivaṃ paripuṇṇaṃ parisuddhaṃ brahmacariyaṃ caritun”ti sikkhaṃ paccak-
kkhāya hīnāyāvattā, saṭṭhimattā (1.0052) bhikkhū satthu desanābhimukhaṃ

ñāṇaṃ pesetvā saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pattā.

Tattha yesaṃ uṇhaṃ lohitaṃ mukhato uggañchi, te pārājikaṃ āpajjimsu. Ye gihibhāvaṃ pattā, te khuddānukhuddakāni sikkhāpadāni maddantā vicariṃsu. Ye arahattaṃ pattā, te parisuddhasīlāva ahesuṃ. Satthu dhammadesanā imesaṃ tiṇṇampi saphalāva jātāti. Arahattaṃ pattānaṃ tāva saphalā hotu, itaresaṃ kathaṃ saphalā jātāti? Tepi hi sace imaṃ dhammadesanaṃ na suṇeyyumu, pama-ttāva hutvā ṭhānaṃ jahitumu na sakkuṇeyyumu. Tato nesaṃ taṃ pāpaṃ vaḍḍha-mānaṃ apāyesuyeva saṃsīdāpeyya. Imaṃ pana desanaṃ sutvā jātasaṃvegā ṭhānaṃ jahitvā sāmaṇerabhūmiyaṃ ṭhitā dasa sīlāni pūretvā yoniso manasikāre yuttappayuttā keci sotāpannā keci sakadāgāmino keci anāgāmino ahesuṃ, keci devaloke nibbattiṃsu, evaṃ pārājikāpannānampi saphalā ahosi. Itare pana sace imaṃ dhammadesanaṃ na suṇeyyumu, gacchante gacchante kāle anupubbena saṅghādisesampi pārājikampi pāpuṇitvā apāyesuyeva uppajjitvā mahādukkhaṃ anubhaveyyumu. Imaṃ pana desanaṃ sutvā “aho sallekhitā buddhasāsaṃ, na sakkā amhehi yāvajīvaṃ imaṃ paṭipattiṃ pūretumu, sikkhaṃ paccakkhāya upāsa-kadhammaṃ pūretvā dukkhā muccissāmā”ti gihibhāvaṃ upagamimsu. Te tisu saraṇesu paṭiṭṭhāya pañca sīlāni rakkhitvā upāsakadhammaṃ pūretvā keci sotā-pannā keci sakadāgāmino keci anāgāmino jātā, keci devaloke nibbattāti. Evaṃ tesampi saphalāva ahosi.

Imaṃ pana satthu dhammadesanaṃ sutvā devasaṅghā yehipi sutā, yehipi na sutā, sabbesaṃyeva ārocentā vicariṃsu. Bhikkhū sutvā sutvā “dukkaraṃ, bho, buddhānaṃ sāsane yāvajīvaṃ paripuṇṇaṃ parisuddhaṃ brahmacariyaṃ caritun”-ti ekakkhaṇe neva dasapi bhikkhū vīsatiṃ satṭhipi satampi sahaṃsampi bhikkhū gihī honti. Satthā yathāruciyā cārikaṃ caritvā puna jetavanaṃ eva āgantvā bhikkhū āmantesi- “bhikkhave, tathāgato cārikaṃ caramāno ciraṃ ākiṇṇo vihāsi, icchāmaṃ, bhikkhave, aḍḍhamāsaṃ paṭisalliyitumu, nāmi kenaci upasaṅkami-tabbo aññatra ekena piṇḍapātanihāraṇā”ti. Aḍḍhamāsaṃ (1.0053) ekibhāvena vītināmetvā paṭisallānā vuṭṭhito ānandattherena saddhiṃ vihāracārikaṃ caramāno olokitolokitaṭṭhāne tanubhūtaṃ bhikkhusaṅghaṃ disvā jānantoyeva therāṃ pucchi- “ānanda, aññasmiṃ kāle tathāgate cārikaṃ caritvā jetavanaṃ āgate saka-lavihāro kāsāvapajjoto isivātappaṭivāto hoti, idāni pana tanubhūto bhikkhusaṅgho dissati, yebhuyyena ca uppaṇḍupaṇḍukajātā bhikkhū, kiṃ nu kho etaṃ”ti? Etarahi bhagavā tumhākaṃ aggikkhandhopamadhammadesanaṃ kathitakālato paṭṭhāya bhikkhū saṃvegappattā hutvā “mayaṃ etaṃ dhammaṃ sabbappakārena paripū-retumu na sakkhissāma, asammāvattantānañca janassa saddhādeyyaṃ paribhu-ñjitumu ayuttan”ti gihibhāvaṃ saṅkamantīti.

Tasmiṃ khaṇe bhagavato dhammasaṃvego uppajji. Tato therāṃ āha- “mayi paṭisallāne vītināmente na koci mama puttānaṃ ekaṃ assāsaṭṭhānaṃ kathesi. Sāgarassa hi otaraṇatitthāni viya bahūni imasmiṃ sāsane assāsakāraṇāni. Gacchānanda, gandhakuṭipariveṇe buddhāsaṃsaṃ paññāpetvā bhikkhusaṅghaṃ sannipātehi”ti. Thero tathā akāsi. Satthā buddhāsanavaragato bhikkhū āmantetvā, “bhikkhave, mettāya sabbapubbabhāgo nāma neva appanā, na upacāro, sattānaṃ

hitapharaṇamattamevā”ti vatvā imissā aṭṭhuppattiyā imaṃ cūlaccharāsaṅghāta-suttaṃ desesi.

Tattha **accharāsaṅghātamattanti** accharāpaharaṇamattam, dve aṅguliyo paharivā saddakaraṇamattanti attho. **Mettācittanti** sabbasattānaṃ hitapharaṇacittam. **Āsevatīti** katham āsevati? Āvajjento āsevati, jānanto āsevati, passanto āsevati, paccavekkhanto āsevati, cittaṃ adhiṭṭhahanto āsevati, saddhāya adhimuccanto āsevati, vīriyaṃ paggaṇhanto āsevati, satim upaṭṭhāpento āsevati, cittaṃ samādahanto āsevati, paññāya pajānanto āsevati, abhiññeyyaṃ abhijānanto āsevati, pariññeyyaṃ parijānanto āsevati, pahātabbam pajahanto āsevati, bhāvetabbam bhāvento āsevati, sacchikātabbam sacchikaronto āsevatīti (paṭi. ma. 2.2). Idha pana mettāpubbabhāgena hitapharaṇappavattanamatteneva āsevatīti veditabbo.

Arittajjhānoti (1.0054) atucchajjhāno apariccattajjhāno vā. **Viharatīti** iriyati pavattati pāleti yapeti yāpeti carati viharati. Tena vuccati viharatīti. Iminā padena mettam āsevantassa bhikkhuno iriyāpathavihāro kathito. **Satthusāsana karoti** satthu anusāsanikaro. **Ovādapatikaroti** ovādakārako. Ettha ca sakimvacanam ovādo, punappunavacanam anusāsanī. Sammukhāvacanampi ovādo, pesetvā parammukhāvacanam, anusāsanī. Otiṇṇe vatthusmiṃ vacanam ovādo, otiṇṇe vā anotiṇṇe vā vatthusmiṃ tantiṭṭhapanavasena vacanam anusāsanī. Evaṃ viseso veditabbo. Paramatthato pana ovādoti vā anusāsanīti vā ese eke ekaṭṭhe same samabhāge tajjāte taññevāti. Ettha ca “accharāsaṅghātamattampi ce, bhikkhave, bhikkhu mettācittam āsevati”ti idameva satthusāsanañceva ovādo ca, tassa karaṇato esa sāsana karoti ovādapatikaroti veditabbo.

Amoghanti atuccham. **Raṭṭhapiṇḍanti** ñātiparivaṭṭam pahāya raṭṭham nissāya pabbajitena paresam gehato paṭiladdhattā piṇḍapāto raṭṭhapiṇḍo nāma vuccati. **Paribhuñjatīti** cattāro paribhogā theyyaparibhogo iṇaparibhogo dāyajaparibhogo sāmiparibhogoti. Tattha dussīlassa paribhogo **theyyaparibhogo** nāma. Sīlavato apaccavekkhitaparibhogo **iṇaparibhogo** nāma. Sattannaṃ sekkhānam paribhogo **dāyajaparibhogā** nāma. Khīṇāsavassa paribhogo **sāmiparibhogo** nāma. Tattha imassa bhikkhuno ayaṃ raṭṭhapiṇḍaparibhogo dvīhi kāraṇehi amogho hoti. Accharāsaṅghātamattampi mettācittam āsevanto bhikkhu raṭṭhapiṇḍassa sāmiko hutvā, aṇaṇo hutvā, dāyādo hutvā paribhuñjatītipissa amogho raṭṭhapiṇḍaparibhogo. Accharāsaṅghātamattampi mettam āsevantassa bhikkhuno dinnadānam mahatṭhiyam hoti mahapphalam mahānisaṃsam mahājutikam mahāvippahārantipissa amogho raṭṭhapiṇḍaparibhogo. **Ko pana vādo ye nam bahulīkarontīti** ye pana imaṃ mettācittam bahulam āsevanti bhāventi punappunam karonti, te amogham raṭṭhapiṇḍam paribhuñjantīti ettha vattabbameva kiṃ? Evarūpā hi bhikkhū raṭṭhapiṇḍassa sāmīno aṇaṇā dāyādā hutvā paribhuñjantīti.

54-55. Catutthe (1.0055) **bhāvetīti** uppādeti vaḍḍheti. Pañcame **manasi karotīti** manasmim karoti. Sesam imesu dvīsūpi tatiye vuttanayeneva veditabbam. Yo hi āsevati, ayameva bhāveti, ayaṃ manasi karoti. Yena cittaṃ āsevati, teneva bhāveti, tena manasi karoti. Sammāsambuddho pana yāya dhammadhātuyā suppaṭividdhattā desanāvīlāsappatto nāma hoti, tassā suppaṭividdhattā attano

desanāvilāsaṃ dhammissariyataṃ paṭisambhidāpabhedakusalataṃ appaṭihatasa-
bbaññaññañca nissāya ekakkhaṇe uppannaṃ ekacittameva tīhi koṭṭhāsehi
vibhajitvā dassesīti.

56. Chaṭṭhe **ye kecīti** niyāmitavacanaṃ. **Akusalāti** tesam niyāmitavacanaṃ.
Ettāvatā sabbākusalā asesato pariyādinnaṃ honti. **Akusalabhāgiyā akusalapakkhi-
kāti** akusalānamevetam nāmaṃ. Akusalāyeva hi ekacce akusalaṃ saha-jāta-
sena, ekacce upanissayavasena bhajanti ceva, tesañca pakkhā bhavantīti “akusa-
labhāgiyā akusalapakkhikā”ti vuccanti. **Sabbete manopubbaṅgamāti** mano
pubbaṃ paṭhamataram gacchati etesanti manopubbaṅgamā. Ete hi kiñcāpi
manena saddhiṃ ekuppādā ekavatthukā ekanirodhā ekārammaṇā ca honti.
Yasmā pana tesam mano uppādako kārako janako samuṭṭhāpako nibbattako,
tasmā manopubbaṅgamā nāma honti.

Paṭhamaṃ uppajjātīti yathā nāma “rājā nikkhanto”ti vutte “rājāyeva nikkhanto,
sesā rājasenā nikkhantā anikkhantā”ti pucchitabbakāraṇaṃ natthi, sabbā nikkha-
ntāteva paññāyanti, evameva mano uppannoti vuttakālato paṭṭhāya avasesā saha-
jātasamsaṭṭhasampayuttā uppannā na uppannāti pucchitabbakāraṇaṃ natthi,
sabbe te uppannā tveva paññāyanti. Etamatthavasam paṭicca tehi samsaṭṭhasa-
mpayutto ekuppādekanirodhopi samāno mano tesam dhammānaṃ paṭhamaṃ
uppajjātīti vutto. **Anvadevāti** anudeva, saheva ekatoyevāti attho. Byañjanacchāyaṃ
pana gahetvā paṭhamaṃ cittaṃ uppajjati, pacchā cetasikāti na gahetabbaṃ. Attho
hi paṭisaraṇaṃ (1.0056), na byañjanaṃ. “Manopubbaṅgamā dhammā, mano-
seṭṭhā manomayā”ti gāthāyapi eseva nayo.

57. Sattame **kusalāti** catubhūmakāpi kusalā dhammā kathitā. Sesam chaṭṭhe
vuttanayeneva veditabbaṃ.

58. Aṭṭhame **yathayidaṃ, bhikkhave, pamādoti** ettha, **bhikkhave**ti ālapanam,
yathā ayaṃ pamādoti attho. **Pamādoti** pamajjanākāro. Vuttañhetam-

“Tattha katamo pamādo? Kāyaduccarite vā vacīduccarite vā manoduccarite
vā pañcasu vā kāmaguṇesu cittassa

vossaggo vossaggānuppadānaṃ kusalānaṃ vā dhammānaṃ bhāvanāya asa-
kkaccakiriyatā asātaccakiriyatā anaṭṭhitakiriyatā oḷīnavuttitā nikkhattachandatā
nikkhattadhuratā anadhiṭṭhānaṃ ananuyogo anāsevanā abhāvanā abahulī-
kammaṃ. Yo evarūpo pamādo pamajjanā pamajjitattaṃ, ayaṃ vuccati pamādo”-
ti (vibha. 846).

Uppannā ca kusalā dhammā parihāyantīti idaṃ jhānavipassanānaṃ vasena
vuttaṃ. Maggaphalānaṃ pana sakiṃ uppannānaṃ puna parihānaṃ nāma natthi.

59. Navame appamādo pamādassa paṭipakkhavasena vitthārato veditabbo.

60. Dasame **kosajjanti** kusītabhāvo. Sesam vuttanayamevāti.

Accharāsaṅghātavaggavaṇṇanā.

7. Vīriyārambhādivaggavaṇṇanā

61. Sattamassa paṭhame **vīriyārambhoti** catukiccassa sammappadhānavīri-
yassa ārambho, āradhappaggahitaparipuṇṇavīriyatāti attho.

62. Dutiye (1.0057) **mahicchatāti** mahālobho. Yaṃ sandhāya vuttaṃ-

“Tattha katamā mahicchatā? Itarītaracīvarapiṇḍapātasenāsanagilānapacca-
yabhesajjaparikkhārehi pañcahi vā kāmaguṇehi asantuṭṭhassa bhīyyokamyatā,
yā evarūpā icchā icchāgatā mahicchatā rāgo sārāgo cittassa sārāgo. Ayaṃ
vuccati mahicchatā”ti (vibha. 850).

63. Tatiye **appicchatāti** alobho. **Appicchassāti** anicchassa. Ettha hi byañjanaṃ
sāvasesaṃ viya, attho pana niravaseso. Na hi appamattikāya icchāya atthibhā-
vena so appicchoti vutto, icchāya pana abhāvena punappunaṃ āsevitassa alobha-
sseva bhāvena appicchoti vutto.

Apicettha atricchatā, pāpicchatā, mahicchatā appicchatāti ayaṃ bhedo vedi-
tabbo. Tattha sakalābhe atittassa paralābhe patthanā **atricchatā** nāma, yāya sama-
nnāgatassa ekabhājane pakkapūvepi attano patte patite na supakko viya
khuddako ca viya khāyati, sveva pana parassa patte pakkhitto supakko viya
mahanto viya ca khāyati. Asantaguṇasambhāvanatā pana paṭiggahaṇe ca amatta-
ññutā **pāpicchatā** nāma, sā “idhekacco assaddho samāno saddhoti maṃ jano
jānātū”ti-ādinā nayena abhidhamme āgatāyeva, tāya samannāgato puggalo
kohaññe patiṭṭhāti. Santaguṇasambhāvanatā pana paṭiggahaṇe ca amattaññutā
mahicchatā nāma, sāpi “idhekacco saddho samāno saddhoti maṃ jano jānātūti
icchati, sīlavā samāno sīlavāti maṃ jano jānātū”ti iminā nayena āgatāyeva. Tāya
samannāgato puggalo dussantappayo hoti, vijātamātāpissa cittaṃ gahetuṃ na
sakkoti. Tenetaṃ vuccati-

“Aggikkhandho samuddo ca, mahiccho cāpi puggalo;
sakaṭena paccaye dentu, tayopete atappayā”ti.

Santaguṇanigūhanatā (1.0058) pana paṭiggahaṇe ca mattaññutā **appicchatā**
nāma, tāya samannāgato puggalo attani vijāmānampi guṇaṃ paṭicchādetukāma-

tāya saddho samāno “saddhoti maṃ jano jānātū”ti na icchati. Sīlavā, pavivitto, bahussuto, āraddhavīriyo, samādhisampanno, paññavā, khīṇāsavo samāno “khīṇāsavoti maṃ jano jānātū”ti na icchati seyyathāpi **majjhantikathero**.

Thero kira mahākhīṇāsavo ahosi, pattacīvaraṃ panassa pādamattameva agghati. So asokassa dhammarañño vihāramahadivase saṅghatthero ahosi. Athassa atilūkhabhāvaṃ disvā manussā, “bhante, thokaṃ bahi hothā”ti āhaṃsu. Thero “mādise khīṇāsave rañño saṅghaṃ akaronte añño ko karissati”ti pathaviyaṃ nimujjitvā saṅghattherassa ukkhittapiṇḍaṃ gaṇhantoyeva ummuji. Evaṃ khīṇāsavo samāno “khīṇāsavoti maṃ jano jānātū”ti na icchati. Evaṃ appiccho ca pana bhikkhu anuppannaṃ lābhaṃ uppādeti, uppannaṃ thāvaram karoti, dāyakaṇaṃ cittaṃ ārādheti. Yathā yathā hi so attano appicchatāya appaṃ gaṇhāti, tathā tathā tassa vatte pasannā manussā bahū denti.

Aparopi catubbidho appiccho- paccaya-appiccho, dhutaṅga-appiccho, pariya-tti-appiccho, adhigama-appicchoti. Tattha catūsu paccayesu appiccho **paccaya-appiccho** nāma. So dāyakassa vasaṃ jānāti, deyyadhammassa vasaṃ jānāti, attano thāmaṃ jānāti. Yadi hi deyyadhammo bahu hoti, dāyako appamattakaṃ dātukāmo, dāyakassa vasena appaṃ gaṇhāti. Deyyadhammo appo, dāyako bahuṃ dātukāmo, deyyadhammassa vasena appaṃ gaṇhāti. Deyyadhammopi bahu, dāyakopi bahuṃ dātukāmo, attano thāmaṃ ñatvā pamāṇeneva gaṇhāti.

Dhutaṅgasamādānassa attani atthibhāvaṃ najānāpetukāmo **dhutaṅga-appiccho** nāma. Tassa vibhāvanatthaṃ imāni vatthūni- **sosānikamahākumārathero** Kira saṭṭhi vassāni susāne vasi, añño ekabhikkhupi na aññāsi. Tenevāha-

“Susāne (1.0059) saṭṭhi vassāni, abbokiṇṇaṃ vasāmaṃ;
dutiyo maṃ na jāneyya, aho sosānikuttamo”ti.

Cetiya-pabbate dve **bhātikatherā** vasiṃsu. Kaniṭṭho upaṭṭhākena pesitaṃ ucchukhaṇḍikaṃ gahetvā jeṭṭhassa santikaṃ agamāsi “paribhogaṃ, bhante, karoṭhā”ti. Therassa ca bhattakiccaṃ katvā mukhavikkhālanakālo ahosi. So “alaṃ, āvuso”ti āha. Kacci, bhante, ekāsanikatthāti? Āharāvuso, ucchukhaṇḍikanti paññāsa vassāni ekāsaniko samānopi dhutaṅgaṃ nigūhamāno paribhogaṃ katvā mukhaṃ vikkhāletvā puna dhutaṅgaṃ adhiṭṭhāya gato.

Yo pana **sāketatissatthero** viya bahussutabhāvaṃ jānāpetuṃ na icchati, ayaṃ **pariyatti-appiccho** nāma. Thero kira “khaṇo natthīti uddesaparipucchāsu okāsaṃ akaronto kadā maraṇakkhaṇaṃ, bhante, labhissathā”ti codito gaṇaṃ vissajjetvā kaṇikāravālikasamuddavihāraṃ gato. Tattha antovassaṃ theranavamajjhimānaṃ upakāro hutvā mahāpavāraṇāya uposathadivase dhammakathāya janapadaṃ khobhetvā gato.

Yo pana sotāpannādīsu aññataro hutvā sotāpannādibhāvaṃ jānāpetuṃ na icchati, ayaṃ **adhigamappiccho** nāma tayo kulaputtā (ma. ni. 1.325) viya ghaṭikāra-kumbhākāro (ma. ni. 2.282 ādayo) viya ca. Imasmiṃ panatthe laddhāsevanena balava-alobhena samannāgato sekkhopi puthujjanopi appicchoti veditabbo.

64. Catutthe **asantuṭṭhitāti** asantuṭṭhe puggale sevantassa bhajantassa payirupā-santassa uppanno asantosasaṅkhāto lobho.

65. Pañcame **santuṭṭhitā**ti santuṭṭhe puggale sevantassa bhajantassa payirupā-santassa uppanno alobhasaṅkhāto santoso. **Santuṭṭhassā**ti itarītarapaccayasanto-sena samannāgatassa. So panesa santoso (1.0060) dvādasavidho hoti. Seyyathidaṃ- cīvare yathālābhasantoso, yathābalasantoso, yathāsāruppasantosoti tividho. Evaṃ piṇḍapātādīsu.

Tassāyaṃ pabhedasaṃvaṇṇanā- idha bhikkhu cīvaraṃ labhati sundaraṃ vā asundaraṃ vā. So teneva yāpeti aññaṃ na pattheti, labhantopi na gaṇhāti. Ayamassa cīvare **yathālābhasantoso**. Atha pana pakatidubbalo vā hoti ābādhajarā-bhibhūto vā, garuṃ cīvaraṃ pārupanto kilamati. So sabhāgena bhikkhunā saddhiṃ taṃ parivattetvā lahukena yāpentopi santuṭṭhova hoti. Ayamassa cīvare **yathābalasantoso**. Aparo paṇītapaccayalābhī hoti. So paṭṭacīvarādīnaṃ aññataraṃ mahagghacīvaraṃ bahūni vā pana cīvarāni labhitvā “idaṃ therānaṃ cirapabbajitānaṃ, idaṃ bahussutānaṃ anurūpaṃ, idaṃ gilānānaṃ, idaṃ appalābhānaṃ hotū”ti datvā tesāṃ purāṇacīvaraṃ vā saṅkārakūṭādīto vā nantakāni uccinitvā tehi saṅghāṭiṃ katvā dhārentopi santuṭṭhova hoti. Ayamassa cīvare **yathāsāruppasantoso**.

Idha pana bhikkhu piṇḍapātaṃ labhati lūkhaṃ vā paṇītaṃ vā, so teneva yāpeti, aññaṃ na pattheti, labhantopi na gaṇhāti. Ayamassa piṇḍapāte **yathālābhasantoso**. **Yo pana attano pakativiruddhaṃ vā byādhiviruddhaṃ vā piṇḍapātaṃ labhati, yenassa paribhuttena aphāsu hoti, so sabhāgassa bhikkhuno taṃ datvā tassa hatthato sappāyabhojanaṃ bhuñjitvā samaṇadhammaṃ karontopi santuṭṭhova hoti. Ayamassa piṇḍapāte yathābalasantoso.** Aparo bahuṃ paṇītaṃ piṇḍapātaṃ labhati. So taṃ cīvaraṃ viya theracirapabbajitabahussuta-appalābhagilānānaṃ datvā tesāṃ vā sesakaṃ piṇḍāya vā caritvā missakāhāraṃ bhuñjantopi santuṭṭhova hoti. Ayamassa piṇḍapāte **yathāsāruppasantoso**.

Idha pana bhikkhu senāsaṇaṃ labhati manāpaṃ vā amanāpaṃ vā, so tena neva somanassaṃ na domanassaṃ uppādeti, antamaso tiṇasanthārakenāpi yathāladdheneva (1.0061) tussati. Ayamassa senāsane **yathālābhasantoso**. **Yo pana attano pakativiruddhaṃ vā byādhiviruddhaṃ vā senāsaṇaṃ labhati, yatthassa vasato aphāsu hoti, so taṃ sabhāgassa bhikkhuno datvā tassa santake sappāyaseṇāsane vasantopi santuṭṭhova hoti. Ayamassa senāsane yathābalasantoso.**

Aparo mahāpuñño leṇamaṇḍapakūṭāgārādīni bahūni paṇītasenāsanāni labhati. So tāni cīvarādīni viya theracirapabbajitabahussuta-appalābhagilānānaṃ datvā yattha katthaci vasantopi santuṭṭhova hoti. Ayamassa senāsane **yathāsāruppasantoso**. Yopi “uttamaseṇāsaṇaṃ nāma pamādaṭṭhānaṃ, tattha nisinnassa thina-middhaṃ okkamati, niddābhibhūtassa puna paṭibujjhato pāpavitakkā pātubhavantī”ti paṭisañcikkhitvā tādisaṃ senāsaṇaṃ pattampi na sampācicchatī, so taṃ paṭikkhipitvā abbhokāsarukkhamūlādīsu vasantopi santuṭṭhova hoti. Ayampissa senāsane **yathāsāruppasantoso**.

Idha pana bhikkhu bhesajjaṃ labhati lūkhaṃ vā paṇītaṃ vā, so yaṃ labhati, teneva tussati, aññaṃ na pattheti, labhantopi na gaṇhāti. Ayamassa gilānapa-

ccaye **yathālābhasantoso**. Yo pana telena atthiko phāṇitaṃ labhati, so taṃ sabhā-gassa bhikkhuno datvā tassa hatthato telam gahetvā aññadeva vā pariyesitvā bhesajjaṃ karontopi santuṭṭhova hoti. Ayamassa gilānapaccaye **yathābalasantoso**.

Aparo mahāpuñño bahuṃ telamadhuphāṇitādipaṇitabhesajjaṃ labhati. So taṃ cīvaram viya theracirapabbajitabahussuta-appalābhagilānānaṃ datvā tesam ābhā-tena yena kenaci yāpentopi santuṭṭhova hoti. Yo pana ekasmiṃ bhājane muttaha-rītakaṃ ṭhapetvā ekasmiṃ catumadhuraṃ- “gaṇhatha, bhante, yadicchakan”ti vuccamāno “sacassa tesu aññatarenapi rogo vūpasammati, atha muttaha-rītakaṃ nāma buddhādīhi vaṇṇitan”ti catumadhuraṃ paṭikkhipitvā muttaha-rītakena bhesajjaṃ karontopi paramasantuṭṭhova hoti. Ayamassa gilānapaccaye **yathāsāru-ppasantoso**. Imesaṃ pana paccekapaccayesu tiṇṇaṃ tiṇṇaṃ santosānaṃ yathā-sāruppasantosova aggo.

66-67. Chaṭṭhasattamesu (1.0062) ayonisomanasikārayonisomanasikārā heṭṭhā vuttalakkaṇāva. Sesamettha uttānatthamevāti.

68. Aṭṭhame **asampajaññanti** asampajānabhāvo, mohassetam̐ adhivacanam̐. **Asampajānassāti** ajānantassa sammujhassa.

69. Navame **sampajaññanti** sampajānabhāvo, paññāyetaṃ nāmaṃ. **Sampajānassāti** sampajānantassa.

70. Dasame **pāpamittatāti** yassa pāpā lāmakā mittā, so pāpamitto. Pāpamittassa bhāvo pāpamittatā, tenākārena pavattānaṃ catunnaṃ khandhānamevetam̐ nāmaṃ. Vuttampi cetaṃ-

“Tattha katamā pāpamittatā? Ye te puggalā assaddhā dussilā appassutā maccharino duppaññā. Yā tesam̐ sevanā nisevanā samsevanā bhajanā sambhajanā bhatti sambhatti sampavaṅkatā. Ayaṃ vuccati pāpamittatā”ti (vibha. 901).

Vīriyārambhādivaggavaṇṇanā.

8. Kalyāṇamittatādivaggavaṇṇanā

71. Aṭṭhamassa paṭhame **kalyāṇamittatāti** kalyāṇā mittā assāti kalyāṇamitto, tassa bhāvo kalyāṇamittatā. Sesam̐ vuttapaṭipakkhanayena veditabbaṃ.

72-73. Dutiye **anuyogoti** yogo payogo. **Ananuyogoti** ayogo appayogo. **Anuyogāti** anuyogena. **Ananuyogāti** ananuyogena. **Kusalānaṃ dhammānanti** catubhūmakakusaladhammānaṃ. Tatiyaṃ uttānatthameva.

74. Catutthe **bojjhaṅgāti** bujjhanakasattassa aṅgabhūtā satta dhammā. Yāya vā dhammasāmaggiyā so bujjhati, sammohaniddāto vā vuṭṭhāti, catusaccadhammaṃ (1.0063) vā sacchikaroti. Tassā bodhiyā aṅgabhūtātīpi bojjhaṅgā. “Bojjhaṅgāti kenatṭhena bojjhaṅgā? Bujjhantīti bojjhaṅgā, anubujjhantīti bojjhaṅgā, paṭibujjhantīti bojjhaṅgā, sambujjhantīti bojjhaṅgā, bodhāya samvattantīti bojjhaṅgā”ti (paṭi. ma. 2.17). Evaṃ panetaṃ padaṃ vibhattameva.

75. Pañcame **bhāvanāpāripūriṃ gacchantīti** iminā padena bojjhaṅgānaṃ yāthāvasarasabhūmi nāma kathitā. Sā panesā catubbidhā hoti- vipassanā, vipassanāpādakajjhānaṃ, maggo, phalanti. Tattha vipassanāya uppajjanakāle bojjhaṅgā kāmāvacarā honti, vipassanāpādakajjhānamhi uppajjanakāle rūpāvacara-arūpāvacarā, maggaphalesu uppajjanakāle lokuttarā. Iti imasmim̐ sutte bojjhaṅgā catubhūmakā kathitā.

76. Chaṭṭhassa aṭṭhuppattiko nikkhepo. Aṭṭhuppattiyaṃ hetam̐ nikkhittam̐, sambahulā kira bhikkhū dhammasabhāyaṃ sannisinnā. Tesam̐ antare bandhulamallasenāpatim̐ ārabba ayaṃ kathā udapādi, “āvuso, asukaṃ nāma kulaṃ pubbe bahuñātikaṃ ahosi bahupakkhaṃ, idāni appañātikaṃ appapakkhaṃ jātan”ti. Atha bhagavā tesam̐ cittācāraṃ ṇatvā “mayi gate mahatī desanā bhavissatī”ti ṇatvā gandhakuṭito nikkhamma dhammasabhāyaṃ paññattavarabuddhāsane nisīditvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti āha. Bhagavā aññā gāmanigamādikathā natthi, asukaṃ nāma kulaṃ pubbe bahuñātikaṃ ahosi

bahupakkhaṃ, idāni appañātikāṃ appapakkhaṃ jātanti vadantā nisinnamhāti. Satthā imissā aṭṭhuppattiyā **appamattikā esā, bhikkhave, parihānīti** idaṃ suttaṃ ārabhi.

Tattha **appamattikā**ti parittā parittappamāṇā. Etāya hi parihāniyā saggato vā maggato vā parihāni nāma natthi, diṭṭhadhammikaparihānimattameva etanti āha. **Etam patikiṭṭhanti** etaṃ pacchimaṃ etaṃ lāmakāṃ. **Yadidaṃ paññāparihānīti** yā esā mama sāsane kammassakatapaññāya jhānapaññāya vipassanāpaññāya maggapaññāya phalapaññāya ca parihāni, esā pacchimā, esā lāmakā, esā chaḍḍaniyāti attho.

77. Sattamampi (1.0064) aṭṭhuppattiyameva kathitaṃ. Dhammasabhāyaṃ kira nisennesu bhikkhūsu ekacce evaṃ āhaṃsu- “asukaṃ nāma kulaṃ pubbe appañātikāṃ appapakkhaṃ ahosi, idāni taṃ bahuñātikāṃ bahupakkhaṃ jātan”ti. Kaṃ sandhāya evamāhaṃsūti? Visākhaṃ upāsikaṃ vesālike ca licchavī. Satthā tesam cittaḍāraṃ ñatvā purimanayeneva āgantvā dhammāsane nisinno “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchi. Te yathābhūtaṃ kathayiṃsu. Satthā imissā aṭṭhuppattiyā imaṃ suttaṃ ārabhi. Tattha **appamattikā**ti taṃ sampattiṃ nissāya saggam vā maggam vā sampattānaṃ abhāvato parittā. **Yadidaṃ paññāvuddhīti** kammassakatapaññādīnaṃ vuddhi. **Tasmāti** yasmā ñātīnaṃ vuddhi nāma diṭṭhadhammikamattā appā parittā, sā saggam vā maggam vā pāpetuṃ asamatthā, tasmā. **Paññāvuddhiyāti** kammassakatādīpaññāya vuddhiyā.

78. Aṭṭhamampi aṭṭhuppattiyameva kathitaṃ. Sambahulā kira bhikkhū dhammasabhāyaṃ sannisinnā mahādhanasetṭhiputtaṃ ārabha “asukaṃ nāma kulaṃ pubbe mahābhogaṃ mahāhiraññasuvaṇṇaṃ ahosi, taṃ idāni appabhogaṃ jātan”ti kathayiṃsu. Satthā purimanayeneva āgantvā tesam vacanaṃ sutvā imaṃ suttaṃ ārabhi.

79. Navamampi aṭṭhuppattiyameva vuttaṃ. Dhammasabhāyaṃ kira sannisinnā bhikkhū kākavaliyasetṭhiñca puṇṇasetṭhiñca ārabha “asukaṃ nāma kulaṃ pubbe appabhogaṃ ahosi, taṃ idāni mahābhogaṃ jātan”ti kathayiṃsu. Satthā purimanayeneva āgantvā tesam vacanaṃ sutvā imaṃ suttaṃ ārabhi. Sesam imesu dvīsupi heṭṭhā vuttanayeneva veditabbaṃ.

80. Dasamampi aṭṭhuppattiyam vuttaṃ. Dhammasabhāyaṃ kira bhikkhū kosala-mahārājānaṃ ārabha “asukaṃ nāma kulaṃ pubbe mahāyasaṃ mahāparivāraṃ ahosi, idāni appayasaṃ appaparivāraṃ jātan”ti kathayiṃsu. Bhagavā purimanayeneva āgantvā tesam vacanaṃ sutvā imaṃ dhammadesanaṃ ārabhi. Sesam vuttanayeneva veditabbanti.

Kalyāṇamittatādivaggavaṇṇanā.

9. Pamādādivaggavaṇṇanā

81. Navamassāpi (1.0065) paṭhamam aṭṭhuppattiyameva kathitaṃ. Sambahulā kira bhikkhū dhammasabhāyaṃ nisinnā kumbhaghosakaṃ ārabha “asukam nāma kulaṃ pubbe appayasam appaparivāram ahosi, idāni mahāyasaṃ mahāparivāram jātan”ti kathayiṃsu. Satthā purimanayeneva āgantvā tesam vacanam sutvā imaṃ suttaṃ ārabhi. Tassattho heṭṭhā vuttanayeneva veditabbo.

82. Dutiyādīsu **mahato anattāyāti** mahantassa anattassa atthāya. Sesamettha uttānamevāti.

Pamādādivaggavaṇṇanā.

10. Dutiyapamādādivaggavaṇṇanā

98. Dasame **ajjhantikanti** niyakajjhattavasena ajjhattikaṃ. **Aṅganti** kāraṇam. **Iti karitvāti** evaṃ katvā. Idaṃ vuttaṃ hoti- bhikkhave, ajjhattaṃ paccattaṃ attano santāne samuṭṭhitaṃ kāraṇanti katvā na aññaṃ ekaṃ kāraṇampi samanupassāmi.

110-114. **Bāhiranti** ajjhattasantānato bahi bhavaṃ. **Saddhammassāti** suddhammassa, sāsanaṃ attho. **Sammosāyāti** vināsāya. **Antaradhānāyāti** apaññāṇatthāya.

115. **Ṭhitiyāti** ciraṭṭhitatthaṃ. **Asammosāya anantaradhānāyāti** vuttapaṭipakkhanayeneva veditabbaṃ. Sesamettha catukkoṭṭike vuttanayameva.

130. Ito paresu **adhammaṃ dhammoti dīpentī**-ādīsu suttantapariyāyena tāva dasa kusalakammapathā dhammo, dasa akusalakammapathā adhammo. Tathā cattāro satipaṭṭhānā cattāro sammappadhānā cattāro iddhipādā pañcindriyāni pañca balāni satta bojjaṅgā ariyo aṭṭhaṅgiko maggoti sattatiṃsa bodhipakkhiya-dhammā dhammo nāma; tayo satipaṭṭhānā tayo (1.0066) sammappadhānā tayo iddhipādā cha indriyāni cha balāni aṭṭha bojjaṅgā navaṅgiko maggoti ca cattāro upādānā pañca nīvaraṇāni satta anusayā aṭṭha micchattāni ca ayaṃ adhammo.

Tattha yaṃkiñci ekaṃ adhammakotṭhāsaṃ gahetvā “imaṃ adhammaṃ dhammoti karissāma, evaṃ amhākaṃ ācariyakulaṃ niyyānikaṃ bhavissati, mayaṃ ca loke pākaṭā bhavissāmā”ti taṃ adhammaṃ “dhammo ayan”ti kathayantā **adhammaṃ dhammoti** dīpenti nāma. Tatheva dhammakotṭhāsesu ekaṃ gahetvā “ayaṃ adhammo”ti kathentā **dhammaṃ adhammoti** dīpenti nāma. Vinayapariyāyena pana bhūtena vatthunā codetvā sāretvā yathāpaṭiññāya kattabbaṃ kammaṃ dhammo nāma, abhūtena vatthunā acodetvā asāretvā apaṭiññāya kattabbaṃ kammaṃ adhammo nāma.

Suttantapariyāyena rāgavinayo dosavinayo mohavinayo saṃvaro pahānaṃ paṭisaṅkhāti ayaṃ **vinayo** nāma, rāgādīnaṃ avinayo asaṃvaro appahānaṃ apaṭisaṅkhāti ayaṃ **avinayo** nāma. Vinayapariyāyena vatthusampatti, ñattisampatti, anussāvanasampatti, sīmāsampatti, parisasampattīti ayaṃ vinayo nāma. Vatthuvipatti, ñattivipatti, anussāvanavipatti, sīmāvipatti parisavipattīti ayaṃ avinayo nāma.

Suttantapariyāyena cattāro satipaṭṭhānā cattāro sammappadhānā ...pe... ariyo aṭṭhaṅgiko maggoti idaṃ **bhāsitaṃ lapitaṃ tathāgatena**; tayo satipaṭṭhānā tayo sammappadhānā tayo iddhipādā cha indriyāni cha balāni aṭṭha bojjhaṅgā navaṅgiko maggoti idaṃ **abhāsitaṃ alapitaṃ tathāgatena**. Vinayapariyāyena cattāro pārājikā terasa saṅghādisesā dve aniyatā tiṃsa nissaggiyā pācittiyāti idaṃ bhāsitaṃ lapitaṃ tathāgatena; tayo pārājikā cuddasa saṅghādisesā tayo aniyatā ekatiṃsa nissaggiyā pācittiyāti idaṃ abhāsitaṃ alapitaṃ tathāgatena.

Suttantapariyāyena devasikaṃ phalasaṃpattisaṃpajjanaṃ mahākaruṇāsaṃpattisaṃpajjanaṃ buddhacakkhunā lokavolokanaṃ aṭṭhuppattivāsena suttantadesanā jātakakathāti idaṃ **āciṇṇaṃ**, na devasikaṃ phalasaṃpattisaṃpajjanaṃ ...pe... na jātakakathāti idaṃ **anāciṇṇaṃ**. Vinayapariyāyena (1.0067) nimaṇṭitassa vassāvāsaṃ vasitvā apaloketvā cārikāpakkamaṃ pavāretvā cārikāpakkamaṃ, āgantukehi saddhiṃ paṭhamaṃ paṭisanthāra karaṇanti idaṃ āciṇṇaṃ, tasseva āciṇṇassa akaraṇaṃ anāciṇṇaṃ nāma.

Suttantapariyāyena cattāro satipaṭṭhānā ...pe... aṭṭhaṅgiko maggoti idaṃ **paññattaṃ** nāma; tayo satipaṭṭhānā ...pe... navaṅgiko maggoti idaṃ **apaññattaṃ** nāma. Vinayapariyāyena cattāro pārājikā ...pe... tiṃsanissaggiyā pācittiyāti idaṃ paññattaṃ nāma; tayo pārājikā ...pe... ekatiṃsa nissaggiyā pācittiyāti idaṃ apaññattaṃ nāma.

Yaṃ panetaṃ sabbasuttānaṃ pariyosāne **tecimaṃ saddhammaṃ antaradhāpe**ntīti vuttaṃ, tattha **pañca antaradhānāni** nāma adhigama-antaradhānaṃ, paṭipatti-antaradhānaṃ, pariyatti-antaradhānaṃ, liṅga-antaradhānaṃ, dhātu-antaradhānanti. Tattha **adhigamoti** cattāro maggā, cattāri phalāni, catasso paṭisambhidā, tisso vijjā, cha abhiññāti. So parihāyamāno paṭisambhidāto paṭṭhāya parihāyati. Buddhānaṃ hi parinibbānato vassasahassameva paṭisambhidā nibbattetuṃ sakkonti, tato paraṃ cha abhiññā, tato tāpi nibbattetuṃ asakkontā tisso vijjā nibbattenti. Gacchante gacchante kāle tāpi nibbattetuṃ asakkontā sukkhavipassakā honti. Eteneva upāyena anāgāmino

sakadāgāmino sotāpannāti. Tesu dharantesu adhigamo anantarahito nāma na hoti. Pacchimakassa pana sotāpannassa jīvitakkhayena adhigamo antarahito nāma hoti. Idaṃ **adhigama-antaradhānaṃ** nāma.

Paṭipatti-antaradhānaṃ nāma jhānavipassanāmaggaṃ phalāni nibbattetuṃ asa-
kkontā catupārisuddhisīlamattaṃ rakkhanti. Gacchante gacchante kāle “sīlaṃ
paripuṇṇaṃ katvā rakkhāma, padhānañca anuyuñjāma, na ca maggaṃ vā phalaṃ
vā sacchikātuṃ sakkoma, natthi idāni ariyadhammapaṭivedho”ti vosānaṃ āpa-
jjitvā kosajjabahulā aññamaññaṃ na codenti na sārenti akukkuccakā honti, tato
paṭṭhāya khuddānukhuddakāni maddanti. Gacchante gacchante kāle pācittiyathu-
llaccayāni āpajjanti, tato garukāpattiṃ. Pārājikamattameva tiṭṭhati. Cattāri pārāji-
kāni rakkhantānaṃ bhikkhūnaṃ satēpi sahassepī dharamāne paṭipatti anantara-
hitā nāma na hoti. Pacchimakassa pana bhikkhuno sīlabhedena (1.0068) vā jīvita-
kkhayena vā antarahitā hotīti idaṃ **paṭipatti-antaradhānaṃ** nāma.

Pariyattīti tepiṭakaṃ buddhavacanaṃ sātṭhakathā pāḷi. Yāva sā tiṭṭhati, tāva
pariyatti paripuṇṇā nāma hoti. Gacchante gacchante kāle rājayuvārājāno adha-
mmikā honti, tesu adhammikesu rājāmaccādayo adhammikā honti, tato raṭṭhajana-
padavāsīnoti. Etesaṃ adhammatāya devo na sammā vassati, tato sassāni na
sampajjanti. Tesu asampajjantesu paccayadāyakā bhikkhusaṅghassa paccaye
dātuṃ na sakkonti, bhikkhū paccayehi kilamantā antevāsike saṅgahetuṃ na
sakkonti. Gacchante gacchante kāle pariyatti parihāyati, atthavasena dhāretuṃ na
sakkonti, pāḷivaseneva dhārenti. Tato gacchante gacchante kāle pāḷimpi sakalaṃ
dhāretuṃ na sakkonti, paṭhamaṃ abhidhammapiṭakaṃ parihāyati. Parihāya-
mānaṃ matthakato paṭṭhāya parihāyati. Paṭhamameva hi paṭṭhānamahāpaka-
raṇaṃ parihāyati, tasmīṃ parihīne yamaṃ, kathāvattu, puggalapaññatti, dhātu-
kathā, vibhaṅgo, dhammasaṅgahoti.

Evaṃ abhidhammapiṭake parihīne matthakato paṭṭhāya suttantapiṭakaṃ parihā-
yati. Paṭhamañhi aṅguttaranikāyo parihāyati, tasmimpi paṭhamaṃ ekādasakani-
pāto, tato dasakanipāto ...pe... tato ekakanipātōti. Evaṃ aṅguttare parihīne
matthakato paṭṭhāya saṃyuttanikāyo parihāyati. Paṭhamaṃ hi mahāvaggo parihā-
yati, tato saḷāyatanavaggo, khandhavaggo, nidānavaggo, sagāthāvaggōti. Evaṃ
saṃyuttanikāye parihīne matthakato paṭṭhāya majjhimanikāyo parihāyati.
Paṭhamaṃ hi uparipaṇṇāsako parihāyati, tato majjhimapāṇṇāsako, tato mūlapa-
ṇṇāsakōti. Evaṃ majjhimanikāye parihīne matthakato paṭṭhāya dīghanikāyo pari-
hāyati. Paṭhamañhi pāthikavaggo parihāyati, tato mahāvaggo, tato sīlakkhandha-
vaggōti. Evaṃ dīghanikāye parihīne suttantapiṭakaṃ parihīnaṃ nāma hoti. Vinaya-
piṭakena saddhiṃ jātakameva dhārenti. Vinayapiṭakaṃ lajjinova dhārenti, lābha-
kāmaṃ pana “suttante kathitepi sallakkhantā natthī”ti jātakameva dhārenti.
Gacchante gacchante kāle (1.0069) jātakampi dhāretuṃ na sakkonti. Atha tesāṃ
paṭhamaṃ vessantarajātakaṃ parihāyati, tato paṭilomakkamena puṇṇakajātakaṃ,
mahānāradaajātakanti pariyosāne apaṇṇakajātakaṃ parihāyati. Evaṃ jātake pari-
hīne vinayapiṭakameva dhārenti.

Gacchante gacchante kāle vinayapiṭakampi matthakato paṭṭhāya parihāyati.

Paṭhamañhi parivāro parihāyati, tato khandhako, bhikkhunīvibhaṅgo, mahāvibhaṅgoti anukkamena uposathakkhandhakamattameva dhārenti. Tadāpi pariyatti antarahitā na hoti. Yāva pana manussesu cātuppadikagāthāpi pavattati, tāva pariyatti anantarahitāva hoti. Yadā saddho pasanno rājā hatthikkhandhe suvaṇṇacaṅkoṭakamhi sahasatthavikaṃ ṭhapāpetvā “buddhehi kathitaṃ cātuppadikagāthaṃ jānanto imaṃ sahasaṃ gaṇhatū”ti nagare bheriṃ carāpetvā gaṇhanakaṃ alabhitvā “ekavāraṃ carāpīte nāma suṇantāpi honti assuṇantāpi”ti yāvatatiyaṃ carāpetvā gaṇhanakaṃ alabhitvā rājapurisā taṃ sahasatthavikaṃ puna rājakulaṃ pavesenti, tadā pariyatti antarahitā nāma hoti. Idaṃ **pariyatti-antaradhānaṃ** nāma.

Gacchante gacchante kāle cīvaraggahaṇaṃ pattaḡgahaṇaṃ sammiñjanapasāraṇaṃ ālokitavilokitaṃ na pāsādikaṃ hoti. Nigaṇṭhasamaṇā viya alābupattaṃ bhikkhū pattaṃ aggabāhāya pakkhipitvā ādāya vicaranti, ettāvatāpi liṅgaṃ anantarahitameva hoti. Gacchante gacchante pana kāle aggabāhato otāretvā hatthena vā sikkāya vā olambitvā vicaranti, cīvarampi rajanasārappaṃ akatvā oṭṭhaṭṭhi-vaṇṇaṃ katvā vicaranti. Gacchante gacchante kāle rajanampi na hoti dasacchindanampi ovaṭṭikavijjhanampi, kappamattaṃ katvā vaḷaṅjenti. Puna ovaṭṭikaṃ vijjhivā kappaṃ na karonti. Tato ubhayampi akatvā dasā chetvā paribbājakā viya caranti. Gacchante gacchante kāle “ko iminā amhākaṃ attho”ti khuddakaṃ kāsāvakaṇḍaṃ hatthe vā gīvāya vā bandhanti, kesesu vā alliyāpentī, dārabharaṇaṃ vā karontā kasitvā vapitvā jīvikaṃ kappetvā vicaranti. Tadā dakkhiṇaṃ dentā saṅghaṃ uddissa etesaṃ denti. Idaṃ sandhāya bhagavatā vuttaṃ- “bhavissanti kho, panānanda, anāgatamaddhānaṃ gotrabhuno kāsāvakaṇṭhā dussilā pāpa-dhammā, tesu dussilesu saṅghaṃ uddissa dānaṃ dassanti, tadāpāhaṃ, ānanda, saṅghagataṃ dakkhiṇaṃ asaṅkheyyaṃ (1.0070) appameyyaṃ vadāmi”ti (ma. ni. 3.380). Tato gacchante kāle nānāvidhāni kammāni karontā “papañco esa, kiṃ iminā amhākaṃ”ti kāsāvakaṇḍaṃ chinditvā araṅṅhe khipanti. Etasmiṃ kāle liṅgaṃ antarahitaṃ nāma hoti. Kassapadasabalassa kira kālato paṭṭhāya yonakānaṃ setavatthaṃ pārupitvā caraṇaṃ cārittaṃ jātanti. Idaṃ **liṅga-antaradhānaṃ** nāma.

Dhātu-antaradhānaṃ pana evaṃ veditabbaṃ- tīṇi parinibbānāni, kilesaparini-bbānaṃ- khandhaparini-bbānaṃ, dhātuparini-bbānanti. Tattha kilesaparini-bbānaṃ bodhipallaṅke ahosi, khandhaparini-bbānaṃ kusinārāyaṃ, dhātuparini-bbānaṃ anāgate bhavissati. Kathaṃ? Tato tattha tattha sakkārasammānaṃ alabhamānā dhātuyo buddhānaṃ adhiṭṭhānabalena sakkārasammānalabhanakaṭṭhānaṃ gacchanti. Gacchante gacchante kāle sabbaṭṭhānesu sakkārasammāno na hoti. Sāsanassa hi osakkanakāle imasmiṃ tambapaṇḍīpe sabbaṃ dhātuyo sannipatitvā mahācetiyaṃ, tato nāgadīpe rājāyatanacetiyaṃ, tato bodhipallaṅkaṃ gamissanti. Nāgabhavanatopi devalokatopi brahmalokatopi dhātuyo mahābodhipallaṅkameva gamissanti. Sāsapamattāpi dhātu antarā na nassissati. Sabbā dhātuyo mahābodhimaṇḍe sannipatitvā buddharūpaṃ gahetvā bodhimaṇḍe pallaṅkena nisinnabuddhasarīrasiriṃ dassenti. Dvattiṃsa mahāpurisalakkhaṇāni asīti anubyañjanāni byāmapabhāti sabbaṃ paripuṇṇameva hoti. Tato yamakapāṭihāriyadi-vase viya pāṭihāriyaṃ katvā dassenti. Tadā manussabhūtasatto nāma tattha gato

natthi, dasasahassacakkavāḷe pana devatā sabbāva sannipatitvā “ajja dasabalo parinibbāyati, itodāni paṭṭhāya andhakāraṃ bhavissati”ti paridevanti. Atha dhātusarīrato tejo samuṭṭhāya taṃ sarīraṃ apaṇṇattikabhāvaṃ gameti. Dhātusarīrato samuṭṭhitā jālā yāva brahmalokā uggacchissati, sāsapamattāya sesāyapi dhātuyā sati ekajālāva bhavissati. Dhātūsu pariyādānaṃ gatāsu pacchijjissati. Evaṃ mahantaṃ ānubhāvaṃ dassetvā dhātuyo (1.0071) antaradhāyanti. Tadā sannipatitā devasaṅghā buddhānaṃ parinibbutadivase viya dibbagandhamālātūriyādīhi sakkāraṃ katvā tikkhattuṃ padakkhiṇaṃ katvā vanditvā “anāgate uppajjanakaṃ buddhaṃ passituṃ labhissāma bhagavā”ti vatvā sakasakaṭṭhānameva gacchanti. Imaṃ **dhātu-antaradhānaṃ** nāma.

Imassa pañcavidhassa antaradhānassa pariyatti-antaradhānameva mūlaṃ. Pariyattiyā hi antarahitāya paṭipatti antaradhāyati, pariyattiyā ṭhitāya paṭipatti patiṭṭhāti. Teneva imasmiṃ dīpe caṇḍālatissamahābhaye sakko devarājā mahā-uḷumpaṃ māpetvā bhikkhūnaṃ ārocāpesi “mahantaṃ bhayaṃ bhavissati, na sammā devo vassissati, bhikkhū paccayehi kilamantā pariyattiṃ sandhāretuṃ na sakkhissanti, paratīraṃ gantvā ayyehi jīvitāṃ rakkhituṃ vaṭṭati. Imaṃ mahā-uḷumpaṃ āruya gacchatha, bhante. Yesaṃ ettha nisajjaṭṭhānaṃ nappahoti, te kaṭṭhakhaṇḍepi uraṃ ṭhapetvā gacchantu, sabbesampi bhayaṃ na bhavissati”ti. Tadā samuddatīraṃ patvā saṭṭhi bhikkhū katikaṃ katvā “amhākaṃ ettha gamana-kiccaṃ natthi, mayaṃ idheva hutvā tepiṭakaṃ rakkhissāmā”ti tato nivattitvā dakkhiṇamalayanapadaṃ gantvā kandamūlapaṇṇehi jīvikaṃ kappentā vasiṃsu. Kāye vahante nisīditvā sajjhāyaṃ karonti, avahante vālikaṃ ussāretvā parivāretvā sīsāni ekaṭṭhāne katvā pariyattiṃ sammasanti. Iminā niyāmena dvādasa saṃva-ccharāni sāṭṭhakathaṃ tepiṭakaṃ paripuṇṇaṃ katvā dhārayiṃsu.

Bhaye vūpasante sattasatā bhikkhū attano gataṭṭhāne sāṭṭhakathe tepiṭake ekakkharampi ekabyañjanampi anāsetvā imameva dīpamāgamma kallagāmajanapade maṇḍalārāmahāraṃ pavasiṃsu. Therānaṃ āgamanappavattiṃ sutvā imasmiṃ dīpe ohinā saṭṭhi bhikkhū “there passissāmā”ti gantvā therehi saddhiṃ tepiṭakaṃ sodhentā ekakkharampi ekabyañjanampi asamentaṃ nāma na passasiṃsu. Tasmiṃ ṭhāne therānaṃ ayaṃ kathā udapādi “pariyatti nu kho sāsana-ssa mūlaṃ, udāhu paṭipatti”ti. Paṃsukūlikattherā “paṭipattimūlan”ti āhaṃsu, dhammakathikā “pariyatti”ti. Atha ne therā “tumhākaṃ dvinnampi janānaṃ vacanamatteneva na karoma, jinabhāsitaṃ suttaṃ āharathā”ti āhaṃsu. Suttaṃ āharituṃ na bhāroti “ime ca, subhadda (1.0072), bhikkhū sammā vihareyyuṃ, asuñño loko arahantehi assāti (dī. ni. 2.214). Paṭipattimūlakaṃ, mahārāja, satthusāsanaṃ paṭipattisāraṃ. Paṭipattiyā dharantāya tiṭṭhati”ti (mi. pa. 4.1.7) suttaṃ āharasiṃsu. Imaṃ suttaṃ sutvā dhammakathikā attano vādaṭṭhapanatthāya imaṃ suttaṃ āharasiṃsu-

“Yāva tiṭṭhanti suttantā, vinayo yāva dippati;
tāva dakkhanti ālokaṃ, sūriye abbhuṭṭhite yathā.
“Suttantesu asantesu, pamuṭṭhe vinayamhi ca;
tamo bhavissati loke, sūriye atthaṅgate yathā.

“Suttante rakkhite sante, paṭipatti hoti rakkhitā;
paṭipattiyam ṭhito dhīro, yogakkhemā na dhamṣatī” ti.

Imasmim sutte āhaṭe paṃsukūlikattherā tuṅhī ahesuṃ, dhammakathikattherā-
naṃyeva vacanaṃ purato ahosi. Yathā hi gavasatassa vā gavasahassassa vā
antare paveṇipālikāya dhenuyā asati so vaṃso sā paveṇi na ghaṭiyati, evamevaṃ
āraddhavipassakānaṃ bhikkhūnaṃ satepi sahassepi saṃvijjamāne pariyattiyā
asati ariyamaggapaṭivedho nāma na hoti. Yathā ca nidhikumbhiyā jānanatthāya
pāsāṇapiṭṭhe akkharesu ṭhapitesu yāva akkharāni dharanti, tāva nidhikumbhi
naṭṭhā nāma na hoti. Evamevaṃ pariyattiyā dharamānāya sāsanaṃ antarahitaṃ
nāma na hotīti.

Dutiyapamādādivaggavaṇṇanā.

11. Adhammavaggavaṇṇanā

140. Ekādasame vagge **adhammaṃ adhammoti-**ādīni vuttanayeneva vedita-
bbāni. Sesamettha uttānamevāti.

Adhammavaggavaṇṇanā.

12. Anāpattivaggavaṇṇanā

150. Dvādasame (1.0073) pana **anāpattiṃ āpattīti-**ādīsu “anāpatti ajānantassa
atheyyacittassa namaraṇādhippāyassa anullapanādhippāyassa namocanādhippā-
yassā” ti tattha tattha vuttā anāpatti **anāpatti** nāma, “jānantassa theyyacittassā” ti-ā-
dinā nayena vuttā āpatti **āpatti** nāma, pañcāpattikkhandhā **lahukāpatti** nāma, dve
āpattikkhandhā **garukāpatti** nāma. Dve āpattikkhandhā **duṭṭhullāpatti** Nāma,
pañcāpattikkhandhā **aduṭṭhullāpatti** nāma. Cha āpattikkhandhā **sāvasesāpatti**
nāma, eko pārājikāpattikkhandho **anavasesāpatti** nāma. **Sappaṭikammāpatti**
nāma sāvasesāpattiyeva, **appaṭikammāpatti** nāma anavasesāpattiyeva. Sesam
sabbattha uttānamevāti.

Anāpattivaggavaṇṇanā.

13. Ekapuggalavaggavaṇṇanā

170. Ekapuggalavaggassa paṭhame **ekapuggaloti** eko puggalo. Ettha **ekoti** duti-yādipaṭikkhepattho gaṇanaparicchedo. **Puggalo**ti sammutikathā, na paramatthakathā. Buddhassa hi bhagavato duvidhā desanā- sammutidesanā, paramatthadesanā cāti. Tattha “puggalo satto itthi puriso khattiyo brāhmaṇo devo māro”ti evarūpā **sammutidesanā**, “aniccam dukkham anattā khandhā dhātū āyatanāni satipaṭṭhānā”ti evarūpā **paramatthadesanā**. Tattha bhagavā ye sammutivasena desanam sutvā attham paṭivijjhitvā moham pahāya visesam adhigantum samatthā, tesam sammutidesanam deseti. Ye pana paramatthavasena desanam sutvā attham paṭivijjhitvā moham pahāya visesam adhigantum samatthā, tesam paramatthadesanam deseti.

Tatrāyaṃ upamā- yathā hi desabhāsākusalō tiṇṇaṃ vedānaṃ atthasaṃvaṇṇanako ācariyo ye dāmiḷabhāsāya vutte attham jānanti, tesam dāmiḷabhāsāya ācikkhati. Ye andhabhāsādīsu aññatarāya bhāsāya (1.0074), tesam tāya tāya bhāsāya. Evaṃ te māṇavakā chekaṃ byattaṃ ācariyamāgama khippameva sippaṃ uggaṇhanti. Tattha ācariyo viya buddho bhagavā, tayo vedā viya katheta- bbabhāve ṭhitāni tiṇi piṭakāni, desabhāsākosallamiva sammutiparamatthakosallaṃ, nānādesabhāsā māṇavakā viya sammutiparamatthavasena paṭivijjhanasamatthā veneyyasattā, ācariyassa dāmiḷabhāsādi-ācikkhanaṃ viya bhagavato sammutiparamatthavasena desanā veditabbā. Āha cettha-

“Duve saccāni akkhāsi, sambuddho vadattaṃ varo;
sammutiṃ paramatthañca, tatiyaṃ nupalabbhati.

“Saṅketavacanaṃ saccaṃ, lokasammutikāraṇā;
paramatthavacanaṃ saccaṃ, dhammānaṃ bhūtakāraṇā.

“Tasmā vohārakusalassa, lokanāthassa satthuno;
sammutiṃ voharantassa, musāvādo na jāyati”ti.

Apica aṭṭhahi kāraṇehi bhagavā puggalakathaṃ katheti- hirottappadīpanattham, kammassakatādīpanattham, paccattapurisakāradīpanattham, ānantariyadīpanattham, brahmavihāradīpanattham, pubbenivāsadīpanattham, dakkhiṇāvisuddhidīpanattham, lokasammutiyā appahānatthañcāti. “Khandhadhātu-āyatanāni hiri- yanti ottappanti”ti hi vutte mahājano na jānāti, sammohamāpajjati, paṭisattu hoti “kimidaṃ khandhadhātu-āyatanāni hiri- yanti ottappanti nāmā”ti? “Itthi hiri- yati ottappati, puriso khattiyo brāhmaṇo devo māro”ti vutte pana jānāti, na sammohamāpajjati, na paṭisattu hoti. Tasmā bhagavā **hirottappadīpanattham** puggalakathaṃ katheti.

“Khandhā kammassakā, dhātuyo āyatanāni”ti vuttepi ese- va nayo. Tasmā bhagavā **kammassakatādīpanattham** puggalakathaṃ katheti.

“Veḷuvanādayo mahāvihārā khandhehi kārāpitā, dhātūhi āyatanehi”ti vuttepi ese- va nayo. Tasmā bhagavā **paccattapurisakāradīpanattham** puggalakathaṃ katheti.

“Khandhā (1.0075) mātaraṃ jīvitā voropenti, pitaraṃ, arahantaṃ, ruhiruppāda-kammaṃ, saṅghabhedakammaṃ karonti, dhātuyo āyatanānī”ti vuttepi eseva nayo. Tasmā bhagavā **ānantariyadīpanatthaṃ** puggalakathaṃ katheti.

“Khandhā mettāyanti, dhātuyo āyatanānī”ti vuttepi eseva nayo. Tasmā bhagavā **brahmavihāradīpanatthaṃ** puggalakathaṃ katheti.

“Khandhā pubbenivāsamanussaranti, dhātuyo āyatanānī”ti vuttepi eseva nayo. Tasmā bhagavā **pubbenivāsadīpanatthaṃ** puggalakathaṃ katheti.

“Khandhā dānaṃ paṭiggaṇhanti, dhātuyo āyatanānī”ti vuttepi mahājano na jānāti, sammohaṃ āpajjati, paṭisattu hoti “kimidaṃ khandhadhātu-āyatanāni paṭiggaṇhanti nāmā”ti? “Puggalā paṭiggaṇhanti sīlavanto kalyāṇadhammo”ti vutte pana jānāti, na sammohaṃ āpajjati, na paṭisattu hoti. Tasmā bhagavā **dakkhiṇāvisuddhidīpanatthaṃ** puggalakathaṃ katheti.

Lokasammutiñca buddhā bhagavanto nappajahanti, lokasamaññāya lokaniruttiyā lokābhilāpe tṭhitāyeva dhammaṃ desenti. Tasmā bhagavā **lokasammutiyā appahānatthampi** puggalakathaṃ katheti.

Iti eko ca so puggalo cāti **ekapuggalo**. Kenatṭhena ekapuggalo? Asadisatṭhena guṇavisitṭhatṭhena asamasamatṭhenāti. So hi dasannaṃ pāramīnaṃ paṭipāṭiyā āvajjanaṃ ādiṃ katvā bodhisambhāraguṇehi ceva buddhaguṇehi ca sesamahājānena asadisoti **asadisatṭhenapi** ekapuggalo. Ye cassa te guṇā, te sesasattānaṃ guṇehi visitṭhāti **guṇavisitṭhatṭhenapi** ekapuggalo. Purimakā sammāsambuddhā sabbasattehi asamā, tehi saddhiṃ ayameva eko rūpakāyaguṇehi ceva nāmakāyaguṇehi ca samoti **asamasamatṭhenapi** ekapuggalo.

Loketi tayo lokā- satta-loko, okāsaloko, saṅkhāralokoti. Tesam vitthārakathā visuddhimagge (visuddhi. 1.135-136) vuttā. Tesu idha satta-loko adhippeto. Satta-loke uppajjamānopi cesa na devaloke, na brahmaloke, manussalokeyeva uppajjati. Manussalokepi (1.0076) na aññasmiṃ cakkavāḷe, imasmimyeva cakkavāḷe uppajjati. Tatrāpi na sabbatṭhānesu.

“Puratthimāya disāya gajaṅgalaṃ nāma nigamo, tassa parena mahāsālā, tato parā paccantimā janapadā, orato majjhe. Puratthimadakkhiṇāya disāya sallavati nāma nadī, tato parā paccantimā janapadā, orato majjhe. Dakkhiṇāya disāya setakaṇṇikaṃ nāma nigamo, tato parā paccantimā janapadā, orato majjhe. Pacchīmāya disāya thūṇaṃ nāma brāhmaṇagāmo, tato parā paccantimā janapadā, orato majjhe. Uttarāya disāya usīraddhajo nāma pabbato, tato parā paccantimā janapadā, orato majjhe”ti (mahāva. 259) evaṃ paricchinne āyāmato tiyojanasate vitthārato aḍḍhateyyayojanasate parikkhepato navayojanasate majjhimadese uppajjati. Na kevalaṅca tathāgatova, paccekabuddhā aggasāvaka asīti mahātherā buddhamātā buddhapitā cakkavattī rājā aññe ca sārappattā brāhmaṇagahapatikā ettheva uppajjanti.

Uppajjamāno uppajjatiti idaṃ pana ubhayampi vippakatavacanameva. Uppajjamāno bahujanahitāya uppajjati, na aññena kāraṇenāti evaṃ panettha attho vedītabbo. Evarūpañcetta lakkhaṇaṃ na sakkā etaṃ aññena saddalakkhaṇena paṭibāhituṃ.

Apica uppajjamāno nāma, uppajjati nāma, uppanno nāmāti ayamettha bhedo veditabbo. Esa hi dīpaṅkarapādāmūlato paṭṭhāya laddhabyākaraṇo buddhakārake dhamme pariyesanto dasa pāramiyo disvā “ime dhammā mayā pūretabbā”ti kata-sanniṭṭhāno dānapāramiṃ pūrentopi **uppajjamāno** nāma. Silapāramī ...pe... upekkhāpāramīti imā dasa pāramiyo pūrentopi, dasa upapāramiyo pūrentopi uppajjamāno nāma. Dasa paramatthapāramiyo pūrentopi uppajjamānova nāma. Pañca mahāpariccāge pariccajantopi uppajjamāno nāma. Attatthacariyaṃ ñātatthacariyaṃ lokatthacariyaṃ pūrayamānopi uppajjamāno nāma. Kappasatasahassādhi-kāni cattāri asaṅkhyeyyāni buddhakārake dhamme matthakaṃ pāpentopi uppajjamāno nāma. Vessantarattabhāvaṃ pahāya (1.0077) tusitapure paṭisandhiṃ gahetvā saṭṭhivassasatasahassādhi-kā sattapaṇṇāsavassakoṭiyo tiṭṭhantopi uppajjamāno nāma. Devatāhi yācito pañcamahāvilokitaṃ viloketvā mahāmāyādeviyā kucchimhi paṭisandhiṃ gaṇhantopi, anūnādhike dasa māse gabbhavāsaṃ vasantopi uppajjamāno nāma. Ekūnatimśa vassāni agāramajjhe tiṭṭhantopi uppajjamāno nāma. Kāmesu ādīnavaṃ nekkhamme ca ānisaṃsaṃ disvā rāhulabhadassa jātadivase channasahāyo kaṇḍakaṃ vāhanavaraṃ āruya nikkhamantopi uppajjamānova nāma. Tiṇi rajjāni atikkamantopi anomānadītīre pabbajantopi uppajjamāno nāma. Chabbassāni mahāpadhānaṃ karontopi uppajjamāno nāma. Paripakkagate ñāṇe oḷārikāhāraṃ āharantopi uppajjamānova nāma. Sāyanhasamaye visākhapuṇṇamāya mahābodhimaṇḍaṃ āruya mārabalaṃ vidhametvā paṭhamayāme pubbenivāsaṃ anussaritvā majjhimayāme dibbacakkuṃ parisodhetvā pacchimayāmasamanantare dvādasāṅgaṃ paṭiccasamuppādaṃ anulomapaṭilomato sammāsivā sotāpattimaggaṃ paṭivijjhantopi uppajjamānova nāma. Sotāpattiphalakkhaṇepi sakadāgāmimaggakkaṇepi sakadāgāmiphala-kkaṇepi anāgāmimaggakkaṇepi anāgāmiphalakkhaṇepi uppajjamānova nāma. Arahattamaggakkaṇe pana **uppajjati** nāma. Arahattaphalakkhaṇe **uppanno** nāma. Buddhānaṃ hi sāvakānaṃ viya na paṭipāṭiyā iddhividhaññāṇādīni uppajjanti, saheva pana arahattamaggena sakalopi sabbaññutaññāṇādi guṇarāsi āgato va nāma hoti. Tasmā te nipphattasabbakiccattā arahattaphalakkhaṇe uppannā nāma honti. Imasmimpi sutte arahattaphalakkhaṇaṃ ye va sandhāya “uppajjati”ti veditabbo, uppanno hotīti ayañhettha attho.

Bahujanahitāyāti mahājanassa hitatthāya uppajjati. **Bahujanasukhāyāti** mahājanassa sukhatthāya uppajjati. **Lokānukampāyāti** Ti sattalokassa anukampaṃ paṭicca uppajjati. Katarasattalokassāti? Yo tathāgatassa dhammadesanaṃ sutvā amata-pānaṃ pivivā dhammaṃ paṭivijjhi, tassa. Bhagavatā hi mahābodhimaṇḍe sattasattāhaṃ vītināmetvā bodhimaṇḍā isipatanaṃ āgamma “dveme, bhikkhave, antā pabbajitena na sevittabbā”ti (1.0078) dhammacakkappavattanasutte (mahāva. 13; saṃ. ni. 5.1081) desite āyasmataṃ aññāsikoṇḍaññattherena saddhiṃ aṭṭhārasakoṭisaṅkhā brahmāno amatapānaṃ pivimsu, etassa sattalokassa anukampāya uppanno. Pañcamadivase anattalakkhaṇasuttantapariyosāne (mahāva. 20; saṃ. ni. 3.59) pañcavaggiyā therā arahatte patiṭṭhahimsu, etassapi sattalokassa anukampāya uppanno. Tato yasadārakappamukhe pañcapaṇṇāsa purise arahatte pati-

ṭṭhāpesi, tato kappāsikavanasaṇḍe tiṃsa bhaddavaggiye tayo magge ca tīṇi phalāni ca sampāpesi, etassapi sattalokassa anukampāya uppanno. Gayāsīse ādittapariyāyasuttapariyosāne (mahāva. 54) jaṭilasahassaṃ arahatte patiṭṭhāpesi, tālaṭṭhivane bimbisārappamukhā ekādasa nahutā brāhmaṇagahapatikā satthu dhammadesanaṃ sutvā sotāpattiphale patiṭṭhahiṃsu, ekaṃ nahutaṃ saraṇesu patiṭṭhitam. Tirokuṭṭa-anumodanāvasāne caturāsītiyā pāṇasahasseehi amatapānaṃ pītaṃ. Sumanamālākārasamāgame caturāsītiyā ca. Dhanapālakasamāgame dasahi pāṇasahasseehi, khadiraṅgārajātakasamāgame caturāsītiyā pāṇasahasseehi, jambuka-ājīvakasamāgame caturāsītiyā ca. Ānandasetṭhisamāgame caturāsītiyā ca pāṇasahasseehi amatapānaṃ pītaṃ. Pāsāṇakacetiye pārāyanasuttantakathādivase cuddasa koṭiyo amatapānaṃ pivīṃsu. Yamakapāṭihāriyadivase vīsati pāṇakoṭiyo, tāvatīṃsabhavane paṇḍukambalasilāya nisīditvā mātaraṃ kāyasakkhiṃ katvā sattappakaraṇaṃ abhidhammaṃ desentassa asīti pāṇakoṭiyo, devorohane tiṃsa pāṇakoṭiyo, sakkapañhasuttante asīti devatāsahassāni amatapānaṃ pivīṃsu. Mahāsamayasuttante maṅgalasuttante cūḷarāhulovāde samacitta-paṭipadāyāti imesu catūsu ṭṭhānesu abhisamayaṃ pattasattānaṃ paricchedo natthi. Etassapi sattalokassa anukampāya uppannoti. Yāvajjadivasā ito paraṃ anāgate ca sāsanaṃ nissāya saggamokkhamagge patiṭṭhahantānaṃ vasenāpi ayamattho veditabbo.

Devamanussānanti na kevalaṃ devamanussānaṃyeva, avasesānaṃ nāgasu-paṇṇādīnampi atthāya hitāya sukhāyeva uppanno. Sahetukapaṭisandhike pana (1.00 maggaphalāsacchikiriyāya bhabbe puggale dassetuṃ etaṃ vuttaṃ. Tasmā ete-sampi atthāya hitāya sukhāyeva uppannoti veditabbo.

Katamo ekapuggaloti ayaṃ pucchā. Pucchā ca nāmesā pañcavidhā hoti- adi-ṭṭhajotanā pucchā, diṭṭhasaṃsandanā pucchā, vimaticchedanā pucchā, anumati-pucchā, kathetukamyatāpucchāti.

Tāsaṃ idaṃ nānattaṃ- katamā **adiṭṭhajotanā pucchā**? Pakatiyā lakkhaṇaṃ aññātaṃ hoti adiṭṭhaṃ atulitaṃ atīritaṃ avibhūtaṃ

abhāvitam. Tassa ñāṇāya dassanāya tulanāya tīraṇāya vibhūtatthāya vibhāvana-
tthāya pañham pucchati, ayaṃ adit̥thajotanā pucchā.

Katamā **diṭṭhasaṃsandanā pucchā**? Pakatiyā lakkhaṇam ñātam hoti diṭṭham
tulitam tiritam vibhūtam vibhāvitam. So aññehi paṇḍitehi saddhiṃ saṃsandana-
tthāya pañham pucchati, ayaṃ diṭṭhasaṃsandanā pucchā.

Katamā **vimaticchedanā pucchā**? Pakatiyā saṃsayapakkhanto hoti vimatipa-
kkhanto dveḥhakajāto “evaṃ nu kho, na nu kho, kiṃ nu kho, katham nu kho”ti. So
vimaticchedanatthāya pañham pucchati, ayaṃ vimaticchedanā pucchā.

Katamā **anumatipucchā**? Bhagavā hi bhikkhūnam anumatiyā pañham pucchati-
“tam kiṃ maññatha, bhikkhave, rūpam niccam vā aniccam vā”ti? “Aniccam,
bhante”. “Yaṃ panāniccam, dukkham vā tam sukham vā”ti? “Dukkham, bhante”.
“Yaṃ panāniccam dukkham vipariṇāmadhammam, kalam nu kho tam samanupa-
ssitum etaṃ mama, esohamasmi, eso me attā”ti? “No hetam, bhante”ti, ayaṃ anu-
matipucchā.

Katamā **kathetukamyatāpucchā**? Bhagavā bhikkhūnam kathetukamyatāya
pañham pucchati- “cattārome, bhikkhave, satipaṭṭhānā. Katame cattāro”ti? Ayaṃ
kathetukamyatāpucchāti.

Tattha buddhānam purimā tisso pucchā natthi. Kasmā? Buddhānam hi tisu
addhāsu kiñci saṅkhatam addhāvimuttam vā asaṅkhatam adit̥tham ajānitam atu-
litam atiritam avibhūtam avibhāvitam nāma natthi, tasmā tesam adit̥thajotanā-
pucchā natthi. Yaṃ pana bhagavatā attano ñāṇena paṭividdham, tassa aññena
samaṇena vā brāhmaṇena vā devena vā mārena vā brahmunā vā saddhiṃ
saṃsandanakiccam (1.0080) natthi. Tenassa diṭṭhasaṃsandanāpucchā natthi.
Yasmā panesa akathamkathī tiṇṇavicikiccho sabbadhammesu vihatasaṃsayo,
tenassa vimaticchedanāpucchā natthi. Itarā pana dve pucchā bhagavato atthi,
tāsu ayaṃ kathetukamyatāpucchāti veditabbā.

Idāni tāya pucchāya puṭṭham ekapuggalam vibhāvento **tathāgato araham
sammāsambuddhoti** āha. Tattha **tathāgatoti** aṭṭhahi kāraṇehi bhagavā tathāgato-
tathā āgatoti tathāgato, tathā gatoti tathāgato, tathalakkhaṇam āgatoti tathāgato,
tathadhamme yāthāvato abhisambuddhoti tathāgato, tathadassitāya tathāgato,
tathavāditāya tathāgato, tathākāritāya tathāgato, abhibhavanaṭṭhena tathāgatoti.

Katham bhagavā **tathā āgatoti tathāgato**? Yathā sabbalokahitāya ussukkamā-
pannā purimakā sammāsambuddhā āgatā, yathā vipassī bhagavā āgato, yathā
sikhī bhagavā, yathā vessabhū bhagavā, yathā kakusandho bhagavā, yathā koṇā-
gamano bhagavā, yathā kassapo bhagavā āgatoti. Kiṃ vuttam hoti? Yena abhinī-
hārena ete bhagavanto āgatā, teneva amhākampi bhagavā āgato. Atha vā yathā
vipassī bhagavā ...pe... yathā kassapo bhagavā dānapāramiṃ pūretvā, sīlane-
kkhammapaññāvīriyakhantisaccādhīṭṭhānamettā-upekkhāpāramiṃ pūretvā imā
dasa pāramiyo, dasa upapāramiyo, dasa paramatthapāramiyoti samatiṃsa pāra-
miyo pūretvā, aṅgapariccāgamam nayanadhanarajjaputtadārapariccāganti ime
pañca mahāpariccāge pariccājitvā, pubbayogapubbacariyadhammakkhānañāta-
tthacariyādayo pūretvā buddhicariyāya koṭim patvā āgato, tathā amhākampi

bhagavā āgato. Yathā ca vipassī bhagavā ...pe... kassapo bhagavā cattāro satipa-
ṭṭhāne cattāro sammappadhāne cattāro iddhipāde pañcindriyāni pañca balāni
satta bojjaṅge ariyaṃ aṭṭhaṅgikaṃ maggaṃ bhāvetvā brūhetvā āgato, tathā
amhākampi bhagavā āgatoti tathāgato.

“Yatheva (1.0081) lokamhi vipassi-ādayo,
sabbaññubhāvaṃ munayo idhāgatā;
tathā ayaṃ sakyamunīpi āgato,
tathāgato vuccati tena cakkhumā” ti.

Evaṃ tathā āgatoti tathāgato.

Kathaṃ **tathā gatoti tathāgato**? Yathā sampatijāto vipassī bhagavā gato ...pe...
kassapo bhagavā gato. Kathaṅca so gatoti? So hi sampatijātova samehi pādehi
pathaviyaṃ patiṭṭhāya uttarābhimukho sattapadavītiḥārena gato. Yathāha-
“sampatijāto, ānanda, bodhisatto samehi pādehi pathaviyaṃ patiṭṭhahitvā uttarā-
bhimukho sattapadavītiḥārena gacchati setamhi chatte anudhāriyamāne, sabbā
ca disā anuviloketi, āsabhiṅca vācaṃ bhāsati ‘aggohamasmi lokassa, jeṭṭhoha-
masmi lokassa, seṭṭhohamasmi lokassa, ayamantimā jāti, natthi dāni punabbhavo”-
ti (ma. ni. 3.207). Tañcassa gamanaṃ tathaṃ ahosi avitathaṃ anekesaṃ visesā-
dhigamānaṃ pubbanimittabhāvena. Yañhi so sampatijātova samehi pādehi pati-
ṭṭhahi, idamassa caturiddhipādapaṭilābhassa pubbanimittaṃ, uttarābhimukha-
bhāvo pana sabbalokuttarabhāvassa pubbanimittaṃ, sattapadavītiḥāro sattabo-
jjhaṅgaratanapaṭilābhassa, “suvaṇṇadaṇḍā vītipatanti cāmarā” ti (su. ni. 693) ettha
vuttacāmarukkhepo pana sabbatitthiyanimmathanassa pubbanimittaṃ, setaccha-
ttadhāraṇaṃ arahattaphalavimuttivaravimalasetacchattapaṭilābhassa pubbani-
mittaṃ, sabbadisānuvilokanaṃ sabbaññutānāvaraṇaṅṅapaṭilābhassa pubbani-
mittaṃ, āsabhivācābhāsaṃ appaṭivattiyavaradhammacakkappavattanassa
pubbanimittaṃ. Tathā ayaṃ bhagavāpi gato. Tañcassa gamanaṃ kathaṃ ahosi
avitathaṃ tesamyeva visesādhigamānaṃ pubbanimittabhāvena. Tenāhu porāṇā-

“Muhuttajātova gavampati yathā,
samehi pādehi phusī vasundharaṃ;
so vikkamī satta padāni gotamo,
setaṅca chattaṃ anudhārayuṃ marū.

“Gantvāna (1.0082) so satta padāni gotamo,
disā vilokesi samā samantato;
aṭṭhaṅgupetaṃ giramabbhudīrayi,
sīho yathā pabbatamuddhaniṭṭhito” ti.

Evaṃ tathā gatoti tathāgato.

Atha vā yathā vipassī bhagavā ...pe... yathā kassapo bhagavā, ayampi
bhagavā tatheva nekkhammena kāmacchandaṃ pahāya gato, abyāpādena
byāpādaṃ, ālokasaññāya thinamiddhaṃ, avikkhepena uddhaccakukkuccaṃ,
dhammavavathānena vicikicchaṃ pahāya gato, ñāṇena avijjaṃ padāletvā gato,
pāmojjena aratiṃ vinodetvā, paṭhamajjhānena nīvaraṇakavāṭaṃ ugghāṭetvā, duti-
yajjhānena vitakkavicāraṃ vūpasametvā, tatiyajjhānena pītiṃ virājetvā, catuttha-

jjhānena sukhadukkhaṃ pahāya, ākāsaññācāyatanasamāpattiyā rūpasaññāpaṭi-ghasaññānānattasaññāyo samatikkamitvā, viññāṇaññācāyatanasamāpattiyā ākāsaññācāyatanasaññāya, ākiñcaññāyatanasamāpattiyā viññāṇaññācāyatanasaññāya, nevasaññānāsaññāyatanasamāpattiyā ākiñcaññāyatanasaññāya samatikkamitvā gato.

Aniccānupassanāya niccasaññāya pahāya, dukkhānupassanāya sukhasaññāya, anattānupassanāya attasaññāya, nibbidānupassanāya nandiṃ, virāgānupassanāya rāgaṃ, nirodhānupassanāya samudayaṃ, paṭinissaggānupassanāya ādānaṃ, khayānupassanāya ghanasaññāya, vayānupassanāya āyūhanaṃ, vipariṇāmānupassanāya dhuvasaññāya, animittānupassanāya nimittasaññāya, appaṇi-hitānupassanāya paṇidhiṃ, suññatānupassanāya abhinivesaṃ, adhipaññādhammavipassanāya sārādānābhinivesaṃ, yathābhūtaññāḍassanena sammohābhinivesaṃ, ādīnavānupassanāya ālayābhinivesaṃ, paṭisañkhānupassanāya appaṭisañkhaṃ, vivaṭṭānupassanāya saṃyogābhinivesaṃ, sotāpattimaggena diṭṭhekaṭṭhe kilese bhaññitvā, sakadāgāmmimaggena oḷārike kilese pahāya, anāgāmmimaggena aṇusahagata kilese samuggahātetvā, arahattamaggena sabbakilese samucchinditvā gato. Evampi tathā gatoti tathāgato.

Kathaṃ (1.0083) **tathalakkhaṇaṃ āgatoti tathāgato?** Pathaviḍhātuyā kakkhaḷa-ttalakkhaṇaṃ tathaṃ avitathaṃ, āpodhātuyā paggharaṇalakkhaṇaṃ, tejodhātuyā uḥhattalakkhaṇaṃ, vāyodhātuyā vitthambhanalakkhaṇaṃ, ākāsadhātuyā asamphuṭṭhalakkhaṇaṃ, viññāṇadhātuyā vijānanalakkhaṇaṃ.

Rūpassa ruppanalakkhaṇaṃ, vedanāya vedayitalakkhaṇaṃ, saññāya sañjānalakkhaṇaṃ, sañkhārānaṃ abhisāñkharaṇalakkhaṇaṃ, viññāṇassa vijānanalakkhaṇaṃ.

Vitakkassa abhiniropanalakkhaṇaṃ, vicārassa anumajjanalakkhaṇaṃ, pītiyā pharaṇalakkhaṇaṃ, sukhasa sātālakkhaṇaṃ, cittekaggatāya avikkhepalakkhaṇaṃ, phassassa phusanalakkhaṇaṃ.

Saddhindriyassa adhimokkhalakkhaṇaṃ, vīriyindriyassa paggahalakkhaṇaṃ, satindriyassa upaṭṭhānalakkhaṇaṃ, samādhindriyassa avikkhepalakkhaṇaṃ, paññindriyassa pajānanalakkhaṇaṃ.

Saddhābalassa assaddhiye akampiyalakkhaṇaṃ, vīriyabalassa kosajje, satibalassa muṭṭhassacce, samādhibalassa uddhacce, paññābalassa avijjāya akampiyalakkhaṇaṃ.

Satisambojjhaṅgassa upaṭṭhānalakkhaṇaṃ, dhammavicayasambojjhaṅgassa pavicayalakkhaṇaṃ, vīriyasambojjhaṅgassa paggahalakkhaṇaṃ, pītisambojjhaṅgassa pharaṇalakkhaṇaṃ, passaddhisambojjhaṅgassa vūpasamalakkhaṇaṃ, samādhisambojjhaṅgassa avikkhepalakkhaṇaṃ, upekkhāsambojjhaṅgassa paṭisañkhānalakkhaṇaṃ.

Sammādiṭṭhiyā dassanalakkhaṇaṃ, sammāsañkappassa abhiniropanalakkhaṇaṃ, sammāvācāya pariggahalakkhaṇaṃ, sammākammantassa samuṭṭhānalakkhaṇaṃ, sammā-ājīvassa vodānalakkhaṇaṃ, sammāvāyāmassa paggahalakkhaṇaṃ, sammāsatīyā upaṭṭhānalakkhaṇaṃ, sammāsamādhissa avikkhepala-

kkhaṇaṃ.

Avijjāya aññāṇalakkhaṇaṃ, saṅkhārānaṃ cetanālakkhaṇaṃ, viññāṇassa vijāna-
nalakkhaṇaṃ, nāmassa namanalakkhaṇaṃ, rūpassa ruppanalakkhaṇaṃ, saḷāya-
tanassa āyatanalakkhaṇaṃ, phassassa phusanalakkhaṇaṃ, vedanāya vedayitala-
kkhaṇaṃ, taṇhāya hetulakkhaṇaṃ, upādānassa gahaṇalakkhaṇaṃ, bhavassa āyū-
hanalakkhaṇaṃ, jātiyā nibbatilakkhaṇaṃ, jarāya jiraṇalakkhaṇaṃ, maraṇassa
cutilakkhaṇaṃ.

Dhātūnaṃ (1.0084) suññatālakkhaṇaṃ, āyatanānaṃ āyatanalakkhaṇaṃ, satipa-
ṭṭhānānaṃ upaṭṭhānalakkhaṇaṃ, sammappadhānānaṃ padahanalakkhaṇaṃ,
iddhipādānaṃ ijjhanalakkhaṇaṃ, indriyānaṃ adhipatilakkhaṇaṃ, balānaṃ aka-
mpiyalakkhaṇaṃ, bojjhaṅgānaṃ niyyānalakkhaṇaṃ, maggassa hetulakkhaṇaṃ.

Saccānaṃ tathalakkhaṇaṃ, samathassa avikkhepalakkhaṇaṃ, vipassanāya
anupassanālakkhaṇaṃ, samathavipassanānaṃ ekarasalakkhaṇaṃ, yugana-
ddhānaṃ anativattanalakkhaṇaṃ.

Sīlavisuddhiyā saṃvaraṇalakkhaṇaṃ, cittavisuddhiyā avikkhepalakkhaṇaṃ,
diṭṭhivisuddhiyā dassanalakkhaṇaṃ.

Khaye ñāṇassa samucchedalakkhaṇaṃ, anuppāde ñāṇassa passaddhila-
kkhaṇaṃ.

Chandassa mūlalakkhaṇaṃ, manasikārassa samuṭṭhānalakkhaṇaṃ, phassassa
samodhānalakkhaṇaṃ, vedanāya samosaraṇalakkhaṇaṃ, samādhissa pamukha-
lakkhaṇaṃ, satiyā ādhipateyyalakkhaṇaṃ, paññāya tatuttariyalakkhaṇaṃ, vimu-
ttiyā sārālakkhaṇaṃ, amatogadhassa nibbānassa pariyosānalakkhaṇaṃ tathaṃ
avitathaṃ. Evaṃ tathalakkhaṇaṃ ñāṇagatiyā

āgato avirajjhivā patto anuppattoti tathāgato. Evaṃ tathalakkhaṇaṃ āgatoti tathāgato.

Kathaṃ **tathadhamme yāthāvato abhisambuddhoti tathāgato**? Tathadhammā nāma cattāri ariyasaccāni. Yathāha- “cattārimāni, bhikkhave, tathāni avitathāni anaññathāni. Katamāni cattāri? ‘Idaṃ dukkhaṃ’ti, bhikkhave, tathametaṃ avitathametaṃ anaññathametan”ti (saṃ. ni. 5.1090) vitthāro. Tāni ca bhagavā abhisambuddho, tasmā tathānaṃ abhisambuddhattā tathāgatoti vuccati. Abhisambodhattho hi ettha gatasaddo.

Apica jarāmaraṇassa jātipaccayasambhūtasamudāgataṭṭho tatho avitatho anaññatho ...pe... saṅkhārānaṃ avijjāpaccayasambhūtasamudāgataṭṭho tatho avitatho anaññatho. Tathā avijjāya saṅkhārānaṃ paccayaṭṭho, saṅkhārānaṃ viññāṇassa paccayaṭṭho ...pe... jātiyā jarāmaraṇassa paccayaṭṭho tatho avitatho anaññatho. Taṃ sabbam bhagavā abhisambuddho. Tasmāpi (1.0085) tathānaṃ dhammānaṃ abhisambuddhattā tathāgatoti vuccati. Evaṃ tathadhamme yāthāvato abhisambuddhoti tathāgato.

Kathaṃ **tathadassitāya tathāgato**? Bhagavā yaṃ sadevake loke ...pe... sadevamanussāya aparimāṇasu lokadhātūsu aparimāṇānaṃ sattānaṃ cakkhuvāre āpāthaṃ āgacchantaṃ rūpārammaṇaṃ nāma atthi, taṃ sabbākārato jānāti passati. Evaṃ jānatā passatā ca tena taṃ iṭṭhāniṭṭhādivasena vā diṭṭhasutamuta-viññātesu labbhamānakapadavasena vā “katamaṃ taṃ rūpaṃ rūpāyatanaṃ? Yaṃ rūpaṃ catunnaṃ mahābhūtānaṃ upādāya vaṇṇanibhā sanidassanaṃ sappatiḅhaṃ nīlaṃ pītakaṃ”ti-ādinā (dha. sa. 616) nayena anekehi nāmehi terasahi vārehi dvepaññāsāya nayehi vibhajjamānaṃ tathameva hoti, vitathaṃ natthi. Esa nayo sotadvārādīsupi āpāthamāgacchantesu saddādīsu. Vuttañhetam bhagavatā- “yaṃ, bhikkhave, sadevakassa lokassa ...pe... sadevamanussāya diṭṭham sutam mutam viññātam pattaṃ pariyesitam anuvicaritam manasā, tamahaṃ jānāmi, tamahaṃ abbaññāsim, taṃ tathāgatassa viditam, taṃ tathāgato na upaṭṭhāsī”ti (a. ni. 4.24). Evaṃ tathadassitāya tathāgato. Tattha tathadassī-atthe tathāgatoti padasambhavo veditabbo.

Kathaṃ **tathavāditāya tathāgato**? Yaṃ rattiṃ bhagavā bodhimaṇḍe aparājitapallaṅke nisinno tiṇṇaṃ mārānaṃ matthakaṃ madditvā anuttaraṃ sammāsambodhiṃ abhisambuddho, yañca rattiṃ yamakasālānaṃ antare anupādīsesāya nibbānadhātuyā parinibbāyi, etthantare pañcacattālīsavassaparimāṇe kāle paṭhamabodhiyāpi majjhimbodhiyāpi pacchimabodhiyāpi yaṃ bhagavatā bhāsitaṃ suttaṃ geyyaṃ ...pe... vedallaṃ, sabbam taṃ atthato ca byañjanato ca anupavajjaṃ anūnaṃ anadhikaṃ sabbākārāparipuṇṇaṃ rāgamadanimmadanaṃ dosamohamadanimmadanaṃ, natthi tattha vālaggamattampi avakkhalitaṃ, sabbam taṃ ekamuddikāya lañchitaṃ viya ekanālikāya mitaṃ viya ekatulāya tulitaṃ viya ca tathameva hoti avitathaṃ. Tenāha- “yañca, cunda, rattiṃ tathāgato anuttaraṃ sammāsambodhiṃ abhisambujjhati, yañca rattiṃ anupādīsesāya nibbānadhātuyā parinibbāyati, yaṃ etasmim antare bhāsati (1.0086) lapati niddisati, sabbam taṃ tatheva hoti no aññathā. Tasmā tathāgatoti vuccati”ti (dī. ni. 3.188). Gadattho hi

ettha gatasaddo. Evaṃ tathavāditāya tathāgato.

Apica āgadanam āgado, vacananti attho. Tatho aviparīto āgado assāti dakārassa takāram katvā tathāgatoti evampetasmim atthe padasiddhi veditabbā.

Katham **tathākāritāya tathāgato**? Bhagavato hi vācāya kāyo anulometi kāyassapi vācā, tasmā yathāvādī tathākārī yathākārī tathāvādī ca hoti. Evaṃ bhūtassa cassa yathā vācā, kāyopi tathā gato, pavattoti attho. Yathā ca kāyo, vācāpi tathā gatāti tathāgato. Tenevāha- “yathāvādī, bhikkhave, tathāgato tathākārī, yathākārī tathāvādī. Iti yathāvādī tathākārī, yathākārī tathāvādī. Tasmā ‘tathāgato’ti vuccatī”ti (a. ni. 4.23). Evaṃ tathākāritāya tathāgato.

Katham **abhibhavanaṭṭhena tathāgato**? Upari bhavaggaṃ heṭṭhā avīcim pariyaṃtaṃ katvā tiriyaṃ aparimāṇāsu lokadhātūsu sabbasatte abhibhavati sīlenapi samādhināpi paññāyapi vimuttiyāpi, na tassa tulā vā pamāṇam vā atthi, atulo appameyyo anuttaro rājarājo devadevo sakkānamatisakko brahmānamatibrahmā. Tenāha- “sadevake loke, bhikkhave ...pe... sadevamanussāya tathāgato abhibhū anabhibhūto aññadatthu daso vasavattī. Tasmā ‘tathāgato’ti vuccatī”ti (a. ni. 4.23).

Tatrevaṃ padasiddhi veditabbā- agado viya agado. Ko panesa? Desanāvilāso ceva puññussayo ca. Tena hesa mahānubhāvo bhisakko dibbāgadena sappe viya sabbaparappavādino sadevakañca lokam abhibhavati. Iti sabbalokābhibhavane tatho aviparīto desanāvilāso ceva puññussayo ca agado assāti dakārassa takāram katvā tathāgatoti veditabbo. Evaṃ abhibhavanaṭṭhena tathāgato.

Apica (1.0087) tathāya gatotipi tathāgato, tatham gatotipi tathāgato, gatoti avagato atīto patto paṭipannoti attho. Tattha sakalalokam tīraṇapariññāya tathāya gato avagatoti tathāgato. Lokasamudayaṃ pahānapariññāya tathāya gato atitoti tathāgato, lokanirodham sacchikiriyāya tathāya gato pattoti tathāgato, lokanirodhagāminim paṭipadam tathāya gato paṭipannoti tathāgato. Tena yaṃ vuttam bhagavatā-

“Loko, bhikkhave, tathāgatena abhisambuddho, lokasmā tathāgato viyam yutto. Lokasamudayo, bhikkhave, tathāgatena abhisambuddho, lokasamudayo tathāgatassa pahīno. Lokanirodho, bhikkhave, tathāgatena abhisambuddho, lokanirodho tathāgatassa sacchikato. Lokanirodhagāminī paṭipadā, bhikkhave, tathāgatena abhisambuddhā, lokanirodhagāminī paṭipadā tathāgatassa bhāvitā. Yaṃ, bhikkhave, sadevakassa lokassa ...pe... sabbam tam tathāgatena abhisambuddham. Tasmā ‘tathāgato’ti vuccatī”ti (a. ni. 4.23).

Tassapi evam attho veditabbo. Idampi ca tathāgatassa tathāgatabhāvadīpane mukhamattameva. Sabbākārena pana tathāgatova tathāgatassa tathāgatabhāvam vaṇṇeyya.

Araham sammāsambuddhoti padadvaye pana ārakattā, arīnam arānañca hatattā, paccayādīnam arahattā, pāpakaraṇe rahābhāvāti imehi tāva kāraṇehi arahanti veditabbo. Sammā sāmāñca sabbadhammānam buddhattā pana **sammāsambuddhoti** ayamettha sañkhepo, vitthārato panetaṃ padadvayaṃ visuddhimagge (visuddhi. 1.123 ādayo) buddhānussativaṇṇanāyaṃ pakāsīnti.

171. Dutiye **pātubhāvoti** uppatti nipphatti. **Dullabho lokasminti** imasmim satta-

loke dullabho sudullabho paramadullabho. Kasmā dullabhoti? Ekavāraṃ dānapāramiṃ pūretvā buddhena bhavituṃ na sakkā, dve vāre dasa vāre vīsati vāre paññāsa vāre vārasataṃ vārasahassaṃ vārasatasahassaṃ vāraakoṭisatasahassaṃ dānapāramiṃ pūretvā buddhena bhavituṃ (1.0088) na sakkā, tathā ekadivasaṃ dve divase dasa divase vīsati divase paññāsa divase divasasataṃ divasasahassaṃ divasasatasahassaṃ divasakoṭisatasahassaṃ. Ekamāsaṃ dve māse ...pe... māsaakoṭisatasahassaṃ. Ekasaṃvaccharaṃ dve saṃvacchare ...pe... saṃvaccharakoṭisatasahassaṃ. Ekakappaṃ dve kappe ...pe... kappakoṭisatasahassaṃ. Kappānaṃ ekaṃ asaṅkhyeyaṃ dve asaṅkhyeyyāni tīṇi asaṅkhyeyyāni dānapāramiṃ pūretvā buddhena bhavituṃ na sakkā. Silapāramīnekkhammapāramī ...pe... upekkhāpāramīsopi eseva nayo. Pacchimakoṭiyā pana kappasatasahassādhikāni cattāri asaṅkhyeyyāni dasa pāramiyo pūretvā buddhena bhavituṃ sakkāti iminā kāraṇena dullabho.

172. Tatiye **acchariyamanusso**ti acchariyō manusso. Acchariyoti andhassa pabbatārohaṇaṃ viya niccaṃ na hotīti attho. Ayaṃ tāva saddanayo. Ayaṃ pana aṭṭhakathānayo- accharāyoggoti acchariyō, accharaṃ paharivā passitabboti attho. Apica “tathāgatassa, bhikkhave, arahato sammāsambuddhassa pātubhāvā cattāro acchariyā abbhutā dhammā pātubhavanti”ti (a. ni. 4.127) evamādihi anekehi acchariyabbhutadhammehi samannāgatattāpi acchariyamanusso. Āciṇṇamanussotipi acchariyamanusso.

Abhinīhārassa hi sampādake aṭṭha dhamme samodhānetvā ekabuddhassa sammukhe mahābodhimaṇḍe mānasaṃ bandhitvā nisajjanaṃ nāma na aññassa kassaci āciṇṇaṃ, sabbaññubodhisattasseva āciṇṇaṃ. Tathā buddhānaṃ santike byākaraṇaṃ labhitvā anivattakena hutvā vīriyādhiṭṭhānaṃ adhiṭṭhāya buddhakāradhammānaṃ pūraṇampi na aññassa kassaci āciṇṇaṃ, sabbaññubodhisattasseva āciṇṇaṃ. Tathā pāramiyo gabbhaṃ gaṇhāpetvā vessantarattabhāvasadise attabhāve ṭhatvā sabbālaṅkārapaṭimaṇḍitānaṃ hatthīnaṃ sattasatāni assānaṃ sattasatānīti evaṃ sattasatakamahādānaṃ datvā jālikumārasadisamaṃ puttaṃ, kaṇhājināsadisamaṃ dhītaraṃ, maddīdevisadisamaṃ bhariyañca dānamukhe niyyātetvā yāvatāyukaṃ ṭhatvā dutiye attabhāve tusitabhavane paṭisandhiggahaṇampi na aññassa kassaci āciṇṇaṃ, sabbaññubodhisattasseva āciṇṇaṃ. Tusitapure yāvatāyukaṃ ṭhatvā devatānaṃ āyācanaṃ sampaṭicchitvā pañcamahāvilokanaṃ viloketvā satassa (1.0089) sampajānassa tusitapurā cavitvā mahābhogakule paṭisandhiggahaṇampi na aññassa kassaci āciṇṇaṃ, sabbaññubodhisattasseva āciṇṇaṃ. Tathā paṭisandhiggahaṇadivase dasasahassilokadhātukampanampi, satassa sampajānassa mātukucchiyaṃ nivāsopi, satassa sampajānassa mātukucchito nikkhamanadivase dasasahassilokadhātukampanampi, sampatijātassa sattapadavītihāragamanampi, dibbasetacchatta. dhāraṇampi, dibbavāḷabījanukkhepopi, sabbadisāsu sīhāvilokanaṃ viloketvā attanā paṭisamaṃ kañci sattaṃ adisvā “aggohamasmi lokassā”ti evaṃ sīhanādanadanampi, paripākagate ñāṇe mahāsampattiṃ pahāya mahābhinikkhamanampi, mahābodhimaṇḍe pallaṅkena nisinnassa māravijayaṃ ādiṃ katvā pubbenivāsānussatidibbacakkhuvisodha-

nāni katvā paccūsasamaye sabbaññutaññāṇaṇaṇarāsipaṭividdhakkhaṇe dasasa-
hassilokadhātukampanampi, paṭhamadhammadesanāya anuttaraṃ tiparivaṭṭaṃ
dhammacakkappavattanampīti evamādi sabbaṃ na aññassa kassaci āciṇṇaṃ,
sabbaññubuddhasseva āciṇṇaṃ. Evaṃ āciṇṇamanussoṭipi acchariyamanusso.

173. Catutthe **kālakiriyā**ti ekasmiṃ kāle pākaṭā kiriyāti kālakiriyā. Tathāgato hi
pañcaccattālīsa vassāni ṭhatvā tīṇi piṭakāni pañca nikāye navaṅgaṃ satthusāsaṇaṃ
caturāsīti dhammakhandhasahassāni pakāsetvā mahājanaṃ nibbānaninnaṃ
nibbānapoṇaṃ katvā yamakasālānamantare nipanno bhikkhusaṅghaṃ āma-
ntetvā appamādena ovaditvā sato sampajāno anupādisesāya nibbānadhātuyā
parinibbāyi. Ayamassa kiriyā yāvajjatanā pākaṭāti ekasmiṃ kāle pākaṭā kiriyāti
kālakiriyā. **Anutappā hotīti** anutāpakarā hoti. Tattha cakkavattirañño kālakiriyā eka-
cakkavāḷe devamanussānaṃ anutāpakarā hoti. Buddhānaṃ kālakiriyā dasasaha-
ssacakkavāḷesu devamanussānaṃ anutāpakarā hoti. Tena vuttaṃ- “bahuno
janassa anutappā hotī”ti.

174. Pañcame **adutiyoti** dutiyassa buddhassa abhāvā adutiyo. Cattāro hi
buddhā sutabuddho, catusaccabuddho, paccekabuddho, sabbaññubuddhoti.
Tattha bahussuto bhikkhu **sutabuddho** nāma. Khīṇāsavo **catusaccabuddho** nāma
(1.0090). Kappasatasahassādhikāni dve asaṅkhyeyyāni pāramiyo pūretvā sāmaṃ
paṭividdhapaccekabodhiñāṇo **paccekabuddho** nāma. Kappasatasahassādhikāni
cattāri vā aṭṭha vā soḷasa vā asaṅkhyeyyāni pāramiyo pūretvā tiṇṇaṃ mārānaṃ
matthakaṃ madditvā paṭividdhasabbaññutaññāṇo **sabbaññubuddho** nāma. Imesu
catūsu buddhesu sabbaññubuddhova adutiyo nāma. Na hi tena saddhiṃ añño
sabbaññubuddho nāma uppajjati.

Asahāyoti atabhāvena vā paṭividdhadhammehi vā sadiso sahāyo nāma assa
natthīti asahāyo. “Laddhasahāyo kho pana so bhagavā sekhānañceva paṭipadāna-
”ti iminā pana pariyāyena sekhāsekhā buddhānaṃ sahāyā nāma honti. **Appaṭi-**
moti paṭimā

vuccati attabhāvo, tassa attabhāvasadisā aññā paṭimā natthīti appaṭimo. Yāpi ca manussā suvaṇṇarajatādimayā paṭimā karonti, tāsu vālaggamattampi okāsaṃ tathāgatassa attabhāvasadisā kātuṃ samattho nāma natthīti sabbathāpi appaṭimo.

Appaṭisamoti attabhāvene vassa paṭisamo nāma koci natthīti appaṭisamo. **Appaṭi-bhāgoti** ye tathāgatena “cattāro satipaṭṭhānā”ti-ādinā nayena dhammā desitā, tesu “na cattāro satipaṭṭhānā, tayo vā pañca vā”ti-ādinā nayena paṭibhāgaṃ kātuṃ samattho nāma natthīti appaṭibhāgo. **Appaṭipuggaloti** añño koci “ahaṃ buddho”ti evaṃ paṭiññaṃ kātuṃ samattho puggalo natthīti appaṭipuggalo. **Asamo** Ti appaṭipuggalattāva sabbasattehi asamo. **Asamasamoti** asamā vuccanti atītānāgatā sabbaññubuddhā, tehi asamehi samoti asamasamo.

Dvipadānaṃ aggoti sammāsambuddho apadānaṃ dvipadānaṃ catuppadānaṃ bahuppadānaṃ rūpīnaṃ arūpīnaṃ saññīnaṃ asaññīnaṃ nevasaññīnāsaññīnaṃ sattānaṃ aggo va. Kasmā idha dvipadānaṃ aggoti vutto? Seṭṭhataravasena. Imasmiñhi loke seṭṭho nāma uppajjamāno apadacatuppadabahuppadesu na uppajjati, dvipadesuyeva uppajjati. Kataradvipadvēsūti? Manussesu ceva devesu ca. Manussesu uppajjamāno tisahassimahāsahasilokadhātuṃ vase vattetuṃ samattho (1.00 buddho hutvā uppajjati. Devesu uppajjamāno dasahassilokadhātuṃ vasavattī mahābrahmā hutvā uppajjati. So tassa kappiyakārako vā ārāmiko vā sampajjati. Iti tatopi seṭṭhataravasenesa dvipadānaṃ aggoti vutto.

175-186. Chaṭṭhādīsū **ekapuggalassa, bhikkhave, pātubhāvā mahato cakkhussa pātubhāvo hotīti**, bhikkhave, ekapuggalassa tathāgatassa arahato sammāsambuddhassa pātubhāvena mahantassa cakkhussa pātubhāvo hoti. Tasmīṃ puggale pātubhūte taṃ pātubhūtameva hoti, na vinā tassa pātubhāvena pātubhavati. **Pātubhāvoti** uppatti nipphatti. Katamassa cakkhussāti? Paññācakkhussa. Kīvarūpassāti? Sāriputtattherassa vipassanāpaññāsadisassa mahāmo-ggallānattherassa samādhīpaññāsadisassāti. **Ālokā** dīsūpi ese va nayo. Ubhinnaṃ aggasāvakaṇaṃ paññā-ālokaśadisoyeva hi ettha āloko, paññā-obhāśasadi-soyeva obhāso adhippeto. “Mahato cakkhussa, mahato ālokassa, mahato obhāśa-ssā”ti imāni ca pana tīṇipi lokiyalokuttaramissakāni kathitānīti veditabbāni.

Channaṃ anuttariyānanti uttaritaravirahitānaṃ channaṃ uttamadhammaṇaṃ. Tattha dassanānuttariyaṃ, savanānuttariyaṃ, lābhānuttariyaṃ, sikkhānuttariyaṃ, pāricariyānuttariyaṃ, anussatānuttariyanti imāni cha anuttariyāni. Imesaṃ pātu-bhāvo hotīti attho. Āyasmā hi ānandatthero sāyaṃpātaṃ tathāgataṃ cakkhuvīññā-ṇena daṭṭhuṃ labhati, idaṃ **dassanānuttariyaṃ**. Aññopi sotāpanno vā sakadā-gāmī vā anāgāmī vā ānandatthero viya tathāgataṃ dassanāya labhati, idampi dassanānuttariyaṃ. Aparo pana puthujjanakalyāṇako ānandatthero viya dasa-balaṃ dassanāya labhitvā taṃ dassanaṃ vadḍhetvā sotāpattimaggaṃ pāpeti. Idaṃ dassanameva nāma, mūladassanaṃ pana dassanānuttariyaṃ nāma.

Ānandattheroyeva ca abhikkhaṇaṃ dasabalassa vacanaṃ sotaviññāṇena sotuṃ labhati, idaṃ **savanānuttariyaṃ**. Aññepi sotāpannādayo ānandatthero viya tathāgatassa vacanaṃ savanāya labhanti, idampi savanānuttariyaṃ. Aparo pana

puthujjanakalyāṇako ānandatthero viya tathāgatassa (1.0092) vacanaṃ sotuṃ labhitvā taṃ savanaṃ vaḍḍhetvā sotāpattimaggaṃ pāpeti. Idaṃ savanameva nāma, mūlasavanaṃ pana savanānuttariyaṃ nāma.

Ānandattheroyeva ca dasabale saddhaṃ paṭilabhati, idaṃ **lābhānuttariyaṃ**. Aññepi sotāpannādayo ānandatthero viya dasabale saddhāpaṭilābhaṃ labhanti, idampi lābhānuttariyaṃ. Aparo pana puthujjanakalyāṇako ānandatthero viya dasabale saddhāpaṭilābhaṃ labhitvā taṃ lābhaṃ vaḍḍhetvā sotāpattimaggaṃ pāpeti, ayaṃ lābhoyeva nāma, mūlalābho pana lābhānuttariyaṃ nāma.

Ānandattheroyeva ca dasabalassa sāsane tisso sikkhā sikkhati, idaṃ **sikkhānuttariyaṃ**. Aññepi sotāpannādayo ānandatthero viya dasabalassa sāsane tisso sikkhā sikkhanti, idampi sikkhānuttariyaṃ. Aparo pana puthujjanakalyāṇako ānandatthero viya dasabalassa sāsane tisso sikkhā sikkhitvā tā sikkhā vaḍḍhetvā sotāpattimaggaṃ pāpeti. Ayaṃ sikkhāyeva nāma, mūlasikkhā pana sikkhānuttariyaṃ nāma.

Ānandattheroyeva ca abhiñhaṃ dasabalaṃ paricarati, idaṃ **pāricariyānuttariyaṃ**. Aññepi sotāpannādayo ānandatthero viya abhiñhaṃ dasabalaṃ paricaranti, idampi pāricariyānuttariyaṃ. Aparo pana puthujjanakalyāṇako ānandatthero viya dasabalaṃ paricaritvā taṃ pāricariyaṃ vaḍḍhetvā sotāpattimaggaṃ pāpeti, ayaṃ pāricariyāyeva nāma, mūlapāricariyā pana pāricariyānuttariyaṃ nāma.

Ānandattheroyeva ca dasabalassa lokiyalokuttare guṇe anussarati, idaṃ **anussatānuttariyaṃ**. Aññepi sotāpannādayo ānandatthero viya dasabalassa lokiyalokuttare guṇe anussaranti, idampi anussatānuttariyaṃ. Aparo pana puthujjanakalyāṇako ānandatthero viya dasabalassa lokiyalokuttare guṇe anussarivā taṃ anussatiṃ vaḍḍhetvā sotāpattimaggaṃ pāpeti, ayaṃ anussatiyeva nāma, mūlanussati pana anussatānuttariyaṃ nāma. Imāni cha anuttariyāni, imesaṃ pātubhāvo hoti. Imāni ca pana cha anuttariyāni lokiyalokuttaramissakāni kathitānīti veditabbāni.

Catunnaṃ (1.0093) **paṭisambhidānaṃ sacchikiriyā hotīti** catasso hi paṭisambhidāyo atthapaṭisambhidā, dhammapaṭisambhidā, niruttipaṭisambhidā, paṭibhānapaṭisambhidāti. Tattha atthesu ñāṇaṃ atthapaṭisambhidā, dhammesu ñāṇaṃ dhammapaṭisambhidā, atthadhammaniruttābhilāpe ñāṇaṃ niruttipaṭisambhidā, ñāṇesu ñāṇaṃ paṭibhānapaṭisambhidā. Ayamettha saṅkhepo, vitthāro panetāsaṃ abhidhamme (vibha. 718 ādayo) āgatoyeva. Imāsaṃ catassannaṃ paṭisambhidānaṃ buddhuppāde paccakkhikiriyā hoti, na vinā buddhuppādā. Etāsaṃ sacchikiriyāti attho. Imāpi lokiyalokuttarāva kathitāti veditabbā.

Anekadhātupaṭivedhoti “cakkhudhātu rūpadhātū”ti-ādīnaṃ aṭṭhārasannaṃ dhātūnaṃ buddhuppādeyeva paṭivedho hoti, na vinā buddhuppādenāti attho. **Nānādhātupaṭivedhoti** ettha imāva aṭṭhārasa dhātuyo nānāsabhāvato nānādhātuyoti veditabbā. Yo panetāsaṃ “nānāsabhāvā etā”ti evaṃ nānākaraṇato paṭivedho, ayaṃ nānādhātupaṭivedho nāma. **Vijjāvimutti phalāsacchikiriyāti** ettha vijjāti phale ñāṇaṃ, **vimuttīti** tadavasesā phalāsampayuttā dhammā. **Sotāpattiphalāsacchikiriyāti** sototi paṭhamamaggo, tena sotena pattabbaṃ phalanti sotāpattiphalaṃ. **Saka-**

dāgāmiphālādīni pākaṭāneva.

187. Anuttaranti niruttaraṃ. Dhammacakkanti seṭṭhacakkaṃ. Cakkasaddo hesa-
“Catubbihi aṭṭhājḥagamā, aṭṭhāhipi ca soḷasa;
soḷasāhi ca bāṭṭiṃsa, atricchaṃ cakkamāsado;
icchāhatassa posassa, cakkaṃ bhamati matthake”ti. (jā. 1.1.104; 1.5.103)-
Ettha uracakke āgato. “Cakkasamāruḥhā jānapadā pariyāyanti”ti (a. ni. 3.63; 5.54)
ettha iriyāpathacakke. “Atha kho so, bhikkhave, rathakāro yaṃ taṃ cakkaṃ chahi
māsehi niṭṭhitaṃ, taṃ pavattesi”ti (a. ni. 3.15) ettha dārucakke. “Addasā kho doṇo
brāhmaṇo bhagavato pādesu cakkāni saḥassārāni”ti (a. ni. 4.36) ettha lakkhaṇa-
cakke. “Cattārimāni, bhikkhave, cakkāni, yehi samannāgatānaṃ devamanu-
ssānaṃ (1.0094) catucakkaṃ vattati”ti (a. ni. 4.31) ettha sampatticakke. “Dibbaṃ
cakkaratanaṃ pātubhavati”ti (dī. ni. 2.243; ma. ni. 3.256) ettha ratanacakke. Idha
pana dhammacakke āgato.

Pavattitanti ettha dhammacakkaṃ abhinīharati nāma, abhinīhaṭaṃ nāma, uppā-
deti nāma, uppāditāṃ nāma, pavatteti nāma, pavattitaṃ nāmāti ayaṃ pabhedo
veditabbo. Kuto paṭṭhāya dhammacakkaṃ **abhinīharati** nāmāti? Yadā sumedha-
brāhmaṇo hutvā kāmesu ādīnavaṃ nekkhamme ca ānisaṃsaṃ disvā sattasataka-
mahādānaṃ datvā isipabbajjaṃ pabbajitvā pañca abhiññā aṭṭha samāpattiyo
nibbatteti, tato paṭṭhāya dhammacakkaṃ abhinīharati nāma.

Kuto paṭṭhāya **abhinīhaṭaṃ** Nāmāti? Yadā aṭṭha dhamme samodhānetvā dīpa-
ṅkarapādamaṭṭe mahābodhimaṇḍatthāya mānaṃ bandhitvā “byākaraṇaṃ
aladdhā na vuṭṭhahissāmi”ti vīriyādhiṭṭhānaṃ adhiṭṭhāya nipanno dasabalassa
santikā byākaraṇaṃ labhi, tato paṭṭhāya dhammacakkaṃ abhinīhaṭaṃ nāma.

Kuto paṭṭhāya **uppādeti** nāmāti? Tato paṭṭhāya dānapāramiṃ pūrentopi
dhammacakkaṃ uppādeti nāma. Silapāramiṃ pūrentopi ...pe... upekkhāpāramiṃ
pūrentopi dhammacakkaṃ uppādeti nāma. Dasa pāramiyo dasa upapāramiyo
dasa paramatthapāramiyo pūrentopi, pañca mahāpariccāge pariccajantopi, ñāta-
tthacariyaṃ pūrentopi dhammacakkaṃ uppādeti nāma. Vessantarattabhāve
ṭhatvā sattasatakamahādānaṃ datvā puttadāraṃ dānamukhe niyyātetvā pārami-
kūṭaṃ gahetvā tusitapure nibbattitvā tattha yāvatāyukaṃ ṭhatvā devatāhi āyācito
paṭiññaṃ datvā pañcamahāvilocanaṃ vilokentopi dhammacakkaṃ uppādetiyeva
nāma. Mātukucchiyaṃ paṭisandhiṃ gaṇhantopi, paṭisandhikkhaṇe dasasahassa-
cakkavāḷaṃ kampentopi, mātukucchito nikkhantadivase tattheva lokaṃ kampe-
ntopi, sampatijāto satta padāni gantvā “aggomahasmī”ti sīhanādaṃ nadantopi,
ekūnatiṃsa saṃvaccharāni agāramajjhe vasantopi, mahābhinnikkhamaṇaṃ nikkha-
mantopi, anomānadītīre pabbajantopi, mahāpadhāne chabbassāni vīriyaṃ karo-
ntopi, sujātāya dinnaṃ madhupāyāsaṃ bhuñjitvā suvaṇṇapātiṃ nadiyā pavāhetvā
sāyanhasamaye bodhimaṇḍavaragato puratthimaṃ lokadhātuṃ olokeno nisīditvā
sūriye dharamāneyeva mārabalaṃ vidhametvā paṭhamayāme (1.0095) pubbeni-
vāsaṃ anussarantopi, majjhimayāme dibbacakkaṃ visodhentopi, paccūsakālasa-
manantare paccayākāraṃ sammāsītva sotāpattimaggāṃ paṭivijjhantopi, sotāpatti-
phalaṃ sacchikarontopi, sakadāgāmimaggāṃ sakadāgāmiphalaṃ anāgāmi-

maggaṃ anāgāmiṃ phalaṃ sacchikarontopi, arahattamaggaṃ paṭivijjhantopi dhammacakkaṃ uppādetiyeva nāma.

Arahattaphalakkhaṇe pana tena dhammacakkaṃ **uppāditam** nāma. Buddhānañhi sakalalokiyalokuttaraguṇarāsi arahattaphaleneva saddhiṃ ijhati. Tasmā tena tasmiṃ khaṇe dhammacakkaṃ uppāditam nāma hoti.

Kadā **pavatteti** nāma? Bodhimaṇḍe sattasattāhaṃ vītināmetvā isipātane migadāye aññākoṇḍaññattheraṃ kāyasakkiṃ katvā dhammacakkappavattanasuttantaṃ desento dhammacakkaṃ pavatteti nāma.

Yadā pana aññākoṇḍaññattherena dasabalassa desanāññānubhāvanibbattaṃ savanaṃ labhitvā sabbapaṭhamaṃ dhammo adhigato, tato paṭṭhāya dhammacakkaṃ **pavattitam** nāma hotīti veditabbaṃ. Dhammacakkanti cetam desanāññāṇassapi nāmaṃ paṭivedhaññāṇassapi. Tesu desanāññāṇaṃ lokiyaṃ, paṭivedhaññāṇaṃ lokuttaraṃ. Kassa desanāpaṭivedhaññāṇanti? Na aññassa kassaci, sammāsambuddhasseva desanāññāṇaṃ ca paṭivedhaññāṇaṃ cāti veditabbaṃ.

Sammadevāti hetunā nayena kāraṇeneva. **Anuppavatteti**ti yathā purato gacchantassa pacchato gacchanto taṃ anugacchati nāma, evaṃ paṭhamataraṃ satthārā pavattitaṃ thero anuppavatteti nāma. Kathaṃ? Satthā hi “cattārome, bhikkhave, satipaṭṭhānā. Katame cattāro”ti kathento dhammacakkaṃ pavatteti nāma, dhammasenāpati sārīputtattheropi “cattārome, āvuso, satipaṭṭhānā”ti kathento dhammacakkaṃ anuppavatteti nāma. Sammappadhānādīsupi eseva nayo. Na

kevalañca bodhipakkhiyadhammesu, “cattārimāni, bhikkhave, ariyasaccāni. Cattārome, bhikkhave, ariyavaṃsā”ti-ādīsipi ayam nayo netabbova. Evaṃ sammāsambuddho dhammacakkaṃ pavatteti nāma, therō dasabalena pavattitaṃ dhammacakkaṃ anuppavatteti nāma.

Evaṃ dhammacakkaṃ anuppavattentena pana therena dhammo desitopi pakāsitopi satthārāva desito pakāsito hoti. Yo hi koci bhikkhu vā bhikkhunī vā upāsako vā upāsikā vā devo vā sakko vā māro (1.0096) vā brahmā vā dhammaṃ desetu pakāsetu, sabbo so satthārā desito pakāsitova nāma hoti, sesajano pana lekhaṅgarakapakkhe ṭhitova nāma hoti. Kathaṃ? Yathā hi raññā dinnaṃ paṇṇaṃ vācetaṃ yaṃ yaṃ kammaṃ karonti, taṃ taṃ kammaṃ yena kenaci katampi kārītampi raññā kārītanteva vuccati. Mahārājā viya hi sammāsambuddho. Rājapaṇṇaṃ viya tepiṭakaṃ buddhavacanaṃ. Paṇṇadānaṃ viya tepiṭake nayamukhadānaṃ paṇṇaṃ vācetaṃ taṃtaṃkammānaṃ karaṇaṃ viya catunnaṃ parisānaṃ attano balena buddhavacanaṃ uggaṇhitvā paresaṃ desanā pakāsanaṃ. Tattha yathā paṇṇaṃ vācetaṃ yena kenaci katampi kārītampi taṃ kammaṃ raññā kārīteva hoti, evameva yena kenaci desitopi pakāsitopi dhammo satthārā desito pakāsitova nāma hoti veditabbo. Sesam sabbattha uttānatthamevāti.

Ekapuggalavaggavaṇṇanā.

14. Etadaggavaggo

(14) 1. paṭhama-etadaggavaggo

Etadaggapadavaṇṇanā

188. Etadaggesu paṭhamavaggassa paṭhame **etadagganti** etaṃ aggaṃ. Ettha ca ayam aggasaddo ādikoṭikoṭṭhāsaseṭṭhesu dissati. “Ajjatagge, samma dovārika, āvarāmi dvāraṃ nigaṇṭhānaṃ nigaṇṭhīnaṃ”ti-ādīsū (ma. ni. 2.70) hi ādimhi dissati. “Teneva aṅgulaggena taṃ aṅgulaggaṃ parāmaseyya (kathā. 441), ucchaggaṃ veḷaggaṃ”ti-ādīsū koṭiyaṃ. “Ambilaggaṃ vā madhuraggaṃ vā tittakaggaṃ vā (saṃ. ni. 5.374), anujānāmi, bhikkhave, vihāraggena vā pariveṇaggena vā bhājetun”ti-ādīsū (cūḷava. 318) koṭṭhāse. “Yāvatā, bhikkhave, sattā apadā vā ...pe... tathāgato tesam aggamakkhāyati”ti-ādīsū (a. ni. 4.34; itivu. 90) seṭṭhe. Svāyamidha koṭiyampi vaṭṭati seṭṭhepi. Te hi therā attano attano ṭhāne koṭibhūtātipi aggā, seṭṭhabhūtātipi. Tasmā etadagganti esā koṭi eso seṭṭhoti ayamettha attho. Eseva nayo sabbasuttesu.

Ayañca (1.0097) etadaggasannikkhepo nāma catūhi kāraṇehi labbhati aṭṭhuppattito āgamanato ciṅṇavasito guṇātirekatoti. Tattha koci therō ekena kāraṇena eta-

daggaṭṭhānaṃ labhati, koci dvīhi, koci tīhi, koci sabbeheva catūhipi āyasmā sārīputtatthero viya. So hi aṭṭhuppattitopi mahāpaññatāya etadaggaṭṭhānaṃ labhi āgama-nādīhipi. Kathaṃ? Ekasmiṃ hi samaye satthā jetavanamahāvihāre viharanto kaṇḍambarukkhamūle titthiyamaddanaṃ yamakapāṭihāriyaṃ dassetvā “kahaṃ nu kho purimabuddhā yamakapāṭihāriyaṃ katvā vassaṃ upagacchanti”ti āvajjento “tāvatiṃsabhavane”ti ñatvā dve padantarāni dassetvā tatiyena padena tāvatiṃsabhavane paccuṭṭhāsi. Sakko devarājā bhagavantaṃ disvā paṇḍukambalasilāto uṭṭhāya saddhiṃ devagaṇena paccuggamaṃ agamāsi. Devā cintayimsu- “sakko devarājā devagaṇaparivuto saṭṭhiyojanāyāmāya paṇḍukambalasilāya nisīditvā sampattiṃ anubhavati, buddhānaṃ nāma nisinnakālato paṭṭhāya na sakkā aññena ettha hatthampi ṭhapetun”ti. Satthāpi tattha nisinno tesam citta-cāraṃ ñatvā mahāpaṃsukūliko viya muṇḍapīṭhakaṃ sabbameva paṇḍukambalasilānaṃ avattharivā nisīdi. Evaṃ nisīdanto pana attano vā sarīraṃ mahantaṃ katvā māpesi, paṇḍukambalasilānaṃ vā khuddakaṃ akāsīti na sallakkhetabbaṃ. Acinteyyo hi buddhavisayo. Evaṃ nisinno pana mātaraṃ kāyasakkiṃ katvā dasa-hassacakkavāḍadevatānaṃ “kusalā dhammā akusalā dhammā abyākatā dhammā”-ti abhidhammapīṭhakaṃ desesi.

Pāṭihāriyaṭṭhānēpi sabbāpi dvādasayojanikā parisā anuruddhattheraṃ upasaṅkamtivā “kahaṃ, bhante, dasabalo gato”ti pucchi. Tāvatiṃsabhavane paṇḍukambalasilāyaṃ vassaṃ upagantvā abhidhammakathaṃ desetvaṃ gatoti. Bhante, na mayaṃ satthāraṃ adisvā gamissāma. Kadā satthā āgamissatīti satthu āgamanakālaṃ jānāthāti? Mahāmoggallānattherassa bhāraṃ karotha, so buddhānaṃ santikaṃ gantvā sāsanaṃ āharissatīti. Kiṃ pana therassa tattha gantuṃ balaṃ natthīti? Atthi, visesavantānaṃ pana visesaṃ passantūti evamāha. Mahājano mahāmoggallānattheraṃ upasaṅkamtivā satthu (1.0098) sāsanaṃ gahetvā āgamanatthāya yāci. Thero passanteyeva mahājane pathaviyaṃ nimujjivā antosinerunā gantvā satthāraṃ vanditvā āha- “bhante, mahājano tumhākaṃ dassana-kāmo, āgamanadivasam vo jānitum icchatī”ti. Tena hi “ito temāsaccayena saṅkassanagaradvāre passathā”tissa vadehīti. Thero bhagavato sāsanaṃ āharitvā mahājanassa kathesi. Mahājano tattheva temāsaṃ khandhāvāraṃ bandhitvā vasi. Cūḷa-anāthapiṇḍiko dvādasayojanāya parisāya temāsaṃ yāgubhattaṃ ādāsi.

Satthāpi sattappakaraṇāni desetvā manussalokaṃ āgamanatthāya ākappaṃ dassesi. Sakko devarājā vissakammaṃ āmantetvā tathāgatassa otaraṇatthāya sopānaṃ māpetum āṇāpesi. So ekato sovaṇṇamayaṃ ekato rajatamayaṃ sopānaṃ māpetvā majjhe maṇimayaṃ māpesi. Satthā maṇimaye sopāne ṭhatvā “mahājano maṃ passatū”ti adhiṭṭhāsi. Attano ānubhāveneva “mahājano avīcīma-hānirayaṃ passatū”tipi adhiṭṭhāsi. Nirayadassanena cassa uppannaṃ vegataṃ ñatvā devalokaṃ dassesi. Athassa otarantassa mahābrahmā chattaṃ dhāresi, sakko devarājā pattaṃ gaṇhi, suyāmo devarājā dibbaṃ vāḷabijaniṃ bīji, pañca-sikho gandhabbadevaputto beluvapaṇḍuvīṇaṃ samapaññāsāya mucchanāhi mucchitvā vādento purato otari. Buddhānaṃ pathaviyaṃ patiṭṭhitakāle “ahaṃ

paṭhamam vandissāmi, aham paṭhamam vandissāmi”ti mahājano aṭṭhāsi. Saha mahāpathavī-akkamanena pana bhagavato neva mahājano na asītimahāsāvakā paṭhamakavandanam sampāpuṇiṃsu, dhammasenāpati sārīputtattheroyeva pana sampāpuṇi.

Atha satthā dvādasayojanāya parisāya antare “therassa paññānubhāvam jānantū”ti puthujjanapañcakam pañham ārabhi. Paṭhamam lokiyamahājano sallakkhe-ssatīti puthujjanapañham pucchi. Ye ye sallakkhiṃsu, te te kathayiṃsu. Dutiyam puthujjanavisayam atikkamitvā sotāpattimagge pañham pucchi. Puthujjanā tuṇhī ahesum, sotāpannāva kathayiṃsu. Tato sotāpannānam (1.0099) visayam atikkamitvā sakadāgāminimagge pañham pucchi. Sotāpannā tuṇhī ahesum, sakadāgāminova kathayiṃsu. Tesampi visayam atikkamitvā anāgāminimagge pañham pucchi. Sakadāgāmino tuṇhī ahesum, anāgāminova kathayiṃsu. Tesampi visayam atikkamitvā arahattamagge pañham pucchi. Anāgāmino tuṇhī ahesum, arahantāva kathayiṃsu. Tato heṭṭhimakoṭito paṭṭhāya abhiññāte abhiññāte sāvake pucchi, te attano attano paṭisambhidāvisaye ṭhatvā kathayiṃsu. Atha mahāmoggallānam pucchi, sesasāvakā tuṇhī ahesum, therova kathesi. Tassāpi visayam atikkamitvā sārīputtattherassa visaye pañham pucchi. Mahāmoggallāno tuṇhī ahosi, sārīputtattherova kathesi. Therassāpi visayam atikkamitvā buddhavisaye pañham pucchi. Dhammasenāpati āvajjentopi passitum na sakkoti, puratthimapacchimuttarada-kkhiṇā catasso disā catasso anudisāti ito cito ca olokeno pañhuppattiṭṭhānam sallakkhetum nāsakki.

Satthā therassa kilamanabhāvam jānitvā “sārīputto kilamati, nayamukhamassa dassessāmi”ti “āgamehi tvam, sārīputtā”ti vatvā “nāyam tuyham visayo pañho, buddhānam esa visayo sabbaññūnam yasassinan”ti buddhavisayabhāvam ācikkhitvā “bhūtamidanti, sārīputta, samanupassasi”ti āha. Thero “catumahābhūtikāyapariggaham me bhagavā ācikkhati”ti ṇatvā “aññātam bhagavā, aññātam sugatā”ti āha. Etasmim ṭhāne ayam kathā udapādi- mahāpañño vata, bho, sārīputtatthero, yatra hi nāma sabbehi anaññātam pañham kathesi, buddhehi ca dinnanaye ṭhatvā buddhavisaye pañham kathesi, iti therassa paññānubhāvo yattakam ṭhānam buddhānam kittisaddena otthaṭam, sabbam ajjhottharivā gatoti evam tāva thero **aṭṭhuppattito** mahāpaññatāya etadaggaṭṭhānam labhi.

Katham **āgamanato**? Imissāyeva hi aṭṭhuppattiyā satthā āha- sārīputto na idāneva pañnavā, atīte pañca jātisatāni isipabbajjam pabbajitvāpi mahāpaññova ahosi-

“Yo (1.0100) pabbajī jātisatāni pañca,
pahāya kāmāni manoramāni;
tam vitarāgam susamāhitindriyam,
parinibbutam vandatha sārīputtan”ti.

Evam pabbajjam upabrūhayamāno ekasmim samaye bārāṇasiyam brāhmaṇakule nibbatto. Tayo vede uggaṇhitvā tattha saram apassanto “pabbajitvā ekam mokkhadhamam gavesitum vaṭṭati”ti cittam uppādesi. Tasmim kāle bodhisattopi kāsiraṭṭhe udiccabrāhmaṇamahāsālakule nibbatto vuddhimanvāya uggahita-

sippo kāmesu ādīnavaṃ nekkhamme ca ānisaṃsaṃ disvā gharāvāsaṃ pahāya himavantam pavisitvā kasiṇaparikkammaṃ katvā pañca abhiññā aṭṭha samāpattiyo nibbattetvā vanamūlaphalāhāro himavantappadese vasati. Sopi māṇavo nikkhamitvā tasseeva santike pabbaji. Parivāro mahā ahosi pañcasatamattā isayo.

Athassa so jeṭṭhantevāsiko ekadesaṃ parisaṃ gahetvā loṇambilasevanattham manussapatham agamāsi. Tasmim samaye bodhisatto tasmimyeva himavanta-ppadese kālam akāsi. Kālakiriyasamayeva naṃ antevāsikā sannipatitvā pucchiṃsu- “atthi tumhehi koci viseso adhigato”ti. Bodhisatto “natthi kiñcī”ti vatvā aparihīnājjhāno ābhassarabrahmaloke nibbatta. So kiñcāpi ākiñcaññāyatanassa lābhī, bodhisattānaṃ pana arūpāvacare paṭisandhi nāma na hoti. Kasmā? Abhabbaṭṭhānattā. Iti so arūpasamāpattilābhī samānopi rūpāvacare nibbatti. Antevāsikāpissa “ācariyo ‘natthi kiñcī’ti āha, moghā tassa kālakiriyā”ti na kiñci sakkārasammānaṃ akaṃsu. Atha so jeṭṭhantevāsiko atikkante vassāvāse āgantvā “kaḥam ācariyo”ti pucchi. Kālam katoti. Api nu ācariyena laddhaguṇam pucchitthāti? Āma pucchimhāti. Kiṃ vadetīti? Natthi kiñcīti. Mayampi “ācariyena laddhaguṇo nāma natthi”ti nāssa sakkārasammānaṃ karimhāti. Tumhe bhāsitassa attham na jānittha, ācariyo ākiñcaññāyatanassa lābhīti.

Atha (1.0101) te jeṭṭhantevāsikassa katham na saddahiṃsu. So punappunaṃ kathentopi saddahāpetuṃ nāsakkhi. Atha bodhisatto āvajjamāno “andhabālo mahājano mayham jeṭṭhantevāsikassa katham na gaṇhāti, imaṃ kāraṇam pākaṭam karissāmi”ti brahmalokato otarivā assamapadamatthake ṭhito ākāsagatova jeṭṭhantevāsikassa paññānubhāvaṃ vaṇṇetvā imaṃ gātham abhāsi-

“Parosahassampi samāgatānaṃ,
kandeyyumaṃ te vassasataṃ apaññā;
ekova seyyo puriso sapañño,
yo bhāsitassa vijānāti atthan”ti. (jā. 1.1.101);

Evam isigaṇam saññāpetvā bodhisatto brahmalokameva gato. Sesa-isigaṇopi aparihīnājjhāno hutvā kālam katvā brahmalokaparāyaṇo jāto. Tattha bodhisatto sabbaññutaṃ patto, jeṭṭhantevāsiko sārīputtatthero jāto, sesā isayo buddhapaṛisā jātāti evam atītepi sārīputto mahāpañño va saṃkhittena bhāsitassa vitthārena attham jānitum samatthoti veditabbo.

Idameva ca puthujjanapañcakaṃ aṭṭhuppattim katvā-

“Parosatañcepi samāgatānaṃ,
jhāyeyyumaṃ te vassasataṃ apaññā;
ekova seyyo puriso sapañño,
so bhāsitassa vijānāti atthan” ti. (jā. 1.1.101)-

Imampi jātakamaṃ kathesi. Tassa purimajātake vuttanayeneva attho veditabbo.

Aparampi idameva puthujjanapañcakaṃ aṭṭhuppattiṃ katvā-

“Ye saññino tepi duggatā, yepi asaññino tepi duggatā;
etaṃ ubhayaṃ vivajjaya, taṃ samāpattisukhaṃ anaṅgaṇan” ti. (jā. 1.1.134)-

Imaṃ (1.0102) anaṅgaṇajātakamaṃ kathesi. Ettha ca ācariyo kālaṃ karonto antevāsikehi pucchito “nevasaññī nāsaññī” ti āha. Sesamaṃ vuttanayeneva veditabbaṃ.

Aparampi idameva puthujjanapañcakaṃ aṭṭhuppattiṃ katvā-

“Candābhaṃ sūriyābhañca, yodha paññāya gādhati;
avitakkena jhānena, hoti ābhassarūpago” ti. (jā. 1.1.135)-

Idamaṃ candābhajātakamaṃ kathesi. Etthāpi ācariyo kālaṃ karonto antevāsikehi pucchito “odātakasiṇamaṃ candābhaṃ nāma, pītakasiṇamaṃ sūriyābhaṃ nāmāti taṃ ubhayaṃ yo paññāya gādhati pavisati pakkhandati, so avitakkena dutiyajjhānena ābhassarūpago hoti, tādiso ahan” ti sandhāya- “candābhaṃ sūriyābhan” ti āha. Sesamaṃ purimanayeneva veditabbaṃ.

Idameva ca puthujjanapañcakaṃ aṭṭhuppattiṃ katvā-

“Āsīsetheva puriso, na nibbindeyya paṇḍito;
passāmi vohaṃ attānaṃ, yathā icchiṃ tathā ahu.
“Āsīsetheva puriso, na nibbindeyya paṇḍito;
passāmi vohaṃ attānaṃ, udakā thalamubbhataṃ.
“Vāyametheva puriso, na nibbindeyya paṇḍito;
passāmi vohaṃ attānaṃ, yathā icchiṃ tathā ahu.
“Vāyametheva puriso, na nibbindeyya paṇḍito;
passāmi vohaṃ attānaṃ, udakā thalamubbhataṃ.
“Dukkhūpanītopi naro sapañño,
āsaṃ na chindeyya sukhāgamāya;
bahū hi phassā ahitā hitā ca,
avitakkitaṃ maccamupabbajanti.

“Acintitampi bhavati, cintitampi vinassati;
na hi cintāmayā bhogā, itthiyā purisassa vā.

“Sarabhaṃ (1.0103) giriduggasmiṃ, yaṃ tvaṃ anusarī pure;
alīnacittassa tvaṃ, vikkantamanujīvasi.

“Yo taṃ viduggā narakā samuddhari,
silāya yoggaṃ sarabho karitvā;
dukkhūpanītaṃ maccumukhā pamocayi,
alīnacittaṃ ta migamaṃ vadesi.

“Kiṃ tvaṃ nu tattheva tadā ahosi,
udāhu te koci namaṃ etadakkhā;
vivaṭṭacchaddo nusi sabbadassī,

ñāṇaṃ nu te brāhmaṇa bhiṃsarūpaṃ.

“Na cevahaṃ tattha tadā ahoṣiṃ,

na cāpi me koci naṃ etadakkhā;

gāthāpadānañca subhāsītānaṃ,

atthaṃ tadānenti janinda dhīrā” ti. (jā. 1.13.134-143)-

Imaṃ terasanipāte sarabhajātakañca kathesi. Imāni pana pañcapi jātakāni atītepi saṃkhittena bhāsītassa vitthārena atthaṃ mayhaṃ putto jānātīti satthārā dhammasenāpatisāriputtattherassa paññānubhāvappakāsanatthameva kathitānīti evaṃ āgamanatopi thero mahāpaññatāya etadaggaṭṭhānaṃ labhi.

Kathaṃ **ciṇṇavasitoti**? Ciṇṇaṃ kiretaṃ therassa catuparisamajjhe dhammaṃ kathento cattāri saccāni amuñcitvā kathetīti evaṃ ciṇṇavasitopi thero mahāpaññatāya etadaggaṭṭhānaṃ labhi.

Kathaṃ **guṇātirekatoti**? Ṭhapetvā hi dasabalaṃ añño koci ekasāvakopi mahāpaññatāya dhammasenāpatinā sadiso nāma natthīti evaṃ guṇātirekatopi thero mahāpaññatāya etadaggaṭṭhānaṃ labhi.

Yathā ca sāriputtatthero, evaṃ **mahāmoggallānattheropi** sabbeheva catūhipi imehi kāraṇehi etadaggaṭṭhānaṃ labhi. Kathaṃ? Thero hi mahiddhiko mahānubhāvo nandopanandasadisampi nāgarājānaṃ damesīti evaṃ tāva (1.0104) aṭṭhuppattito labhi. Na panesa idāneva mahiddhiko mahānubhāvo, atīte pañca jātisatāni isipabbajjaṃ pabbajitopi mahiddhiko mahānubhāvo ahoṣīti.

“Yo pabbajī jātisatāni pañca,

pahāya kāmāni manoramāni;

taṃ vītarāgaṃ susamāhitindriyaṃ,

parinibbutaṃ vandatha moggallānaṃ” ti.-

Evaṃ āgamanatopi labhi. Ciṇṇaṃ cetamaṃ therassa nirayaṃ gantvā attano iddhibalena nirayasattānaṃ assāsajananatthaṃ sītaṃ adhiṭṭhāya cakkamattaṃ padumaṃ māpetvā padumakaṇṇikāyaṃ nisīditvā dhammakathaṃ katheti, devalokaṃ gantvā devasaṅghaṃ kammagatiṃ jānāpetvā saccakathaṃ kathetīti evaṃ ciṇṇavasitopi labhi. Ṭhapetvā ca sammāsambuddhaṃ añño sāvako mahāmoggallāno viya mahiddhiko mahānubhāvo natthīti evaṃ guṇātirekato labhi.

Yathā cesa, evaṃ **mahākassapattheropi** sabbehevimehi kāraṇehi etadaggaṭṭhānaṃ labhi. Kathaṃ? Sammāsambuddho hi therassa tigāvutaṃ maggaṃ paccuggamaṃ katvā tīhi ovādehi upasampādetvā cīvaraṃ parivattetvā adāsi. Tasmīṃ samaye mahāpathavī udakapariyantaṃ katvā kampi, mahājanassa abbhantare therassa kittisaddo ajjhottharivā gato. Evaṃ aṭṭhuppattito labhi. Na cesa idāneva dhutadharo, atīte pañca jātisatāni isipabbajjaṃ pabbajitopi dhutadharova ahoṣi.

“Yo pabbajī jātisatāni pañca,

pahāya kāmāni manoramāni;

taṃ vītarāgaṃ susamāhitindriyaṃ,

parinibbutaṃ vandatha mahākassapaṇaṃ” ti.-

Evaṃ āgamanatopi labhi. Ciṇṇaṃ cetamaṃ therassa catuparisamajjhagato

dhammaṃ kathento dasa kathāvatthūni avijahitvāva kathetīti evaṃ ciṅṅavasito labhi. Ṭhapetvā ca sammāsambuddhaṃ añño sāvako terasahi dhutaguṇehi mahā-kassapasadiso natthīti evaṃ guṇātirekato labhi (1.0105). Imināva niyāmena tesam tesam therānaṃ yathālābhato guṇe kittetuṃ vaṭṭati.

Guṇavaseneva hi sammāsambuddho yathā nāma rājā cakkavattī cakkaratanā-nubhāvena cakkavāḷagabbhe rajjasiriṃ patvā “pattabbaṃ me pattaṃ, kiṃ me idāni mahājanena olokitenā”ti na apposukko hutvā rajjasiriṃyeva anubhoti, kālena pana kālaṃ vinicchayaṭṭhāne nisīditvā niggahetabbe niggaṇhāti, paggahe-tabbe paggaṇhāti, ṭhānantaresu ca ṭhapetabbayuttake ṭhānantaresu ṭhapeti, evamevaṃ mahābodhimaṇḍe adhigatassa sabbaññutaññāṇassa ānubhāvena anu-ppattadhammarajjo dhammarājāpi “kiṃ me idāni lokena olokiteṇa, anuttaraṃ phalasaṃpattisukhaṃ anubhavissāmi”ti apposukkataṃ anāpajjitvā catuparisa-majjhe paññattavarabuddhāsane nisinnō aṭṭhaṅgasamannāgataṃ brahmassaṃsaṃ nicchāretvā dhammaṃ desayamāno niggahetabbayutte kaṇhadhamme puggale sinerupāde pakkhipanto viya apāyabhayasantaṭṭhanena niggahetvā paggahe-tabbayutte kalyāṇadhamme puggale ukkhipitvā bhavagge nisīdāpento viya paggaṇhitvā ṭhānantaresu ṭhapetabbayuttake aññāsikoṇḍaññattherādayo sāvake yāthāvasara-saguṇavaseneva ṭhānantaresu ṭhapento **etadaggaṃ, bhikkhave, mama sāvakānaṃ bhikkhūnaṃ rattaññūnaṃ, yadidaṃ aññāsikoṇḍañño**ti-ādimāha.

Aññāsikoṇḍaññattheravatthu

Tattha **etadagganti** padaṃ vuttatthameva. **Rattaññūnanti** rattiyo jānantānaṃ. Ṭhapetvā hi sammāsambuddhaṃ añño sāvako aññāsikoṇḍaññattherato paṭhamataraṃ pabbajito nāma natthīti pabbajitakālato paṭṭhāya thero cirakālaṃ rattiyo jānātīti rattaññū. Sabbapaṭhamānaṃ dhammassa paṭividdhattā yadā tena dhammo paṭividdho, cirakālato paṭṭhāya taṃ rattiṃ jānātītipi rattaññū. Apica khīṇāsavānaṃ rattidivasaparicchedo pākaṭova hoti, ayañca paṭhamakhīṇāsavoti evampi rattaññūnaṃ sāvakānaṃ ayameva aggo purimakoṭibhūto seṭṭho. Tena vuttaṃ- “rattaññūnaṃ yadidaṃ aññāsikoṇḍañño”ti.

Ettha (1.0106) ca **yadidanti** nipāto, tassa therānaṃ avekkhitvā yo esoti, agga-saddaṃ avekkhitvā yaṃ etanti attho. **Aññāsikoṇḍaññoti** ñātaṅkoṇḍañño paṭividdha-koṇḍañño. Tenevāha- “aññāsi vata, bho, koṇḍañño, aññāsi vata, bho, koṇḍaññoti. Iti hidaṃ āyasmato koṇḍaññassa aññāsikoṇḍañño tveva nāmaṃ ahoṣī”ti (saṃ. ni. 5.1081; mahāva. 17).

Ayaṃ pana thero katarabuddhakāle pubbapatthanaṃ abhinīhāraṃ akāsi, kadā pabbajito, kadānena paṭhamānaṃ dhammo adhigato, kadā ṭhānantare ṭhapitoti iminā nayena sabbesupi etadaggesu pañhakammaṃ veditabbaṃ.

sahassamatthake padumuttaro nāma buddho loke udapādi, tassa paṭividdhasa-bbaññaññaṅassa mahābodhipallaṅkato uṭṭhahantassa mahāpathaviyaṃ ṭhapetum pāde ukkhittamatte pādasampañcchanattham mahantam paduma-puppham uggañchi, tassa dhurapattāni navutihatthāni honti, kesaram tiṃsahattham, kaṇṇikā dvādasahatthā, pādena paṭiṭṭhitatthānam ekādasahattham. Tassa pana bhagavato sarīram aṭṭhapaṇṇāsahatthubbedham ahosi. Tassa padumakaṇṇikāya dakkhiṇapāde paṭiṭṭhahante mahātumbamattā reṇu uggantvā sarīram okiramānā otari, vāmapādassa ṭhapanakālepi tathārūpaṃyeva padumam uggantvā pādam sampañcchi. Tatopi uggantvā vuttappamaṅṅava reṇu sarīram okiri. Tam pana reṇum abhibhavamānā tassa bhagavato sarīrappabhā nikkhamitvā yantanālikāya vissaṭṭhasuvaṇṇarasadhārā viya samantā dvādasayojana-ṭṭhānam ekobhāsam akāsi. Tatiyapāduddharaṅakāle pathamuggatam padumam antaradhāyi, pādasampañcchanattham aññaṃ navam padumam uggañchi. Imināva niyāmena yattha yattha gantukāmo hoti, tattha tathāpi mahāpadumam ugga-cchati. Tenevassa “padumuttarasammāsambuddho”ti nāmam ahosi.

Evam so bhagavā loke uppajjitvā bhikkhusatasahassaparivāro mahājanassa saṅghatthāya gāmanigamarājadhānīsu bhikkhāya caranto haṃsavatīnagaram sampāpuṇi. Tassa āgatabhāvam sutvā pitā mahārājā paccuggamaṃ (1.0107) akāsi. Satthā tassa dhammakatham kathesi. Desanāpariyosāne keci sotāpannā keci sakadāgāmī keci anāgāmī keci arahattam pāpuṇiṃsu. Rājā svātanāya dasabalam nimantetvā punadivase kālam ārocāpetvā bhikkhusatasahassaparivārassa bhagavato sakanivesane mahādānam adāsi. Satthā bhattānumodanam katvā vihārameva gato. Teneva niyāmena punadivase nāgarā, punadivase rājāti dīghamaddhānam dānam adāsu.

Tasmim kāle ayam thero haṃsavatīnagare gahapatimahāsālakule nibbatto. Eka-divasaṃ buddhānam dhammadesanākāle haṃsavatīnagaravāsino gandhamālā-dihatthe yena buddho, yena dhammo, yena saṅgho, tanninne tappoṇe tappa-bbhāre gacchante disvā tena mahājanena saddhim dhammadesanaṭṭhānam agamāsi. Tasmīṅca samaye padumuttaro bhagavā attano sāsane paṭhamam paṭividdhadhammam ekaṃ bhikkhum etadaggaṭṭhāne ṭhapesi. So kulaputto tam kāraṇam sutvā “mahā vatāyam bhikkhu, ṭhapetvā kira buddham añño iminā paṭhamataram paṭividdhadhammo nāma natthi. Aho vatāhampi anāgate ekassa buddhassa sāsane paṭhamam dhammam paṭivijhanasamattho bhavyeyyan”ti cintetvā desanāpariyosāne bhagavantam upasaṅkamitvā “sve mayham bhikkham gaṇhathā”ti nimantesi. Satthā adhivāsesi.

So bhagavantam abhivādetvā padakkhiṇam katvā sakanivesanam gantvā sabbarattim buddhānam nisajjanaṭṭhānam gandhadāmamālādāmādīhi alaṅkaritvā paṇitam khādaniyam bhojaniyam paṭiyādāpetvā tassā rattiyā accayena sakanivesane bhikkhusatasahassaparivārassa bhagavato vicitrayāgukhajakaparivāram nānārasasūpabyañjanam gandhasālibhojanam datvā bhattakiccapariyosāne ticivarapahonake vaṅgapaṭṭe tathāgatassa pādamūle ṭhapetvā cintesi- “nāham pari-

ttakassa ṭhānassatthāya carāmi, mahantaṃ ṭhānaṃ patthento carāmi, na kho pana sakkā ekameva divasaṃ dānaṃ datvā taṃ ṭhānantaraṃ patthetun”ti “anupaṭipāṭiyā satta divasāni mahādānaṃ datvā patthessāmi”ti. So teneva niyāmena satta divasāni mahādānaṃ datvā bhattakiccapariyosāne dussakoṭṭhāgāraṃ vivarāpetvā uttamasukhumavatthaṃ buddhānaṃ pādamūle ṭhapetvā bhikkhusatasa-hassaṃ ticivarena acchādetvā tathāgataṃ (1.0108) upasaṅkamtivā, “bhante, yo tumhehi ito sattadivasamatthake bhikkhu etadagge ṭhapito, ahampi so bhikkhu viya anāgate uppajjanakabuddhassa sāsane pabbajitvā paṭhamaṃ dhammaṃ paṭivijjhituṃ samattho bhaveyyan”ti vatvā satthu pādamūle sīsaṃ katvā nipajji.

Satthā tassa vacanaṃ sutvā “iminā kulaputtena mahā-adhikāro kato, samijjhissati nu kho etassa ayaṃ patthanā no”ti anāgataṃsaññaṃ pesetvā āvajjento “samijjhissati”ti passi. Buddhānañhi atītaṃ vā anāgataṃ vā paccuppannaṃ vā ārabha āvajjentānaṃ āvaraṇaṃ nāma natthi, anekakappaṇisaṭṭasahasanta-rampi ca atītaṃ vā anāgataṃ vā cakkavāḷasahasantarampi ca paccuppannaṃ vā āvajjanapaṭibaddhameva manasikārapaṭibaddhameva hoti. Evaṃ appaṭivattiyena ñāṇena so bhagavā idaṃ addasa- “anāgate satasahasakappapariyosāne gotamo nāma buddho loke uppajjissati, tadā imassa patthanā samijjhissati”ti. Atha naṃ evamāha- “ambho, kulaputta, anāgate satasahasakappapariyosāne gotamo nāma buddho loke uppajjissati, tvaṃ tassa paṭhamakadhammadesanāya tepariva-ṭṭadhammacakkappavattanasuttantapariyosāne aṭṭhārasahi brahmakoṭṭhi saddhiṃ sahasanayasampanne sotāpattiphale patiṭṭhahissasī”ti.

Iti satthā taṃ kulaputtaṃ byākaritvā caturāsīti dhammakhandhasahasāni desetvā anupādisesāya nibbānadhātuyā parinibbāyi. Tassa parinibbutassa sarīraṃ suvaṇṇakkhandho viya ekagghanaṃ ahosi, sarīracetiyaṃ panassubbedhena sattayojanikaṃ akaṃsu. Itṭhakā suvaṇṇamayā ahesuṃ, haritālamanosilāya mattikākiccaṃ, telena udakakiccaṃ sādhayiṃsu. Buddhānaṃ dharamānakāle sarīrappabhā dvādasayojanikaṃ phari, parinibbutānaṃ pana tesāṃ rasmi nikkhamitvā samantā yojanasataṃ avatthari.

Ayaṃ seṭṭhi buddhānaṃ sarīracetiyaṃ parivāretvā sahasaratanagghiyāni kāresi. Cetiyaṃpaṭiṭṭhāpanadivase antocetiye ratanagharaṃ kāresi. So vassasata-sahasānaṃ mahantaṃ dānādīmayaṃ kalyāṇakammaṃ katvā tato cuto devapure nibbatti. Tassa devesu ca manussesu ca saṃsarantasseva navanavuti (1.0109) kappasahasāni nava kappasatāni nava ca kappā samatikkantā. Ettakassa kālassa accayena ito ekanavutikappamatthake ayaṃ kulaputto bandhumatīnagarrassa dvārasamīpe gāme kuṭumbiyagehe nibbatto. Tassa **mahākāloti** nāmaṃ ahosi, kaniṭṭhabhātā panassa cūḷakālo nāma.

Tasmīṃ samaye vipassī bodhisatto tusitapurā cavitvā bandhumatīnagare bandhumassa rañño aggamahesiyā kucchismiṃ nibbatto. Anukkamena sabba-ññutaṃ patvā dhammadesanattāya mahābrahmunā āyācito “kassa nu kho paṭhamaṃ dhammaṃ desessāmi”ti cintetvā attano kaniṭṭhaṃ khaṇḍaṃ nāma rājakumāraṃ tissañca purohitaputtaṃ “paṭhamaṃ dhammaṃ paṭivijjhituṃ samatthā”-ti disvā “tesaṃca dhammaṃ desessāmi, pitu ca saṅghaṃ karissāmi”ti bodhima-

ṇḍato ākāseveva āgantvā kheme migadāye otiṇṇo te pakkosāpetvā dhammaṃ desesi. Desanāpariyosāne te dvepi janā caturāsītiyā pāṇasahasseehi saddhiṃ arahattaphale patiṭṭhahiṃsu.

Athāparepi bodhisattakāle anupabbajitā caturāsītisahassā kulaputtā taṃ pavattiṃ sutvā satthu santikaṃ āgantvā dhammadesanaṃ sutvā arahattaphale patiṭṭhahiṃsu. Satthā taṃ tattheva khaṇḍattheraṃ aggasāvakaṭṭhāne, tissattheraṃ dutiyasāvakaṭṭhāne ṭhapesi. Rājāpi taṃ pavattiṃ sutvā “puttaṃ passissāmi”ti uyyānaṃ gantvā dhammadesanaṃ sutvā tisu saraṇesu patiṭṭhāya satthāraṃ svātanāya nimantetvā abhivādetvā padakkhiṇaṃ katvā pakkāmi.

So pāsādaragato nisīditvā cintesi- “mayhaṃ jeṭṭhaputto nikkhamitvā buddho jāto, dutiyaputto me aggasāvako, purohitaputto dutiyasāvako. Ime ca avasesa-bhikkhū gihikālepi mayhaṃ puttameva parivāretvā vicariṃsu, ime pubbepi dānīpi mayhameva bhārā, ahameva te catūhi paccayehi upaṭṭhahissāmi, aññesaṃ okāsaṃ na dassāmi”ti. Vihāradvārakoṭṭhakato paṭṭhāya yāva rājagehadvārā ubhosu passesu khadirapākāraṃ kāretvā vatthehi paṭicchādāpetvā upari suvaṇṇa-tārakavicittaṃ samolambitatālakkhandhamattavividhapupphadāmavitānaṃ kāretvā heṭṭhābhūmiṃ (1.0110) vicittattharaṇehi santharāpetvā anto ubhosu passesu mālāgacchakesu puṇṇaghaṭe sakalamaggavāsathāya ca gandhanta-resu pupphāni pupphantaresu gandhe ca ṭhapāpetvā bhagavato kālaṃ ārocāpesi. Bhagavā bhikkhusaṅghaparivuto antosāṇiyāva rājagehaṃ gantvā bhattakiccaṃ katvā vihāraṃ paccāgacchati. Añño koci daṭṭhumpi na labhati, kuto pana bhikkhaṃ vā dātuṃ pūjaṃ vā kātuṃ.

Nāgarā cintesuṃ- “ajja satthu loke uppannassa sattamāsādhikāni satta saṃvaccharāni, mayaṅca daṭṭhumpi na labhāma, pageva bhikkhaṃ vā dātuṃ pūjaṃ vā kātuṃ dhammaṃ vā sotuṃ. Rājā ‘mayhaṃ eva buddho, mayhaṃ dhammo, mayhaṃ saṅgho’ti mamāyitvā sayameva upaṭṭhahati. Satthā ca uppajjamāno sadevakassa lokassa atthāya uppanno, na rañṇoyeva atthāya. Na hi rañṇoyeva nirayo uṇho, aññesaṃ nīluppalavanasadiso. Tasmā rājānaṃ evaṃ vadāma ‘sace no satthāraṃ deti, iccetaṃ kusalaṃ. No ce deti, rañṇā saddhiṃ yujjhitvā saṅghaṃ gahetvā dānādīni puñṇāni karoma. Na sakkā kho pana suddhanāgareheva evaṃ kātuṃ, ekaṃ jeṭṭhakapurisampi gaṇhāmā”ti senāpatiṃ upasaṅkamtivā tassa tamatthaṃ ārocetvā “sāmi kiṃ amhākaṃ pakkho hohisi, udāhu rañṇo”ti āhaṃsu. So āha- “tumhākaṃ pakkho homi, apica kho pana paṭhamadivaso mayhaṃ dāta-bbo”ti. Te sampaṭicchīṃsu.

So rājānaṃ upasaṅkamtivā “nāgarā, deva, tumhākaṃ kupitā”ti āha. Kimatthaṃ tātāti? Satthāraṃ kira tumheva upaṭṭhahatha, amhe na labhāmāti. Sace idānīpi labhanti, na kuppanti. Alabhantā tumhehi saddhiṃ yujjhitukāmā, devāti. Yujjhāmi, tātā, na bhikkhusaṅghaṃ demīti. Deva, tumhākaṃ dāsā tumhehi saddhiṃ yujjhāmāti vadanti, tumhe kaṃ gaṇhitvā yujjhissathāti? Nanu tvaṃ senāpatīti? Nāgarehi vinā asamattho ahaṃ, devāti. Tato rājā “balavanto nāgarā, senāpatīpi tesameva pakkho”ti ṇatvā “aññāni sattamāsādhikāni satta saṃvaccharāni mayhaṃ bhikkhusaṅghaṃ dentū”ti āha. Nāgarā na sampaṭicchīṃsu. Rājā “chabbassāni pañcava-

ssānī”ti evaṃ hāpetvā aññe satta divase yāci (1.0111). Nāgarā “atikakkhaḷaṃ dāni raññā saddhiṃ kātuṃ na vaṭṭati”ti anujāniṃsu. Rājā sattamāsādhikānaṃ sattannaṃ saṃvaccharānaṃ sajjitaṃ dānamukhaṃ sattannameva divasānaṃ sajjetvā cha divase kesañci apassantānaṃyeva dānaṃ datvā sattame divase nāgare pakkosāpetvā “sakkhissatha, tātā, evarūpaṃ dānaṃ dātun”ti āha. Tepi “nanu amheyeva nissāyetaṃ devassa uppannaṃ”ti vatvā “sakkhissāmā”ti āhaṃsu. Rājā piṭṭhihatthena assūni puñchamāno bhagavantaṃ vanditvā, “bhante, aṭṭhasaṭṭhibhikkhusatasahassaṃ aññassu bhāraṃ akatvā yāvajīvaṃ catūhi pacca-
yehi upaṭṭhahissāmiti cintesiṃ, nāgarānaṃ dāni me anuññātaṃ, nāgarā hi ‘mayaṃ dānaṃ dātuṃ na labhāmā’ti bhagavā kuppanti. Sveva paṭṭhāya tesāṃ anuggahaṃ karoṭhā”ti āha.

Atha dutiyadivase senāpati mahādānaṃ adāsi. Tato nāgarā raññā katasakkā-
rato uttaritaraṃ sakkārasammānaṃ katvā dānaṃ adaṃsu. Eteneva niyāmena sakalanagarassa paṭipāṭiyā gatāya dvāragāmaṃvāsino sakkārasammānaṃ sajjā-
yīṃsu. Mahākālakuṭumbiko cūlakālaṃ āha- “dasabalassa sakkārasammānaṃ sveva amhākaṃ pāpuṇāti, kiṃ sakkāraṃ karissāmā”ti? Tvameva bhātika jānāhīti. Sace mayhaṃ ruciyā karosi, amhākaṃ soḷasakarīsamattesu khettesu gahita-
gabbhā sāliyo atthi. Sāligabbhaṃ phāletvā ādāya buddhānaṃ anucchavikaṃ pacāpemaṃti. Evaṃ kayiramāne kassaci upakāro na hoti, tasmā netaṃ mayhaṃ rucati. Sace tvaṃ evaṃ na karosi, ahaṃ mayhaṃ santakaṃ mamāyituṃ labhā-
mīti soḷasakarīsamattaṃ khettaṃ majjhe bhinditvā aṭṭhakarīsaṭṭhāne sīmaṃ ṭhapetvā sāligabbhaṃ phāletvā ādāya asambinne khīre pacāpetvā catuma-
dhuraṃ pakkhipitvā buddhappamukhassa saṅghassa adāsi. Kuṭumbikassa kho gabbhaṃ phāletvā gahitagahitaṭṭhānaṃ puna pūراتi. Puthukakāle puthukaggaṃ nāma adāsi, gāmaṃvāsīhi saddhiṃ aggasassaṃ nāma adāsi, lāyane lāyanaggaṃ, veṇikaraṇe veṇaggaṃ, kalāpādīsu kalāpaggāṃ khalaggaṃ khalabhaṇḍaggaṃ koṭṭhaggaṃ. Evaṃ so ekasasseva nava vāre aggaḍānaṃ adāsi. Tampi sassaṃ atirekaṃ uṭṭhānasampannaṃ ahoṣi.

Yāva buddhā dharati, yāva ca saṅgho dharati, eteneva niyāmena kalyāṇa-
kammaṃ katvā tato cuto devaloke nibbattitvā devesu ceva (1.0112) manussesu ca saṃsaranto ekanavutikappe sampattiṃ anubhavitvā amhākaṃ satthu loke uppannakāle kapilavatthunagarassa avidūre doṇavatthubrāhmaṇagāme brāhma-
ṇamahāsālakule nibbatti. Tassa nāmaggaḥaṇadivase **koṇḍaññamāṇavoti** nāmaṃ akaṃsu. So vuḍḍhimanvāya tayo vede uggahetvā lakkhaṇamantānaṃ pāraṃ aga-
māsi. Tena samayena amhākaṃ bodhisatto tusitapurā cavitvā kapilavatthupure nibbatti. Tassa nāmaggaḥaṇadivase aṭṭhuttaraṃ brāhmaṇasataṃ ahatavatthehi acchādetvā appodakaṃ madhupāyāsaṃ pāyetvā tesāṃ antare aṭṭha jane ucci-
nitvā mahātale nisīdāpetvā alaṅkatapaṭiyattaṃ bodhisattaṃ dukūlacumbaṭake nipajjāpetvā lakkhaṇapariggahaṇatthaṃ tesāṃ santikaṃ ānayaṃsu. Dhurāsane nisinnabrāhmaṇo mahāpurisassa sarīrasampattiṃ oloketvā dve aṅguliyo ukkhipi. Evaṃ paṭipāṭiyā

satta janā ukkhipiṃsu. Tesam pana sabbanavako koṇḍaññamāṇavo, so bodhisattassa lakkhaṇavaraniṃphattim oloketvā “agāramajjhe ṭhānakāraṇaṃ natthi, ekantenesa vivaṭṭacchado buddho bhavissati”ti ekameva aṅguliṃ ukkhipi. Itare pana satta janā “sace agāraṃ ajjhāvasissati, rājā bhavissati cakkavattī. Sace pabbajissati, buddho bhavissati”ti dve gatiyo disvā dve aṅguliyo ukkhipiṃsu. Ayaṃ pana koṇḍañño katādhikāro pacchimabhavikasatto paññāya itare satta jane abhibhavivā “imehi lakkhaṇehi samannāgatassa agāramajjhe ṭhānakāraṇaṃ nāma natthi, nissaṃsayam buddho bhavissati”ti ekameva gatiṃ addasa, tasmā ekaṃ aṅguliṃ ukkhipi. Tato brāhmaṇā attano gharāni gantvā putte āmantayiṃsu- “tātā, amhe mahallakā, suddhodanamahārājassa puttaṃ sabbaññutappattaṃ mayam sambhāveyyāma vā no vā. Tumhe tasmim kumāre sabbaññutaṃ patte tassa sāsane pabbajeyyāthā”ti.

Suddhodanamahārājāpi bodhisattassa dhātiyo ādim katvā parihāraṃ upaṭṭhāpento bodhisattaṃ vuddhim āpādesi. Mahāsattopi vuddhippatto devo viya sampattiṃ anubhavitvā paripakke ñāṇe kāmesu ādīnavaṃ nekkhamme ca ānisaṃsaṃ disvā rāhulakumārassa jātadivase channasahāyo kaṇḍakaṃ āruya devatāhi vivaṭṭena dvārena mahābhikkhamanaṃ nikkhamitvā teneva rattibhāgena tīṇi rajjāni atikkamitvā anomānaditire pabbajitvā ghaṭikāramahābrahmunā ābhate arahaddhaje gahitamatteyeva (1.0113) vassasaṭṭhikatthero viya pāsādikena iriyāpathena rājagahaṃ patvā tattha piṇḍāya caritvā paṇḍavapabbatacchāyāya piṇḍapātaṃ paribhuñjitvā raññā māgadhena rajjasiriyā nimantiyamānopi taṃ paṭikkhipitvā anukkamena uruvelaṃ gantvā “ramaṇīyo vata ayaṃ bhūmibhāgo, alaṃ vatidaṃ kulaputtassa padhānatthikassa padhānāyā”ti padhānābhikhamā cittaṃ uppādetvā tattha vāsaṃ upagato.

Tena samayena itare satta brāhmaṇā yathākammaṃ gatā, sabbadaharo pana lakkhaṇapariggāhako koṇḍaññamāṇavo arogo. So “mahāpuriso pabbajito”ti sutvā tesam brāhmaṇānaṃ putte upasaṅkamitvā evamāha- “siddhatthakumāro kira pabbajito. So hi nissaṃsayam buddho bhavissati. Sace tumhākaṃ pitaro arogā assu, ajja nikkhamitvā pabbajeyyūṃ. Sace tumhepi icchatha, etha mayaṃ taṃ mahāpurisamanupabbajissāmā”ti. Te sabbe ekacchandā bhavitum nāsakkhiṃsu. Tayo janā na pabbajiṃsu, koṇḍaññabrāhmaṇaṃ jeṭṭhakaṃ katvā itare cattāro pabbajiṃsu. Ime pañca pabbajitvā gāmanigamarājadhānīsu bhikkhāya carantā bodhisattassa santikaṃ agamiṃsu. Te chabbassāni bodhisatte mahāpadhānaṃ padahante “idāni buddho bhavissati idāni buddho bhavissati”ti mahāsattaṃ upaṭṭhāhamānā santikāvacarāvassa ahesuṃ. Yadā pana bodhisatto ekatilaṇḍulādīhi vītināmentopi dukkarakārikāya ariyadhammapaṭivedhassa abhāvaṃ ñatvā oḷārikaṃ āhāraṃ āhari, tadā te pakkamitvā isipatanaṃ agamaṃsu.

Atha bodhisatto oḷārikāhāraparibhogena chavimaṃsalohitapāripūriṃ katvā visākhapuṇṇamadivase sujātāya dinnaṃ varabhojanaṃ bhūñjitvā suvaṇṇapātiṃ nadiyā paṭisotaṃ khipitvā “ajja buddho bhavissāmī”ti katasanniṭṭhāno sāyanhasamaye kālena nāgarājena anekehi thutisatehi abhitthaviyamāno mahābodhi- maṇḍaṃ āruya acalaṭṭhāne pācīnalokadhātu-abhimukho pallaṅkena nisīditvā

caturaṅgasamannāgataṃ vīriyaṃ adhiṭṭhāya sūriye dharamāneyeva mārabalaṃ vidhamitvā paṭhamayāme pubbenivāsaṃ anussaritvā majjhimayāme dibbacakkhuṃ visodhetvā paccūsakālasamanantare paṭiccasamuppāde ñāṇaṃ otāretvā anulomapaṭilomaṃ paccayākāraṇaṃ (1.0114) sammāsanto sabbabuddhehi paṭividdhaṃ asādhāraṇaṃ sabbaññutaññāṇaṃ paṭivijjhivā nibbānārammaṇāya phalasaṃpattiyā tattheva sattāhaṃ vītināmesi.

Eteneva upāyena sattasattāhaṃ bodhimaṇḍe viharitvā rājāyatanamūle madhu-piṇḍikabhōjanaṃ paribhuñjitvā puna ajapālanigrodhamūlaṃ āgantvā tattha nisinno dhammagambhīrataṃ paccavekkhitvā appossukkatāya citte namante mahābrahmunā yācito buddhacakkhunā lokaṃ volokento tikkhindriyādibhede satte disvā mahābrahmuno dhammadesanāya paṭiññaṃ datvā “kassa nu kho ahaṃ paṭhamaṃ dhammaṃ desessāmi”ti ālārudakānaṃ kālakatabhāvaṃ ñatvā puna cintento “bahūpakārā kho pana me pañcavaggiyā bhikkhū, ye maṃ padhānapahitattaṃ upaṭṭhahiṃsu. Yaṃnūnāhaṃ pañcavaggiyānaṃ bhikkhūnaṃ paṭhamaṃ dhammaṃ deseyyan”ti cittaṃ uppādesi. Idaṃ pana sabbameva buddhānaṃ parivitakkamattameva, ṭhapetvā pana koṇḍaññabrāhmaṇaṃ añño koci paṭhamaṃ dhammaṃ paṭivijjhitaṃ samattho nāma natthi. Sopi etadatthameva kappasatasahassaṃ adhikārakammaṃ akāsi, buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa nava vāre aggasassadānaṃ adāsi.

Atha satthā pattacīvaramādāya anupubbena isipatanaṃ gantvā yena pañcavaggiyā bhikkhū, tenupasaṅkami. Te tathāgataṃ āgacchantaṃ disvāva attano katicāya saṅghātuṃ nāsakkhiṃsu. Eko pattacīvaraṃ paṭiggahesi, eko āsanaṃ paññāpesi, eko pādodakaṃ paccupaṭṭhāpesi, eko pāde dhovi, eko tālavaṇṭaṃ gahetvā bījamāno ṭhito. Evaṃ tesu vattaṃ dassetvā santike nisennesu koṇḍaññattheraṃ kāyasakkhiṃ katvā satthā anuttaraṃ te parivaṭṭaṃ dhammacakkappavattanasuttantaṃ ārabhi. Manussaparisā pañca janāva ahesuṃ, devaparisā aparicchinnā. Desanāpariyosāne koṇḍaññatthero aṭṭhārasahi mahābrahmakeṭṭhi saddhiṃ sotāpattiphale paṭiṭṭhito. Atha satthā “mayā dukkarasatābhataṃ dhammaṃ paṭhameva aññāsīti aññāsikoṇḍañño nāma ayan”ti therāṃ ālapanto “aññāsi vata, bho, koṇḍañño, aññāsi vata, bho, koṇḍañño”ti āha. Tassa tadeva nāmaṃ jātaṃ. Tena vuttaṃ- “iti hidaṃ (1.0115) āyasmato koṇḍaññassa aññāsikoṇḍaññotveva nāmaṃ ahoṣī”ti.

Iti thero āsāhipuṇṇamāyaṃ sotāpattiphale paṭiṭṭhito, pāṭipadadivase bhaddiyatthero, dutiyapakkhadivase vappatthero, tatiyapakkhadivase mahānāmatthero, pakkhassa catutthiyaṃ assajitthero sotāpattiphale paṭiṭṭhito. Pañcamiyā pana pakkhassa anattalakkhaṇasuttantadesanāpariyosāne sabbepi arahatte paṭiṭṭhitā.

Tena kho pana samayena cha loke arahanto honti. Tato paṭṭhāya satthā yasadā-rakappamukhe pañcapanñāsa purise, kappāsiyavanasaṇḍe tiṃsamatte bhaddavaggiye, gayāsīse piṭṭhipāsāṇe sahasamatte purāṇajaṭileti evaṃ mahājanaṃ ariyabhūmiṃ otāretvā bimbisārappamukhāni ekādasanahutāni sotāpattiphale, ekaṃ nahutaṃ saraṇattaye paṭiṭṭhāpetvā jambudīpatale sāsanaṃ pupphitaphalitaṃ katvā sakalajambudīpamaṇḍalaṃ kāsāvapajjotaṃ isivātapativātaṃ karonto

ekasmiṃ samaye jetavanamahāvihāraṃ patvā tattha vasanto bhikkhusaṅgha-
majjhe paññattavarabuddhāsanagato dhammaṃ desento “paṭhamam dhammaṃ
paṭividdhabhikkhūnaṃ antare mama putto koṇḍañño aggo”ti dassetuṃ etadagga-
tṭhāne ṭhapesi.

Theropi dve aggasāvake attano nipaccakāraṃ karonte disvā buddhānaṃ
santikā apakkamitukāmo hutvā “puṇṇamāṇavo pabbajitvā sāsane aggadhamma-
kathiko bhavissatī”ti disvā doṇavatthubrāhmaṇagāmaṃ gantvā attano bhāgi-
neyyaṃ puṇṇamāṇavaṃ pabbājetvā “ayaṃ buddhānaṃ santike vasissatī”ti tassa
buddhānaṃ antevāsikabhāvaṃ katvā sayam dasabalaṃ upasaṅkamitvā
“bhagavā mayham gāmantasenāsaṇaṃ asappāyaṃ, ākiṇṇo viharituṃ na
sakkomi, chaddantadaṃ gantvā vasissāmi”ti bhagavantaṃ anujānāpetvā utṭhā-
yāsanā sathāraṃ vanditvā chaddantadaṃ gantvā chaddantahatthikulaṃ
nissāya dvādasa vassāni vītināmetvā tattheva anupādisesāya nibbānadhātuyā
parinibbāyi.

Sāriputta-moggallānattheravatthu

189-190. Dutiyatatiyesu (1.0116) **mahāpaññānanti** mahatīyā paññāya samannā-
gatānaṃ. **Iddhimantānanti** iddhiyā sampannānaṃ. **Sāriputto moggallānoti** tesaṃ
therānaṃ nāmaṃ.

Imesampi pañhakamme ayamanupubbikathā- ito satahassakappādhike asa-
ṅkhyeyyakappamatthake sāriputto brāhmaṇamahāsālakule nibbatti, nāmena sara-
damāṇavo nāma ahosi. Moggallāno gahapatimahāsālakule nibbatti, nāmena siri-
vaḍḍhanakuṭumbiyo nāma ahosi. Te ubhopi sahapaṃsukīlītāva sahāyakā ahesuṃ.
Saradamāṇavo pitu accayena kulasantakaṃ mahādhanam paṭipajjitvā ekadi-
vasam rahogato cintesi- “ahaṃ idhalokattabhāvameva jānāmi, no paralokatta-
bhāvaṃ, jātasattānañca maraṇam nāma dhuvam, mayā ekaṃ pabbajjam pabba-
jivitvā mokkhadhammagavesanaṃ kātuṃ vaṭṭatī”ti. So sahāyakaṃ upasaṅkamitvā
āha- “samma sirivaḍḍhana, ahaṃ pabbajitvā mokkhadhammaṃ gavesissāmi,
tvam mayā saddhiṃ pabbajituṃ sakkhissasi”ti. Na sakkhissāmi, samma,
tvamyeva pabbajāhīti. So cintesi- “paralokam gacchantā sahāye vā ñātimitte vā
gahetvā gatā nāma natthi, attanā kataṃ attanova hotī”ti. Tato ratanakoṭṭhāgāraṃ
vivarāpetvā kapaṇaddhikavaṇibbakayācakānaṃ mahādānaṃ datvā pabbata-
pādam pavisitvā isipabbajjam pabbaji. Tassa eko dve tayoti evam anupabbajjam
pabbajitā catusattatisahassamattā jaṭilā ahesuṃ. So pañcābhiññā aṭṭha ca samā-
pattiyo nibbattetvā tesampi jaṭilānaṃ kasiṇaparikkammaṃ ācikkhi. Tepi sabbe
pañca abhiññā aṭṭha ca samāpattiyo nibbattesuṃ.

Tena samayena anomadassī nāma buddho loke udapādi. Nagaram candavatī
nāma ahosi, pitā yasavanto nāma khattiyo, mātā yasodharā nāma devī, bodhi aju-
narukkho, nisabhatthero ca anomatthero cāti dve aggasāvakā, varuṇatthero nāma
upaṭṭhāko, sundarā ca sumanā cāti dve aggasāvikā, āyu vassasatasahassam
ahosi, sarīraṃ aṭṭhapaññāsahatthubbedham, sarīrapabhā dvādasayojanaṃ

phari, bhikkhusatasahassaparivāro ahosi.

Athekadivasam (1.0117) paccūsakāle mahākaruṇāsamāpattito vuṭṭhāya lokam volokento saradatāpasam disvā “ajja mayham saradatāpasassa santikam gatapaccayena dhammadesanā ca mahatī bhavissati, so ca aggasāvakaṭṭhānam patthesati, tassa sahāyako sirivaḍḍhanakuṭumbiyo dutiyasāvakaṭṭhānam, desanāpariyosāne cassa parivārā catusattatisahassajaṭilā arahattam pāpuṇissanti, mayā tattha gantum vaṭṭati”ti attano pattacīvaramādāya aññaṃ kañci anāmantetvā siho viya ekacaro hutvā saradatāpasassa antevāsikesu phalāphalattāya gatesu “buddhabhāvam me jānātū”ti tassa passantasseva saradatāpasassa ākāsato otarivā pathaviyam patitṭhāsi. Saradatāpaso buddhānubhāvam ceva sarīrasampattim cassa disvā lakkhaṇamante sammastivā “imehi lakkhaṇehi samannāgato nāma agāramajjhe vasanto rājā hoti cakkavattī, pabbajjanto loke vivaṭṭacchado sabbaññu buddho hoti, ayam puriso nissamsayam buddho”ti jānitvā paccuggamanaṃ katvā pañcapatitṭhitena vanditvā āsanam paññāpetvā adāsi. Nisīdi bhagavā paññattāsane. Saradatāpasopi attano anucchavikam āsanam gahetvā ekamantaṃ nisīdi.

Tasmim samaye catusattatisahassajaṭilā paṇitapaṇitāni ojavantāni phalāphalāni gahetvā ācariyassa santikam sampattā buddhānañceva ācariyassa ca nisinnāsanam oloketvā āhaṃsu- “ācariya, mayam ‘imasmim loke tumhehi mahantataro natthi’ti vicarāma, ayam pana puriso tumhehi mahantataro maññe”ti. Tātā, kiṃ vadatha? Sāsapena saddhim aṭṭhasaṭṭhiyojanasatasahassubbedham sinerum samam kātum icchatha, sabbaññubuddhena saddhim mayham upamaṃ mā karittha puttakāti. Atha te tāpasā “sace ayam ittarasatto abhavissa, na amhākam ācariyo evarūpaṃ upamaṃ āhareyya, yāva mahā vatāyam puriso”ti sabbeva pādesu nipatitvā sirasā vandimsu.

Atha ne ācariyo āha- “tātā, amhākam buddhānam anucchaviko deyyadhammo natthi, satthā ca bhikkhācāravelāya idhāgato, mayam yathābalaṃ deyyadhammaṃ dassāma. Tumhe yaṃ yaṃ paṇitam phalāphalaṃ, taṃ taṃ āharathā”ti. Āharāpetvā hatthe dhovivā sayam tathāgatassa patte patitṭhāpesi (1.0118). Satthārā ca phalāphale paṭiggahitamatte devatā dibbojam pakkhipimsu. Tāpaso udakampi sayameva parissāvetvā adāsi. Tato bhattakiccaṃ niṭṭhāpetvā hattham dhovivā nisinne satthari sabbe antevāsike pakkositvā satthu santike saraṇiyam katham kathento nisīdi. Satthā “dve aggasāvakā bhikkhusaṅghena saddhim āgacchantū”ti cintesi. Te satthu cittaṃ ñatvā satasahassakhīṇāsavaparivārā āgantvā satthāram vanditvā ekamantaṃ aṭṭhaṃsu.

Tato saradatāpaso antevāsike āmantesi- “tātā, buddhānam nisinnāsanampi nīcam, samaṇasatasahassānampi āsanam natthi, tumhehi ajja uḷāram buddhasakkāram kātum vaṭṭati, pabbatapādato vaṇṇagandhasampannāni pupphāni āharathā”ti. Kathanakālo papañco viya hoti,

iddhimantānaṃ pana visayo acinteyyoti muhuttamatteneva te tāpasā vaṇṇaga-
ndhasampannāni pupphāni āharitvā buddhānaṃ yojanappamāṇaṃ pupphāsaṇaṃ
paññāpesuṃ, ubhinnaṃ aggasāvakaṇaṃ tigāvutaṃ, sesabhikkhūnaṃ aḍḍhaya-
nikādibhedāṃ, saṅghanavakassa usabhamattaṃ ahosi. Evaṃ paññattesu āsa-
nesu saradatāpaso tathāgatassa purato añjaliṃ paggahetvā ṭhito, “bhante,
mayhaṃ dīgharattaṃ hitasukhatthāya imaṃ pupphāsaṇaṃ abhiruhathā”ti āha.

“Nānāpupphaṅca gandhaṅca, sampādetvāna ekato;
pupphāsaṇaṃ paññāpetvā, idaṃ vacanamabraviṃ.

“Idaṃ te āsaṇaṃ vīra, paññattaṃ tavanucchaviṃ;
mama cittaṃ pasādentō, nisīda pupphamāsane.

“Sattarattidivaṃ buddho, nisīdi pupphamāsane;
mama cittaṃ pasādetvā, hāsavitvā sadevake”ti.

Evaṃ nisinne satthari dve aggasāvaka ca sesabhikkhū ca attano attano pattāsa-
nesu nisīdiṃsu. Saradatāpaso mahantaṃ pupphacchattaṃ gahetvā tathāgatassa
matthake dhārayanto aṭṭhāsi. Satthā “jaṭilānaṃ ayaṃ sakkāro mahapphalo
hotū”ti nirodhasamāpattiṃ samāpajji. Satthu samāpannabhāvaṃ ṇatvā dve agga-
sāvakāpi sesabhikkhūpi samāpattiṃ (1.0119) samāpajjiṃsu. Tathāgate sattāhaṃ
nirodhasamāpattiṃ samāpajjitvā nisinne antevāsikā bhikkhācārakāle sampatte
vanamūlaphalāphalaṃ paribhuñjitvā sesakāle buddhānaṃ añjaliṃ paggayha
tiṭṭhanti. Saradatāpaso pana bhikkhācārampi agantvā pupphacchattaṃ gahitaniyā-
meneva sattāhaṃ pītisukhena vītināmesi.

Satthā nirodhato vuṭṭhāya dakkhiṇapasse nisinnaṃ aggasāvakaṃ nisabha-
ttheraṃ āmantesi- “nisabha sakkārakāraṇaṃ tāpasānaṃ pupphāsaṇānumo-
danaṃ karohi”ti. Thero cakkavattiraṅṅo santikā paṭiladdhamahālābho mahāyodho
viya tuṭṭhamānaso sāvakaṃ pāramiṇāṇe ṭhatvā pupphāsaṇānumodanaṃ ārabhi.
Tassa desanāvasāne dutiyasāvakaṃ āmantesi- “tvampi dhammaṃ desehi”ti. Ano-
matthero tepiṭakaṃ buddhavacanaṃ sammāsivā dhammaṃ kathesi. Dvinnaṃ
sāvakaṇaṃ desanāya ekassapi abhisamayo nāhosi. Atha satthā aparimāṇe
buddhavisaye ṭhatvā dhammadesanaṃ ārabhi. Desanāpariyosāne ṭhapetvā sara-
datāpasam sabbe pi catusattatisahassajaṭilā arahattaṃ pāpuṇiṃsu. Satthā “etha
bhikkhavo”ti hatthaṃ pasāresi. Tesam tāvadeva kesamassu antaradhāyi, aṭṭha
parikkhārā kāye paṭimukkāva ahesuṃ.

Saradatāpaso kasmā arahattaṃ na pattoti? Vikkhittacittatā. Tassa kira
buddhānaṃ dutiyāsane nisīditvā sāvakaṃ pāramiṇāṇe ṭhatvā dhammaṃ desayato
aggasāvakassa desanaṃ sotuṃ āradhakālato paṭṭhāya “aho vatāhampi anāgate
uppajjanakassa buddhassa sāsane imināva sāvakena laddhadhuraṃ labheyyan”-
ti cittaṃ udapādi. So tena parivittakkena maggaphalapaṭivedhaṃ kātuṃ nāsakkhi.
Tathāgataṃ pana vanditvā sammukhe ṭhatvā āha- “bhante, tumhākaṃ anantarā-
sane nisinno bhikkhu tumhākaṃ sāsane ko nāma hoti”ti? Mayā pavattitaṃ
dhammacakkaṃ anuppavattetā sāvakaṃ pāramiṇāṇassa koṭippatto soḷasa paññā
paṭivijjhitvā ṭhito mayhaṃ sāsane aggasāvako nisabhatthero nāma esoti. “Bhante,
yvāyaṃ mayā sattāhaṃ pupphacchattaṃ dhārentena sakkāro kato, ahaṃ imassa

phalena aññaṃ sakkattaṃ vā brahmattaṃ vā na patthemī, anāgate pana ayaṃ nisabhatthero viya ekassa buddhassa aggasāvako bhavēyyan”ti patthanaṃ akāsi.

Satthā (1.0120) “samijjhissati nu kho imassa purisassa patthanā”ti anāgataṃsaññaṃ pesetvā olokento kappasatasahassādhikaṃ asaṅkhyeyyaṃ atikkamitvā samijjhanabhāvaṃ addasa. Disvā saradatāpasam āha- “na te ayaṃ patthanā moghā bhavissati, anāgate pana kappasatasahassādhikaṃ asaṅkhyeyyaṃ atikkamitvā gotamo nāma buddho loke uppajjissati. Tassa mātā mahāmāyā nāma devī bhavissati, pitā suddhodano nāma rājā, putto rāhulo nāma, upaṭṭhāko ānando nāma, dutiyasāvako moggallāno nāma, tvaṃ pana tassa aggasāvako dhammasenāpati sārīputto nāma bhavissasi”ti. Evaṃ tāpasam byākaritvā dhammakathaṃ kathetvā bhikkhusaṅghaparivāro ākāsaṃ pakkhandi.

Saradatāpasopi antevāsikattherānaṃ santikaṃ gantvā sahāyakassa sirivaḍḍhanakuṭumbikassa sāsanaṃ pesesi- “bhante, mama sahāyakassa vadetha ‘sahāyakena te saradatāpasena anomadassibuddhassa pādamūle anāgate uppajjanakassa gotamabuddhassa sāsane aggasāvakaṭṭhānaṃ patthitaṃ, tvaṃ dutiyasāvakaṭṭhānaṃ patthehi”ti. Evañca pana vatvā therehi puretameva ekapassena gantvā sirivaḍḍhassa nivesanadvāre aṭṭhāsi.

Sirivaḍḍhano “cirassaṃ vata me ayyo āgato”ti āsane nisīdāpetvā attanā nīcāsane nisinno “antevāsikaparisā pana vo, bhante, na paññāyatī”ti pucchi. Āma samma, amhākaṃ assamaṃ anomadassī nāma buddho āgato, mayaṃ tassa attano balena sakkāraṃ akarimha. Satthā sabbesaṃ dhammaṃ desesi, desanāpariyosāne ṭhapetvā maṃ sesā arahattaṃ patvā pabbajīmsūti. Tumhe kasmā na pabbajitāti? Ahaṃ satthu aggasāvakaṃ nisabhattheraṃ disvā anāgate uppajjanakassa gotamassa nāma buddhassa sāsane aggasāvakaṭṭhānaṃ patthesiṃ, tvampi tassa sāsane dutiyasāvakaṭṭhānaṃ patthehīti. Mayhaṃ buddhehi saddhiṃ paricayo natthi, bhanteti. Buddhehi saddhiṃ kathanam mayham bhāro hotu, tvaṃ mahantaṃ adhikāraṃ sajjehīti.

Sirivaḍḍhano (1.0121) saradatāpasassa vacanaṃ sutvā attano nivesanadvāre rājamānena aṭṭhakarīsamattaṃ ṭhānaṃ samatalaṃ kāretvā vālukaṃ okirāpetvā lājapañcamāni pupphāni vikiritvā nīluppalacchadanaṃ maṇḍapaṃ kāretvā buddhāsanaṃ paññāpetvā sesabhikkhūnampi āsanāni paṭiyādāpetvā mahantaṃ sakkārasammānaṃ sajjetvā buddhānaṃ nimantanatthāya saradatāpasassa saññaṃ adāsi. Tāpaso tassa vacanaṃ sutvā buddhappamukhaṃ bhikkhusaṅghaṃ gahetvā tassa nivesanaṃ agamāsi. Sirivaḍḍhano paccuggamaṃ katvā tathāgatassa hatthato pattaṃ gahetvā maṇḍapaṃ pavesetvā paññattāsanesu nisinnassa buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa dakkhiṇodakaṃ datvā paṇītena bhojanena parivisitvā bhattakiccapariyosāne buddhappamukhaṃ bhikkhusaṅghaṃ mahārahehi vatthehi acchādetvā, “bhante, nāyaṃ ārambho appamattakaṭṭhānatthāya, imināva niyāmena sattāhaṃ anukampaṃ karoṭhā”ti āha. Satthā adhivāsesi. So teneva niyāmena sattāhaṃ mahādānaṃ pavattetvā bhagavantaṃ vanditvā añjaliṃ paggahetvā ṭhito āha- “bhante, mama sahāyo sara-

datāpaso yassa satthu aggasāvako homīti patthesi, ahampi tasseva dutiyasāvako bhavāmī”ti.

Satthā anāgataṃ oloketvā tassa patthanāya samijjanabhāvaṃ disvā byākāsi-
“tvam ito kappasatasahassādhikaṃ asaṅkhyeyyaṃ atikkamitvā gotamabu-
ddhassa dutiyasāvako bhavissasi”ti. Buddhānaṃ byākaraṇaṃ sutvā sirivaḍḍhano
haṭṭhapahaṭṭho ahosi. Satthāpi bhattānumodanaṃ katvā saparivāro vihārameva
gato. Sirivaḍḍhano tato paṭṭhāya yāvajivaṃ kalyāṇakammaṃ katvā dutiyattavāre
kāmāvacaradevaloke nibbatto. Saradatāpaso cattāro brahmavihāre bhāvetvā
brahmaloke nibbatto.

Tato paṭṭhāya imesaṃ ubhinnampi antarākammaṃ na kathitaṃ. Amhākaṃ
pana buddhassa nibbattito puretameva saradatāpaso rājagahanagarassa avi-
dūre upatissagāme sārībrāhmaṇiyā kucchismiṃ paṭisandhiṃ gaṇhi. Taṃdivasa-
meva cassa sahāyopi rājagahasseeva avidūre kolitagāme moggallibrāhmaṇiyā
kucchiyaṃ paṭisandhiṃ gaṇhi. Tāni kira dvepi kulāni yāva (1.0122) sattamā kula-
parivaṭṭā ābaddhapaṭibaddhasahāyakāneva. Tesam dvinnampi ekadivasameva
gabbhaparihāraṃ adaṃsu. Dasamāsaccayena jātānampi tesam chasaṭṭhi dhātiyo
upaṭṭhahiṃsu. Nāmaggaṇadivase sārībrāhmaṇiyā puttassa upatissagāme
jeṭṭhakulassa puttattā **upatissoti** nāmaṃ akaṃsu, itarassa kolitagāme jeṭṭhaku-
lassa puttattā **kolitoti** nāmaṃ akaṃsu. Te ubhopi vuddhimanvāya sabbasippānaṃ
pāraṃ agamaṃsu.

Upatissamāṇavassa kīlanatthāya nadiṃ vā uyyānaṃ vā pabbataṃ vā gamana-
kāle pañca suvaṇṇasivikāsatāni parivārā honti, kolitamāṇavassa pañca ājaññara-
thasatāni. Dvepi janā pañcapañcamāṇavakasataparivārā honti. Rājagahe ca anu-
saṃvaccharaṃ giraggasamajjaṃ nāma hoti, tesam dvinnampi ekaṭṭhāneyeva
mañcaṃ bandhanti. Dvepi janā ekatova nisīditvā samajjaṃ passantā hasitabba-
ṭṭhāne hasanti, saṃvegaṭṭhāne saṃvijjanti, dāyaṃ dātuṃ yuttaṭṭhāne dāyaṃ
denti. Tesam imināva niyāmena ekadivasaṃ samajjaṃ passantānaṃ paripākaga-
tattā ñāṇassa purimadivasesu viya hasitabbaṭṭhāne hāso vā saṃvegaṭṭhāne
saṃvejanaṃ vā dāyaṃ dātuṃ yuttaṭṭhāne dāyadānaṃ vā nāhosi. Dvepi pana janā
evaṃ cintayīṃsu- “kiṃ ettha oloketabbaṃ atthi, sabbepime appatte vassasate
apaṇṇattikabhāvaṃ gamissantī. Amhehi pana ekaṃ mokkhadhammaṃ gavesituṃ
vaṭṭati”ti ārammaṇaṃ gahetvā nisīdiṃsu.

Tato kolito upatissaṃ āha- “samma upatissa, na tvam aññasu divasesu viya
haṭṭhapahaṭṭho, anattamanadhātukosi, kiṃ te sallakkhitan”ti? Samma kolita,
“etesam olokane sāro natthi, niratthakametaṃ, attano mokkhadhammaṃ gave-
sитуṃ vaṭṭati”ti idaṃ cintayanto nisinnomhīti, tvam pana kasmā anattamanosīti?
Sopi tatheva āha. Athassa attanā saddhiṃ ekajjhāsayataṃ ñatvā upatisso taṃ
evamāha- “amhākaṃ ubhinnampi sucintitaṃ, mokkhadhammaṃ gavesantehi
pana ekā pabbajjā laddhuṃ vaṭṭati, kassa santike pabbajāmā”ti.

Tena kho pana samayena sañcayo paribbājako rājagahe paṭivasati mahatiyā
paribbājakaparīsāya saddhiṃ. Te “tassa santike pabbajissāmā”ti pañcahi (1.0123)
māṇavakasatehi saddhiṃ sañcayassa santike pabbajīṃsu. Tesam pabbajitakā-

lato paṭṭhāya sañcayo atirekalābhaggayasaggappatto ahosi. Te katipāheneva sabbam sañcayassa samayaṃ pariggaṇhitvā, “ācariya, tumhākaṃ jānanasamayo ettakova, udāhu uttaripi atthī”ti pucchimsu. Sañcayo “ettakova, sabbam tumhehi ñātan”ti āha. Te tassa katham sutvā cintayimsu- “evaṃ sati imassa santike brahmacariyavāso niratthako, mayaṃ mokkhadhammaṃ gavesituṃ nikkhantā, so imassa santike uppādetuṃ na sakkā. Mahā kho pana jambudīpo, gāmanigamarā-jadhāniyo carantā mayaṃ avassaṃ mokkhadhammadesakaṃ ekaṃ ācariyaṃ labhissāmā”ti. Te tato paṭṭhāya yattha yattha paṇḍitā samaṇabrāhmaṇā atthīti suṇanti, tattha tattha gantvā pañhasākacchaṃ karonti. Tehi puṭṭhaṃ pañhaṃ aññe kathetuṃ samatthā natthi, te pana tesaṃ pañhaṃ vissajjenti. Evaṃ sakalajambudīpaṃ pariggaṇhitvā nivattitvā sakaṭṭhānameva āgantvā, “samma kolita, yo paṭhamam amataṃ adhigacchati, so ārocetū”ti katikaṃ akaṃsu.

Tena samayena amhākaṃ satthā paṭhamābhisambodhiṃ patvā pavattitavara-dhammacakko anupubbena rājagahaṃ sampatto hoti. Atha “ekasaṭṭhi arahanto loke uppunnā hontī”ti vuttakāle “caratha, bhikkhave, cārikaṃ bahujanahitāyā”ti ratanattayaguṇappakāsanattham uyyojitānam bhikkhūnam antare pañcavaggiyabbhantaro assajitthero paṭinivattitvā rājagahameva āgato. Punadivase pātova pattacīvaraṃ ādāya rājagahaṃ piṇḍāya pāvīsi.

Tasmim samaye upatissaparibbājako pātova bhattakiccaṃ katvā paribbājakārāmaṃ gacchanto theram disvā cintesi- “mayā evarūpo pabbajito nāma na diṭṭhapubbo. Ye vata loke arahanto vā arahattamaggaṃ vā samāpannā, ayaṃ tesaṃ bhikkhūnam aññataro, yaṃnūnāhaṃ imaṃ bhikkhuṃ upasaṅkamitvā pañhaṃ puccheyyaṃ- ‘kaṃsi tvam, āvuso uddissa, pabbajito, ko vā te satthā, kassa vā tvam dhammaṃ rocesi’”ti. Athassa etadahosi- “akālo kho imaṃ bhikkhuṃ pañhaṃ pucchituṃ, antaraghamaṃ pavitṭho piṇḍāya carati, yaṃnūnāhaṃ imaṃ bhikkhuṃ piṭṭhito piṭṭhito anubandheyyaṃ atthikehi upaññātaṃ maggan”ti. So theram laddhapiṇḍapātaṃ aññataram (1.0124) okāsam gacchantam disvā nisīditukāmatañcassa ñatvā attano paribbājakapīṭhakaṃ paññāpetvā adāsi. Bhattakiccapariyosānepissa attano kuṇḍikāya udakaṃ adāsi.

Evaṃ ācariyavattaṃ katvā katabhattakiccena therena saddhiṃ madhurapaṭisa-nthāram katvā “vipprasannāni kho te, āvuso, indriyāni, parisuddho chavivaṇṇo pariyaḍāto, kaṃsi tvam, āvuso uddissa, pabbajito, ko vā te satthā, kassa vā tvam dhammaṃ rocesi”ti pucchi.

Thero “atthāvuso, mahāsamaṇo sakyaputto sakyakulā pabbajito, tāhaṃ bhagavantaṃ uddissa pabbajito, so ca me bhagavā satthā, tassevāhaṃ bhagavato dhammaṃ rocemi”ti āha. Atha naṃ “kiṃvādī panāyasmato satthā, kimakkhāyī”ti pucchi. Thero cintesi- “ime paribbājakā nāma sāsanassa paṭipakkhabhūtā, imassa sāsanassa gambhīrataṃ dassessāmī”ti. Attano navakabhāvaṃ dassento āha- “ahaṃ kho, āvuso, navo acirapabbajito, adhunāgato imaṃ dhammavinayaṃ, na tāvāhaṃ sakkomi vitthārena dhammaṃ desetun”ti. Paribbājako “ahaṃ upattisso nāma, tvaṃ yathāsattiyā appaṃ vā bahuṃ vā vada, etaṃ nayasatena naya-sahassena paṭivijjhitaṃ mayhaṃ bhāro”ti cintetvā āha-

“Appaṃ vā bahuṃ vā bhāsassu, atthaṃyeva me brūhi;

attheneva me attho, kiṃ kāhasi byañjanaṃ bahun”ti. (mahāva. 60);

Evaṃ vutte thero “ye dhammā hetuppabhavā”ti (mahāva. 60; apa. thera. 1. 1.286) gāthaṃ āha. Paribbājako paṭhamapadadvayameva sutvā sahasanayasampanne sotāpattimagge paṭiṭṭhahi. Itaraṃ padadvayaṃ sotāpannakāle niṭṭhāsi.

So sotāpanno hutvā uparivisesse appavattante “bhavissati ettha kāraṇaṃ”ti sallakkhetvā therāṃ āha- “bhante, mā upari dhammadesanaṃ vaḍḍhayittha, ettakameva hotu, kahaṃ amhākaṃ satthā vasatī”ti? Veḷuvane paribbājakāti. Bhante, tumhe purato yātha, mayhaṃ eko sahāyako atthi. Amhehi ca aññamaññaṃ katikā katā “yo paṭhamaṃ amataṃ adhigacchati, so ārocetū”ti. Ahaṃ taṃ paṭiññaṃ mocetvā sahāyakaṃ (1.0125) gahetvā tumhākaṃ gatamaggeneva satthu santikaṃ āgamissāmīti pañcapaṭiṭṭhitena therassa pādesu nipatitvā tikkhattuṃ padakkhiṇaṃ katvā therāṃ uyyojetvā paribbājakārāmābhimukho agamāsi.

Kolitaparibbājako taṃ dūratova āgacchantāṃ disvā “ajja mayhaṃ sahāyakassa mukhavaṇṇo na aññesu divasesu viya, addhā tena amataṃ adhigataṃ bhavissatī”ti amatādhigamaṃ pucchi. Sopissa “āma āvuso, amataṃ adhigatan”ti paṭijānitvā tameva gāthaṃ abhāsi. Gāthāpariyosāne kolito sotāpattiphale paṭiṭṭhahitvā āha- “kahaṃ kira, samma, satthā vasatī”ti? “Veḷuvane kira, samma, vasatī”ti evaṃ no ācariyena assajittherena kathitanti. Tena hi samma āyāma, satthāraṃ passissāmāti. Sāriputtatthero ca nāmesa sadāpi ācariyapūjakova, tasmā sahāyaṃ kolitamāṇavaṃ evamāha- “samma, amhehi adhigataṃ amataṃ amhākaṃ ācariyassa sañcayaparibbājakassāpi kathessāma. Bujjhamāno paṭivijjhissati, appaṭivijjhanto amhākaṃ saddahitvā satthu santikaṃ gamissati, buddhānaṃ desanaṃ sutvā maggaphalapaṭivedhaṃ karissatī”ti.

Tato dvepi janā sañcayassa santikaṃ gantvā, “ācariya, tvaṃ kiṃ karosi, buddho loke uppanno, svākkhāto dhammo, suppaṭipanno saṅgho. Āyāma, dasabalaṃ passissāmā”ti. So “kiṃ vadetha, tātā”ti tepi vāretvā lābhaggayasaggappattimeva tesāṃ dīpesi. Te “amhākaṃ evarūpo antevāsikavāso niccameva hotu, tumhākaṃ pana gamanaṃ vā agamanaṃ vā jānāthā”ti āhaṃsu. Sañcayo “ime ettakaṃ jānantā mama vacanaṃ na karissantī”ti ṇatvā “gacchatha tumhe, tātā, ahaṃ mahallakakāle antevāsikavāsaṃ vasituṃ na sakkomī”ti āha. Te anekehipi kāraṇehi taṃ bodhetuṃ asakkontā attano ovāde vattamānaṃ janaṃ ādāya veḷuvanaṃ agamaṃsu. Atha tesāṃ pañcasu antevāsikasatesu aḍḍhateyyasatā niva-

ttiṃsu, aḍḍhateyyasatā tehi saddhiṃ agamaṃsu.

Satthā catuparisamajjhe dhammaṃ desento te dūratova disvā bhikkhū āma-ntesi- “ete, bhikkhave, dve saḥāyā āgacchanti kolito ca upatisso ca, etaṃ me sāvaka- yugaṃ bhavissati aggamaṃ bhaddayugaṃ”ti. Atha tesamaṃ parisāya cariyavasena dhammadesanaṃ vaḍḍhesi. Ṭhapetvā dve aggasāvake sabbepe te aḍḍhateyya- satā paribbājakā arahattaṃ pāpuṇṇiṃsu (1.0126). Satthā “etha bhikkhavo”ti hatthaṃ pasāresi. Sabbesamaṃ kesamassu antaradhāyi, iddhimayaṃ pattacīvaraṃ kāyappaṭibaddhaṃ ahosi. Dvinnaṃ aggasāvakānampi iddhimayapattacīvaraṃ āgataṃ, uparimaggattayakiccaṃ pana na niṭṭhāsi. Kasmā? Sāvaka-pāramiñña- ṇassa mahantatāya.

Athāyasmā mahāmoggallāno pabbajitadivasato sattame divase magadharaṭṭhe kallavālagāmakamaṃ upanissāya samaṇadhammaṃ karonto thinamiddhe okkante satthārā saṃvejito thinamiddhaṃ vinodetvā tathāgatena dinnaṃ dhātukamma- ṭṭhānaṃ suṇantova uparimaggattayakiccaṃ niṭṭhāpetvā sāvaka-pāramiñña- ṇassa matthakaṃ patto. Sāriputtattheropi pabbajitadivasato addhamāsaṃ atikkamitvā satthārā saddhiṃ tameva rājagahaṃ upanissāya sūkarakhataleṇe viharanto attano bhāgineyyassa dīghanakhaparibbājakassa vedanāpariggahasuttante (ma. ni. 2.205-206) desiyamāne suttānusārena ñāṇaṃ pesetvā parassa vaḍḍhita- bhattaṃ bhuñjanto viya sāvaka-pāramiñña- ṇassa matthakaṃ patto. Bhāgineyyo panassa desanāpariyosāne sotāpattiphale patiṭṭhito. Iti dvinnampi mahāsāvaka- nāmaṃ tathāgate rājagahe viharanteyeva sāvaka-pāramiñña- ṇakiccaṃ matthakaṃ pattaṃ. Aparabhāge pana satthā jetavane viharanto “mahāpaññānaṃ yadidaṃ sāriputto, iddhimantānaṃ yadidaṃ mahāmoggallāno”ti dvepe mahāsāvake ṭṭhāna- ntare ṭṭhapesīti.

Mahākassapattheravatthu

191. Catutthe **dhutavādānanti** ettha dhuto veditabbo, dhutavādo veditabbo, dhutadhammā veditabbā, dhutaṅgāni veditabbāni. Tattha **dhutoti** dhutakilesa vā puggalo kilesadhunano vā dhammo.

Dhutavādoti ettha pana atthi dhuto na dhutavādo, atthi na dhuto dhutavādo, atthi neva dhuto na dhutavādo, atthi dhuto ceva dhutavādo ca. Tattha yo dhuta- ṅgena attano kilese dhuni, paraṃ pana dhutaṅgena na ovadati nānusāsati bākula- tthero viya, ayaṃ dhuto na dhutavādo. Yathāha- “tayidaṃ āyasmā bākulo dhuto na dhutavādo”ti. Yo pana (1.0127) dhutaṅgena attano kilese na dhuni, kevalaṃ aññe dhutaṅgena ovadati anusāsati upanandatthero viya, ayaṃ na dhuto dhuta- vādo. Yathāha- “tayidaṃ āyasmā upanando na dhuto dhutavādo”ti. Yo pana ubha- yavipanno lāḷudāyī viya, ayaṃ neva dhuto na dhutavādo. Yathāha- “tayidaṃ āyasmā lāḷudāyī neva dhuto na dhutavādo”ti. Yo pana ubhayasampanno āyasmā mahākassapatthero viya, ayaṃ dhuto ceva dhutavādo ca. Yathāha- “tayidaṃ āyasmā mahākassapo dhuto ceva dhutavādo cā”ti.

Dhutadhammā veditabbāti appicchatā santuṭṭhitā sallekhatā pavivekatā idama-

ṭṭhikatāti ime dhutaṅgacetanāya parivārā pañca dhammā “appicchaṃyeva nissāyā”ti-ādivacanato (a. ni. 5.181; pari. 325) dhutadhammā nāma. Tattha appicchatā ca santuṭṭhitā ca alobho, sallekhatā ca pavivekatā ca dvīsu dhammesu anupatanti alobhe ceva amohe ca, idamaṭṭhitā ñāṇameva. Tattha alobhena paṭikkhepavattḥūsu lobhaṃ, amohena tesveva ādīnavappaṭicchādakaṃ mohaṃ dhunāti. Alobhena ca anuññātānaṃ paṭisevanamukhena pavattaṃ kāmasukhallikānuyogaṃ, amohena dhutaṅgesu atisallekhamukhena pavattaṃ attakilamathānuyogaṃ dhunāti. Tasmā ime dhammā dhutadhammāti veditabbā.

Dhutaṅgāni veditabbāni terasa dhutaṅgāni veditabbāni paṃsukūlikaṅgaṃ ...pe... nesajjikaṅganti.

Dhutavādānaṃ yadidaṃ mahākassapoti yattakā dhutavādaṃ vadanti, tesam sabbesampi antare ayaṃ mahākassapatthero aggoti aggaṭṭhāne ṭhapesi. **Mahākassapoti** uruveḷakassapo nadīkassapo gayākassapo kumārakassapoti ime khuddānukhuddake there upādāya ayaṃ mahā, tasmā mahākassapoti vutto.

Imassāpi pañhakamme ayamanupubbikathā- atīte kira kappasatasahassamattḥake padumuttaro nāma satthā loke udapādi, tasmim̃ haṃsavatīnagaraṃ upaniṣṣāya kheme migadāye viharante vedeho nāma kuṭumbiko asitikoṭidhanavibhavo pātova subhojanaṃ bhuñjitvā uposathaṅgāni adhiṭṭhāya (1.0128) gandhapupphādīni gahetvā vihāraṃ gantvā satthāraṃ pūjetvā vanditvā ekamantaṃ nisīdi. Tasmīnca khaṇe satthā mahānisabhattheraṃ nāma tatiyasāvakaṃ “etadaggaṃ, bhikkhave, mama sāvakānaṃ bhikkhūnaṃ dhutavādānaṃ, yadidaṃ nisabho”ti etadagge ṭhapesi. Upāsako taṃ sutvā pasanno dhammakathāvasāne mahājane uṭṭhāya gate satthāraṃ vanditvā, “bhante, sve mayhaṃ bhikkhaṃ adhivāsethā”ti āha. Mahā kho, upāsaka, bhikkhusaṅghoti. Kittako bhagavāti? Aṭṭhasaṭṭhibhikkhusatasahassanti. Bhante, ekaṃ sāmaṇerampi vihāre asesetvā bhikkhaṃ adhivāsethāti. Adhivāsesi bhagavā tuṅhībhāvena. Upāsako satthu adhivāsanaṃ veditvā gehaṃ gantvā mahādānaṃ sajjetvā punadivase satthu kālaṃ ārocāpesi. Satthā pattacīvaramādāya bhikkhusaṅghaparivuto upāsakassa gharaṃ gantvā paññatte āsane nisinno dakkhiṇodakāvasāne yāgu-ādīni sampaṭicchanto bhattavissaggaṃ akāsi. Upāsakopi satthu santike nisīdi.

Tasmim̃ antare **mahānisabhatthero** piṇḍāya caranto tameva vīthi paṭipajji. Upāsako disvā uṭṭhāya gantvā therāṃ vanditvā “pattaṃ, bhante, dethā”ti āha. Thero pattaṃ adāsi. “Bhante, idheva pavisatha, satthāpi gehe nisinno”ti. Na vaṭṭissati upāsakāti. Upāsako therassa pattaṃ gahetvā piṇḍapātassa pūretvā nīharitvā adāsi. Tato therāṃ anugantvā nivatto satthu santike nisīditvā evamāha- “bhante, mahānisabhatthero ‘satthā gehe nisinno’ti vuttepi pavisituṃ na icchi, atthi nu kho etassa tumhākaṃ guṇehi atireko guṇo”ti. Buddhānañca vaṇṇamaccheraṃ nāma natthi. Atha satthā evamāha- “upāsaka, mayaṃ bhikkhaṃ āgamayamānā gehe nisīdāma, so bhikkhu na evaṃ nisīditvā bhikkhaṃ udikkhati. Mayaṃ gāmantasenā-sane vasāma, so araṇṇasmim̃yeva vasati. Mayaṃ channe vasāma, so abbhokāsamhiyeva vasati. Iti tassa ayañca ayañca guṇo”ti mahāsamuddaṃ pūrayamāno viya kathesi. Upāsako pakatīyāpi jalamānadīpo telena āsitto viya suṭṭhutaṃ

pasanno hutvā cintesi- “kiṃ mayhaṃ aññāya sampattiyā, anāgate ekassa buddhassa santike dhutavādānaṃ aggabhāvattāya patthanaṃ karissāmi”ti?

So (1.0129) punapi satthāraṃ nimantetvā teneva niyāmena satta divasāni mahādānaṃ datvā sattame divase buddhappamukhassa mahābhikkhusaṅghassa ticīvarāni datvā satthu pādamūle nipajjitvā evamāha- “yaṃ me, bhante, satta divasāni dānaṃ dentassa mettaṃ kāyakammaṃ mettaṃ vacīkammaṃ mettaṃ manokammaṃ paccupaṭṭhitaṃ, imināhaṃ na aññaṃ devasampattiṃ vā sakkamārabrahmasampattiṃ vā patthemī, idaṃ pana me kammaṃ anāgate ekassa buddhassa santike etassa mahānisabhattherena pattaṭṭhānantaraṃ pāpuṇanattāya terasadhutaṅgadharānaṃ aggabhāvassa saccakāro hotū”ti. Satthā “mahantaṃ ṭhānaṃ iminā patthitaṃ, samijjhissati nu kho, no”ti olokeno samijjhanabhāvaṃ disvā āha- “manāpaṃ te ṭhānaṃ patthitaṃ, anāgate satasahassakappāvasāne gotamo nāma buddho uppajjissati, tassa tvaṃ tatiyasāvako mahākassapatthero nāma bhavissasi”ti. Taṃ sutvā upāsako “buddhānaṃ dve kathā nāma natthi”ti punadivase pattaṃ viya taṃ sampattiṃ amaññittha. So yāvatāyukaṃ nānappakāraṃ dānaṃ datvā sīlaṃ rakkhitvā nānappakāraṃ kalyāṇakammaṃ katvā tattha kālaṃ kato sagge nibbatti.

Tato paṭṭhāya devamanussesu sampattiṃ anubhavanto ito ekanavutikappe vipassisammāsambuddhe bandhumatiṃ nissāya kheme migadāye viharante devalokā cavitvā aññatarasmim parijjñe brāhmaṇakule nibbatti. Tasmīṃcā kāle vipassī bhagavā sattame sattame saṃvacchare dhammaṃ katheti, mahantaṃ kolāhalaṃ ahosi. Sakalajambudīpe devatā “satthā dhammaṃ kathessati”ti ārocenti. Brāhmaṇo taṃ sāsanaṃ assosi. Tassa ca nivāsanasāṭako ekova hoti, tathā brāhmaṇiyā. Pārupanaṃ pana dvinnampi ekameva. Sakalanagare **ekasāṭakabrāhmaṇoti** paññāyati. Brāhmaṇānaṃ kenacideva kiccena sannipāte sati brāhmaṇim gehe ṭhapetvā sayāṃ gacchati. Brāhmaṇīnaṃ sannipāte sati sayāṃ gehe tiṭṭhati, brāhmaṇī taṃ vatthaṃ pārupitvā gacchati. Tasmim pana divase brāhmaṇo brāhmaṇim āha- “bhoti, kiṃ rattiṃ dhammassavanaṃ suṇissasi, divā”ti. “Mayaṃ mātugāmajātikā nāma rattiṃ sotuṃ na sakkoma, divā sossāmi”ti brāhmaṇaṃ gehe ṭhapetvā taṃ vatthaṃ pārupitvā upāsikāhi saddhiṃ divā gantvā satthāraṃ vanditvā (1.0130) ekamante nisinnā dhammaṃ sutvā upāsikāhiyeva saddhiṃ āgamāsi. Atha brāhmaṇo brāhmaṇim gehe ṭhapetvā taṃ vatthaṃ pārupitvā vihāraṃ gato.

janiṃ ādāya ākāsagaṅgaṃ otārento viya sineruṃ matthaṃ katvā sāgaraṃ nimmathento viya dhammakathaṃ kathesi. Brāhmaṇassa parisante nisinnassa dhammaṃ suṇantassa paṭhamayāmasmiṃyeva sakalasarīraṃ pūrayamānā pañcavaṇṇā pīti uppajji. So pārutavatthaṃ saṅgharivā “dasabalassa dassāmi”ti cintesi. Athassa ādīnavasahassaṃ dassayamānaṃ maccheraṃ uppajji. So “brāhmaṇiyā ca mayhañca ekameva vatthaṃ, aññaṃ kiñci pārupanaṃ natthi, apārupitvā ca nāma bahi carituṃ na sakkā”ti sabbathāpi adātukāmo ahosi. Athassa nikkhante paṭhamayāme majjhimayāme pi tatheva pīti uppajji. So tatheva cintetvā tatheva adātukāmo ahosi. Athassa majjhimayāme nikkhante pacchimayāme pi tatheva pīti uppajji. So “taraṇaṃ vā hotu maraṇaṃ vā, pacchāpi jānissāmi”ti vatthaṃ saṅgharivā satthu pādāmūle ṭhapesi. Tato vāmahaṭthaṃ ābhujitvā dakkhiṇena hatthena tikkhattuṃ apphoṭetvā “jitaṃ me, jitaṃ me”ti tayo vāre nadi.

Tasmiñca samaye bandhumarājā dhammāsanassa pacchato antosāṇiyaṃ nisinnā dhammaṃ suṇāti. Rañño ca nāma “jitaṃ me”ti saddo amanāpo hoti. So purisaṃ pesesi- “gaccha etaṃ puccha kiṃ vadasī”ti. So tena gantvā pucchito āha- “avasesā hatthiyānādīni āruyha asicammādīni gahetvā parasenaṃ jinanti, na taṃ jitaṃ acchariyaṃ, ahaṃ pana pacchato āgacchantassa duṭṭhagoṇassa muggarena sīsaṃ bhinditvā taṃ palāpento viya maccheracittaṃ madditvā pārutavatthaṃ dasabalassa adāsīṃ, taṃ me macchariyaṃ jitaṃ”ti āha. So puriso āgantvā taṃ pavattiṃ rañño ārocesi. Rājā āha- “amhe bhaṇe dasabalassa anurūpaṃ na jānimha, brāhmaṇo jāni”ti vatthayugaṃ pesesi. Taṃ disvā brāhmaṇo cintesi- “ayaṃ mayhaṃ tuṇhī nisinnassa paṭhamāṃ kiñci adatvā satthu guṇe kathentassa (1.0131) adāsī, satthu guṇe paṭicca uppannaṃ mayhaṃ ko attho”ti? Tampi vatthayugaṃ dasabalasseva adāsī. Rājāpi “kiṃ brāhmaṇena katan”ti pucchitvā “tampi tena vatthayugaṃ tathāgatasseva dinnan”ti sutvā aññānīpi dve vatthayugāni pesesi. So tānīpi adāsī. Rājā aññānīpi cattārīti evaṃ yāva dvattiṃsavatthayugāni pesesi. Atha brāhmaṇo “idaṃ vaḍḍhetvā gahaṇaṃ viya hoti”ti attano atthāya ekaṃ, brāhmaṇiyā ekanti dve vatthayugāni gahetvā tiṃsa yugāni tathāgatasseva adāsī. Tato paṭṭhāya cassa satthu vissāsiko jāto.

Atha naṃ rājā ekadivasaṃ sītasamaye satthu santike dhammaṃ suṇantaṃ disvā satahassagghanakaṃ attano pārutarattakambalaṃ datvā āha- “ito patthāya imaṃ pārupitvā dhammaṃ suṇāhi”ti. So “kiṃ me iminā kambalena imasmiṃ pūtikāye upanītenā”ti cintetvā antogandhakuṭiyaṃ tathāgatassa mañcassa upari vitānaṃ katvā agamāsi. Athekadivasaṃ rājā pātova vihāraṃ gantvā antogandhakuṭiyaṃ satthu santike nisīdi. Tasmiñca samaye chabbaṇṇā buddharasmiyo kambale paṭihaññanti, kambalo ativiya virocāti. Rājā olokeno sañjānitvā āha- “bhante, amhākaṃ esa kambalo, amhehi ekasāṭakabrāhmaṇassa dinno”ti. Tumhehi, mahārāja, brāhmaṇo pūjito, brāhmaṇena mayaṃ pūjitāti. Rājā “brāhmaṇo yuttaṃ aññāsi, na mayan”ti pasīditvā yaṃ manussānaṃ upakāra-bhūtaṃ, taṃ sabbāṃ aṭṭhaṭṭhakaṃ katvā sabba-aṭṭhakaṃ nāma dānaṃ datvā purohitaṭṭhāne ṭhapesi. Sopi “aṭṭhaṭṭhakaṃ nāma catusaṭṭhi hoti”ti catusaṭṭhi salā-

kābhattāni upanibandhāpetvā yāvajīvaṃ dānaṃ datvā sīlaṃ rakkhivā tato cuto sagge nibbatti.

Puna tato cuto imasmiṃ kappe koṇāgamanassa ca bhagavato kassapadasaballaṃ cāti dvinnāṃ buddhānaṃ antare bārāṇasiyaṃ kuṭumbiyaghare nibbatto. So vuddhimanvāya gharāvāsaṃ vasanto ekadivasaṃ araṇṇe jaṅghavihāraṃ carati, tasmīṃ ca samaye paccekabuddho nadītīre cīvarakammaṃ karonto anuvāte appahonte saṅgharivā ṭhapetuṃ āradhō. So disvā “kasmā, bhante, saṅgharivā ṭhapethā”ti āha. Anuvāto nappahotīti (1.0132). “Iminā, bhante, karothā”ti sātakaṃ datvā “nibbattanibbattaṭṭhāne me kenaci parihāni mā hotū”ti patthanaṃ paṭṭhapesi.

Atha gharepissa bhaginiyā saddhiṃ bhariyāya kalahaṃ karontiyā paccekabuddho piṇḍāya pāvisi. Athassa bhaginī paccekabuddhassa piṇḍapātaṃ datvā tassa bhariyaṃ sandhāya, “evarūpaṃ bālaṃ yojanasatena parivajjeyyan”ti patthanaṃ paṭṭhapesi. Sā gehadvāre ṭhitā sutvā “imāya dinnāṃ bhattaṃ mā esa bhuñjatū”ti pattāṃ gahetvā piṇḍapātaṃ chaḍḍetvā kalalassa pūretvā adāsī. Itarā disvā “bāle maṃ tāva akkosa vā pahara vā, evarūpassa pana dve asaṅkhyeyyāni pūritapāramissa pattato bhattaṃ chaḍḍetvā kalalaṃ dātuṃ na yuttan”ti āha. Athassa bhariyāya paṭisaṅkhānaṃ uppajji. Sā “tiṭṭhatha, bhante”ti kalalaṃ chaḍḍetvā pattāṃ dhovivā gandhacuṇṇena ubbaṭṭetvā catumadhurassa pūretvā upari āsittena padumagabbhavaṇṇena sappinā vijjotamānaṃ paccekabuddhassa hatthe ṭhapetvā “yathā ayaṃ piṇḍapāto obhāsajāto, evaṃ obhāsajātaṃ me sarīraṃ hotū”ti patthanaṃ paṭṭhapesi. Paccekabuddho anumodivā ākāsaṃ pakkhandi. Tepi dve jāyampatikā yāvātāyukaṃ kusalaṃ katvā sagge nibbattivā puna tato cavitvā upāsako kassapasammāsambuddhakāle bārāṇasiyaṃ asītikoṭi-vibhavassa seṭṭhino putto hutvā nibbatti, itarāpi tādisasseva seṭṭhino dhītā hutvā nibbatti.

Tassa vuddhipattassa tameva seṭṭhidhītaṃ ānayaṃsu. Tassā pubbe adinnavipākassa tassa kammaṃ ānubhāvena patikūlaṃ pavīṭṭhamattāya ummārabhantare sakalasarīraṃ ugghāṭitavaccakuṭi viya duggandhaṃ jātaṃ. Seṭṭhikumāro “kassāyaṃ gandho”ti pucchivā “seṭṭhikaññāyā”ti sutvā “nīharathā”ti ābhataniyā meneva kulagharaṃ pesesi. Sā eteneva nīhārena sattasu ṭhānesu paṭinivattitā.

Tena ca samayena kassapadasabalo parinibbāyi, tassa ghanakoṭṭimāhi satasahassagghanikāhi rattasuvaṇṇa-itṭhakāhi yojanubbedhaṃ cetiyaṃ ārabhiṃsu. Tasmīṃ cetiye kariyamāne sā seṭṭhidhītā cintesi- “ahaṃ sattasu ṭhānesu paṭinivattitā, kiṃ me jīvitena”ti attano (1.0133) sarīrābharaṇabhaṇḍakaṃ bhañjāpetvā suvaṇṇa-itṭhakaṃ kāresi ratanāyataṃ vidatthivittinnaṃ caturaṅgulubbedhaṃ. Tato haritālamanosilāpiṇḍaṃ gahetvā aṭṭha uppalahatthake ādāya cetiyakaraṇaṭṭhānaṃ gatā. Tasmiṃca khāṇe ekā itṭhakāpanti parikkhipivā āgacchamānā ghaṭanīṭṭhakāya ūnā hoti. Seṭṭhidhītā vadḍhakiṃ āha- “imaṃ itṭhakaṃ ettha ṭhapethā”ti. Amma, bhaddake kāle āgatāsi, sayameva ṭhapehīti. Sā āruyha telena haritālamanosilaṃ yojetvā tena bandhanena itṭhakaṃ patiṭṭhapetvā upari aṭṭhahi uppalahatthakehi pūjaṃ katvā vandivā “nibbattanibbattaṭṭhāne me kāyato candanagandho

vāyatu, mukhato uppalagandho”ti patthanam katvā cetiyam vanditvā padakkhiṇam katvā agamāsi.

Atha tasmimyeva khaṇe yassa seṭṭhiputtassa paṭhamam geham nītā, tassa taṃ ārabha sati udapādi. Nagarepi nakkhattam saṅghuṭṭham hoti. So upaṭṭhāke āha- “tadā idha ānītā seṭṭhidhītā atthi, kham sā”ti? Kulagehe sāmīti. Ānetha nam, nakkhattam kīlissāmāti. Te gantvā taṃ vanditvā ṭhitā “kiṃ, tātā, āgatathā”ti tāya puṭṭhā taṃ pavattiṃ ācikkhiṃsu. Tātā, mayā ābharaṇabhaṇḍena cetiyam pūjitaṃ, ābharaṇam me natthīti. Te gantvā seṭṭhiputtassa ārocesuṃ. Ānetha nam, piḷandhanam labhissāmāti. Te ānayaṃsu. Tassā saha gharappavesanena sakalageham candanagandhañceva niluppalagandhañca vāyi.

Seṭṭhiputto taṃ pucchi “paṭhamam tava sarīrato duggandho vāyi, idāni pana te sarīrato candanagandho, mukhato uppalagandho vāyati, kiṃ etan”ti? Sā ādito paṭṭhāya attanā katakammaṃ ārocesi. Seṭṭhiputto “niyyānikaṃ vata buddhasāsanān”ti pasīditvā yojanikaṃ suvaṇṇacetiyam kambalakañcukena parikkhipitvā tattha tattha rathacakkappamāṇehi suvaṇṇapadumehi alaṅkari. Tesam dvādasahatthā olambakā honti. So tattha yāvatāyukaṃ ṭhatvā sagge nibbattitvā tato cuto bārāṇasito yojanamatte ṭhāne aññatarasmim amaccakule nibbatti. Seṭṭhikaññāpi devalokato cavitvā rājakule jeṭṭhadhītā hutvā nibbatti.

Tesu (1.0134) vayapattesu kumārassa vasanagāme nakkhattam saṅghuṭṭham. So mātaram āha- “sātakam me, amma, dehi, nakkhattam kīlissāmī”ti. Sā dhovattam niharitvā adāsi. Amma, thūlam idaṃ, aññam dehīti. Aññam niharitvā adāsi, tampi paṭikkhipi. Aññam niharitvā adāsi, tampi paṭikkhipi. Atha nam mātā āha- “tāta, yādise gehe mayam jātā, natthi no ito sukhumatarassa paṭilābhāya puññan”ti. Tena hi labhanaṭṭhānam gacchāmi, ammāti. Putta aham ajjeva tuyham bārāṇasinagare rajjapaṭilābham icchāmiti. So mātaram vanditvā āha- “gacchāmi, ammā”ti. Gaccha, tātāti. Evaṃ kirassā cittaṃ ahosi- “kham gamissati, idha vā ettha vā gehe nisīdissati”ti? So pana puññaniyāmena nikkhamitvā bārāṇasim gantvā uyyāne maṅgalasilāpaṭṭe sasīsam pārupitvā nipajji. So ca bārāṇasirañño kālakatassa sattamo divaso hoti.

Amaccā rañño sarīrakiccaṃ katvā rājaṅgaṇe nisīditvā mantayaṃsu- “rañño ekā dhītāva atthi, putto natthi, arājakaṃ rajjam na vaṭṭati, ko rājā hoti”ti mantetvā “tvam hohi, tvam hohi”ti āhaṃsu. Purohito āha- “bham oloketum na vaṭṭati, phussa-ratham vissajjemā”ti. Te kumudavaṇṇe cattāro sīndhave yojetvā pañcavidham rājakakudhabhaṇḍam setacchattañca rathasmimyeva ṭhapetvā ratham vissajjetvā pacchato tūriyāni paggaṇhāpesuṃ. Ratho pācīnadvārena nikkhamitvā uyyānābhimukho ahosi. “Paricayena uyyānābhimukho gacchati, nivattemā”ti keci āhaṃsu. Purohito “mā nivattayitthā”ti āha. Ratho kumāram padakkhiṇam katvā ārohana-sajjo hutvā aṭṭhāsi. Purohito pārupanakaṇṇam apanetvā pādatalāni oloketo “tiṭṭhatu ayam dīpo, dvisahassadīpaparivāresu catūsu dīpesu eso rajjam kāretum yutto”ti vatvā “punapi tūriyāni paggaṇhatha, punapi tūriyāni paggaṇhathā”ti tikkhattum tūriyāni paggaṇhāpesi.

Atha kumāro mukham vivaritvā oloketvā “kena kammaena āgatathā”ti āha.

Deva tumhākaṃ rajjaṃ pāpuṇātīti. Rājā kahanti? Devattaṃ gato sāmīti. Kati divasā atikkantāti? Ajja sattamo (1.0135) divasoti. Putto vā dhītā vā natthīti? Dhītā atthi deva, putto natthīti. Karissāmi rajjanti. Te tāvadeva abhisekamaṇḍapaṃ kāretvā rājadhītaraṃ sabbālaṅkārehi alaṅkaritvā uyyānaṃ ānetvā kumārassa abhisekaṃ akaṃsu.

Athassa katābhisekassa sahasagghanakaṃ vatthaṃ upahariṃsu. So “kimidaṃ, tātā”ti āha. Nivāsanavatthaṃ devāti. Nanu, tātā, thūlaṃ, aññaṃ sukhumataraṃ natthīti? Manussānaṃ paribhogavatthesu ito sukhumataraṃ natthi devāti. Tumhākaṃ rājā evarūpaṃ nivāsesīti? Āma, devāti. Na maññe puññavā tumhākaṃ rājā, suvaṇṇabhiṅgāraṃ āharatha, labhissāma vatthanti. Te suvaṇṇabhiṅgāraṃ āhariṃsu. So uṭṭhāya hatthe dhovitvā mukhaṃ vikkhāletvā hatthena udakaṃ ādāya puratthimāya disāya abbhukkiri, tāvadeva ghanapathaviṃ bhinditvā aṭṭha kapparukkhā uṭṭhahiṃsu. Puna udakaṃ gahetvā dakkhiṇaṃ pacchimaṃ uttaranti evaṃ catassopi disā abbhukkiri, sabbadisāsu aṭṭhaṭṭha katvā dvattiṃsa kapparukkhā uṭṭhahiṃsu. So ekaṃ dibbadussaṃ nivāsetvā ekaṃ pārupitvā “nandarañño vijite suttakantikā itthiyo mā suttaṃ kantiṃsūti evaṃ bheriṃ carāpethā”ti vatvā chattaṃ ussāpetvā alaṅkatapaṭiyatto hatthikkhandhavaragato nagaraṃ pavisitvā pāsādaṃ āruya mahāsampattiṃ anubhavi.

Evaṃ kāle gacchante ekadivasaṃ devī rañño mahāsampattiṃ disvā “aho tapassī”ti kāruññākāraṃ dassesi. “Kimidaṃ devī”ti ca puṭṭhā “atimahatī te deva sampatti, atīte buddhānaṃ saddahitvā kalyāṇaṃ akattha, idāni anāgatassa paccayaṃ kusalaṃ na karothā”ti āha. Kassa dassāmi, sīlavanto natthīti. “Asuñño, deva, jambudīpo arahantehi, tumhe dānameva sajjetha, ahaṃ arahante lacchāmī”ti āha. Rājā punadivase pācīnadvāre dānaṃ sajjāpesi. Devī pātova uposathāngāni adhiṭṭhāya uparipāsāde puratthābhimukhā urena nipajjitvā “sace etissā disāya arahanto atthi, sve āgantvā amhākaṃ bhikkhaṃ gaṇhantū”ti āha. Tassaṃ disāyaṃ arahanto nāhesuṃ, taṃ sakkāraṃ kapaṇayācakānaṃ adaṃsu.

Punadivase (1.0136) dakkhiṇadvāre dānaṃ sajjitvā tatheva akāsi, punadivase pacchimadvāre. Uttaradvāre sajjanadivase pana deviyā tatheva nimantite himavante vasantānaṃ padumavatiyā puttānaṃ pañcasatānaṃ paccekabuddhānaṃ jeṭṭhako mahāpadumapaccekabuddho bhātike āmantesi- “mārisā,

nandarājā tumhe nimanteti, adhivāsetha tassā”ti. Te adhivāsetvā punadivase ano-tattadahe mukhaṃ dhovitvā ākāsenā āgantvā uttaradvāre otariṃsu. Manussā gantvā “pañcasatā, deva, paccekabuddhā āgatā”ti rañño ārocesuṃ. Rājā saddhiṃ deviyā gantvā vanditvā pattamaṃ gahetvā paccekabuddhe pāsādaṃ āropetvā tatra tesamaṃ dānaṃ datvā bhattakiccāvasāne rājā saṅghattherassa, devī saṅghanava-kassa pādamaṃ nipajjitvā, “ayyā, paccayehi na kilamissanti, mayaṃ puñña na hāyissāma, amhākaṃ yāvajīvaṃ idha nivāsāya paṭiññaṃ dethā”ti. Paṭiññaṃ kāretvā uyyāne pañca paṇṇasālāsātāni pañca caṅkamanasātānīti sabbākārena nivāsattānaṃ sampādetvā tattha vasāpesuṃ.

Evaṃ kāle gacchante rañño paccanto kupito. So “ahaṃ paccantaṃ vūpasametumaṃ gacchāmi, tvaṃ paccekabuddhesu mā pamajji”ti devimaṃ ovaditvā gato. Tasmaṃ anāgateyeva paccekabuddhānaṃ āyusaṅkhārā khīṇā. Mahāpadumapa-ccekabuddho tiyāmarattimaṃ jhānakīlaṃ kilītvā aruṇuggamana ālambanaphalakaṃ ālambitvā tṭhitakova anupādisesāya nibbānadhātuyā parinibbāyi. Etenupāyena sesāpīti sabbeva parinibbutā. Punadivase devī paccekabuddhānaṃ nisīdana-ttānaṃ haritupalittaṃ kāretvā pupphāni vikiritvā dhūmaṃ datvā tesamaṃ āga-manamaṃ oloketi nisinnā; āgamaṃ apassanti purisamaṃ pesesi “gaccha, tāta, jānāhi, kiṃ ayyānaṃ kiñci aphāsukaṃ”ti. So gantvā mahāpadumassa paṇṇasālā-dvāraṃ vivaritvā tattha apassanto caṅkamaṃ gantvā ālambanaphalakaṃ nissāya tṭhitaṃ disvā vanditvā “kālo, bhante”ti āha. Parinibbutasarīraṃ kiṃ kathe-ssati? So “niddāyati mañña”ti gantvā piṭṭhipāde hatthena parāmasitvā pādānaṃ sīlatāya ceva thaddhatāya ca parinibbutabhāvaṃ ñatvā dutiyassa santikaṃ āga-māsi, evamaṃ tatiyassāti sabbesamaṃ parinibbutabhāvaṃ ñatvā rājakulaṃ gato. “Kahaṃ, tāta, paccekabuddhā”ti puṭṭho “parinibbutā devī”ti āha (1.0137). Devī kandanti rodanti nikkhamitvā nāgarehi saddhiṃ tattha gantvā sādhu-kīlitaṃ kāretvā paccekabuddhānaṃ sarīrakiccaṃ katvā dhātuyo gahetvā cetiyamaṃ patiṭṭhā-pesi.

Rājā paccantaṃ vūpasametvā āgato paccuggamaṃ āgataṃ devimaṃ pucchi-“kiṃ, bhadda, paccekabuddhesu nappamajji, nirogā ayyā”ti? Parinibbutā devāti. Rājā cintesi- “evarūpānampi paṇḍitānaṃ maraṇamaṃ uppajjati, amhākaṃ kuto mokkha”ti? So nagamaṃ agantvā uyyānameva pavisitvā jeṭṭhaputtaṃ pakkosā-petvā tassa rajjamaṃ paṭiyādetvā sayamaṃ samaṇakapabbajjamaṃ pabbajji. Devīpi “imasmaṃ pabbajite ahaṃ kiṃ karissāmi”ti tattheva uyyāne pabbajitā. Dvepi jhānaṃ bhāvetvā tato cutā brahmaloke nibbattiṃsu.

Tesu tattheva vasantesu amhākaṃ satthā loke uppajjitvā pavattitavaradhamma-cakko anupubbena rājagahaṃ pāvisi. Satthari tattha vasante ayaṃ pippalimāṇavo magadharaṭṭhe mahātitthabrāhmaṇagāme kapilabrāhmaṇassa aggamahe-siyā kucchimhi nibbatta, ayaṃ bhaddā kāpilānī maddaraṭṭhe sāgalanagare kosiyagotta-brāhmaṇassa aggamahe-siyā kucchimhi nibbattā. Tesamaṃ anukkamaṃ vaḍḍhamā-nānaṃ pippalimāṇavassa vīsatime vasse bhaddāya soḷasame vasse sampatte mātāpitaro puttaṃ oloketvā, “tāta, tvaṃ vayapatto, kulavaṃso nāma patiṭṭhāpeta-bbo”ti ativiya nippīlayiṃsu. Māṇavo āha- “mayhaṃ sotapathe evarūpaṃ kathaṃ

mā kathetha, ahaṃ yāva tumhe dharatha, tāva paṭijaggissāmi, tumhākaṃ acca-
yena nikkhamitvā pabbajissāmi”ti. Te katipāhaṃ atikkamitvā puna kathayiṃsu,
sopi tatheva paṭikkhipi. Punapi kathayiṃsu, punapi paṭikkhipi. Tato paṭṭhāya mātā
nirantaraṃ kathesiyeva.

Māṇavo “mama mātaraṃ saññāpessāmi”ti rattasuvaṇṇassa nikkhasahassaṃ
datvā suvaṇṇakārehi ekaṃ itthirūpaṃ kārāpetvā tassa majjanaghaṭṭanādikamma-
pariyosāne taṃ rattavatthaṃ nivāsāpetvā vaṇṇasampannehi pupphehi ceva
nānā-alaṅkārehi ca alaṅkārapetvā mātaraṃ pakkosāpetvā āha- “amma, evarūpaṃ
āramaṇaṃ labhanto gehe vasissāmi, alabhanto na (1.0138) vasissāmi”ti.
Paṇḍitā brāhmaṇī cintesi- “mayhaṃ putto puññavā dinnadāno katābhinihāro,
puññaṃ karonto na ekakova akāsi, addhā etena saha katapuññaṃ suvaṇṇarūpa-
kaṃ paṭibhāgāva bhavissati”ti aṭṭha brāhmaṇe pakkosāpetvā sabbakāmehi santa-
ppetvā suvaṇṇarūpaṃ rathaṃ āropetvā “gacchatha, tātā, yattha amhākaṃ jāti-
gottabhogehi samānakule evarūpaṃ dārikaṃ passatha, imameva suvaṇṇarū-
paṃ paṇṇākāraṃ katvā dethā”ti uyyojesi.

Te “amhākaṃ nāma etaṃ kamman”ti nikkhamitvā “kattha gamissāmā”ti
cintetvā “maddaraṭṭhaṃ nāma itthākaro, maddaraṭṭhaṃ gamissāmā”ti madda-
raṭṭhe sāgalanagaraṃ agamaṃsu. Tattha taṃ suvaṇṇarūpaṃ nhānatitthe
ṭhapetvā ekamante nisīdiṃsu. Atha bhaddāya dhātī bhaddaṃ nhāpetvā alaṅka-
ritvā sirigabbhe nisīdāpetvā nhāyitum āgacchanti taṃ rūpaṃ disvā “ayyadhītā
me idhāgatā”ti saññāya santajjetvā “dubbinīte kiṃ tvaṃ idhāgatā”ti talasattikaṃ
uggiritvā “gaccha siḡhan”ti gaṇḍapasse pahari. Hattho pāsāṇe paṭihato viya
kampittha. Sā paṭikkamitvā “evaṃ thaddhaṃ nāma mahāgīvaṃ disvā ‘ayyadhītā
me’ti saññaṃ uppādesiṃ, ayyadhītāya hi me nivāsanapaṭiggāhikāyapi ayuttā”ti
āha. Atha naṃ te manussā parivāretvā “evarūpā te sāmīdhītā”ti pucchiṃsu. Kiṃ
esā, imāya sataguṇena sahasaguṇena mayhaṃ ayyādhītā abhirūpatarā, dvāda-
sahatthe gabbhe nisinnāya padīpakiccaṃ natthi, sarīrobhāseneva tamaṃ vidha-
matīti. “Tena hi āgacchā”ti khujjaṃ gahetvā suvaṇṇarūpaṃ rathaṃ āropetvā
kosiyagottassa brāhmaṇassa gharadvāre ṭhatvā āgamaṃ nivedayiṃsu.

Brāhmaṇo paṭisanthāraṃ katvā “kuto āgatathā”ti pucchi. Magadharatṭhe mahā-
titthagāme kapilabrāhmaṇassa gharatoti. Kiṃ kāraṇā āgatāti? Iminā nāma kāraṇe-
nāti. “Kalyāṇaṃ, tātā, samajātigottavibhavo amhākaṃ brāhmaṇo, dassāmi dārika-
n”ti paṇṇākāraṃ gaṇhi. Te kapilabrāhmaṇassa sāsanaṃ paṇiṇiṃsu “laddhā
dārikā, kattabbaṃ karothā”ti. Taṃ sāsanaṃ sutvā pippalimāṇavassa ārocayiṃsu
“laddhā kira dārikā”ti. Māṇavo “ahaṃ ‘na labhissanti’ti cintesiṃ, ‘ime laddhāti
vadanti’, anattiko hutvā paṇṇaṃ pesessāmi”ti rahogato paṇṇaṃ (1.0139) likhi
“bhaddā attano jātigottabhogānurūpaṃ gharāvāsaṃ labhatu, ahaṃ nikkhamitvā
pabbajissāmi, mā pacchā vippaṭisārīni ahoṣī”ti. Bhaddāpi “asukassa kira maṃ
dātukāmo”ti sutvā rahogatā paṇṇaṃ likhi “ayyaputto attano jātigottabhogānu-
rūpaṃ gharāvāsaṃ labhatu, ahaṃ nikkhamitvā pabbajissāmi, mā pacchā vippaṭi-
sārī ahoṣī”ti. Dve paṇṇāni antarāmagge samāgacchiṃsu. Idaṃ kassa paṇṇanti?
Pippalimāṇavena bhaddāya pahitanti. Idaṃ kassāti? Bhaddāya pippalimāṇavassa

pahitanti ca vutte dvepi vācetvā “passatha dārakānaṃ kamman”ti phāletvā araññe chaḍḍetvā samānapaṇṇaṃ likhitvā ito ca etto ca pesesum. Iti tesam anicchamānānaṃyeva samāgamo ahosi.

Taṃdivasameva māṇavo ekaṃ pupphadāmaṃ gahetvā ṭhapesi. Bhaddāpi, tāni sayanamajjhe ṭhapesi. Bhuttasāyamāsā ubhopi “sayanaṃ abhiruhissāmā”ti samāgantvā māṇavo dakkhiṇapassena sayanaṃ abhiruhi. Bhaddā vāmapassena abhiruhitvā āha- “yassa passe pupphāni milāyanti, tassa rāgacittaṃ uppananti vijānissāma, imaṃ pupphadāmaṃ na alliyitabban”ti. Te pana aññamaññaṃ sarīrasamphassabhayena tiyāmarattiṃ niddaṃ anokkamantāva vitināmenti, divā pana hāsamattampi nāhosi. Te lokāmisena asaṃsaṭṭhā yāva mātāpitaro dharanti, tāva kuṭumbaṃ avicāretvā tesu kālaṅkatesu vicārayiṃsu. Mahatī māṇavassa sampatti sattāsīti koṭidhanaṃ, ekadivasaṃ sarīraṃ ubbaṭṭetvā chaḍḍetabbaṃ suvaṇṇacūṇṇameva magadhanāliyā dvādasanālimattaṃ laddhuṃ vaṭṭati. Yantabaddhāni saṭṭhi mahātaḷākāni, kammanto dvādasayojaniko, anurādhapurappamaṇā cuddasa gāmā, cuddasa hatthānikā, cuddasa assānikā, cuddasa rathānikā.

So ekadivasaṃ alaṅkata-assaṃ āruya mahājanaparivuto kammantaṃ gantvā khettakoṭiyaṃ ṭhito naṅgalehi bhinnaṭṭhānato kākādayo sakuṇe gaṇḍuppādādipāṇake uddharitvā khādante disvā, “tātā, ime kiṃ khādanti”ti pucchi. Gaṇḍuppāde, ayyāti. Etehi kataṃ pāpaṃ kassa hotīti? Tumhākaṃ, ayyāti. So cintesi- “sace etehi kataṃ pāpaṃ (1.0140) mayhaṃ hoti, kiṃ me karissati sattāsīti koṭidhanaṃ, kiṃ dvādasayojaniko kammanto, kiṃ saṭṭhiyantabaddhāni taḷākāni, kiṃ cuddasa gāmā? Sabbametaṃ bhaddāya kāpilāniyā niyyātetvā nikkhamma pabbajissāmi”ti.

Bhaddāpi kāpilāni tasmim̐ khaṇe antaravattumhi tayo tilakumbhe pattharāpetvā dhātīhi parivutā nisinnā kāke tilapāṇake khādante disvā, “ammā, kiṃ ime khādanti”ti pucchi. Pāṇake, ayyeti. Akusalaṃ kassa hotīti? Tumhākaṃ, ayyeti. Sā cintesi- “mayhaṃ catuhatthavattaṃ nāḷikodanamattañca laddhuṃ vaṭṭati, yadi panetaṃ ettakena janena kataṃ akusalaṃ mayhaṃ hoti, addhā bhavasahassepāni vaṭṭato sīsaṃ ukkhipituṃ na sakkā, ayyaputte āgatamatteyeva sabbaṃ tassa niyyātetvā nikkhamma pabbajissāmi”ti.

Māṇavo āgantvā nhāyitvā pāsādaṃ āruya mahārahe pallaṅke nisīdi. Athassa cakkavattino anucchavikaṃ bhojanaṃ sajjayiṃsu. Dvepi bhuñjitvā parijane nikkhante rahogatā phāsukaṭṭhāne nisīdiṃsu. Tato māṇavo bhaddaṃ āha- “bhadde imaṃ gharaṃ āgacchantī kittakaṃ dhanam̐ āhari”ti? Pañcapaṇṇāsa sakaṭasahasāni, ayyāti. Etaṃ sabbaṃ, yā ca imasmim̐ ghare sattāsīti koṭiyo yantabaddhā saṭṭhitaḷākādibhedā sampatti atthi, sabbaṃ tuyhaṃyeva niyyātemīti. Tumhe pana kahaṃ gacchatha, ayyāti? Ahaṃ pabbajissāmi. Ayya, ahampi tumhākaṃyeva āgamaṃ olokayamānā nisinnā, ahampi pabbajissāmi. Tesam̐ ādittapaṇṇakuṭi viya tayo bhavā upaṭṭhahiṃsu. Te antarāpaṇato kasāvarasapītāni vatthāni mattikāpatte ca āharāpetvā aññamaññaṃ kese ohārāpetvā “ye loke arahanto, te uddissa amhākaṃ pabbajjā”ti vatvā thavikāya patte osāretvā aṃse laggetvā pāsādato otariṃsu. Gehe dāsesu vā kammakāresu vā na koci sañjāni.

Atha ne brāhmaṇagāmato nikkhamma dāsagāmadvārena gacchante ākappaku-

ttavasena dāsagāmvāsino sañjāniṃsu. Te rodantā pādesu nipatitvā “kiṃ amhe anāthe karotha, ayyā”ti āhaṃsu. “Mayaṃ bhaṇe ādittapaṇṇasālā viya tayo bhavāti pabbajimhā, sace tumhesu (1.0141) ekekaṃ bhujissaṃ karoma, vassasatampi nappahoti. Tumheva tumhākaṃ sīsaṃ dhovitvā bhujissā hutvā jīvathā”ti vatvā tesam rodantānaṃyeva pakkamiṃsu. Thero purato gacchanto nivattitvā olo-kento cintesi- “ayaṃ bhaddā kāpilānī sakalajambudīpagghanikā itthī mayhaṃ pacchato āgacchati. Ṭhānaṃ kho panetaṃ vijjati, yaṃ kocideva evaṃ cinteyya ‘ime pabbajitvāpi vinā bhavituṃ na sakkonti, ananucchavikaṃ karonti’ti. Koci vā pana amhesu manaṃ padūsetvā apāyapūrako bhaveyya. Imaṃ pahāya mayā gantuṃ vaṭṭati”ti cittaṃ uppādesi.

So purato gacchanto dvedhāpathaṃ disvā tassa matthake aṭṭhāsi. Bhaddāpi āgantvā vanditvā aṭṭhāsi. Atha naṃ āha- “bhadde tādisiṃ itthiṃ mama pacchato āgacchantiṃ disvā ‘ime pabbajitvāpi vinā bhavituṃ na sakkonti’ti cintetvā amhesu paduṭṭhacitto mahājano apāyapūrako bhaveyya. Imasmiṃ dvedhāpathe tvaṃ ekaṃ gaṇha, ahaṃ ekena gamissāmi”ti. “Āma, ayya, pabbajitānaṃ mātugāmo nāma malaṃ, ‘pabbajitvāpi vinā na bhavanti’ti amhākaṃ dosaṃ dassanti, tumhe ekaṃ maggaṃ gaṇhatha, ahaṃ ekaṃ gaṇhitvā vinā bhavissāmā”ti tikkhattuṃ padakkhiṇaṃ katvā catūsu ṭhānesu pañcapatiṭṭhitena vanditvā dasanakhasamodhānasamujjalaṃ añjaliṃ paggayha “satasahassakappappamaṇe addhāne kato mittasanthavo ajja bhijjati”ti vatvā “tumhe dakkhiṇajātikā nāma, tumhākaṃ dakkhiṇamaggo vaṭṭati. Mayaṃ mātugāmā nāma vāmajātikā, amhākaṃ vāmamaggo vaṭṭati”ti vanditvā maggaṃ paṭipannā. Tesam dvedhābhūtakāle ayaṃ mahāpa-thavī “ahaṃ cakkavāḷagirisinerupabbate dhāretuṃ sakkontipi tumhākaṃ guṇe dhāretuṃ na sakkomi”ti vadanti viya viravamānā akampi, ākāse asanisaddo viya pavatti, cakkavāḷapabbato unnadi.

Sammāsambuddho veḷuvanamahāvihāre gandhakuṭiyaṃ nisinno pathavīkampa-nasaddaṃ sutvā “kassa nu kho pathavī kampaṭi”ti āvajjento “pippalimāṇavo ca bhaddā ca kāpilānī maṃ uddissa appameyyaṃ sampattiṃ pahāya pabbajitā, tesam viyogaṭṭhāne ubhinnampi guṇabalena ayaṃ pathavīkampo jāto, mayāpi etesaṃ saṅgahaṃ kātuṃ vaṭṭati”ti gandhakuṭito nikkhamma sayameva (1.0142) pattacivaramādāya asītimahātheresu kañci anāmantetvā tigāvutaṃ maggaṃ paccuggamaṃ katvā rājagahassa ca nālandāya ca antare bahuputtakanigro-dharukkhamūle pallaṅkaṃ ābhujitvā nisīdi. Nisīdanto pana aññatarapaṃsukūliko viya

anisīditvā buddhavesam gahetvā asīhatthā ghanabuddharasmiyo vissajjento nisīdi. Iti tasmim khaṇe paṇṇacchattasakaṭacakkakūṭāgārādippamāṇā buddharasmiyo ito cito ca vipphandantiyo vidhāvantiyo candasahassa-sūriyasahassa-uggamanakālo viya kurumānā taṃ vanantaṃ ekobhāsam akaṃsu. Dvattiṃsamahāpurisalakkhaṇasiriyā samujjalatārāgaṇaṃ viya gaganam, supupphitakamalakuvalayam viya salilam vanantaṃ virocittha. Nigrodharukkhasa khandho nāma seto hoti, pattāni nāma nīlāni, pakkāni rattāni. Tasmim pana divase satasākho nigrodho suvaṇṇavaṇṇova ahosi.

Mahākassapatthero “ayaṃ mayhaṃ satthā bhavissati, imāhaṃ uddissa pabbajito”ti diṭṭhaṭṭhānato paṭṭhāya oṇatoṇato gantvā tisu ṭhānesu vanditvā “satthā me, bhante bhagavā, sāvako hamasmi, satthā me, bhante bhagavā, sāvako hamasmi”ti āha. Atha naṃ bhagavā avoca- “kassapa, sace tvam imaṃ nipaccakāraṃ mahāpathaviyā kareyyāsi, sāpi dhāretuṃ na sakuṇeyya. Tathāgatassa evaṃ guṇamahantaṃ jānatā tayā kato nipaccakāro mayhaṃ lomampi cāletuṃ na sakkoti. Nisīda, kassapa, dāyajjaṃ te dassāmi”ti. Athassa bhagavā tīhi ovādehi upasampadaṃ adāsi. Datvā bahuputtakanigrodhamūlato nikkhamitvā theram pacchāsamaṇaṃ katvā maggaṃ paṭipajji. Satthu sarīraṃ dvattiṃsamahāpurisalakkhaṇavicittaṃ, mahākassapassa sattamahāpurisalakkhaṇapaṭimaṇḍitaṃ. So kañcanamahānāvāya pacchābandho viya satthu padānupadikaṃ anugañchi. Satthā thokaṃ maggaṃ gantvā maggā okkamma aññatarasmiṃ rukkhamūle nisajjākāraṃ dassesi, thero “nisīditukāmo satthā”ti ñatvā attano pārūpanapilotikasaṅghāṭiṃ catugguṇaṃ katvā paññāpesi.

Satthā tasmim nisīditvā hatthena cīvaraṃ parāmasitvā “mudukā kho tyāyaṃ, kassapa, pilotikasaṅghāṭi”ti āha. Thero “satthā me (1.0143) saṅghāṭiyā mudukabhāvaṃ katheti, pārūpitukāmo bhavissati”ti ñatvā “pārūpatu, bhante, bhagavā saṅghāṭin”ti āha. Kiṃ tvam pārūpissasi kassapāti? Tumhākaṃ nivāsanaṃ labhanto pārūpissāmi, bhanteti. “Kiṃ pana tvam, kassapa, imaṃ paribhogajiṇṇaṃ paṃsukūlaṃ dhāretuṃ sakkhissasi? Mayā hi imassa paṃsukūlassa gahitadivase udakapariyantaṃ katvā mahāpathavī kampi, imaṃ buddhānaṃ paribhogajiṇṇaṃ cīvaraṃ nāma na sakkā parittaguṇena dhāretuṃ, paṭibalenevidaṃ paṭipattipūraṇasamatthena jātipaṃsukūlikena gahetuṃ vaṭṭati”ti vatvā therena saddhiṃ cīvaraṃ parivattesi.

Evaṃ pana cīvaraparivattaṃ katvā therena pārūtacīvaraṃ bhagavā pārūpi, satthu cīvaraṃ thero pārūpi. Tasmim samaye acetanāpi ayaṃ mahāpathavī “dukkaraṃ, bhante, akattha, attanā pārūtacīvaraṃ sāvakassa dinnapubbaṃ nāma natthi, ahaṃ tumhākaṃ guṇaṃ dhāretuṃ na sakkomi”ti vadantī viya udakapariyantaṃ katvā kampi. Theropi “laddhaṃ dāni mayā buddhānaṃ paribhogacīvaraṃ, kiṃ me idāni uttari kattabbaṃ atthi”ti unnatiṃ akatvā buddhānaṃ santikeyeva terasa dhutaguṇe samādāya sattadivasamattaṃ puthujjano hutvā aṭṭhame aruṇe saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi. Satthāpi “kassapo, bhikkhave, candūpamo kulāni upasaṅkamati, apakasseva kāyaṃ apakassa cittaṃ niccanavako kulesu appagabbho”ti (saṃ. ni. 2.146) evamādīhi suttehi theram thometvā apara-

bhāge etadeva kassapasamyuttam aṭṭhuppattiṃ katvā “mama sāsane dhutavā-dānaṃ bhikkhūnaṃ mahākassapo aggo”ti theram ṭhānantare ṭhapesīti.

Anuruddhattheravatthu

192. Pañcame **dibbacakkhukānaṃ yadidaṃ anuruddho**Ti dibbacakkhukabhikkhūnaṃ anuruddhatthero aggoti vadati. Tassa ciṇṇavasitāya aggabhāvo vedītabbo. Thero kira bhojanapapañcamattam ṭhapetvā sesakālam ālokaṃ vaḍḍhetvā dibbacakkhunā satte olokontova viharati. Iti ahorattam ciṇṇavasitāya esa dibbacakkhukānaṃ aggo nāma jāto. Apica kappasatasahassaṃ patthitabhāvenapesa dibbacakkhukānaṃ aggova jāto.

Tatrassa (1.0144) pañhakamme ayamanupubbikathā- ayampi hi kulaputto padumuttarasseva bhagavato kāle pacchābhattam dhammassavanattham vihāram gacchantena mahājanena saddhiṃ agamāsi. Ayam hi tadā aññataro apākaṭa-nāmo issarakuṭumbiko ahosi. So dasabalam vanditvā parisapariyante ṭhito dhammakatham suṇāti. Satthā desanam yathānusandhikam ghaṭetvā ekam dibbacakkhukam bhikkhum etadaggaṭṭhāne ṭhapesi.

Tato kuṭumbikassa etadahosi- “mahā vatāyam bhikkhu, yaṃ evaṃ satthā sayam dibbacakkhukānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesi. Aho vatāhampi anāgate uppajjanakabuddhassa sāsane dibbacakkhukānaṃ aggo bhavēyyan”ti cittam uppādetvā parisantarena gantvā svātanāya bhagavantaṃ bhikkhusaṅghena saddhiṃ nimantetvā punadivase buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa mahādānaṃ datvā “mahantaṃ ṭhānantaram mayā patthitan”ti teneva niyāmena ajjatanāya svātanāyāti nimantetvā satta divasāni mahādānaṃ pavattetvā saparivārassa bhagavato uttamavatthāni datvā “bhagavā nāham imaṃ sakkāram dibbasampattiyā na manussasampattiyā atthāya karomi. Yaṃ pana tumhe ito sattadivasamatthake bhikkhum dibbacakkhukānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapayittha, ahampi anāgate ekassa buddhassa sāsane so bhikkhu viya dibbacakkhukānaṃ aggo bhavēyyan”ti patthanaṃ katvā pādāmūle nipajji. Satthā anāgataṃ oloketvā tassa patthanāya samijjhanabhāvaṃ ṇatvā evamāha- “ambho purisa, anāgate kappasatasahassa-pariyosāne gotamo nāma buddho uppajjissati, tassa sāsane tvaṃ dibbacakkhukānaṃ aggo anuruddho nāma bhavissasi”ti. Evañca pana vatvā bhattānumodanaṃ katvā vihārameva agamāsi.

Kuṭumbikopi yāva buddho dharati, tāva avijahitameva kalyāṇakammaṃ katvā parinibbute satthari niṭṭhite sattayojanike suvaṇṇacetiye bhikkhusaṅgham upasaṅkamtivā, “bhante, kiṃ dibbacakkhussa parikammaṃ”ti pucchi. Padīpadānaṃ nāma dātum vaṭṭati upāsakāti. Sādhu, bhante, karissāmīti sahassadīpānaṃyeva tāva dīparukkhaṇaṃ sahassaṃ kāresi, tadanantaram tato parittatare, tadanantaram tato pariyattatareti anekasahassee dīparukkhe kāresi. Sesapadīpā pana aparimāṇā ahesum.

Evaṃ (1.0145) yāvajīvaṃ kalyāṇakammaṃ katvā devesu ca manussesu ca saṃsaranto kappasatasahassaṃ atikkamtivā kassapasammāsambuddhassa kāle

bārāṇasiyaṃ kuṭumbiyagehe nibbattivā parinibbute satthari niṭṭhite yojanike cetiye bahu kaṃsapātiyo kārāpetvā sappimaṇḍassa pūretvā majjhe ekekaṃ guḷa-piṇḍaṃ ṭhapetvā uj jāletvā mukhavaṭṭiyā mukhavaṭṭiṃ phusāpento cetiyaṃ parikkhipāpetvā attano sabbamahantaṃ kaṃsapātiṃ kāretvā sappimaṇḍassa pūretvā tassā mukhavaṭṭiyaṃ samantato vaṭṭisahassaṃ jālāpetvā majjhaṭṭhāne thūpikaṃ pilotikāya veṭhetvā jālāpetvā kaṃsapātiṃ sisenādāya sabbarattiṃ yojanikaṃ cetiyaṃ anupariyāyi. Evaṃ tenāpi attabhāvena yāvajīvaṃ kalyāṇakammaṃ katvā devaloke nibbatto.

Puna anuppanne buddhe tasmimyeva nagare duggatakulassa gehe paṭi-sandhiṃ gaṇhitvā sumanaseṭṭhiṃ nāma nissāya vasi, **annabhārotissa** nāmaṃ ahosi. So pana sumanaseṭṭhi devasikaṃ kapaṇaddhikavaṇibbakayācakānaṃ gehadvāre mahādānaṃ deti. Athekadivasaṃ upariṭṭho nāma paccekabuddho gandhamādanapabbate nirodhasamāpattiṃ samāpanno. Tato vuṭṭhāya “ajja kassa anuggahaṃ kātuṃ vaṭṭati”ti vīmaṃsi. Paccekabuddhā ca nāma duggatānukampakā honti. So “ajja mayā annabhārassa anuggahaṃ kātuṃ vaṭṭati”ti cintetvā “idāni annabhāro aṭavito attano gehaṃ āgamissati”ti ñatvā pattacivaramādāya gandhamādanapabbatā vehāsaṃ abbhuggantvā gāmadvāre annabhārassa sammukhe paccuṭṭhāsi.

Annabhāro paccekabuddhaṃ tucchapattahattaṃ disvā paccekabuddhaṃ abhivādetvā “api, bhante, bhikkhaṃ labhitthā”ti pucchi. Labhissāma mahāpuññāti. “Bhante, thokaṃ idheva hothā”ti vegena gantvā attano gehe mātugāmaṃ pucchi-“bhadde, mayhaṃ ṭhapitaṃ bhāgabhattaṃ atthi, natthi”ti? Atthi sāmīti. So tatova gantvā paccekabuddhassa hatthato pattamādāya āgantvā “bhadde, mayaṃ purimabhava kalyāṇakammassa akatattā bhattaṃ paccāsīsamānā viharāma (1.0146), amhākaṃ dātukāmatāya sati deyyadhammo na hoti, deyyadhamme sati paṭiggāhakaṃ na labhāma, ajja me upariṭṭhapaccekabuddho diṭṭho, bhāgabhattaṃca atthi, mayhaṃ bhāgabhattaṃ imasmiṃ patte pakkhipāhi”ti.

Byattā itthi “yato mayhaṃ sāmiko bhāgabhattaṃ deti, mayāpi imasmiṃ dāne bhāginiyā bhavitabban”ti attano bhāgabhattampi upariṭṭhassa paccekabuddhassa patte patiṭṭhapetvā adāsi. Annabhāro pattaṃ āharitvā paccekabuddhassa hatthe ṭhapetvā, “bhante, evarūpā dujjivitā muccāmā”ti āha. Evaṃ hotu, mahāpuññāti. So attano uttarasāṭakaṃ ekasmiṃ padese attharivā, “bhante, idha nisīditvā paribhuñjathā”ti āha. Paccekabuddho tattha nisīditvā navavidhaṃ pāṭikūlyaṃ pacca-vekkhanto paribhuñji. Paribhuttakāle annabhāro pattadhovana-udakaṃ adāsi. Paccekabuddho niṭṭhitabhattakicco-

“Icchitaṃ patthitaṃ tuyhaṃ, sabbameva samijjhatu;

sabbe pūrentu saṅkappā, cando pannaraso yathā”ti.-

Anumodanaṃ katvā maggaṃ paṭipajji. Sumanaseṭṭhissa chatte adhivatthā devatā “aho dānaṃ paramadānaṃ upariṭṭhe suppatiṭṭhitan”ti tikkhattuṃ vatvā sādhu-kāraṃ adāsi. Sumanaseṭṭhi “kiṃ tvaṃ maṃ ettakaṃ kālaṃ dānaṃ dadamānaṃ na passasī”ti āha. Nāhaṃ tava dāne sādhu-kāraṃ demi, annabhārena upariṭṭhapa-ccekabuddhassa dinnapiṇḍapāte pasīditvā sādhu-kāraṃ demīti.

Sumanaseṭṭhi cintesi- “acchariyaṃ vatidaṃ, ahaṃ ettakaṃ kālaṃ dānaṃ dento devataṃ sādhu-kāraṃ dāpetuṃ nāsakkhiṃ. Ayaṃ annabhāro maṃ nissāya vasanto anurūpassa paṭiggāhaka-puggalassa laddhattā ekapiṇḍapātadāneneva sādhu-kāraṃ dāpesi, etassa anucchavikaṃ datvā etaṃ piṇḍapātaṃ mama santakaṃ kātuṃ vaṭṭati”ti annabhāraṃ pakkosāpetvā “ajja tayā kassaci kiñci dānaṃ dinnan”ti pucchi. Āma, ayya, upariṭṭhapaccekabuddhassa me attano bhāgabhataṃ dinnanti. Handa, bho, kahāpaṇaṃ gaṇhitvā etaṃ piṇḍapātaṃ mayhaṃ dehīti. Na demi ayyāti. So yāva sahasaṃ vaḍḍhesi, annabhāro “sahas-senāpi (1.0147) na demi”ti āha. Hotu, bho, yadi piṇḍapātaṃ na desi, sahasaṃ gaṇhitvā pattiṃ me dehīti. “Etampi dātuṃ yuttaṃ vā ayuttaṃ vā na jānāmi, ayyaṃ pana upariṭṭhapaccekabuddhaṃ pucchitvā sace dātuṃ yuttaṃ bhavissati, dassāmi”ti gantvā paccekabuddhaṃ sampāpuṇitvā, “bhante, sumanaseṭṭhi mayhaṃ sahasaṃ datvā tumhākaṃ dinnapiṇḍapāte pattiṃ yācati, dammi vā na dammi vā”-ti. Upamaṃ te paṇḍita karissāmi. Seyyathāpi kulasatike gāme ekasmiṃyeva ghare dīpaṃ jāleyya, sesā attano attano telena vaṭṭiṃ temetvā jālāpetvā gaṇheyyaṃ, purimadīpassa pabhā atthi, natthīti. Atirekatarā, bhante, pabhā hotīti. Evameva paṇḍita uḷuṅkayāgu vā hotu kaṭacchubhikkhā vā, attano piṇḍapāte paresaṃ pattiṃ dentassa satassa vā detu sahasassa vā, yattakānaṃ deti, tattakānaṃ puññaṃ vaḍḍhati. Tvaṃ dento ekameva piṇḍapātaṃ adāsi, sumanaseṭṭhissa pana pattiyaṃ dinnāya dve piṇḍapātā honti eko tava, eko ca tassāti.

So paccekabuddhaṃ abhivādetvā sumanaseṭṭhissa santikaṃ gantvā “piṇḍapāte pattiṃ gaṇha sāmī”ti āha. Handa, kahāpaṇasahasasā gaṇhāti. Nāhaṃ piṇḍapātaṃ vikkiṇāmi, saddhāya pana tumhākaṃ pattiṃ demīti. Tāta, tvaṃ mayhaṃ saddhāya pattiṃ desi, ahaṃ pana tuyhaṃ guṇaṃ pūjento sahasaṃ demi, gaṇha, tātāti. So “evaṃ hotū”ti sahasaṃ gaṇhi. Tāta, tuyhaṃ sahasaṃ laddhakālato paṭṭhāya sahatthā kammakaraṇakiccaṃ natthi, vīthiyaṃ gharaṃ māpetvā vasa. Yena tuyhaṃ attho, taṃ maṃ āharāpetvā gaṇhāhīti. Nirodhasamāpattito vuṭṭhita-paccekabuddhassa dinnapiṇḍapāto nāma taṃdivasameva vipākaṃ deti. Tasmā sumanaseṭṭhi aññaṃ divasaṃ annabhāraṃ gahetvā rājakulaṃ agacchantopi taṃdivasaṃ gahetvāva gato.

Annabhārassa puññaṃ āgamma rājā seṭṭhiṃ anoloketvā annabhārameva olokesi. Kiṃ, deva, imaṃ purisaṃ ativiya olokesīti? Aññaṃ divasaṃ aditṭhapubbattā olokemīti. Oloketabbayuttako esa devāti. Ko panassa oloketabbayuttako guṇoti? Ajja attano bhāgabhataṃ sayamaṃ abhuñjitvā upariṭṭhapaccekabuddhassa

dinnattā mama hatthato sahaṣṣaṃ labhi devāti. Konāmo esoti? Annabhāro nāma (1.0148) devāti. “Tava hatthato laddhattā mamapi hatthato laddhuṃ arahati, ahaṃpissa pūjaṃ karissāmi”ti vatvā sahaṣṣaṃ adāsi. Etassa vasanagehaṃ jānātha bhaṇeti? Sādhu devāti ekaṃ gehatthānaṃ sodhentā kuddālena āhatāhataṭṭhāne nidhikumbhiyo gīvāya gīvaṃ āhacca ṭhitā disvā rañño ārocayiṃsu. Rājā “tena hi gantvā khanathā”ti āha. Tesam khanantānaṃ khanantānaṃ heṭṭhā gacchanti. Puna gantvā rañño ārocayiṃsu. Rājā “annabhārassa vacanena khanathā”ti āha. Te gantvā “annabhārasseva vacanan”ti kaniṃsu. Kuddālena āhatāhataṭṭhāne ahicchattakamakuḷāni viya kumbhiyo uṭṭhahiṃsu. Te dhanam āharitvā rañño santike rāsiṃ akaṃsu. Rājā amacce sannipātetvā “imasmim nagare kassa aññassa ettakaṃ dhanam atthi”ti pucchi. Natthi kassaci devāti. Tena hi ayaṃ annabhāro imasmim nagare dhanasetṭhi nāma hotūti. Taṃdivasameva setṭhichchatam labhi.

So tato paṭṭhāya yāvajivaṃ kalyāṇakammaṃ katvā tato cuto devaloke nibbatto. Dīgharattam devamanussesu saṃsaritvā amhākaṃ satthu uppajjanakāle kapilavattunagare amittodanasakkassa gehe paṭisandhim gaṇhi. Nāmaggaṇadivase panassa **anuruddhoti** nāmaṃ akaṃsu. Mahānāmasakkassa kaniṭṭhabhātā satthu cūḷapituputto paramasukhumālo mahāpuñño ahoṣi. Suvaṇṇapātiyaṃyevassa bhattam uppajji. Athassa mātā ekadivasaṃ “mama puttam natthiṭi padaṃ jānāpeṣṣāmi”ti ekaṃ suvaṇṇapātim aññāya suvaṇṇapātiyā pidahitvā tucchakaṃyeva pesesi. Antarāmagge devatā dibbapūvehi pūresuṃ. Evaṃ mahāpuñño ahoṣi. Tiṇṇam utūnam anucchavikesu tisu pāsādesu alaṅkatanāṭakitthiṃ parivuto devo viya sampattim anubhavi.

Amhākampi bodhisatto tasmim samaye tusitapurā cavitvā suddhodanamahārājassa aggamahesiyā kucchimim paṭisandhim gahetvā anukkamena vuddhippatto ekūnatimṣa vassāni agāramajjhe vasitvā mahābhinnikkhamaṃ nikkhamitvā anukkamena paṭividdhasabbaññutaññāṇo bodhimaṇḍe sattasattāhaṃ vītināmetvā isipatane migadāye dhammacakkappattanaṃ pavattetvā lokānuggahaṃ karonto rājagahaṃ āgamma “putto me rājagahaṃ āgato”ti sutvā (1.0149) “gacchatha bhaṇe mama puttam ānethā”ti pitarā pahite sahaṣṣasahaṣṣaparivāre dasa amacce ehibhikkhupabbajjāya pabbājetvā kāḷudāyittherena cārikāgamaṃ āyācito rājagahato vīsatisahaṣṣabhikkhuparivāro nikkhamitvā kapilavattupuraṃ gantvā ñāṭisamāgame anekehi iddhipāṭihāriyehi sappāṭihāriyaṃ vicitraddhammadeṣanaṃ katvā mahājanaṃ amatapānaṃ pāyetvā dutiyadivase pattacivaramādāya nagaradvāre ṭhatvā “kim nu kho kulanagaraṃ āgatānaṃ sabbaññubuddhānaṃ āciṇṇan”ti āvajjamāno “sapaḍānaṃ piṇḍāya caraṇam āciṇṇan”ti ñatvā sapaḍānaṃ piṇḍāya caranto “putto me piṇḍāya carati”ti sutvā āgatassa rañño dhammaṃ kathetvā tena sakanivesanaṃ pavesetvā katasakkārasammāno tattha kātabbam ñāṭijanānuggahaṃ katvā rāhulakumāraṃ pabbājetvā nacirasseva kapilavattupurato mallaraṭṭhe cārikaṃ caramāno anupiya-ambavanaṃ agamāsi.

Tasmim samaye suddhodanamahārājā sākiyajanaṃ sannipātetvā āha- “sace mama putto agāraṃ ajjhāvasissa, rājā abhavissa cakkavattī sattaratanaṣamannā-

gato. Nattāpi me rāhulakumāro khattiyagaṇena saddhiṃ taṃ parivāretvā acarissa, tumhepi etamatthaṃ jānātha. Idāni pana me putto buddho jāto, khattiyāvassa parivārā hontu. Tumhe ekekakulato ekekaṃ dārakaṃ dethā”ti. Evaṃ vutte ekappahāreneva saḥassakhattiyakumārā pabbajimsu. Tasmīṃ samaye mahānāmo kuṭumbasāmiko hoti. So anuruddhasakkaṃ upasaṅkamitvā etadavoca- “etarahi, tāta anuruddha, abhiññātā abhiññātā sakyakumārā bhagavantam pabbajitam anupabbajanti, amhākaṃ kule natthi koci agārasmā anagāriyam pabbajito. Tena hi tvam vā pabbaja, aham vā pabbajissāmī”ti. So tassa vacanam sutvā gharāvāse ruciṃ akatvā attasattamo agārasmā anagāriyam pabbajito. Tassa pabbajjānukkamo saṅghabhedakakkhandhake (cūḷava. 330 ādayo) āgatova.

Evaṃ anupiya-ambavanam gantvā pabbajitesu pana tesu tasmīmyeva antovasse bhaddiyatthero arahattam pāpuṇi. Anuruddhatthero dibbacakkhum nibbattesi, devadatto aṭṭha samāpattiyo nibbattesi, ānandatthero sotāpattiphale (1.0150) patiṭṭhāsi, bhagutthero ca kimilatthero ca pacchā arahattam pāpuṇimsu. Tesam pana sabbesampi therānam attano attano āgataṭṭhāne pubbapatthanābhinihāro āgamissati. Ayaṃ pana anuruddhatthero dhammasenāpatissa santike kammaṭṭhānam gahetvā cetiyaraṭṭhe pācīnavam samigadāyam gantvā samaṇadhammam karonto satta mahāpurisavitakke vitakkesi, aṭṭhame kilamati. Satthā “anuruddho aṭṭhame mahāpurisavitakke kilamati”ti ñatvā “tassa saṅkappam pūressāmī”ti tattha gantvā paññattavarabuddhāsane nisinnō aṭṭhamam mahāpurisavitakkaṃ pūretvā catupaccayasantosabhāvanārāmapaṭimaṇḍitam mahā-ariyavamsapaṭipadam (a. ni. 8.30) kathetvā ākāse uppatitvā bhesakalāvanameva gato.

Thero tathāgate gatamatteyeva tevijjo mahākhīṇāsavo hutvā “satthā mayham manam jānitvā āgantvā aṭṭhamam mahāpurisavitakkaṃ pūretvā adāsi. So ca me manoratho matthakam patto”ti buddhānam dhammadesanam attano ca paṭividdhadhammam ārabha imā gāthā abhāsi-

“Mama saṅkappamaññāya, satthā loke anuttaro;
manomayena kāyena, iddhiyā upasaṅkami.

“Yathā me ahu saṅkappo, tato uttari desayi;
nippapañcarato buddho, nippapañcamadesayi.

“Tassāham dhammamaññāya, vihāsiṃ sāsane rato;

tisso vijjā anupatto, kataṃ buddhassa sāsanan”ti. (theragā. 901-903);

Atha nam aparabhāge satthā jetavanamahāvihāre viharanto “mama sāsane dibbacakkhukānam anuruddho aggo”ti aggaṭṭhāne ṭhapesi.

Bhaddiyattheravatthu

193. Chaṭṭhe **uccākulikānanti** ucce kule jātānam. **Bhaddiyoti** anuruddhattherena saddhiṃ nikkhamanto sakyarājā. **Kāḷigodhāya puttoti** kāḷavaṇṇā sā devī, godhāti panassā nāmaṃ. Tasmā kāḷigodhāti vuccati (1.0151), tassā puttoti attho. Kasmā panāyam uccākulikānam aggoti vutto, kiṃ tato uccākulikatarā natthīti? Āma natthi. Tassa hi mātā sākiyānīnam antare vayena sabbajetṭhikā, soyeva ca sākiyakule

sampattam rajjam pahāya pabbajito. Tasmā uccākulikānaṃ aggoti vutto. Apica pubbapatthanānubhāvena cesa anupaṭipāṭiyā pañca jāṭisatāni rājakule nibbattivā rajjam kāresiyeva. Imināpi kāraṇena uccākulikānaṃ aggoti vutto.

Pañhakamme panassa ayamanupubbikathā- ayampi hi atīte padumuttarabuddhakāle mahābhogakule nibbatto vuttanayeneva dhammassavanatthāya gato. Taṃdivasaṃ satthāraṃ ekaṃ bhikkhuṃ uccākulikānaṃ bhikkhūnaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā “mayāpi anāgate ekassa buddhassa sāsane uccākulikānaṃ bhikkhūnaṃ aggena bhavituṃ vaṭṭati”ti tathāgataṃ nimantetvā satta divasāni buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa mahādānaṃ datvā, “bhante, ahaṃ imassa dānassa phalena nāññaṃ sampattiṃ ākaṅkhāmi, anāgate pana ekassa buddhassa sāsane uccākulikānaṃ bhikkhūnaṃ aggo bhaveyyan”ti patthayitvā pādamūle nipajji.

Satthā anāgataṃ olokeno samijjhanabhāvaṃ disvā “samijjhissati te idaṃ kammaṃ, ito kappasatasahassāvasāne gotamo nāma buddho uppajjissati, tvaṃ tassa sāsane uccākulikānaṃ bhikkhūnaṃ aggo bhavissasi”ti byākāritvā bhattānumodanaṃ katvā vihāraṃ agamāsi. Sopi taṃ byākaraṇaṃ labhitvā uccākulikasaṃvattanikakammaṃ pucchitvā dhammāsānāni kāretvā tesu paccattharaṇāni santharāpetvā dhammabijaniyo dhammakathikavaṭṭaṃ uposathāgāre padīpateladānanti evaṃ yāvajīvaṃ bahuvīdhaṃ kalyāṇakammaṃ katvā tattha kālakato devesu ca manussesu ca saṃsaranto kassapadasabalassa ca amhākañca bhagavato antare bārāṇasiyaṃ kuṭumbiyaghare nibbatto.

Tena ca samayena sambahulā paccekabuddhā gandhamādanapabbatā āgamma bārāṇasiyaṃ gaṅgāya tīre phāsukaṭṭhāne nisīditvā piṇḍapātaṃ paribhūñjanti. So kuṭumbiyo tesaṃ nibaddhameva tasmīṃ ṭhāne bhattavissaggakaraṇaṃ ṇatvā (1.0152) aṭṭha pāsāṇaphalakāni attharītvā yāvajīvaṃ paccekabuddhe upaṭṭhahi. Athekaṃ buddhantaṃ devamanussesu saṃsarītvā imasmīṃ buddhuppāde kapilavatthunagare khattiyakule nibbatti. Nāmaggaḥādivase cassa **bhaddiyakumāro**ti nāmaṃ akaṃsu. So vayaṃ āgamma heṭṭhā anuruddhasutte vuttanayeneva channaṃ khattiyānaṃ abhantaro hutvā satthari anupiya-ambavane viharante satthu santike pabbajitvā arahattaṃ pāpuṇi. Atha satthā aparabhāge jetavanamahāvihāre viharanto “mama sāsane uccākulikānaṃ kāḷigodhāya putto bhaddiyatthero aggo”ti aggaṭṭhāne ṭhapesi.

Lakuṇḍakabhaddiyattheravatthu

194. Sattame mañjussarānanti madhurassarānaṃ. **Lakuṇḍakabhaddiyoti** ubbedhena rasso, nāmena bhaddiyo. Tassāpi pañhakamme ayamanupubbikathā- ayampi hi padumuttarabuddhakāle haṃsavatīnagare mahābhogakule nibbatto vuttanayeneva dhammassavanatthāya vihāraṃ gato. Tasmīṃ samaye satthāraṃ ekaṃ mañjussaraṃ bhikkhuṃ etadagge ṭhapentaṃ disvā “aho vatāhampi anāgate ayaṃ bhikkhu viya ekassa buddhassa sāsane mañjussarānaṃ bhikkhūnaṃ aggo bhaveyyan”ti cittaṃ uppādetvā satthāraṃ nimantetvā satta divasāni buddha-

ppamukhassa bhikkhusaṅghassa mahādānaṃ datvā, “bhante, ahaṃ imassa dānassa phalena na aññaṃ sampattiṃ ākaṅkhāmi, anāgate pana ekassa buddhassa sāsane mañjussarānaṃ bhikkhūnaṃ aggo bhaveyyan”ti patthayitvā satthupādamūle nipajji. Satthā anāgataṃ olokeno samijjhanabhāvaṃ disvā “samijjhissati te idaṃ kammaṃ, ito kappasatasahassāvasāne gotamo nāma buddho uppajjissati, tvaṃ tassa sāsane mañjussarānaṃ bhikkhūnaṃ aggo bhavissasi”ti byākaritvā vihāraṃ agamāsi.

Sopi taṃ byākaraṇaṃ labhitvā yāvajīvaṃ kalyāṇakammaṃ katvā tato kālakato devesu ca manussesu ca saṃsaranto vipassīsammasambuddhakāle **cittapattakokilo** nāma hutvā kheme migadāye vasanto ekadivasaṃ himavantaṃ gantvā madhuraṃ ambaphalaṃ tuṇḍena gahetvā āgacchanto bhikkhusaṅghaparivutaṃ satthāraṃ disvā cintesi- “ahaṃ aññesu divasesu rittako tathāgataṃ passāmi, ajja pana me imaṃ ambapakkaṃ puttakānaṃ (1.0153) atthāya āgataṃ. Tesāṃ aññampi āharitvā dassāmi, imaṃ pana dasabalassa dātuṃ vaṭṭati”ti otaritvā ākāse carati. Satthā tassa cittaṃ ñatvā asokattheraṃ nāma upaṭṭhākaṃ olokesi. So pattaṃ nīharitvā satthu hatthe ṭhapesi. So kokilo dasabalassa patte ambapakkaṃ patiṭṭhāpesi. Satthā tattheva nisīditvā taṃ paribhuñji. Kokilo pasannacitto punappunaṃ dasabalassa guṇe āvajjetvā dasabalaṃ vanditvā attano kulāvakaṃ gantvā sattāhaṃ pītisukhena vītināmesi. Ettakaṃ tasmīṃ attabhāve kalyāṇakammaṃ, imināssa kammena saro madhuro ahosi.

Kassapasammāsambuddhakāle pana cetiye āradde “kiṃpamāṇaṃ karoma? Sattayojanappamāṇaṃ. Atimahantaṃ etaṃ, chayojanaṃ karoma. Idampi atimahantaṃ, pañcayojanaṃ karoma, catuyojanaṃ, tiyojanaṃ, dviyojanaṃ”ti vutte ayaṃ tadā jeṭṭhavaḍḍhakī hutvā “etha, bho, anāgate sukhapatiṃjaggiyaṃ kātuṃ vaṭṭati”ti vatvā rajjuṃ ādāya parikkhipanto gāvutamattake ṭhatvā “ekekaṃ mukhaṃ gāvutaṃ gāvutaṃ hotu, cetiyaṃ yojanāvaṭṭaṃ yojanubbedhaṃ bhavissati”ti āha. Te tassa vacane aṭṭhaṃsu. Iti appamāṇassa buddhassa pamāṇaṃ akāsīti. Tena kammena nibbattanibbattaṭṭhāne aññehi hīnatarappamāṇo ahosi. So amhākaṃ satthu kāle sāvattiyaṃ mahābhogakule nibbatti. “Bhaddiyo”tissa nāmaṃ akaṃsu. So vayappatto satthari jetavanamahāvihāre paṭivasante vihāraṃ gantvā dhammadesanaṃ sutvā paṭiladdhasaddho pabbajitvā satthu santike kammaṭṭhānaṃ gahetvā vipassanāya kammaṃ karonto arahattaṃ pāpuṇi. Atha naṃ satthā aparabhāge ariyavaragaṇamajjhe nisinno mañjussarānaṃ bhikkhūnaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesi.

Piṇḍolabhāradvājattheravatthu

195. Aṭṭhame **sīhanādikānanti** sīhanādaṃ nadantānaṃ. **Piṇḍolabhāradvājoti** so kira arahattaṃ pattadivase avāpuraṇaṃ ādāya vihārena vihāraṃ pariveṇena pariveṇaṃ gantvā “yassa magge vā phale vā kaṅkhā atthi, so maṃ pucchātū”ti sīhanādaṃ nadanto vicari. Buddhānampi purato ṭhatvā “imasmim (1.0154), bhante, sāsane katabbakiccaṃ mayhaṃ matthakaṃ pattan”ti sīhanādaṃ nadi. Tasmā sīhanādikānaṃ aggo nāma jāto.

Pañhakamme panassa ayamanupubbikathā- ayaṃ kira padumuttarabuddha-kāle pabbatapāde sīhayoniyāṃ nibbato. Satthā paccūsasamaye lokaṃ volokento tassa hetusampattiṃ disvā haṃsavatiyaṃ piṇḍāya caritvā pacchābhattaṃ sīhe gocarāya pakkante tassa vasanaguhaṃ pavisitvā ākāse pallaṅkaṃ ābhujitvā nirodhaṃ samāpajjitvā nisīdi. Sīho gocaraṃ labhitvā nivatto guhādvāre ṭhito antoguhāyaṃ dasabalaṃ nisinnaṃ disvā “mama vasanaṭṭhānaṃ āgantvā añño satto nisīdituṃ samattho nāma natthi, mahanto vatāyaṃ puriso, yo antoguhāyaṃ pallaṅkaṃ ābhujitvā nisinno. Sarīrappabhāpissa samantā pharitvā gatā, mayā eva-rūpaṃ acchariyaṃ nadiṭṭhapubbaṃ. Ayaṃ puriso imasmim loke pūjaneyyānaṃ aggo bhavissati, mayāpissa yathāsatti yathābalaṃ sakkāraṃ kātuṃ vaṭṭati”ti jalajathalajāni nānākusumāni āharitvā bhūmito yāva nisinnapallaṅkaṭṭhānā pupphāsanaṃ santharitvā sabbarattiṃ sammukhaṭṭhāne tathāgataṃ namassamāno aṭṭhāsi. Punadivase purāṇapupphāni apanetvā navapupphehi āsanaṃ santhari.

Eteneva niyāmena satta divasāni pupphāsanaṃ paññāpetvā balavapītisomanassaṃ nibbattetvā guhādvāre ārakkhaṃ gaṇhi. Sattame divase satthā nirodhato vuṭṭhāya guhādvāre aṭṭhāsi. Sīhopi migarājā tathāgataṃ tikkhattuṃ padakkhiṇaṃ katvā catūsu ṭhānesu vanditvā paṭikkamitvā aṭṭhāsi. Satthā “vaṭṭissati ettako upanissayo etassā”ti vehāsaṃ abhuggantvā vihārameva gato.

Sopi sīho buddhaviyogena dukkhito kālaṃ katvā haṃsavatīnagare mahāsālakule paṭisandhiṃ gaṇhitvā vayappatto ekadivasaṃ nagaravāsīhi saddhiṃ vihāraṃ gantvā dhammadesanaṃ suṇanto satthāraṃ ekaṃ bhikkhuṃ sīhanādikānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā vuttanayeneva sattāhaṃ mahādānaṃ pavattetvā taṃ ṭhānantaraṃ patthetvā satthārā samijjhanabhāvaṃ disvā byākato yāvajivaṃ kusalaṃ katvā tattha kālakato devesu ca manussesu (1.0155) ca saṃsaranto imasmim buddhuppāde rājagahanagare brāhmaṇamahāsālakule nibbatti. Nāmena bhāradvājo nāma ahosi. So vayappatto tayo vede uggahetvā pañca māṇavasatāni mante vācento vicarati. So attano jeṭṭhakabhāvena nimantanaṭṭhānesu sabbesaṃ bhikkhaṃ sayameva sampaṭicchi. Eso kira īsakaṃ loladhātuko ahosi. So tehi māṇavehi saddhiṃ “kuhiṃ yāgu kuhiṃ bhattan”ti yāgubhattakhajjākāneva pariyesamāno carati. So gatagataṭṭhāne piṇḍameva paṭimānento caratiti **piṇḍolabhāradvājoteva** paññāyi.

So ekadivasaṃ satthari rājagahamanuppatte dhammakathaṃ sutvā paṭiladdha-saddho pabbajitvā vipassanāya kammaṃ karonto arahattaṃ pāpuṇi. Arahattaṃ pattavelāyameva avāpuraṇaṃ ādāya vihārena vihāraṃ pariveṇena pariveṇaṃ gantvā “yassa magge vā phale vā kaṅkhā atthi, so maṃ pucchātū”ti sīhanādaṃ nadanto vicari. So ekadivasaṃ rājagahaseṭṭhinā veḷuparamparāya ussāpetvā

ākāse laggitaṃ jayasumanavaṇṇaṃ candanasārapattaṃ iddhiyā ādāya sādhu-kāraṃ dadantena mahājanena parivuto vihāraṃ āgantvā tathāgatassa hatthe ṭhapesi. Satthā jānantova paṭipucchi- “kuto te, bhāradvāja, ayaṃ patto laddho”ti? So laddhakāraṇaṃ kathesi. Satthā “tvaṃ evarūpaṃ uttarimanussadhammaṃ mahājanassa dassesi, akattabbaṃ tayā katan”ti anekapariyāyena vigarahitvā “na, bhikkhave, gihīnaṃ uttarimanussadhammaṃ iddhipāṭihāriyaṃ dassetabbaṃ, yo dasseyya, āpatti dukkaṭṭassā”ti (cūḷava. 252) sikkhāpadaṃ paññāpesi.

Atha bhikkhusaṅghamajjhe kathā udapādi- “sīhanādiyatto arahattaṃ patta-divase bhikkhusaṅghamajjhe ‘yassa magge vā phale vā kaṅkhā atthi, so maṃ pucchatū’ti kathesi. Buddhānampi sammukhe attano arahattappattiṃ kathesi, aññe sāvaka tūṇhī ahesuṃ. Attano sīhanādiyabhāveneva mahājanassa pasādaṃ janetvā vehāsaṃ abhuggantvā candanasārapattañca gaṇhī”ti. Te bhikkhū ime tayopi guṇe ekato katvā satthu kathayiṃsu. Buddhā ca nāma garahitabbayuttakaṃ garahanti, paṣaṃsitabbayuttakaṃ paṣaṃsanti imasmiṃ ṭhāne therassa paṣaṃsitabbayuttameva aṅgaṃ gahetvā “tiṇṇaṃ kho pana, bhikkhave, indriyānaṃ bhāvitattā bahulikatattā (1.0156) bhāradvājo bhikkhu aññaṃ byākāsi- ‘khīṇā jāti, vusitaṃ brahmacariyaṃ, kataṃ karaṇiyaṃ, nāparaṃ itthattāyāti pajānāmi’ti. Kata-mesaṃ tiṇṇaṃ? Satindriyassa, samādhindriyassa, paññindriyassa. Imesaṃ kho, bhikkhave, tiṇṇaṃ indriyānaṃ bhāvitattā bahulikatattā bhāradvājo bhikkhu aññaṃ byākāsi- ‘khīṇā jāti, vusitaṃ brahmacariyaṃ, kataṃ karaṇiyaṃ, nāparaṃ itthattāyāti pajānāmi’”ti (saṃ. ni. 5.519) therāṃ paṣaṃsitvā sīhanādikānaṃ bhikkhūnaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesi.

Mantāṇiputtapuṇṇattheravatthu

196. Navame puṇṇo mantāṇiputtoti nāmena puṇṇo, mantāṇibrāhmaṇiyā pana so puttoti mantāṇiputto. Tassa pañhakamme ayamanupubbikathā- ayaṃ kira padumuttaradasabalassa uppattito puretameva haṃsavatīnagare brāhmaṇama-hāsālakule nibbatti. Tassa nāmaggaṇadivase gotamoti nāmaṃ akaṃsu. So vayappatto tayo vede uggaṇhitvā sabbasippesu kovido hutvā pañcamāṇavakasa-taparivāro vicaranto tayopi vede oloketvā mokkhadhammaṃ adisvā “idaṃ veda-ttayaṃ nāma kadalikkhandho viya bahi maṭṭhaṃ anto nissāraṃ, imaṃ gahetvā vicaraṇaṃ thusakoṭṭanasadisamaṃ hoti. Kiṃ me iminā”ti isipabbajjaṃ pabbajitvā brahmavihāre nibbattetvā “aparihīnajjhāno brahmalokokūpapanno bhavissāmi”ti pañcahi māṇavakasatehi saddhiṃ pabbatapādaṃ gantvā isipabbajjaṃ pabbaji. Tassa parivārāni aṭṭhārassa jaṭilasahassāni ahesuṃ. So pañca abhiññā aṭṭha samāpattiyo nibbattetvā tesampi kasiṇaparikkammaṃ ācikkhi. Te tassa ovāde ṭhatvā sabbepi pañca abhiññā aṭṭha samāpattiyo nibbattesuṃ.

Addhāne atikkante tassa gotamatāpasassa mahallakakāle padumuttaradasa-balo paṭhamābhisambodhiṃ patvā pavattitavaradhammacakko bhikkhusatasaha-ssaparivāro haṃsavatīnagaraṃ upanissāya vihāsi. So ekadivasaṃ paccūsasa-maye lokaṃ olokeno gotamatāpasassa parisāya (1.0157) arahattūpanissayaṃ

gotamatāpasassa ca “ahaṃ anāgate uppajjamānakabuddhassa sāsane dhammakathikabhikkhūnaṃ aggo bhaveyyan”ti patthanabhāvañca disvā pātova sarīrapaṭi-jaggaṇaṃ katvā attano pattacīvaraṃ sayameva gahetvā aññātakavesena gotamatāpasassa antevāsikesu vanamūlaphalāphalathāya gatesu gantvā gotamassa paṇṇasālādvāre aṭṭhāsi. Gotamo buddhānaṃ uppannabhāvaṃ ajānantopi dūrato va dasabalaṃ disvā “ayaṃ puriso lokato mutto hutvā paññāyati, yathā assa sarīranipphatti yehi ca lakkhaṇehi samannāgato agāramajjhe vā tiṭṭhanto cakkavattīrājā hoti, pabbajanto vā vivaṭṭacchado sabbaññubuddho hoti”ti ñatvā paṭhamadassaneneva dasabalaṃ abhivādetvā “ito etha bhagavā”ti buddhāsaṇaṃ paññāpetvā adāsi. Tathāgato tāpasassa dhammaṃ desayamāno nisīdi.

Tasmiṃ samaye te jaṭilā “paṇītapaṇītaṃ vanamūlaphalāphalaṃ ācariyassa datvā sesakaṃ paribhuñjissāmā”ti āgacchantā dasabalaṃ uccāsane, ācariyaṃ pana nīcāsane nisinnaṃ disvā “passatha, mayaṃ ‘imasmiṃ loke amhākaṃ ācariyena uttaritaro natthi’ti vicarāma. Idāni pana no ācariyaṃ nīcāsane nisīdāpetvā uccāsane nisinnako eko paññāyati, mahanto vatāyaṃ puriso bhavissati”ti piṭakāni gahetvā āgacchanti. Gotamatāpaso “ime maṃ dasabalassa santike vadeyyun”ti bhīto dūrato āha- “tātā, mā maṃ vandittha, sadevake loke aggapuggalo sabbesaṃ vandanāraho puriso idha nisinno, etaṃ vandathā”ti. Tāpasā “na ajānitvā ācariyo kathessati”ti sabbeva tathāgatassa pāde vandimṃsu. “Tātā, amhākaṃ aññaṃ dasabalassa dātābbayuttakaṃ bhojanaṃ natthi, imaṃ vanamūlaphalāphalaṃ dassāmā”ti paṇītapaṇītaṃ buddhānaṃ patte patiṭṭhāpesi. Satthā vanamūlaphalāphalaṃ paribhuñji. Tadanantaraṃ tāpasopi saddhiṃ antevāsikehi paribhuñji. Satthā bhattakiccaṃ katvā “dve aggasāvaka bhikkhusatasahassaṃ gahetvā āgacchantū”ti cintesi. Tasmiṃ khaṇe aggasāvako mahādevalatthero “kahaṃ nu kho satthā (1.0158) gato”ti āvajjento “satthā amhākaṃ āgamaṇaṃ paccāsīsati”ti bhikkhusatasahassaṃ gahetvā satthu santikaṃ gantvā vanditvā namassamāno aṭṭhāsi.

Gotamo antevāsike āha- “tātā, amhākaṃ añño sakkāro natthi, bhikkhusaṅgho dukkhena ṭhito. Buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa pupphāsaṇaṃ paññāpessāma, jalajathalajapupphāni āharathā”ti. Te tāvadeva pabbatapādato vaṇṇagandhasampannāni pupphāni iddhiyā āharitvā sārīputtattherassa vatthumhi vuttanayeneva āsanāni paññāpayimṃsu. Nirodhasamāpattisamāpajjanampi chattadhāraṇampi sabbaṃ vuttanayeneva veditabbaṃ.

Satthā sattame divase nirodhato vuṭṭhāya parivāretvā ṭhite tāpase disvā dhammakathikabhāve etadaggappattaṃ sāvakaṃ āmantesi- “iminā bhikkhu isigaṇena mahāsakkāro kato, etesaṃ pupphāsaṇānumodanaṃ karohī”ti. So satthu vacanaṃ sampaṭicchitvā tīṇi piṭakāni sammāsivā anumodanaṃ akāsi. Tassa desanāpariyosāne satthā sayaṃ brahmagosaṃ nicchāretvā dhammaṃ desesi. Desanāpariyosāne ṭhapetvā gotamatāpasamṃ sesā aṭṭhārasa sahassajaṭilā arahattaṃ pāpuṇimṃsu.

Gotamo pana tenattabhāvena paṭivedhaṃ kātuṃ asakko bhagavantaṃ āha- “bhagavā yena bhikkhunā paṭhamamṃ dhammo desito, ko nāma ayaṃ tumhākaṃ

sāsane”ti? Ayaṃ gotama mayhaṃ sāsane dhammakathikānaṃ aggoti. “Ahampi, bhante, imassa satta divasāni katassa adhikārassa phalena ayaṃ bhikkhu viya anāgate ekassa buddhassa sāsane dhammakathikānaṃ aggo bhaveyyan”ti patthanaṃ katvā pādamūle nipajji.

Satthā anāgataṃ oloketvā anantarāyenassa patthanāya samijjhanabhāvaṃ ṇatvā “anāgate kappasatasahassāvasāne gotamo nāma buddho uppajjissati, tvaṃ tassa sāsane dhammakathikānaṃ aggo bhavissasi”ti byākaritvā te arahattappatte tāpase “etha bhikkhavo”ti āha. Sabbe antarahitakesamassū iddhimayapattacīvara-dharā vassasaṭṭhikattherasadisā (1.0159) ahesuṃ. Satthā bhikkhusaṅghamādāya vihāraṃ gato.

Gotamopi yāvajīvaṃ tathāgataṃ paricaritvā yathābalaṃ kalyāṇakammaṃ katvā kappasatasahassaṃ devesu ca manussesu ca saṃsaritvā amhākaṃ bhagavato kāle kapilavatthunagarassa avidūre doṇavatthubrāhmaṇagāme brāhmaṇamahā-sālakule nibbatti. Tassa nāmaggaḥaṇadivase puṇṇamāṇavoti nāmaṃ akaṃsu. Satthari abhisambodhiṃ patvā pavattitavaradhammacakke anupubbena āgantvā rājagahaṃ upanissāya viharante aññāsikoṇḍaññatthero kapilavatthuṃ gantvā attano bhāgineyyaṃ puṇṇamāṇavaṃ pabbājetvā punadivase dasabalassa santikaṃ āgantvā bhagavantaṃ vanditvā āpucchitvā nivāsathāya chaddanta-dahaṃ gato. Puṇṇopi mantāṇiputto mātulena aññāsikoṇḍaññattherena saddhiṃ dasabalassa santikaṃ agantvā “mayhaṃ pabbajitakiccaṃ matthakaṃ pāpetvāva dasabalassa santikaṃ gamissāmi”ti kapilavatthusmiṃyeva ohīno yonisomanasi-kāre kammaṃ karonto nacirasseva arahattaṃ pāpuṇi. Tassa santike pabbajitaku-laputtāpi pañcasatā ahesuṃ. Thero sayāṃ dasakathāvatthulābhitāya tepi dasahi-kathāvatthūhi ovadati. Te tassa ovāde ṭhatvā sabbeva arahattaṃ pattā.

Te attano pabbajitakiccaṃ matthakaṃ pattāṃ ṇatvā upajjhāyaṃ upasaṅkamtivā āhaṃsu- “bhante, amhākaṃ kiccaṃ matthakaṃ pattāṃ, dasannañca mahākathāvatthūnaṃ lābhino, samayo no dasabalaṃ passitun”ti. Thero tesāṃ kathaṃ sutvā cintesi- “mama dasakathāvatthulābhitāṃ satthā jānāti, ahaṃ dhammaṃ desento dasa kathāvatthūni amuñcantova desemi. Mayi gacchante sabbepime bhikkhū parivāretvā gacchissanti, evaṃ gaṇasaṅgaṇikāya gantvā pana ayuttaṃ mayhaṃ dasabalaṃ passituṃ, ime tāva gantvā passantū”ti te bhikkhū āha- “āvuso, tumhe purato gantvā tathāgataṃ passatha, mama vacanena dasabalassa pāde vandatha, ahampi tumhākaṃ gatamaggena gamissāmi”ti.

Te therā sabbepi dasabalassa jātibhūmiratṭhavāsino sabbe

khīṇāsavā sabbe dasakathāvatthulābhino attano upajjhāyassa ovādaṃ abhinditvā anupubbena (1.0160) cārikaṃ carantā saṭṭhiyojanamaggaṃ atikkamma rājagahe veḷuvanamahāvihāraṃ gantvā dasabalassa pāde vanditvā ekamantaṃ nisīdiṃsu. Āciṇṇaṃ kho panetaṃ buddhānaṃ bhagavantānaṃ āgantukehi bhikkhūhi saddhiṃ paṭisammoditunti bhagavā tehi saddhiṃ “kacci, bhikkhave, khamanīyaṃ”-ti-ādinā nayena madhurapaṭisanthāraṃ katvā “kuto ca tumhe, bhikkhave, āgacchathā”ti pucchi. Tehi “jātibhūmito”ti vutte “ko nu kho, bhikkhave, jātibhūmiyaṃ jātibhūmakānaṃ bhikkhūnaṃ sabrahmacārīhi evaṃ sambhāvito attanā ca appiccho appicchakathañca bhikkhūnaṃ kattā”ti dasakathāvatthulābhiṃ bhikkhuṃ pucchi. Tepi “puṇṇo nāma, bhante, āyasmā mantāṇiputto”ti ārocayiṃsu. Taṃ kathaṃ sutvā āyasmā sārīputto therassa dassanakāmo ahoṣi.

Atha satthā rājagahato sāvattiṃ agamāsi. Puṇṇatthero dasabalassa tattha āgatabhāvaṃ sutvā “satthāraṃ passissāmi”ti gantvā antogandhakuṭiyaṃyeva tathāgataṃ sampāpuṇi. Satthā tassa dhammaṃ desesi. Thero dhammaṃ sutvā dasabalaṃ vanditvā paṭisallānatthāya andhavanaṃ gantvā aññatarasmiṃ rukkhamūle divāvihāraṃ nisīdi. Sārīputtattheropi tassa gamanaṃ sutvā sīsānulokiko gantvā okāsaṃ sallakkhetvā taṃ rukkhamaṃ upasaṅkamitvā therena saddhiṃ sammoditvā sattavisuddhikkamaṃ pucchi. Theropissa pucchitaṃ pucchitaṃ byākāsi. Te aññamaññassa subhāsitaṃ samanumodiṃsu. Atha satthā aparabhāge bhikkhusaṅghamajjhe nisinno theram dhammakathikānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Mahākaccānattheravatthu

197. Dasame **saṃkhittena bhāsitassā**ti saṃkhittena kathitadhammassa. **Vitthārena atthaṃ vibhajantānanti** taṃ desanaṃ vitthāretvā atthaṃ vibhajamānānaṃ. Aññe kira tathāgatassa saṅkhepavacanaṃ atthavasena vā pūretuṃ sakkonti byañjanavasena vā, ayaṃ pana thero ubhayavasenapi sakkoti. Tasmā aggoti vutto. Pabbapatthanāpi cassa evarūpāva.

Ayaṃ (1.0161) panassa pañhakamme anupubbikathā- ayaṃ kira padumuttarasammāsambuddhakāle gahapatimahāsālakule nibbattitvā vuddhippatto ekadivasam vuttanayeneva vihāraṃ gantvā parisapariyante ṭhito dhammaṃ suṇanto satthāraṃ attanā saṃkhittena bhāsitassa vitthārena atthaṃ vibhajantānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ ekaṃ bhikkhuṃ disvā “mahanto vatāyaṃ bhikkhu, yaṃ satthā evaṃ vaṇṇeti, mayāpi anāgate ekassa buddhassa sāsane evarūpena bhavituṃ vaṭṭati”ti satthāraṃ nimantetvā vuttanayeneva sattāhaṃ mahādānaṃ datvā, “bhante, ahaṃ imassa sakkārassa phalena na aññaṃ sampattiṃ patthemī, anāgate pana ekassa buddhassa sāsane ito sattadivasamatthake tumhehi ṭhānantare ṭhapitabhikkhu viya ahampi taṃ ṭhānantaraṃ labheyyaṃ”ti patthanaṃ katvā pādamaṃ nipajji. Satthā anāgataṃ olokento “samijjhissati imassa kulaputtassa patthanaṃ”ti disvā “ambho, kulaputta, anāgate kappasatasahassāvasāne gotamo nāma buddho uppajjissati, tvaṃ tassa sāsane saṃkhittena bhāsitassa vitthārena atthaṃ vibhajantānaṃ aggo bhavissasi”ti byākaritvā anumodanaṃ katvā pakkāmi.

Sopi kulaputto yāvajīvaṃ kusalaṃ katvā kappasatasahassaṃ devamanussesu saṃsaritvā kassapabuddhakāle bārāṇasiyaṃ kulagehe paṭisandhiṃ gahetvā satthari parinibbute suvaṇṇacetiyakaraṇaṭṭhānaṃ gantvā satasahassagghanikāya suvaṇṇiṭṭhakāya pūjaṃ katvā “bhagavā mayhaṃ nibbattanibbattaṭṭhāne sarīraṃ suvaṇṇavaṇṇaṃ hotū”ti patthanaṃ akāsi. Tato yāvajīvaṃ kusalakammaṃ katvā ekaṃ buddhantaṃ devamanussesu saṃsaritvā amhākaṃ dasabalassa uppattikāle ujjeninagare purohitassa gehe nibbatti. Tassa nāmaggaṇadivase “mayhaṃ putto suvaṇṇavaṇṇasarīro attanāva attano nāmaṃ gahetvā āgato”ti kañcanaṃ ānavotevassa nāmaṃ akaṃsu. So vuddhimanvāya tayo vede uggaṇhitvā pitu accayena purohitaṭṭhānaṃ labhi. So gottavasena kaccāno nāma jāto.

Caṇḍapajjotarājā amacce sannipātetvā āha- “buddho loke nibbatto, taṃ ānetuṃ samatthā gantvā ānetha tātā”ti. Deva, añño dasabalaṃ ānetuṃ samattho nāma natthi, ācariyo kaccānabrāhmaṇova (1.0162) samattho, taṃ paṇiṇathāti. Rājā taṃ pakkosāpetvā, “tāta, dasabalassa santikaṃ gacchāhi”ti āha. Gantvā pabbajituṃ labhanto gamissāmi, mahārājāti. Yaṃkiñci katvā tathāgataṃ ānehi, tātāti. So “buddhānaṃ santikaṃ gacchantassa mahāparisāya kammaṃ natthi”ti attatṭhamo agamāsi. Athassa satthā dhammaṃ desesi. Desanāpariyosāne saddhiṃ sattahi janehi saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi. Satthā “etha bhikkhavo”ti hatthaṃ pasāresi. Taṃkhaṇaṃyeva sabbeva antarahitakesamassū iddhimayapattacīvara-dharā vassasatṭhikattherā viya jātā.

Thero attano kicce matthakaṃ patte tuṅhībhāvena anisīditvā kāḷudāyitthero viya satthu ujjenigamanatthāya gamanavaṇṇaṃ kathesi. Satthā tassa vacanaṃ sutvā “kaccāno attano jātibhūmiyaṃ mama gamanaṃ paccāsīsatī”ti aññāsi. Buddhā ca nāma ekaṃ kāraṇaṃ paṭicca gantuṃ ayuttaṭṭhānaṃ na gacchanti. Tasmā therā āha- “tvamaṃyeva bhikkhu gaccha, tayi gatepi rājā pasīdissatī”ti. Thero “buddhānaṃ dve kathā nāma natthi”ti tathāgataṃ vanditvā attanā saddhiṃ āgatehi sattahi bhikkhūhi saddhiṃ ujjeniṃ gacchanto antarāmagge telapanāḷi nāma nigamo, tattha piṇḍāya cari. Tasmīṃ ca nigame dve seṭṭhidhītarō. Tāsu ekā pariṇiṇakule nibbattā duggatā mātāpitūnaṃ accayena dhātiṃ nissāya jīvati. Attabhāvo panassā samiddho, kesā aññāhi ativiya dīghā. Tasmīṃyeva nigame aññā issara-seṭṭhikulassa dhītā nikkesikā. Sā tato pubbe tassā samīpaṃ pesetvā “sataṃ vā sahasaṃ vā dassāmī”ti vatvāpi kese āharāpetuṃ nāsakki.

Tasmīṃ pana divase sā seṭṭhidhītā mahākaccānattherāṃ sattahi bhikkhūhi parivutaṃ tucchapattaṃ āgacchantaṃ disvā “ayaṃ suvaṇṇavaṇṇo eko brahmabandhubhikkhu yathādhoteneva pattena āgacchati, mayhañca aññaṃ dhanaṃ natthi. Asukaseṭṭhidhītā pana imesaṃ kesānaṃ atthāya pesesi. Idāni ito laddha-uppādena sakkā therassa deyyadhammaṃ dātun”ti dhātiṃ pesetvā there nimaṇtetvā antogehe nisīdāpesi. Therānaṃ nisinnakāle gabbhaṃ pavisitvā dhātiyā attano kese kappāpetvā, “amma (1.0163), ime kese asukāya nāma seṭṭhidhītāya datvā yaṃ sā deti, taṃ āhara, ayyānaṃ piṇḍapātaṃ dassāmā”ti. Dhāti piṭṭhihātthena assūni puñchitvā ekena hatthena hadayamaṃsaṃ sandhāretvā therānaṃ santike paṭicchādetvā te kese ādāya tassā seṭṭhidhītāya santikaṃ gatā.

Paṇiyam nāma sāravantampi sayam upanītam gāravam na janeti, tasmā sā seṭṭhidhītā cintesi- “aham pubbe bahunāpi dhanena ime kese āharāpetum nāsakkhiṃ, idāni pana chinnakālato paṭṭhāya na yathāmūlameva labhissati”ti. Dhātiṃ āha- “aham pubbe tava sāminiṃ bahunāpi dhanena kese āharāpetum nāsakkhiṃ, yattha katthaci vinipātā pana nijjivakesā nāma aṭṭha kahāpaṇe agghanti”ti aṭṭheva kahāpaṇe adāsi. Dhāti kahāpaṇe āharitvā seṭṭhidhītāya adāsi. Seṭṭhidhītā ekekaṃ piṇḍapātam ekekakahāpaṇagghanakaṃ katvā therānaṃ dāpesi. Thero āvajjitvā seṭṭhidhītāya upanissayaṃ disvā “kahaṃ seṭṭhidhītā”ti pucchi. Gabbhe, ayyāti. Pakkosatha nanti. Sā ca theresu gāravena ekavacaneneva āgantvā there vanditvā balavasaddhaṃ uppādesi. Sukhette patiṭṭhitapiṇḍapāto diṭṭheva dhamme vipākaṃ detiti saha therānaṃ vandanena kesā pakatibhāveyeva aṭṭhaṃsu. Therāpi taṃ piṇḍapātam gahetvā passantiyāyeva seṭṭhidhītāya vehāsaṃ abbhuggantvā kañcanavanuyyāne otariṃsu.

Uyyānapālo theram disvā rañño santikaṃ gantvā “deva, me ayyo purohito kaccāno pabbajitvā uyyānamāgato”ti āha. Rājā caṇḍapajjoto uyyānaṃ gantvā katabhattakiccaṃ theram pañcapatiṭṭhitena vanditvā ekamantaṃ nisinno “kahaṃ, bhante, bhagavā”ti pucchi. Sathā sayam anāgantvā maṃ pesesi mahārājāti. Kahaṃ, bhante, aija bhikkhaṃ alatthāti? Thero rañño pucchāsabhāgena sabbaṃ seṭṭhidhītāya kataṃ dukkaraṃ ārocesi. Rājā therassa vasanaṭṭhānaṃ paṭiyādetvā theram nimantetvā nivesanaṃ gantvā seṭṭhidhītaram āṇāpetvā aggamaheṣiṭṭhāne ṭhapesi. Imissā itthiyā diṭṭhadhammikova yasapaṭilābho ahosi.

Tato (1.0164) paṭṭhāya rājā therassa mahāsakkāraṃ karoti. Therassa dhammakathāya pasīditvā mahājano therassa santike pabbaji. Tato paṭṭhāya sakalana-garaṃ ekakāsāvapajjotaṃ isivātapaṭivātaṃ ahosi. Sāpi devī gabbhaṃ labhitvā dasamāsaccayena puttaṃ vijāyi. Tassa nāmaggaḥādivase gopālakumāroti mātāmahaseṭṭhino nāmaṃ akaṃsu. Sā puttassa nāmavasena gopālamātā nāma devī jātā. Sā devī there ativiya pasīditvā rājānaṃ sampaṭicchāpetvā kañcanavanuyyāne therassa vihāraṃ kāresi. Thero ujjeninagaraṃ pasādetvā puna satthu santikaṃ gato. Atha sathā aparabhāge jetavane viharanto madhupiṇḍikasuttaṃ (ma. ni. 1.199 ādayo) kaccānapeyyālaṃ (ma. ni. 3.279 ādayo) pārāyanasuttanti ime tayo suttante aṭṭhuppattiṃ katvā theram saṃkhittena bhāsitassa vitthārena atthaṃ vibhajantānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesiti.

Paṭhamavaggavaṇṇanā.

14. Etadaggavaggo

(14) 2. dutiya-etadaggavaggo

Cūḷapanthakattheravatthu

198-200. Dutiyassa paṭhame **manomayanti** manena nibbattitaṃ. “Manomayena kāyena, iddhiyā upasaṅkamī”ti (theragā. 901) vuttatṭhānasmiñhi manena katakāyo manomayakāyo nāma jāto. “Aññataraṃ manomayaṃ kāyaṃ upapajjati”ti (cūḷava. 333) vuttatṭhāne manena nibbattitakāyo manomayakāyo nāma jāto. Aya-midha adhippeto. Tattha aññe bhikkhū manomayaṃ kāyaṃ nibbattentā tayo vā cattāro vā nibbattenti, na bahuke. Ekasadiseyeva ca katvā nibbattenti ekavidha-meva kammaṃ kurumāne. Cūḷapanthakatthero pana ekāvajjanena samaṇasa-hassaṃ māpesi. Dvepi ca jane na ekasadisē akāsi na ekavidhaṃ kammaṃ kuru-māne. Tasmā manomayaṃ kāyaṃ abhinimminantānaṃ aggo nāma jāto.

Cetovivaṭṭakusalānampi (1.0165) cūḷapanthakova aggo, saññāvivaṭṭakusalānaṃ pana mahāpanthakatthero aggoti vutto. Tattha cūḷapanthakatthero catunnaṃ rūpāvacarajjhānānaṃ lābhitāya “cetovivaṭṭakusalō”ti vutto, mahāpanthakatthero catunnaṃ arūpāvacarajjhānānaṃ lābhitāya “saññāvivaṭṭakusalō”ti vutto. Cūḷapanthako ca samādhikusalatāya cetovivaṭṭakusalō nāma, mahāpanthako vipassanākusalatāya saññāvivaṭṭakusalō nāma. Eko cettha samādhilakkhaṇe cheko, eko vipassanālakkaṇe. Tathā eko samādhigāḷho, eko vipassanāgāḷho. Eko cettha aṅgasamkhitte cheko, eko ārammaṇasamkhitte. Tathā eko aṅgavavattāne cheko, eko ārammaṇavavattāneti evamettha yojanā kātābbā.

Apica cūḷapanthakatthero rūpāvacarajjhānalābhī hutvā jhānaṅgehi vuṭṭhāya arahattaṃ pattoti cetovivaṭṭakusalō, mahāpanthako arūpāvacarajjhānalābhī hutvā jhānaṅgehi vuṭṭhāya arahattaṃ pattoti saññāvivaṭṭakusalō. Ubhopi panthe jātattā panthakā nāma jātā. Tesam paṭhamajāto mahāpanthako nāma, pacchājāto cūḷapanthako nāma.

Imesaṃ pana ubhinnampi pañhakamme ayamanupubbikathā- atīte kira padu-muttarabuddhakāle haṃsavatīnagaravāsino dve bhātikā kuṭumbikā saddhā pasannā nibaddhaṃ satthu santikaṃ gantvā dhammaṃ suṇanti. Tesu ekadivasaṃ kaniṭṭho sathhāraṃ dvīhaṅgehi samannāgataṃ ekaṃ bhikkhuṃ “mama sāsane manomayaṃ kāyaṃ abhinimminantānaṃ cetovivaṭṭakusalānañca ayaṃ bhikkhu aggo”ti etadaggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā cintesi- “mahā vatāyaṃ bhikkhu eko hutvā dve aṅgāni paripūretvā carati, mayāpi anāgate ekassa buddhassa sāsane aṅgadvayapūrakena hutvā vicarituṃ vaṭṭati”ti. So purimanayeneva sathhāraṃ nimantetvā sattāhaṃ mahādānaṃ datvā evamāha- “yaṃ, bhante, bhikkhuṃ tumhe ito sattadivasaṃ matthake manomayaṅgena ca cetovivaṭṭakusalāṅgena ca ‘ayaṃ mama sāsane aggo’ti etadagge ṭhapayittha, ahampi imassa adhikārakammasa phalena so bhikkhu viya aṅgadvayapūrako bhavēyyan”ti patthanaṃ akāsi.

Sathhā (1.0166) anāgataṃ oloketvā anantarāyenassa patthanāya

samijhanabhāvaṃ disvā “anāgate kappasatasahassāvasāne gotamo nāma buddho uppajjissati, so taṃ imasmiṃ ṭhānadvaye ṭhapessati”ti byākaritvā anumodanaṃ katvā pakkāmi. Bhātāpissa ekadivasam sathhāraṃ saññāvivaṭṭakusalaṃ bhikkhuṃ etadaggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā tatheva adhikāraṃ katvā patthanaṃ akāsi, sathhāpi taṃ byākāsi.

Te ubhopi janā sathhari dharamāne kusalakammaṃ karitvā sathu parinibbutakāle sarīracetiye suvaṇṇapūjaṃ katvā tato cutā devaloke nibbattā. Tesam devamanussesu saṃsaranānaṃyeva kappasatasahassaṃ atikkantaṃ. Tattha mahāpanthakassa antarā katakalyāṇakammaṃ na kathiyati, cūḷapanthako pana kassapa-bhagavato sāsane pabbajitvā vīsati vassasahassāni odātakasiṇakammaṃ katvā devapure nibbatti. Atha amhākaṃ sathhā abhisambodhiṃ patvā pavattitavaradhammacakko rājagahaṃ upanissāya veḷuvanamahāvihāre paṭivasati.

Imasmiṃ ṭhāne ṭhatvā imesaṃ dvinnaṃ nibbattiṃ kathetuṃ vaṭṭati. Rājagahe kira dhanaseṭṭhikulassa dhītā attano dāseneva saddhiṃ santhavaṃ katvā “aññepi me imaṃ kammaṃ jāneyyun”ti cintetvā evamāha- “amhehi imasmiṃ ṭhāne vasituṃ na sakkā, sace me mātāpitaro imaṃ dosaṃ jānissanti, khaṇḍā-khaṇḍaṃ karissanti, videsaṃ gantvā vasissāmā”ti hatthasāraṃ gahetvā aggadvārena nikkhamitvā “yattha vā tattha vā aññehi ajānanaṭṭhānaṃ gantvā vasissāmā”ti ubhopi agamaṃsu.

Tesaṃ ekasmiṃ ṭhāne vasantānaṃ saṃvāsamanvāya tassā kucchiyaṃ gabbho paṭiṭṭhāsi. Sā gabbhassa paripākaṃ āgamma sāmikena saddhiṃ mantesi- “gabbho me paripākaṃ gato, ñātimittādivirahite ṭhāne gabbhavuṭṭhānaṃ nāma ubhinnaṃpi amhākaṃ dukkhameva, kulagehameva gacchāmā”ti. So “ajja gacchāma, sve gacchāmā”ti divase atikkamāpesi. Sā cintesi- “ayaṃ bālo attano dosamahantāya gantuṃ na ussahati, mātāpitaro ca nāma ekantahitā, ayaṃ gacchatu vā mā vā, mayā gantuṃ vaṭṭati”ti. Tasmaṃ gehā nikkhante sā gehe parikkhāraṃ paṭisāmetvā attano kulagharaṃ gatabhāvaṃ anantaragehavāsīnaṃ ārocetvā maggaṃ paṭipajji.

Atha (1.0167) so puriso gharaṃ āgato taṃ adisvā paṭivissake pucchitvā “kulagharaṃ gatā”ti sutvā vegena anubandhitvā antarāmagge sampāpuṇi. Tassāpi tatheva gabbhavuṭṭhānaṃ ahosi. So “kiṃ idaṃ bhadda”ti pucchi. Sāmi eko putto jātoti. Idāni kiṃ karissāmāti? Yassa atthāya mayaṃ kulagharaṃ gacchāma, taṃ kammaṃ antarāva nipphannaṃ, tattha gantvā kiṃ karissāma, nivattāmāti dvepi ekacittā hutvā nivattiṃsu. Tassa dārakassa ca panthe jātattā panthakoti nāmaṃ akaṃsu. Tassā nacirasseva aparopi gabbho paṭiṭṭhahi. Sabbaṃ purimanayeneva vitthāretabbaṃ. Tassāpi dārakassa panthe jātattā paṭhamajātassa mahāpanthakoti nāmaṃ katvā pacchājātassa cūḷapanthakoti nāmaṃ akaṃsu.

Te dvepi dārake gahetvā attano vasanaṭṭhānameva gatā. Tesam tattha vasantānaṃ ayaṃ mahāpanthakadārako aññe dārakajane “cūḷapitā mahāpitā ayyako ayyikā”ti vadante sutvā mātaraṃ paṭipucchi- “amma, aññe dārakā kathenti ‘ayyako ayyikā’ti, kiṃ amhākaṃ ñātakā natthi”ti? Āma, tāta, tumhākaṃ ettha ñātakā natthi, rājagahanagare pana vo dhanaseṭṭhi nāma ayyako, tattha

tumhākaṃ bahū ñātakāti. Kasmā tattha na gacchatha ammāti? Sā attano agama-nakāraṇaṃ puttassa akathetvā puttesu punappunaṃ kathentesu sāmikamāha-
“ime dārakā ativiya maṃ kilamenti, kiṃ no mātāpitaro disvā maṃsaṃ khādissanti,
ehi dārakānaṃ ayyakakulaṃ dassemā”ti. Ahaṃ sammukhā bhavituṃ na sakkhi-
ssāmi, taṃ pana nayissāmīti. “Sādhu sāmi, yena kenaci upāyena dārakānaṃ
ayyakakulameva daṭṭhuṃ vaṭṭati”ti dvepi janā dārake ādāya anupubbena rāja-
gahaṃ patvā nagaradvāre ekissā sālāya nivāsaṃ katvā dārakamātā dve dārake
gahetvā āgatabhāvaṃ mātāpitūnaṃ ārocāpesi.

Te taṃ sāsanaṃ sutvā saṃsāre saṃsarantānaṃ na putto na dhītā nāma natthi,
te amhākaṃ mahāparādhikā, na sakkā tehi amhākaṃ cakkhupathe ṭhātuṃ.
Ettakaṃ pana dhanaṃ gahetvā dvepi janā phāsukaṭṭhānaṃ gantvā jīvantu,
dārake pana idha pesentūti. Seṭṭhidhītā mātāpitūhi pesitaṃ dhanaṃ gahetvā
dārake āgatadūtānaṃ hattheyeva datvā pesesi (1.0168). Dārakā ayyakakule
vaḍḍhanti. Tesu cūḷapanthako atidharo, mahāpanthako pana ayyakena saddhiṃ
dasabalassa dhammakathaṃ sotuṃ gacchati. Tassa niccaṃ satthu sammukhe
dhammaṃ suṇantassa pabbajjāya cittaṃ nami. So ayyakaṃ āha- “sace tumhe
anujāneyyātha, ahaṃ pabbajjeyyan”ti. “Kiṃ vadesi, tāta, mayhaṃ sakalaloka-
ssapi pabbajjato taveva pabbajjā bhaddikā. Sace sakkosi, pabbaja, tātā”ti sampa-
ṭicchitvā satthu santikaṃ gato. Satthā “kiṃ, mahāseṭṭhi, dārako te laddho”ti? “Āma,
bhante, ayaṃ dārako mayhaṃ nattā, tumhākaṃ santike pabbajāmīti vadati”ti āha.

Satthā aññataraṃ piṇḍacārikaṃ “imaṃ dārakaṃ pabbājehi”ti āṇāpesi. Thero
tassa tacapañcakakammaṭṭhānaṃ ācikkhitvā pabbājesi. So bahuṃ buddhava-
canaṃ uggaṇhitvā paripuṇṇavasso upasampadaṃ labhi. Upasampanno hutvā
yonisomanasikāre kammaṃ karonto catunnaṃ arūpāvacarajjhānānaṃ lābhī
hutvā jhānaṅgehi vuṭṭhāya arahattaṃ pāpuṇi. Iti so saññāvivaṭṭakusalānaṃ aggo
jāto. So jhānasukhena phalasukhena vītināmento cintesi- “sakkā nu kho imaṃ
sukhaṃ cūḷapanthakassa dātun”ti. Tato ayyakaseṭṭhissa santikaṃ gantvā “mahā-
seṭṭhi sace tumhe sampaṭicchatha, ahaṃ cūḷapanthakaṃ pabbājeyyan”ti āha.
Pabbājetha, bhanteti. Thero cūḷapanthakadārakaṃ pabbājetvā dasasu sīlesu pati-
ṭṭhāpesi. Cūḷapanthakasāmaṇero bhātikassa santike.

“Padumaṃ yathā kokanadaṃ sugandhaṃ,

pāto siyā phullamavītagandhaṃ;

aṅgīrasaṃ passa virocamaṇaṃ,

tapantamādiccamivantalikkhe”ti. (saṃ. ni. 1.123; a. ni. 5.195)-

Imaṃ gāthaṃ gaṇhāti. Gahitagahitapadaṃ uparūparipadaṃ gaṇhantassa nassati.
Tassa imaṃ gāthaṃ gahetuṃ vāyamantasseva cattāro māsā atikkantā. Atha naṃ
mahāpanthako āha- “cūḷapanthaka, tvaṃ imasmiṃ sāsane abhabbo, catūhi
māsehi ekagāthampi gahetuṃ na sakkosi, pabbajitakiccaṃ pana tvaṃ kathaṃ (1.0169)
matthakaṃ pāpessasi, nikkhama ito”ti. So therena paṇāmito vihārapaccante roda-
māno aṭṭhāsi.

Tena samayena satthā rājagahaṃ upanissāya jīvakambavane viharati. Tasmīṃ
samaye jīvako purisaṃ pesesi “pañcahi bhikkhusatehi saddhiṃ satthāraṃ nima-

ntehi”ti. Tena kho pana samayena mahāpanthako bhattuddesako hoti. So “pañcannaṃ bhikkhusatānaṃ bhikkhaṃ sampañicchatha, bhante”ti vutto “cūḷapanthakam ṭhapetvā sesānaṃ sampañicchāmi”ti āha. Cūḷapanthako taṃ kathaṃ sutvā bhiiyosomattāya domanassappatto ahosi. Satthā cūḷapanthakassa khedaṃ disvā “cūḷapanthako mayi gate bujjhissati”ti gantvā avidūre ṭhāne attānaṃ dassetvā “kiṃ tvam, panthaka, rodasi”ti āha. Bhātā maṃ, bhante, paṇāmetīti. Panthaka, tuyhaṃ bhātikassa parapuggalānaṃ āsayānusayaññaṃ natthi, tvam buddhaveneyyapuggalo nāmāti iddhiyā abhisankharitvā suddhaṃ coḷakhaṇḍaṃ adāsi “imaṃ gahetvā ‘rajoharaṇaṃ rajoharaṇaṃ’ti vatvā bhāvehi panthakā”ti.

So satthārā dinnam coḷakhaṇḍaṃ “rajoharaṇaṃ rajoharaṇaṃ”ti hatthena parimajjanto nisīdi. Tassa parimajjantassa lomāni kiliṭṭhadhātukāni jātāni. Puna parimajjantassa ukkhaliparipuñchanasadisaṃ jātaṃ. So ñāṇaparipākaṃ āgamma tattha khayavayaṃ paṭṭhapetvā cintesi- “idaṃ coḷakhaṇḍaṃ pakatiyā paṇḍaraṃ parisuddhaṃ, upādinnakasarāmaṃ nissāya kiliṭṭhaṃ jātaṃ, idaṃ cittampi evaṃgatikamevā”ti. Samādhiṃ bhāvetvā cattāri rūpāvacarajjhānāni pādakāni katvā saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi. So manomayajjhānalābhī hutvā eko hutvā bahudhā, bahudhā hutvā eko bhavituṃ samatto ahosi. Arahattamaggeneva cassa tepiṭakañca cha abhiññā ca āgamiṃsu.

Punadivase satthā ekūnehi pañcahi bhikkhusatehi saddhiṃ gantvā jīvakassa nivesane nisīdi. Cūḷapanthako pana attano bhikkhāya asampañicchittattāyeva na gato. Jivako yāguṃ dātuṃ ārabhi, satthā hatthena pattaṃ pidahi. Kasmā, bhante, na gaṇhathāti? Vihāre eko bhikkhu atthi jivakāti (1.0170). So purisaṃ paṇiṇi “gaccha, bhaṇe, vihāre nisinnaṃ ayyaṃ gahetvā ehi”ti. Cūḷapanthakattheropi tassa purisassa pure āgamanāyeva bhikkhusahassaṃ nimminivā ekampi ekena asadisam, ekassapi ca cīvaravicāraṇādisamaṇakammaṃ aññaena asadisam akāsi. So puriso vihāre bhikkhūnaṃ bahubhāvaṃ disvā gantvā jīvakassa kathesi- “bhante, imasmiṃ vihāre bhikkhusaṅgho bahutaro, tato pakkositabbaṃ bhadantaṃ na jānāmi”ti. Jivako satthāraṃ paṭipucchi- “konāmo, bhante, vihāre nisinnabhikkhū”ti? Cūḷapanthako nāma jivakāti. Gaccha bho “cūḷapanthako nāma kataro”ti pucchitvā ānehīti. So vihāraṃ gantvā “cūḷapanthako nāma, bhante, kataro”ti pucchi. “Ahaṃ cūḷapanthako ahaṃ cūḷapanthako”ti bhikkhusahassampi kathesi. So punāgantvā jīvakassa kathesi “sahassamattā bhikkhū sabbepi ‘ahaṃ cūḷapanthako ahaṃ cūḷapanthako’ti kathenti, ahaṃ ‘asuko nāma pakkositabbo’ti na jānāmi”ti. Jivakopi paṭividdhasaccatāya “iddhimā bhikkhū”ti nayato ñatvā “paṭhamaṃ kathanabhikkhumeva ‘tumhe satthā pakkosati’ti vatvā cīvarakaṇṇe gaṇha tātā”ti āha. So vihāraṃ gantvā tathā akāsi, tāvadeva sahassamattā bhikkhū antaradhāyiṃsu. So theram gahetvā agamāsi. Satthā tasmīṃ khaṇe yāguṃ gaṇhi.

Dasabale bhattakiccaṃ katvā vihāraṃ gate dhammasabhāyaṃ kathā udapādi “yāva mahantā vata buddhā nāma cattāro māse ekagāthaṃ gaṇhituṃ asakkontaṃ bhikkhuṃ evaṃmahiddhikaṃ akaṃsū”ti. Satthā tesam bhikkhūnaṃ cittācāraṃ ñatvā gantvā paññattāsane nisajja “kiṃ vadetha, bhikkhave”ti pucchi. Na bhagavā

aññaṃ kiñci kathema, cūḷapanthakena tumhākaṃ santikā mahālābho laddhoti tumhākaṃyeva guṇaṃ kathamāti. Anacchariyaṃ, bhikkhave, idāni mayhaṃ ovādaṃ katvā lokuttaradāyajjalābho, ayaṃ atītepi aparipakkaññaṃe ṭhitassa mayhaṃ ovādaṃ katvā lokiyadāyajjaṃ labhīti. Bhikkhū “kadā, bhante”ti āyāciṃsu. Satthā tesāṃ bhikkhūnaṃ atītaṃ āharitvā dassesi.

Bhikkhave, atīte bārāṇasīnagare brahmadatto nāma rājā rajjaṃ kāresi. Tasmim̐ samaye cūḷakaseṭṭhi nāma paṇḍito byatto sabbanimittāni (1.0171) jānāti. So eka-divasaṃ rājūpaṭṭhānaṃ gacchanto antaravīthiyaṃ matamūsikaṃ disvā tasmim̐ khaṇe nakkhattaṃ samānetvā idamāha- “sakkā cakkhumatā kulaputtana imaṃ undūraṃ gahetvā dārabharaṇaṃca kātuṃ kammante ca payojetun”ti. Aññataro duggatakulaputto taṃ seṭṭhissa vacanaṃ sutvā “nāyaṃ ajānitvā kathessatī”ti mūsikaṃ gahetvā ekasmim̐ āpaṇe biḷārassatthāya datvā kākaṇikaṃ labhi. Tāya kākaṇikāya phāṇitaṃ kiṇitvā ekena kuṭena pāṇiyaṃ gaṇhitvā araññato āgacchante mālākāre disvā thokaṃ thokaṃ phāṇitakhaṇḍaṃ datvā uḷuṅkena pāṇiyaṃ adāsi. Te tassa ekekaṃ pupphamuṭṭhiṃ adamsu. So tena pupphamūlena punadivasepi phāṇitaṃca pāṇiyaghaṭaṃca gahetvā pupphārāmaṃeva gato. Tassa taṃdivasaṃ mālākārā adḍha-ocitake pupphagacche datvā agamaṃsu. So nacirasseva iminā upāyena aṭṭha kahāpaṇe labhi.

Puna ekasmim̐ vātavuṭṭhidivase chaḍḍita-uyyānaṃ gantvā patitadārūnaṃ rāsīm̐ katvā nisinno rājakumbhakārassa santikā soḷasa kahāpaṇe labhi. So catuvīsatiyā kahāpaṇesu jātesu “atthi ayaṃ upāyo mayhan”ti nagaradvārato avidūre ṭhāne ekaṃ pāṇiyacāṭiṃ ṭhapetvā pañcasate tiṇahārake pāṇiyena upaṭṭhahi. Te āhaṃsu- “tvam̐, samma, amhākaṃ bahupakāro, kiṃ te karomā”ti? Sopi “mayhaṃ kicce uppanne karissathā”ti vatvā ito cito ca vicaranto thalapathakammikena ca jalapathakammikena ca saddhiṃ mittasanthavaṃ akāsi. Tassa thalapathakammiko “sve imaṃ nagaraṃ assavāṇijako pañca assasatāni gahetvā āgamissatī”ti ācikkhi. So tassa vacanaṃ sutvā tiṇahārakānaṃ saññaṃ datvā ekekaṃ tiṇakalāpaṃ diguṇaṃ katvā āharāpesi. Atha so assānaṃ nagaraṃ pavitṭhavelāya tiṇakalāpasahassaṃ antaradvāre rāsīm̐ katvā nisīdi.

Assavāṇiḥo sakalanagare assānaṃ cāriṃ alabhitvā tassa sahasaṃ datvā taṃ tiṇaṃ gaṇhi.

Tato katipāhaccayenassa samuddakammikasahāyako ārocesi “paṭṭanaṃ mahānāvā āgatā”ti. So “atthi ayaṃ upāyo”ti aṭṭhahi (1.0172) kahāpaṇehi sabbaparivārasampannaṃ tāvakālikaṃ rathaṃ gahetvā nāvāpaṭṭanaṃ gantvā ekaṃ aṅgulimuddikaṃ nāvikaṃ saccakāraṃ datvā avidūre ṭhāne sāṇiṃ parikkhipāpetvā tattha nisinno purise āṇāpesi “bāhirakesu vāṇijesu āgatesu tatiyena paṭihārena ārocethā”ti. “Nāvā āgatā”ti sutvā bārāṇasito satamattā vāṇijā “bhaṇḍaṃ gaṇhāmā”ti āgamaṃsu. Bhaṇḍaṃ tumhe na labhissatha, asukaṭṭhāne nāma mahāvāṇijena sacca-kāro dinnoti. Te tesāṃ sutvā tassa santikaṃ āgatā, pādamaṅglikapurisā purimasāññāvasena tatiyena paṭihārena tesāṃ āgatabhāvaṃ ārocesuṃ. Te satamattāpi vāṇijā ekekaṃ sahasaṃ datvā tena saddhiṃ nāvāya pattikā hutvā puna ekekaṃ sahasaṃ datvā pattiṃ vissajjāpetvā bhaṇḍaṃ attano santakaṃ akaṃsu. So puriso dve satahasaṇi gahetvā bārāṇasiṃ āgantvā “kataññunā bhavituṃ vaṭṭati”ti ekaṃ satahasaṃ gahetvā cūlaseṭṭhissa santikaṃ gato.

Atha taṃ cūlaseṭṭhi “kiṃ te, tāta, katvā idaṃ dhaṇaṃ laddhaṃ”ti pucchi. So “tumhehi kathita-upāye ṭhatvā catumāsabbhantareyeva laddhaṃ”ti āha. Seṭṭhi tassa vacanaṃ sutvā “idāni evarūpaṃ dāraṃ parasantakaṃ kātuṃ na vaṭṭati”ti vayappattaṃ dhītaraṃ datvā sakalakuṭumbassa sāmikaṃ akāsi. Sopi kulaputto seṭṭhino accayena tasmimṃ nagare seṭṭhiṭṭhānaṃ gahetvā yāvatāyukaṃ ṭhatvā yathākammaṃ gato. Satthā dve vatthūni kathetvā anusandhiṃ ghaṭetvā abhisambuddhakāle imaṃ gāthamāha-

“Appakenapi medhāvī, pābhatena vicakkhaṇo;

samuṭṭhāpeti attānaṃ, aṇuṃ aggimva sandhaman”ti. (jā. 1.1.4);

Iti satthā dhammasabhāyaṃ sannisinnānaṃ imaṃ kāraṇaṃ dassesi. Ayaṃ dvinnampi mahāsāvakaṇaṃ pubbapatthanato paṭṭhāya anupubbikathā. Aparabhāge pana satthā ariyagaṇaparivuto dhammāsane nisinno manomayaṃ kāyaṃ abhinimminantānaṃ cetovivaṭṭakusalānaṃ cūlapanthakatheraṃ aggaṭṭhāne ṭhapesi, saññāvivaṭṭakusalānaṃ mahāpanthakanti.

Subhūtitheravatthu

201. Tatiye (1.0173) **araṇavihārīnanti** nikkilesavihārīnaṃ. **Raṇanti** hi rāgādayo kilesā vuccanti, tesāṃ abhāvena nikkilesavihāro araṇavihāro nāma. So yesaṃ atthi, te araṇavihārīno. Tesāṃ araṇavihārīnaṃ subhūtithero aggoti. Kiñcāpi hi aññepi khīṇāsavā araṇavihārīnova, therena pana dhammadesanāya etaṃ nāmaṃ laddhaṃ. Aññe hi bhikkhū dhammaṃ desento uddissakaṃ katvā vaṇṇaṃ vā avaṇṇaṃ vā kathenti, thero pana dhammaṃ desento satthārā desitanīyāmato anokkamitvā deseti, tasmā araṇavihārīnaṃ aggo nāma jāto.

202. Catutthe **dakkiṇeyyānanti** dakkiṇārahānaṃ. Tattha kiñcāpi aññepi khīṇāsavā aggadakkiṇeyyā, thero pana piṇḍāya caranto ghare ghare mettājhānaṃ samāpajjitvā samāpattito vuṭṭhāya bhikkhaṃ gaṇhāti “evaṃ bhikkhādāyakaṇaṃ

mahapphalaṃ bhavissatī”ti. Tasmā dakkhiṇeyyānaṃ aggoti vutto. Attabhāvo panassa susamiddho, alaṅkatatorāṇaṃ viya cittapaṭo viya ca ativiya virocati. Tasmā subhūtīti vuccati.

Tassa pañhakamme ayamanupubbikathā- ayaṃ kira padumuttare bhagavati anuppanneyeva haṃsavatīnagare brāhmaṇamahāsālakule nibbatti, nandamāṇa- votissa nāmaṃ akāṃsu. So vayappatto tayo vede uggaṇhitvā tattha sāraṃ apa- ssanto attano parivārehi catucattālīsāya māṇavakasaḥassehi saddhiṃ pabbata- pāde isipabbajjaṃ pabbajitvā pañca abhiññā aṭṭha samāpattiyo nibbattesi, antevā- sikepi jhānalābhino akāsi.

Tasmiṃ samaye padumuttaro bhagavā loke nibbattitvā haṃsavatīnagaraṃ upa- nissāya viharanto ekadivasaṃ paccūsasamaye lokaṃ olokento nandatāpasassa antevāsikānaṃ jaṭilānaṃ arahattūpanissayaṃ nandatāpasassa ca dvīhaṅgehi samannāgatassa sāvakaṃsa ṭhānantarapatthanaṃ disvā pātova sarīrapaṭija- ggaṇaṃ katvā pubbaṇhasamayaṃ pattacīvaramādāya sārīputtattherassa vatthumhi vuttanayeneva nandatāpasassa assamaṃ agamāsi. Tattha (1.0174) phalāphaladānañca pupphāsanapaññāpanañca nirodhasamāpattisamāpajja- nañca vuttanayeneva veditabbaṃ.

Satthā pana nirodhā vuṭṭhito araṇavihāri-aṅgena ca dakkhiṇeyyaṅgena cāti dvīhaṅgehi samannāgataṃ ekaṃ sāvakaṃ “isigaṇassa pupphāsanānumodanaṃ karohī”ti āṇāpesi. So attano visaye ṭhatvā tepītaṃ sammāsītva anumodanaṃ akāsi. Tassa desanāvasāne satthā sayaṃ dhammaṃ desesi. Desanāpariyosāne sabbe catucattālīsasaḥassāpi tāpasā arahattaṃ pāpuṇiṃsu. Nandatāpaso pana anumodakassa bhikkhuno nimittaṃ gaṇhitvā satthu desanānusārena ñāṇaṃ pesetuṃ nāsakkhi. Satthā “etha, bhikkhavo”ti sesabhikkhūnaṃ hatthaṃ pasāresi. Sabbepi antarahitakesamassū iddhiṃmayaparikkhārā vassasaṭṭhikattherā viya ahesuṃ.

Nandatāpaso tathāgataṃ vanditvā sammukhe ṭhito āha- “bhante, yena bhikkhunā isigaṇassa pupphāsanānumodanā katā, ko nāmoyaṃ tumhākaṃ sāsane”ti? Araṇavihāri-aṅgena ca dakkhiṇeyyaṅgena ca etadaggaṃ patto esoti. “Bhante, ahampi iminā sattāhakatena adhikārakammaṃ aññaṃ sampattiṃ na patthemī, anāgate panāhaṃ ekassa buddhassa sāsane ayaṃ thero viya dvīha- ṅgehi samannāgato bhavēyyan”ti patthanaṃ akāsi. Satthā anantarāyaṃ disvā byākaritvā pakkāmi. Nandatāpasopi kālena kālaṃ dasabalassa santike dhammaṃ sutvā aparihīnajjhāno brahmaloke nibbatto. Idamassa kalyāṇakammaṃ. Antarā pana kammaṃ na kathiyati.

So kappasatasahassaṃ atikkamitvā sāvattiyaṃ sumanaseṭṭhissa gehe nibbatti, **subhūtī**tissa nāmaṃ akāṃsu. Aparabhāge amhākaṃ satthā loke nibbatto rājagahaṃ upanissāya viharati. Tadā anāthapiṇḍiko seṭṭhi sāvattiyaṃ uṭṭhānaka- bhaṇḍaṃ gahetvā attano sahāyakassa rājagahaseṭṭhino gharaṃ gato satthu uppa- nnabhāvaṃ ṇatvā satthāraṃ sītavane viharantaṃ upasaṅkamitvā paṭhamadassa- neneva sotāpattiphale patiṭṭhāya (1.0175) satthāraṃ sāvattiṃ āgamanatthāya yācitvā pañcacattālīsajoyane magge yojane yojane satasahassapariccāgena

vihāre patiṭṭhāpetvā sāvattiyam rājamānena aṭṭhakarīsappamāṇam jetarājakumā-rassa uyyānabhūmiṃ koṭisanthārena kiṇitvā tattha bhagavato vihāram kāretvā adāsi. Vihāramahadivase ayam subhūtikūṭimbiko anāthapiṇḍikasetṭhinā saddhiṃ gantvā dhammam suṇanto saddham paṭilabhivā pabbaji. So upasampanno dve mātikā paguṇam katvā kammaṭṭhānam kathāpetvā araṅṅe samaṇadhammam karonto vipassanam vaḍḍhetvā mettājhānam pādakam katvā arahattam pāpuṇi. Dhammam desento vuttanayeneva dhammam katheti, piṇḍāya caranto vuttanaye-neva mettājhānato vuṭṭhāya bhikkham gaṇhāti. Atha nam satthā imam kāraṇa-dvayam paṭicca araṇavihārīnaṅca dakkhiṇeyyānaṅca bhikkhūnam aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Khadiravaniyarevatattheravatthu

203. Pañcame āraṅṅakānanti araṅṅavāsīnam. **Revato khadiravaniyoti** dhamma-senāpatittherassa kaniṭṭhabhātiko. So yathā aṅṅe therā araṅṅe vasamānā vanasa-bhāgam udakasabhāgam bhikkhācārasabhāgaṅca sallakkhetvā araṅṅe vasanti, na evam vasi. Etāni pana sabhāgāni anādiyitvā ujaṅgalasakkharapāsāṇavisame khadiravane paṭivasati. Tasmā āraṅṅakānam aggoti vutto.

Tassa pañhakamme ayamanupubbikathā- ayam kira atīte padumuttarabuddha-kāle haṃsavatīnagare nibbato mahāgaṅgāya payāgapatiṭṭhānatitthe nāvā-kammaṃ karonto paṭivasati. Tasmīṃ samaye satthā satahassabhikkhuparivāro cārikam caranto payāgapatiṭṭhānatittham sampāpuṇi. So dasabalam disvā cintesi- “mayham kālena kālam buddhadassanam nāma natthi, ayam me kalyāṇakammā-yūhanakkhaṇo”ti nāvāsaṅghātam bandhāpetvā upari celavitānam kāretvā gandha-mālādāmāni osāretvā heṭṭhā varapotthakam cittattharaṇam attharāpetvā sapari-vāram satthāram paratīram tāresi.

Tasmīṃ (1.0176) samaye satthā ekam āraṅṅakam bhikkhum etadagge ṭhapesi. So nāviko tam disvā “mayāpi evamevam anāgate ekassa buddhassa sāsane āra-ṅṅakānam aggena bhavitum vaṭṭati”ti satthāram nimantetvā sattāham mahādānam datvā satthu pādāmūle nipajjitvā, “bhante, tumhehi etadagge ṭhapito so bhikkhu viya ahampi anāgate ekassa buddhassa sāsane āraṅṅakānam aggo bhaven”ti patthanam akāsi. Satthā anantarāyam disvā “anāgate gotamabuddhassa sāsane tvam āraṅṅakānam aggo bhavissasi”ti byākaritvā pakkāmi. Antarā pana aṅṅam kammaṃ na kathiyati.

So yāvajīvam kalyāṇakammaṃ katvā devamanussesu saṃsaranto imasmīṃ buddhuppāde magadhakkhette nālakabrāhmaṇagāme sārībrāhmaṇiyā kucchimhi paṭisandhiṃ gahetvā tiṇṇam bhātikānam tissannaṅca bhaginīnam sabbakaniṭṭho hutvā nibbatti, **revatotissa** nāmam akaṃsu. Athassa mātāpitaro cintesum- “vaḍḍhitavaḍḍhite dārake samaṇā sakyaputtīyā netvā pabbājenti, amhākam puttam revatam daharameva gharabandhanena bandhissāmā”ti samānakulato dārikam ānetvā revatassa ayyikam vandāpetvā, “amma, tava ayyikāya mahallaka-tarā hohī”ti āhaṃsu. Revato tesam katham sutvā cintesi- “ayam dārikā daharā

paṭhamavaye t̥hitā, imissā kira evaṃvidhaṃ rūpaṃ mama ayyikāya rūpasadisam bhavissati, pucchissāmi tāva nesaṃ adhippāyan” ti cintetvā āha- “tumhe kiṃ kathe-
thā” ti? Tāta, “ayaṃ dārikā ayyikā viya te jaraṃ pāpuṇātū” ti vadāmāti. So “imissā
rūpaṃ evaṃvidhaṃ bhavissati” ti pucchi. Tāta, kiṃ vadesi, mahāpuññā evaṃvidhā
hontīti.

So cintesi- “idaṃ kira rūpaṃ iminā niyāmena valittacaṃ bhavissati palitakesaṃ
khaṇḍadantaṃ, ahaṃ evarūpe rūpe rajjitvā kiṃ karissāmi, mama bhātikānaṃ gata-
maggameva gamissāmi” ti kiḷanto viya hutvā samavaye taruṇadārake āha- “etha,
bho, vidhāvanikaṃ karissāmā” ti nikkhami. Tāta, maṅgaladivase mā bahi gacchāti.
So dārakehi saddhiṃ kiḷanto viya attano dhāvanavāre sampatte thokaṃ gantvā
papañcetvā āgacchati (1.0177). Puna dutiyavāre sampatte tato turitaṃ viya
gantvā āgato, tatiyavāre sampatte “ayaṃ me kālo” ti ñatvā sammukhaṭṭhānena
palāyitvā paṃsukūlikabhikkhūnaṃ nivāsaṭṭhānaṃ araññaṃ gantvā there abhivā-
detvā pabbajjaṃ yāci. Sappurisa mayaṃ taṃ na jānāma “kassāsi putto” ti, tvañca
alaṅkataniyāmeneva āgato, ko taṃ pabbājetuṃ ussahissatīti. So ubho bāhā
paggayha “vilumpanti maṃ vilumpanti maṃ” ti mahāravaṃ viravi. Ito cito ca
bhikkhū sannipatitvā “sappurisa, imasmiṃ t̥hāne tava vatthaṃ vā piḷandhanaṃ vā
koci gaṇhanto nāma natthi, tvañca ‘vilumpanti’ ti vadasi, kiṃ sandhāya vadasi” ti?
Bhante, nāhaṃ vatthālaṅkāraṃ sandhāya vadāmi, tissannaṃ pana me sampat-
tīnaṃ vilopo vattati, taṃ sandhāya vadāmi. Maṃ tāva tumhe mā pabbājeyyitha,
bhātaraṃ pana me jānāthāti. Konāmo pana te bhātāti? Gihikāle upatisso nāma,
idāni pana sārīputto nāma jātoti vadantīti. “Āvuso, evaṃ sante ayaṃ kulaputto
amhākaṃ kaniṭṭhabhātiko nāma hoti, jeṭṭhabhātiko no dhammasenāpati puretaraṃ-
yeva āha- ‘amhākaṃ ñātakā sabbeva micchādiṭṭhikā, yo koci amhākaṃ ñātīti āga-
cchati, taṃ yena tenupāyena pabbājeyyathā’ ti. Ayaṃ pana therassa ajjhatabhā-
tiko, pabbājetha na” ti vatvā tacapañcakakammaṭṭhānaṃ ācikkhitvā pabbāja-
yimsu. Atha naṃ paripuṇṇavassaṃ upasampādetvā kammaṭṭhāne yojayimsu.

Thero kammaṭṭhānaṃ gahetvā ācariyupajjhāyānaṃ avidūre t̥hāne vuttappa-
kāraṃ khadiravanaṃ pavisitvā samaṇadhammaṃ karoti. Tassa “arahattaṃ
appatvā dasabalaṃ vā bhātikattheraṃ vā na passissāmi” ti vāyamantasseva tayo
māsā atikkantā, sukhumālakulaputtassa lūkhabhojanaṃ bhuñjantassa cittaṃ
valītaṃ nāma hoti, kammaṭṭhānaṃ vimokkhaṃ na gataṃ. So temāsaccayena
pavāretvā vutthavasso hutvā tasmīmyeva t̥hāne samaṇadhammaṃ karoti. Tassa
samaṇadhammaṃ karontassa cittaṃ ekaggaṃ ahosi, so vipassanaṃ vaḍḍhetvā
arahattaṃ

pāpuṇi.

Athāyasmā (1.0178) sāriputto satthāraṃ āha- “bhante, mayhaṃ kira kaniṭṭhabhātā revato pabbajito, so abhiraṃeyya vā na vā, gantvā naṃ passissāmi”ti. Bhagavā revatassa āradhaviṃpassakabhāvaṃ ṇatvā dve vāre paṭikkhipitvā tatiya-vāre yācito arahattaṃ pattabhāvaṃ ṇatvā, “sāriputta, ahampi gamissāmi, bhikkhūnaṃ ārocehi”ti. Thero bhikkhusaṅghaṃ sannipātetvā, “āvuso, satthā cārikaṃ caritukāmo, gantukāmā āgacchantū”ti sabbesaṃyeva ārocesi. Dasabalassa cārikatthāya gamanakāle ohīnakabhikkhū nāma appakā honti, “satthu suvaṇṇavaṇṇaṃ sarīraṃ passissāma, madhuradhammakathaṃ vā suṇissāma”ti yebhuyyena gantukāmāva bahukā honti. Iti satthā mahābhikkhusaṅghaparivāro “revataṃ passissāmi”ti nikkhanto.

Athekasmiṃ padese ānandatthero dvedhāpathaṃ patvā bhagavantaṃ pucchi- “bhante, imasmiṃ ṭhāne dve maggā, kataramaggena saṅgho gacchatū”ti. Kataramaggo, ānanda, ujukoti? Bhante, ujumaggo tiṃsayojano amanussapatho, parihāramaggo pana satṭhiyojaniko khemo subhikkhoti. Ānanda, sīvali amhehi saddhiṃ āgatoti? Āma, bhante, āgatoti. Tena hi saṅgho ujumaggameva gaṇhatu, sīvalissa puññaṃ vīmaṃsissāmāti. Satthā bhikkhusaṅghaparivāro sīvalittherassa puññavīmaṃsanatthaṃ aṭavimaggā abhiruhi. Maggaṃ abhiruhanaṭṭhānato paṭṭhāya devasaṅgho yojane yojane ṭhāne nagaraṃ māpetvā buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa vasanatthāya vihāre paṭiyādesi. Devaputtā raññā pesitakammakārā viya hutvā yāgukhajjakādīni gahetvā “kahaṃ ayyo sīvali, kahaṃ ayyo sīvali”ti pucchantā gacchanti. Thero taṃ sakkārasammānaṃ gaṇhāpetvā satthu santikaṃ gacchati. Satthā bhikkhusaṅghena saddhiṃ paribhuñji.

Imināva niyāmena satthā sakkārasammānaṃ anubhavanto devasikaṃ yojana-paramaṃ gantvā tiṃsayojanikaṃ kantāraṃ atikkamma khadiravaniyattherassa sabhāgaṭṭhānaṃ patto. Thero satthu āgamaṃ ṇatvā attano vasanaṭṭhāne buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa pahonakavihāre dasabalassa gandhakuṭiṃ rattitṭhānadivāṭṭhānādīni ca iddhiyā māpetvā tathāgatassa paccuggamaṃ (1.0179) gato. Satthā alaṅkatapaṭiyattena maggena vihāraṃ pāvisi. Atha tathāgate gandhakuṭiṃ pavitṭhe bhikkhū vassaggena pattasenāsanāni pavisiṃsu. Devatā “akālo āhārassā”ti aṭṭhavidhaṃ pānakaṃ āhariṃsu. Satthā saṅghena saddhiṃ pānakaṃ pivi. Imināva niyāmena tathāgatassa sakkārasammānaṃ anubhavantasseva addhamāso atikkanto.

Athekacce ukkaṇṭhitabhikkhū ekasmiṃ ṭhāne nisīditvā kathaṃ uppādayiṃsu “satthā dasabalo ‘mayhaṃ aggasāvakaṃ kaniṭṭhabhātā’ti vatvā evarūpaṃ navakammikabhikkhuṃ passituṃ āgato, imassa vihārassa santike jetavanamahāvīhāro vā veḷuvanavihārādayo vā kiṃ karissanti. Ayampi bhikkhu evarūpassa navakammassa kāraṃ, kiṃ nāma samaṇadhammaṃ karissati”ti? Atha satthā cintesi- “mayi ciraṃ vasante idaṃ ṭhānaṃ ākiṇṇaṃ bhavissati, āraññakā bhikkhū nāma pavivekatthikā honti, revatassa aphāsuvihāro bhavissati”ti tato revatassa divāṭṭhānaṃ gato. Thero ekakova caṅkamanakoṭiyaṃ ālambanaphalakaṃ nissāya pāsāṇaphalake nisinna satthāraṃ dūratova āgacchantāṃ disvā paccuggantvā

vandi.

Atha naṃ satthā pucchi- “revata, imaṃ vālamigaṭṭhānaṃ, caṇḍānaṃ hatthi-a-ssādīnaṃ saddaṃ sutvā kinti karosī”ti? Tesāṃ me, bhante, saddaṃ suṇato ara-ññarati nāma uppajjati. Satthā tasmim̐ ṭhāne revatattherassa pañcahi gāthāsa-tehi araññe nivāsānisamsaṃ nāma kathetvā punadivase avidūre ṭhāne piṇḍāya caritvā revatattheraṃ nivattetvā yehi bhikkhūhi therassa avaṇṇo kathito, tesāṃ kattarayaṭṭhi-upāhanātelanāḷichattānaṃ pamussanabhāvaṃ akāsi. Te attano pari-kkhāratthāya nivattā āgatamaggeneva gacchantāpi taṃ ṭhānaṃ sallakkhetuṃ na sakkonti. Paṭhamaṃ hi te alaṅkatapaṭiyattena maggena gantvā taṃdivasaṃ pana visamamaggena gacchantā tasmim̐ tasmim̐ ṭhāne ukkuṭikaṃ nisīdanti, jāṇukena gacchanti. Te gumble ca gacche ca kaṇṭake ca maddantā attano vasitasabhāga-ṭṭhānaṃ gantvā tasmim̐ tasmim̐ khadirakhāṇuke attano chattaṃ sañjānanti, upā-hanaṃ kattarayaṭṭhiṃ telanāḷiṃ sañjānanti. Te tasmim̐ samaye “iddhimā (1.0180) ayaṃ bhikkhū”ti ṇatvā attano parikkhāre ādāya “dasabalassa paṭiyattasakkāro nāma evarūpo hoti”ti vadantā āgamaṃsu.

Purato gatabhikkhū, visākhā upāsikā, attano gehe nisinnakāle pucchati- “manāpaṃ nu kho, bhante, revatattherassa vasanaṭṭhānaṃ”ti? Manāpaṃ upāsike nandanavanacittalatādipaṭibhāgaṃ taṃ senāsananti. Atha nesāṃ sabbapacchato āgatabhikkhū pucchi- “manāpaṃ, ayyā, revatattherassa vasanaṭṭhānaṃ”ti. Mā puccha upāsike, kathetuṃ ayuttaṭṭhānametaṃ, ujjāṅgalaṃ sakkharapāsāṇavi-samaṃ khadiravanaṃ etaṃ, tattha so bhikkhu viharatīti. Visākhā, purimānañca pacchimānañca bhikkhūnaṃ kathaṃ sutvā “kesaṃ nu kho kathā saccā”ti pacchā-bhatte gandhamālaṃ ādāya dasabalassa upaṭṭhānaṃ gantvā, vanditvā eka-mantaṃ nisinnā satthāraṃ pucchi- “bhante, revatattherassa vasanaṭṭhānaṃ ekacce, ayyā, vaṇṇenti, ekacce nindanti, kiṃ nāmetaṃ, bhante”ti? Visākhe rama-ṇīyaṃ vā hotu mā vā, yasmim̐ ṭhāne ariyānaṃ cittaṃ ramati, tadeva ṭhānaṃ rama-ṇīyaṃ nāmāti vatvā imaṃ gāthamāha-

“Gāme vā yadi vāraññe, ninne vā yadi vā thale;

yattha arahanto viharanti, taṃ bhūmirāmaṇeyyakan”ti. (dha. pa. 98; saṃ. ni. 1.261);

Atha satthā aparabhāge jetavanamahāvihāre ariyagaṇamajjhe nisinno therāṃ āraññakānaṃ bhikkhūnaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Kaṅkhārevatattheravatthu

204. Chaṭṭhe **jhāyīnanti** jhānalābhīnaṃ jhānābhīratānaṃ. So kira thero yā jhāna-samāpattiyo dasabalo samāpajjati, tato appataraṃ ṭhapetvā bahutarā samāpajjati. Tasmā jhāyīnaṃ aggo nāma jāto. Kaṅkhāyanabhāvena **kaṅkhārevatoti** vuccati. Kaṅkhā nāma kukkucçaṃ, kukkucçakoti attho. Kiṃ pana aññe kukkucçakā natthīti? Atthi, ayaṃ pana thero kappiyepi kukkucçaṃ uppādesi. Tenassa kukku-ccakatā atipākaṭā jātāti kaṅkhārevatotveva saṅkhaṃ gato.

Tassa pañhakamme ayamanupubbikathā- ayaṃ kira padumuttarabuddhakāle

purimanayeneva mahājanena saddhiṃ vihāraṃ gantvā parisapariyante t̥hito dhammaṃ (1.0181) suṇanto satthāraṃ ekaṃ bhikkhuṃ jhānābhiraṭānaṃ aggaṭṭhāne t̥hapentaṃ disvā “mayāpi anāgate evarūpena bhavituṃ vaṭṭati”ti desanāvāsāne satthāraṃ nimantetvā purimanayeneva sattāhaṃ mahāsakkāraṃ katvā bhagavantaṃ āha- “bhante, ahaṃ iminā adhiḱārakammaena na aññaṃ sampattiṃ patthemī, yathā pana so tumhehi ito sattadivasamatthake bhikkhu jhāyīnaṃ aggaṭṭhāne t̥hapito, evaṃ ahampi anāgate ekassa buddhassa sāsane jhāyīnaṃ aggo bhavyeyyaṃ”ti patthanaṃ akāsi. Satthā anāgataṃ oloketvā samijjhanabhāvaṃ disvā “anāgate kappasatasahassāsāne gotamo nāma buddho uppajjissati, tassa sāsane tvaṃ jhāyīnaṃ aggo bhavissasi”ti byākaritvā pakkāmi.

So yāvajīvaṃ kalyāṇakammaṃ katvā kappasatasahassaṃ devamanussesu saṃsaritvā amhākaṃ bhagavato kāle sāvattinagare mahābhogakule nibbatto pacchābhattaṃ dhammassavanatthaṃ gacchantena mahājanena saddhiṃ vihāraṃ gantvā parisapariyante t̥hito dasabalassa dhammakathaṃ sutvā saddhaṃ paṭilabhivā pabbajito upasampadaṃ labhitvā kammaṭṭhānaṃ kathāpetvā jhānaparikammaṃ karonto jhānalābhī hutvā jhānameva pādakaṃ katvā arahattaphalaṃ pāpuṇi. So dasabalena samāpajjitabbasamāpattinaṃ appatarā t̥hapetvā bahutarā samāpajjanto ahorattaṃ jhānesu ciṇṇavasī ahosi. Atha naṃ aparabhāge satthā imaṃ guṇaṃ gahetvā jhāyīnaṃ aggaṭṭhāne t̥hapesi. “Akappiyo, āvuso guḷo, akappiyā muggā”ti (mahāva. 272) evaṃ pana kappiyesveva vatthūsu kukkuccassa uppāditatāya kukkuccasaṅkhātāya kaṅkhāya bhāvena kaṅkhārevatoti saṅkhaṃ gatoti.

Soṇakoḷivisattheravatthu

205. Sattame āradhaviṛiyānanti paggahitaviṛiyānaṃ paripuṇṇaviṛiyānaṃ. **Soṇo koḷivisoti soṇoti** tassa nāmaṃ, **koḷivisoti** gottaṃ. Koṭivessoti vā attho, issariyena koṭippattassa vessakulassa dāraḱoti adhippāyo. Yasmā pana aññesaṃ bhikkhūnaṃ viṛiyaṃ nāma vaḍḍhetabbaṃ hoti, therassa pana hāpetabbameva ahosi. Tasmā esa āradhaviṛiyānaṃ aggo nāma jāto.

Tassa (1.0182) pañhakamme ayamanupubbikathā- ayaṃ kira atīte padumuttarabuddhakāle seṭṭhikule nibbatti, sirivaḍḍhakumārotissa nāmaṃ akaṃsu. So vayappatto purimanayeneva vihāraṃ gantvā parisapariyante t̥hito dhammaṃ suṇanto satthāraṃ ekaṃ bhikkhuṃ āradhaviṛiyānaṃ aggaṭṭhāne t̥hapentaṃ disvā “mayāpi anāgate evarūpena bhavituṃ vaṭṭati”ti desanāpariyosāne dasabalaṃ nimantetvā sattāhaṃ mahādānaṃ datvā vuttanayeneva patthanaṃ akāsi. Satthā tassa patthanāya samijjhanabhāvaṃ disvā purimanayeneva byākaritvā vihāraṃ gato.

Sopi sirivaḍḍhasetṭhi yāvajīvaṃ kusalaṃ katvā devamanussesu saṃsaranto kappasatasahassaṃ atikkamitvā imasmiṃ kappe parinibbute kassapadasabale anuppanne amhākaṃ bhagavati bārāṇasiyaṃ kulagehe paṭisandhiṃ gaṇhi. So attano sahāyakehi saddhiṃ gaṅgāyaṃ kīlati. Tasmīṃ samaye eko jīṇṇacīvariko

paccekabuddho “bārāṇasiṃ upanissāya gaṅgātīre paṇṇasālaṃ katvā vassaṃ upa-
gacchissāmi”ti udakena samupabyūḷhe daṇḍake ca valliyo ca saṃkaḍḍhati. Ayaṃ
kumāro sahāyakehi saddhiṃ gantvā abhivādetvā ṭhito, “bhante, kiṃ karothā”ti
pucchi. Kumāra upakaṭṭhe antovasse pabbajitānaṃ vasanaṭṭhānaṃ nāma
laddhuṃ vaṭṭatīti. “Bhante, ajjeva ekadivasaṃ ayyo yathā tathā āgametu, ahaṃ
sve ayyassa vasanaṭṭhānaṃ karissāmi”ti āha. Paccekabuddho “tasseva kumā-
rassa saṅghaṃ karissāmi”ti āgatattā adhivāsesi. So tassa adhivāsanaṃ viditvā
gato punadivase sakkārasammānaṃ sajjetvā paccekabuddhassa āgamaṃ olo-
kento aṭṭhāsi. Paccekabuddhopi “kahaṃ nu kho ajja bhikkhācāraṃ labhissāmi”ti
āvajjento ṇatvā tasseva gehadvāraṃ agamāsi.

Kumāro paccekabuddhaṃ disvā sampiyāyamāno pattaṃ ādāya bhikkhaṃ
datvā “imaṃ antovassaṃ mayhaṃ gehadvārameva āgacchatha, bhante”ti
paṭiññaṃ gahetvā paccekabuddhe bhattakiccaṃ katvā pakkante attano sahāya-
kehi saddhiṃ gantvā ekadivaseneva paccekabuddhassa vasanaṃ paṇṇasālaṃ
caṅkamaṇaṃ rattiṭṭhānadivāṭṭhānāni ca kārāpetvā adāsi. Tasseva paṇṇasālaṃ
pavisanavelāya (1.0183) haritūpalittāya bhūmiyā “pādesu kalalaṃ mā laggī”ti
attano pārupanaṃ satahassagghanaṃ rattakambalaṃ bhūmattharaṇaṃ
santharivā kambalassa vaṇṇena saddhiṃ paccekabuddhassa sarīrappabhaṃ
ekasadiṣaṃ disvā ativiya pasanno hutvā āha- “yathā tumhehi akkantakālato
paṭṭhāya imassa kambalassa ativiya pabhā virocati, evameva mayhampi nibbatta-
nibbattaṭṭhāne hatthapādānaṃ vaṇṇo bandhujīvakapupphavaṇṇo hotu, sata-
kkhattuṃ vihatakkappāsapaṭalaphassasadiṣova phasso hotū”ti. So temāsaṃ
paccekabuddhaṃ upaṭṭhahitvā pavāritakāle ticivaraṃ adāsi. Paccekabuddho pari-
puṇṇapattacīvaro gandhamādanameva gato.

Sopi kulaputto devamanussesu saṃsaranto amhākaṃ bhagavato kāle kāḷaca-
mpānagare upaseṭṭhissa ghare paṭisandhiṃ gaṇhi. Tassa paṭisandhiggahaṇakā-
lato paṭṭhāya seṭṭhikulaṃ anakāni paṇṇākārasahassāni āgacchanti. Jātadivase ca
sakalanagaraṃ ekasakkārasammānaṃ ahosi. Athassa nāmaggaṇadivase
mātāpitaro “amhākaṃ putto attano nāmaṃ gaṇhitvāva āgato, rattasuvaṇṇarasapa-
risittā viyassa sarīracchavi”ti soṇakumārottevassa nāmaṃ akāmsu.

Athassa saṭṭhi dhātiyo upanetvā devakumāraṃ viya naṃ sukhena vaḍḍhesuṃ.
Tassa evarūpaṃ āhāraṇidhānaṃ ahosi- saṭṭhikarīsamattaṃ ṭhānaṃ kasitvā tivi-
dhena udakena posenti. Kedāre pavisantīsu udakamātikāsu khīrodakassa ca
gandhodakassa ca anakāni cāṭisahassāni āsiṅcanti. Sālisīsānaṃ khīraggaṇa-
kāle sukādīnaṃ pāṇānaṃ ucchiṭṭhakaraṇanivāraṇatthaṃ vīhigabbhānaṃ sukhu-
mālabhāvattānaṃ pariyaṇtaparikkhepe ca antarantarā ca thambhe

nikhanitvā upari daṇḍake datvā kilañjehi chādetvā samantā sāṇiyā parikkhipitvā sabbapariyante ārakkhaṃ gaṇhanti. Sasse nipphanne koṭṭhe catujātigandhehi paribhaṇḍaṃ katvā upari uttamagandhehi paribhāventi. Anekasahassapurisā khettaṃ oruyha sālīsīsāni vaṇṭesu chinditvā muṭṭhimuṭṭhiyo katvā rajjukehi bandhitvā sukkhāpenti. Tato koṭṭhakassa heṭṭhimatale gandhe santharitvā upari sālīsīsāni santharanti. Evaṃ ekantarikaṃ katvā santharantā koṭṭhakaṃ pūretvā dvāraṃ pidahanti (1.0184), tivassasampattakāle koṭṭhakaṃ vivaranti. Vivaṭakāle sakalanagaraṃ sugandhagandhikaṃ hoti. Sālimhi pahate dhuttā thuse kiṇitvā gaṇhanti, kuṇḍakaṃ pana cūlupaṭṭhākā labhanti. Musalaghaṭṭitake sālitaṇḍule vicinitvā gaṇhanti. Te suvaṇṇahīrakapacchiyaṃ pakkhipitvā satakālaṃ parissāvetvā gahite pakkuthitajātirase ekavāraṃ pakkhipitvā uddharanti, pamukhaṭṭhānaṃ sumanapupphasadisamaṃ hoti. Taṃ bhojanaṃ suvaṇṇasarake pakkhipitvā pakkuthita-appodakamadhupāyāsapūritassa rajatathālassa upari katvā ādāya gantvā seṭṭhiputtassa purato ṭhapenti.

So attano yāpanamattaṃ bhuñjitvā gandhavāsitena udakena mukhaṃ vikkhāletvā hatthapāde dhovati. Athassa dhotahatthapādassa nānappakāraṃ mukhavāsaṃ upanenti. Tassa akkamaṇaṭṭhāne varapotthakacittattharaṇaṃ attharanti. Hatthapādatalānissa bandhujīvakaṃ pupphavaṇṇāni honti, satakālavihatakapāsassa viya phasso, pādātalesu maṇikuṇḍalāvattavaṇṇāni lomāni jāyimsu. So kassacideva kujjhitvā “ājānāhi bhūmiṃ akkamissāmi”ti vadati. Tassa vayappaṭṭassa tiṇṇaṃ utūnaṃ anucchavike tayo pāsāde kāretvā nāṭakāni ca upaṭṭhāpesuṃ. So mahāsampattiṃ anubhavanto devo maññe paṭivasati.

Atha amhākaṃ satthari sabbaññutaṃ patvā pavattitavaradhammacakke rājagaṃ upanissāya viharante pādalomadassanattaṃ raññā māgadheṇa pakkosāpetvā asītiyā gāmiyasahashehi saddhiṃ satthu santikaṃ pahito dhammadesanaṃ sutvā paṭiladdhasaddho satthāraṃ pabbajjaṃ yāci. Atha naṃ bhagavā “anuññātosī māṭāpitūhī”ti pucchitvā ananuññātabhāvaṃ sutvā “na kho, soṇa, tathāgatā māṭāpitūhi ananuññātaṃ puttaṃ pabbājenti”ti paṭikkhipi. So “sādhu bhagavā”ti tathāgatassa vacanaṃ sirasā sampaṭicchitvā māṭāpitūnaṃ santikaṃ gantvā anujānāpetvā satthu santikaṃ āgamma aññatarassa bhikkhuno santike pabbaji. Ayaṃ mettha saṅkhepo, vitthārato panassa pabbajjāvidhānaṃ pāḷiyaṃ (mahāva. 243) āgatameva.

Tassa pabbajjañca upasampadañca labhitvā rājagaṃ viharantassa sambahulāññātisālohitā ca sandiṭṭhasambhattā ca sakkārasammānaṃ āharanti, rūpanipphattiyā (1.0185) vaṇṇaṃ kathenti, aññepi janā passituṃ āgacchanti. Thero cintesi- “mama santikaṃ bahū janā āgacchanti, kammaṭṭhāne vā vipassanāya vā kammaṃ kātuṃ kathaṃ sakkhissāmi, yaṃ nūnāhaṃ satthu santike kammaṭṭhānaṃ kathāpetvā sītavanāsusānaṃ gantvā samaṇadhammaṃ kareyyaṃ. Tatra hi susānanti jigucchitvā bahū janā nāgamissanti, evaṃsante mama kiccaṃ matthakaṃ pāpuṇissati”ti satthu santike kammaṭṭhānaṃ kathāpetvā sītavanaṃ gantvā samaṇadhammaṃ kātuṃ ārabhi. So cintesi- “mayhaṃ sarīraṃ paramasukhumālaṃ, na kho pana sakkā sukheṇeva sukhaṃ pāpuṇituṃ, kāyaṃ kilametvāpi samaṇa-

dhammaṃ kātum vaṭṭati”ti. Tato ṭhānacaṅkamameva adhiṭṭhāya padhānamakāsi. Tassa sukhumālānaṃ pādatalānaṃ antantehi phoṭā utṭhāya bhijjimsu, caṅkamo ekalohitova ahosi. Pādesu avahantesu jaṇṇukehipi hatthehipi vāyamitvā caṅkamati. Evaṃ vīriyaṃ daḷhaṃ karontopi obhāsamattampi nibbattetuṃ asakkonto cintesi- “sace aññopi āradhaviṛiyo bhaveyya, mādisova bhaveyya. Ahaṃ kho pana evaṃ vāyamantopi maggaṃ vā phalaṃ vā uppādetuṃ na sakkomi, addhā nevāhaṃ ugghaṭitaññū, na vipaṅcitaññū, na neyyo, padaparamena mayā bhavitabbaṃ. Kiṃ me pabbajjāya, hīnāyāvattitvā bhoge ca bhujjissāmi puññāni ca kari-ssāmi”ti.

Tasmīṃ samaye satthā therassa vitakkaṃ ṅatvā sāyanhasamaye bhikkhusaṅghaparivuto tattha gantvā lohiteṇa phuṭṭhaṃ caṅkamaṃ disvā therāṃ viṇovādena (mahāva. 243) ovaditvā vīriyasamathayojanathāya tassa kammaṭṭhānaṃ kathetvā gijjhakūṭameva gato. Soṇattheropi dasabalassa sammukhā ovādaṃ labhitvā nacirasseva arahatte patiṭṭhāsi. Atha satthā aparabhāge jetavane bhikkhusaṅghaparivuto dhammaṃ desento therāṃ āradhaviṛiyānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Soṇakuṭikaṇṇattheravatthu

206. Aṭṭhame **kalyāṇavākkaraṇānanti** vākkaraṇaṃ vuccati vacanakiriyā, madhuravacanānanti attho. Ayañhi thero dasabalena saddhiṃ ekagandhakuṭiyā tathāgata-ssa (1.0186) madhurena sarena dhammakathaṃ kathesi. Athassa satthā sādhu-kāraṃ adāsi. Tasmā so kalyāṇavākkaraṇānaṃ aggo nāma jāto. **Soṇoti** tassa nāmaṃ, koṭi-agghanakaṃ pana kaṇṇapiḷandhanaṃ dhāresi. Tasmā **kuṭikaṇṇoti** vuccati, koṭikaṇṇoti attho.

Tassa pañhakamme ayamanupubbikathā- ayampi padumuttarabuddhakāle purimanayeneva mahājanena saddhiṃ vihāraṃ gantvā parisapariyante ṭhatvā satthu dhammaṃ suṇanto satthāraṃ ekaṃ bhikkhuṃ kalyāṇavākkaraṇānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā “mayāpi anāgate ekassa buddhassa sāsane kalyāṇavākkaraṇānaṃ aggena bhavituṃ vaṭṭati”ti cintetvā dasabalaṃ nimantetvā sattāhaṃ mahādānaṃ datvā, “bhante, yaṃ bhikkhuṃ tumhe ito sattadivasamattake kalyāṇavākkaraṇānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapayittha, ahampi imassa adhi-kārammassa phalena anāgate ekassa buddhassa sāsane tathārūpo bhavessan”ti patthanaṃ akāsi. Satthā tassa anantarāyaṃ disvā “anāgate gotamabuddhassa sāsane kalyāṇavākkaraṇānaṃ aggo bhavissasi”ti byākaritvā pakkāmi.

Sopi yāvajīvaṃ kusalaṃ katvā kappasatasahassaṃ devesu ca manussesu ca saṃsaranto amhākaṃ dasabalassa uppattito puretameva devalokā cavitvā kāḷiyā nāma kuraragharikāya upāsikāya kucchismiṃ paṭisandhiṃ gaṇhi. Sā paripakke gabbhe rājagahanagare attano kulanivesanaṃ āgatā.

Tasmīṃ samaye amhākaṃ satthā sabbaññutaṃ patto isipatane dhammacakkaṃ pavattesi. Dhammacakkappavattane dasasahassacakkavāḷadevatā sannipatiṃsu. Tattha eko aṭṭhavīsatiyā yakkhasenāpatīnaṃ abbhantare sātāgiro

nāma yakkho dasabalassa dhammakathaṃ sutvā sotāpattiphale patiṭṭhāya cintesi- “kiṃ nu kho ayaṃ evaṃ madhuradhammakathā mama sahāyena hemavatenā sutā na sutā”ti? So devasaṅghassa antare olokeno taṃ apassitvā “addhā mama sahāyo tiṇṇaṃ ratanānaṃ uppannabhāvaṃ na jānāti, gacchāmi dasabalassa ceva vaṇṇaṃ kathessāmi, paṭividdhadhammañca ārocessāmi”ti attano parisāya saddhiṃ rājagahamatthakena tassa santikaṃ pāyāsi.

Hemavatopi (1.0187) tiyojanasahassaṃ himavantaṃ akālapupphitaṃ disvā “mama sahāyena sātāgirena saddhiṃ himavantakīlitaṃ kīlissāmi”ti attano parisāya saddhiṃ rājagahamatthakeneva pāyāsi. Tesaṃ dvinnampi aggabalakāyā kulagharikāyā kāḷi-upāsikāyā nivesanamattake samāgantvā “tumhe kassa parisā, mayaṃ sātāgirassa. Tumhe kassa parisā, mayaṃ hemavatassā”ti āhaṃsu. Te haṭṭhatuṭṭhāva gantvā tesaṃ yakkhasenāpatīnaṃ ārocayiṃsu. Tepi taṃkhaṇaṅṅeva upāsikāyā nivesanamattake samāgacchiṃsu. Sātāgiro hemavataṃ āha- “kahaṃ, samma, gacchasi”ti? Tava santikaṃ sammāti. Kiṃkāraṇāti? Himavantaṃ pupphitaṃ disvā tayā saddhiṃ tattha kīlissāmiti. Tvaṃ pana, samma, kahaṃ gacchasi? Tava santikaṃ, sammāti. Kiṃkāraṇāti? Tvaṃ himavantassa kena pupphitabhāvaṃ jānāsīti? Na jānāmi, sammāti. Suddhodanamahārājassa putto siddhatthakumāro dasasahassilokadhātuṃ kampetvā paṭividdhasabbaññutaññāṇo dasasahassacakkavāḷadevatānaṃ majjhe anuttaraṃ dhammacakkaṃ pavattesi. Tassa pavattitabhāvaṃ na jānāsīti? Na jānāmi, sammāti. Tvaṃ ettakameva ṭhānaṃ pupphitanti aññāsi, tassa pana purisassa sakkāratthāya sakaladasasahassacakkavāḷaṃ ekamālāguḷasadiṣaṃ ajja jātaṃ sammāti. Mālā tāva pupphantu, tayā so satthā akkhīni pūretvā diṭṭhoti. Āma, samma, satthā ca me diṭṭho, dhammo ca suto, amatañca pītaṃ. Ahaṃ “etaṃ amatadhammaṃ tampi jānāpessāmi”ti tava santikaṃ āgatosmi, sammāti. Tesaṃ aññamaññaṃ kathentānaṃyeva upāsikā sirisayanato uṭṭhāya nisinnā taṃ kathāsallāpaṃ sutvā sadde nimittaṃ gaṇhi. “Ayaṃ saddo uddhaṃ, na heṭṭhā, amanussabhāsito, no manussa- bhāsito”ti sallakkhetvā ohitasotā paggaḥitamānasā hutvā nisīdi. Tato-

“Ajja pannaraso uposatho (iti sātāgiro yakkho),

dibbā ratti upaṭṭhitā;

anomanāmaṃ satthāraṃ,

handā passāma gotamaṃ”ti. (su. ni. 153)-

Evaṃ (1.0188) sātāgirena vutte-

“Kacci mano supaṇihito (iti hemavato yakkho),

sabbabhūtesu tādino;

kacci iṭṭhe aniṭṭhe ca,

saṅkappassa vasīkatā”ti. (su. ni. 154);

Evaṃ hemavato satthu kāyasamācāraṅca ājivaṅca manosamācāraṅca pucchi. Pucchitaṃ pucchitaṃ sātāgiro vissajjesi. Evaṃ satthu sarīravaṇṇaguṇavaṇṇakathanavasena hemavatasuttante niṭṭhite hemavato sahāyakassa dhammadesanānusārena ñāṇaṃ pesetvā sotāpattiphale patiṭṭhahi.

Atha, kāḷi upāsikā, parassa dhamme desīyamāne tathāgataṃ adiṭṭhapubbāva

hutvā anussavappasādam uppādetvā parassa vaḍḍhitam bhojanam bhuñjamānā viya sotāpattiphale paṭiṭṭhāsi. Sā sabbamātugāmānam antare paṭhamakasotā-pannā sabbajetṭhikā ahosi. Tassā saha sotāpattibhāvena tameva rattiṃ gabbhavu-ṭṭhānam jātam, paṭiladdhadārakassa nāmaggaḥaḍḍivase soṇoti nāmam akāsi. Sā yathāruciyā kulagehe vasitvā kulaghameva agamāsi.

Tasmiṃ samaye mahākaccānatthero tam nagaram upanissāya upavatte pabbate paṭivasati. Upāsikā theram upaṭṭhāti. Thero nibaddham tassā nivesanam gacchati. Soṇadārakopi nibaddham therassa santike vicaranto vissāsiko ahosi. So aparena samayena therassa santike pabbaji. Thero tam upasampādetukāmo tīṇi vassāni gaṇam pariyesitvā upasampādesi. So upasampanno kammaṭṭhānam kathāpetvā vipassanam vaḍḍhetvā arahattam patvā therasseva santike suttani-pātam uggaṇhitvā vutthavasso pavāretvā satthāram passitukāmo hutvā upa-jjhāyam āpucchi. Thero āha- “soṇa, tayi gate satthā tam ekagandhakuṭiyam vasā-petvā dhammam ajjhesissati, tvam dhammam kathessasi. Satthā tava dhammakathāya pasīditvā tuyham varam dassati. Tvam varam gaṇhanto imaṅca imaṅca gaṇhāhi, mama vacanena dasabalassa pāde vandāhi”ti. So upajjhāyena anu-ññāto mātu-upāsikāya geham gantvā ārocesi. Sāpi “sādhu (1.0189), tāta, tvam dasabalam passitum gacchanto imam kambalam āharitvā satthu vasanagandha-kuṭiyā bhūmattharaṇam katvā attharāhi”ti kambalam adāsi. Soṇatthero tam ādāya senāsanam saṃsāmetvā anupubbena satthu vasanaṭṭhānam gantvā dasabalassa buddhāsane nisinnavelāyameva upasaṅkamtvā abhivādetvā ekamantaṃ aṭṭhāsi. Satthā tena saddhiṃ paṭisanthāram katvā ānandattheram āmantesi- “ānanda, imassa bhikkhussa senāsanam jānāhi”ti. Thero satthu adhippāyam ñatvā antoga-ndhakuṭiyameva bhūmattharaṇam ussārento viya atthari.

Atha kho bhagavā bahudevarattiṃ ajjhokāse vītināmetvā vihāram pāvīsi, āya-smāpi kho soṇo bahudevarattiṃ ajjhokāse vītināmetvā vihāram pāvīsi. Satthā pacchimayāme sīhaseyyam kappetvā paccūsasamaye vuṭṭhāya nisīditvā “etta-kena kālena soṇassa kāyadaratho paṭippassaddho bhavissati”ti ñatvā āya-smantaṃ soṇam ajjhesi- “paṭibhātu tam bhikkhu dhammo bhāsītu”ti. Soṇatthero madhurassarena ekabyañjanampi avināsento aṭṭhakavaggiyāni suttāni (su. ni. 772 ādayo) abhāsi. Kathāpariyosāne bhagavā sādhu-kāram datvā “suggahito te bhikkhu dhammo, mayā desitakāle ca ajja ca ekasadisāva desanā, kiñci ūnam vā adhikam vā natthi”ti

pasannabhāvaṃ pakāsesi. Soṇattheropi “ayaṃ okāso”ti sallakkhetvā upajjhāyassa vacanena dasabalaṃ vanditvā vinayadharapañcamena gaṇena upasampadaṃ ādiṃ katvā sabbe vare yāci, satthā adāsi. Puna thero mātu-upāsikāya vacanena vanditvā “ayaṃ, bhante, upāsikāya tumhākaṃ vasanagandhakuṭiyaṃ bhūmattharaṇatthaṃ kambalo pahito”ti kambalaṃ datvā uṭṭhāyāsanā satthāraṃ vanditvā padakkhiṇaṃ katvā pakkāmi. Ayamettha saṅkhepo, vitthārato pana therassa pabbajjaṃ ādiṃ katvā sabbaṃ sutte āgatameva.

Iti thero satthu santikā aṭṭha vare labhitvā upajjhāyassa santikaṃ gantvā sabbaṃ taṃ pavattiṃ ārocesi. Punadivase mātu-upāsikāya nivesanadvāraṃ gantvā bhikkhāya aṭṭhāsi. Upāsikā “putto kira me dvāre ṭhito”ti sutvā vegena āgantvā abhivādetvā hatthato pattaṃ gahetvā (1.0190) antonivesane nisīdāpetvā bhojanaṃ adāsi. Atha naṃ bhattakiccapariyosāne āha- “diṭṭho te, tāta, dasabalo”-ti? Āma upāsiketi. Vandito te mama vacanenāti? Āma vandito, sopi ca me kambalo tathāgatassa vasanaṭṭhāne bhūmattharaṇaṃ katvā atthatoti. Kiṃ, tāta, tayā kira satthu dhammakathā kathitā, satthārā ca te sādhu-kāro dinnoti? Tayā kathaṃ ñātaṃ upāsiketi? Tāta, mayhaṃ gehe adhivatthā devatā dasabalena tuyhaṃ sādhu-kāraṃ dinnadivase “sakaladasasahassacakkavāḷe devatā sādhu-kāraṃ adamsū”ti āha- tāta, tayā kathitadhammakathaṃ buddhānaṃ kathitanīyā-meneva mayhampi kathetuṃ paccāsīsāmīti. Thero mātu kathaṃ sampaṭicchi. Sā tassa adhivāsaṇaṃ viditvā dvāre maṇḍapaṃ kāretvā dasabalassa kathitanīyā-meneva attano dhammakathaṃ kathāpesīti vatthu ettha samuṭṭhitaṃ. Satthā aparabhāge ariyagaṇamajjhe nisinno therāṃ kalyāṇavākkaraṇānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Sivalittheravatthu

207. Navame **lābhīnaṃ yadidaṃ sivalīti** ṭhapetvā tathāgataṃ lābhīnaṃ bhikkhūnaṃ sivalitthero aggoti dasseti. Tassa pañhakamme ayamanupubbikathā-ayampi atīte padumuttarabuddhakāle vuttanayeneva vihāraṃ gantvā parisapariyante ṭhito dhammaṃ suṇanto satthāraṃ ekaṃ bhikkhuṃ lābhīnaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā “mayāpi anāgate evarūpena bhavituṃ vaṭṭati”ti dasabalaṃ nimaṇtetvā purimanayeneva sattāhaṃ mahādānaṃ datvā “bhagavā ahampi iminā adhikārakammaṇa aññaṃ sampattiṃ na patthemī, anāgate pana ekassa buddhassa sāsane ahampi tumhehi so etadagge ṭhapitabhikkhu viya lābhīnaṃ aggo bhaveyyan”ti patthanaṃ akāsi. Satthā anantarāyaṃ disvā “ayaṃ te patthanā anāgate gotamassa buddhassa sāsane samijjhissati”ti byākaritvā pakkāmi.

Sopi kulaputto yāvajīvaṃ kusalaṃ katvā devamanussesu saṃsaranto vipassībuddhakāle bandhumatīnagarato avidūre ekasmiṃ gāme paṭisandhiṃ gaṇhi. Tasmīṃ samaye bandhumatīnagaravāsīno rañña saddhiṃ sākacchitvā sākacchitvā dasabalassa (1.0191) dānaṃ denti. Te ekadivasaṃ sabbeva ekato hutvā dānaṃ dentā “kiṃ nu kho amhākaṃ dānamukhe natthī”ti madhuñca guḷadadhiñca

na addasaṃsu. Te “yato kutoci āharissāmā”ti janapadato nagaraṃ pavisana-
magge purisaṃ ṭhapesuṃ. Tadā esa kulaputto attano gāmato guḷadadhivāra-
kaṃ gahetvā “kiñcīdeva āharissāmī”ti nagaraṃ gacchanto mukhaṃ dhovivā “dhotaha-
tthapādo pavississāmī”ti phāsukaṭṭhānaṃ olokento naṅgalasīsamattaṃ nimma-
kkaṃ daṇḍakamadhuṃ disvā “puññaena me idaṃ uppannaṃ”ti gahetvā
nagaraṃ pavisati. Nāgarehi ṭhapitapuriso taṃ disvā, “bho purisa, kassimaṃ āhara-
si”ti pucchi. Na kassaci sāmi, vikkiṇituṃ pana me idaṃ ānīanti. Tena hi, bho
purisa, imaṃ kahāpaṇaṃ gahetvā etaṃ madhuñca guḷadadhiñca dehīti.

So cintesi- “idaṃ na bahumūlaṃ, ayañca ekappahārenea bahum deti, vīmaṃ-
sītuṃ vaṭṭati”ti. Tato naṃ “nāhaṃ ekakahāpaṇena demī”ti āha. Yadi evaṃ, dve
gahetvā dehīti. Dvīhipi na demīti. Etenupāyena vaḍḍhantaṃ vaḍḍhantaṃ
sahassaṃ pāpuṇi. So cintesi- “ati-añchituṃ na vaṭṭati, hotu tāva, imassa katta-
bba-
kiccaṃ pucchissāmī”ti. Atha naṃ āha- “idaṃ na bahu-agghana-
kaṃ, tvañca bahum
desi, kena kammaena idaṃ gaṇhāsī”ti? Idha, bho, nagaravāsīno rañña saddhiṃ
paṭivirujjhivā vipassīdasabalassa dānaṃ dentā idaṃ dvayaṃ dānamukhe apa-
ssantā pariyesanti. Sace idaṃ dvayaṃ na labhissanti, nāgarānaṃ parājayo bhavi-
ssati. Tasmā sahassaṃ datvā gaṇhāmīti. Kiṃ panetaṃ nāgarānameva vaṭṭati, na
aññesaṃ dātuṃ vaṭṭatīti? Yassa kassaci dātuṃ avāritametanti. Atthi pana te koci
nāgarānaṃ dāne ekadivasaṃ sahassaṃ dātāti? Natthi sammāti. Imesaṃ pana
dvinnāṃ sahassagghana-
kabhāvaṃ jānāsīti? Āma jānāmīti. Tena hi gaccha, nāga-
rānaṃ ācikkha- “eko puriso imāni dve mūlena na deti, sahattheneva dātukāmo,
tumhe imesaṃ dvinnāṃ kāraṇā nirussukkā hothā”ti. Tvaṃ pana me imasmiṃ
dānamukhe jeṭṭhakabhāvassa kāyasakkhī hohīti.

So gāma-
vāsī paribbayatthaṃ gahita-
māsakena pañcakaṭukaṃ gahetvā cuṇṇaṃ
katvā dadhito kañjiyaṃ vāhetvā tattha madhupaṭalaṃ piḷetvā pañcakaṭuka-
cu-
ṇṇena yojetvā ekasmiṃ paduminipatte pakkhipivā taṃ saṃvidahitvā ādāya (1.0192)
dasabalassa avidūre ṭhāne nisīdi. Mahājanena āhariyamānassa sakkārassa
antare attano pattavāraṃ olokayamāno okāsaṃ ṇatvā satthu santikaṃ gantvā
“bhagavā ayaṃ mayhaṃ duggatapaṇṇākāro, imaṃ me anukampaṃ paṭicca
gaṇhathā”ti. Satthā tassa anukampaṃ paṭicca catumahārājadattiyena selama-
yena pattena taṃ paṭiggahetvā yathā atṭhasaṭṭhibhikkhusatasahassassa diya-
mānaṃ na khīyati, evaṃ adhiṭṭhāsi. Sopi kulaputto niṭṭhitabhattakiccaṃ bhaga-
vantaṃ abhivādetvā ekamantaṃ ṭhito āha- “diṭṭho me bhagavā ajja bandhumatīna-
garavāsikehi tumhākaṃ sakkāro āhariyamāno, ahampi imassa kamma-
ssa nissan-
dena nibbattanibbattabhava lābhagga-
yasaggappatto bhavēyyan”ti. Satthā “evaṃ
hotu kulaputtā”ti vatvā tassa ca nagaravāsīnañca bhattānumodanaṃ katvā
pakkāmi.

Sopi kulaputto yāvajīvaṃ kusalaṃ katvā devamanussesu saṃsaranto imasmiṃ
buddhuppāde sup-
pavāsāya rājadhī-
tāya kucchis-
miṃ paṭisa-
ndhiṃ gaṇhi. Paṭisa-
ndhigga-
haṇato paṭṭhāya sāyaṃ pātañca paṇṇākārasatāni pāpuṇanti, sup-
pavāsā
sampattiṃ gacchati. Atha naṃ puñña-
vīmaṃsanatthaṃ hatthēna bīja-
pacchiṃ
phu-
sāpenti, ekeka-
bījato salāka-
satampi salāka-
sahassa-
mpi nigacchati. Ekaka-
rīsa-

khattato paññāsampi saṭṭhipi sakaṭāni uppajanti. Koṭṭhapūraṇakālepi koṭṭhadvāraṃ hatthena phusāpenti, rājadhītāya puññaena gaṇhantānaṃ gaṇhitagahitaṭṭhānaṃ puna pūراتi. Paripuṇṇabhattakumbhitopi “rājadhītāya puññaṃ”ti vatvā yassa kassaci dentānaṃ yāva na ukkaḍḍhanti, na tāva bhattaṃ khīyati. Dārake kucchigateyeva satta vassāni atikkamiṃsu.

Gabbhe pana paripakke sattāhaṃ mahādukkhaṃ anubhosi. Sā sāmikaṃ āmantetvā “pure maraṇā jīvamānāva dānaṃ dassāmi”ti satthu santikaṃ pesesi- “gaccha imaṃ pavattiṃ satthu ārocetvā satthāraṃ nimantehi, yañca satthā vadeti, taṃ sādhukaṃ upalakkhetvā āgantvā mayhaṃ kathehi”ti. So gantvā tassā sāsanaṃ bhagavato ārocesi. Satthā “sukhinī hotu suppvāsā kolyadhītā, sukhinī arogā arogaṃ puttaṃ vijāyatū”ti āha. Rājā taṃ sutvā bhagavantaṃ abhivādetvā antogāmābhimukho pāyāsi. Tassa pure āgamanāyeva suppvāsāya kucchito (1.019 dhamakaraṇā udakaṃ viya gabbho nikkhami, parivāretvā nisinnajano assumukhova hasituṃ āradḍho. Haṭṭhatuṭṭho mahājano rañño puttāsānaṃ ārocetuṃ agamāsi.

Rājā tesam iṅgitaṃ disvāva “dasabalena kathitakathā nipphannā mañña”ti cintesi. So āgantvā satthu sāsanaṃ rājadhītāya ārocesi. Rājadhītā “tayā nimantitaṃ jīvitabhattameva maṅgalabhattaṃ bhavissati, gaccha sattāhaṃ dasabalaṃ nimantehi”ti. Rājā tathā akāsi. Sattāhaṃ buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa mahādānaṃ pavattayiṃsu. Dārake sabbesaṃ ñātīnaṃ santattacittaṃ nibbāpento jātoti **sivalidārakot**vevassa nāmaṃ akaṃsu. So satta vassāni gabbhe vasitattā jātakālato paṭṭhāya sabbakammakkhamo ahosi. Dhammasenāpati sārīputto sattame divase tena saddhiṃ kathāsallāpaṃ akāsi. Satthāpi dhammapade gāthaṃ abhāsi-

“Yomaṃ palipathaṃ duggaṃ, saṃsāraṃ mohamaccagā;

tiṅṅo pāraṅgato jhāyī, anejo akathaṃkathī;

anupādāya nibbuto, tamahaṃ brūmi brāhmaṇaṃ”ti. (dha. pa. 414);

Atha naṃ thero evamāha- “kiṃ pana tayā evarūpaṃ dukkharāsiṃ anubhavitvā pabbajituṃ na vaṭṭati”ti? Labhamāno pabbajeyyaṃ, bhanteti. Suppvāsā taṃ dārakaṃ therena saddhiṃ kathentaṃ disvā “kiṃ nu kho me putto dhammasenāpatinā saddhiṃ katheti”ti theram upasaṅkamitvā pucchi- “mayhaṃ putto tumhehi saddhiṃ kiṃ katheti, bhadante”ti? Attanā anubhūtaṃ gabbhavāsadu-kkhaṃ kathetvā tumhehi anuññāto pabbajissāmiṃti vadatīti. Sādhu, bhante, pabbājetha nanti. Thero taṃ vihāraṃ netvā tacapañcakakammaṭṭhānaṃ datvā pabbājento, “sivali, na tuyhaṃ aññaena ovādena kammaṃ atthi, tayā satta vassāni anubhūta-dukkhameva paccavekkhāhi”ti. Bhante, pabbājanameva tumhākaṃ bhāro, yaṃ pana mayā kātuṃ sakkā, tamahaṃ jānissāmiṃti. So paṭhamakesavaṭṭiyā ohāritakkaṇḍeyeva sotāpattiphale paṭṭhāsi, dutiyāya ohāritakkaṇḍeyeva sakadāgāmiphale, tatiyāya anāgāmiphale. Sabbesaṃyeva pana kesānaṃ oropanañca arahattasacchikiriyā ca apacchā apurimā ahosi. Tassa pabbajitadivasato paṭṭhāya bhikkhusaṅghassa cattāro paccayā yadicchakaṃ uppajanti. Evaṃ ettha vatthu samuṭṭhitaṃ.

Aparabhāge (1.0194) satthā sāvattiṃ agamāsi. Thero satthāraṃ abhivādetvā, “bhante, mayhaṃ puññaṃ vīmaṃsissāmi, pañca me bhikkhusatāni dethā”ti āha. Gaṇha, sīvalīti. So pañcasate bhikkhū gahetvā himavantābhikkuhaṃ gacchanto aṭṭavimaggā gacchati. Tassa paṭṭhamaṃ diṭṭhā nigrodhe adhiṭṭhā devatā satta divasāni dānaṃ adāsi. Iti so-

“Nigrodhaṃ paṭṭhamaṃ passi, dutiyaṃ paṇḍavapabbataṃ; tatiyaṃ aciravatiyaṃ, catutthaṃ varasāgaraṃ.

“Pañcamaṃ himavantaṃ so, chaṭṭhaṃ chaddantupāgami; sattamaṃ gandhamādanaṃ, aṭṭhamaṃ atha revataṃ”ti.

Sabbaṭṭhānesu satta satta divasāneva dānaṃ adāsu. Gandhamādanapa-
bbate pana nāgadattadevarājā nāma sattadivasesu ekadivasaṃ khīraṇḍapātaṃ
adāsi, ekadivasaṃ sappiṇḍapātaṃ adāsi. Bhikkhusaṅgho āha- “āvuso, imassa
devaraṅṅo neva dhenuyo duyhamānā paññāyanti, na dadhinimmathanaṃ, kuto te,
devarāja, imaṃ uppajjati”ti? “Bhante, kassapadasabalassa kāle khīrasalākabhatta-
dānassetā phalaṃ”ti devarājā āha. Aparabhāge satthā khadiravaniyarevatassa
paccuggamaṃ aṭṭhuppattiṃ katvā therā attano sāsane lābhaggayasaggappa-
ttānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Vakkalittheravatthu

208. Dasame **saddhādhimuttānanti** saddhāya adhimuttānaṃ, balavasaddhānaṃ
bhikkhūnaṃ vakkalitthero aggoti dasseti. Aññesaṃ hi saddhā vaḍḍhetabbā hoti,
therassa pana hāpetabbā jātā. Tasmā so saddhādhimuttānaṃ aggoti vutto. **Vakka-**
līti panassa nāmaṃ.

Tassa pañhakamme ayamanupubbikathā- ayampi hi atīte padumuttarabuddha-
kāle vuttanayeneva vihāraṃ gantvā parisapariyante ṭhito dhammaṃ suṇanto
satthāraṃ ekaṃ bhikkhuṃ saddhādhimuttānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā
“mayāpi anāgate evarūpena bhavituṃ vaṭṭati”ti vuttanayeneva satthāraṃ nima-
ntetvā sattāhaṃ mahādānaṃ datvā dasabalaṃ vanditvā, “bhante, ahampi iminā
adhikārakamma tumhehi saddhādhimuttānaṃ etadagge ṭhapitabhikkhu viya
anāgate (1.0195) ekassa buddhassa sāsane saddhādhimuttānaṃ aggo bhavēyya-
n”ti patthanaṃ akāsi. Satthā tassa anantarāyaṃ disvā byākaritvā pakkāmi.

Sopi yāvajīvaṃ kusalaṃ katvā devamanussesu saṃsaranto amhākaṃ satthu-
kāle sāvattiyaṃ brāhmaṇakule paṭisandhiṃ gaṇhi, vakkalītissa nāmaṃ

akamsu. So vuddhippatto tayo vede uggaṇhitvā dasabalaṃ bhikkhusaṅghapari-
vutaṃ sāvaththiyaṃ carantaṃ disvā satthu sarīrasampattiṃ olokeno sarīrasampa-
ttidassanena atitto dasabalena saddhiṃyeva vicarati. Vihāraṃ gacchantena
saddhiṃ vihāraṃ gantvā sarīranipphattiṃ olokenova tiṭṭhati. Dhammasabhāyaṃ
nisīditvā dhammaṃ kathentassa sammukhaṭṭhāne ṭhito dhammaṃ suṇāti. So
saddhaṃ paṭilabhitvā “agāramajjhe vasanto nibaddhaṃ dasabalassa dassanaṃ
na labhissāmi”ti pabbajjaṃ yācitvā satthu santike pabbaji.

Tato paṭṭhāya ṭhapetvā āhāraṇavelaṃ avasesakāle yattha ṭhitena sakkā
dasabalaṃ passituṃ, tattha ṭhito yonisomanasikāraṃ pahāya dasabalaṃ oloke-
ntova viharati. Satthā tassa ṇāṇaparipākaṃ āgamento dīghampi addhānaṃ
tasmim rūpadassanavaseneva vicarante kiñci avatvā “idānissa ṇāṇaṃ paripāka-
gataṃ, sakkā etaṃ bodhetun”ti ṇatvā evamāha- “kiṃ te, vakkali, iminā pūtikāyena
diṭṭhena, yo kho, vakkali, dhammaṃ passati, so maṃ passati. Yo maṃ passati, so
dhammaṃ passati. Dhammañhi, vakkali, passanto maṃ passati, maṃ passanto
dhammaṃ passati”ti.

Satthari evaṃ ovaḍantepi thero dasabalassa dassanaṃ pahāya neva aññattha
gantū sakkoti. Tato satthā “nāyaṃ bhikkhu saṃvegaṃ alabhitvā bujjhissati”ti
upakaṭṭhāya vassūpanāyikāya rājagahaṃ gantvā vassūpanāyikadivase “apehi,
vakkali”ti therāṃ paṇāmeti. Buddhā ca nāma ādeyyavacanā honti, tasmā thero
satthāraṃ paṭippharivā ṭhātuṃ asakkonto temāsaṃ dasabalassa sammukhe
āgantū avisahanto “kiṃ dāni sakkā kātuṃ, tathāgatenamhi paṇāmito, sammu-
khībhāvaṃ na labhāmi, kiṃ mayhaṃ jīvitena”ti gijjhakūṭapabbate papātaṭṭhānaṃ
abhiruhi. Satthā tassa kilamanabhāvaṃ ṇatvā “ayaṃ bhikkhu mama santikā
assāsaṃ alabhanto (1.0196) maggaphalānaṃ upanissayaṃ nāseyyā”ti attānaṃ
dassetū obhāsaṃ vissajjesi. Athassa satthu diṭṭhakālate paṭṭhāya eva mahantaṃ
sokasallaṃ pahīnaṃ. Satthā sukkhataḷāke oghaṃ āharanto viya vakkalitherassa
balavapītisomanassaṃ uppādetū dhammapade imaṃ gāthamāha-

“Pāmojjabahulo bhikkhu, pasanno buddhasāsane;

adhigacche padaṃ santaṃ, saṅkhārūpasamaṃ sukhan”ti. (dha. pa. 381);

Vakkalitherassa ca “ehi, vakkali”ti hatthaṃ pasāresi. Thero “dasabalo me
diṭṭho, ehīti avhāyanampi laddhan”ti balavapītiṃ uppādetvā “kuto gacchāmi”ti
attano gamanabhāvaṃ ajānitvāva dasabalassa sammukhe ākāse pakkhandivā
paṭhamapādena pabbate ṭhitoyeva satthārā vuttagāthaṃ āvajjento ākāseyeva
pītiṃ vikkhambhetvā saha paṭisambhidāhi arahattaṃ patvā tathāgataṃ vandamā-
nova otari. Aparabhāge satthā ariyagaṇamajjhe nisinno therāṃ saddhādhimu-
ttānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Dutiyavaggavaṇṇanā.

14. Etadaggavaggo

(14) 3. tatiya-etadaggavaggo

209. Tatiyavaggassa paṭhame **sikkhākāmānanti** tisso sikkhā kāmāyāmānānaṃ sampiyāyitvā sikkhantānanti attho. **Rāhuloti** attano puttāṃ rāhulatheraṃ dasseti. Thero kira pabbajitadivasato paṭṭhāya pātova uṭṭhahanto hatthapūraṃ vālikaṃ ukkhipitvā “aho vatāhaṃ ajja dasabalassa ceva ācariyupajjhāyānañca santikā ettakaṃ ovādañceva anusāsaniñca labheyyan”ti pattheti. Tasmā sikkhākāmānaṃ aggo nāma jātoti.

210. Dutiye **saddhāpabbajitānanti** saddhāya pabbajitānaṃ. **Raṭṭhapālōti** raṭṭhaṃ pāletuṃ samattho, bhinnaṃ vā raṭṭhaṃ sandhāretuṃ samatthe kule jātotipi (1.0197) raṭṭhapālōti saṅkhaṃ gato. So hi satthu dhammadesanaṃ sutvā paṭiladdha-saddho cuddasabhattachede katvā mātāpitaro pabbajjaṃ anujānāpetvā pabbajito. Tasmā saddhāpabbajitānaṃ aggo nāma jāto.

Rāhula-raṭṭhapālattheravatthu

Imesaṃ pana ubhinnampi therānaṃ pañhakamme ayamanupubbikathā- ete kira dvepi atīte padumuttarabuddhakāle haṃsavatīnagare gahapatimahāsālakule nibbattiṃsu. Tesāṃ daharakāle nāmaṃ vā gottaṃ vā na kathiyati. Vayappattā pana gharāvāse paṭiṭṭhāya attano attano pitu accayena ubhopi attano attano rata-nakoṭṭhāgārakammike pakkosāpetvā aparimāṇaṃ dhanaṃ disvā- “imaṃ ettakaṃ dhanarāsiṃ ayyakapayyakādayo attanā saddhiṃ gahetvā gantuṃ nāsakkhiṃsu, amhehi dāni yena kenaci upāyena imaṃ dhanaṃ gahetvā gantuṃ vaṭṭati”ti te ubhopi janā catūsu ṭhānesu kapaṇaddhikādīnaṃ mahādānaṃ dātuṃ āradhā. Eko attano dānagge āgatāgatajanaṃ pucchitvā yāgukhajjakādīsu yassa yaṃ paṭi-bhāti, tassa taṃ adāsi, tassa teneva kāraṇena āgatapākoti nāmaṃ jātaṃ. Itaro apucchitvāva gahitagahitabhājanaṃ pūretvā pūretvā deti, tassapi teneva kāra-ṇena anaggapākoti nāmaṃ jātaṃ, appamāṇapākoti attho.

Te ubhopi ekadivasāṃ pātova mukhadhovanatthaṃ bahigāmaṃ agamaṃsu. Tasmīṃ samaye himavantato dve mahiddhikā tāpasā bhikkhācāratthāya ākāsenā āgantvā tesāṃ sahāyakānaṃ avidūre otaritvā “mā no ete passiṃsū”ti ekapasse aṭṭhaṃsu. Te ubhopi janā tesāṃ lābubhājanādiparikkhāraṃ saṃvidhāya anto-gāmaṃ sandhāya bhikkhāya gatānaṃ santikaṃ āgamma vandīṃsu. Atha ne tāpasā “kāya velāya āgatattha mahāpuññā”ti āhaṃsu. Te “adhunāva, bhante”ti vatvā (1.0198) tesāṃ hatthato lābubhājanaṃ gahetvā attano attano gehaṃ netvā bhattakiccapariyosāne nibaddhaṃ bhikkhāgahaṇatthaṃ paṭiññaṃ gaṇhiṃsu.

Tesu eko tāpaso sapariḷāhakāyadhātuko hoti. So attano ānubhāvena mahāsa-mudda-udakaṃ dvedhā katvā pathavindharanāgarājassa bhavanaṃ gantvā divā-vihāraṃ nisīdati. So utusappāyaṃ gahetvā paccāgantvā attano upaṭṭhākassa gehe bhattānumodanaṃ karonto “pathavindharanāgabhavanaṃ viya hotū”ti vadati. Atha naṃ ekadivasāṃ upaṭṭhāko pucchi- “bhante, tumhe anumodanaṃ

karontā ‘pathavindharanāgabhavanaṃ viya hotū’ti vadatha, mayamassa atthaṃ na jānāma, kiṃ vuttaṃ hoti idaṃ, bhante”ti? Āma, kuṭumbiya ahaṃ “tumhākaṃ sampatti pathavindharanāgarājasampattisadisā hotū”ti vadāmiti. Kuṭumbiko tato paṭṭhāya pathavindharanāgarājabhavane cittaṃ ṭhapesi.

Itaro tāpaso tāvatimsabhavanaṃ gantvā suññe serisakavimāne divāvihāraṃ karoti. So āgacchanto gacchanto ca sakkassa devarājassa sampattiṃ disvā attano upaṭṭhākassa anumodanaṃ karonto “sakkavimānaṃ viya hotū”ti vadati. Atha naṃ sopi kuṭumbiyo itaro sahāyako taṃ tāpasaṃ viya pucchi. So tassa vacanaṃ sutvā sakkabhavane cittaṃ ṭhapesi. Te ubhopi patthitaṭṭhānesuyeva nibbattā.

Pathavindharabhavane nibbatto pathavindharanāgarājā nāma jāto. So nibbatta-kkhaṇe attano attabhāvaṃ disvā “amanāpassa vata me ṭhānassa kulupakatāpaso vaṇṇaṃ kathesi, urena parisakkitvā vicaraṇaṭṭhānametaṃ, nūna so aññaṃ ṭhānaṃ na jānāti”ti vippaṭṭisārī ahosi. Athassa taṃkhaṇeyeva alaṅkatapaṭṭiyattāni nāganāṭakāni sabbadisāsu tūriyāni paggaṇhiṃsu. So tasmimyeva khaṇe taṃ attabhāvaṃ vijahitvā māṇavakavaṇṇī ahosi. Anvaddhamāsañca cattāro mahārājāno sakkassa upaṭṭhānaṃ gacchanti. Tasmā sopi virūpakkhena nāgaraññā saddhiṃ sakkassa upaṭṭhānaṃ gato. Sakko taṃ dūratova āgacchantaṃ disvā sañjāni. Atha naṃ samīpe āgantvā ṭhitakāle “kahaṃ nibbattosi sammā”ti pucchi. Mā kathesi, mahārāja, urena parisakkaṇaṭṭhāne nibbattomhi, tumhe pana kalyāṇamittaṃ labhitthāti. Samma, tvaṃ “aṭṭhāne nibbattomhi”ti mā vitakkayi (1.0199), padumuttaradasa-balo loke nibbatto, tassa adhikārakammaṃ katvā imaṃyeva ṭhānaṃ patthehi, ubho sukhaṃ vasissāmāti. So “evaṃ, deva, karissāmi”ti gantvā padumuttaradasa-balaṃ nimantetvā attano nāgabhavane nāgaparisāya saddhiṃ sabbarattiṃ sakkā-rasammānaṃ sajjesi.

Satthā punadvase utṭhite aruṇe attano upaṭṭhākaṃ sumanatheraṃ āmantesi- “sumana, ajja tathāgato dūraṃ bhikkhācāraṃ gamissati, mā puthujjanabhikkhū āgacchantu, tepiṭakā paṭṭisambhidāppattā chaḷabhiññāva āgacchantu”ti. Thero satthu vacanaṃ sutvā sabbesaṃ ārocesi. Satthārā saddhiṃ satasahassā bhikkhū ākāsaṃ pakkhandiṃsu. Pathavindharo nāgaparisāya saddhiṃ dasabalassa paccuggamaṃ āgato satthāraṃ parivāretvā samuddamatthake maṇivaṇṇā ūmiyo maddamānaṃ bhikkhusaṅghaṃ oloketvā ādito satthāraṃ, pariyoṣāne saṅghanavakaṃ tathāgatassa puttaṃ uparevatasāmaṇeraṃ nāma oloketto “ana-cchariyo sesasāvākānaṃ evarūpo iddhānubhāvo, imassa pana taruṇabāladāra-kassa evarūpo iddhānubhāvo ativiya acchariyo”ti pītipāmojjaṃ uppādesi.

Athassa bhavane dasabale nisinne sesabhikkhūsu koṭito paṭṭhāya nisīdantesu satthu sammukhaṭṭhāneyeva uparevatasāmaṇerassa āsanaṃ pāpuṇi. Nāgarājā yāguṃ dentopi khajjakaṃ dentopi sakiṃ dasabalaṃ oloketi, sakiṃ uparevatasā-maṇeraṃ. Tassa kira sarīre satthu sarīre viya dvattiṃsa mahāpurisalakkhaṇāni paññāyanti. Tato nāgarājā “ayaṃ sāmaṇero buddhānaṃ sadiso paññāyati, kiṃ nu kho hoti”ti avidūre nisinnaṃ aññataraṃ bhikkhuṃ pucchi- “ayaṃ, bhante, sāma-ṇero dasabalassa kiṃ hoti”ti? Putto, mahārājāti. So cintesi- “mahā vatāyaṃ

bhikkhu, evarūpassa sobhaggappattassa tathāgatassa puttabhāvaṃ labhi. Sarīra-mpissa ekadesena buddhānaṃ sarīrasadiṣaṃ paññāyati, mayāpi anāgate evarūpena bhavituṃ vaṭṭati”ti sattāhaṃ mahādānaṃ datvā, “bhante, ahaṃ imassa adhi-kārakammassānubhāvena ayaṃ uparevato viya anāgate ekassa buddhassa putto bhavyeyyan”ti patthanaṃ akāsi. Satthā (1.0200) anantarāyaṃ disvā “anāgate gota-mabuddhassa putto bhavissasi”ti byākaritvā pakkāmi.

Pathavindharopi puna addhamāse sampatte virūpakkhena saddhiṃ sakkassa upaṭṭhānaṃ gato. Atha naṃ samīpe ṭhitaṃ sakko pucchi- “patthito te, samma, ayaṃ devaloko”ti? Na patthito mahārājāti. Kiṃ dosaṃ addasāti? Doso natthi, mahārāja, ahaṃ pana dasabalassa puttaṃ uparevatasāmaṇeraṃ passiṃ. Tassa me diṭṭhakālato paṭṭhāya aññattha cittaṃ na nami, svāhaṃ “anāgate ekassa buddhassa evarūpo putto bhavyeyyan”ti patthanaṃ akāsiṃ. Tvampi, mahārāja, ekaṃ patthanaṃ karohi, te mayaṃ nibbattaṭṭhāne na vinā bhavissāmāti. Sakko tassa vacanaṃ sampaṭicchitvā ekaṃ mahānubhāvaṃ bhikkhuṃ disvā “katarakulā nu kho nikkhamitvā ayaṃ kulaputto pabbajito”ti āvajjento “ayaṃ bhinnaṃ raṭṭhaṃ sandhāretuṃ samatthassa kulassa putto hutvā cuddasa bhattachchede katvā mātā-pitaro pabbajjaṃ anujānāpetvā pabbajito”ti aññāsi. Ñatvā ca pana ajānanto viya dasabalaṃ pucchitvā sattāhaṃ mahāsakkāraṃ katvā, “bhante, ahaṃ imassa kalyāṇakammaṃ nissandena tumhākaṃ sāsane ayaṃ kulaputto viya anāgate ekassa buddhassa sāsane saddhāpabbajitānaṃ aggo bhavyeyyan”ti patthanaṃ akāsi. Satthā anantarāyaṃ disvā “tvaṃ, mahārāja, anāgate gotamassa buddhassa sāsane saddhāpabbajitānaṃ aggo bhavissasi”ti byākaritvā pakkāmi. Sakkopi attano devapurameva gato.

Te ubhopi nibbattaṭṭhānato cavitvā devamanussesu saṃsarantā anekasahassa-kappe atikkamiṃsu. Ito pana dvānavutikappamatthake phusso nāma buddho loke udapādi. Tassa pitā mahindo nāma rājā ahosi, vemātikā tayo kaniṭṭhabhātaro. Rājā divase divase “mayhaṃyeva buddho mayhaṃ dhammo mayhaṃ saṅgho”ti mamāyanto sayameva dasabalaṃ nibaddhaṃ bhojanaṃ bhojeti.

Athassa ekadivasaṃ paccanto kupito. So putte āmantesi- “tātā, paccanto kupito, tumhehi vā mayā vā gantabbaṃ. Yadi ahaṃ gacchāmi, tumhehi iminā niyāmena dasabalo paricaritabbo”ti. Te tayopi ekappahāreneva āhaṃsu- “tāta, tumhākaṃ gamanakiccaṃ natthi, mayaṃ (1.0201) core vidhamissāmā”ti pitaraṃ vanditvā paccantaṃ gantvā core vidhamitvā vijitasāṅgāmā hutvā nivattiṃsu. Te antarā magge pādāmūlikehi saddhiṃ mantayiṃsu- “tātā, amhākaṃ gatakkhaṇeyeva pitā varaṃ dassati, kataraṃ varaṃ gaṇhāmā”ti? Ayyā, tumhākaṃ pitu accayena dullabhaṃ nāma natthi, tumhākaṃ pana jeṭṭhabhātikaṃ phussabuddhaṃ paṭijagganavaraṃ gaṇhathā”ti āhaṃsu. Te “kalyāṇaṃ tumhehi vuttan”ti sabbepi ekacittā hutvā gantvā pitaraṃ addasaṃsu. Tadā pitā tesāṃ pasīditvā varaṃ adāsi. Te “temāsaṃ tathāgataṃ paṭijaggissāmā”ti

varam yāciṃsu. Rājā “ayaṃ dātum na sakkā, aññaṃ varam gaṇhathā”ti āha. Tāta, amhākaṃ añña varena kiccaṃ natthi, sace tumhe dātukāmā, etaṃyeva no varam dethāti. Rājā tesu punappunaṃ kathentesu attanā paṭiññātattā “na sakkā na dātun”ti cintetvā āha- “tātā, ahaṃ tumhākaṃ varam demi, apica kho pana buddhā nāma durāsada honti sīhā viya ekacarā, dasabalaṃ paṭijaggantā appa-
mattā bhavyeyāthā”ti.

Te cintayiṃsu- “amhehi tathāgataṃ paṭijaggantehi anucchavikaṃ katvā paṭija-
ggitum vaṭṭati”ti sabbepi ekacittā hutvā dasasilāni samādāya nirāmagandhā hutvā
satthu dānaggaparivahanake tayo purise ṭhapaṃyāsu. Tesu eko dhanadhaññuppā-
dako ahoṣi, eko māpako, eko dānasaṃvidhāyako. Tesu dhanadhaññuppādako
paccuppanne bimbisāro mahārājā jāto, māpako visākho upāsako, dānasaṃvidhā-
yako raṭṭhapālattheroti. So tattha yāvajīvaṃ kusalaṃ katvā devapure nibbato.
Ayaṃ pana rāhulathero nāma kassapadasabalassa kāle kikissa kāsirañño jeṭṭha-
putto hutvā nibbatti, pathavindharakumārotissa nāmaṃ akaṃsu. Tassa satta
bhaginiyo ahesuṃ. Tā dasabalassa satta pariveṇāni kārayiṃsu. Pathavindharo
oparajjaṃ labhi. So tā bhaginiyo āha- “tumhehi kāritapariveṇesu mayhampi ekaṃ
dethā”ti. Bhātika, tumhe uparājaṭṭhāne ṭhitā, tumhehi nāma amhākaṃ dātappaṃ,
tumhe aññaṃ pariveṇaṃ karoṭhāti. So tāsāṃ vacanaṃ sutvā pañca vihārasatāni
kāresi. Pañca pariveṇasatānītipi vadanti. So tattha yāvajīvaṃ kusalaṃ katvā deva-
pure nibbatti. Imasmiṃ pana buddhuppāde pathavindharakumāro amhākaṃ
bodhisattassa (1.0202) aggamaheṣiyā kucchismiṃ paṭisandhiṃ gaṇhi, tassa sahā-
yako kururaṭṭhe thullakoṭṭhitanigame raṭṭhapālasaṭṭhigehe nibbatti.

Atha amhākaṃ dasabalo abhisambodhiṃ patvā pavattitavaradhammacakko
anupubbena kapilavatthum āgantvā rāhulakumāraṃ pabbājesi. Tassa pabbajjāvi-
dhānaṃ pāḷiyaṃ (mahāva. 105) āgatameva. Evaṃ pabbajitassa panassa satthā
abhiṇṇa-ovādasena rāhulovādasuttaṃ abhāsi. Rāhulopi pātova vuṭṭhāya
hatthena vālukaṃ ukkhipitvā “dasabalassa ceva ācariyupajjhāyānañca santikā
ajja ettakaṃ ovādaṃ labheyyan”ti vadati. Bhikkhusaṅghamajjhe kathā udapādi
“ovādakkhamo vata rāhulasāmaṇero pitu anucchaviko putto”ti. Satthā bhikkhūnaṃ
cittācāraṃ ṇatvā “mayi gate ekā dhammasabhaṃ ca vaḍḍhissati, rāhulassa ca
guṇo pākaṭo bhavissati”ti gantvā dhammasabhāyaṃ buddhāsāne nisinno bhikkhū
āmantesi- “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti. Rāhulasāmaṇe-
rassa ovādakkhamabhāvaṃ kathema bhagavāti. Satthā imasmiṃ ṭhāne ṭhatvā
rāhulassa guṇadīpanatthaṃ migajātakam āharitvā kathesi-

“Migaṃ tipallatthamanekamāyaṃ,
aṭṭhakkhuraṃ aḍḍharattā papāyimaṃ;
ekena sotena chamā’ssasanto,
chahi kalāhitibhoti bhāgineyyo”ti. (jā. 1.1.16);

Athassa sattavassikasāmaṇerakāle “mā heva kho rāhulo daharabhāvena kīḷana-
tthāyapi sampajānamusā bhāseyyā”ti ambalaṭṭhiyarāhulovādaṃ (ma. ni. 2.107
ādayo) desesi. Aṭṭhārasavassikasāmaṇerakāle tathāgatassa pacchato piṇḍāya
pavisantassa satthu ceva attano ca rūpasampattiṃ disvā gehasitaṃ vitakkaṃ vita-

kkentassa “yaṃkiñci, rāhula, rūpan”ti-ādinā nayena mahārāhulovādasuttantaṃ (ma. ni. 2.113) kathesi. Saṃyuttake (saṃ. ni. 4.121) pana rāhulovādopi aṅguttare (a. ni. 4.177) rāhulovādopi therassa vipassanācāroyeva. Athassa satthā ñāṇapari-pākaṃ ñatvā avassikabhikkhukāle andhavane nisinno cūḷarāhulovādaṃ (ma. ni. 3. 416 ādayo) kathesi. Desanāpariyosāne rāhulatthero koṭisatasahassadevatāhi saddhiṃ arahattaṃ pāpuṇi, sotāpannasakadāgāmi-anāgāmidivatānaṃ (1.0203) gaṇanā natthi. Atha satthā aparabhāge ariyasaṅghamajjhe nisinno theram imasmiṃ sāsane sikkhākāmānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesi.

Satthari pana kururaṭṭhe cārikāya nikkhamitvā thullakoṭṭhitaṃ anuppatte raṭṭha-pālo kulaputto satthu dhammadesanaṃ sutvā paṭiladdhasaddho mātāpitaro anujā-nāpetvā dasabalaṃ upasaṅkamtivā satthu aṇattiyā aññatarassa therassa santike pabbaji. Tassa pabbajitadivasato paṭṭhāya seṭṭhigahapati bhikkhū attano nivesana-dvārena gacchante disvā “kiṃ tumhākaṃ imasmiṃ gehe kammaṃ, ekova puttako ahosi, taṃ gaṇhitvā gatatta, idāni kiṃ karissathā”ti akkosati paribhāsati. Satthā addhamāsaṃ thullakoṭṭhite vasitvā puna sāvathimeva agamāsi. Tatthāyasmā raṭṭhapālo yoniso manasikaronto kammaṃ katvā vipassanaṃ vadḍhettvā ara-hattaṃ pāpuṇi. So satthāraṃ anujānāpetvā mātāpitaro dassanattaṃ thullako-ṭṭhitaṃ gantvā tattha sapadānaṃ piṇḍāya caranto pitu nivesane ābhidosikaṃ kummāsaṃ labhitvā taṃ amataṃ viya paribhuñjanto pitarā nimantito adhivāsetvā dutiyadivase pitu nivesane piṇḍapātaṃ paribhuñjitvā alaṅkatapaṭiyatte itthijane asubhasaññaṃ uppādetvā ṭhitakova dhammaṃ desetvā jiyā mutto viya nārāco ākāsaṃ uppatitvā korabyarañño migacīraṃ gantvā maṅgalasilāpaṭṭe nisinno dassanattāya āgatassa rañño catupārijuññapaṭimaṇḍitaṃ dhammaṃ (ma. ni. 2.304) desetvā anupubbena cārikaṃ caramāno puna satthu santikaṃyeva āgato. Evametaṃ vatthu samuṭṭhitaṃ. Atha satthā aparabhāge ariyagaṇamajjhe nisinno theram imasmiṃ sāsane saddhāpabbajitānaṃ kulaputtānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesi.

Kuṇḍadhānattheravatthu

211. Tatiye **paṭhamaṃ salākaṃ gaṇhantānanti** sabbapaṭhamaṃ salākagāha-kānaṃ bhikkhūnaṃ kuṇḍadhānatthero aggoti dasseti. So kira thero mahāsubha-ddāya nimantitadivase tathāgate ugganagaraṃ gacchante “ajja satthā dūraṃ bhikkhācāraṃ gamissati, puthujjanā salākaṃ mā gaṇhantu, pañcasatā (1.0204) khīṇāsavāva gaṇhantū”ti vutte paṭhamameva sihanādaṃ naditvā salākaṃ gaṇhi. Cūḷasubhaddāya nimantitadivase tathāgate sāketam gacchantepi pañcannaṃ bhikkhusatānaṃ antare paṭhamameva salākaṃ gaṇhi, sunāparantajanapadaṃ gacchantepi. Imehi kāraṇehi thero paṭhamaṃ salākaṃ gaṇhantānaṃ aggo nāma jāto. **Kuṇḍadhānoti** panassa nāmaṃ.

Tassa pañhakamme ayamanupubbikathā- ayaṃ kira padumuttarabuddhakāle haṃsavatīnagare kulagehe nibbato vuttanayeneva vihāraṃ gantvā dhammaṃ suṇanto satthāraṃ ekaṃ bhikkhuṃ paṭhamaṃ salākaṃ gaṇhantānaṃ aggaṭṭhāne

ṭhapentaṃ disvā buddhānaṃ adhiḱāraḱammaṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthetvā satthārā anantarāyaṃ disvā byāḱato yāvajīvaṃ kusalaṃ katvā devesu ca manusse su ca saṃsaraṇto kassapabuddhāḱāle bhūmaṭṭhāḱadevatā hutvā nibbatti. Dīghāyukabuddhānañca nāma na anvaddhamāsiko uposatho hoti. Vipassīdasaballaṣa hi chabbassantare chabbassantare uposatho ahoṣi, kassapadasabalo pana chaṭṭhe chaṭṭhe māse pātimokkhaṃ osāresi. Tassa pātimokkhaṃ osāraṇāḱāle disāvāsīḱā dve saḱāyāḱā bhikkhū “uposathaṃ karissāmā”ti gaḱchanti. Ayaṃ bhummadevatā cintesi- “imesaṃ dvinnaṃ bhikkhūnaṃ metti ativiya daḱhā, kiṃ nu kho bhedaḱe sati bhijjeyya, na bhijjeyyā”ti? Tesāṃ okāsaṃ oloḱayamaṇā tesāṃ avidūreneva gaḱchati.

Atheko thero ekassa hatthe pattacīvaraṃ datvā sarīraḱaḱañjanaṭṭhaṃ udakaphā-suḱaṭṭhānaṃ gantvā dhotahatthapādo hutvā gumbasabhāgato nikkhamati. Bhummadevatā tassa therassa pacchato pacchato uttamarūpā itthī hutvā kese vidhunitvā saṃvidhāya bandhantī viya piṭṭhito paṃsuṃ puñchamaṇā viya sāṭakaṃ saṃvidhāya nivāsayamaṇā viya ca hutvā therassa padānupadīḱā hutvā gumbato nikkhantā. Ekamante ṭhito saḱāyāḱatthero imaṃ kāraṇaṃ disvā domanassaḱāto “naṭṭho dāni me iminā bhikkhunaṃ saddhiṃ dīgharattānugaḱo sineho. Sacāhaṃ evaṃvidhabhāvaṃ jāneyyaṃ, ettakaṃ addhānaṃ iminā saddhiṃ viṣṣāsaṃ na ḱareyyaṇ”ti cintetvā āgaḱchantassevassa “handāvuso, tuyhaṃ pattacīvaraṃ, tādisena pāpena saḱāyena saddhiṃ ekamaḱgaṃ na gaḱchāmī”ti āha. Taṃ ḱathaṃ sutvā tassa (1.0205) lajjibhikkhuno hadayaṃ tikhiṇasattīṃ gaḱetvā viddhaṃ viya ahoṣi. Tato naṃ āha- “āvuso, kiṃ nāmetaṃ vadasi, ahaṃ ettakaṃ ḱālaṃ dukkaṭa-mattampi āpattīṃ na jānāmi. Tvaṃ pana maṃ aḱja ‘pāpo’ti vadasi, kiṃ te diṇ”ti? Kiṃ añṇena diṭṭhena, kiṃ tvaṃ evaṃvidhena alaṅkaṭapaṭiyattena mātuḱāmena saddhiṃ ekaṭṭhāne hutvā nikkhantoti? Natthetaṃ, āvuso, mayhaṃ, nāhaṃ evarūpaṃ mātuḱāmaṃ passāmīti. Tassa yāvataṭiyaṃ ḱathentaṣāpi itaro thero ḱathaṃ asaddaḱitvā attanā diṭṭhāḱāraṇaṃyeva atthaṃ gaḱetvā tena saddhiṃ ekamaḱgena aḱgantvā añṇena maḱgena satthu santikaṃ gaḱo. Itaropi añṇena maḱgena satthu santikaṃyeva gaḱo.

Tato bhikkhusaṅghassa uposathāḱāraṃ pavisaṇavelāya so bhikkhu taṃ bhikkhuṃ uposathagge sañjānitvā “imasmaṃ uposathagge evarūpo nāma pāpa-bhikkhu atthi, nāhaṃ tena saddhiṃ uposathaṃ karissāmī”ti nikkhamitvā bahi aṭṭhāsi. Bhummadevatā “bhāriyaṃ mayā ḱammaṃ ḱatan”ti maḱallaka-upāsaḱavaṇṇena tassa santikaṃ gantvā “ḱasmā, bhante, ayyo imasmaṃ ṭhāne ṭhito”ti āha. Upāsaḱa, imaṃ uposathaggaṃ eko pāpabhikkhu pavitṭho, ahaṃ tena saddhiṃ uposathaṃ na ḱaromīti vatvā nikkhamitvā bahi ṭhitomhīti. Bhante, mā evaṃ gaṇḱhatha, paṛisuddhaṣīlo esa bhikkhu. Tumhehi diṭṭhamātuḱāmo nāma ahaṃ, mayā tumhāḱaṃ vīmaṃsaṇatthāya “daḱhā nu kho imesaṃ therānaṃ metti, no daḱhā”ti lajji-alajjibhāvaṃ oloḱentena taṃ ḱammaṃ ḱatanti. Ko pana tvaṃ sappurīsaṭi? Ahaṃ ekā bhummadevatā, bhantaṭi. Devaputto ḱathentaḱo dibbānubhāvena ṭhatvā therassa pādesu patitvā “mayhaṃ, bhante, ḱhamatha, etaṃ dosaṃ thero na jānāti, uposathaṃ ḱarothā”ti therāṃ yācitvā uposathaggaṃ paveseṣi. So thero

uposatham tāva ekaṭṭhāne akāsi, mittasanthavavasena na puna tena saddhiṃ ekaṭṭhāne ahoṣīti. Imassa therassa kammaṃ na kathiyati, cuditakatthero pana aparāparam vipassanāya kammaṃ karonto arahattam pāpuṇi.

Bhummadevatā tassa kamma nissandena ekaṃ buddhantaram apāyato na muccittha. Sace pana kālena kālam manussattam āgacchati, aññena yena kenaci kato doso tasseva upari patati. So amhākaṃ bhagavato (1.0206) kāle sāvaṭṭhiyaṃ brāhmaṇakule nibbatti, dhānamāṇavotissa nāmaṃ akaṃsu. So vaya-ppatto tayo vede uggaṇhitvā mahallakakāle satthu dhammadesanaṃ sutvā paṭiladdhasaddho pabbaji, tassa upasampannadivasato paṭṭhāya ekā alaṅkatapaṭiyattā itthi tasmiṃ gāmaṃ pavisante saddhiṃyeva gāmaṃ pavisati, nikkhamante nikkhamati. Vihāram pavisantepi pavisati, tiṭṭhantepi tiṭṭhatīti evaṃ niccānubandhā paññāyati. Thero taṃ na passati, tassa pana purimassa kamma nissandena sā aññesaṃ upaṭṭhāti.

Gāme yāgubhikkham dadamānā itthiyo, “bhante, ayaṃ eko yāgu-uḷuṅko tumhākaṃ, eko imissā amhākaṃ sahāyikāyā”ti parihāsaṃ karonti. Therassa mahatī vihesā hoti. Vihāram gatampi naṃ sāmaṇerā ceva daharabhikkhū ca parivāretvā “dhāno koṇḍo jāto”ti parihāsaṃ karonti. Athassa teneva kāraṇena kuṇḍadhānattheroti nāmaṃ jātaṃ. So uṭṭhāya samuṭṭhāya tehi kayiramānaṃ keḷiṃ sahituṃ asakkonto ummādaṃ gahetvā “tumhe koṇḍā, tumhākaṃ upajjhāyā koṇḍā, ācariyā koṇḍā”ti vadati. Atha naṃ satthu ārocesuṃ- “kuṇḍadhāno daharasāmaṇerehi saddhiṃ evaṃ pharusavācaṃ vadati”ti. Satthā taṃ pakkosāpetvā “saccaṃ bhikkhū”ti pucchitvā “saccaṃ bhagavā”ti vutte “kasmā evaṃ vadesi”ti āha. Bhante, nibaddham vihesaṃ asahanto evaṃ kathemīti. “Tvam pubbe katakammaṃ yāvajjadivasā jirāpetuṃ na sakkosi, puna evarūpaṃ pharusam mā vada bhikkhū”ti vatvā āha-

“Māvoca pharusam kañci, vuttā paṭivadeyyu taṃ;
dukkhā hi sārambhakathā, paṭidaṇḍā phuseyyu taṃ.

“Sace neresi attānaṃ, kaṃso upahato yathā;
esa pattosi nibbānaṃ, sārambho te na vijjati”ti. (dha. pa. 133-134);

Imaṅca pana tassa therassa mātugāmena saddhiṃ vicaraṇabhāvaṃ kosalara-ññopi kathayiṃsu. Rājā “gacchatha, bhaṇe, vīmaṃsathā”ti

pesetvā sayampi mandeneva parivārena saddhiṃ therassa vasanaṭṭhānaṃ gantvā ekamante olokento aṭṭhāsi. Tasmim̄ khaṇe thero sūcikkammaṃ karonto nisinno hoti, sāpissa itthī avidūre ṭhāne ṭhitā viya paññāyati.

Rājā (1.0207) taṃ disvā “atthidaṃ kāraṇaṃ”ti tassā ṭhitatṭhānaṃ agamāsi. Sā tasmim̄ āgacchante therassa vasanapaṇṇasālaṃ pavitṭhā viya ahosi. Rājāpi tāya saddhiṃyeva paṇṇasālaṃ pavisitvā sabbattha olokento adisvā “nāyaṃ mātu-gāmo, therassa eko kammavipāko”ti saññaṃ katvā paṭhamaṃ therassa samīpena gacchantopi theram̄ avanditvā tassa kāraṇassa abhūtabhāvaṃ ṇatvā āgamma theram̄ vanditvā ekamantaṃ nisinno “kacci, bhante, piṇḍakena na kilamathā”ti pucchi. Thero “vaṭṭati mahārājā”ti āha. “Jānāmi, bhante, ayyassa kathaṃ, evarūpena ca parikkilesena saddhiṃ carantānaṃ tumhākaṃ ke nāma pasīdissanti, ito paṭṭhāya vo katthaci gamanakiccaṃ natthi, ahaṃ catūhi paccayehi upaṭṭhahissāmi, tumhe yonisomanasikāre mā pamajjitthā”ti nibaddhaṃ bhikkhaṃ paṭṭhapesi. Thero rājānaṃ upatthambhakaṃ labhitvā bhojanasappāyena ekaggacitto hutvā vipassanaṃ vaḍḍhetvā arahattaṃ pāpuṇi. Tato paṭṭhāya sā itthī antarahāyī.

Mahāsubhaddā ugganagare micchādiṭṭhikule vasamānā “satthā maṃ anukampatū”ti uposathaṃ adhiṭṭhāya nirāmagandhā hutvā uparipāsādātaḷe ṭhitā “imāni pupphāni antare aṭṭhatvā dasabalassa matthake vitānaṃ hutvā tiṭṭhantu, dasabalo imāya saññāya sve pañcahi bhikkhusatehi saddhiṃ mayhaṃ bhikkhaṃ gaṇhatū”ti saccakiriyaṃ katvā aṭṭha sumanapupphamuṭṭhiyo vissajjesi. Pupphāni gantvā dhammadesanāvelāya satthu matthake vitānaṃ hutvā aṭṭhaṃsu. Satthā taṃ sumanapupphavitānaṃ disvā citteneva subhaddāya bhikkhaṃ adhivāsetvā puna-divase aruṇe uṭṭhite ānandattheraṃ āha- “ānanda, mayaṃ ajja dūraṃ bhikkhācāraṃ gamissāma, puthujjanānaṃ adatvā ariyānaṃyeva salākaṃ dehi”ti. Thero bhikkhūnaṃ ārocesi- “āvuso, satthā ajja dūraṃ bhikkhācāraṃ gamissati, puthujjanā mā gaṇhantu, ariyāva salākaṃ gaṇhantū”ti. Kuṇḍadhānatthero “āharāvuso, salākaṃ”ti paṭhamaṃyeva hatthaṃ pasāresi. Ānandā “satthā tādisānaṃ bhikkhūnaṃ salākaṃ na dāpeti, ariyānaṃyeva dāpeti”ti vitakkaṃ uppādetvā gantvā satthu ārocesi. Satthā “āharāpentassa salākaṃ dehi”ti āha. Thero cintesi- “sace kuṇḍadhānassa salākā dātuṃ na (1.0208) yuttā assa, atha satthā paṭibāheyya, bhavissati ekaṃ kāraṇaṃ”ti. “Kuṇḍadhānassa salākaṃ dassāmi”ti gamanaṃ abhinīhari. Kuṇḍadhānatthero tassa pure āgamanāva abhiññāpādakaṃ catutthajjhānaṃ samāpajjitvā iddhiyā ākāse ṭhatvā “āharāvuso ānanda, satthā maṃ jānāti, mādisaṃ bhikkhuṃ paṭhamaṃ salākaṃ gaṇhantaṃ na satthā vāretī”ti hatthaṃ pasāretvā salākaṃ gaṇhi. Satthā taṃ aṭṭhuppattiṃ katvā theram̄ imasmim̄ sāsane paṭhamaṃ salākaṃ gaṇhantānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Vaṅgisattheravatthu

212. Catutthe **paṭibhānavantānanti** sampannapaṭibhānānaṃ vaṅgisatthero aggoti dasseti. Ayaṃ kira thero dasabalassa santikaṃ upasaṅkamanto cakkhupa-

thato paṭṭhāya candena saddhiṃ upametvā, sūriyena, ākāsenā, mahāsamuddena, hatthināgena, sīhena migaraññā saddhiṃ upametvāpi anekehi padasatehi padasahashehi satthu vaṇṇaṃ vadantoyeva upasaṅkamati. Tasmā paṭibhānavantānaṃ aggo nāma jāto.

Tassa pañhakamme ayamanupubbikathā- ayampi kira padumuttarabuddhakāle haṃsavatīnagare mahābhogakule paṭisandhiṃ gaṇhitvā purimanayeneva vihāraṃ gantvā dhammaṃ suṇanto satthāraṃ ekaṃ bhikkhuṃ paṭibhānavantānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā satthu adhikārakammaṃ katvā “ahampi anāgate paṭibhānavantānaṃ aggo bhaveyyan”ti patthanaṃ katvā satthārā byākato yāvajīvaṃ kusalaṃ katvā devamanussesu saṃsaranto imasmiṃ buddhuppāde sāvattiyaṃ brāhmaṇakule nibbatti. Vaṅgīsamāṇavotissa nāmaṃ akaṃsu. So vayappatto tayo vede uggaṇhanto ācariyaṃ ārādhettvā chavasīsamantaṃ nāma sikkhitvā chavasīsaṃ nakhena ākoṭetvā “ayaṃ satto asukayoniyaṃ nāma nibbatto”ti jānāti.

Brāhmaṇā “ayaṃ amhākaṃ jīvikamaggo”ti ñatvā vaṅgīsamāṇavaṃ paṭicchanayāne nisīdāpetvā gāmanigamarājadhāniyo carantā nagaradvāre vā nigamadvāre vā ṭhapetvā mahājanassa rāsibhūtabhāvaṃ ñatvā “yo vaṅgīsaṃ passati, so dhanaṃ vā labhati, yasaṃ vā labhati, saggaṃ vā gacchati”ti vadanti. Tesāṃ kathaṃ sutvā bahū janā lañjaṃ datvā passitukāmā honti. Rājarājamahāmattā (1.020 tesāṃ santikaṃ gantvā “ko ācariyassa jānaviseso”ti pucchanti. Tumhe na jānātha, sakalajambudīpe amhākaṃ ācariyasadiso añño paṇḍito nāma natthi, tivassamatthake matakānaṃ sīsaṃ āharāpetvā nakhena ākoṭetvā “ayaṃ satto asukayoniyaṃ nibbatto”ti jānāti. Vaṅgīso pi mahājanassa kaṅkhachedanattaṃ te te jane āvāhetvā attano attano gatiṃ kathāpeti. Taṃ nissāya mahājanassa hatthato satampi sahasampi labhati.

Brāhmaṇā vaṅgīsamāṇavaṃ ādāya yathāruciṃ vicarivā puna sāvattiyaṃ āgamaṃsu. Vaṅgīso jetavanamahāvihārassa avidūraṭṭhāne ṭhito cintesi- “samaṇo gotamo paṇḍitoti vadanti, na kho pana sabbakālaṃ mayā imesaṃyeva vacanaṃ karontena caritvaṃ vaṭṭati, paṇḍitānampi santikaṃ gantvaṃ vaṭṭati”ti. So brāhmaṇe āha- “tumhe gacchatha, ahaṃ na bahukehi saddhiṃ gantvā samaṇaṃ gotamaṃ passissāmī”ti. Te āhaṃsu- “vaṅgīsa, mā te rucci samaṇaṃ gotamaṃ passitvaṃ. Yo hi naṃ passati, taṃ so māyāya āvaṭṭeti”ti. Vaṅgīso tesāṃ kathaṃ anādiyivā satthu santikaṃ gantvā madhurapaṭisanthāraṃ katvā ekamantaṃ nisīdi.

Atha naṃ satthā pucchi- “vaṅgīsa, kiñci sippaṃ jānāsī”ti. Āma, bho gotama, chavasīsamantaṃ nāmekāṃ jānāmīti. Kiṃ so manto karotīti? Tivassamatthake matānampi taṃ mantaṃ jappitvā sīsaṃ nakhena ākoṭetvā nibbattaṭṭhānaṃ jānāmīti. Satthā tassa ekaṃ niraye uppannassa sīsaṃ dassesi, ekaṃ manussesu uppannassa, ekaṃ devesu, ekaṃ parinibbutassa sīsaṃ dassesi. So paṭhamaṃ sīsaṃ ākoṭetvā, “bho gotama, ayaṃ satto nirayaṃ gato”ti āha. Sādhu sādhu, vaṅgīsa, suditṭhaṃ tayā, ayaṃ satto kahaṃ gatoti pucchi. Manussalokaṃ, bho gotamāti. Ayaṃ satto kahaṃ gatoti? Devalokaṃ, bho gotamāti tiṇṇampi gataṭṭhānaṃ kathesi. Parinibbutassa pana sīsaṃ nakhena ākoṭento neva antaṃ na koṭiṃ passati. Atha naṃ satthā “na sakkosi tvam, vaṅgīsā”ti pucchi. “Passatha,

bho gotama, upaparikkhāmi tāvā”ti punappunaṃ parivatteti. Bāhirakamantena khīṇāsavassa gatiṃ katham jānissati, athassa matthakato sedo mucci. So lajjitvā tuṇhībhūto aṭṭhāsi. Atha naṃ satthā (1.0210) “kilamasi, vaṅgīsā”ti āha. Āma, bho gotama, imassa sattassa gataṭṭhānaṃ jānituṃ na sakkomi. Sace tumhe jānātha, kathethāti. “Vaṅgīsa, ahaṃ etampi jānāmi ito uttaritarampi”ti vatvā dhammapade imā dve gāthā abhāsi-

“Cutim yo vedi sattānaṃ, upapattim ca sabbaso;
asattaṃ sugataṃ buddhaṃ, tamahaṃ brūmi brāhmaṇaṃ.

“Yassa gatiṃ na jānanti, devā gandhabbamānusa;

khīṇāsavaṃ arahantaṃ, tamahaṃ brūmi brāhmaṇaṃ”ti. (dha. pa. 419-420);

Tato vaṅgīso āha- “bho gotama, vijjāya vijjaṃ dentassa nāma parihāni natthi, ahaṃ attanā jānanakaṃ mantaṃ tumhākaṃ dassāmi, tumhe etaṃ mantaṃ mayhaṃ dethā”ti. Vaṅgīsa, na mayaṃ mantena mantaṃ dema, evameva demāti. “Sādhu, bho gotama, detha me mantan”ti apacitiṃ dassetvā hatthakacchapakaṃ katvā nisīdi. Kiṃ, vaṅgīsa, tumhākaṃ samaye mahagghamantaṃ vā kiñci vā gaṇhantānaṃ parivāso nāma na hotīti? Hoti, bho gotamāti. Amhākaṃ pana manto nipparivāsoti saññaṃ karosīti? Brāhmaṇā nāma mantehi atittā honti, tasmā so bhagavantaṃ āha- “bho gotama, tumhehi kathitaniyāmaṃ karissāmī”ti. Bhagavā āha- “vaṅgīsa, mayaṃ imaṃ mantaṃ dentā amhehi samānaliṅgassa demā”ti. Vaṅgīso “yaṃkiñci katvā mayā imaṃ mantaṃ gaṇhitvā gantuṃ vaṭṭatī”ti brāhmaṇe āha. Tumhe mayi pabbajante mā cintayittha, ahaṃ imaṃ mantaṃ gaṇhitvā sakalajambudīpe jeṭṭhako bhavissāmi. Evaṃ sante tumhākampi bhaddakaṃ bhavissatī”ti mantatthāya satthu santike pabbaji. Satthā “mantapari-vāsaṃ tāva vasāhi”ti dvattiṃsākāraṃ ācikkhi. Paññavā satto dvattiṃsākāraṃ sajjhāyantova tattha khayavayaṃ paṭṭhapetvā vipassanaṃ vadḍhetvā arahattaṃ pāpuṇi.

Tasmiṃ arahattaṃ patte brāhmaṇā “kā nu kho vaṅgīsassa pavatti, passissāma nan”ti tassa santikaṃ gantvā “kiṃ, bho vaṅgīsa, samaṇassa gotamassa santike sippaṃ sikkhitan”ti pucchimsu. Āma, sikkhitanti. Tena hi (1.0211) ehi gamissā-māti. Gacchatha tumhe, tumhehi saddhiṃ gantabbakiccaṃ mayhaṃ niṭṭhitanti. Paṭhamameva amhehi tuyhaṃ kathitaṃ “samaṇo gotamo attānaṃ passituṃ āgate māyāya āvaṭṭeti”ti. Tvaṃ hi idāni samaṇassa gotamassa vasaṃ āpanno, kiṃ mayaṃ tava santike karissāmāti āgatamaggeneva pakkamiṃsu. Vaṅgīsatheropi yaṃ yaṃ velaṃ dasabalaṃ passituṃ gacchati, ekaṃ thutiṃ karontova gacchati. Tena taṃ satthā saṅghamajjhe nisinno paṭibhānavantānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Upasenavaṅgantaputtattheravatthu

213. Pañcame **samantapāsādikānanti** sabbapāsādikānaṃ. **Upasenoti** tassa therassa nāmaṃ. Vaṅgantabrāhmaṇassa pana so putto, tasmā **vaṅgantaputtoti** vuccati. Ayaṃ pana thero na kevalaṃ attanāva pāsādiko, parisāpissa pāsādikā, iti parisāṃ nissāya laddhanāmavasena samantapāsādikānaṃ aggo nāma jāto.

Pañhakamme panassa ayamanupubbikathā- ayampi hi padumuttarabuddha-kāle haṃsavatinagare kulagehe nibbato vayaṃ āgamma purimanayeneva satthu santikaṃ gantvā dhammaṃ suṇamāno satthāraṃ ekaṃ bhikkhuṃ samantapāsādikānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā satthu adhikārakammaṃ katvā taṃ ṭhānantaṃ patthetvā yāvajīvaṃ kusalaṃ katvā devamanussesu saṃsaranto imasmiṃ buddhuppāde nālakabrāhmaṇagāme sārībrāhmaṇiyā kucchismiṃ paṭisandhiṃ gaṇhi, upasenadārakotissa nāmaṃ akaṃsu.

So vayappatto tayo vede uggaṇhitvā dasabalassa santike dhammaṃ sutvā paṭiladdhasaddho pabbaji. So upasampadāya ekavassiko hutvā “ariyagabbhaṃ vaḍḍhemī”ti ekaṃ kulaputtaṃ attano santike pabbājetvā upasampādesi. So pavāretvā saddhivihārikassa ekavassikakāle attanā duvasso “dasabalo maṃ passitvā tusissati”ti saddhivihārikaṃ ādāya dasabalaṃ passituṃ āgato. Satthā taṃ vanditvā ekamante nisinnaṃ pucchi- “kativassosi tvaṃ bhikkhū”ti? Duvasso ahaṃ bhagavāti. Ayaṃ pana bhikkhu kativassoti? Ekavasso bhagavāti. Kintāyaṃ bhikkhu hotīti? Saddhivihāriko me bhagavāti. Atha naṃ satthā “atilaḥ kho (1.0212 tvaṃ, moghapurisa, bāhullāya āvatto”ti vatvā anekapariyāyena vigarahi. Thero satthu santikā garaḥaṃ labhitvā bhagavantaṃ vanditvā “imināva puṇṇacandasasirikena mukhena satthāraṃ parisameva nissāya sādhu-kāraṃ dāpessāmi”ti taṃdivaseyeva ekaṃ ṭhānaṃ gantvā vipassanāya kammaṃ katvā nacirasseva arahattaṃ pāpuṇi.

Tato yasmā thero mahākulato nikkhamitvā pabbajito pathavighuṭṭhadhammakathikova, tasmā tassa dhammakathāya ceva pasīditvā mittāmaccañātikulehi ca nikkhamitvā bahū kuladārakā therassa santike pabbajanti. “Ahaṃ ārañṇako, tumhepi ārañṇakā bhavituṃ sakkontā pabbajathā”ti terasa dhutaṅgāni ācikkhitvā “sakkhissāma, bhante”ti vadante pabbājeti. Te attano balena taṃ taṃ dhutaṅgaṃ adhiṭṭhahanti. Thero attano dasavassakāle vinayaṃ paguṇaṃ katvā sabbeva upasampādesi. Evaṃ upasampannā cassa pañcasatamattā bhikkhū parivārā ahesuṃ.

Tasmiṃ samaye satthā jetavanamahāvihāre vasanto “icchāmaḥ, bhikkhave, addhamāsaṃ paṭisalliyitun”ti bhikkhusaṅghassa ārocetvā ekavihārī hoti. Bhikkhusaṅghopi “yo bhagavantaṃ dassanāya

upasaṅkamati, so pācittiyaṃ desāpetabbo”ti katikaṃ akāsi. Tadā upasenatthero “bhagavantam passissāmī”ti attano parisāya saddhiṃ jetavanam gantvā satthāram upasaṅkamitvā abhivādetvā ekamantaṃ nisīdi. Satthā kathāsamuṭṭhāpanattham aññataram therassa saddhivihārikaṃ āmantesi- “manāpāni te bhikkhu paṃsukūlānī”ti. “Na kho me, bhante, manāpāni paṃsukūlānī”ti vatvā upajjhāye gāravena paṃsukūlikabhāvaṃ ārocesi. Imasmiṃ ṭhāne satthā “sādhu sādhu, upasenā”ti therassa sādhu-kāram datvā anekapariyāyena guṇakathaṃ kathesi. Ayamettha saṅkhepo, vitthārato pana idaṃ vatthu pāḷiyaṃ (pārā. 565) āgatameva. Atha satthā aparabhāge ariyagaṇamajjhe nisinno imasmiṃ sāsane theram samantapāsādikānam aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Dabbattheravatthu

214. Chaṭṭhe (1.0213) **senāsanapaññāpakānanti** senāsanam paññāpentānam. Therassa kira senāsanapaññāpanakāle aṭṭhārasasu mahāvihāresu asammaṭṭham pariveṇam vā apaṭijaggitaṃ senāsanam vā asodhitaṃ mañcapīṭham vā anupaṭṭhitaṃ pāṇiyaparibhojanīyam vā nāhosi. Tasmā senāsanapaññāpakānam aggonāma jāto. **Dabbotissa** nāmam. Mallarājakule pana uppannattā **mallaputto** nāma jāto.

Tassa pañhakamme ayamanupubbikathā- ayañhi padumuttarabuddhakāle haṃsavatīnagare kulagehe nibbattitvā vayappatto vuttanayeneva vihāram gantvā dhammaṃ suṇanto satthāram ekaṃ bhikkhuṃ senāsanapaññāpakānam aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhi-kārakammaṃ katvā taṃ ṭhānantaram patthetvā satthārā byākato yāvajīvaṃ kusalaṃ katvā devamanussesu saṃsaritvā kassapa-dasabalassa sāsana-sa osakkanakāle pabbaji, tadā tena saddhiṃ apare cha janāti satta bhikkhū ekacittā hutvā aññe sāsane agāravaṃ karonte disvā “idha kiṃ karoma, ekamante samaṇadhammaṃ katvā dukkhassantaṃ karissāmā”ti nisseṇiṃ bandhitvā uccapabbatasikharam abhiruhitvā “attano cittabalaṃ jānantā nisseṇiṃ pātentu, jīvite sālayā otarantu, mā pacchānutāpino ahuvatthā”ti vatvā sabbe ekacittā hutvā nisseṇiṃ pātetvā “appamattā hotha, āvuso”ti aññamaññaṃ ovaditvā cittaruciyesu ṭhānesu nisīditvā samaṇadhammaṃ kātuṃ ārabhiṃsu.

Tatreko thero pañcame divase arahattaṃ patvā “mama kiccaṃ nipphannaṃ, ahaṃ imasmiṃ ṭhāne kiṃ karissāmī”ti iddhiyā uttarakuruto piṇḍapātaṃ āharitvā, “āvuso, imaṃ piṇḍapātaṃ paribhuñjatha, bhikkhācārakiccaṃ mamāyattaṃ hotu, tumhe attano kammaṃ karoṭhā”ti āha. Kiṃ nu kho mayaṃ, āvuso, nisseṇiṃ pātentā evaṃ avocumhā “yo paṭhamaṃ dhammaṃ sacchikaroti, so bhikkham āharatu, tena ābhataṃ sesā paribhuñjitvā samaṇadhammaṃ karissanti”ti. Natthi, āvusoti. Tumhe attano pubbahetunā labhittha, mayampi sakkontā vaṭṭassantaṃ karissāma, gacchatha tumheti (1.0214). Thero te saññāpetuṃ asakkonto phāsukaṭṭhāne piṇḍapātaṃ paribhuñjitvā gato. Aparo thero sattame divase anāgāmi-phalaṃ patvā tato cuto suddhāvāsabrahmaloke nibbato.

Itarepi therā tato cutā ekaṃ buddhantaṃ devamanussesu saṃsaritvā

imasmim buddhuppāde tesu tesu kulesu nibbattā. Eko gandhāraraṭṭhe takkasila-nagare rājagehe nibbatto, eko pabbateyyaraṭṭhe paribbājikāya kucchimhi nibbatto, eko bāhiyaraṭṭhe kuṭumbikagehe nibbatto, eko rājagahe kuṭumbikagehe nibbatto. Ayam pana dabbatthero mallaraṭṭhe anupiyānagare ekassa mallarañño gehe paṭi-sandhim gaṇhi. Tassa mātā upavijaññakāle kālamakāsi, matasarīraṃ susānaṃ netvā dārucitakaṃ āropetvā aggim adamsu. Tassā aggivegasantattaṃ udarapa-ṭalaṃ dvedhā ahosi. Dārako attano puññabalena uppatitvā ekasmim dabbatthambhe nipati. Taṃ dārakaṃ gahetvā ayyikāya adamsu. Sā tassa nāmaṃ gaṇhantī dabbatthambhe nipatitvā laddhajīvitattā dabbotissa nāmaṃ akāsi.

Tassa sattavassikakāle satthā bhikkhusaṅghaparivāro mallaraṭṭhe cārikaṃ caramāno anupiyānigamaṃ patvā anupiyāmbavane viharati. Dabbakumāro satthāraṃ disvā dassaneneva pasīditvā pabbajitukāmo hutvā “ahaṃ dasabalassa santike pabbajissāmī”ti ayyikaṃ āpucchi. Sā “sādhu, tātā”ti dabbakumāraṃ ādāya satthu santikaṃ gantvā, “bhante, imaṃ kumāraṃ pabbājethā”ti āha. Satthā aññatarassa bhikkhuno saññaṃ adāsi “bhikkhu imaṃ dārakaṃ pabbājehī”ti. So thero satthu vacanaṃ sutvā dabbakumāraṃ pabbājento tacapañcakaṃ kammaṭṭhānaṃ ācikkhi. Pubbahetusampanno katābhinihāro satto paṭhamakesavaṭṭiyā oropiyānāya sotāpattiphale patiṭṭhāsi, dutiyakesavaṭṭiyā oropiyānāya sakadāgāmi-phale, tatiyāya anāgāmi-phale. Sabbakesānaṃ pana oropanañca arahattaphalasa-cchikiriyā ca apacchā apure ahosi.

Satthā mallaraṭṭhe yathābhirantaṃ viharitvā rājagahaṃ gantvā veḷuvane vāsaṃ kappesi. Tatrāyasmā dabbo mallaputto rahogato attano kiccanipphattiṃ (1.0215) oloketvā saṅghassa veyyāvaccakaraṇe kāyaṃ yojetukāmo cintesi- “yaṃnūnāhaṃ saṅghassa senāsanañca paññāpeyyaṃ, bhattāni ca uddiseyyan”ti. So satthu santikaṃ gantvā attano parivitakkaṃ ārocesi. Satthā tassa sādhu-kāraṃ datvā senāsanapaññāpakattañca bhattuddesakattañca sampaṭicchi. Atha naṃ “ayaṃ dabbo daharova samāno mahantaṭṭhāne ṭhito”ti sattavassikakāleyeva upasampādesi. Thero upasampannakālatoyeva paṭṭhāya rājagahaṃ upanissāya viharantānaṃ sabbabhikkhūnaṃ senāsanāni ca paññāpeti, bhikkhañca sampaṭicchitvā uddisati. Tassa senāsanapaññāpakabhāvo sabbadisāsu pākaṭo ahosi- “dabbo kira mallaputto sabhāgasabhāgānaṃ bhikkhūnaṃ ekaṭṭhāne senāsanāni paññāpeti, dūrepi senāsanānaṃ paññāpetiyeva. Gantaṃ asakkante iddhiyā netīti.

Atha naṃ bhikkhū kālepi vikālepi “amhākaṃ, āvuso, jīvakambavane senāsanānaṃ paññāpehi, amhākaṃ maddakucchismiṃ migadāye”ti evaṃ senāsanānaṃ uddisāpetvā tassa iddhiṃ passantā gacchanti. Sopi iddhiyā manomaye kāye abhisāṅkharitvā ekekassa therassa ekekaṃ attanā sadisaṃ bhikkhuṃ nimminitvā aṅgulyā jalamānāya purato purato gantvā “ayaṃ mañco, idaṃ piṭhan”ti-ādīni vatvā senāsanānaṃ paññāpetvā puna attano vasanaṭṭhānameva āgacchati. Ayamettha saṅkhepo, vitthārato panidaṃ vatthu pāḷiyaṃ āgatameva. Satthā idameva kāraṇaṃ aṭṭhuppattiṃ katvā aparabhāge ariyagaṇamaṃjhe nisinno therānaṃ senāsanapaññāpakānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Pilindavacchattheravatthu

215. Sattame devatānaṃ piyamanāpānanti devatānaṃ piyānañceva manāpānañca pilindavacchatthero aggoti dasseti. So kira anuppanne buddhe cakkavattī rājā hutvā mahājanaṃ pañcasu sīlesu patiṭṭhāpetvā saggaparāyaṇaṃ akāsi. Yebhuyyena kira chasu kāmasaggesu nibbattadevatā tasseva ovādaṃ labhitvā nibbattanibbattaṭṭhāne attano sampattiṃ oloketvā “kaṃ nu kho nissāya imaṃ saggasampattiṃ labhimhā”ti āvajjamānā (1.0216) imaṃ therāṃ disvā “therāṃ nissāya amhehi sampati laddhā”ti sāyaṃpātaṃ therāṃ namassanti. Tasmā so devatānaṃ piyamanāpānaṃ aggo nāma jāto. **Pilindoti** panassa gottaṃ, **vacchoti** nāmaṃ. Tadubhayaṃ saṃsandetvā pilindavacchoti vuccati.

Tassa pañhakamme ayamanupubbikathā- ayaṃ kira padumuttarabuddhakāle haṃsavatīnagare mahābhogakule nibbatto purimanayeneva satthu dhammade-sanaṃ suṇanto satthāraṃ ekaṃ bhikkhuṃ devatānaṃ piyamanāpaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā taṃ ṭhānantaraṃ patthetvā yāvajīvaṃ kusalaṃ katvā devamanu-ssesu saṃsaranto imasmiṃ buddhuppāde sāvattiyāṃ brāhmaṇakule nibbatti. Pilindavacchotissa nāmaṃ akaṃsu. So aparena samayena satthu dhammade-sanaṃ sutvā paṭiladdhasaddho pabbajitvā upasampanno vipassanaṃ vaḍḍhetvā arahattaṃ pāpuṇi. So gihīhipi bhikkhūhipi saddhiṃ kathento “ehi, vasala, gaccha, vasala, āhara, vasala, gaṇha, vasalā”ti vasalavādeneva samudācarati. Taṃ kathaṃ āharitvā tathāgataṃ pucchimsu- “bhagavā ariyā nāma pharusavācā na hontī”ti. Bhikkhave, ariyānaṃ paravambhanavasena pharusavācā nāma natthi, apica kho pana bhavantare āciṇṇavasena bhavyeyyāti. Bhante, pilindavacchatthero uṭṭhāya samuṭṭhāya gihīhipi bhikkhūhipi saddhiṃ kathento, “vasala, vasalā”-ti katheti, kimettha kāraṇaṃ bhagavāti. Bhikkhave, na mayhaṃ puttassa etaṃ idā-neva āciṇṇaṃ, atīte panesa pañca jātisatāni vasalavādibrāhmaṇakule nibbatti. Iccesa bhavāciṇṇeneva kathesi, na pharusavasena. Ariyānañhi vohāro pharusopi samāno cetanāya aphaṃsabhāvena parisuddhova, appamattakampettha pāpaṃ na upalabbhatīti vatvā dhammapade imaṃ gāthamāha-

“Akakkasaṃ viññāpaniṃ, giraṃ saccamudīraye;
yāya nābhisaje kañci, tamahaṃ brūmi brāhmaṇaṃ”ti.

Athekadivasāṃ thero rājagahaṃ piṇḍāya pavisanto ekaṃ purisaṃ pippalīnaṃ bhājanaṃ pūretvā ādāya antonagaraṃ pavisantaṃ disvā “kiṃ te, vasala, bhājane”-ti āha. So cintesi- “ayaṃ samaṇo mayā saddhiṃ pātova pharusakathaṃ kathesi, imassa anucchavikameva vattuṃ vaṭṭatī”ti “mūsikavaccaṃ (1.0217) me, bhante, bhājane”ti āha. Evaṃ bhavissati, vasalāti. Tassa therassa dassanaṃ vijahantassa sabbaṃ mūsikavaccameva ahosi. So cintesi- “imā pippaliyo mūsikavaccasadisā paññāyanti, sabhāvo nu kho no”ti vīmaṃsanto hatthena uppīlesi. Athassa undūra-vaccabhāvaṃ ñatvā balavadomanassaṃ uppajji. So “imāyeva nu kho evarūpā, udāhu sakaṭepī”ti gantvā olokeno sabbāpi pippaliyo tādisāva disvā hadayaṃ hatthena sandhāretvā “idaṃ na aññassa kammaṃ, mayā pātova diṭṭhabhikkhu-ssetaṃ kammaṃ, addhā ekaṃ upāyaṃ bhavissati, tassa gataṭṭhānaṃ anuvici-

nitvā etaṃ kāraṇaṃ jānissāmi”ti therassa gatamaggaṃ pucchitvā pāyāsi.

Atheko puriso taṃ ativiya caṇḍikataṃ gacchantaṃ disvā, “bho purisa, tvaṃ ativiya caṇḍikatova gacchasi, kena kammena gacchasi”ti pucchi. So tassa taṃ pavattiṃ ārocesi. So tassa kathaṃ sutvā evamāha- “bho, mā cintayi, mayhaṃ ayyo pilindavaccho bhavissati, tvaṃ etadeva bhājanaṃ pūretvā ādāya gantvā therassa purato tiṭṭha. ‘Kiṃ nāmetaṃ, vasalā’ti vuttakāle ca ‘pippaliyo, bhante’ti vada, thero ‘evaṃ bhavissati, vasalā’ti vakkhati. Puna sabbāpi pippaliyo bhavissanti”ti. So tathā akāsi. Sabbā pippaliyo paṭipākatikā ahesuṃ. Idamettakaṃ vatthu. Aparabhāge pana sathā devatānaṃ piyamanāpakāraṇameva vatthuṃ katvā therāṃ devatānaṃ piyamanāpānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Bāhiyadārucīriyattheravatthu

216. Aṭṭhame **khippābhiññānanti** khippaṃ adhigata-abhiññānaṃ dārucīriyatthero aggoti dasseti. Ayañhi thero saṃkhittadhammadesanāpariyosāne arahattaṃ pāpuṇi, maggaphalānaṃ parikammakiccaṃ nāhosi. Tasmā khippābhiññānaṃ aggo nāma jāto. Bāhiyaraṭṭhe pana jātattā **bāhiyotissa** nāmaṃ ahosi. So aparabhāge dārucīraṃ nivāsesi. Tasmā **dārucīriyo** nāma jāto.

Tassa (1.0218) pañhakamme ayamanupubbikathā- ayampi hi padumuttarabuddhakāle haṃsavatīnagare kulagehe nibbatto dasabalassa dhammadesanaṃ suṇanto sathāraṃ ekaṃ bhikkhuṃ khippābhiññānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhikārakammaṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthetvā yāvajīvaṃ kusalaṃ katvā devamanussesu saṃsaranto kassapadasabalassa sāsanaṃ osakkana-kāle heṭṭhā vuttehi bhikkhūhi saddhiṃ samaṇadhammaṃ katvā paripuṇṇasīlo jīvitakkhayaṃ patvā devaloke nibbatti.

So ekaṃ buddhantaraṃ devaloke vasitvā imasmiṃ buddhuppāde bāhiyaraṭṭhe kulagehe nibbatto. Vayaṃ āgamma gharāvāsaṃ vasanto “vohāraṃ karissāmi”ti suvaṇṇabhūmigamaṇiyaṃ nāvaṃ abhiruhi. Nāvā icchitaṃ desaṃ appatvāva samuddamajjhe bhinnā, mahājano macchakacchapabhakkho ahosi. Ayaṃ pana ekaṃ dārukhaṇḍaṃ gahetvā sattame divase suppārakapaṭṭane uttiṇṇo manussāvāsaṃ patvā “acelakaniyāmena manusse upasaṅkamaṃ ayuttan”ti avidūre ṭhāne ekaṃ mahātaḷākā sevālaṃ gahetvā sarīraṃ veṭhetvā ekasmiṃ ṭhāne patitaṃ ekaṃ kapālaṃ ādāya bhikkhāya pāvisi.

Manussā taṃ disvā cintesuṃ- “sace loke arahantā nāma atthi, evaṃvidhehi bhavitabbaṃ. Kiṃ nu kho ayyo ukkaṭṭhabhāvena vatthaṃ na gaṇhāti, udāhu diyyamānaṃ gaṇheyyā”ti vīmaṃsantā nānādisāhi

vatthāni āhariṃsu. So cintesi- “sacāhaṃ na iminā niyāmena āgamissaṃ, na me ete pasīdeyyuṃ, yaṃkiñci katvā ime vañcetvā jīvikupāyaṃ kātuṃ vaṭṭati”ti vatthāni na paṭiggaṇhi. Manussā bhīyosomattāya pasannā mahāsakkāraṃ karīṃsu. Sopi bhattakiccaṃ katvā avidūratṭhāne devakulaṃ gato. Mahājano tena saddhiṃyeva gantvā devakulaṃ paṭijaggivā adāsi. So cintesi- “ime mayhaṃ sevāle nivāsanamatte pasīditvā evaṃvidhaṃ sakkāraṃ karonti, etesaṃ mayā ukkaṭṭheneva bhavituṃ vaṭṭati”ti sallahukāni rukkhaphalakāni gahetvā tacchetvā vākesu āvuṇitvā cīraṃ katvā nivāsetvā pārupitvā jīvikaṃ kappento vasi.

Atha (1.0219) yo so kassapabuddhakāle sattasu janesu samaṇadhammaṃ karontesu eko bhikkhu suddhāvāsabrahmaloke nibbatto. So nibbattasamanantara-meva attano brahmasampattiṃ oloketvā āgataṭṭhānaṃ āvajjento sattannaṃ janānaṃ pabbataṃ āruya samaṇadhammakaraṇaṭṭhānaṃ disvā sesānaṃ channaṃ nibbattaṭṭhānaṃ āvajjento ekassa parinibbutabhāvaṃ itaresaṃ pañcannaṃ kāmāvacaradevaloke nibbattabhāvaṃ ñatvā kālānukālaṃ te pañca jane āvajjeti. Imasmiṃ pana kāle “kahaṃ nu kho”ti āvajjento dārucīriyaṃ suppāra-kapaṭṭanaṃ upanissāya kuhanakammaṃ jīvikaṃ kappentaṃ disvā “natṭho vatāyaṃ bālo, pubbe samaṇadhammaṃ karonto ati-ukkaṭṭhabhāvena arahatāpi ābhataṃ piṇḍapātaṃ aparibhuñjitvā idāni udaratthāya anarahāva arahattaṃ paṭijānitvā lokaṃ vañcento vicarati, dasabalassa ca nibbattabhāvaṃ na jānāti, gacchāmi naṃ saṃvejetvā dasabalassa nibbattabhāvaṃ jānāpemi”ti taṃkhaṇaṃyeva brahmalokato suppārakapaṭṭane rattibhāgasamanantare dārucīriyassa sammukhe pāturahosi.

So attano vasanaṭṭhāne obhāsaṃ disvā bahi nikkhamitvā ṭhito mahābrahmaṃ oloketvā añjaliṃ paggayha “ke tumhe”ti pucchi. Ahaṃ tuyhaṃ porāṇakasahāyo anāgāmiphalaṃ patvā brahmaloke nibbatto. Amhākaṃ pana sabbajetṭhako arahattaṃ patvā parinibbuto, tumhe pañca janā devaloke nibbattā. Svāhaṃ taṃ imasmiṃ ṭhāne kuhanakammaṃ jīvantaṃ disvā dametuṃ āgatoti vatvā idaṃ kāraṇamāha- “na kho tvaṃ, bāhiya arahā, napi arahattamaggaṃ samāpanno, sāpi te paṭipadā natthi, yāya tvaṃ arahā vā assa arahattamaggaṃ vā samāpanno”-ti. Athassa satthu uppannabhāvaṃ sāvattiyāṃ vasanabhāvañca ācikkhitvā “satthu santikaṃ gacchāhi”ti taṃ uyyojetvā brahmalokameva agamāsi.

Dārucīriyo mahābrahmunā saṃvejito “mokkhamaggaṃ gavesissāmi”ti vīsayojanasataṃ maggaṃ ekarattivāsena gantvā sathāraṃ piṇḍāya pavitṭhaṃ antarghare sampāpuṇitvā satthu pādesu nipatitvā “desetu me, bhante, bhagavā dhammaṃ, desetu sugato dhammaṃ”ti yāvatatiyaṃ yāci. Sathā “ettāvatā bāhiyassa ñāṇaṃ paripākaṃ gatan”ti ñatvā “tasmātiha te, bāhiya, evaṃ sikkhitabbaṃ diṭṭhe diṭṭhamattaṃ bhavissati”ti (udā. 10) iminā ovādena ovadi (1.0220). Sopi desanāpariyosāne antaravithiyaṃ ṭhitova desanānusārena ñāṇaṃ pesetvā saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi.

So attano kiccaṃ matthakappattaṃ ñatvā bhagavantaṃ pabbajjaṃ yācitvā aparipuṇṇapattacīvaratāya pattacīvaraṃ pariyesanto saṅkāraṭṭhānato coḷakkhaṇḍāni saṃkaḍḍhati. Atha naṃ pubbaveriko amanusso ekissā taruṇavacchāya gāviyā

sarīre adhimuccitvā jīvitakkhayaṃ pāpesi. Satthā sāvattthito nikkhamanto antaravīthiyaṃ bāhiyaṃ saṅkāraṭṭhāne patitaṃ disvā “gaṇhatha, bhikkhave, bāhiyassa dārucīriyassa sarīran”ti nīharāpetvā sarīrakiccaṃ kāretvā cātumahāpathe cetiyaṃ kārāpesi. Tato saṅghamajjhe kathā udapādi- “tathāgato bhikkhusaṅghena bāhiyassa sarīrajjhāpanakiccaṃ kāresi, dhātuyo gahetvā cetiyaṃ kāresi, kataramaggo nu kho tena sacchikato, sāmaṇero nu kho so, bhikkhu nu kho”ti cittaṃ uppādayiṃsu. Satthā taṃ aṭṭhuppattiṃ katvā “paṇḍito, bhikkhave, bāhiyo”ti upari dhammadesanaṃ vaḍḍhetvā tassa parinibbutabhāvaṃ pakāsesi. Puna saṅghamajjhe kathā udapādi “na ca satthārā bāhiyassa bahu dhammo desito, arahattaṃ pattoti ca vadeti. Kiṃ nāmetan”ti? Satthā “dhammo mando bahūti akāraṇaṃ, visapītakassa agado viya ceso”ti vatvā dhammapade gāthamāha-

“Sahassamapi ce gāthā, anatthapadasaṃhitā;

ekaṃ gāthāpadaṃ seyyo, yaṃ sutvā upasammatī”ti. (dha. pa. 100);

Desanāpariyosāne caturāsīti pāṇasahassāni amatapānaṃ pivīṃsu. Idañca pana bāhiyattherassa vatthu sutte (udā. 10) āgatattā vitthārena na kathitaṃ. Aparabhāge pana satthā saṅghamajjhe nisinno bāhiyattheraṃ khippābhiññānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Kumārakassapattheravatthu

217. Navame **cittakathikānanti** vicittaṃ katvā dhammaṃ kathentānaṃ. Thero kira ekassapi dvinnampi dhammaṃ kathento bahūhi upamāhi ca kāraṇehi ca maṇḍayitvā bodhento katheti. Tasmā cittakathikānaṃ aggo nāma jāto.

Tassa (1.0221) pañhakamme ayamanupubbikathā- ayampi hi padumuttarabuddhakāle haṃsavatīnagare kulagehe paṭisandhiṃ gaṇhitvā vayappatto dasaballa dhammakathaṃ suṇanto satthāraṃ ekaṃ bhikkhuṃ cittakathikānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhikārakammaṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthetvā devamanussesu saṃsaranto kassapabuddhasāsanosakkanakāle sattannaṃ bhikkhūnaṃ abbhantaro hutvā pabbatamatthake samaṇadhammaṃ katvā aparihīnasīlo tato cuto devaloke nibbattitvā ekaṃ buddhantaraṃ sampattiṃ anubhavamāno amhākaṃ satthu kāle rājagahe ekissā kuladārikāya kucchimhi uppanno. Sā ca paṭhamaṃ mātāpitaro yācitvā pabbajjaṃ alabhamānā kulagharaṃ gatā gabbhaṃ gaṇhi. Tampi ajānantī sāmikaṃ ārādhetvā tena anuññātā bhikkhunīsu pabbajitā. Tassā gabbhanimittaṃ disvā bhikkhuniyo devadattaṃ pucchiṃsu, so “assamaṇī”ti āha. Dasabalaṃ pucchiṃsu, satthā upālittheraṃ paṭicchāpesi. Thero sāvattthinagaravāsīni kulāni visākhañca upāsikaṃ pakkosāpetvā sodhento “pure laddho gabbho, pabbajjā arogā”ti āha. Satthā “suvinicchitaṃ adhikaraṇaṃ”ti therassa sādhuḥkāraṃ adāsī.

Sā bhikkhunī suvaṇṇabimbasisaṃ puttamaṃ vijāyi. Taṃ gahetvā rājā pasenadikosalo posāpesi, kassapoti cassa nāmaṃ katvā aparabhāge alaṅkaritvā satthu santikaṃ netvā pabbājesi. Kumārakāle pana pabbajitattā bhagavatā “kassapaṃ pakkosatha, idaṃ phalaṃ vā khādaniyaṃ vā kassapassa dethā”ti vutte “kataraka-

ssapassāti. Kumāarakassapassā”ti evaṃ gahitanāmattā tato paṭṭhāya vuḍḍhakālepi **kumāarakassapot**veva vuccati. Apica rañño posāvanikaputtattāpi kumāarakassapoti taṃ sañjāniṃsu.

So pabbajitakālato paṭṭhāya vipassanāya ceva kammaṃ karoti, buddhavacanañca gaṇhāti. Atha so tena saddhiṃ pabbatamatthake samaṇadhammaṃ katvā anāgāmiphalaṃ patvā suddhāvāse nibbatto mahābrahmā tasmīṃ samaye āvajjento kumāarakassaṃ disvā “sahāyako me vipassanāya kilamati, gantvā tassa vipassanāya nayamukhaṃ dassetvā maggaphalapattiyā upāyaṃ karissāmi”ti brahmaloke ṭhitova pañcadasa pañhe (1.0222) abhisankharitvā rattibhāgasamanantare kumāarakassapattherassa vasanaṭṭhāne andhavane pāturahosi. Thero ālokaṃ disvā “ko etthā”ti āha. “Ahaṃ pubbe tayā saddhiṃ samaṇadhammaṃ katvā anāgāmiphalaṃ patvā suddhāvāse nibbatabrahmā”ti āha. Kena kamma āgatattāhi? Mahābrahmā attano āgatakāraṇaṃ dīpetuṃ te pañhe ācikkhitvā “tvaṃ ime pañhe uggaṇhitvā aruṇe uṭṭhite tathāgataṃ upasaṅkamtivā puccha, ṭhapetvā hi tathāgataṃ añño ime pañhe kathetuṃ samattho nāma natthi”ti vatvā brahmalokameva gato.

Theropi punadivase sathhāraṃ upasaṅkamtivā vanditvā mahābrahmunā kathitaniyāmeneva pañhe pucchi. Sathhā kumāarakassapattherassa arahattaṃ pāpetvā pañhe kathesi. Thero sathhārā kathitaniyāmeneva uggaṇhitvā andhavanaṃ gantvā vipassanaṃ gabbhaṃ gāhāpetvā arahattaṃ pāpuṇi. Tato paṭṭhāya catunnaṃ parisānaṃ dhammakathaṃ kathento bahukāhi upamāhi ca kāraṇehi ca maṇḍetvā cittakathameva katheti. Atha naṃ sathhā pāyāsirañño pañcadasaṃ hi pañhehi paṭimaṇḍetvā suttante (dī. ni. 2.406 ādayo) desite taṃ suttantaṃ aṭṭhuppattiṃ katvā imasmiṃ sāsane cittakathikānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Mahākoṭṭhitattheravatthu

218. Dasame **paṭisambhidāpattānanti** catasso paṭisambhidā patvā ṭhitānaṃ mahākoṭṭhitatthero aggoti dasseti. Ayaṃ hi thero attano paṭisambhidāsu ciṇṇavasibhāvena abhiññāte abhiññāte mahāsāvake upasaṅkamtivā pañhaṃ pucchantopi dasabalaṃ upasaṅkamtivā pañhaṃ pucchantopi paṭisambhidāsuveva pañhaṃ pucchatī. Iti iminā ciṇṇavasibhāvena paṭisambhidāpattānaṃ aggo nāma jāto.

Tassa pañhakamme ayamanupubbikathā- ayampi hi padumuttarabuddhakāle haṃsavatīnagare mahābhogakule nibbatto aparena samayena satthu dhammakathaṃ suṇanto sathhāraṃ ekaṃ bhikkhuṃ paṭisambhidāpattānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhiṅgāraṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthesi. So yāvajivaṃ kusalaṃ katvā devamanussesu saṃsaranto imasmiṃ buddhuppāde sāvattiyā brāhmaṇakule (1.0223) nibbatti. Koṭṭhitamāṇavotissa nāmaṃ akaṃsu. So vayappatto tayo vede uggaṇhitvā ekadivasaṃ satthu dhammakathaṃ sutvā paṭiladdhasaddho pabbaji. So upasampannakālato paṭṭhāya vipassanāya kammaṃ karonto saha paṭisambhidāhi arahattaṃ patvā niccakālaṃ paṭisambhidāsu ciṇṇavasī

hutvā pañhaṃ pucchanto paṭisambhidāsuveva pucchati. Atha naṃ satthā aparabhāge mahāvedallasuttaṃ (ma. ni. 1.449 ādayo) aṭṭhuppattiṃ katvā paṭisambhidāpattānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Tatīyavaggavaṇṇanā.

14. Etadaggavaggo

(14) 4. catuttha-etadaggavaggo

Ānandattheravatthu

219-223. Catutthassa paṭhame **bahussutānanti-**ādīsu aññepi therā bahussutā satimantā gatimantā dhitimantā upaṭṭhākā ca atthi. Ayaṃ paṇāyasmā buddhavacanaṃ uggaṇhanto dasabalassa sāsane bhaṇḍāgārikapariyattiyam ṭhatvā gaṇhi. Tasmā bahussutānaṃ aggo nāma jāto. Imasseva ca therassa buddhavacanaṃ gahetvā dhāraṇakasati aññehi therehi balavatarā ahosi, tasmā **satimantānaṃ** aggo nāma jāto. Ayameva cāyasmā ekapade ṭhatvā saṭṭhi padasahassāni gaṇhanto satthārā kathitaniyāmeneva sabbapadāni jānāti, tasmā **gatimantānaṃ** aggo nāma jāto. Tasseva cāyasmato buddhavacanaṃ uggaṇhanavīriyaṃ sajjhāyanavīriyañca dhāraṇavīriyañca satthu upaṭṭhānavīriyañca aññehi asadisam ahosi, tasmā **dhitimantānaṃ** aggo nāma jāto. Tathāgataṃ upaṭṭhahanto cesa na aññesaṃ upaṭṭhākabhikkhūnaṃ upaṭṭhānākārena upaṭṭhahi, aññe hi tathāgataṃ upaṭṭhahantā na ciraṃ upaṭṭhahiṃsu, na ca buddhānaṃ manaṃ gahetvā upaṭṭhahiṃsu. Ayaṃ thero pana upaṭṭhākaṭṭhānaṃ laddhadivasato paṭṭhāya āradhavi-riyo hutvā tathāgatassa manaṃ gahetvā upaṭṭhahi. Tasmā **upaṭṭhākānaṃ** aggo nāma jāto.

Tassa (1.0224) pañhakamme ayamanupubbikathā- ito kira satahassama-tthake kappe padumuttaro nāma satthā loke uppajji. Tassa haṃsavatī nāma nagaraṃ ahosi, nando nāma rājā pitā, sumedhā nāma devī mātā, bodhisatto uttarakumāro nāma ahosi. So puttassa jātadivase mahābhinnikkhamaṃ nikkhama pabbajitvā padhānamanuyutto anukkamena sabbaññutaṃ patvā “anekajātisaṃsāran”ti udānaṃ udānetvā sattāhaṃ bodhipallaṅke vītināmetvā “pathaviyaṃ ṭhapes-sāmi”ti pādaṃ abhinīhari. Atha pathaviṃ bhinditvā heṭṭhā vuttappamaṇaṃ padumaṃ uṭṭhāsi. Tadupādāya bhagavā padumuttaroteva paññāyittha. Tassa devalo ca sujāto ca dve aggasāvakaṃ ahesuṃ, amitā ca asamā ca dve aggasāvikaṃ, sumano nāma upaṭṭhāko. Padumuttaro bhagavā pitu saṅghaṃ kurumāno bhikkhusatahassaparivāro haṃsavatīyā rājadhāniyā vasati.

Kaṇiṭṭhabhātā panassa sumanakumāro nāma. Tassa rājā haṃsavatito vīsayoja-

nasate bhogagāmaṃ adāsi. So kadāci kadāci āgantvā pitarañca sathārañca
passati.

Athekadivasam paccanto kupito sumano rañño pesesi. Rājā “tvaṃ mayā tattha kasmā ṭhapito”ti paṭipesesi. So core vūpasamtvā “upasanto, deva, janapado”ti rañño pesesi. Rājā tuṭṭho “sīghaṃ mama putto āgacchatū”ti āha. Tassa sahasamattā amaccā honti. So tehi saddhiṃ antarāmagge mantesi- “mayhaṃ pitā tuṭṭho sace me varaṃ deti, kiṃ gaṇhāmī”ti? Atha naṃ ekacce “hatthiṃ gaṇhatha, assaṃ gaṇhatha, janapadaṃ gaṇhatha, satta ratanāni gaṇhathā”ti āhaṃsu. Apare “tumhe pathavissarassa puttā, na tumhākaṃ dhaṇaṃ dullabhaṃ, laddhampi cetam sabbam pahāya gamaniyaṃ, puññameva ekaṃ ādāya gamaniyaṃ. Tasmā deve varaṃ dadamāne temāsaṃ padumuttarabhagavantam upaṭṭhātum varaṃ gaṇhathā”ti āhaṃsu. So “tumhe mayhaṃ kalyāṇamittā, na metaṃ cittaṃ atthi, tumhehi pana uppāditam, evaṃ karissāmī”ti gantvā pitarāṃ vanditvā pitarā āliṅgetvā matthake cumbtvā “varaṃ te putta demī”ti vutte “icchāmaṃ, mahārāja, bhagavantam temāsaṃ catūhi paccayehi upaṭṭhahanto jīvitam avañjhaṃ kātum, imaṃ me deva varaṃ dehi”ti āha. Na sakkā, tāta, aññaṃ varehīti. Deva, khattiyānaṃ nāma dve (1.0225) kathā natthi, etadeva me varaṃ dehi, na mama aññaṃ atthoti. Tāta, buddhānaṃ nāma cittaṃ dujjānaṃ, sace bhagavā na icchissati, mayā dinnepi kiṃ bhavissatīti? “Sādhu, deva, ahaṃ bhagavato cittaṃ jānissāmī”ti vihāraṃ gato.

Tena ca samayena bhattakiccaṃ niṭṭhāpetvā bhagavā gandhakuṭiṃ pavitṭho hoti, so maṇḍalamāle sannipatitānaṃ bhikkhūnaṃ santikaṃ agamāsi. Te naṃ āhaṃsu- “rājaputta, kasmā āgatosi”ti? Bhagavantam dassanāya, dassetha me bhagavantanti. Na mayaṃ, rājaputta, icchiticchitakkhaṇe sathhāraṃ daṭṭhum labhāmāti. Ko pana, bhante, labhatīti? Sumanatthero nāma rājaputtāti. So “kuhiṃ, bhante, thero”ti? Therassa nisinnaṭṭhānaṃ pucchitvā gantvā vanditvā “icchāmaṃ, bhante, bhagavantam passitum, dassetha me bhagavantam”ti āha. Thero passantasseva rājakumārassa āpokasiṇajjhānaṃ samāpajjitvā mahāpathaviṃ udakaṃ adhiṭṭhāya pathaviyaṃ nimujjitvā satthu gandhakuṭiyaṃyeva pāturahosi. Atha naṃ bhagavā “sumana kasmā āgatosi”ti āha. Rājaputto, bhante, bhagavantam dassanāya āgatoti. Tena hi bhikkhu āsanaṃ paññāpehīti. Puna thero passantasseva rājakumārassa buddhāsanaṃ gahetvā antogandhakuṭiyaṃ nimujjitvā bahipariveṇe pātubhavitvā pariveṇe āsanaṃ paññāpesi. Rājakumāro imāni dve acchariyākārāni disvā “mahanto vatāyaṃ bhikkhū”ti cintesi.

Bhagavāpi gandhakuṭito nikkhamitvā paññatte āsane nisīdi. Rājaputto bhagavantam vanditvā paṭisanthāraṃ akāsi. “Kadā āgatosi rājaputtā”ti vutte, “bhante, tumhesu gandhakuṭiṃ pavitṭhesu, bhikkhū pana ‘na mayaṃ icchiticchitakkhaṇe bhagavantam daṭṭhum labhāmā’ti maṃ therassa santikaṃ pāhesum. Thero pana ekavacaneneva dasseti, thero, bhante, tumhākaṃ sāsane vallabho mañña”ti. Āma rājakumāra, vallabho esa bhikkhu mayhaṃ sāsaneti. Bhante, buddhānaṃ sāsane kiṃ katvā vallabhā hontīti? Dānaṃ datvā silaṃ samādiyitvā uposathakammaṃ katvā kumārāti. Bhagavā ahaṃ thero viya buddhasāsane vallabho hotukāmo, sve mayhaṃ bhikkham adhivāsethāti. Adhivāsesi bhagavā tuṅhībhāvena (1.0226). Rājakumāro attano vasanaṭṭhānaṃ gantvā sabbarattiṃ mahāsakkāraṃ sajjtvā

satta divasāni khandhāvārabhattaṃ nāma adāsi.

Sattame divase satthāraṃ vanditvā, bhante, mayā pitu santikā temāsaṃ anto-
vassaṃ tumhākaṃ paṭijagganavaro laddho, temāsaṃ me vassāvāsaṃ adhivāse-
thāti. Bhagavā “atthi nu kho tattha gatena attho”ti oloketvā “atthi”ti disvā “suññā-
gāre kho, rājakumāra, tathāgatā abhiraṃanti”ti āha. Kumāro “aññātaṃ bhagavā
aññātaṃ sugatā”ti vatvā “ahaṃ, bhante, purimataraṃ gantvā vihāraṃ kāremi,
mayā pesite bhikkhusatasahassena saddhiṃ āgacchathā”ti bhagavantaṃ
paṭiññaṃ gāhāpetvā pitu santikaṃ gantvā “dinnā me, deva, bhagavatā paṭiññā,
mayā pahite bhagavantaṃ peseyyathā”ti vatvā pitaraṃ vanditvā nikkhamitvā
yojane yojane vihāraṃ kārento vīsayojanasataṃ addhānaṃ gato. Gantvā ca
attano nagare vihāraṭṭhānaṃ vicinanto sobhananāmassa kuṭumbikassa uyyānaṃ
disvā satasahassena kiṇitvā satasahassaṃ vissajjetvā vihāraṃ kāresi. Tattha
bhagavato gandhakuṭiṃ sesabhikkhūnañca rattitṭhānadivāṭṭhānatthāya kuṭiṇa-
maṇḍape kāretvā pākāraparikkhepaṃ dvārakoṭṭhakañca niṭṭhāpetvā pitu santikaṃ
pesesi- “niṭṭhitaṃ mayhaṃ kiccaṃ, satthāraṃ paṇiṇathā”ti.

Rājā bhagavantaṃ bhojetvā “bhagavā sumanassa kiccaṃ niṭṭhitaṃ, tumhākaṃ
gamaṇaṃ paccāsīsatī”ti āha. Bhagavā bhikkhusatasahassaparivuto yojane
yojane vihāresu vasamāno agamāsi. Kumāro “satthā āgacchatī”ti sutvā yojanaṃ
paccuggantvā gandhamālādīhi pūjayamāno vihāraṃ pavesetvā-

“Satasahassena me kītaṃ, satasahassena māpitaṃ;
sobhanaṃ nāma uyyānaṃ, paṭiggaṇha mahāmunī”ti.-

Vihāraṃ niyyādesi. So vassūpanāyikādivase dānaṃ datvā attano puttadāre ca
amacce ca pakkosāpetvā āha- “satthā amhākaṃ santikaṃ dūratova āgato,
buddhā ca nāma dhammagarukā na āmisacakkhukā (1.0227). Tasmā ahaṃ imaṃ
temāsaṃ dve sātāke nivāsetvā dasa silāni samādiyitvā idheva vasissāmi, tumhe
khīṇāsavasatasahassassa imināva nīhārena temāsaṃ dānaṃ dadeyyāthā”ti.

So sumanattherassa vasanaṭṭhānasabhāgeyeva ṭhāne vasanto yaṃ thero
bhagavato vattaṃ karoti, taṃ sabbaṃ disvā “imasmimṃ ṭhāne ekantavallabho esa
thero, etasseva me ṭhānantaraṃ patthetuṃ vaṭṭatī”ti cintetvā upakaṭṭhāya pavāra-
ṇāya gāmaṃ pavisitvā sattāhaṃ mahādānaṃ datvā sattame divase bhikkhusata-
sahassassa pādāmūle ticivaraṃ ṭhapetvā bhagavantaṃ vanditvā, “bhante,
yadetaṃ mayā sattāhaṃ khandhāvāradānato paṭṭhāya puññaṃ kataṃ, taṃ neva
sakkasampattiṃ, na mārabrahmasampattiṃ patthayantena, buddhassa pana upa-
ṭṭhākabhāvaṃ patthentena kataṃ. Tasmā ahampi bhagavā anāgate sumana-
tthero viya ekassa buddhassa upaṭṭhāko homī”ti pañcapaṭiṭṭhitena paṭiṭṭhahitvā
vandi. Satthā tassa anantarāyaṃ disvā byākaritvā pakkāmi. Kumāro taṃ sutvā
“buddhā ca nāma advejjhakathā hontī”ti dutiyadivase gotamabuddhassa pattaci-
varam gahetvā piṭṭhito piṭṭhito gacchanto viya ahosi.

So tasmimṃ buddhuppāde vassasatasahassaṃ dānaṃ datvā sagge nibbattitvā
kassapabuddhakāle piṇḍāya carato therassa pattaḡgahaṇatthaṃ uttarisāṭakaṃ
datvā pūjaṃ akāsi. Puna sagge nibbattitvā tato cuto bārāṇasirājā hutvā uparipāsā-
davaragato gandhamādanato ākāsenā āgacchante aṭṭha paccekabuddhe disvā

nimantāpetvā bhojetvā attano maṅgala-uyyāne tesam aṭṭha paṇṇasālāyo kāretvā tesam nisīdanatthāya attano nivesane aṭṭha sabbaratanamayāni piṭhāni ceva maṇi-ādhārake ca paṭiyādetvā dasa vassasahassāni upaṭṭhānaṃ akāsi. Etāni pākaṭaṭṭhānāni.

Kappasatasahassaṃ pana dānaṃ dadamānova amhākaṃ bodhisattena saddhiṃ tusitapure nibbattitvā tato cuto amitodanasakkassa gehe nibbatti. Athassa sabbeva ñātaka ānandite pamudite karonto jātoti ānandotveva nāmaṃ akaṃsu. So anupubbena katābhinikkhamane sammāsambodhiṃ patvā paṭhamagamanena kapilavatthum āgantvā tato (1.0228) nikkhante bhagavati bhagavato parivārattham rājakumāresu pabbajantesu bhaddiyādīhi saddhiṃ nikkhamitvā bhagavato santike pabbajitvā nacirasseva āyasmato puṇṇassa mantāṇiputtassa santike dhammakathaṃ sutvā sotāpattiphale patiṭṭhahi.

Tena kho pana samayena bhagavato paṭhamabodhiyaṃ vīsati vassāni añibaddhā upaṭṭhākā ahesum. Ekadā nāgasamālo pattacīvaraṃ gahetvā vicari ekadā nāgito, ekadā upavāno, ekadā sunakkhatto, ekadā cundo samaṇuddeso, ekadā sāgato, ekadā rādho, ekadā meghiyo. Tattha ekadā bhagavā nāgasamālattherena saddhiṃ addhānamaggappaṭipanno dvedhāpathaṃ patto. Thero maggā okkamma “bhagavā ahaṃ iminā maggena gacchāmī”ti āha. Atha naṃ bhagavā “ehi bhikkhu, iminā maggena gacchāmā”ti āha. So “handa bhagavā tumhākaṃ pattacīvaraṃ gaṇhatha, ahaṃ iminā maggena gacchāmī”ti vatvā pattacīvaraṃ bhūmiyaṃ ṭhapetuṃ āraddho. Atha naṃ bhagavā “āhara bhikkhū”ti vatvā pattacīvaraṃ gahetvā gato. Tassapi bhikkhuno itarena maggena gacchato corā pattacīvaraṇceva hariṃsu, sīsaṅca bhindīsu. So “bhagavā idāni me paṭisaraṇaṃ, na añño”ti cintetvā lohiteṇa galanteṇa bhagavato santikaṃ āgami. “Kimidaṃ bhikkhū”ti ca vutte taṃ pavattiṃ ārocesi. Atha naṃ bhagavā “mā cinteyi bhikkhu, etassa kāraṇāyeva taṃ nivārayimhā”ti vatvā samassāsesi.

Ekadā pana bhagavā meghiyattherena saddhiṃ pācīnavaṃse migadāye jantugāmaṃ agamāsi. Tatrāpi meghiyo jantugāme piṇḍāya caritvā nadītiṇe pāsādikaṃ ambavanaṃ disvā “bhagavā tumhākaṃ pattacīvaraṃ gaṇhatha, ahaṃ tasmim ambavane samaṇadhammaṃ karomī”ti vatvā bhagavatā tikkhattum nivāriyamānopi gantvā akusalavitakkehi anvāsatto paccāgantvā taṃ pavattiṃ ārocesi. Tampi bhagavā “imameva te kāraṇaṃ sallakkhetvā nivārayimhā”ti vatvā anupubbena sāvattiṃ agamāsi. Tattha gandhakuṭipariveṇe paññattavarabuddhāsane nisinno bhikkhusaṅghaparivuto bhikkhū āmantesi- “bhikkhave, idānimhi mahallako, ‘ekacce bhikkhū iminā maggena gacchāmā’ti vutte aññaṇa gacchanti, ekacce mayhaṃ pattacīvaraṃ bhūmiyaṃ nikkhipanti, mayhaṃ nibaddhupaṭṭhākaṃ ekaṃ bhikkhum (1.0229) jānāthā”ti. Bhikkhūnaṃ dhammasaṃvego udapādi. Athāyasmā sārīputto utthāyāsanaṃ bhagavantaṃ vanditvā “ahaṃ, bhante, tumheyeva patthayamāno satasahassakappādhikaṃ asaṅkhyeyaṃ pāramiyo pūrayim, nanu mādiso mahāpañño upaṭṭhāko nāma vaṭṭati, ahaṃ upaṭṭhahissāmi”ti āha. Taṃ bhagavā “alaṃ, sārīputta, yassaṃ disāyaṃ tvaṃ viharasi, asuñña ve sā disā, tava hi ovādo buddhānaṃ ovādasadiso, tena me tayā upaṭṭhākakiccaṃ

atthī”ti paṭikkhipi. Eteneva upāyena mahāmoggallānaṃ ādiṃ katvā asīti mahāsāvakā uṭṭhahimsu. Te sabbe bhagavā paṭikkhipi.

Ānandatthero pana tuṅhiyeva nisīdi. Atha naṃ bhikkhū āhaṃsu- “āvuso ānanda, bhikkhusaṅgho upaṭṭhākaṭṭhānaṃ yācati, tvampi yācāhī”ti. Yācitvā laddhaṭṭhānaṃ nāma, āvuso, kīdisaṃ hoti, kiṃ maṃ satthā na passati? Sace satthā rocissati, “ānando maṃ upaṭṭhahatū”ti vakkhatīti. Atha bhagavā “na, bhikkhave, ānando aññehi ussāhetabbo, sayameva jānitvā maṃ upaṭṭhahissati”ti āha. Tato bhikkhū “uṭṭhehi, āvuso ānanda, uṭṭhehi, āvuso ānanda, dasabalaṃ upaṭṭhākaṭṭhānaṃ yācāhī”ti āhaṃsu. Thero uṭṭhahitvā cattāro paṭikkhepā catasso ca āyācanāti aṭṭha vare yāci.

Cattāro paṭikkhepā nāma- “sace me, bhante, bhagavā attanā laddhaṃ paṇītaṃ cīvaraṃ na dassati, piṇḍapātaṃ na dassati, ekagandhakuṭiyaṃ vasitum na dassati, nimantanaṃ gahetvā na gamissati, evāhaṃ bhagavantaṃ upaṭṭhahissāmi”ti vatvā “kaṃ panettha, ānanda, ādīnavaṃ addasā”ti vutte āha- “sacāhaṃ, bhante, imāni vatthūni labhissāmi, bhavissanti vattāro ‘ānando dasabalena laddhaṃ paṇītaṃ cīvaraṃ paribhuñjati, piṇḍapātaṃ paribhuñjati, ekagandhakuṭiyaṃ vasati, ekato nimantanaṃ gacchati. Etaṃ lābhaṃ labhanto tathāgataṃ upaṭṭhāti, ko evaṃ upaṭṭhahato bhāro”ti? Ime cattāro paṭikkhepe yāci.

Catasso āyācanā nāma- “sace, bhante, bhagavā mayā gahitanimantanaṃ gamissati, sacāhaṃ tiroraṭṭhā tirojanapadā bhagavantaṃ daṭṭhum āgataṃ parisāṃ āgatakkhaṇeyeva bhagavantaṃ dassetum lacchāmi, yadā me kaṅkhā uppajjati, tasmimīyeva khaṇe bhagavantaṃ upasaṅkमितum lacchāmi, tathā yaṃ bhagavā mayhaṃ parammukhe dhammaṃ deseti, taṃ āgantvā mayhaṃ kathessati, evāhaṃ (1.0230) bhagavantaṃ upaṭṭhahissāmi”ti vatvā “kaṃ panettha, ānanda, ānisaṃsaṃ passasi”ti vutte āha- “idha, bhante, saddhā kulaputtā bhagavato okāsaṃ alabhantā maṃ evaṃ vadanti ‘sve, bhante ānanda, bhagavatā saddhiṃ amhākaṃ ghare bhikkhaṃ gaṇheyyāthā’ti. Sace bhagavā tattha na gamissati, icchiticchitakkhaṇeyeva parisāṃ dassetum, kaṅkhaṅca vinodetum okāsaṃ na lacchāmi, bhavissanti vattāro ‘kiṃ ānando dasabalaṃ upaṭṭhāti. Ettakampissa bhagavā anuggahaṃ na karotīti. Bhagavato ca parammukhā maṃ pucchissanti ‘ayaṃ, āvuso ānanda, gāthā, idaṃ suttaṃ, idaṃ jātaṃ kattha desitaṃ’ti. Sacāhaṃ taṃ na sampādayissāmi, bhavissanti vattāro- ‘ettakampi, āvuso, na jānāsi, kasmā tvaṃ chāyā viya bhagavantaṃ avijahanto dīgharattaṃ vicarasīti. Tenāhaṃ parammukhā desitassapi dhammassa puna kathanaṃ icchāmi”ti. Imā catasso āyācanā yāci. Bhagavāpissa adāsi.

Evam ime aṭṭha vare gahetvā nibaddhupaṭṭhāko ahosi. Tasseva ṭhānantarassa atthāya kappasatasahassam pūritānam pāramīnam phalam pāpuṇi. So upaṭṭhāka-ṭṭhānam laddhadivasato paṭṭhāya dasabalassa duvidhena udakena tividhena dantakaṭṭhena hatthapādaparikkamma pitṭhiparikkamma gandhakuṭṭipariveṇam sammajjanenāti evamādīhi kiccehi upaṭṭhahanto “imāya nāma velāya satthu imam nāma laddhum vaṭṭati, idam nāma kātum vaṭṭati”ti divasabhāgam santikāvacarō hutvā rattibhāgasamanantare daṇḍadīpikam gahetvā ekarattim gandhakuṭṭipariveṇam nava vāre anupariyāyati. Evañhissa ahosi- “sace me thinamiddham okkameyya, dasabale pakkosante paṭivacanam dātum na sakkuṇeyyan”ti. Tasmā sabbarattim daṇḍadīpikam hatthena na muñcati. Idamettakam vatthu. Aparabhāge pana satthā jetavane viharanto anekapariyāyena dhammabhaṇḍāgārika-ānandattherassa vaṇṇam kathetvā theram imasmim sāsane bahussutānam satimantānam gatimantānam dhitimantānam upaṭṭhākānañca bhikkhūnam aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Uruvelakassapattheravatthu

224. Dutiye mahāparisānanti mahāparivārānam uruvelakassapo aggoti dasseti. Aññesañhi therānam kañci kālam parivāro mahā hoti kañci (1.0231) kālam appo, imassa pana therassa dvīhi bhātikehi saddhim ekam samaṇasahassam nibaddhāparivārova ahosi. Tesu ekekasmim ekekam pabbājente dve samaṇasahassāni honti, dve dve pabbājente tiṇi sahassāni honti. Tasmā so mahāparivārānam aggo nāma jāto. **Kassapoti** panassa gottam. Uruvelāyam pabbajitattā **uruvelakassapoti** paññāyittha.

Tassa pañhakamme ayamanupubbikathā- ayampi hi padumuttarabuddhakāle haṃsavatīnagare kulagehe paṭisandhim gahetvā vayappatto satthu dhammakatham suṇanto satthāram ekam bhikkhum mahāparisānam aggaṭṭhāne ṭhapentam disvā “mayāpi anāgate evarūpena bhavitum vaṭṭati”ti sattāham buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa mahādānam datvā ticivarena acchādetvā satthāram vanditvā mahāparisānam aggabhāvattham patthanam akāsi. Satthā anantarāyam disvā anāgate gotamabuddhassa sāsane mahāparisānam aggo bhavissati”ti byākaritvā pakkāmi.

Sopi kulaputto yāvajivam kalyāṇakammaṃ katvā devamanussesu saṃsaranto ito dvenavutikappamatthake phussabuddhassa vemātikakaniṭṭhabhātā hutvā nibbatto, pitā mahindarājā nāma. Apare panassa dve kaniṭṭhabhātaro ahesum. Evam te tayo bhātaro visum visum ṭhānantaram labhiṃsu. Te heṭṭhā vuttanayeneva kupitam paccantam vūpasametvā pitu santikā varam labhitvā “temāsam dasabalam paṭijaggissāmā”ti varam gaṇhiṃsu. Atha nesam etadahosi- “amhehi dasabalam paṭijaggantehi anucchavikam kātum vaṭṭati”ti ekam amaccam uppāda-kaṭṭhāne ṭhapetvā ekam āyavayajānanakam katvā ekam buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa parivesakaṭṭhāne ṭhapetvā attanā dasa silāni samādāya temāsam sikkhāpadāni rakkhiṃsu. Te tayo amaccā heṭṭhā vuttanayeneva

imasmim buddhuppāde bimbisāraavisākharatthapālā jātā.

Te pana rājakumārā vutthavasse dasabale sahatthā buddhappamukhaṃ bhikkhusaṅghaṃ paccayapūjāya pūjetvā yāvajivaṃ kalyāṇakammaṃ katvā amhākaṃ dasabalassa nibbattito puretameva brāhmanaṅkule nibbattitvā attano gottavasena (1.0232) tayopi janā kassapā eva nāma jātā. Te vayappattā tayo vede uggaṇhiṃsu. Tesam jeṭṭhabhātikassa pañca māṇavakasatāni parivāro ahoṣi, majjhimassa tīṇi, kaniṭṭhassa dve. Te attano ganthe sāraṃ oloketā diṭṭhadhammikameva passiṃsu, na samparāyikaṃ. Atha nesam jeṭṭhabhātā attano parivārena saddhiṃ uruvelaṃ gantvā isipabbajjaṃ pabbajitvā uruvelakassapo nāma jāto, mahāgaṅgānadivaṅke pabbajito nadikassapo nāma jāto, gayāsīse pabbajito gayākassapo nāma jāto.

Evam tesu isipabbajjaṃ pabbajitvā tattha vasantesu bahūnaṃ divasānaṃ accayena amhākaṃ bodhisatto mahābhinnikkhamaṇaṃ nikkhamitvā paṭividdhasabbaññutaññāṇo anukkamena dhammacakkaṃ pavattetvā pañcavaggiye there arahatte patiṭṭhāpetvā yasadāraṅkappamukhe pañcapaññāsa sahāyakepi vinetvā saṭṭhi arahante “caratha, bhikkhave, cārikan”ti bahujanahitāya cārikaṃ pesetvā bhaddavaggiye vinetvā uruvelakassapassa hetuṃ disvā “mayi gate tayo bhātikā saparivārā arahattaṃ pāpuṇissanti”ti ṇatvā ekako adutiyo uruvelakassapassa vasanaṭṭhānaṃ gantvā vasanatthāya agyāgāraṃ yācitvā tattha kataṃ nāgadamanaṃ ādiṃ katvā aḍḍhuḍḍhasahasseehi pāṭihāriyehi uruvelakassapaṃ saparivāraṃ vinetvā pabbājesi. Tassa pabbajitabhāvaṃ ṇatvā itarepi dve bhātaro saparivārā āgantvā pabbajiṃsu, sabbepi ehibhikkhū iddhimayapattacīvaradharā ahesuṃ.

Satthā taṃ samaṇasahassaṃ ādāya gayāsīsaṃ gantvā piṭṭhipāsāṇe nisinno “kathaṃrūpā nu kho etesaṃ dhammadesanā sappāyā”ti olokeno “ime aggiṃ paricarantā vicariṃsu, imesaṃ tayo bhava ādittāgārasadise katvā dassetuṃ vaṭṭati”ti ādittapariyāyasuttaṃ (mahāva. 54) desesi. Desanāpariyosāne sabbeva arahattaṃ pattā. Satthā tehi parivuto pubbe bimbisārarañño dinnapaṭiññattā rājagahanagare laṭṭhivanuyyānaṃ agamāsi. Rājā dasabalassa āgatabhāvaṃ sutvā dvādasanahutehi brāhmaṇagahapatikehi saddhiṃ satthāraṃ upasaṅkamtvā vanditvā ekamantaṃ nisīdi. Satthā sabbāvantaṃ paraṃ oloketvā mahājanaṃ uruvelakassapassa nipaccakāraṃ karontaṃ disvā “ime mayhaṃ vā kassapassa vā (1.0233) mahantabhāvaṃ na jānanti, savitakkā ca nāma desanaṃ sampaṭicchituṃ na sakkonti”ti cintetvā, “kassapa, tuyhaṃ upaṭṭhākānaṃ vitakkaṃ chindā”ti therassa saññaṃ adāsi. Thero satthu vacanaṃ sampaṭicchitvā uṭṭhāyāsanaṃ satthāraṃ pañcapatiṭṭhitena vanditvā tālappamāṇaṃ ākāsaṃ uppatitvā iddhivikubbanāṃ dassetvā “satthā me, bhante, bhagavā, sāvakoḥasmaṃ, satthā me, bhante, bhagavā, sāvakoḥasmā”ti vatvā oruyha dasabalassa pāde vandi. Etenupāyena sattame vāre sattatālappamāṇaṃ ākāsaṃ abbhuggantvā puna āgantvā dasabalassa pāde vanditvā ekamantaṃ nisīdi.

Tasmim kāle mahājano “ayaṃ loke mahāsamaṇo”ti satthari nibbitakko jāto, athassa satthā dhammaṃ desesi. Desanāpariyosāne rājā ekādasanahutehi

brāhmaṇagahapatikehi saddhiṃ sotāpattiphale patiṭṭhito, ekanahutaṃ upāsa-kattaṃ paṭivedesi. Tepi uruvelakassapassa parivārā saḥassamattā bhikkhū attano āsevanavasena cintesuṃ- “amhākaṃ pabbajitakiccaṃ matthakaṃ pattaṃ, bahi gantvā kiṃ karissāmā”ti uruvelakassapattheraṃyeva parivāretvā vicariṃsu. Tesu ekekasmīṃ ekekaṃ nissitakaṃ gaṇhante dve saḥassāni honti, dve dve gaṇhante tīṇi saḥassāni honti. Tato paṭṭhāya yattakā tesu nissitakā, tattake kathetuṃ vaṭṭatīti. Idamettha vatthu. Aparabhāge pana satthā jetavane viharanto therāṃ mahāparisānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Kāḷudāyittheravatthu

225. Tatiye kulappasādakānanti kulaṃ pasādentānaṃ. Ayaṃ hi thero adiṭṭhabuddhadassanaṃyeva suddhodanamahārājassa nivesanaṃ pasādesi, tasmā kulappasādakānaṃ aggo nāma jāto.

Tassa pañhakamme ayamanupubbikathā- ayampi hi padumuttarabuddhakāle haṃsavatīnagare kulagehe nibbatta satthu dhammadesanaṃ suṇanto satthāraṃ ekaṃ bhikkhuṃ kulappasādakānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapaṇṭaṃ disvā adhikāra-kammaṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthesi. So yāvajīvaṃ kusalaṃ katvā devama-nussesu (1.0234) saṃsaranto amhākaṃ bodhisattassa mātukucchiyaṃ paṭisa-ndhiggahaṇadivase kapilavatthusmiṃyeva amaccagehe paṭisandhiṃ gaṇhi. Jāta-divase bodhisattena saddhiṃyeva jātoti taṃdivasaṃyeva taṃ dukūlacumbuṭake nipajjāpetvā bodhisattassa upaṭṭhānatthāya nayiṃsu. Bodhisattena hi saddhiṃ bodhirukkho rāhulamātā catasso nidhikumbhiyo ārohaniyahatthi kaṇḍako channo kāḷudāyīti ime satta ekadivase jātattā saḥajātā nāma ahesuṃ. Athassa nāmagga-haṇadivase sakalanagarassa udaggacittadivase jātoti udāyīteva nāmaṃ akaṃsu. Thokaṃ kāḷadhātukattā pana **kāḷudāyī** nāma jāto. So bodhisattena saddhiṃ kumā-rakīḷaṃ kīḷanto vuddhiṃ agamāsi.

Aparabhāge bodhisatto mahābhinnikkhamaṃ nikkhamitvā anukkamena sabbaññutaṃ patvā pavattitavaradhammacakko lokānuggahaṃ karonto rājagahaṃ upanissāya viharati. Tasmīṃ samaye suddhodanamahārājā “siddhatthakumāro abhisambodhiṃ patvā rājagahaṃ upanissāya veḷuvane viharati”ti sutvā puri-sasahassaparivāraṃ ekaṃ amaccaṃ “puttaṃ me idha ānehi”ti pesesi. So satṭhi-yojanamaggaṃ gantvā dasabalassa catuparisamajjhe nisīditvā dhammadesanāve-lāya vihāraṃ pāvīsi. So “tiṭṭhatu tāva raññā pahitasāsanā”ti parisapariyante ṭhito satthu dhammadesanaṃ sutvā yathāṭṭhitova saddhiṃ purisasahashehi arahattaṃ pāpuṇi. Atha nesaṃ satthā “etha bhikkhavo”ti hatthaṃ pasāresi, sabbe taṃkha-ṇaṃyeva iddhimayapattacivaradharā vassasatṭhikattherā viya ahesuṃ. Arahattaṃ pattakālato paṭṭhāya pana ariyā nāma majjhattāva hontīti raññā pahitasāsanāṃ dasabalassa na kathesi. Rājā “neva gato āgacchati, na sāsanaṃ suyati”ti “ehi, tāta, tvaṃ gacchā”ti teneva niyāmena aññaṃ amaccaṃ pesesi. Sopi gantvā puri-manayeneva saddhiṃ parisāya arahattaṃ patvā tuṇhī ahosi. Evaṃ navahi ama-ccehi saddhiṃ nava purisasahassāni pesesi. Sabbe attano kiccaṃ niṭṭhāpetvā

tuṅhī ahesuṃ.

Atha rājā cintesi- “ettakā janā mayi sinehābhāvena dasabalassa idhāgamana-
tthāya na kiñci kathayiṃsu, aññe gantvāpi dasabalaṃ ānetuṃ (1.0235) na sakkhi-
ssanti. Mayhaṃ kho pana putto udāyī dasabalena saddhiṃ ekavayo sahapāṃsu-
kīḷiko, mayi cassa sineho atthī”ti kāḷudāyīṃ pakkosāpetvā, “tāta, purisasahassapa-
rivāro gantvā dasabalaṃ ānehī”ti āha. Paṭhamāṃ gatapurisā viya pabbajituṃ
labhanto ānessāmi, devāti. Yaṃkiñci katvā mama puttaṃ dassehīti. “Sādhu, devā”-
ti rañño sāsanaṃ ādāya rājagahaṃ gantvā satthu dhammadesanāvelāya parisā-
pariyante ṭhito dhammaṃ sutvā saparivāro arahattaphalaṃ patvā ehibhikkhu-
bhāve patiṭṭhāsi. Tato cintesi- “na tāva dasabalassa kulanagaraṃ gantuṃ esa
kālo, vasantasamaye supupphitesu vanasaṅḍesu haritatiṇasañchannāya patha-
viyā esa kālo bhavissati”ti kālaṃ paṭimānento tassa kālassa āgatabhāvaṃ ṇatvā-
“Nātisītaṃ nāti-uṇhaṃ, nātidubbhikkhachātakāṃ;
saddalā haritā bhūmi, esa kālo mahāmunī”ti.-

Saṭṭhimattāhi gāthāhi dasabalassa kulanagaraṃ gamanattthāya gamanavaṇṇaṃ
vaṇṇesi. Satthā “udāyī gamanavaṇṇaṃ katheti, kapilavatthunagaraṃ gantuṃ esa
kālo”ti vīsatisahassabhikkhuparivāro aturitagamanena cārikaṃ nikkhāmi.

Udāyitthero satthu nikkhantabhāvaṃ ṇatvā “pitu mahārājassa saññaṃ dātuṃ
vaṭṭati”ti vehāsaṃ abbhuggantvā rañño nivesane pāturahosi. Suddhodanamahā-
rājā therāṃ disvā tuṭṭhacitto mahārahe pallaṅke nisīdāpetvā attano paṭiyāditassa
nānaggarasabhojanassa pattaṃ pūretvā adāsi. Thero uṭṭhāya gamanākappaṃ
dassesī. Nisīditvāva bhuñja, tātāti. Satthu santikaṃ gantvā bhuñjissāmi, mahārā-
jāti. Kahaṃ pana, tāta, satthāti? Vīsatisahassabhikkhuparivāro tumhākaṃ dassa-
natthāya cārikaṃ nikkhanto, mahārājāti. Tumhe imaṃ piṇḍapātaṃ paribhuñjitvā
yāva mama putto imaṃ nagaraṃ sampāpuṇāti, tāvassa itova piṇḍapātaṃ hara-
thāti. Thero bhattakiccaṃ katvā dasabalassa āharitabbaṃ bhattaṃ gahetvā
dhammakathaṃ kathetvā dasabalassa adassaneneva sakalarājanivesanaṃ
saddhāpaṭilābhaṃ labhāpetvā sabbesaṃ passantānaññeva pattaṃ ākāse (1.0236)
vissajjetvā sayampi vehāsaṃ abbhuggantvā piṇḍapātaṃ ādāya satthu hatthe
ṭhapesi, satthā taṃ piṇḍapātaṃ paribhuñji. Thero saṭṭhiyojanamaggaṃ yojanapa-
ramaṃ gacchantassa satthuno divase divase rājagehato bhattaṃ āharitvā adāsi.
Evaṃ vatthu veditabbaṃ. Atha aparabhāge satthā “mayhaṃ pitu mahārājassa
sakalanivesanaṃ pasādesī”ti therāṃ kulappasādakānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Bākulattheravatthu

226. Catutthe **appābādhānanti** nirābādhānaṃ. **Bākuloti** dvīsu kulesu vaḍḍhitattā
evaṃladdhanāmo thero.

Tassa pañhakamme ayamanupubbikathā- ayam kira atīte ito kappasatasahas-
sādhike asaṅkhyeyyamattake anomadassidasabalassa nibbattito puretara-
meva brāhmaṇakule paṭisandhiṃ gaṇhitvā vayaṃ āgamma uggahitavedo veda-
ttaye sāraṃ apassanto “samparāyikatthaṃ gavesissāmī”ti pabbatapāde isipa-
bbajjaṃ pabbajitvā pañcābhiññā-aṭṭhasamāpattilābhī hutvā jhānakīlītāya vītinā-
mesi. Tasmīṃ samaye anomadassī bodhisatto sabbaññutaṃ patvā ariyagaṇapari-
vuto cārikaṃ carati. Tāpaso “tiṇi ratanāni uppannāni”ti sutvā satthu santikaṃ
gantvā dhammaṃ sutvā desanāpariyosāne saraṇesu paṭiṭṭhito, attano ṭhānaṃ
pana vijahituṃ nāsakkhi. So kālena kālaṃ satthu dassanāya ceva gacchati,
dhammañca suṇāti.

Athekasmīṃ samaye tathāgatassa udaravāto uppajji. Tāpaso satthu dassana-
ttāya āgato “satthā gilāno”ti sutvā “ko, bhante, ābādho”ti. “Udaravāto”ti vutte
“ayam kālo mayhaṃ puññaṃ kātun”ti pabbatapādaṃ gantvā nānāvidhāni bhesa-
jjāni samodhānetvā “idaṃ bhesajjaṃ satthu upanethā”ti upaṭṭhākattherassa
adāsi. Saha bhesajjassa upayogena udaravāto paṭippassambhi. So satthu phāsu-
kakāle gantvā evamāha- “bhante, yadidaṃ mama bhesajjena tathāgatassa
phāsukaṃ jātaṃ, tassa me nissandena nibbattanibbattabhava gaddūhanama-
ttampi sarīre (1.0237) byādhi nāma mā hotū”ti. Idamassa tasmīṃ attabhāve kalyā-
ṇakammaṃ.

So tato cuto brahmaloke nibbattitvā ekaṃ asaṅkhyeyyaṃ devamanussesu
saṃsaranto padumuttarabuddhakāle haṃsavatīnagare kulagehe paṭisandhiṃ
gahetvā satthāraṃ ekaṃ bhikkhuṃ appābādhanāṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā
adhikārakammaṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthesi. So yāvatāyukaṃ kusalaṃ
katvā devamanussesu saṃsaranto vipassīdasabalassa nibbattito puretarameva
bandhumatīnagare brāhmaṇakule nibbatto purimanayeneva isipabbajjaṃ pabba-
jītvā jhānalābhī hutvā pabbatapāde vasati.

Vipassībodhisattopi sabbaññutaṃ patvā aṭṭhasaṭṭhibhikkhusatasahaspari-
vāro bandhumatīnagaraṃ upanissāya pitu mahārājassa saṅgahaṃ karonto
kheme migadāye viharati. Athāyaṃ tāpaso dasabalassa loke nibbattabhāvaṃ
ñatvā āgantvā satthu dhammakathaṃ sutvā saraṇesu paṭiṭṭhāsi, attano pabbajjaṃ
jahituṃ nāsakkhi, kālena kālaṃ pana satthu upaṭṭhānaṃ gacchati.

Athekasmīṃ samaye ṭhapetvā satthārañceva dve aggasāvake ca himavati
pupphitānaṃ visarukkhānaṃ vātasamphassena sesabhikkhūnaṃ matthakarogo
nāma udapādi. Tāpaso satthu upaṭṭhānaṃ āgato bhikkhū sasīsaṃ pārupitvā
nipanne disvā- “kiṃ, bhante, bhikkhusaṅghassa aphāsukan”ti pucchi. Bhikkhūnaṃ
tiṇapupphakarogo, āvusoti. Tāpaso cintesi- “ayam kālo mayhaṃ bhikkhusa-
ṅghassa kāyaveyyāvatikakammaṃ katvā puññaṃ nibbattetun”ti attano ānubhā-
vena nānāvidhāni bhesajjāni saṃkaḍḍhitvā yojetvā adāsi. Sabbabhikkhūnaṃ rogo
taṃkhaṇaṃyeva vūpasanto.

So yāvatāyukaṃ ṭhatvā brahmaloke nibbattitvā ekanavutikappe devamanu-
ssesu saṃsaranto kassapabuddhakāle bārāṇasiyaṃ kulagehe nibbatto gharā-
vāsaṃ vasanto “mayhaṃ vasanagehaṃ dubbalaṃ, paccantaṃ gantvā dabbasa-

mbhāraṃ āharitvā gehaṃ karissāmi”ti vaḍḍhakīhi saddhiṃ gacchanto antarā-
magge ekaṃ jiṇṇaṃ mahāvihāraṃ disvā “tiṭṭhatu tāva mayhaṃ gehakammaṃ, na
taṃ mayā saddhiṃ gamissati, yaṃkiñci katvā pana saddhiṃ gamanakammameva
puretaraṃ kātuṃ (1.0238) vaṭṭati”ti teheva vaḍḍhakīhi dabbasambhāraṃ gāhā-
petvā tasmim vihare uposathāgāraṃ kāresi, bhojanasālaṃ aggisālaṃ dīghaca-
ṅkamaṃ jantāgharaṃ kappiyakuṭim vaccakuṭim ārogyasālaṃ kāresi, yaṃkiñci
bhikkhusaṅghassa upabhogaparibhogaṃ bhesajjaṃ nāma sabbaṃ paṭiyādetvā
ṭhapesi.

So yāvajīvaṃ kusalaṃ katvā ekaṃ buddhantaṃ devamanussesu saṃsaranto
amhākaṃ dasabalassa nibbattito puretaraṃ eva kosambiyaṃ seṭṭhigehe paṭi-
sandhiṃ gaṇhi. Tassa paṭisandhiggahaṇadivasato paṭṭhāya taṃ seṭṭhikulaṃ
lābhaggayasaggappattaṃ ahosi. Athassa mātā puttaṃ vijāyitvā cintesi- “ayaṃ
dāraḥ puñṇavā katādhikāro, yattakaṃ kālaṃ arogo dīghāyuko hutvā tiṭṭhati,
tattakaṃ amhākaṃ sampattidāyako bhavissati. Jātadivaseyeva mahāyamunāya
nhātadārakā nirogā honti”ti nhāpanatthāya naṃ pesesi. “Pañcame divase sīsaṃ
nhāpetvā nadikīḷanattāya naṃ pesesi”ti majjhimabhāṅakā. Tattha dhātiyā
dāraḥ nimujjanummujjanavasena kiḷāpentiyā eko maccho dāraḥ disvā
“bhakkho me ayaṃ”ti maññaṃ māno mukhaṃ vivaritvā upagato. Dhāti dāraḥ
chaḍḍetvā palātā, maccho taṃ gili. Puñṇavā satto dukkhaṃ na pāpuṇi, sayana-
gabbhaṃ pavisitvā nipanno viya ahosi. Maccho dāraḥ tejena tattaphālaṃ
gilivā ḍayhamāno viya vegena tiṃsayojanaṃ gantvā bārāṇasinagaravāsino
macchabandhassa jālaṃ pāvīsi. Mahāmacchā nāma jālena baddhā māriyamā-
nāva maranti, ayaṃ pana dāraḥ tejena jālato nīhaṭamattova mato. Maccha-
bandhā ca mahāmacchaṃ labhitvā phāletvā vikkiṇanti, taṃ pana dāraḥ ānu-
bhāvena aphāletvā sakalameva kājena haritvā “sahassena demā”ti vadantā
nagare vicariṃsu, koci na gaṇhāti.

Tasmim pana nagare aputtaṃ asītikoṭivibhavaṃ seṭṭhikulaṃ atthi. Tassa
dvāramūlaṃ patvā “kiṃ gahetvā dethā”ti vuttā “kahāpaṇaṃ”ti āhaṃsu. Tehi kahā-
paṇaṃ datvā gahito. Seṭṭhibhariyāpi aññesu divasesu macche na keḷāyati, taṃdi-
vasaṃ pana macchaṃ phalake ṭhapetvā sayameva phālesi. Macchañca nāma
kucchito phāleti, sā pana piṭṭhito phāletī (1.0239) macchakucchiyaṃ suvaṇṇa-
vaṇṇaṃ dāraḥ disvā “macchakucchiyaṃ me putto laddho”ti nādaṃ naditvā
dāraḥ ādāya sāmikassa santikaṃ agamāsi. Seṭṭhi tāvadeva bheriṃ carāpetvā
dāraḥ mādāya rañño santikaṃ gantvā “macchakucchiyaṃ me, deva, dāraḥ
laddho, kiṃ karomā”ti āha. Puñṇavā esa, yo macchakucchiyaṃ ārogo vasi,
posehi nanti.

Assosi kho itaraṃ kulaṃ “bārāṇasiyaṃ kira ekaṃ seṭṭhikulaṃ macchaku-
cchiyaṃ dāraḥ labhi”ti. Te tattha agamaṃsu. Athassa mātā dāraḥ alaṅka-
ritvā kiḷāpiyamānaṃ disvā “manāpo vatāyaṃ dāraḥ”ti gahetvā pakatiṃ ācikkhi.
Itarā “mayhaṃ putto”ti āha. Kahaṃ te laddhoti. Macchakucchiyanti. Na tuyhaṃ
putto, mayhaṃ puttoti. Kahaṃ te laddhoti. Mayā dasa māse kucchiyā dhārito, atha
naṃ nadiyā kiḷāpiyamānaṃ maccho gilīti. Tuyhaṃ putto aññena macchena gilīto

bhavissati, ayaṃ pana mayā macchakucchiyaṃ laddhoti ubhopi rājakulaṃ agamaṃsu. Rājā āha- “ayaṃ dasa māse kucchiyā dhāritattā amātā kātuṃ na sakkā, macchaṃ gaṇhantāpi vakkayakanādīni bahi katvā gaṇhantā nāma natthīti macchakucchiyaṃ laddhattā ayampi amātā kātuṃ na sakkā, dāraako ubhinnampi kulānaṃ dāyādo hotū”ti. Tato paṭṭhāya dvepi kulāni ativiya lābhaggayasaggappattāni ahesuṃ. Tassa dvīhi kulehi vaḍḍhitattā bākulakumāroti nāmaṃ kariṃsu.

Tassa viññutaṃ pattassa dvīsupi nagaresu tayo tayo pāsāde kāretvā nāṭakāni paccupaṭṭhapesuṃ. Ekekaṃmiṃ nagare cattāro cattāro māse vasati. Ekasmiṃ nagare cattāro māse vutthassa saṅghāṭanāvāsu maṇḍapaṃ kāretvā tattha naṃ saddhiṃ nāṭakehi āropenti. So sampattiṃ anubhavamāno catūhi māsehi itaraṃ nagaraṃ gacchati. Taṃnagaravāsīni nāṭakāni “dvīhi māsehi upaḍḍhamaggaṃ āgato bhavissati”ti paccuggantvā taṃ parivāretvā dvīhi māsehi attano nagaraṃ nenti, itarāni nāṭakāni nivattitvā attano nagarameva gacchanti. Tattha cattāro māse vasitvā teneva niyāmena puna itaraṃ nagaraṃ gacchati. Evamassa sampattiṃ anubhavantassa asīti vassāni paripuṇṇāni.

Tasmiṃ (1.0240) samaye amhākaṃ bodhisatto sabbaññutaṃ patvā pavattitavaradhammacakko anukkamena cārikaṃ caramāno kosambiṃ pāpuṇi, bārāṇasinti majjhimbhāṇakā. Bākulo seṭṭhipi kho “dasabalo āgato”ti sutvā bahuṃ gandhamālaṃ ādāya satthu santikaṃ gantvā dhammakathaṃ sutvā paṭiladdhasaddho pabbaji. So sattāhameva puthujjano hutvā aṭṭhame aruṇe saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi. Athassa dvīsu nagaresu gihikāle paricārikamātugāmā attano kulagharāni āgantvā tattha vasamānā cīvarāni katvā pahīṇiṃsu. Thero ekaṃ addhamāsaṃ kosambivāsikehi pahitaṃ cīvaraṃ bhuñjati, ekaṃ addhamāsaṃ bārāṇasivāsikehīti. Eteneva niyāmena dvīsupi nagaresu yaṃ yaṃ uttamaṃ, taṃ taṃ therasseva āhariyati. Therassa asīti vassāni agāramajjhe vasantassa dvīhaṅgulehi gandhapiṇḍaṃ gahetvā upasiṅghanamattampi kālaṃ na koci ābādho nāma ahosi. Āsītime vasse sukheveva pabbajjaṃ upagato. Pabbajitassāpissa appamattakopi ābādho vā catūhi paccayehi vekallaṃ vā nāhosi. So pacchime kāle parinibbānasamayepi purāṇagihisahāyakassa acelakassapassa attano kāyikacetasisukhadīpanavaseneva sakalaṃ bākulasuttaṃ (ma. ni. 3.209 ādayo) kathetvā anupādisesāya nibbānadhātuyā parinibbāyi. Evaṃ aṭṭhuppatti samuṭṭhitā. Satthā pana therassa dharamānakāleyeva there yathā paṭipāṭiyā ṭhānantare ṭhapento bākulattheraṃ imasmiṃ sāsane appābādhānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Sobhitattheravatthu

227. Pañcame **pubbenivāsaṃ anussarantānanti** pubbe nivutthakkhandhasantānaṃ anussaraṇasamatthānaṃ sobhitatthero aggoti dasseti. So kira pubbenivāsaṃ anupaṭipāṭiyā anussaramāno pañca kappasatāni asaññibhave acittakapaṭṭisandhiṃ nayato aggahesi ākāse padaṃ dassento viya. Tasmā pubbenivāsaṃ anussarantānaṃ aggo nāma jāto.

Tassa pañhakamme ayamanupubbikathā- ayampi kira padumuttarabuddhakāle

haṃsavatīnagare kulagehe paṭisandhiṃ gaṇhitvā vayappatto satthu dhammade-
sanaṃ suṇanto satthāraṃ ekaṃ bhikkhuṃ pubbenivāsaññāḷābhīnaṃ
bhikkhūnaṃ (1.0241) aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhikārakammaṃ katvā taṃ
ṭhānantaraṃ patthesi. So yāvajīvaṃ kusalakammaṃ katvā devamanussesu
saṃsaranto imasmiṃ buddhuppāde sāvattiyāṃ brāhmaṇakule nibbatti, **sobhito-**
tissa nāmaṃ akaṃsu.

So aparena samayena satthu dhammade-sanaṃ sutvā paṭiladdhasaddho pabba-
jitvā vipassanaṃ vaḍḍhetvā arahattaṃ patvā pubbenivāsaññāṇe ciṇṇavasī ahoṣi.
So anupaṭipāṭiyā attano nibbattaṭṭhānaṃ anussaranto yāva asaṇṇibhave acittaka-
paṭisandhi, tāva paṭisandhiṃ addasa. Tato paraṃ antare pañca kappasatāni
pavattiṃ adisvā avasāne cutiṃ disvā “kiṃ nāmetan”ti āvajjamāno nayavasena
“asaṇṇibhavo bhavissati”ti niṭṭhaṃ agamāsi. Satthā imaṃ kāraṇaṃ aṭṭhuppattiṃ
katvā therāṃ pubbenivāsaṃ anussarantānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Upālittheravattu

228. Chaṭṭhe **vinayadharānaṃ yadidaṃ upālīti** vinayadharānaṃ bhikkhūnaṃ
upālitthero aggoti dasseti. Thero kira tathāgatasseva santike kammaṭṭhānaṃ
gahetvā vipassanaṃ vaḍḍhetvā arahattaṃ pāpuṇi. Tathāgatasseva santike vina-
yapiṭakaṃ uggaṇhitvā bhārukacchakavattuṃ, ajjukavattuṃ, (pārā. 158) kumāra-
kassapavattuntī imāni tīṇi vatthūni sabbaññutaññāṇena saddhiṃ saṃsandetvā
kathesi. Tasmā vinayadharānaṃ aggo nāma jāto.

Tassa pañhakamme ayamanupubbikathā- padumuttarabuddhakāle kiresa
haṃsavatiyaṃ kulaghare nibbatto ekadivasaṃ satthu dhammakathaṃ suṇanto
satthāraṃ ekaṃ bhikkhuṃ vinayadharānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhikā-
rakammaṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthesi. So yāvajīvaṃ kusalaṃ katvā devama-
nussesu saṃsaranto imasmiṃ buddhuppāde kappakagehe paṭisandhiṃ gaṇhi,
upālidārakotissa nāmaṃ akaṃsu. So vayappatto channaṃ khattiyānaṃ pasā-
dhako hutvā tathāgate anupiyambavane viharante pabbajjattāya nikkhamantehi
teti chahi khattiyehi saddhiṃ nikkhamitvā pabbaji. Tassa pabbajjāvidhānaṃ
pāḷiyaṃ (cūḷava. 330) āgatameva.

So (1.0242) pabbajitvā upasampanno satthāraṃ kammaṭṭhānaṃ kathāpetvā
“mayhaṃ, bhante, araṇṇavāsaṃ anujānāthā”ti āha. Bhikkhu tava araṇṇe vasa-
ntassa ekameva dhuraṃ vaḍḍhissati, amhākaṃ pana santike vasantassa vipassa-
nādhurañca ganthadhurañca paripūressatīti. Thero satthu vacanaṃ sampaṭi-
cchitvā vipassanāya kammaṃ karonto nacirasseva arahattaṃ

pāpuṇi. Atha naṃ satthā sayameva sakalaṃ vinayaṭṭakam ugganḥāpesi. So aparabhāge heṭṭhā vuttāni tīṇi vatthūni vinicchini. Satthā ekekasmim vinicchite sādhu-kāraṃ datvā tayopi vinicchaye aṭṭhuppattiṃ katvā theram vinayadharānaṃ agga-ṭṭhāne ṭhapesīti.

Nandakattheravatthu

229. Sattame bhikkhunovādakānaṃ yadidaṃ nandakoti ayaṃ hi thero dhammakathaṃ kathento ekasamodhāne pañca bhikkhunīsatāni arahattaṃ pāpesi. Tasmā bhikkhunovādakānaṃ aggo nāma jāto.

Tassa pañhakamme ayamanupubbikathā- ayañhi padumuttarabuddhakāle haṃsavatīnagare kulagehe nibbatta satthu dhammadesanaṃ suṇanto satthāraṃ ekaṃ bhikkhuṃ bhikkhunovādakānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapaṇtaṃ disvā adhikāra-kammaṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthesi. So yāvajīvaṃ kusalaṃ katvā devamanussesu saṃsaranto imasmim buddhuppāde sāvattiyaṃ kulagehe paṭisandhiṃ gahetvā vayappatto satthu dhammadesanaṃ sutvā paṭiladdhasaddho satthu santike pabbajitvā vipassanaṃ vaḍḍhetvā arahattaṃ pāpuṇi, pubbenivāsañāṇe ca ciṇṇavasī ahosi. So catūsu parisāsu sampattāsu “sabbesaṃyeva manaṃ gahetvā kathetuṃ sakkoti”ti dhammakathikanandako nāma jāto. Tathāgatopi kho rohiṇīnadītīre cumbaṭakakalahe nikkhamitvā pabbajitānaṃ pañcannaṃ sākiyakumārasatānaṃ anabhiratiyā uppannāya te bhikkhū ādāya kuṇāladahaṃ gantvā kuṇālalajātakakathāya (jā. 2.21.kuṇālalajātaka) nesaṃ saṃviggabhāvaṃ ṇatvā catusaccakathaṃ kathetvā sotāpattiphale patiṭṭhāpesi. Aparabhāge mahāsamaya-suttaṃ (dī. ni. 2.331 ādayo) kathetvā aggaphalaṃ arahattaṃ pāpesi. Tesam therānaṃ purāṇadutiyaikā “amhe dāni idha kiṃ karissāmā”ti vatvā sabbāva ekacittā (1.0243) hutvā mahāpajāpatiṃ upasaṅkamtivā pabbajjaṃ yāciṃsu. Tāpi pañcasatā theriyā santike pabbajjañca upasampadañca labhiṃsu. Atītānantarāya pana jātiyā sabbāva tā nandakattherassa rājaputtabhāve ṭhitassa pādapariṇāyikā ahesuṃ.

Tena samayena satthā “bhikkhū bhikkhuniyo ovaḍantū”ti āha. Thero attano vāre sampatte tāsam purimabhāve attano pādapariṇāyikabhāvaṃ ṇatvā cintesi- “maṃ imassa bhikkhunīsaṅghassa majjhe nisinnaṃ upamāyo ca kāraṇāni ca āharitvā dhammaṃ kathayamānaṃ disvā añño pubbenivāsañāṇalābhī bhikkhu imaṃ kāraṇaṃ oloketvā ‘āyasmā nandako yāvajjādivasā orodhe na vissajjeti, sobhatāya-māyasmā orodhaparivuto’ti vattabbaṃ maññeyyā”ti. Tasmā sayam agantvā aññaṃ bhikkhuṃ pesesi. Tā pana pañcasatā bhikkhuniyo therasseva ovādaṃ paccāsīsanti. Iminā kāraṇena bhagavā “attano vāre sampatte aññaṃ apesetvā sayameva gantvā bhikkhunīsaṅghaṃ ovaḍāhi”ti theram āha. So satthu kathaṃ paṭibāhituṃ asakkonto attano vāre sampatte cātuddase bhikkhunīsaṅghassa ovādaṃ datvā sabbāva tā bhikkhuniyo saḷāyatanapaṭimaṇḍitāya dhammadesanāya sotāpattiphale patiṭṭhāpesi.

Tā bhikkhuniyo therassa dhammadesanāya attamanā hutvā satthu santikaṃ

gantvā attano paṭividdhaguṇaṃ ārocesuṃ. Satthā “kasmim̃ nu kho dhammaṃ desente imā bhikkhuniyo uparimaggaphalāni pāpuṇeyyun”ti āvajjento puna “taṃyeva nandakassa dhammadesanaṃ sutvā pañcasatāpi etā arahattaṃ pāpuṇissanti”ti disvā punadivasepi therasseva santikaṃ dhammassavanatthāya pesesi. Tā punadivase dhammaṃ sutvā sabbāva arahattaṃ pattā. Taṃdivasaṃ bhagavā tāsāṃ bhikkhunīnaṃ attano santikaṃ āgatakāle dhammadesanāya saphalabhāvaṃ ṇatvā “hiyyo nandakassa dhammadesanā cātuddasiyaṃ candasadisī ahosi, ajja pannarasiyaṃ candasadisī”ti vatvā therassa sādhuḥkāraṃ datvā tadeva ca kāraṇaṃ aṭṭhuppattiṃ katvā therāṃ bhikkhunovādakānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Nandattheravatthu

230. Aṭṭhame (1.0244) **indriyesu guttadvārānanti** chasu indriyesu pihitadvārānaṃ nandatthero aggoti dasseti. Kiñcāpi hi satthusāvakaṃ aguttadvārā nāma natthi, nandatthero pana dasasu disāsu yaṃ yaṃ disaṃ oloketukāmo hoti, na taṃ catusampajaññavasena aparicchinditvā oloketi. Tasmā indriyesu guttadvārānaṃ aggo nāma jāto.

Tassa pañhakamme ayamanupubbikathā- ayampi hi padumuttarabuddhakāle haṃsavatīnagare kulagehe paṭisandhiṃ gahetvā vayappatto satthu santike dhammaṃ suṇanto satthāraṃ ekaṃ bhikkhuṃ indriyesu guttadvārānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhikāraḥkammaṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthesi. So yāvajīvaṃ kusalaṃ katvā devamanussesu saṃsaranto kapilavatthupure mahāpajāpatigotamiyā kucchimhi paṭisandhiṃ gaṇhi. Athassa nāmaggaḥaṇadivase ṇāti-saṅghaṃ nandayanto tosentō jātoti **nandakumārō**teva nāmaṃ akaṃsu.

Mahāsattopi sabbaññutaṃ patvā pavattitavaradhammacakko lokānuggahaṃ karonto rājagahato kapilavatthupuraṃ gantvā paṭhamadassaneneva pitaraṃ sotāpattiṃphale patiṭṭhāpesi. Punadivase pitu nivesanaṃ gantvā rāhulamātāya ovādaṃ datvā sesajanassapi dhammaṃ kathesi. Punadivase nandakumārassa abhiseka-gehapavesana-āvāhamaṅgalesu vattamānesu tassa nivesanaṃ gantvā kumāraṃ pattāṃ gāhāpetvā pabbājetuṃ vihārābhimukho pāyāsi. Nandakumāraṃ abhiseka-maṅgalaṃ na tathā piḷesi, pattāṃ ādāya gamanakāle pana janapadakalyāṇī upari-pāsādavaragatā siḥapañjaraṃ ugghāṭetvā “tuvaṭaṃ kho, ayyaputta, āgaccheyyāsi”ti yaṃ vācaṃ nicchāresi. Taṃ sutvā gehasitachandarāgavasena oloketō panesa satthari gāravena yathāruciyaṃ nimittaṃ gahetuṃ nāsakkhi, tenassa cittasantaṭṭō ahosi. Atha naṃ “imasmim̃ ṭhāne nivattessati, imasmim̃ ṭhāne nivattessati”ti cintentameva satthā vihāraṃ netvā pabbājesi. Pabbajitopi paṭibāhituṃ asakkonto tuṇhī ahosi. Pabbajitadivasaṭō paṭṭhāya pana janapadakalyāṇiyā vuttavacanameva sarati. Athassa sā āgantvā avidūre (1.0245) ṭhitā viya ahosi. So anabhiraṭiyā piḷito thokaṃ ṭhānaṃ gacchati, tassa gumbaṃ vā gacchaṃ vā atikkamanta-sseva dasabalo purato ṭhitako viya ahosi. So aggimhi pakkhittaṃ kukkuṭapattaṃ viya paṭinivattitvā attano vasanaṭṭhānameva pavisati.

Satthā cintesi- “nando ativiya pamatto viharati, anabhiratiṃ vūpasametum na sakkoti, etassa cittanibbāpanaṃ kātum vaṭṭati”ti. Tato naṃ āha- “ehi, nanda, devacārikaṃ gacchissāmā”ti. Bhagavā kathāhaṃ iddhimantehi gantabbaṭṭhānaṃ gamissāmīti. Tvaṃ kevalaṃ gamanacittaṃ uppādehi, gantvā passissasīti. So dasabalassa ānubhāvena tathāgateneva saddhiṃ devacārikaṃ gantvā sakkassa devarañño nivesanaṃ oloketvā pañca accharāsātāni addasa. Satthā nanda- ttheraṃ subhanimittavasena tā oloketvaṃ disvā, “nanda, imā nu kho accharā manāpā, atha janapadakalyāṇī”ti pucchi. Bhante, janapadakalyāṇī imā accharā upanidhāya kaṇṇanāsacchinnakā makkaṭṭi viya khāyatīti. Nanda, evarūpā accharā samaṇadhammaṃ karontānaṃ na dullabhāti. Sace me, bhante bhagavā, pāṭibhogo hoti, ahaṃ samaṇadhammaṃ karissāmīti. Vissattho tvaṃ, nanda, samaṇadhammaṃ karohi. Sace te sappaṭisandhikā kālakiriya bhavissati, ahaṃ etāsaṃ paṭilābhatthāya pāṭibhogoti. Iti satthā yathāruciya devacārikaṃ caritvā jetavana- meva paccāgañchi.

Tato paṭṭhāya nandatthero accharānaṃ hetu rattindivaṃ samaṇadhammaṃ karoti. Satthā bhikkhū āṇāpesi- “tumhe nandassa vasanaṭṭhāne ‘eko kira bhikkhu dasabalaṃ pāṭibhogaṃ katvā accharānaṃ hetu samaṇadhammaṃ karoti’ti tattha tattha kathentā vicarathā”ti. Te satthu vacanaṃ sampaṭicchitvā “bhatako kirā- yasmā nando, upakkitako kirāyasmā nando, accharānaṃ hetu brahmacariyaṃ carati, bhagavā kirassa pāṭibhogo pañcannaṃ accharāsātānaṃ paṭilābhāya kakuṭapādīnaṃ”ti therassa savanūpacāre kathentā vicaranti. Nandatthero taṃ kathaṃ sutvā “ime bhikkhū na aññaṃ kathenti, maṃ ārabba kathenti, ayuttaṃ mama kamman”ti paṭisaṅkhānaṃ uppādetvā vipassanaṃ vaḍḍhetvā arahattaṃ pāpuṇi. Athassa arahattapattakkaṇeyeva aññatarā (1.0246) devatā bhagavato eta- matthaṃ ārocesi, sayampi bhagavā aññāsiyeva. Punadivase nandatthero bhaga- vantaṃ upasaṅkamitvā evamāha- “yaṃ me, bhante bhagavā, pāṭibhogo pañcannaṃ accharāsātānaṃ paṭilābhāya kakuṭapādīnaṃ, muñcāmahaṃ, bhante, bhagavantaṃ etasmā paṭissavā”ti. Evaṃ vatthu (udā. 22) samuṭṭhitaṃ. Satthā aparabhāge jetavanavihāre viharanto therāṃ indriyesu guttadvārānaṃ agga- ṭṭhāne ṭhapesīti.

Mahākappinattheravatthu

231. Navame **bhikkhu-ovādakānanti** bhikkhū oবাদantānaṃ mahākappinatthero aggoti dasseti. Ayaṃ kira thero ekasamodhānasmimyeva dhammakathaṃ kathento bhikkhusahassaṃ arahattaṃ pāpesi. Tasmā bhikkhu-ovādakānaṃ aggo nāma jāto.

Tassa pañhakamme ayamanupubbikathā- ayampi hi padumuttarabuddhakāle haṃsavatiyaṃ kulaghare nibbattitvā aparabhāge satthu dhammakathaṃ suṇanto satthāraṃ ekaṃ bhikkhuṃ bhikkhu-ovādakānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhi-kārakammaṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthesi. So yāvajīvaṃ kusalaṃ katvā devamanussesu saṃsaranto kassapasammāsambuddhakāle bārāṇasiyaṃ kula-

gehe paṭisandhiṃ gahetvā purisasahassassa gaṇajeṭṭhako hutvā gabbhasahassa-paṭimaṇḍitaṃ mahāpariveṇaṃ kāresi. Te sabbepi janā yāvajīvaṃ kusalaṃ katvā kappina-upāsakaṃ jeṭṭhakaṃ katvā saputtadārā devaloke nibbattā. Ekaṃ buddhantaraṃ devamanussesu saṃsariṃsu.

Atha amhākaṃ satthu nibbattito puretameva ayaṃ kappino paccantadese kukkuṭavatīnagare rājagehe paṭisandhiṃ gaṇhi, sesapurisā tasmīṃyeva nagare amaccakulesu nibbattiṃsu. Tesu kappinakumāro pitu accayena chattaṃ ussāpetvā mahākappinarājā nāma jāto. Pubbe kalyāṇakammakaraṇakāle tassa ghara-sāminī itthī samānajātike rājakule nibbattitvā mahākappinarañño aggamahesi jātā, anojāpupphasadisavaṇṇatāya panassā anojādevitveva nāmaṃ ahosi. Mahākappinarājāpi sutavittako ahosi. So pātova uṭṭhāya catūhi dvārehi (1.0247) sīghaṃ dūte pesesi- “yattha bahussute sutadhare passatha, tato nivattitvā mayhaṃ ārocthā”ti.

Tena kho pana samayena amhākaṃ sathā loke nibbattitvā sāvattiṃ upanissāya paṭivasati. Tasmīṃ kāle sāvattinagaravāsino vāṇijā sāvattiyāṃ uṭṭhānaka-bhaṇḍaṃ gahetvā, taṃ nagaraṃ gantvā, bhaṇḍaṃ paṭisāmetvā, “rājānaṃ passi-ssāmā”ti paṇṇākāraṃ gahetvā, rājakuladvāraṃ gantvā, “rājā uyyānaṃ gato”ti sutvā, uyyānaṃ gantvā, dvāre ṭhitā paṭihārakassa ārocayiṃsu. Atha rañño nivedi, te rājā pakkosāpetvā niyyātitaṃ paṇṇākāre vanditvā ṭhite, “tātā, kuto āgacchathā”ti pucchi. Sāvattito, devāti. Kacci vo raṭṭhaṃ subhikkhaṃ, dhammiko rājāti? Āma, devāti. Atthi pana tumhākaṃ dese kiñci sāsanaṃ? Atthi deva, na pana sakkā ucchiṭṭhamukhehi kathetunti. Rājā suvaṇṇabhiṅgārena udakaṃ dāpesi. Te mukhaṃ vikkhāletvā dasabalābhimukhā añjaliṃ paggahetvā, “deva, amhākaṃ dese buddharatanaṃ nāma uppannaṃ”ti āhaṃsu. Rañño “buddho”ti vacane sutamatteyeva sakalasarīraṃ pharamānā pīti uppajji. Tato “buddhoti, tātā, vadathā”ti āha. Buddhoti, deva, vadāmāti. Evaṃ tikkhattuṃ vadāpetvā “buddhotipadaṃ aparimāṇaṃ, nāssa sakkā parimāṇaṃ kātun”ti tasmīṃyeva pade pasanno sata-sahassaṃ datvā “aparaṃ kiṃ sāsanaṃ”ti pucchi. Deva dhammaratanaṃ nāma uppannanti. Tampi sutvā tatheva tikkhattuṃ paṭiññaṃ gahetvā aparampi sata-sahassaṃ datvā puna “aññaṃ kiṃ sāsanaṃ”ti pucchi. Saṅgharatanaṃ deva uppannanti. Tampi sutvā tatheva paṭiññaṃ gahetvā aparampi sata-sahassaṃ datvā dinna-bhāvaṃ paṇṇe likhitvā, “tātā, deviyā santikaṃ gacchathā”ti pesesi. Tesu gatesu amacce pucchi- “tātā, buddho loke uppanno, tumhe kiṃ karissathā”ti? Deva tumhe kiṃ kattukāmāti? Ahaṃ pabbajissāmīti. Mayampi pabbajissāmāti. Te sabbepi gharaṃ vā kuṭumbaṃ vā anapaloketvā ye asse āruyha gatā teheva nikkhamiṃsu.

Vāṇijā (1.0248) anojādeviyā santikaṃ gantvā paṇṇaṃ dassetuṃ. Sā taṃ vācetvā “raññā tumhākaṃ bahū kahāpaṇā dinnā, kiṃ tumhehi kataṃ, tātā”ti pucchi. Piyasānaṃ, devi, ānītanti. Amhepi sakkā, tātā, suṇāpetunti? Sakkā, devi, ucchiṭṭhamukhehi pana vattuṃ na sakkāti. Sā suvaṇṇabhiṅgārena udakaṃ dāpesi. Te mukhaṃ vikkhāletvā rañño ārocitanīyāmeneva ārocesuṃ. Sāpi taṃ sutvā

uppannapāmojjā teneva nayena ekekasmiṃ pade tikkhattuṃ paṭiññaṃ gahetvā paṭiññāgaṇanāya tīṇi tīṇi katvā nava sataśassāni adāsi. Vāṇijā sabbānīpi dvādasa sataśassāni labhiṃsu. Atha ne “rājā kahaṃ, tātā”ti pucchi. Pabbajissāmīti nikkhanto, devīti. “Tena hi, tātā, tumhe gacchathā”ti te uyyojetvā raññaṃ saddhiṃ gatānaṃ amaccānaṃ mātuḡāme pakkosāpetvā “tumhe attano sāmīkānaṃ gataṭṭhānaṃ jānātha ammā”ti pucchi. Jānāma, ayye, raññaṃ saddhiṃ uyyānakīḷaṃ gatāti. Āma, ammā gatā, tattha pana gantvā “buddho uppanno, dhammo uppanno, saṅgho uppanno”ti sutvā “dasabalassa santike pabbajissāmā”ti gatā, tumhe kiṃ karissathāti? Tumhe pana, ayye, kiṃ kattukāmāti? “Ahaṃ pabbajissāmi, na tehi vantavamaṇaṃ jivhagge ṭhapeyyanti. “Yadi evaṃ, mayampi pabbajissāmā”ti sabbāpi rathe yojetvā nikkhamiṃsu.

Rājāpi amaccasahashehi saddhiṃ gaṅgātīraṃ pāpuṇi, tasmīṃ samaye gaṅgā pūrā hoti. Atha naṃ disvā “ayaṃ gaṅgā pūrā hoti caṇḍamacchākiṇṇā, amhehi ca saddhiṃ āgatā dāsā vā manussā vā natthi, ye no nāvaṃ vā uḷumpaṃ vā katvā dadeyyuṃ. Etassa pana satthu guṇā nāma heṭṭhā avīcīto upari yāva bhavaggā patthaṭā. Sace esa satthā sammāsambuddho, imesaṃ assānaṃ khurapiṭṭhāni mā tementū”ti udakapiṭṭhena asse pakkhandāpesuṃ. Ekassa assasāpi khurapiṭṭhamattaṃ na temi, rājamaggena gacchantā viya paratīraṃ patvā parato aññaṃ mahānadiṃ pāpuṇiṃsu. “Dutiyā kinnamā”ti pucchi. Nīlavāhinī nāma gambhīratopi puthulatopi aḍḍhayaḡanamattā devāti. Tattha aññaṃ saccakiriyā natthi, tāya eva saccakiriyāya (1.0249) tampi aḍḍhayaḡanavittḡaraṃ nadiṃ atikkamiṃsu. Atha tatiyaṃ candabhāgaṃ nāma mahānadiṃ patvā tampi tāya eva saccakiriyāya atikkamiṃsu.

Satthāpi taṃdivasaṃ paccūsasamaye mahākaruṇāsamāpattito vuṭṭhāya lokaṃ olokento “ajja mahākappino tiyojanasatikāṃ rajjaṃ pahāya amaccasahasapari-vāro mama santike pabbajitūṃ āgacchatī”ti disvā “mayā tesāṃ paccuggamaṇaṃ kātuṃ yuttan”ti pātova sarīrapaṭijaggaṇaṃ katvā bhikkhusaṅghaparivāro sāvattḡhiyaṃ piṇḍāya caritvā pacchābhattaṃ piṇḍapāṭapaṭikkanto sayameva pattacīvaraṃ gahetvā ākāse uppatitvā candabhāḡāya tīre tesāṃ uttaraṇatittha-abhimukḡhaṭṭhāne mahānigrodharukkho atthi, tattha pallaṅkena nisīditvā parimukhaṃ satīṃ upaṭṭhapetvā chabbaṇṇabuddharasmiyo vissajjesi. Te tena titḡhena uttarantā buddharasmiyo ito cito ca dhāvantiyo oloketvā dasabalassa puṇṇacandassa-sirikāṃ mukhaṃ disvā “yaṃ satthāraṃ uddissa mayaṃ pabbajitā, addhā so eso”-ti dassaneneva niṭṭhaṃ gantvā diṭṭhaṭṭhānato paṭṭhāya oṇamitvā vandamānā āḡamma satthāraṃ vandīṃsu. Rājā gopphakesu gahetvā satthāraṃ vanditvā ekamantaṃ nisīdi saddhiṃ amaccasahasena. Satthā tesāṃ dhammakathaṃ kathesi. Desanāpariyosāne sabbeva arahatte paṭiṭṭhāya satthāraṃ pabbajjaṃ yāciṃsu. Satthā “pubbe ime cīvaradānassa dinnattā attano pattacīvarāni gahetvāva āgatā”ti suvaṇṇavaṇṇaṃ hatthaṃ pasāretvā “etha bhikkhavo, svākkhāto dhammo, caratha brahmacariyaṃ sammā dukkhassa antakiriyāyā”ti āha. Sāva tesāṃ āyasmantānaṃ pabbajjā ca upasampadā ca ahosi, vassasatṭhikattherā viya satthāraṃ parivārayiṃsu.

Anojāpi devī rathasahassaparivārā gaṅgātīraṃ patvā rañño atthāya ābhataṃ nāvaṃ vā uḷumpaṃ vā adisvā attano byattatāya cintesi- “rājā saccakiriyaṃ katvā gato bhavissati, so pana satthā na kevalaṃ tesamyeva atthāya nibbatto, sace so satthā sammāsambuddho, amhākaṃ rathā mā udake nimujjimsū”ti udakapiṭṭhena rathe pakkhandāpesi. Rathānaṃ nemivaṭṭimattampi na temi. Dutiyanaḍimpi tatiyanaḍimpi teneva saccakārena uttari. Uttaramānā eva ca nigrodharukkhamūle satthāraṃ (1.0250) addasa. Satthāpi “imāsaṃ attano sāmike passantīnaṃ chandarāgo uppajjitvā maggaphalānaṃ antarāyaṃ kareyya, dhammaṃ sotuṃ ca na sakkhissanti”ti. Yathā aññamaññaṃ na passanti, tathā akāsi. Tā sabbāpi titthato uttaritvā dasabalaṃ vanditvā nisīdiṃsu. Satthā tāsāṃ dhammakathaṃ kathesi. Desanāpariyosāne sabbā sotāpattiṃphale patiṭṭhāya aññamaññaṃ passiṃsu. Satthā “uppalavaṇṇā āgacchatū”ti cintesi. Therī āgantvā sabbā pabbā-jetvā ādāya bhikkhuni-upassayaṃ gatā, satthā bhikkhusahassaṃ gahetvā ākā-sena jetavanaṃ agamāsi.

Athāyaṃ mahākappinatthero attano kiccaṃ matthakappattaṃ ñatvā appo-ssukko hutvā phalasaṃpattisukhena vītināmento araññagatopi rukkhamaḷagato-
 pi suññāgāragatopi “aho sukhaṃ aho sukhaṃ”ti abhiñhaṃ udānaṃ udānesi. Bhikkhū kathaṃ uppādesuṃ “kappinatthero rajjasukhaṃ anussaranto udānaṃ udāneti”ti. Te tathāgatassa ārocesuṃ. Bhagavā “mama putto maggasukhaṃ phalasukhaṃ ārabha udānaṃ udānesi”ti vatvā dhammapade imaṃ gāthamaḥa-
 “Dhammapīti sukhaṃ seti, vipprasanna cetasā;
 ariyappavedite dhamme, sadā ramati paṇḍito”ti. (dha. pa. 79);

Athekadivasaṃ satthā tassa antevāsikabhikkhusahassaṃ āmantetvā āha-
 “kacci vo, bhikkhave, ācariyo dhammaṃ desetī”ti. Na bhagavā desetī, appo-
 ssukko diṭṭhadhammasukhavihāraṃ anuyutto viharati, kassaci ovādamattampi na
 detīti. Satthā taṃ pakkosāpetvā “saccaṃ kira tvaṃ, kappina, antevāsikānaṃ ovā-
 damattampi na desi”ti? Saccaṃ bhagavāti. Brāhmaṇa, mā evaṃ kari, ajja
 paṭṭhāya antevāsikānaṃ dhammaṃ deseḥīti. “Sādhu, bhante”ti therō satthu
 kathaṃ siravarena sampaṭicchitvā ekasamodhāneyeva samaṇasahassassa
 dhammaṃ desetvā sabbe arahattaṃ pāpesi. Aparabhāge satthā saṅghamajjhe
 nisīno paṭipāṭiyā there ṭhānantaresu ṭhapento mahākappinattheraṃ bhikkhu-ovā-
 dakānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Sāgatatheravatthu

232. Dasame (1.0251) **tejodhātukusalānanti** tejodhātuṃ samāpajjituṃ kusa-
 lānaṃ sāgatatthero aggoti dasseti. Ayañhi therō tejodhātusaṃpattiyā ambatiṭṭha-
 nāgassa tejasā tejaṃ pariyādiyitvā taṃ nāgaṃ nibbisevanaṃ akāsi. Tasmā tejo-
 dhātukusalānaṃ aggo nāma jāto.

Tassa pañhakamme ayamanupubbikathā- ayampi hi padumuttarabuddhakāle
 haṃsavatiyaṃ kulagehe paṭisandhiṃ gahetvā aparabhāge satthudhammade-
 sanaṃ suṇanto satthāraṃ ekaṃ bhikkhuṃ tejodhātukusalānaṃ aggaṭṭhāne

ṭhapentaṃ disvā adhikārakammaṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthesi. So yāvajīvaṃ kusalaṃ katvā devamanussesu saṃsaranto imasmiṃ buddhuppāde sāvattīyaṃ brāhmaṇakule nibbatti, sāgataṃāṇavotissa nāmaṃ akaṃsu. So aparabhāge satthu dhammadesanaṃ sutvā paṭiladdhasaddho pabbajitvā aṭṭha samāpattiyo nibbattetvā tattha vasībhāvaṃ pāpuṇi.

Athekadivasaṃ satthā cārikaṃ caramāno kosambinagarasamīpaṃ agamāsi. Tena ca samayena nadītitthe porāṇakanāvikkassa bahū āgantukagamikā verino hutvā taṃ pothetvā mārayiṃsu. So viruddhena cittaṃ patthanaṃ paṭṭhapetvā tasmīmyeva titthe mahānubhāvo nāgarājā hutvā nibbatta. So viruddhacittatā akāleyeva vassāpeti, kāle pana na vassāpeti, sassāni na sammā sampajjanti. Sakalaraṭṭhavāsino ca tassa vūpasamanatthaṃ anusaṃvaccharaṃ balikammaṃ karonti, vasanattāya cassa ekaṃ gehaṃ akaṃsu. Satthāpi teneva titthena uttaritvā bhikkhusaṅghaparivuto “tasmīmyeva padese rattiṃ vasissāmi”ti agamāsi.

Athāyaṃ thero “caṇḍo kirettha nāgarājā”ti sutvā “imaṃ nāgarājānaṃ dametvā nibbisevanaṃ katvā satthu vasanaṭṭhānaṃ pariyādetuṃ vaṭṭati”ti nāgarājassa vasanaṭṭhānaṃ pavisitvā pallaṅkaṃ ābhujitvā nisīdi. Nāgo kujjhitvā “konāmāyaṃ muṇḍako mayhaṃ vasanaṭṭhānaṃ pavisitvā nisinno”ti dhūpāyi, thero uttaritaraṃ dhūpāyi. Nāgo, pajjali, theropi uttaritaraṃ pajjalitvā tassa tejaṃ pariyādiyi. So “mahanto vatāyaṃ (1.0252) bhikkhū”ti therassa pādamaṃle nipatitvā, “bhante, tumhākaṃ saraṇaṃ gacchāmi”ti āha. Mayhaṃ saraṇagamanakiccaṃ natthi, dasabalassa saraṇaṃ gacchāti. So “sādhū”ti saraṇagato hutvā tato paṭṭhāya na kañci viheṭheti, devampi sammā vassāpeti, sassāni sammā sampajjanti.

Kosambivāsino “ayyena kira sāgataṃ ambatitthakanāgo damito”ti sutvā satthu āgamaṃ udikkhamānā dasabalassa mahāsakkāraṃ sajjayiṃsu. Te dasabalassa mahāsakkāraṃ katvā chabbaggiyānaṃ vacanena sabbagehesu kāpotikaṃ pasannaṃ paṭiyādetvā punadivase sāgatattherassa piṇḍāya carantassa gehe gehe thokaṃ thokaṃ adaṃsu. Thero apaññatte sikkhāpade manussehi yāciyamāno gehe gehe thokaṃ (1.0253) thokaṃ pivitvā avidūraṃ gantvāva anāhārika-bhāvena satīṃ vissajjetvā saṅkāraṭṭhāne pati.

Satthā katabhattakicco nikkhamanto taṃ disvā gāhāpetvā vihāraṃ gantvā vigharhitvā sikkhāpadaṃ paññāpesi. So punadivase satīṃ labhitvā attanā katakāraṇaṃ sutvā accayaṃ desetvā dasabalaṃ khamāpetvā uppannasamvego vipassanaṃ vaḍḍhetvā arahattaṃ pāpuṇi. Evaṃ vatthu vinaye samuṭṭhitaṃ. Taṃ tattha āgatanayeneva vitthārato veditabbaṃ. Aparabhāge pana satthā jetavane mahāvihāre nisīditvā paṭipāṭiyā there ṭhānantaresu ṭhapento sāgatattheraṃ tejo-dhātukusalānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Rādhattheravatthu

233. Ekādasame **paṭibhāneyyakānanti** satthu dhammadesanāpaṭibhānassa paccayabhūtānaṃ paṭibhājanakānaṃ bhikkhūnaṃ rādhatthero aggoti dasseti. Therassa hi diṭṭhisamudācāraṅca okappaniyasaddhaṅca āgamma dasabalassa

navanavā dhammadesanā paṭibhāti. Tasmā thero paṭibhāneyyakānaṃ aggo nāma jāto.

Tassa pañhakamme ayamanupubbikathā- ayampi hi padumuttarabuddhakāle haṃsavatiyaṃ kulagehe nibbattitvā aparabhāge satthu dhammadesanaṃ suṇanto satthāraṃ ekaṃ bhikkhuṃ paṭibhāneyyakānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhikārakammaṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthesi. So yāvajīvaṃ tathāgataṃ paricaritvā devamanussesu saṃsaranto imasmiṃ buddhuppāde rājagahanagare brāhmaṇakule paṭisandhiṃ gaṇhi, rādhamāṇavotissa nāmaṃ akaṃsu.

So mahallakakāle attano puttadārena abahumato “pabbajitvā kālaṃ vītināme-ssāmī”ti vihāraṃ gantvā there pabbajjaṃ yāci. “Jiṇṇo mahallakabrāhmaṇo”ti na koci pabbājetuṃ icchi. Athekadivasam brāhmaṇo satthu santikaṃ gantvā paṭisanthāraṃ katvā ekamantaṃ nisīdi. Satthā tassa upanissayasampattiṃ disvā kathaṃ samuṭṭhāpetukāmo “kiṃ, brāhmaṇa, puttadārā taṃ paṭijagganti”ti? Kuto, bho gotama, paṭijagganaṃ, mahallakoti (1.0254) maṃ bahi nīhariṃsu. Kiṃ pana te, brāhmaṇa, pabbajituṃ na vaṭṭatīti? Ko maṃ, bho gotama, pabbājessati, mahallakabhāvena maṃ na koci icchatīti. Satthā sārīputtattherassa saññaṃ adāsi. Thero satthu vacanaṃ sirasā sampaṭicchitvā rādhabrāhmaṇaṃ pabbājetvā cintesi- “satthā imaṃ brāhmaṇaṃ sādarena pabbajāpesi, na kho me etaṃ anādarena pariharituṃ vaṭṭati”ti rādhattheraṃ ādāya gāmakāvāsaṃ agamāsi. Tatrassa adhunā pabbajitattā kicchālābhissa thero attano pattaṃ āvāsaṃ deti, attano pattaṃ paṇītapīṇḍapātampi tasseva datvā sayam piṇḍāya carati. Rādhatthero senāsanasappāyañca bhojanasappāyañca labhitvā sārīputtattherassa santike kammaṭṭhānaṃ gahetvā nacirasseva arahattaṃ pāpuṇi.

Atha naṃ thero gahetvā dasabalaṃ passituṃ āgato. Satthā jānantova pucchi- “yo te mayā, sārīputta, nissitako dinno, kīdisaṃ tassa, na ukkaṇṭhati”ti? Bhante, sāsane abhīramitabhikkhu nāma evarūpo bhavēyyāti. Athāyasmato sārīputtassa “sārīputtatthero kataññū katavedī”ti saṅghamajjhe kathā udapādi. Taṃ sutvā satthā bhikkhū āmantesi- “anacchariyaṃ, bhikkhave, sārīputtassa idāni kataññūkataveditā, so atīte ahetukapaṭisandhiyaṃ nibbattopi kataññūkatavedīyeva aho”ti. Katarasmiṃ kāle bhagavāti?

Atīte, bhikkhave, pabbatapādami pañcasatamattā vaḍḍhākipurisā mahā-araññaṃ pavisitvā dabbasambhāre chinditvā mahā-uḷumpaṃ bandhitvā

nadiyā otārenti. Atheko hatthināgo ekasmim visamaṭṭhāne soṇḍāya sākhaṃ gaṇhanto sākhabhaṅgavegaṃ sandhāretuṃ asakkonto tikhiṇakhāṇuke pādena avatthāsi, pādo viddho, dukkhavedanā vattanti. So gamanaṃ abhinīharituṃ asakkonto tattheva nipajji. So katipāhaccayena te vaḍḍhakī attano samīpena gacchante disvā “ime nissāyāhaṃ jīvitam labhissāmī”ti tesam anupadam agamāsi. Te nivattitvā hatthim disvā bhītā palāyanti. So tesam palāyanabhāvaṃ ṅatvā aṭṭhāsi, puna ṭhitakāle anubandhi.

Vaḍḍhakijeṭṭhako cintesi- “ayaṃ hatthi amhesu tiṭṭhantesu anubandhati, palāyantesu tiṭṭhati, bhavissati tattha kāraṇaṃ”ti. Sabbe taṃ taṃ rukkaṃ āruya (1.0255) tassa āgamaṃ paṭimānentā nisīdiṃsu. So tesam santikaṃ āgantvā attano pādam dassento parivattetvā nipajji. Tadā vaḍḍhakīnaṃ saññā udapādi- “gilānabhāvena, bho, esa āgacchati, na aññena kāraṇenā”ti tassa santikaṃ gantvā pāde pavitṭhakhāṇukaṃ disvā “iminā kāraṇena esa āgato”ti tikhiṇavāsīyā khāṇukakoṭṭiyam odhim datvā daḥhāya rajjuyā bandhitvā kaḍḍhitvā nīharīṃsu. Athassa vaṇamukhaṃ piḷetvā pubbalohitaṃ nīharitvā kasāvodakena dhovitvā attano jānanabhesajjaṃ makkhetvā nacirasseva phāsukaṃ akaṃsu.

Hatthināgo gilānā vuṭṭhito cintesi- “ime mayhaṃ bahupakārā, ime mayā nissāya jīvitam laddhaṃ, mayā imesaṃ kataññunā katavedinā bhavituṃ vaṭṭatī”ti attano vasanaṭṭhānaṃ gantvā setaṃ gandhahatthipotakaṃ ānesi. Vaḍḍhakino hatthipotakaṃ disvā “amhākaṃ hatthī puttampi gahetvā āgato”ti ativiya tuṭṭhacittā ahesuṃ. Hatthināgo cintesi- “mayi tiṭṭhante ‘kiṃ nu kho ayaṃ āgato’ti mama āgatakāraṇaṃ na jānissanti”ti ṭhitatṭhānato pakkāmi. Hatthipotako pitu pacchato pacchato anupāyāsi. Hatthināgo tassa āgatabhāvaṃ ṅatvā nivattanatthāya saddasaññaṃ adāsi. So pitu kathaṃ sutvā nivattitvā vaḍḍhakīnaṃ santikaṃ gato. Vaḍḍhakino “imaṃ hatthipotakaṃ amhākaṃ dātuṃ āgato bhavissati eso”ti ṅatvā “amhākaṃ santike tayā kattabbakiccaṃ natthi, pitu santikaṃyeva gacchā”ti pahīṇīṃsu. Hatthināgo yāvatiyaṃ attano santikaṃ āgatampi puna vaḍḍhakīnaṃyeva samīpaṃ pesesi. Tato paṭṭhāya vaḍḍhakino hatthipotakaṃ attano santike katvā paṭijagganti. Bhojanakāle ekekaṃ bhattapiṇḍaṃ denti, bhattaṃ tassa yāvadatthaṃ ahosi. So vaḍḍhakīhi antogahane koṭṭitaṃ dabbasambhāraṃ āharitvā aṅgaṇaṭṭhāne rāsīṃ karoti. Eteneva niyāmena aññampi upakārakammaṃ karoti.

Satthā imaṃ kāraṇaṃ āharitvā pubbepi sārīputtassa kataññūkatavedibhāvaṃ dīpeti. Sārīputtatthero hi tadā mahāhatthī ahosi, aṭṭhuppattiyam āgato ossaṭṭhavāriyo bhikkhu hatthipotako ahosi. Saṃyuttanikāyaṃ pana patvā sakalaṃ rādhasaṃyuttaṃ, dhammapade ca-

“Nidhīnaṃva (1.0256) pavattāraṃ, yaṃ passe vajjadassinaṃ;
niggayhavādiṃ medhāvīṃ, tādīsaṃ paṇḍitaṃ bhaje;
tādīsaṃ bhajamānassa, seyyo hoti na pāpiyo”ti. (dha. pa. 76)-

Gāthā therassa dhammadesanā nāma. Aparabhāge pana satthā paṭipāṭiyā there ṭhānantaresu ṭhapento rādhattheraṃ paṭibhāneyyakānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Mogharājattheravatthu

234. Dvādasame **lūkhacīvaradharānanti** lūkhacīvaram dhārentānaṃ mogharājā aggoti dasseti. Ayaṃ hi thero satthalūkhaṃ suttalūkhaṃ rajanalūkhanti tividhe-
napi lūkhena samannāgataṃ paṃsukūlaṃ dhāresi. Tasmā lūkhacīvaradharānaṃ
aggo nāma jāto.

Tassa pañhakamme ayamanupubbikathā- ayampi hi padumuttarabuddhakāle
haṃsavatiyaṃ kulagehe paṭisandhiṃ gahetvā nibbatti, tato aparabhāge satthu
dhammakathaṃ suṇanto satthāraṃ ekaṃ bhikkhuṃ lūkhacīvaradharānaṃ agga-
tṭhāne tṭhapentaṃ disvā adhikārakammaṃ katvā taṃ tṭhānantaraṃ patthesi. So
yāvajīvaṃ kusalaṃ katvā devamanussesu saṃsaranto kassapadasabalassa
nibbattito puretameva kaṭṭhavāhananagare amaccagehe paṭisandhiṃ gaṇhi.
Aparabhāge vayappatto kaṭṭhavāhanarājānaṃ upaṭṭhahanto amaccaṭṭhānaṃ
labhi.

Tasmiṃ kāle kassapadasabalalo loke uppajji. Kaṭṭhavāhanarājā “buddho kira
loke uppanno”ti sutvā taṃ pakkosāpetvā āha- “tāta, buddho kira loke uppanno,
imaṃ paccantanagaraṃ ekappahāreneva ubhohi amhehi tucchaṃ kātuṃ na
sakkā, tvaṃ tāva majjhimadesaṃ gantvā buddhassa uppannabhāvaṃ ñatvā dasa-
balaṃ imaṃ nagaraṃ ānehi”ti purisasahassena saddhiṃ pesesi. So anupubbena
satthu santikaṃ gantvā dhammakathaṃ sutvā paṭiladdhasaddho tattheva pabba-
jivā vīsati vassasahassāni samaṇadhammaṃ akāsi. Tena saddhiṃ gatapurisā
pana sabbepi nivattivā puna rañño santikaṃ āgatā.

Ayaṃ thero paripuṇṇasīlo kālaṃ katvā ekaṃ buddhantaraṃ devamanussesu
saṃsaranto amhākaṃ dasabalassa nibbattito puretameva sāvattiyaṃ (1.0257)
brāhmaṇakule paṭisandhiṃ gaṇhi, mogharājamāṇavotissa nāmaṃ akaṃsu.
Kaṭṭhavāhanarājāpi kassapassa bhagavato adhikārakammaṃ katvā ekaṃ
buddhantaraṃ saparivāro devamanussesu saṃsaritvā amhākaṃ dasabalassa
nibbattito puretameva sāvattiyaṃ purohitagehe paṭisandhiṃ gaṇhi, bāvarimā-
ṇavotissa nāmaṃ akaṃsu. So aparena samayena tayo vede uggaṇhitvā soḷa-
sannaṃ māṇavakasahassānaṃ sippaṃ vācento carati. Athassa pasenadikosala-
rañño kāle pitu accayena purohitaṭṭhānaṃ adaṃsu. Tadā ayampi mogharājamā-
ṇavo bāvaribrāhmaṇassa santike sippaṃ gaṇhāti.

Athekadivasam bāvaribrāhmaṇo rahogato attano sippe sāraṃ olokeno sampa-
rāyikaṃ sāraṃ adisvā “ekaṃ pabbajjaṃ pabbajitvā samparāyikaṃ gavesessāmi”-
ti kosalarājānaṃ upasaṅkamitvā attano pabbajjaṃ anujānāpesi. So tena anuññāto
soḷasahi māṇavakasahasseehi parivuto pabbajjattṭhāya nikkhami. Kosalarājāpi tena
saddhiṃyeva ekaṃ amaccaṃ kahāpaṇasahassaṃ datvā pesesi- “yasmim tṭhāne
ācariyo pabbajati, tatrassa vasanaṭṭhānaṃ gahetvā dethā”ti. Bāvaribrāhmaṇo
phāsukaṭṭhānaṃ olokeno majjhimadesato paṭikkamma assakarañño ca muḷhaka-
rañño ca sīmantare godhāvaritīre attano vasanaṭṭhānaṃ kāresi.

Atheko puriso jaṭilānaṃ dassanāya gato tesam santake bhūmiṭṭhāne tehi anu-
ññāto attano vasanaṭṭhānaṃ akāsi. Tena kataṃ disvā aparaṃ kulasataṃ geḥa-
sataṃ kāresi. Te sabbepi sannipatitvā “mayaṃ ayyānaṃ santake bhūmibhāge

vasāma, mudhā vasitum na kāraṇaṃ, sukhavāsaṃ vo dassāmā”ti ekeko ekekaṃ kahāpaṇaṃ (1.0258) bāvaribrāhmaṇassa vasanaṭṭhāne ṭhapesi. Sabbehi ābhatakahāpaṇā satahassamattā ahesum. Bāvaribrāhmaṇo “kimatthaṃ ete ābhatā”ti āha. Sukhavāsādānatthāya, bhanteti. Sacāhaṃ hiraññasuvaṇṇena atthiko assaṃ, ahaṃ mahantaṃ dhanarāsiṃ pahāya na pabbajeyyaṃ. Tumhākaṃ kahāpaṇe gaṇhitvā gacchathāti. Amhehi ayyassa pariccattaṃ na puna gaṇhāma, anusaṃvaccharaṃ pana eteneva niyāmena āharissāma, ime gahetvā ayyo dānaṃ detūti. Brāhmaṇo adhivāsetvā kapaṇaddhikavaṇṇibbakayācakānaṃ dānamukhe niyyātesī. Tassa aparāparaṃ dāyakabhāvo sakalajambudīpe paññāyittha.

Tato kāliṅgaratṭhe dunnivīṭṭhe nāma gāme jūjakabrāhmaṇassa vaṃse jātabrāhmaṇassa brāhmaṇī uṭṭhāya samuṭṭhāya brāhmaṇaṃ codeti- “bāvarī, kira dānaṃ deti, gantvā tato hiraññasuvaṇṇaṃ āharā”ti. So tāya codiyamāno saṅṭhātuṃ asakkonto bāvarissa santikaṃ gacchamāno bāvarimhi dānaṃ datvā paṇṇasālaṃ pavisitvā nipajjitvā dānaṃ anussaramāne gato. Gantvā ca “dānaṃ me, brāhmaṇa, dehi, dānaṃ me, brāhmaṇa, dehī”ti āha. Akāle tvaṃ, brāhmaṇa, āgato, sampattayācakānaṃ me dinnaṃ, idāni kahāpaṇaṃ natthīti. Na mayhaṃ, brāhmaṇa, bahūhi kahāpaṇehi attho, tava ettakaṃ dānaṃ dadantassa na sakkā kahāpaṇehi vinā bhavitum, mayhaṃ pañca kahāpaṇasatāni dehīti. Brāhmaṇa, pañcapi satāni natthi, puna dānakāle sampatte labhissasīti. Kiṃ panāhaṃ tava dānakāle āgami-ssāmīti? Bāvaribrāhmaṇassa paṇṇasāladvāre vālukaṃ thūpaṃ katvā samantato rattavaṇṇāni pupphāni vikiritvā mantam jappento viya oṭṭhe cāletvā cāletvā “muddhā phalatu sattadhā”ti vadati.

Bāvaribrāhmaṇo cintesi- “ayaṃ mahātapo tapacāraṃ gaṇhitvā caraṇabrāhmaṇako mayhaṃ sattadivasamatthake ‘sattadhā muddhā phālatū’ti vadati, mayhañca imassa dātabbāni pañca kahāpaṇasatāni natthi, ekaṃsena maṃ esa ghātesa-ṭī”ti. Evaṃ tasmim sokaśallasamappite nipanne rattibhāgasamanantare anantarat- tabhāve bāvarissa mātā devatā hutvā nibbatti. Sā puttassa sokaśallasamappita- bhāvaṃ disvā āgantvā āha- “tāta (1.0259), esa muddhaṃ vā muddhaphālaṇaṃ vā na jānāti, tvampi loke buddhānaṃ uppannabhāvaṃ na jānāsī. Sace te saṃsayo atthi, satthu santikaṃ gantvā puccha, so te etaṃ kāraṇaṃ kathessatī”ti. Brāhmaṇo devatāya kathaṃ sutakālato paṭṭhāya assāsaṃ labhitvā punadivase uṭṭhite aruṇe sabbeva antevāsike pakkositvā, “tātā, buddho kira loke uppanno, tumhe sīghaṃ gantvā ‘buddho vā no vā’ti ñatvā āgantvā mayhaṃ ārocetha, ahaṃ satthu santikaṃ gamissāmi. Apica kho pana mayhaṃ mahallakabhāvena jīvitanta- rāyo dujjāno, tumhe tassa santikaṃ gantvā iminā ca iminā ca niyāmena pañhe pucchathā”ti muddhaphālanapañhaṃ nāma abhisankharitvā adāsī.

Tato cintesi- “sabbe ime māṇavā paṇḍitā, satthu dhammakathaṃ sutvā attano kicce matthakaṃ patte puna mayhaṃ santikaṃ āgaccheyyumaṃ vā no vā”ti. Atha attano bhāgineyyassa ajitamāṇavassa nāma saññaṃ adāsī- “tvaṃ pana ekante- neva mama santikaṃ āgantum arahasi, tayā paṭiladdhaguṇaṃ āgantvā mayhaṃ katheyysī”ti. Atha te soḷasasahassajaṭilā ajitamāṇavaṃ jeṭṭhakaṃ katvā soḷa- sahi jeṭṭhantevāsikehi saddhim “satthāraṃ pañhaṃ pucchissāmā”ti cārikaṃ

carantā gatagataṭṭhāne, “ayyā, kahaṃ gacchatha, kahaṃ gacchathā”ti pucchitā “dasabalassa santikaṃ pañhaṃ pucchituṃ gacchāmā”ti koṭito paṭṭhāya parisāṃ saṃkaḍḍhantā anekayojanasataṃ maggaṃ gatā. Satthā “tesaṃ āgamanadivase aññassa okāso na bhavissati, idaṃ imissā parisāya anucchavikaṭṭhānan”ti gantvā pāsāṇacetiye piṭṭhipāsāṇe nisīdi. So ajitamāṇavopi sapaṇiso taṃ piṭṭhipāsāṇaṃ āruyha satthu sarīrasampattiṃ disvā “ayaṃ puriso imasmiṃ loke vivaṭacchado buddho bhavissati”ti attano ācariyena pahite pañhe manasā pucchantova gato.

Taṃdivasaṃ tasmim̐ ṭhāne sampattaparīsā dvādasayojanikā ahosi. Tesaṃ soḷasannaṃ antevāsikānaṃ antare mogharājamāṇavo “ahaṃ sabbehi paṇḍitataro”ti mānatthaddho, tassa etadahosi- “ayaṃ ajitamāṇavo sabbesaṃ jeṭṭhako, etassa paṭhamataraṃ mama pañhaṃ pucchituṃ na yuttan”ti (1.0260). Tassa lajjāyanto paṭhamataraṃ pañhaṃ apucchitvā tena pucchite dutiyo hutvā satthāraṃ pañhaṃ pucchi. Satthā “mānatthaddho mogharājamāṇavā, na tāvassa ñāṇaṃ paripākaṃ gacchati, assa mānaṃ nivārituṃ vaṭṭati”ti cintetvā āha- “tiṭṭha tvaṃ, mogharāja, aññe tāva pañhe pucchantū”ti. So satthu santikā apasādaṃ labhitvā cintesi- “ahaṃ ettakaṃ kālaṃ mayā paṇḍitataro nāma natthīti vicarāmi, buddhā ca nāma ajānitvā na kathenti. Satthārā mama pucchāya doso diṭṭho bhavissati”ti tuṇhī ahosi. So aṭṭhahi janehi paṭipāṭiyā pañhe pucchite adhivāsetuṃ asakkonto navamo hutvā puna uṭṭhāsi. Punapi naṃ satthā apasādesi.

So punapi tuṇhī hutvā “saṅghanavako dāni bhavituṃ na sakkhissāmī”ti pañca-dasamo hutvā pañhaṃ pucchi. Atha satthā ñāṇassa paripākabhāvaṃ ñatvā pañhaṃ kathesi. So desanāpariyosāne attano parivārena jaṭilasahassena saddhiṃ arahattaṃ pāpuṇi. Imināva niyāmena sesānipi pannarasa jaṭilasaha-ssāni arahattaṃ pāpuṇiṃsu. Sabbepi iddhimayapattacīvaradharā ehibhikkhūva ahesuṃ. Sesajanā pana na kathiyanti. Ayaṃ mogharājatthero tato paṭṭhāya tīhi lūkhehi samannāgataṃ cīvaraṃ dhāreti. Evaṃ pārāyane (su. ni. 982 ādayo) vatthu samuṭṭhitāṃ. Satthā pana aparabhāge jetavane nisinno there paṭipāṭiyā ṭhānantaresu ṭhapento mogharājattheraṃ imasmiṃ sāsane lūkhacīvaradharānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapento “etadaggaṃ, bhikkhave, mama sāvakānaṃ bhikkhūnaṃ lūkhacīvaradharānaṃ yadidaṃ mogharājā”ti āha.

Catutthavaggavaṇṇanā.

Ekacattālīsasuttamattāya therapāḷiyā vaṇṇanā niṭṭhitā.

14. Etadaggavaggo

(14) 5. pañcama-etadaggavaggo

Mahāpajāpatigotamītherīvatthu

235. Theripāḷiyā (1.0261) paṭhame **yadidaṃ mahāpajāpatigotamī** mahāpajāpatigotamī therī rattaññūnaṃ aggāti dasseti.

Tassā pañhakamme pana ayamanupubbikathā- ayaṃ kira padumuttarabuddhakāle haṃsavatiyaṃ kulagehe paṭisandhiṃ gaṇhitvā aparena samayena satthu dhammadesanaṃ suṇantī satthāraṃ ekaṃ bhikkhuniṃ rattaññūnaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhikārakammaṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthesi. Sā yāvajīvaṃ dānaṃ datvā sīlaṃ rakkhivā tato cuto devaloke nibbattivā pana ekasmiṃ buddhantare devalokato cavitvā bārāṇasiyaṃ pañcannaṃ dāsisatānaṃ jeṭṭhakadāsī hutvā nibbatti. Atha vassūpanāyikasamaye pañca paccekabuddhā nandamūlakapabbhārato isipatane otarivā nagare piṇḍāya caritvā isipatanameva gantvā “vassūpanāyikakuṭiyā atthāya hatthakammaṃ yācissāmā”ti cintesuṃ. Kasmā? Vassaṃ upagacchantena hi nālakapaṭipadaṃ paṭipannenāpi pañcannaṃ chadanānaṃ aññatarena chadanena channe sadvārabaddhe senāsane upagantabbaṃ. Vuttañhetam “na, bhikkhave, asenāsanikena vassaṃ upagantabbaṃ, yo upagaccheyya, āpatti dukkaṭassā”ti (mahāva. 204). Tasmā vassakāle upakaṭṭhe sace senāsanaṃ labhati, iccetaṃ kusalaṃ. No ce labhati, hatthakammaṃ pariyesitvāpi kātabbaṃ. Hatthakammaṃ alabhantena sāmampi kātabbaṃ, na tveva asenāsanikena vassaṃ upagantabbaṃ. Ayamanudhammatā. Tasmā te paccekabuddhā “hatthakammaṃ yācissāmā”ti cīvaraṃ pārupitvā sāyanhasamaye nagaraṃ pavisitvā seṭṭhissa gharadvāre atthaṃsu. Jeṭṭhakadāsī kuṭam gahetvā udakatitthaṃ gacchantī paccekabuddhe nagaraṃ pavisante addasa. Seṭṭhi tesam āgatakāraṇaṃ sutvā “amhākaṃ okāso natthi, gacchantū”ti āha.

Atha te nagarā nikkhante jeṭṭhakadāsī kuṭam gahetvā pavisantī disvā kuṭam otāretvā vanditvā onamitvā mukhaṃ ukkhipitvā, “ayyā, nagaraṃ pavitṭhamattāva nikkhantā, kiṃ nu kho”ti pucchi. Vassūpanāyikakuṭiyā hatthakammaṃ yācituṃ āgatamhāti. Laddhaṃ, bhanteti? Na laddhaṃ upāsiketī. Kiṃ (1.0262) panesā kuṭi issareheva kātabbā, udāhu duggatehipi sakkā kātunti? Yena kenaci sakkā kātunti. Sādhu, bhante, mayaṃ karissāma, sve mayhaṃ bhikkhaṃ gaṇhathāti nimantetvā puna kuṭam gahetvā āgamanatitthamagge ṭhatvā āgatāgatā avasesadāsiyo “ettheva hothā”ti vatvā sabbāsaṃ āgatakāle āha- “ammā, kiṃ niccomeva parassa

dāsikammaṃ karissatha, udāhu dāsibhāvato muccituṃ icchathā”ti. Ajeva muccituṃ icchāma, ayyeti. Yadi evaṃ, mayā paccekabuddhā hatthakammaṃ alabhantā svātanāya nimantitā, tumhākaṃ sāmikehi ekadivasaṃ hatthakammaṃ dāpethāti. Tā “sādhū”ti sampañcchitvā sāyaṃ aṭavito āgatakāle sāmikānaṃ ārocesuṃ. Te “sādhū”ti jeṭṭhakadāsassa gehadvāre sannipatiṃsu.

Atha ne jeṭṭhakadāsī “sve, tātā, paccekabuddhānaṃ hatthakammaṃ dethā”ti ānisaṃsaṃ ācikkhitvā yepi na kātukāmā, te gāḷhena ovādena tajjetvā sabbepi sampañcchāpesi. Sā punadivase paccekabuddhānaṃ bhattaṃ datvā sabbesaṃ dāsaputtānaṃ saññaṃ adāsi. Te tāvadeva araññaṃ pavisitvā dabbasambhāre samodhānetvā sataṃ sataṃ hutvā ekekaṃ kuṭiṃ caṅkamanādiparivāraṃ katvā mañcapīṭhapānīya-paribhojanīyādīni ṭhapetvā paccekabuddhānaṃ temāsaṃ tattheva vasanattāya paṭiññaṃ kāretvā vārabhikkhaṃ paṭṭhapesuṃ. Yā attano vāradivase na sakkoti, tassā jeṭṭhakadāsī sakagehato nīharitvā deti. Evaṃ temāsaṃ paṭijaggitvā jeṭṭhakadāsī ekekaṃ dāsiṃ ekekaṃ sāṭakaṃ sajjāpesi, pañca thūlasāṭakasatāni ahesuṃ. Tāni parivattāpetvā pañcannaṃ paccekabuddhānaṃ ticivarāni katvā adāsi. Paccekabuddhā tāsāṃ passantīnaṃyeva ākāsenā gandhamādanapabbataṃ agamaṃsu.

Tāpi sabbā yāvajīvaṃ kusalaṃ katvā devaloke nibbattiṃsu. Tāsu jeṭṭhikā tato cavitvā bārāṇasiyā avidūre pesakāragāme pesakārajeṭṭhakassa gehe nibbatti. Athekadivasaṃ padumavatiyā puttā pañcasatā paccekabuddhā bārāṇasirañña nimantitā rājadvāraṃ āgantvā kañci olokentampi adisvā nivattitvā nagaradvārena nikkhamitvā taṃ pesakāragāmaṃ (1.0263) agamaṃsu. Sā itthī paccekabuddhe disvā sampiyāyamānā sabbe vanditvā bhikkhaṃ adāsi. Te bhattakiccaṃ katvā gandhamādanameva agamaṃsu.

Sāpi yāvajīvaṃ kusalaṃ katvā devamanussesu saṃsarantī amhākaṃ satthu nibbattito puretameva devadahanagare mahāsuppabuddhassa gehe paṭisandhiṃ gaṇhi, gotamītiṣṣā nāmaṃ akaṃsu. Mahāmāyāya kaniṭṭhabhaginī hoti. Mantajjhāyakā brāhmaṇā lakkhaṇāni pariggaṇhantā “imāsaṃ dvinnampi kucchiyaṃ vasitadārakā cakkavattino bhavissanti”ti byākariṃsu. Suddhodanamahārājā vayappattakāle tā dvepi maṅgalaṃ katvā attano gharaṃ ānesi. Aparabhāge amhākaṃ bodhisatto tusitapurā cavitvā mahāmāyāya deviyā kucchiyaṃ paṭisandhiṃ gaṇhi. Mahāmāyā tassa jātadivasaṃ sattame divase kālaṃ katvā tusitapure nibbatti. Suddhodanamahārājā mahāsattassa mātucchaṃ mahāpajāpatigotamiṃ aggamaheṣiṭṭhāne ṭhapesi. Tasmīṃ kāle nandakumāro jāto. Ayaṃ mahāpajāpati nandakumāraṃ dhātīnaṃ datvā sayaṃ bodhisattaṃ parihari.

Aparena samayena bodhisatto mahābhinnikkhamaṃ nikkhamitvā sabbaññutaṃ patvā lokānuggahaṃ karonto anukkamena kapilavatthuṃ patvā nagaraṃ piṇḍāya pāvīsi. Athassa pitā suddhodanamahārājā antaravithiyaṃyeva dhammakathaṃ sutvā sotāpanno ahosi. Atha dutiyadivase nando pabbaji, sattame divase rāhulo. Satthā aparena samayena vesāliṃ upanissāya kūṭāgārasālāyaṃ viharati. Tasmīṃ samaye suddhodanamahārājā setacchattassa heṭṭhā arahattaṃ sacchikatvā parinibbāyi. Tadā mahāpajāpatigotamī pabbajjāya cittaṃ uppādesi. Tato

rohiṇinadītīre kalahavivādasuttapariyosāne (su. ni. 868 ādayo) nikkhamitvā pabbajitānaṃ pañcannaṃ kumārasatānaṃ pādapariṇāṇikā sabbāva ekacittā hutvā “mahāpajāpatiyā santikaṃ gantvā sabbāva satthu santike pabbajissāmā”ti mahāpajāpatiṃ jetṭhikaṃ katvā satthu santikaṃ gantvā pabbajitukāmā ahesuṃ. Ayañca mahāpajāpati paṭhamameva ekavāraṃ satthāraṃ pabbajjaṃ yācamānā nālattha, tasmā kappakaṃ pakkosāpetvā kese chinnāpetvā kāsāyāni acchādetvā sabbā tā sākiyāniyo ādāya vesāliṃ (1.0264) gantvā ānandattherena dasabalaṃ yācāpetvā aṭṭhahi garudhammehi pabbajjañca upasampadañca alattha. Itarā pana sabbāpi ekatova upasampannā ahesuṃ. Ayamettha saṅkhepo, vitthārato panetaṃ vatthu pāḷiyaṃ (cūḷava. 402 ādayo) āgatameva.

Evam upasampannā pana mahāpajāpati satthāraṃ upasaṅkhamitvā abhivādetvā ekamantaṃ aṭṭhāsi, athassā satthā dhammaṃ desesi. Sā satthu santike kammaṭṭhānaṃ gahetvā arahattaṃ pāpuṇi. Sesā pañcasatā bhikkhuniyo nandakovādasuttapariyosāne (ma. ni. 3.398 ādayo) arahattaṃ pāpuṇimsu. Evametaṃ vatthu samuṭṭhitaṃ. Aparabhāge satthā jetavane nisinnā bhikkhuniyo ṭhānantare ṭhapento mahāpajāpatiṃ rattaññūnaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Khemātherīvatthu

236. Dutiye **khemā**ti evaṃnāmikā bhikkhunī. Ito paṭṭhāya ca panassā pañhakamme ayamanupubbikathāti avatvā sabbattha abhinīhāraṃ ādiṃ katvā vattabba-meva vakkhāma.

Atīte kira padumuttarabuddhakāle haṃsavatiyaṃ ayaṃ parapariyāpannā hutvā nibbatti. Athekadivasānaṃ tassa bhagavato aggasāvikaṃ sujātattheriṃ nāma piṇḍāya carantaṃ disvā tayo modake datvā taṃdivasameva attano kese vissa-jjetvā theriyā dānaṃ datvā “anāgate buddhuppāde tumhe viya mahāpaññā bhavyan”ti patthanaṃ katvā yāvajīvaṃ kusalakammesu appamattā hutvā kappasata-sahassaṃ devamanussesu saṃsaranāti kassapabuddhakāle kikissa kāsirañño gehe paṭisandhiṃ gahetvā sattannaṃ bhaginīnaṃ abbhantarā hutvā vīsativassa-sahassāni geheyeva komāribrahmacariyaṃ caritvā tāhi bhaginīhi saddhiṃ dasabalassa vasanapariveṇaṃ kāretvā ekaṃ buddhantaraṃ devamanussesu saṃsaranāti imasmim buddhuppāde maddaraṭṭhe sāgalanagare rājakule paṭisandhiṃ gaṇhi, khemātissā nāmaṃ akaṃsu. Tassā sarīraṇṇo suvaṇṇarasapiñjaro viya ahosi. Sā vayappattā bimbisārarañño gehaṃ agamāsi.

Sā (1.0265) tathāgate rājagahaṃ upanissāya veḷuvane viharante “satthā kira rūpe dosaṃ dasseti”ti rūpamadammattā hutvā “mayhampi rūpe dosaṃ dasseyyā”ti bhayena dasabalaṃ dassanāya na gacchati. Rājā cintesi- “ahaṃ satthu aggupa-ṭṭhāko, mādisassa ca nāma ariyasāvakaṃ aggamahesi dasabalaṃ dassanāya na gacchati, na me etaṃ rucchatī”ti. So kavīhi veḷuvanuyyānassa vaṇṇaṃ bandhā-petvā “khemāya deviyā savanūpacāre gāyathā”ti āha. Sā uyyānassa vaṇṇaṃ sutvā gantukāmā hutvā rājānaṃ paṭipucchi. Rājā “uyyānaṃ gaccha, satthāraṃ pana adisvā āgantuṃ na labhissasi”ti āha. Sā rañño paṭivacanaṃ adatvā

maggam paṭipajji. Rājā tāya saddhiṃ gacchante purise āha- “sace devī uyyānato nivattamānā dasabalam passati, iccetaṃ kusalam. Sace na passati, rājāṇāya naṃ dassethā”ti. Atha kho sā devī divasabhāgam uyyāne caritvā nivattanti dasabalam adisvāva gantum āradhā. Atha naṃ rājapurisā attano aruciyāva devim satthu santikam nayimsu.

Satthā taṃ āgacchantim disvā iddhiyā ekaṃ devaccharaṃ nimminivā tālavaṇṭaṃ gahetvā bījamānaṃ viya akāsi. Khemā devī taṃ disvā cintesi- “mānamhi naṭṭhā, evarūpā nāma devaccharappaṭibhāgā itthiyo dasabalassa avidūre tiṭṭhanti, ahaṃ etāsaṃ paricārikāpi nappahomi, mānamadaṃ hi nissāya pāpacittassa vasena naṭṭhā”ti taṃ nimittaṃ gahetvā tameva itthim olokayamānā aṭṭhāsi. Athassā passantiyāva tathāgatassa adhiṭṭhānabalena sā itthi paṭhamavayaṃ atikkamma majjhimavaye ṭhitā viya majjhimavayaṃ atikkamma pacchimavaye ṭhitā viya ca valittacā palitakesā khaṇḍaviraḷadantā ahosi. Tato tassā passantiyāva saddhiṃ tālavaṇṭena parivattitvā paripati. Tato khemā pubbahetusampannattā tasmiṃ āramaṇe āpāthagate evaṃ cintesi- “evaṃvidhampi nāma sarīraṃ evarūpaṃ vipattiṃ pāpuṇāti, mayhampi sarīraṃ evaṃgatikameva bhavissati”ti. Athassā evaṃ cintitakkaṇe satthā imaṃ dhammapade gāthamāha-

“Ye (1.0266) rāgarattānupatanti sotaṃ,
sayamkataṃ makkaṭakova jālaṃ;
etampi chetvāna vajanti dhīrā,
anapekkhino sabbadukkhaṃ pahāyā”ti.

Sā gāthāpariyosāne ṭhitapade ṭhitāyeva saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi. Agāramajjhe vasantena nāma arahattaṃ pattena taṃdivasameva parinibbāyitabbaṃ vā pabbajitabbaṃ vā hoti, sā pana attano āyusaṅkhārānaṃ pavattanabhāvaṃ ṇatvā “attano pabbajjaṃ anujānāpessāmi”ti satthāraṃ vanditvā rājani-vesanaṃ gantvā rājānaṃ anabhivādetvāva aṭṭhāsi. Rājā iṅgiteneva aññāsi- “ariya-dhammaṃ pattā bhavissati”ti. Atha naṃ āha- “devi gatā nu kho satthudassanāyā”ti. Mahārāja, tumhehi diṭṭhadassanaṃ parittaṃ, ahaṃ pana dasabalam sudiṭṭhamakāsim, pabbajjaṃ me anujānāthāti. Rājā “sādhu, devī”ti sampaṭicchitvā suvaṇṇasivikāya bhikkhuni-upassayaṃ upanetvā pabbājesi. Athassā “khemātheri nāma gihibhāve ṭhatvā arahattaṃ pattā”ti mahāpaññabhāvo pākaṭo ahosi. Idamettha vatthu. Atha satthā aparabhāge jetavane nisinna bhikkhuniyo paṭipāṭiyā ṭhānantare ṭhapento khemātherim mahāpaññānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Uppalavaṇṇātherivatthu

237. Tatiye **uppalavaṇṇā**ti nīluppalagabbhasadiseneva vaṇṇena samannāgatattā evaṃladdhanāmā therī.

Sā kira padumuttarabuddhakāle haṃsavatiyaṃ kulagehe paṭisandhiṃ gaṇhitvā aparabhāge mahājanena saddhiṃ satthu santikaṃ gantvā dhammaṃ suṇantī satthāraṃ ekaṃ bhikkhuniṃ iddhimantīnaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā sattāhaṃ buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa mahādānaṃ datvā taṃ ṭhānantaraṃ patthesi. Sā yāvajīvaṃ kusalaṃ katvā devamanussesu saṃsarantī kassapabuddhakāle bārāṇasinagare kikissa kāsirañño gehe paṭisandhiṃ gaṇhitvā sattannaṃ bhaginīnaṃ abhantarā hutvā vīsati vassasahassāni (1.0267) brahmacariyaṃ caritvā bhikkhusaṅghassa pariveṇaṃ katvā devaloke nibbattā.

Tato cavitvā puna manussalokaṃ āgacchantī ekasmiṃ gāme sahatthā kammaṃ katvā jīvanakaṭṭhāne nibbattā. Sā ekadivasaṃ khattakuṭiṃ gacchantī antarāmagge ekasmiṃ sare pātova pupphitaṃ padumapupphaṃ disvā taṃ saraṃ oruyha tañceva pupphaṃ lājapakkhipanattāya paduminiyā pattañca gahetvā kedāre sālīsāni chinditvā kuṭikāya nisinnā lāje bhajjitvā pañca lājasatāni gaṇesi. Tasmīṃ khaṇe gandhamādanapabbate nirodhasamāpattito vuṭṭhito eko paccekabuddho āgantvā tassā avidūre aṭṭhāsi. Sā paccekabuddhaṃ disvā lājehi saddhiṃ padumapupphaṃ gahetvā kuṭito oruyha lāje paccekabuddhassa patte pakkhipitvā padumapupphena pattaṃ pidhāya adāsi. Athassā paccekabuddhe thokaṃ gate etadahosi- “pabbajitā nāma pupphena anattikā, ahaṃ pupphaṃ gahetvā piḷandhissāmī”ti gantvā paccekabuddhassa hatthato pupphaṃ gahetvā puna cintesi- “sace, ayyo, pupphena anattiko abhavissa, pattamatthake ṭhapetuṃ na adassa, addhā ayyassa attho bhavissatī”ti puna gantvā pattamatthake ṭhapetvā paccekabuddhaṃ khamāpetvā, “bhante, imesaṃ me lājānaṃ nissandena lājagaṇanāya puttā assu, padumapupphassa nissandena nibbattanibbattaṭṭhāne me pade pade padumapupphaṃ uṭṭhahatū”ti patthanaṃ akāsi. Paccekabuddho tassā passantiyāva ākāsenā gandhamādanapabbataṃ gantvā taṃ padumaṃ nandamūlakapabbhāre paccekabuddhānaṃ akkamanasopānasamīpe pādapuñchanaṃ katvā ṭhapesi.

Sāpi tassa kamma nissandena devaloke paṭisandhiṃ gaṇhi, nibbattakālate paṭṭhāya cassā pade pade mahāpadumapupphaṃ uṭṭhāsi. Sā tato cavitvā pabbatapāde ekasmiṃ padumassare padumagabbhe nibbatti. Taṃ nissāya eko tāpaso vasati, so pātova mukhadhovanattāya saraṃ gantvā taṃ pupphaṃ disvā cintesi- “idaṃ pupphaṃ sesehi mahantataraṃ, sesāni ca pupphitāni, idaṃ makulītameva, bhavitabbamettha kāraṇenā”ti udakaṃ otarivā taṃ pupphaṃ gaṇhi. Taṃ tena gahitamattameva pupphitaṃ. Tāpaso antopadumagabbhe nipannadārikaṃ addasa. Diṭṭhakālate paṭṭhāya ca dhītusinehaṃ labhitvā padumeneva saddhiṃ paṇṇasālaṃ netvā mañcake nipajjāpesi. Athassā (1.0268) puññānubhāvena aṅguṭṭhake khīraṃ nibbatti. So tasmīṃ pupphe milāte aññaṃ navapupphaṃ āharitvā taṃ nipajjāpesi. Athassā ādhāvanavidhāvanena kīlītuṃ samatthakālate paṭṭhāya padavāre padavāre padumapupphaṃ uṭṭhāsi, kuṅkumarāsissa viyassā sarīravaṇṇo ahosi. Sā appattā devavaṇṇaṃ, atikkantā mānusavaṇṇaṃ ahosi. Sā pitari phalāphalattāya gate paṇṇasālāyaṃ ohīyati.

Athekadivasaṃ tassā vayappattakāle pitari phalāphalattāya gate eko vanaca-

rako taṃ disvā cintesi- “manussānaṃ nāma evaṃvidhaṃ rūpaṃ natthi, vīmaṃsi-
ssāmi nan”ti tāpasassa āgamaṇaṃ udikkhanto nisīdi. Sā pitari āgacchante paṭi-
pathaṃ gantvā tassa hatthato kājakamaṇḍalaṃ aggahesi, āgantvā nisinnassa
cassa attanā karaṇavattaṃ dassesi. Tadā so vanacarako manussabhāvaṃ ṇatvā
tāpasam abhivādetvā nisīdi. Tāpaso taṃ vanacarakaṃ vanamūlaphalāphalehi ca
pānīyena ca nimantetvā, “bho purisa, imasmiṃyeva ṭhāne vasissasi, udāhu gami-
sassi”ti pucchi. Gamissāmi, bhante, idha kiṃ karissāmīti. Idaṃ tayā diṭṭhakāraṇaṃ
etto gantvā akathetuṃ sakkhissasīti. Sace, ayyo, na icchatī, kiṃ kāraṇā kathessā-
mīti tāpasam vanditvā puna āgamanakāle maggasañjānanatthaṃ sākḥasaññaṇca
rukkhasaññaṇca karonto pakkāmi.

So bārāṇasiṃ gantvā rājānaṃ addasa, rājā “kasmā āgatosī”ti pucchi. “Ahaṃ,
deva, tumhākaṃ vanacarako pabbatapāde acchariyaṃ itthiratanam disvā āgato-
mhī”ti sabbaṃ pavattiṃ kathesi. So tassa vacanaṃ sutvā vegena pabbatapādaṃ
gantvā avidūre ṭhāne khandhāvāraṃ nivesetvā vanacarakena ceva aññehi ca
purisehi saddhiṃ tāpasassa bhattakiccaṃ katvā nisinnavelāya tattha gantvā abhi-
vādetvā paṭisanthāraṃ katvā ekamantaṃ nisīdi. Rājā tāpasassa pabbajitapari-
kkhārabhaṇḍaṃ pādamaṃle ṭhapetvā, “bhante, imasmiṃ ṭhāne kiṃ karoma,
gacchāma”ti āha. Gaccha, mahārājāti. Āma, gacchāmi, bhante. Ayyassa pana
samīpe visabhāgaparisā atthīti assumha, asāruppā esā pabbajitānaṃ, mayā
saddhiṃ gacchatu, bhanteti. Manussānaṃ cittaṃ nāma duttosayaṃ, kathaṃ
bahūnaṃ majjhe vasissatīti (1.0269). Amhākaṃ rucitakālato paṭṭhāya sesānaṃ
jeṭṭhakaṭṭhāne ṭhapetvā paṭijaggissāmi, bhanteti.

So rañño kathaṃ sutvā daharakāle gahitanāmaseneva, “amma, padumavati”-
ti dhītaraṃ pakkosi. Sā ekavacaneneva paṇṇasālato nikkhamitvā pitaraṃ abhivā-
detvā aṭṭhāsi. Atha naṃ pitā āha- “tvam, amma, vayappattā, imasmiṃ ṭhāne rañña
diṭṭhakālato paṭṭhāya vasituṃ ayuttā, rañña saddhiṃ gaccha, amma”ti. Sā “sādhu,
tātā”ti pitu vacanaṃ sampaṭicchitvā abhivādetvā parodamānā aṭṭhāsi. Rājā
“imissā pitu cittaṃ gaṇhāmī”ti tasmīyeva ṭhāne kahāpaṇarāsīmhi ṭhapetvā abhi-
sekaṃ akāsi. Atha naṃ gahetvā attano nagaraṃ ānetvā āgatakālato paṭṭhāya
sesa-itthiyo anoloketvā tāya saddhiṃyeva ramati. Tā itthiyo issāpakatā taṃ rañño
antare paribhinditukāmā evamaḥamsu- “nāyaṃ, mahārāja, manussajātikā, kahaṃ
nāma tumhehi manussānaṃ vicaraṇaṭṭhāne padumāni utṭhahantāni diṭṭhapu-
bbāni, addhā ayaṃ yakkhinī, nīharatha naṃ mahārājā”ti. Rājā tāsam kathaṃ
sutrā tuṅhī ahoṣi.

Athassa aparena samayena paccanto kupito. So “garugabbhā padumavati”ti
taṃ nagare ṭhapetvā paccantaṃ agamāsi. Atha tā itthiyo tassā upaṭṭhāyikāya
lañjaṃ datvā “imissā dāraṃ jātamattameva apanetvā ekaṃ dārugaṭṭhikaṃ lohi-
tena makkhetvā santike ṭhapehī”ti āmaṃsu. Padumavatiyāpi nacirasseva gabbha-
vuṭṭhānaṃ ahoṣi. Mahāpadumakumāro ekakova kucchiyaṃ paṭisandhiṃ gaṇhi.
Avasesā ekūnapañcasatā dāraṃ mahāpadumakumārassa mātukucchito nikkha-
mitvā nipannaṃkāle saṃsedajā hutvā nibbattiṃsu. Athassa “na tāvāyaṃ satīṃ paṭi-
labhati”ti ṇatvā upaṭṭhāyikā ekaṃ dārugaṭṭhikaṃ lohiteṇa makkhetvā samīpe

ṭhapetvā tāsam itthīnaṃ saññaṃ adāsi. Tā pañcasatāpi itthiyo ekekā ekekaṃ dāraḥkaṃ gahetvā cundakāraḥkānaṃ santikaṃ pesetvā karaṇḍake āharāpetvā (1.0270) attanā attanā gahitadāraḥke tattha nipajjāpetvā bahi lañchanaṃ katvā ṭhapayimsu.

Padumavatīpi kho saññaṃ labhitvā taṃ upaṭṭhāyikaṃ “kiṃ vijātami, amma”ti pucchi. Sā taṃ santajjetvā “kuto tvaṃ dāraḥkaṃ labhissasi”ti vatvā “ayaṃ te kucchito nikkhantadāraḥko”ti lohitaṃ makkhitaṃ dāruḥgaṭhikaṃ purato ṭhapesi. Sā taṃ disvā domanassappattā “siḥhaṃ naṃ phāletvā apanehi, sace koci passeyya lajjitabbaṃ bhavyeyyā”ti āha. Sā tassā kathaṃ sutvā atthakāma viya dāruḥgaṭhikaṃ phāletvā uddhane pakkhipi.

Rājāpi paccantato āgantvā nakkhattaṃ paṭimānento bahinagare khandhāvāraṃ bandhitvā nisīdi. Atha tā pañcasatā itthiyo rañño paccuggamaṃ āgantvā āhaṃsu- “tvaṃ, mahārāja, na amhākaṃ saddaḥasi, amhehi vuttaṃ akāraṇaṃ viya hoti. Tvaṃ mahesiyā upaṭṭhāyikaṃ pakkosāpetvā paṭipuccha, dāruḥgaṭhikaṃ te devī vijātā”ti. Rājā taṃ kāraṇaṃ na upaparikkhitvāva “amanussajātikā bhavissati”ti taṃ gehato nikkadḍhi. Tassā rājagehato saha nikkhamaṇeva padumapphāni antaradhāyimsu, sarīracchavipi vivaṇṇā ahosi. Sā ekikāva antaravithiyā pāyāsi. Atha naṃ ekā vayappattā mahallikā itthi disvā dhītusinehaṃ uppādetvā “kaḥkaṃ gacchasi amma”ti āha. Āgantukami, vasanaṭṭhānaṃ olokenā vicarāmi. Idhāgaccha, ammaṃti vasanaṭṭhānaṃ datvā bhojanaṃ paṭiyādesi.

Tassā imināva niyāmena tattha vasamānāya tā pañcasatā itthiyo ekacittā hutvā rājānaṃ āhaṃsu- “mahārāja, tumhesu yuddhaṃ gatesu amhehi gaṅgādevatāya ‘amhākaṃ deve vijitasaṅgāme āgate balikammaṃ katvā udakakīlaṃ karissāma’ti patthitaṃ atthi, etamattaṃ, deva, jānāpema”ti. Rājā tāsā vacanena tuṭṭho gaṅgāyaṃ udakakīlaṃ kātuṃ agamāsi. Tāpi attanā attanā gahitaṃ karaṇḍakaṃ paṭicchannaṃ katvā ādāya nadiṃ gantvā tesāṃ karaṇḍakānaṃ paṭicchādanattaṃ pārupitvā pārupitvā udake pativā karaṇḍake vissajjesuṃ. Tepi kho karaṇḍakā sabbe saha gantvā heṭṭhāsote pasāritajālamhi laggimsu. Tato udakakīlaṃ kīlītvā rañño (1.0271) uttiṇṇakāle jālaṃ ukkhipantā te karaṇḍake disvā rañño santikaṃ ānāyimsu. Rājā karaṇḍake disvā “kiṃ, tātā, karaṇḍakesū”ti āha. Na jānāma, devāti. So te karaṇḍake vivarāpetvā olokenā paṭhamaṃ mahāpadumakumārassa karaṇḍakaṃ vivarāpesi. Tesāṃ pana sabbesampi karaṇḍakesu nipajjāpitadivaseyeva puññiddhiyā aṅgutṭhato khīraṃ nibbatti. Sakko devarājā tassa rañño nikkāṅkhabhāvattaṃ antokaraṇḍake akkharāni likhāpesi “ime kumārā padumavatiyā kucchimi nibbattā bārāṇasirañño puttā, atha ne padumavatiyā sapattiyo pañcasatā itthiyo karaṇḍakesu pakkhipitvā udake khipimsu, rājā imaṃ kāraṇaṃ jānātū”ti. Karaṇḍake vivaritamatte rājā akkharāni vācetvā dāraḥke disvā mahāpadumakumāraṃ ukkhipitvā “vegena rathe yojetha, asse kappetha, ahaṃ ajja antonagaraṃ pavisitvā ekaccānaṃ mātuḥgāmānaṃ piyaṃ karissāmi”ti pāsādaṃ āruya hatthigīvāya saḥsabhaṇḍikaṃ ṭhapetvā bheriṃ carāpesi “yo padumavatiṃ passati, so imaṃ saḥsaṃ gaṇhatū”ti.

Taṃ kathaṃ sutvā padumavatī mātuyā saññaṃ adāsi- “hatthigīvato saḥsaṃ gaṇha, amma”ti. Ahaṃ evarūpaṃ gaṇhituṃ na visahāmi. Sā dutiyampi tatiyampi

vutte, “kiṃ vatvā gaṇhāmi ammā”ti āha. “Mama dhītā, padumavatiṃ deviṃ passa-
tī”ti vatvā gaṇhāhīti. Sā “yaṃ vā taṃ vā hotū”ti gantvā saḥassacaṅkoṭakaṃ gaṇhi.
Atha naṃ manussā pucchimsu- “padumavatiṃ deviṃ passasi, ammā”ti. “Ahaṃ
na passāmi, dhītā kira me passatī”ti āha. Te “kahaṃ pana sā, ammā”ti vatvā tāya
saddhiṃ gantvā padumavatiṃ sañjānitvā pādesu nipatiṃsu. Tasmīṃ kāle sā
“padumavatī devī ayan”ti ṅatvā “bhāriyaṃ vata itthiyā kammaṃ kataṃ, yā evaṃvi-
dhassa rañño mahesī samānā evarūpe ṭhāne nirārakkhā vasī”ti āha. Tepi rājapu-
risā padumavatiyā nivesanaṃ setasāṇiḥi parikkhipāpetvā dvāre ārakkhaṃ
ṭhapetvā rañño ārocesuṃ. Rājā suvaṇṇasivikaṃ pesesi. Sā “ahaṃ evaṃ na gami-
ssāmi, mama vasanaṭṭhānato paṭṭhāya yāva rājagehaṃ etthantare varapotthaka-
cittattharaṇe attharāpetvā upari suvaṇṇatārakavicittaṃ celavitānaṃ bandhāpetvā
pasādhanatthāya (1.0272) sabbālaṅkāresu pahitesu padasāva gamissāmi, evaṃ
me nāgarā sampattiṃ passissantī”ti āha. Rājā “padumavatiyā yathāruciṃ karothā”-
ti āha. Tato padumavatī sabbapasādhanāṃ pasādhetvā “rājagehaṃ gamissā-
mi”ti maggaṃ paṭipajji. Athassā akkanta-akkantaṭṭhāne varapotthakacittatthara-
ṇāni bhinditvā padumapupphāni utṭhahimsu. Sā mahājanassa attano sampattiṃ
dassetvā rājanivesanaṃ āruya sabbe cittattharaṇe tassā mahallikāya posāvani-
kamūlaṃ katvā dāpesi.

Rājāpi kho tā pañcasatā itthiyo pakkosāpetvā “imāyo te devi dāsiyo katvā demī”-
ti āha. Sādhu, mahārāja, etāsaṃ mayhaṃ dinnabhāvaṃ sakalanagare jānāpehīti
. Rājā nagare bheriṃ carāpesi- “padumavatiyā dūbbhikā pañcasatā itthiyo etissā
eva dāsiyo katvā dinnā”ti. Sā “tāsaṃ sakalanagarena dāsibhāvo sallakkhito”ti
ṅatvā “ahaṃ mama dāsiyo bhujissā kātuṃ labhāmi devā”ti rājānaṃ pucchi. Tava
icchā devīti. Evaṃ sante tameva bhericārikaṃ pakkosāpetvā “padumavatideviyā
attano dāsiyo katvā dinnā pañcasatā itthiyo sabbāva bhujissā katāti puna bheriṃ
carāpethā”ti āha. Sā tāsaṃ bhujissabhāve kate ekūnāni pañcasattaputtāni tāsaṃ-
yeva hatthe posanattāya datvā sayaṃ mahāpadumakumāraṃyeva gaṇhi.

Atha aparabhāge tesāṃ kumārānaṃ kīḷanavaye sampatte rājā uyyāne nānā-
vidhaṃ kīḷanaṭṭhānaṃ kāresi. Te attano soḷasavassuddesikakāle sabbeva ekato
hutvā uyyāne padumasañchannāya maṅgalapokkharāṇiyā kīḷantā navapadumāni
pupphitāni purāṇapadumāni ca vaṇṭato patantāni disvā “imassa tāva anupādinna-
kassa evarūpā jarā pāpuṇāti, kimaṅgaṃ pana amhākaṃ sarīrassa. Idampi hi evaṃ-
gatikameva bhavissantī”ti ārammaṇaṃ gahetvā sabbeva paccekabodhiñāṇaṃ
nibbattetvā

uṭṭhāyuṭṭhāya padumakaṇṇikāsu pallaṅkena nisīdiṃsu.

Atha tehi saddhiṃ āgatā rājapurisā bahugataṃ divasaṃ ñatvā “ayyaputtā tumhākaṃ velaṃ jānāthā”ti āhaṃsu. Te tuṇhī ahesuṃ. Te (1.0273) purisā gantvā rañño ārocesuṃ- “kumārā deva, padumakaṇṇikāsu nisinnā, amhesu kathentesupi vacībhedaṃ na karonti”ti. Yathāruciyā tesāṃ nisīdituṃ dethāti. Te sabbarattim gahitārakkhā padumakaṇṇikāsu nisinnaniyāmeneva aruṇaṃ uṭṭhāpesuṃ. Purisā punadivase upasaṅkamtivā “devā velaṃ jānāthā”ti āhaṃsu. Na mayaṃ devā, paccekabuddhā nāma mayanti. Ayyā, tumhe bhāriyaṃ kathaṃ kathetha, paccekabuddhā nāma tumhādisā na honti, dvaṅgulakesamassudharā kāye paṭimukka-aṭṭhaparikkhārā hontīti. Te dakkhiṇahatthena sīsaṃ parāmasiṃsu. Tāva deva gihiliṅgaṃ antaradhāyi, aṭṭha parikkhārā kāye paṭimukkāva ahesuṃ. Tato passantasseva mahājanassa ākāsenā nandamūlakapabbhāraṃ agamaṃsu.

Sāpi kho, padumavatī devī, “ahaṃ bahuputtā hutvā niputtā jātā”ti hadayasokaṃ patvā teneva sokena kālaṃ katvā rājagahanagaradvāragāmake sahatthena kammaṃ katvā jīvanakaṭṭhāne nibbatti. Aparabhāge kulagharaṃ gantvā ekadivasaṃ sāmikassa khettaṃ yāguṃ haramānā tesāṃ attano puttānaṃ antare aṭṭha paccekabuddhe bhikkhācāravelāya ākāsenā gacchante disvā sīghaṃ sīghaṃ gantvā sāmikassa ārocesi- “passa, ayya, paccekabuddhe, ete nimantetvā bhojessāmā”ti. So āha- “samaṇasakuṇā nāmete aññatthāpi evaṃ caranti, na ete paccekabuddhā”ti. Te tesāṃ kathentānaṃyeva avidūre ṭhāne otariṃsu. Sā itthī taṃdivasaṃ attano bhattakhajjabhojanaṃ tesāṃ datvā “svepi aṭṭha janā mayhaṃ bhikkhaṃ gaṇhathā”ti āha. Sādhu, upāsike, tava sakkāro ettakova hotu, āsanāni ca aṭṭheva hontu, aññepi bahū paccekabuddhe disvā tava cittaṃ pasādeyyāsīti. Sā punadivase aṭṭha āsanāni paññāpetvā aṭṭhannaṃ sakkārasammānaṃ paṭiyādetvā nisīdi.

Nimantitapaccekabuddhā sesānaṃ saññaṃ adaṃsu- “mārisā, ajja aññattha agantvā sabbeva tumhākaṃ mātu saṅghaṃ karothā”ti. Te tesāṃ vacanaṃ sutvā sabbeva ekato ākāsenā āgantvā mātu-gehadvāre pāturaheṃsu. Sāpi paṭhamaṃ laddhasaññatāya bahūpi disvā na kampittha, sabbepi te (1.0274) gehaṃ paveṣtvā āsanesu nisīdāpesi. Tesu paṭipāṭiyā nisīdantesu navamo aññāni aṭṭha āsanāni māpetvā sayāṃ dhurāsane nisīdi. Yāva āsanāni vaḍḍhanti, tāva gehaṃ vaḍḍhati. Evaṃ tesu sabbesupi nisinnesu sā itthī aṭṭhannaṃ paccekabuddhānaṃ paṭiyāditāṃ sakkāraṃ pañcasatānampi yāvadatthaṃ datvā aṭṭha nīluppalahaṭṭhake āharitvā nimantitapaccekabuddhānaṃyeva pādāmūle ṭhapetvā āha- “mayhaṃ, bhante, nibbattanibbattaṭṭhāne sarīravaṇṇo imesaṃ nīluppalānaṃ antogabbhavaṇṇo viya hotū”ti patthanaṃ akāsi. Paccekabuddhā mātu anumodanaṃ katvā gandhamādanaṃyeva agamaṃsu.

Sāpi yāvajīvaṃ kusalaṃ katvā tato cutā devaloke nibbattitvā imasmiṃ buddhuppāde sāvattiyāṃ seṭṭhikule paṭisandhiṃ gaṇhi, nīluppalagabbhasamānavaṇṇatāya cassā uppalavaṇṇātveva nāmaṃ akaṃsu. Athassā vayappattakāle sakalajambudīparājāno ca seṭṭhino ca seṭṭhissa santikaṃ paṇiṃsu- “dhītaraṃ amhākaṃ detū”ti. Apahiṇanto nāma nāhosi. Tato seṭṭhi cintesi- “ahaṃ sabbesaṃ manaṃ

gahetuṃ na sakkhissāmi, upāyaṃ panekaṃ karissāmi”ti dhītaraṃ pakkosāpetvā “pabbajituṃ amma sakkhissasi”ti āha. Tassā pacchimabhavikattā pituvacanaṃ sīse āsittasatapākatelaṃ viya ahosi, tasmā pitaraṃ “pabbajissāmi, tātā”ti āha. So tassā sakkāraṃ katvā bhikkhuni-upassayaṃ netvā pabbājesi. Tassā acirapabbajitāya eva uposathāgāre kālavāro pāpuṇi. Sā dīpaṃ jāletvā uposathāgāraṃ sammajjitvā dīpasikhāya nimittaṃ gaṇhitvā punappunaṃ olokayamānā tejokasiṇārammaṇaṃ jhānaṃ nibbattetvā tadeva pādakaṃ katvā arahattaṃ pāpuṇi. Arahattaphalena saddhiṃyeva ca iddhivikubbane ciṇṇavasī ahosi. Sā aparabhāge satthu yamakapāṭihāriyakaraṇadivase “ahaṃ, bhante, pāṭihāriyaṃ karissāmi”ti sīhanādaṃ nadi. Satthā idaṃ kāraṇaṃ aṭṭhuppattiṃ katvā jetavanavihāre nisinna paṭipāṭiyā bhikkhuniyo ṭhānantare ṭhapento imaṃ theriṃ iddhimantīnaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Paṭācārātherīvatthu

238. Catutthe (1.0275) **vinayadharānaṃ yadidaṃ paṭācārā**ti paṭācārā therī vinayadharānaṃ aggāti dasseti. Sā kira padumuttarabuddhakāle haṃsavatiyaṃ kulagehe paṭisandhiṃ gaṇhitvā aparabhāge satthu dhammadesanaṃ suṇantī satthāraṃ ekaṃ bhikkhuniṃ vinayadharānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhikārakammaṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthesi. Sā yāvajīvaṃ kusalaṃ katvā devamanussesu saṃsāritvā kassapabuddhakāle kikissa kāsiraṇṇo gehe paṭisandhiṃ gaṇhitvā sattannaṃ bhaginīnaṃ abbhantarā hutvā vīsati vassasahassāni brahmacariyaṃ caritvā bhikkhusaṅghassa pariveṇaṃ katvā puna devaloke nibbattitvā ekaṃ buddhantaṃ sampattiṃ anubhavitvā imasmiṃ buddhuppāde sāvattiyaṃ seṭṭhigehe paṭisandhiṃ gaṇhi.

Sā aparabhāge vayappattā attano gehe ekena kammakārena saddhiṃ santhavaṃ katvā aparabhāge attano samānajātikaṃ kulaṃ gacchantī katasanthavassa purisassa saṅghaṃ adāsi- “na tvaṃ sve paṭṭhāya maṃ paṭihārasatenapi daṭṭhuṃ labhissasi, sace te kammaṃ atthi, idāni maṃ gaṇhitvā gacchāhi”ti. So “evaṃ hotū”ti anucchavikaṃ hatthasāraṃ gahetvā taṃ ādāya nagarato tīṇi cattāri yojanāni paṭikkamitvā ekasmiṃ gāmake vāsaṃ kappesi.

Atha aparabhāge tassā kucchiyaṃ gabbho paṭiṭṭhāsi. Sā gabbhe paripakke “idaṃ amhākaṃ anāthaṭṭhānaṃ, kulagehaṃ gacchāma sāmī”ti āha. So “ajja gacchāma, sve gacchāmā”ti gantuṃ asakkonto kālaṃ vītināmesi. Sā tassa kāraṇaṃ ṇatvā “nāyaṃ bālo maṃ nessati”ti tasmīṃ bahi gate “ekikāva kulagehaṃ gamissāmi”ti maggaṃ paṭipajji. So āgantvā taṃ gehe apassanto paṭivissake pucchitvā “kulagehaṃ gatā”ti sutvā “maṃ nissāya kuladhītā anāthā jātā”ti padānupadikaṃ gantvā sampāpuṇi. Tassā antarāmaggeva gabbhavuṭṭhānaṃ ahosi. Tato “yassatthāya mayaṃ gaccheyyāma, so attho antarāmaggeva nipphanno, idāni gantvā kiṃ karissāmā”ti paṭinivattiṃsu. Puna tassā kucchiyaṃ gabbho paṭiṭṭhāsīti purimanayeneva vitthāretabbaṃ.

Antarāmagge (1.0276) panassā gabbhavuṭṭhāne jātamatteyeva catūsu disāsu

mahāmegho uṭṭhahi. Sā taṃ purisaṃ āha- “sāmi, avelāya catūsu disāsu megho uṭṭhito, attano vasanaṭṭhānaṃ kātuṃ vāyamāhi”ti. So “evaṃ karissāmī”ti daṇḍa-kehi kuṭikaṃ katvā “chadanatthāya tiṇaṃ āharissāmī”ti ekasmiṃ mahāvammika-pāde tiṇaṃ chindati. Atha naṃ vammike nipanno kaṇhasappo pāde ḍaṃsi, so tasmimyeva ṭhāne patito. Sāpi “idāni āgamissati, idāni āgamissati”ti sabbarattiṃ khepetvā “addhā maṃ so ‘anāthā esā’ti magge chaḍḍetvā gato bhavissati”ti āloke sañjāte padānusārena oloketi vammikapāde patitaṃ disvā “maṃ nissāya naṭṭho puriso”ti paridevitaṃ daharadārakaṃ passenādāya mahallakaṃ aṅgulīhi gāhā-petvā maggena gacchanti antarāmagge ekaṃ uttānanadiṃ disvā “dvepi dārake ekappahārenea ādāya gantaṃ na sakkhissāmī”ti jeṭṭhakaṃ orimatīre ṭhapetvā daharaṃ paratīraṃ netvā pilotikacumbaṭake nipajjāpetvā puna nivattitvā “itaraṃ gahetvā gamissāmī”ti nadiṃ otari.

Athassā nadīmajjhaṃ pattakāle eko seno “maṃsapiṇḍo ayan”ti saññāya dārakaṃ vijjhitaṃ āgacchati. Sā hatthaṃ pasāretvā senaṃ palāpesi. Tassā taṃ hatthavikāraṃ disvā mahallakadārako “maṃ pakkosati”ti saññāya nadiṃ otaritvā sote patito yathāsotaṃ agamāsi. Sopi seno tassā asampattāya eva taṃ daharadārakaṃ gaṇhitvā agamāsi. Sā balavasokābhibhūtā antarāmagge imaṃ vilāpagītaṃ gāyanti gacchati-

“ubho puttā kālaṅkatā, panthe mayhaṃ patī mato”ti.

Sā evaṃ vilapamānāva sāvattiṃ patvā kulasabhāgaṃ gantvāpi sokavaseneva attano gehaṃ vavatthapetaṃ asakkonti “imasmim ṭhāne evaṃvidhaṃ nāma kulaṃ atthi, kataraṃ taṃ gehaṃ”ti paṭipucchi. Tvaṃ taṃ kulaṃ paṭipucchitvā kiṃ kari-ssasi? Tesā vasaṇagehaṃ vātappahārena patitaṃ, tattheva te sabbepi jīvita-kkhayaṃ pattā, atha ne khuddakamahallake ekacitakasmimyeva jhāpenti, passa esā dhūmavaṭṭi paññāyatīti. Sā taṃ kathaṃ sutvāva kiṃ (1.0277) tumhe vadathā”-ti attano nivatthasāṭakaṃ sandhāretuṃ asakkonti jātaniyāmeneva bāhā paggayha kandamānā ñātinaṃ citakaṭṭhānaṃ gantvā taṃ vilāpagītaṃ paripuṇṇaṃ katvā paridevamānā-

“Ubho puttā kālaṅkatā, panthe mayhaṃ patī mato;
mātā pitā ca bhātā ca, ekacitakasmim ḍayhare”ti.-

Āha. Aññena janena sāṭakaṃ dinnampi phāletvā phāletvā chaḍḍeti. Atha naṃ diṭṭhaditṭhatṭhāne mahājano parivāretvā carati. Athassā “ayaṃ paṭācāraṃ paṭapa-riharaṇaṃ vinā carati”ti **paṭācārā**teva nāmaṃ akaṃsu. Yasmā cassā so naggabhā-vena alajji-ācāro pākaṭo ahosi, tasmā patito ācāro assāti paṭācārāteva nāmaṃ akaṃsu.

Sā ekadivasā sathari mahājanassa dhammaṃ desente vihāraṃ pavisitvā parisapariyante aṭṭhāsi. Sathā mettāpharaṇena pharitvā “satiṃ paṭilabha, bhagini, satiṃ paṭilabha, bhagini”ti āha. Tassā sathu vacanaṃ sutvā balavahiro-tappaṃ āgataṃ, sā tattheva bhūmiyaṃ nisīdi. Avidūre ṭhito puriso uttarisāṭakaṃ khipitvā adāsi. Sā taṃ nivāsetvā dhammaṃ assosi. Sathā tassā cariyavasena imā dhammapade gāthā āha-

“Na santi puttā tāṇāya, na pitā nāpi bandhavā;
antakenādhīpannessa, natthi ñātīsu tāṇatā.

“Etamatthavasamaṃ ñatvā, paṇḍito sīlasamvuto;

nibbānagamanaṃ maggaṃ, khippameva visodhaye” ti. (dha. pa. 288-289);

Sā gāthāpariyosāne yathāṭṭhitāva sotāpattiphale patiṭṭhāya sathāraṃ upasaṅka-
mitvā vanditvā pabbajjaṃ yāci. Sathā “tassā bhikkhuni-upassayaṃ gantvā pabba-
jā” ti pabbajjaṃ sampañcchi. Sā pabbajitvā nacirasseva arahattaṃ patvā buddha-
vacanaṃ gaṇhanti vinayapaṭike ciṇṇavasī ahosi. Aparabhāge sathā jetavane
nisinno bhikkhuniyo paṭipāṭiyā ṭhānantare ṭhapento paṭācāraṃ vinayadharānaṃ
aggatṭhāne ṭhapesīti.

Dhammadinnātherivatthu

239. Pañcame (1.0278) **dhammakathikānanti** dhammakathikānaṃ bhikkhu-
nīnaṃ dhammadinnā aggāti dasseti. Sā kira padumuttarabuddhakāle haṃsava-
tiyaṃ parāyattaṭṭhāne nibbattitvā padumuttarassa bhagavato aggasāvakkassa sujā-
tatherassa adhiḅākammaṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthesi. Sā yāvajīvaṃ
kusalaṃ katvā sagge nibbatti. Sabbaṃ heṭṭhā khemātheriyā abhinīhāraseneva
veditabbaṃ. Phussabuddhakāle panesā sathu vemātikānaṃ tiṇṇaṃ bhātikānaṃ
dānādhiḅāre ṭhapitakammikassa gehe vasamānā “ekaṃ dehī” ti vuttā dve adāsī.
Evaṃ sabbaṃ aparihāpentī datvā dvenavutikappe atikkamma kassapabuddha-
kāle kikissa kāsiraṅṅo gehe paṭisandhiṃ gaṇhitvā sattannaṃ bhaginīnaṃ abbha-
ntarā hutvā vīsati vassasahassāni brahmacariyaṃ caritvā bhikkhusaṅghassa
vasanapariveṇaṃ kāretvā ekaṃ buddhantaṃ devamanussesu saṃsarantī
imasmīṃ buddhuppāde kulagehe paṭisandhiṃ gaṇhitvā aparabhāge visākhase-
ṭṭhino geḅaṃ gatā. Visākhaseṭṭhi nāma bimbisārassa sahāyako raṅṅā saddhiṃ
dasabalassa paṭhamadassanaṃ gantvā dhammaṃ sutvā sotāpattiphale patiṭṭhito,
aparabhāge anāgāmiḅhalaṃ sacchākāsī.

So taṃdivasaṃ gharaṃ gantvā sopānamatthake ṭhitāya dhammadinnāya
hatthe pasārite hatthaṃ anālambitvāva pāsādaṃ abhiruhi. Bhuṅjamānopi “imaṃ
detha, imaṃ harathā” ti na byāhari. Dhammadinnā kaṭacchuṃ gaḅetvā

parivisamānā cintesi- “ayaṃ me hatthāmbakam dantiyāpi hattham na ālambi, bhuñjamānopi kiñci na katheti, ko nu kho mayham doso”ti? Atha naṃ bhuttāvim “ko nu kho me, ayya, doso”ti pucchi. Dhammadinne tuyham doso natthi, aham pana ajja paṭṭhāya santhavavasena tumhākam santike nisīditum vā ṭhātum vā āharāpetvā khādītum vā bhuñjitum vā abhabbo. Tvaṃ sace icchasi, imasmiṃ gehe vasa. No ce icchasi, yattakena te dhanena attho, taṃ gaṇhitvā kulagharam gacchāhīti. Ayyaputta, evaṃ sante aham tumhehi chaḍḍitakheḷam vamtava-manam sīsena ukkhipitvā na carissāmi, mayham pabbajjam anujānāthāti. Visākho “sādhu, dhammadinne”ti rañño ārocetvā dhammadinam suvaṇṇasivikāya bhikkhuni-upassayam pabbajjathāya pesesi.

Sā (1.0279) pabbajitvā cintesi- “ayaṃ tāva seṭṭhi gharamajjhe ṭhitova dukkhas-santaṃ akāsi, pabbajjam laddhakālato paṭṭhāya pana mayāpi dukkhasantaṃ kātum vaṭṭati”ti ācariyupajjhāyānam santikam gantvā, “ayye, mayham ākiñṇa-ṭṭhāne cittaṃ na ramati, gāmakāvāsam gacchāmi”ti āha. Theriyo tassā mahākulā nikkamma pabbajitabhāvena cittaṃ vāretum asakkontiyo taṃ gahetvā gāmakāvāsam agamaṃsu. Sā atīte madditasaṅkhāratāya nacirasseva saha paṭisambhīdāhi arahattaṃ pāpuṇi. Athassā etadahosi- “mayham kiccaṃ matthakam pattaṃ, idha vasitvā kiṃ karissāmi, rājagahameva gacchāmi, tatra maṃ nissāya bahu ṇātisaṅgho puññāni karissati”ti theriyo gahetvā nagarameva paccāgatā.

Visākho tassā āgatabhāvam ṇatvā “sīgham āgatā ukkaṇṭhitā nu kho bhavissati”ti sāyanhasamaye tassā santikam gantvā abhivādetvā ekamantaṃ nisinna “ukkaṇṭhitabhāvam pucchitum ayuttan”ti pañcakkhandhādivasena pañhe pucchi, dhammadinnā khaggena uppalanālam chindanti viya pucchitaṃ pucchitaṃ vissajjesi. Upāsako dhammadinnātheriyā ṇāṇassa sūrabhāvam ṇatvā attano adhigata-ṭṭhāne paṭipāṭiyā tisu maggesu sabbākārena pañhe pucchitvā uggahavasena arahattamaggepi pucchi. Dhammadinnātheripi upāsakassa yāva anāgāmiphalāva visayabhāvam ṇatvā “idāni attano visayam atikkamitvā dhāvati”ti taṃ nivattenti “accasarā, āvuso visākha, pañhe, nāsakki pañhānam pariyaṃtaṃ gahetum, nibbānogadhañhi, āvuso visākha, brahmacariyam nibbānaparāyaṇam nibbānapariyosānam. Ākaṅkhamāno ca tvaṃ, āvuso visākha, bhagavantaṃ upasaṅkamitvā etamattham puccheyyāsi. Yathā ca te bhagavā byākaroti, tathā naṃ dhāreyyāsi”ti (ma. ni. 1.466) āha.

Visākho satthu santikam gantvā sabbam pucchāvissajjananayam kathesi. Satthā tassa vacanam sutvā “mama dhītāya atītānāgatapaccuppannesu khandhesu taṇhā natthi”ti vatvā dhammapade imaṃ gāthamāha-

“Yassa pure ca pacchā ca, majjhe ca natthi kiñcanaṃ;

akiñcanaṃ anādānam, tamahaṃ brūmi brāhmaṇan”ti. (dha. pa. 421);

Tato (1.0280) dhammadinnāya sādhu-kāram datvā visākham upāsakam etadavoca- “paṇḍitā, visākha, dhammadinnā bhikkhunī, mahāpaññā visākha, dhammadinnā bhikkhunī. Maṃ cepi tvaṃ, visākha, etamattham puccheyyāsi, ahampi taṃ evameva byākareyyam, yathā taṃ dhammadinnāya bhikkhuniyā byākataṃ, eso cevetassa attho, evañca naṃ dhārehi”ti. Evametaṃ vatthu samuṭṭhitaṃ. Aparā-

bhāge satthā jetavane nisinno paṭipāṭiyā bhikkhuniyo ṭhānantare ṭhapento ida-
meva cūḷavedallaṃ aṭṭhuppattiṃ katvā theriṃ imasmiṃ sāsane dhammakathi-
kānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Nandātherivattu

240. Chaṭṭhe **jhāyīnaṃ yadidaṃ nandā**ti jhānābhiraṭānaṃ, nandā therī, aggāti
dasseti. Sā kira padumuttarabuddhakāle haṃsavatiyaṃ kulagehe paṭisandhiṃ
gahetvā aparabhāge satthu dhammaṃ suṇanti satthāraṃ ekaṃ bhikkhuniṃ jhānā-
bhiraṭānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhikāraṃkatvā taṃ ṭhāna-
ntaraṃ patthesi. Sā tato kappasatasahassaṃ devamanussesu saṃsaritvā
amhākaṃ satthu nibbattito puretameva mahāpajāpatigotamiyā kucchimhi paṭi-
sandhiṃ gaṇhi, nandātissā nāmaṃ akaṃsu. Rūpanandātipi vuccati. Sā aparā-
bhāge uttamarūpabhāvena janapadakalyāṇī nāma jātā.

Sā amhākaṃ dasabale sabbaññutaṃ patvā anupubbena kapilavatthūṃ
āgantvā nandañca rāhulañca pabbājetvā pakkante suddhodanamahārājassa pari-
nibbutakāle “mahāpajāpatigotamī ca rāhulamātā ca nikkhamitvā satthu santike
pabbajitā”ti ṇatvā “imāsaṃ pabbajitakālato paṭṭhāya mayhaṃ idha kiṃ ka-
n”ti mahāpajāpatiyā santikaṃ gantvā pabbaji. Pabbajitadivasato paṭṭhāya “satthā
rūpaṃ garahatī”ti satthu upaṭṭhānaṃ na gacchati, ovādavāre sampatte aññaṃ
pesetvā ovādaṃ āharāpeti. Satthā tassā rūpamadamattabhāvaṃ ṇatvā “attano
ovādaṃ attanāva āgantvā gaṇhantu, na bhikkhunihi aññaṃ pesetabbā”ti āha. Tato
rūpanandā aññaṃ maggaṃ apassanti akāmā ovādaṃ agamāsi.

Satthā tassā caritavasena iddhiyā ekaṃ itthirūpaṃ nimminivā tālavaṇṇaṃ
gahetvā bijamānaṃ viya akāsi. Rūpanandā taṃ disvā cintesi- “ahaṃ akāraṇe-
neva pamattā hutvā nāgacchāmi, evarūpāpi itthiyo satthu santike (1.0281)
vissatthā caranti. Mama rūpaṃ etāsaṃ rūpassa kamaṃ nāgghati soḷasiṃ, ajāni-
tvāva ettakaṃ kālaṃ na āgatamhi”ti tameva itthinimittaṃ gaṇhitvā oloketi aṭṭhāsi.
Satthā tassā pubbahetusampannatāya “aṭṭhīnaṃ nagaraṃ katan”ti (dha. pa. 150)
dhammapade gāthaṃ vatvā-

“camaṃ vā yadi vā tiṭṭhaṃ, nisinno uda vā sayan”ti. (su. ni. 195)-
Suttaṃ abhāsi. Sā tasmimyeva rūpe khayavayaṃ paṭṭhapetvā arahattaṃ pāpuṇi.
Imasmiṃ ṭhāne idaṃ vatthu heṭṭhā khemātheriyā vatthunā sadisamevāti na vitthā-
ritaṃ. Tato paṭṭhāya, rūpanandā, jhānābhiraṭānaṃ antare dhurappattā ahoṣi.
Satthā aparabhāge jetavane nisinno paṭipāṭiyā bhikkhuniyo ṭhānantare ṭhapento
nandātheriṃ jhāyīnaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Soṇātherivattu

241. Sattame **āraddhavīriyānanti** paggaḥitaparipuṇṇavīriyānaṃ soṇā aggāti
dasseti. Ayaṃ kira padumuttarabuddhakāle haṃsavatinagare kulagehe paṭi-
sandhiṃ gahetvā aparabhāge dhammaṃ suṇanti satthāraṃ ekaṃ bhikkhuniṃ āra-

ddhavīriyānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhikārakammaṃ katvā taṃ ṭhānantaṃ patthesi. Sā kappasatasahassaṃ devamanussesu saṃsaritvā imasmiṃ buddhuppāde sāvattiyaṃ kulagehe paṭisandhiṃ gahetvā aparabhāge gharāvāse vutthā bahū puttadhītarō labhitvā sabbepi visuṃ visuṃ gharāvāse patiṭṭhāpesi. Te tato paṭṭhāya “ayaṃ amhākaṃ kiṃ karissati”ti taṃ attano santikaṃ āgataṃ “mātā”ti saññampi na karissu. Bahuputtikasoṇā tesāṃ attani agāravabhāvaṃ ṇatvā “gharāvāseṇa kiṃ karissāmi”ti nikkhamitvā pabbaji. Atha naṃ bhikkhuniyo “ayaṃ vattaṃ na jānāti, ayuttaṃ karoti”ti daṇḍakammaṃ karonti. Puttadhītarō taṃ daṇḍakammaṃ āharantiṃ disvā “ayaṃ yāvajjādivasā sikkhāmattampi na jānāti”ti diṭṭhaditṭhaṭṭhāne uppaṇḍesuṃ. Sā tesāṃ vacanaṃ sutvā uppannaṃvegā “attano gativisodhanaṃ kātuṃ vaṭṭati”ti nisinnaṭṭhānepi ṭhitaṭṭhānepi (1.0282) dvattiṃsākāraṃ sajjhāyati. Sā yatheva pubbe bahuputtikasoṇattherīti paññāyittha, evaṃ pacchā āradhdhavīriyasoṇattherīti pākaṭā jātā.

Athekādivasaṃ bhikkhuniyo vihāraṃ gacchantiyo “bhikkhunisaṅghassa udakaṃ tāpeyyāsi, soṇe”ti vatvā agamaṃsu. Sāpi udakatāpanato puretameva aggisālāya caṅkamtivā caṅkamtivā dvattiṃsākāraṃ sajjhāyanti vipassanaṃ vaḍḍhesi. Satthā gandhakuṭiyaṃ nisinnova imaṃ obhāsagāthaṃ abhāsi-

“Yo ca vassasataṃ jīve, apassaṃ dhammamuttamaṃ;

ekāhaṃ jīvitaṃ seyyo, passato dhammamuttamaṃ”ti. (dha. pa. 115);

Sā gāthāpariyosāne arahattaṃ patvā cintesi- “ahaṃ arahattaṃ pattā, āgantukajano ca anupadhāretvāva mayi avaññāya kiñci vatvā bahuṃ apuññampi pasaveyya, tasmā saṃlakkhaṇakāraṇaṃ kātuṃ vaṭṭati”ti. Sā udakabhājanaṃ uddhanaṃ āropetvā heṭṭhā aggim na akāsi. Bhikkhuniyo āgantvā uddhanaṃ olokentiyo aggim adisvā “imaṃ mahallikaṃ ‘bhikkhunisaṅghassa udakaṃ tāpehi’ti avocumha, ajjāpi uddhane aggimpi na karoti”ti āhaṃsu. Ayye, kiṃ tumhākaṃ agginā, uṇhodakena nhāyitukāmā bhājanato udakaṃ gahetvā nhāyathāti? Tāpi “bhavissati ettha kāraṇaṃ”ti gantvā udake hatthaṃ otāretvā uṇhabhāvaṃ ṇatvā ekakuṭaṃ āharitvā udakaṃ gaṇhanti, gahitagahitaṭṭhānaṃ paripūradi. Tadā sabbāva tassā arahatte ṭhitabhāvaṃ ṇatvā daharatarā tāva pañcapatiṭṭhitena pādesu patitvā “mayaṃ, ayye, ettakaṃ kālaṃ tumhe anupadhāretvā viheṭhetvā viheṭhetvā kathayimha, khamatha no”ti khamāpesuṃ. Vuddhatarāpi ukkuṭikaṃ nisīditvā “khama, ayye”ti khamāpesuṃ. Tato paṭṭhāya “mahallakakāle pabbajitvāpi āradhdhavīriyabhāvena nacirasseva aggaphale patiṭṭhitā”ti theriyā guṇo pākaṭo ahosi. Aparabhāge satthā jetavane nisīditvā bhikkhuniyo paṭipāṭiyā ṭhānantare ṭhapento soṇattheriṃ āradhdhavīriyānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Bakulātherīvatthu

242. Aṭṭhame (1.0283) **dibbacakkhukānaṃ yadidaṃ bakulā**ti dibbacakkhukānaṃ, bakulā therī, aggāti dasseti. Ayaṃ kira padumuttarabuddhakāle haṃsavatiyaṃ kulagehe nibbattitvā satthu dhammakathaṃ suṇanti satthāraṃ ekaṃ bhikkhuniṃ dibbacakkhukānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhikārakammaṃ katvā taṃ

ṭhānantaraṃ patthesi. Sā kappasatasahassaṃ devesu ca manussesu ca saṃsari-
ritvā imasmiṃ buddhuppāde sāvattiyaṃ kulagehe nibbattivā aparabhāge satthu
dhammadesanaṃ sutvā paṭiladdhasaddhā pabbajitvā nacirasseva arahattaṃ
pāpuṇi. Sā tato paṭṭhāya dibbacakkhumi ciṅṇavasī ahosi. Aparabhāge satthā jeta-
vane nisinno bhikkhuniyo paṭipāṭiyā ṭhānantare ṭhapento imaṃ theriṃ dibbaca-
kkhukānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Kuṇḍalakesātherivatthu

243. Navame **khippābhiññānanti** khippābhiññānaṃ bhikkhunīnaṃ, bhaddā
kuṇḍalakesā, aggāti dasseti. Ayampi hi padumuttarabuddhakāle haṃsavatiyaṃ
kulagehe nibbattā satthu dhammakathaṃ sutvā satthāraṃ ekaṃ bhikkhuniṃ
khippābhiññānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhikārakammaṃ katvā taṃ
ṭhānantaraṃ patthesi. Sā kappasatasahassaṃ devamanussesu saṃsaritvā kassa-
pabuddhakāle kikissa kāsirañño gehe sattannaṃ bhaginīnaṃ abbhantarā hutvā
vīsati vassasahassāni dasa sīlāni samādāya komārikabrahmacariyaṃ carantī
saṅghassa vasanapariveṇaṃ kāretvā ekaṃ buddhantaraṃ devamanussesu
saṃsaritvā imasmiṃ buddhuppāde rājagahanagare seṭṭhikule paṭisandhiṃ gaṇhi,
bhaddātissā nāmaṃ akaṃsu.

Taṃdivasaṃyeva ca tasmīṃ nagare purohitaputto jāto. Tassa jātavelāya rājani-
vesanaṃ ādiṃ katvā sakalanagare āvudhāni pajjaliṃsu. Purohito pātova rāja-
kulaṃ gantvā rājānaṃ sukhaseyyaṃ pucchi. Rājā “kuto me, ācariya, sukhaseyyā,
ajja sabbarattīṃ rājanivesane āvudhāni pajjalitāni disvā bhayappattā ahumhā”ti
āha. Mahārāja, tappaccayā mā cintayittha, na tumhākaṃyeva gehe āvudhāni pajja-
liṃsu, sakalanagare evaṃ ahosīti. Kiṃ kāraṇā, ācariyāti? Amhākaṃ (1.0284)
gehe coranakkhattena dārako jāto, so sakalanagarassa sattu hutvā uppanno,
tassetāṃ pubbanimittaṃ. Tumhākaṃ upaddavo natthi, sace pana icchatha,
hārema nanti. Amhākaṃ piḷāya asatiyā hāraṇakammaṃ natthīti. Purohito “mama
putto attano nāmaṃ gahetvāva āgato”ti sattukotevassa nāmaṃ akāsi. Seṭṭhige-
hepi bhaddā vaḍḍhati, purohitagehepi sattuko vaḍḍhati. So attano ādhāvanavidhā-
vanena kiḷitūṃ samatthakālato paṭṭhāya attano vicaraṇaṭṭhāne yaṃ yaṃ passati,
taṃ taṃ sabbaṃ āharitvā mātāpitūnaṃ gehaṃ pūreti. Pitā naṃ kāraṇasaha-
ssampi vatvā vāretuṃ nāsakkhi.

bhāvaṃ ñatvā dve nīlasāṭake datvā sandhicchedana-upakaraṇaṅca siṅghāṭakaya-
ntaṅca hatthe datvā “tvaṃ imināva kammaṃ jīvāhi”ti naṃ vissajjesi. So taṃ diva-
sato paṭṭhāya siṅghāṭakayaṃ khipitvā kulānaṃ pāsāde āruya sandhiṃ
chinditvā parakulesu nikkhattaṃ attanā ṭhapitaṃ viya gahetvā gacchati.
Sakalanagare tena aviluttagehaṃ nāma nāhosi. Ekadivasam rājā rathena nagare
vicaranto sārathim pucchi- “kiṃ nu kho imasmim nagare tasmim tasmim ghare
chiddameva paññāyati”ti. Deva imasmim nagare sattuko nāma coro bhittim
chinditvā kulānaṃ santakaṃ haratīti. Rājā nagaraguttikaṃ pakkosāpetvā
“imasmim kira nagare evarūpo nāma coro atthi, kasmā naṃ na gaṇhasi”ti āha.
Mayaṃ, deva, taṃ coraṃ sahoḍḍhaṃ passitum na sakkomāti. Sace ajja naṃ
coraṃ gaṇhasi, jīvasi. Sace na gaṇhasi, rājānaṃ te karissāmīti. Evaṃ devāti naga-
raguttiko sakalanagare manusse cāretvā taṃ bhittim chinditvā parabhaṇḍaṃ ava-
harantaṃ sahoḍḍhameva gahetvā rañño dassesi. Rājā “imaṃ coraṃ dakkhiṇa-
dvārena nīharitvā ghātethā”ti āha. Nagaraguttiko rañño paṭissuṇitvā taṃ coraṃ
catukke catukke pahārasahassena tālento gāhāpetvā dakkhiṇadvāraṃ gacchati.

Tasmim (1.0285) samaye ayaṃ bhaddā nāma seṭṭhidhītā mahājanassa kolāha-
lasaddena sīhapañjaraṃ ugghāṭetvā oloketi taṃ sattukaṃ coraṃ tathā nīya-
mānaṃ disvā ubho hi hatthe hi hadayaṃ sandhārenti gantvā siri sayane adho-
mukhā nipajji. Sā ca tassa kulassa ekadhītā, tenassā ñātakā appamattakampi
mukhavikāraṃ sahitum na sakkonti. Atha naṃ mātā sayane nipannaṃ disvā “kiṃ
karosi, ammā”ti pucchi. Etaṃ vajjhaṃ katvā nīyamānaṃ coraṃ addasa, ammāti?
Āma, ammāti. Etaṃ labhamānā jīvissāmi, alabhamānāya me maraṇamevāti. Te
taṃ nānappakārenapi saññāpetum asakkontā “maraṇā jīvitaṃ seyyo”ti salla-
kkhesum. Athassā pitā nagaraguttikassa santikaṃ gantvā sahasaṃ lañjaṃ datvā
“mayhaṃ dhītā core paṭibaddhacittā, yena kenaci upāyena imaṃ muñcā”ti āha.
So “sādhū”ti seṭṭhissa paṭissuṇitvā coraṃ gahetvā yāva sūriyassa atthaṅgamaṃ
ito cito ca papañcāpetvā sūriye atthaṅgate cārakato ekaṃ manussaṃ nīharāpetvā
sattukassa bandhanaṃ mocetvā sattukaṃ seṭṭhigeṃ pesetvā tena bandhanena
itaraṃ bandhitvā dakkhiṇadvārena nīharitvā ghātesī. Seṭṭhidāsāpi sattukaṃ
gahetvā seṭṭhino nivesanaṃ āgamaṃsu. Taṃ disvā seṭṭhi “dhītu maṃ pūressā-
mī”ti sattukaṃ gandhodakena nhāpetvā sabbālaṅkārapaṭimaṇḍitaṃ kāretvā
pāsādaṃ pesesi. Bhaddāpi “paripuṇṇo me saṅkappo”ti anekālaṅkārena alaṅka-
ritvā taṃ paricarati.

Sattuko katipāhaṃ vītināmetvā cintesi- “imissā pasādhanabhaṇḍakaṃ mayhaṃ
bhavissati, kenaci upāyena imaṃ ābharaṇaṃ gahetum vaṭṭati”ti samīpe sukhena
nisinnakāle bhaddaṃ āha- “mayhaṃ ekaṃ vacanaṃ vattabbaṃ atthi”ti. Seṭṭhi-
dhītā sahasalābhaṃ labhitvā viya tuṭṭhamānasā “vissatthaṃ vadehi, ayyā”ti āha.
Tvaṃ cintesi- “maṃ nissāya iminā jīvitaṃ laddhaṃ”ti, ahaṃ pana gahitamattova
corapapātapabbate adhivatthāya devatāya “sacāhaṃ jīvitaṃ labhissāmi, bali-
kammaṃ te dassāmi”ti āyāciṃ. Taṃ nissāya mayā jīvitaṃ laddhaṃ (1.0286),
sīghaṃ balikammaṃ sajjāpehīti. Bhaddā, “ahaṃ tassa maṃ pūressāmi”ti bali-

kammaṃ sajjāpetvā sabbaṃ pasādhanam pasādhetvā ekayāne āruyha sāmikena saddhiṃ corapapātapabbataṃ gantvā “pabbatadevatāya balikammaṃ karissāmi”-ti abhiruhitum āradhā. Sattuko cintesi- “sabbesu abhiruhantesu mama imissā ābharaṇam gahetum na okāso bhavissati”ti tameva balibhājanam gāhāpetvā pabbataṃ abhiruhi.

So bhaddāya saddhiṃ kathento piyakatham na katheti. Sā iṅgiteneva tassa adhippāyam aññāsi. Atha naṃ so āha- “bhadde, tava uttarisāṭakam omuñcitvā kāyāruḷham te pasādhanam ettha bhaṇḍikam karohi”ti. Sāmi mayham ko aparā-dhoti? Kiṃ panāham, bāle, balikammattam āgatoti saññam karosi? Ahañhi imissā devatāya yakanam ubbaṭṭhetvā dadeyyam, balikammāpadesena pana tava ābharaṇam gaṇhitukāmo hutvā āgatomhīti. Kassa pana, ayya, pasādhanam, kassa ahanti? Mayaṃ evarūpaṃ na jānāma, aññam tava santakam, aññam mama santakanti. Sādhu, ayya, ekam pana me adhippāyam pūretha, alaṅkataniyāme-neva me purato ca pacchato ca āliṅgitum dethāti. So “sādhū”ti sampaṭicchi. Sā tena sampaṭicchitabhāvam ṅatvā purato āliṅgitvā pacchato āliṅgantī viya hutvā pabbatapapāte pātesi. So patanto ākāseyeva cuṇṇavicuṇṇo ahosi. Tāya kataṃ vicitrabhāvam disvā pabbate adhivatthā devatā guṇakittanavasena imā gāthā āha-

“Na so sabbesu ṭhānesu, puriso hoti paṇḍito;

itthīpi paṇḍitā hoti, tattha tattha vicakkhaṇā.

“Na so sabbesu ṭhānesu, puriso hoti paṇḍito;

itthīpi paṇḍitā hoti, muhuttamapi cintaye”ti. (apa. therī 2.3.31-32);

Tato bhaddā cintesi- “na sakkā mayā iminā niyāmena puna geham gantum, itova gantvā ekam pabbajjam pabbajissāmi”ti, nigaṇṭhārāmam gantvā nigaṇṭhe pabbajjam yāci. Atha naṃ te āhaṃsu- “kena niyāmena pabbajjā hotū”ti? Yam tumhākam pabbajjāya uttamam, tadeva karoṭhāti. Te “sādhū”ti tassā tālaṭṭhinā kese luñcitvā pabbājesum. Kesā puna (1.0287) vaḍḍhantā rāsirāsivasena kuṇḍalā-vattā hutvā vaḍḍhiṃsu. Sā teneva kāraṇena kuṇḍalakesā nāma jātā. Sā attano pabbajitaṭṭhāne sabbasippam uggaṇhitvā “etesam ito uttari viseso natthi”ti ṅatvā gāmanigamarājadhāniyo vicarantī yattha yattha paṇḍitā atthi, tattha tattha gantvā tesam jānanasippam sabbameva uggaṇhāti. Athassā bahūsu ṭhānesu sikkhitabhā-vena paṭivādam dātum samatthā na honti. Sā attanā saddhiṃ kathetum samattham adisvā yam gāmam vā nigamam vā pavisati, tassa dvāre vālukarāsim katvā tattha jambusākham ṭhapeti. “Yo mama vādam āropetum sakkoti, so imam sākham maddatū”ti samīpe ṭhitānam dārakānam saññam deti. Tam sattāhampi maddantā na honti. Atha naṃ gahetvā pakkamati.

Tasmiṃ samaye amhākam bhagavā loke nibbattitvā sāvattiṃ upanissāya jeta-vane viharati. Kuṇḍalakesāpi kho anupubbena sāvattiṃ patvā antonagaram pavisamānā porāṇakaniyāmeneva vālukārāsimhi sākham ṭhapetvā dārakānam saññam datvā pāvisi. Tasmiṃ samaye dhammasenāpati bhikkhusaṅghe pavitṭhe ekakova nagaram pavisanto vālukāthūpe jambusākham disvā “kasmā ayam ṭhapitā”ti pucchi. Dārakā tam kāraṇam aparihāpetvā kathesum. Evaṃ sante imam gahetvā maddatha, dārakāti. Tesu therassa vacanam sutvā ekacce madditum na

visahiṃsu, ekacce taṃkhaṇeyeva madditvā cuṇṇavicuṇṇaṃ akaṃsu. Kuṇḍalakesā bhattakiccaṃ katvā nikkhamantī taṃ sākhaṃ madditaṃ disvā “kassettaṃ kamman”ti pucchi. Athassā dhammasenāpatinā kārāpitabhāvaṃ kathayiṃsu. Sā “attano thāmaṃ ajānanto imaṃ sākhaṃ maddāpetuṃ no visahissati, addhā mahanto eso bhavissati. Ahampi pana khuddikā bhavantī na sobhissāmi, antogā-mameva pavisitvā parisāya saññaṃ dātuṃ vaṭṭati”ti cintetvā tathā akāsi. Asītikulasahassanivāse nagare sabhāgasabhāgavasena sabbeva sañjāniṃsūti vedittabbaṃ.

Theropi bhattakiccaṃ katvā aññatarasmiṃ rukkhamūle nisīdi. Athāyaṃ kuṇḍalakesā mahājanaparivutā therassa santikaṃ gantvā paṭisanthāraṃ katvā ekamantaṃ ṭhatvā, “bhante, tumhehi sākhaṃ maddāpitā”ti pucchi. Āma, mayā maddāpitāti. Evaṃ sante tumhehi saddhiṃ amhākaṃ vādo hotu, bhanteti (1.0288). Hotu, bhaddeti. Kassa pucchā hotu, kassa vissajjananti? Pucchā nāma amhākaṃ pattā, tvaṃ pana tuyhaṃ jānanakaṃ pucchāti. Sā therena dinna-anumatiyā sabbameva attano jānanakaṃ vādaṃ pucchi, thero sabbaṃ vissajjesi. Sā sabbaṃ pucchitvā tuṇhī ahosi. Atha naṃ thero āha- “tayā bahuṃ pucchitaṃ, mayampi ekaṃ pañhaṃ pucchāmā”ti. Pucchatha, bhanteti. Ekaṃ nāma kinti? Kuṇḍalakesā “na jānāmi, bhante”ti āha. Tvaṃ ettakampi na jānāsi, aññaṃ kiṃ jānissasīti? Sā therassa pādesu patitvā “tumhākaṃ saraṇaṃ gacchāmi, bhante”ti āha. Mama saraṇagamanakammaṃ natthi, sadevake loke aggapuggalo dhuravihāre vasati, taṃ saraṇaṃ gacchāhīti. Sā “evaṃ karissāmi, bhante”ti sāyanhasamaye satthu dhammadesanāvelāya satthu santikaṃ gantvā pañcapatiṭṭhitena vanditvā ekamantaṃ aṭṭhāsi. Satthā tassā madditasaṅkhārāya cariyāvasena dhammapade imaṃ gāthamāha-

“Sahassamapi ce gāthā, anattapadasaṃhitā;

ekaṃ gāthāpadaṃ seyyo, yaṃ sutvā upasammatī”ti. (dha. pa. 101);

Sā gāthāpariyosāne yathāṭṭhitāva saha paṭisambhidāhi arahattaṃ patvā pabbajjaṃ yāci. Satthā tassā pabbajjaṃ sampañcchi. Sā bhikkhunupassayaṃ gantvā pabbaji. Aparabhāge catuparisamajjhe kathā udapādi- “mahantā vatāyaṃ bhaddā kuṇḍalakesā, yā catuppadikagāthāvasāne arahattaṃ pattā”ti. Satthā taṃ kāraṇaṃ aṭṭhuppattiṃ katvā theriṃ khippābhiññānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Bhaddākāpilānītherivattu

244. Dasame **pubbenivāsanti** pubbe nivutthakkhandhasantānaṃ anussarantīnaṃ bhaddā kāpilānī aggāti dasseti. Sā kira padumuttarabuddhakāle haṃsavatiyaṃ kulagehe nibbattitvā satthu dhammadesanaṃ suṇantī satthāraṃ ekaṃ bhikkhuniṃ pubbenivāsaṃ anussarantīnaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhikāra-kammaṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthesi. Sā kappasatasahassaṃ devamanussesu saṃsaritvā anuppanne buddhe bārāṇasiyaṃ kulagehe paṭisandhiṃ gaṇhitvā attano sāmibhaginiyā saddhiṃ kalahaṃ karontī tāya paccekabuddhassa piṇḍapāte (1.0289) dinne, “ayaṃ imassa piṇḍapātaṃ datvā attano vasaṃ vatte-tī”ti paccekabuddhassa hatthato pattāṃ gaṇhitvā bhattaṃ chaḍḍetvā kalalassa pūretvā adāsi. Mahājano “bālā ayan”ti garahitvā, “yāya te saddhiṃ kalaho kato,

tassā kiñci na karosi, paccekabuddho te kiṃ aparajjhatī”ti āha. Sā tesam vaca-
nena lajjāyamānā puna pattam gahetvā kalalam hāretvā dhovivā gandhacuṇṇena
ubbaṭṭetvā catumadhurassa pūretvā upari āsittena padumagabbhavaṇṇena
sappinā vijjotamānaṃ paccekabuddhassa hatthe ṭhapetvā “yathā ayaṃ piṇḍapāto
obhāsajāto, evaṃ obhāsajātaṃ me sarīraṃ hotū”ti patthanaṃ paṭṭhapesīti sabbaṃ
mahākassapattherassa vatthumhi vuttanayeneva veditabbaṃ.

Mahākassapatthero pana dakkhiṇamaggaṃ gahetvā dasabalassa santikaṃ
bahuputtakanigrodhamūlaṃ gato, ayaṃ bhaddā kāpilānī vāmaṃ maggaṃ gaṇhitvā
mātugāmassa pabbajjāya ananuññātabhāvena paribbājikārāmaṃ agamāsi. Yadā
pana mahāpajāpatigotamī pabbajjañca upasampadañca labhi, tadā sā therī
theriyā santike pabbajjañca upasampadañca labhitvā aparabhāge vipassanāya
kammaṃ karontī arahattaṃ patvā pubbenivāsañāṇe ciṇṇavasī ahosi. Atha satthā
jetavane nisīditvā bhikkhuniyo paṭipāṭiyā ṭhānantaresu ṭhapento imaṃ theriṃ
pubbenivāsaṃ anussarantīnaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Bhaddākaccānātherivattu

245. Ekādasame mahābhiññāppattānanti mahatiyo abhiññāyo pattānaṃ,
bhaddā kaccānā, nāma aggāti dasseti. Ekassa hi buddhassa cattārova janā mahā-
bhiññā honti, na avasesasāvakā. Avasesasāvakā hi kappasatasahassameva anu-
ssarituṃ sakkonti, na tato paraṃ. Mahābhiññāppattā pana kappasatasahassā-
dhikaṃ asaṅkhyeyaṃ anussaranti. Amhākampi satthu sāsane dve aggasāvakā
bākulatthero bhaddā kaccānāti ime cattāro ettakaṃ anussarituṃ sakkhiṃsu.
Tasmā ayaṃ therī mahābhiññāppattānaṃ aggā nāma jātā. Bhaddā kaccānāti
tassā nāmaṃ. Bhaddakañcanassa hi uttamasuvaṇṇassa viya tassā (1.0290) sarī-
ravaṇṇo ahosi, sā tasmā bhaddakañcanāti nāmaṃ labhi, sā pacchā kaccānātveva
saṅkhaṃ gatā. Rāhulamātāyetaṃ adhivacanaṃ.

Sā hi padumuttarabuddhakāle haṃsavatiyaṃ kulagehe paṭisandhiṃ gahetvā
aparabhāge satthu dhammakathaṃ suṇantī satthāraṃ ekaṃ bhikkhuniṃ

mahābhiññāppattānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhikārakammaṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthesi. Sā kappasatasahassaṃ devamanussesu saṃsaritvā imasmiṃ buddhuppāde suppabuddhasakkassa gehe paṭisandhiṃ gaṇhi, bhaddā kaccānātissā nāmaṃ akāṃsu.

Sā vayappattā bodhisattassa gehaṃ agamāsi. Sā aparabhāge rāhulakumāraṃ nāma puttā vijāyi. Tassa jātadivaseva bodhisatto nikkhamitvā bodhimaṇḍe sabbaññutaṃ patvā lokānuggahaṃ karonto anupubbena kapilavatthuṃ āgamma ñātinaṃ saṅghaṃ akāsi. Aparabhāge parinibbute suddhodanamahārāje mahāpājāpatigotamī pañcahi mātugāmasatehi saddhiṃ satthu santike pabbaji. Rāhulamātāpi janapadakalyāṇīpi theriyā santikaṃ gantvā pabbaji. Sā pabbajitakālato paṭṭhāya bhaddakaccānattheritveva pākaṭā ahoṣi. Sā aparabhāge vipassanaṃ vaḍḍhetvā arahattaṃ patvā abhiññāsu ciṅṇavasī ahoṣi, ekapallaṅkena nisinnā ekāvajjanaena kappasatasahassādhikaṃ asaṅkhyeyyaṃ anussarati. Tassā tasmīṃ guṇe pākaṭe jāte satthā jetavane nisinnā bhikkhuniyo paṭipāṭiyā ṭhānantare ṭhapento imaṃ therīṃ mahābhiññāppattānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Kisāgotamītherīvatthu

246. Dvādasame lūkhacīvaradharānanti tīhi lūkhehi samannāgataṃ paṃsu-kūlaṃ dhārentīnaṃ, kisāgotamī, aggāti dasseti. Gotamīti tassā nāmaṃ, thokaṃ kisadhātukattā pana **kisāgotamī**ti vuccati. Ayampi padumuttarabuddhakāle haṃsavatiyaṃ kulagehe nibbattitvā satthu dhammadesanaṃ suṇantī satthāraṃ ekaṃ bhikkhuniṃ lūkhacīvaradharānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhikārakammaṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthesi. Sā kappasatasahassaṃ devamanussesu (1.0291) saṃsaritvā imasmiṃ buddhuppāde sāvattiyaṃ duggatakule nibbattitvā vayappattakāle ekaṃ kulāṃ agamāsi. Tattha naṃ “duggatakulassa dhītā”ti paribhaviṃsu.

Sā aparabhāge puttā vijāyi, athassā sammānamakāṃsu. So panassā dārako ādhāvitvā paridhāvitvā kiḷanavaye ṭhito kālamakāsi, tassā soko udapādi. Sā “ahaṃ imasmiṃyeva gehe hatalābhasakkārā hutvā puttassa jātakālato paṭṭhāya sakkāraṃ pāpuṇiṃ, ime mayhaṃ puttā bahi chaḍḍetumpi vāyameyyun”ti puttā añkenādāya “puttassa me bhesajjaṃ dethā”ti gehadvārapaṭipāṭiyā vicarati. Diṭṭhaditṭhaṭṭhāne manussā “kattha te matakassa bhesajjaṃ diṭṭhapubban”ti pāṇiṃ paharivā parihāsaṃ karonti. Sā tesāṃ kathāya neva saññattīṃ gacchati. Atha naṃ eko paṇḍitapuriso disvā, “ayaṃ puttāsokena cittavikkhepaṃ pattā bhavissati, etissā pana bhesajjaṃ na añño jānissati, dasabalova jānissati”ti cintetvā evamāha- “amma, tava puttassa bhesajjaṃ añño jānanto nāma natthi, sadevake pana loke aggapuggalo dasabalo dhuravihāre vasati, tassa santikaṃ gantvā pucchāhi”ti. Sā “saccaṃ puriso katheti”ti puttamādāya tathāgatassa buddhāsane nisinnavelāya parisapariyante ṭhatvā “puttassa me bhesajjaṃ detha bhagavā”ti āha.

Satthā tassā upanissayaṃ disvā “bhaddakaṃ te gotamī kataṃ bhesajjatthāya idhāgacchantiyā, gaccha nagaraṃ pavisitvā koṭito paṭṭhāya sakalanagaraṃ caritvā yasmīṃ gehe koci matapubbo natthi, tato siddhatthakaṃ āharā”ti āha. Sā

“sādhu, bhante”ti tuṭṭhamānasā antonagaram pavisitvā paṭhamageheyeva “dasabalo mama puttassa bhesajjathāya siddhatthakam āharāpeti, siddhatthakam me dethā”ti āha. “Handa gotamī”ti nīharitvā adamsu. Aham evam gahetum na sakkomi, imasmim gehe koci matapubbo nāma natthiti? Kim vadesi gotami, ko idha matake gaṇetum sakkotīti? “Tena hi alam nāham gaṇhissāmi, dasabalo maṃ yattha matapubbo natthi, tato naṃ gaṇhāpeti”ti āha. Sā imināva niyāmena tatiya-gharam (1.0292) gantvā cintesi- “sakalanagare ayameva niyāmo bhavissati, idaṃ hitānukampakena buddhena diṭṭham bhavissati”ti saṃvegam labhitvā tatova bahi nikkhamitvā āmakasusānam gantvā puttaṃ hatthena gahetvā, “puttaka, aham imaṃ maraṇam taveva uppananti cintesim, na panetaṃ taveva, mahājanasādhāraṇo esa dhammo”ti vatvā puttaṃ āmakasusāne chaḍḍetvā imaṃ gāthamāha-

“Na gāmadhammo no nigamassa dhammo,
na cāpiyaṃ ekakulassa dhammo;
sabbassa lokassa sadevakassa,
eseva dhammo yadidaṃ aniccatā”ti. (apa. therī 2.3.82);

Evañca pana vatvā satthu santikam agamāsi. Atha naṃ satthā “laddho te, gotami, siddhatthako”ti āha. Niṭṭhitam, bhante, siddhatthakena kammaṃ, patiṭṭham pana me dethāti āha. Athassā satthā dhammapade imaṃ gāthamāha-

“Taṃ puttapasusammattaṃ, byāsattamanasaṃ naraṃ;
suttaṃ gāmaṃ mahoghova, maccu ādāya gacchatī”ti. (dha. pa. 287);

Sā gāthāpariyosāne yathāṭhitāva sotāpattiphale patiṭṭhāya pabbajjam yāci, satthā pabbajjam anujāni. Sā tikkhattum satthāram padakkhiṇam katvā vanditvā bhikkhuni-upassayaṃ gantvā pabbajjañca upasampadañca labhitvā nacirasseva yonisomanasikāre kammaṃ karontī vipassanaṃ vadḍhesi. Athassā satthā imaṃ obhāsagāthamāha-

“Yo ca vassasataṃ jīve, apassaṃ amataṃ padaṃ;
ekāham jīvitaṃ seyyo, passato amataṃ padan”ti. (dha. pa. 114);

Sā gāthāpariyosāne arahattaṃ pattā parikkhāravalañje paramukkaṭṭhā hutvā tīhi lūkhehi samannāgataṃ cīvaraṃ pārupitvā vicari. Aparabhāge satthā jetavane nisinnō bhikkhuniyo paṭipāṭiyā ṭhānantare ṭhapento imaṃ therim lūkhacīvaradhārānam aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Siṅgālakamātātherivatthu

247. Terasame (1.0293) **saddhādhimuttānanti** saddhālakkaṇe abhiniviṭṭhānam, siṅgālakamātā, aggāti dasseti. Ayaṃ kira padumuttarabuddhakāle haṃsavatiyaṃ kulaghare nibbattā satthu dhammakathaṃ suṇanti satthāram ekaṃ bhikkhunim saddhādhimuttānam aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhikārakammaṃ katvā taṃ ṭhānantaram patthesi. Sā kappasatasahassaṃ devamanussesu saṃsaritvā imasmim buddhuppāde rājagahanagare seṭṭhikule nibbattā samānajātikaṃ kulaṃ gantvā ekaṃ puttaṃ vijāyi, tassa siṅgālakakumāroti nāmaṃ akaṃsu. Sāpi teneva kāraṇena siṅgālakamātā nāma jātā. Sā ekadivasaṃ satthu dhammakathaṃ sutvā

paṭiladdhasaddhā satthu santikaṃ gantvā pabbaji. Pabbajitakālato paṭṭhāya saddhindriyaṃ adhimattaṃ paṭilabhi. Sā dhammassavanatthāya vihāraṃ gantvā dasabalassa sarīrasampattiṃ olokayamānāva tiṭṭhati. Satthā tassā saddhāla-kkhaṇe abhiniviṭṭhabhāvaṃ ñatvā sappāyaṃ katvā pasādanīyameva dhammaṃ desesi. Sāpi therī saddhālakkaṇameva dhuraṃ katvā arahattaṃ pāpuṇi. Atha naṃ satthā aparabhāge jetavane nisīditvā bhikkhuniyo paṭipāṭiyā ṭhānantare ṭhapento imaṃ theriṃ saddhādhimuttānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Pañcamavaggavaṇṇanā.

Terasasuttapaṭimaṇḍitāya theripāṭiyā vaṇṇanā niṭṭhitā.

14. Etadaggavaggo

(14) 6. chaṭṭha-etadaggavaggo

Tapussabhallikavatthu

248. Upāsakapāṭiyā paṭhame **paṭhamam saraṇam gacchantānanti** sabbapa-ṭhamam saraṇam gacchantānaṃ tapusso ca bhalliko cāti ime dve vāṇijā aggāti dasseti. Ime kira padumuttarabuddhakāle haṃsavatiyaṃ kulagehe paṭisandhiṃ gahetvā aparabhāge satthu dhammadesanaṃ suṇantā satthāraṃ dve upāsake paṭhamam saraṇam gacchantānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhikāra-kammaṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthayiṃsu. Te kappasatasahassaṃ devama-nussesu saṃsaritvā amhākaṃ (1.0294) bodhisattassa sabbaññutaññāṇapattito puretameva asitañjananagare kuṭumbiyagehe nibbattiṃsu. Jeṭṭhabhātiko tapusso nāma ahosi, kaniṭṭho bhalliko nāma.

Te aparena samayena gharāvāsaṃ vasantā kālena kālaṃ pañca sakaṭasatāni yojāpetvā vāṇijakammaṃ karontā caranti. Tasmim samaye amhākaṃ bodhisatto sabbaññutaṃ patvā sattasattāhaṃ bodhimaṇḍe viharitvā aṭṭhame sattāhe rājāya-tanamūle nisīdi. Tasmim samaye te vāṇijā pañcamattehi sakaṭasatehi taṃ ṭhānaṃ anuppattā ahesuṃ. Tesam anantare attabhāve mātā tasmim padese devatā hutvā nibbatti. Sā cintesi- “idāni buddhānaṃ āhāro laddhuṃ vaṭṭati. Na hi sakkā ito paraṃ nirāhārehi yāpetuṃ. Ime ca me puttā iminā maggena gacchanti, tehi ajja buddhānaṃ piṇḍapātaṃ dāpetuṃ vaṭṭati”ti pañcasu sakaṭasatesu yuttagoṇānaṃ gamanupacchedaṃ akāsi. Te “kiṃ nāmetan”ti nānāvidhāni nimittāni olokenti. Atha tesam kilamanabhāvaṃ ñatvā ekassa purisassa sarīre adhimuccitvā “kiṃ kāraṇā kilamatha? Tumhākaṃ añño yakkhāvaṭṭo vā bhūtāvaṭṭo vā nāgāvaṭṭo vā

natthi, ahaṃ pana vo atītattabhāve mātā imasmiṃ ṭhāne bhummadevatā hutvā nibbattā. Esa dasabalo rājāyatanamūle nisinno, tassa paṭhamam piṇḍapātam dethā”ti.

Te tassā katham sutvā tuṭṭhamānasā hutvā manthañca madhupiṇḍikañca suvaṇṇathālakena ādāya satthu santikaṃ gantvā “imaṃ bhojanaṃ paṭiggaṇhatha, bhante”ti āhaṃsu. Satthā atītabuddhānaṃ āciṇṇaṃ olokesi, athassa cattāro mahārājāno selamaye patte upanāmesuṃ. Satthā “tesaṃ mahapphalaṃ hotū”ti cattāropi patte “ekova patto hotū”ti adhiṭṭhāsi. Tasmim khaṇe te vāṇijā tathāgatassa patte manthañca madhupiṇḍikañca patiṭṭhapetvā paribhuttakāle udakaṃ datvā bhattakiccapariyosāne satthāraṃ abhivādetvā ekamantaṃ nisīdiṃsu. Atha nesaṃ satthā dhammaṃ desesi, desanāpariyosāne dvepi janā dnevācike saraṇe patiṭṭhāya satthāraṃ abhivādetvā attano nagaraṃ gantukāmā (1.0295), “bhante, amhākaṃ paricaraṇacetiyaṃ dethā”ti vadiṃsu. Satthā dakkhiṇena hatthena sīsaṃ parāmasitvā dvinnampi janānaṃ aṭṭha kesadhātuyo adāsi. Te ubhopi janā kesadhātuyo suvaṇṇasamuggesu ṭhapetvā attano nagaraṃ netvā asitañjananagara-dvāre jīvakesadhātuyā cetiyaṃ patiṭṭhāpesuṃ. Uposathadivase cetiyato nilasmiyo niggacchanti. Evametaṃ vatthu samuṭṭhitaṃ. Satthā pana aparabhāge jetavane nisīditvā upāsake paṭipāṭiyā ṭhānantaresu ṭhapento ime dve jane paṭhamam saraṇam gacchantānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Anāthapiṇḍikaseṭṭhivatthu

249. Dutiye **dāyakānanti** dānābhiraṭānaṃ sudatto, gahapati, anāthapiṇḍiko aggoti dasseti. So kira padumuttarabuddhakāle haṃsavatiyaṃ kulagehe nibbatta satthu dhammakathaṃ suṇanto satthāraṃ ekaṃ upāsakaṃ dāyakānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhikāraṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthesi. So kappasatasahassaṃ devamanussesu saṃsaritvā imasmiṃ buddhuppāde sāvattiyaṃ sumanaseṭṭhissa gehe nibbatti, sudattotissa nāmaṃ akaṃsu.

So aparabhāge gharāvāse patiṭṭhito dāyako dānapati hutvā teneva guṇena patthaṇāmadheyyo anāthapiṇḍiko nāma ahoṣi. So pañcahi sakaṭasatehi bhaṇḍam ādāya rājagahe attano piyasahāyakassa seṭṭhino geḥam gantvā tattha buddhassa bhagavato uppanabhāvaṃ sutvā balavapaccūsakāle devatānubhāvena vivaṭena dvārena satthāraṃ upasaṅkamtivā dhammaṃ sutvā sotāpattiphale patiṭṭhāya dutiyadivase ca buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa mahādānaṃ datvā sāvattim āgamanatthāya satthu paṭiññaṃ gahetvā antarāmagge pañcattālīsajoyanamagge satasahassaṃ satasahassaṃ datvā yojanikavihāre kāretvā jetavanaṃ koṭisanthārena

santharivā aṭṭhārasahi koṭīhi kiṇitvā aṭṭhārasahi koṭīhi vihāraṃ kāretvā vihāre
niṭṭhite catunnaṃ parisānaṃ purebhattapacchābhattesu yadicchakaṃ dānaṃ
dadanto aṭṭhārasahi koṭīhi vihāramahaṃ niṭṭhāpesi. Vihāramaho navahi māsehi
niṭṭhānaṃ agamāsi (1.0296), “pañcahi”ti apare. Temāse pana sabbācariyānaṃ
vivādo natthi.

Evamaṃ catupaṇṇāsakoṭidhanaṃ vissajjetvā niccakālaṃ gehe evarūpaṃ dānaṃ
pavattesi. Devasikaṃ pañca salākabhattasatāni honti, pañca pakkhikabhattasa-
tāni, pañca salākayāgusatāni, pañca pakkhikayāgusatāni, pañca dhurabhattasa-
tāni, pañca āgantukabhattasatāni, pañca gamikabhattasatāni, pañca gilānabhatta-
satāni, pañca gilānupaṭṭhākabhattasatāni, pañca āsanasatāni gehe niccapaññattā-
neva hontīti. Atha naṃ aparabhāge satthā jetavane nisinno upāsake paṭipāṭiyā
ṭhānantaresu ṭhapento dāyakānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Cittagahapativatthu

250. Tatiye **dhammakathikānanti** dhammakathikānaṃ upāsakānaṃ citto, gaha-
pati, aggoti dasseti. So kira padumuttarabuddhakāle haṃsavatiyaṃ kulagehe
nibbatto aparabhāge dhammakathaṃ suṇanto satthāraṃ ekaṃ upāsakaṃ
dhammakathikānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhikārakammaṃ katvā taṃ
ṭhānantaraṃ patthesi. So kappasatasahassaṃ devamanussesu saṃsaritvā kassa-
pabuddhakāle migaluddakagehe nibbatto aparabhāge araññe kammaṃ kātuṃ
samatthakāle ekadivasam deve vassante migamāraṇatthāya sattiṃ ādāya
araññaṃ gantvā migarūpāni olokento ekasmiṃ akatapabbhāre sasīsaṃ paṃsu-
kūlaṃ pārupitvā pāsāṇaphalake nisinnaṃ ekaṃ bhikkhuṃ disvā “eko ayyo sama-
nādhammaṃ karonto nisinno bhavissati”ti saññaṃ uppādetvā vegena gharaṃ
gantvā ekasmiṃ uddhane hiyyo ābhatamaṃsaṃ, ekasmiṃ bhattaṃ pacāpetvā
piṇḍācārike dve bhikkhū disvā tesam pattaṃ ādāya paññattāsane nisidāpetvā
bhikkhaṃ samādāpetvā, “ayye, parivisathā”ti añña āṇāpetvā taṃ bhattaṃ kuṭe
pakkhipitvā paṇṇena mukhaṃ bandhitvā kuṭam ādāya gacchanto antarāmagge
nānāvidhāni pupphāni ocinitvā pattapuṭakena gahetvā therassa nisinnaṭṭhānaṃ
gantvā kuṭam otāretvā ekamante ṭhapetvā “mayhaṃ (1.0297), bhante, saṅghaṃ
karoṭhā”ti vatvā therassa pattaṃ ādāya bhattassa pūretvā therassa hatthe patiṭṭha-
petvā tehi missakapupphehi theram pūjetvā ekamante ṭhito “yathāyaṃ rasapiṇḍa-
pātena saddhiṃ pupphapūjā cittaṃ paritoseṭi, evamaṃ nibbattanibbattaṭṭhāne me
paṇṇākārasahassāni ceva āgacchantu pañcavaṇṇakusumavassañca vassatū”ti
āha.

Thero tassa upanissayaṃ disvā dvattiṃsākārakammaṭṭhānaṃ ācikkhitvā adāsi.
So yāvajīvaṃ kusalaṃ katvā devaloke nibbatti, nibbattaṭṭhāne jaṇṇumattena
odhinā dibbapupphavassaṃ vassi, sayañca aññāhi devatāhi adhikatarena rūpena
samannāgato ahosi. So ekaṃ buddhantaraṃ devamanussesu saṃsaritvā
imasmim buddhuppāde magadharatṭhe macchikāsaṇḍanagare seṭṭhikule nibbatti,
jātakālevassa sakalanagare jaṇṇumattena odhinā pañcavaṇṇakusumavassaṃ

vassi. Athassa mātāpitaro “amhākaṃ putto attanāva attano nāmaṃ gahetvā āgato, jātadivasevassa sakalanagaraṃ pañcavaṇṇehi pupphehi vicittaṃ jātan”ti **cittakumāro**ti nāmaṃ akaṃsu.

So aparabhāge gharāvāse patitṭhito pitu accayena tasmimṃ nagare seṭṭhitṭhānaṃ pāpuṇi. Tasmimṃ samaye pañcavaggiyattherānaṃ abbhantaro mahānāmatthero nāma macchikāsaṇḍanagaraṃ agamāsi. Citto gahapati tassa iriyāpathe pasīditvā pattaṃ ādāya gehaṃ ānetvā piṇḍapātena patimānetvā katabhattakiccaṃ ambāṭakārāmaṃ nāma uyyānaṃ netvā tatthassa vasanaṭṭhānaṃ kāretvā nibaddhaṃ attano gehe piṇḍapātaṃ gahetvā vasanattāya paṭiññaṃ gaṇhi. Theropi tassa upanissayaṃ disvā dhammaṃ desento saḷāyatanavibhattimeva desesi. Citto gahapati purimabhava madditasaṅkhāratāya nacirasseva anāgāmiphalaṃ sampāpuṇi. Athekadivasaṃ isidattatthero tattha gantvā viharanto seṭṭhissa nivesane bhattakiccapariyosāne āyasmatā therena pañhaṃ vissajjetuṃ asakkontena ajjhittṭho upāsakassa pañhaṃ vissajjetvā tena pubbe gihisahāyakabhāve ñāte “na idāni idha vatthabban”ti yathāsukhaṃ pakkāmi. Punekadivasaṃ, seṭṭhi gahapati, mahānāmattheraṃ iddhipāṭihāriyakaraṇatthaṃ yāci (1.0298). Sopi tassa tejosa-māpattipāṭihāriyaṃ dassetvā “idāni idha vasituṃ na yuttan”ti yathāsukhaṃ pakkāmi.

Athekadivasaṃ dve aggasāvaka bhikkhusahassaparivārā ambāṭakārāmaṃ agamaṃsu. Seṭṭhi gahapati, tesamṃ mahāsakkāraṃ sajjesi. Sudhammatthero taṃ asahamāno seṭṭhiṃ tilasaṅgulikāvādena khumsetvā tena paṇāmito satthu santikaṃ gantvā ovādaṃ labhitvā dasabalassa ovāde ṭhito cittaṃ gahapatiṃ khamāpetvā tattheva ambāṭakārāme viharanto vipassanaṃ vadḍhetvā arahattaṃ pāpuṇi. Tadā upāsako cintesi- “ahaṃ dasabalaṃ adisvāva ciraṃ vītināmesimṃ, satthu santikaṃ gacchantena pana ayuttaṃ tucchahatthena gantun”ti pañcahi sakaṭasatehi telamadhuphāṇitādīni ādāya “ye dasabalaṃ passitukāmā, te mayā saddhiṃ āgacchantū”ti nagare bherimṃ carāpetvā dvīhi purisasahashehi parivuto satthāraṃ passituṃ pakkāmi. Tiṃsayojane magge devatā paṇṇākāraṃ upaṭṭhapesuṃ. So satthu santikaṃ gantvā pañcapatitṭhitena satthāraṃ vandi, tasmimṃ khaṇe ākāsā pañcavaṇṇānaṃ pupphānaṃ vassaṃ vassi.

Satthā tassa ajjhāsayaavasena saḷāyatanavibhattimeva kathesi. Tassa aḍḍhamāsamattaṃ dasabalassa dānaṃ dentassāpi sakanivesanato nītāni taṇḍulatelama-dhuphāṇitādīni na khīyimṃsu. Rājagahavāsikehi pahitapaṇṇākārova alaṃ ahosi. So satthāraṃ passitvā attano nagaraṃ gacchanto sakaṭehi ābhataṃ sabbaṃ bhikkhusaṅghassa adāsi. Sakaṭesu tucchesu jātamattesveva devatā satta ratanāni pūrayimṃsu. Mahājanantare kathā udapādi “yāva sakkārasammānappatto vatāyaṃ citto gahapati”ti. Taṃ sutvā satthā dhammapade imaṃ gāthamāha-

“Saddho sīlena sampanno, yaso bhogasamappito;

yaṃ yaṃ padesaṃ bhajati, tattha tattheva pūjito”ti. (dha. pa. 303);

So tato paṭṭhāya ariyasāvakanāmyeva upāsakānaṃ pañcahi satehi parivuto vicarati. Atha naṃ satthā aparabhāge upāsake paṭipāṭiyā (1.0299) ṭhānantare ṭhapento cittasaṃyuttaṃ aṭṭhuppattiṃ katvā dhammakathikānaṃ aggaṭṭhāne

ṭhapesīti.

Hatthaka-āḷavakavatthu

251. Catutthe **catūhi saṅgahavatthūhīti** catubbidhena saṅgahavatthunā parisam saṅgaṇhantānaṃ hatthako āḷavako aggoti dasseti. Ayaṃ kira padumuttarabuddha-kāle haṃsavatiyaṃ kulaghare nibbatto aparabhāge satthu dhammakathaṃ suṇanto satthāraṃ catūhi saṅgahavatthūhi samannāgataṃ ekaṃ upāsakaṃ ṭhānantare ṭhapentaṃ disvā adhikārakammaṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthesi. So kappasatasahassaṃ devamanussesu saṃsaritvā imasmiṃ buddhuppāde āḷaviraṭṭhe āḷavinagare āḷavakassa rañño gehe paṭisandhiṃ gaṇhi, sve bhattacāṭiyā saddhiṃ āḷavakassa pesetabbo ahoṣi.

Tatrāyaṃ anupubbikathā- ekadivasam kira āḷavako rājā migavatthāya araññaṃ gantvā ekaṃ migam anubandhitvā ghātetvā chinditvā dhanukoṭiyaṃ lagetvā nivat-tetvā āgacchanto vātātapena kilantakāyo ekaṃ sandacchāyaṃ nigrodharukkha-mūlaṃ pavisitvā nisīdi. Atha naṃ muhuttaṃ darathaṃ vinodetvā nikkhamantaṃ rukkhe adhivatthā devatā “tiṭṭha tiṭṭha, bhakkhosi me”ti hatthe gaṇhi. So daḷhaṃ gahitattā aññaṃ upāyaṃ apassanto “devasikaṃ te ekekapurisenā saddhiṃ cāṭi-bhattaṃ pesessāmi”ti vatvā nagaraṃ gato. Tato paṭṭhāya bandhanāgārato ekeka-manussena saddhiṃ cāṭibhattaṃ pesesi. Eteneva niyāmena bandhanāgāre manu-ssesu khīṇesu “mahallakamanussesu gayhamānesu raṭṭhakhobho hoti”ti te agga-hetvā daharakumāre gaṇhituṃ ārabhiṃsu. Tato paṭṭhāya nagare dārakamātaro ca gabbhiniyo ca aññaṃ raṭṭhaṃ gacchanti.

Tasmiṃ samaye satthā paccūsasamayante lokaṃ volokento āḷavakakumā-rassa tiṇṇaṃ maggaphalānaṃ upanissayaṃ disvā “ayaṃ kumāro kappasatasa-hassaṃ (1.0300) patthitapatthano devalokā cavitvā āḷavakarañño gehe nibbatto, aññaṃ kumāraṃ alabhantā sve kumāraṃ cāṭibhattena saddhiṃ gahetvā gacchi-ssanti”ti cintetvā sāyanhasamaye aññātakavesena āḷavakassa yakkhassa bhava-nadvāraṃ gantvā tassa dovārikaṃ gadrabhaṃ nāma yakkhaṃ bhavanaṃ pavisa-natthāya yāci. So āha- “bhagavā tumhe pavisatha, mayhaṃ pana āḷavakassa anā-rocanaṃ nāma ayuttan”ti. So himavante yakkhasamāgamaṃ gatassa āḷavakassa santikaṃ agamāsi. Satthāpi taṃ bhavanaṃ pavisitvā āḷavakassa nisīdanapa-llaṅke nisīdi.

Tasmiṃ samaye sātāgirahe mavatā āḷavakassa bhavanamatthakena yakkhasa-māgamaṃ gacchantā attano gamane asampajjamāne “kiṃ nu kho kāraṇaṃ”ti āva-jjentā satthāraṃ āḷavakassa bhavane nisinnaṃ disvā satthu santikaṃ gantvā vanditvā yakkhasamāgamaṃ gantvā āḷavakassa tuṭṭhiṃ pavedayiṃsu- “lābhā te, āvuso āḷavaka, yassa te sadevake loke aggapuggalo bhavane nisinno, gantvā satthu santike dhammaṃ suṇāhi”ti. So tesam kathaṃ sutvā cintesi- “ime ekassa muṇḍakasamaṇassa mama pallaṅke nisinnabhāvaṃ kathenti”ti anattamano kodhābhibhūto hutvā “ajja mayhaṃ etena samaṇena saddhiṃ saṅgāmo bhavi-ssati, tattha me sahāyā nāma hothā”ti dakkhiṇapādaṃ ukkhipitvā saṭṭhiyojana-

mattam pabbatakūṭam akkami, tam bhijjivā dvidhā ahosi. Ito paṭṭhāya ālavakayuddham vitthāretabbam. Ālavako pana sabbarattim tathāgatena saddhim nānappakārena yujjhantopi kiñci kātuṃ asakkonto satthāraṃ upasaṅkamtivā aṭṭha pañhe pucchi, satthā vissajjesi. Desanāpariyosāne sotāpattiṭṭhale patiṭṭhāsi. Vitthāretvā kathetukāmena ālavakasuttavaṇṇanā (sam. ni. aṭṭha. 1.1.246) oloketabbā.

Punadivase uṭṭhite aruṇe cāṭibhattāharaṇavelāya sakalanagare gahetabbayuttam dāraṃ adisvā rañño ārocesuṃ. Rājā āha- “gaṇhituṃ ayuttaṭṭhāne pana atthi, tātā”ti. Āma, deva, ajja rājakule putto jātoti. Gacchatha, tātā, mayaṃ jīvantā puttam labhissāma, cāṭibhattena naṃ (1.0301) pesethāti. Te deviyā vikkandamānāya dāraṃ gahetvā cāṭibhattena saddhim ālavakassa bhavanadvāraṃ gantvā “handā, ayya, tava bhāgaṃ paṭicchāhi”ti āhaṃsu. Ālavako tesam katham sutvā ariyasāvakkattā lajjamāno adhomukho nisīdi. Atha naṃ satthā āha- “idāni te, ālavaka, lajjanakiccaṃ natthi, dāraṃ gahetvā mama hatthe ṭhāpehi”ti. Te rājapurisā ālavakakumāraṃ ālavakassa hatthe ṭhāpesuṃ, ālavako tam ādāya dasaballaṃ hatthe ṭhāpesi, satthā paṭiggaṇhitvā puna ālavakassa hatthe ṭhāpesi, ālavako tam gahetvā rājapurisānaṃ hatthe ṭhāpesi. Itissa hatthato hattham gatattā “hatthako ālavako”tveva nāmaṃ akaṃsu.

Atha naṃ te rājapurisā tuṭṭhamānasā ādāya rañño santikaṃ agamaṃsu. Rājā tam disvā “ajja cāṭibhattam na sampāṭicchati”ti saññaṃ katvā “kasmā, tātā, evameva āgatattā”ti āha. Deva, rājakulassa tuṭṭhi ca vaḍḍhi ca, satthā ālavakassa bhavane nisīditvā ālavakaṃ dametvā upāsakatte patiṭṭhāpetvā kumāraṃ amhākaṃ dāpesīti. Satthāpi ālavakaṃ pattacīvaraṃ gāhāpetvā ālavinagarābhimukho pāyāsi. So nagaraṃ upasaṅkamanto lajjitvāva osakkati. Satthā naṃ oloketvā “lajjasi, ālavakā”ti pucchi. Āma, bhante, nagaravāsino maṃ nissāya mātimaraṇaṃ pitimaraṇaṃ puttadāramaraṇaṃ pāpuṇiṃsu. Te maṃ passitvā daṇḍehipi leḍḍūhipi paharissanti. Tasmā osakkāmi, bhanteti. “Ālavaka, natthi te mayā saddhim gacchantassa bhayaṃ, vissattho ehi”ti vatvā nagarassa avidūre ṭhāne vanasaṇḍe aṭṭhāsi. Ālavakarājāpi nāgare gahetvā satthu paccuggamaṃ gato. Satthā sampattaparisāya dhammaṃ desesi, desanāvasāne caturāsīti paṇasahasāni amatapānaṃ pivīṃsu. Te ālavakassa tattheva vasanaṭṭhānaṃ katvā anusaṃvaccharam balikammaṃ paṭṭhāpesuṃ.

Ālavakopi nāgare dhammikāya rakkhāya saṅgaṇhi. Sopi ālavakakumāro vuḍḍhippatto satthu dhammadesanaṃ sutvā tīṇi maggaphalāni paṭivijjhi. So sabbakālaṃ ariyasāvaka-upāsakānaṃ pañcahi satehi parivuto carati. Athekadivasam tehi upāsakehi saddhim satthu santikaṃ gantvā vanditvā ekamantaṃ nisīdi. Satthā suvinītaṃ parisam disvā “mahatī (1.0302) te, ālavaka, parisā, katham tam

saṅgaṅhāsi”ti āha. Bhagavā dānena tussantaṃ dānena saṅgaṅhāmi, piyavacanaena tussantaṃ piyavacanena saṅgaṅhāmi, uppannesu kiccesu tesam nittharaṇena tussantaṃ uppannakiccanittharaṇena saṅgaṅhāmi, samānattaṭṭhānena tussantaṃ samānattatāya saṅgaṅhāmīti. Evametaṃ vatthu samuṭṭhitaṃ. Atha satthā aparabhāge jetavane nisīditvā upāsake ṭhānantaresu ṭhapento hatthakaṃ ālavakaṃ catūhi saṅgahavatthūhi parisam saṅgaṅhantaṇaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Mahānāmasakkavatthu

252. Pañcame **paṇīdadāyakānanti** paṇītarasadāyakānaṃ mahānāmo sakko aggoti dasseti. So kira padumuttarabuddhakāle haṃsavatiyaṃ kulagehe nibbatto satthu dhammakathaṃ suṇanto satthāraṃ ekaṃ upāsakaṃ paṇītarasadāyakānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhikārakammaṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthesi. So kappasatasahassaṃ devamanussesu saṃsaritvā imasmiṃ buddhuppāde kapilavatthupure sakyarājakule nibbattivā vayappatto dasabalassa paṭhamadassaneyeva sotāpattiphale patitṭhāsi.

Athekasmiṃ samaye satthā verañjāyaṃ vassāvāsaṃ vasitvā anupubbena kapilavatthupuraṃ gantvā nigrodhārāme paṭivasati. Mahānāmo “satthā āgato”ti sutvā satthu santikaṃ gantvā abhivādetvā ekamantaṃ nisinna satthāraṃ evamāha- “bhagavā sutametaṃ ‘bhikkhusaṅgho kira verañjāyaṃ bhikkhācārena kilamati’ti, mama catumāsaṃ bhikkhusaṅghassa paṭijaggane paṭiññaṃ detha, ahaṃ bhikkhusaṅghassa sarīre ojaṃ pavesessāmi”ti. Satthā adhivāsesi. So satthu adhivāsanaṃ viditvā punadivasato paṭṭhāya buddhappamukhaṃ bhikkhusaṅghaṃ paṇītarasabhojanacatumadhurādīhi paṭijaggitvā puna catumāsaṃ paṭiññaṃ gahetvā aṭṭha māse pūretvā puna catumāsaṃ paṭiññaṃ gahetvā sakalasaṃvaccharaṃ paṭijaggi. Satthā tato paraṃ paṭiññaṃ nādāsi. Mahānāmo pana tato paṭṭhāya aparāparaṃ sampattabhikkhusaṅghassa teneva niyāmena sakkāraṃ karoti. Tassa so guṇo sakalajambudīpe pākaṭo jāto. Evametaṃ vatthu samuṭṭhitaṃ. Satthā (1.0303) pana aparabhāge jetavane nisīditvā mahānāmaṃ sakkaṃ paṇīdadāyakānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Uggagahapativatthu

253. Chaṭṭhe **manāpadāyakānanti** manāpaṃ cittarucitabhojanaṃ dāyakānaṃ uggo gahapati, vesāliko aggoti dasseti. So kira padumuttarabuddhakāle haṃsavatiyaṃ kulagehe nibbatto aparabhāge satthu dhammakathaṃ suṇanto satthāraṃ ekaṃ upāsakaṃ manāpadāyakānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhikārakammaṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthesi. So kappasatasahassaṃ devamanussesu saṃsaritvā imasmiṃ buddhuppāde vesāliyaṃ seṭṭhikule nibbatti. Tassa jātakāle nāmaṃ aniyāmitaṃ. Aparabhāge panassa attabhāvopi uggato ahosi samiddho, alaṅkatatoraṇaṃ viya ussitacittapaṭo viya ca ativirocittā. Guṇāpissa uggatā ahesuṃ. So imesaṃ dvinnampi uggatattā **uggasetṭhitveva** saṅkhaṃ gato.

So panāyaṃ dasabalassa paṭhamadassaneyeva sotāpattiphale patiṭṭhāya aparabhāge tiṇipi maggaphalāni sacchākāsi. So attano mahallakakāle rahogato nisīditvā cintesi- “yaṃ yaṃ mayhaṃ piyaṃ manāpaṃ, taṃ tadeva dasabalassa dassāmi, idaṃ me satthu sammukhāpi suttaṃ ‘manāpadāyī labhate manāpan’”ti. Athassa etadahosi- “api nu kho me cittaṃ jānitvā satthāpi nivesanadvāraṃ āgaccheyyā”ti.

Satthāpi kho tassa cittaṃ ñatvā bhikkhusaṅghaparivuto nivesanadvāreyeva pāturahosi. So “satthā āgato”ti sutvā ativiya ussāhajāto dasabalassa santikaṃ gantvā pañcapatiṭṭhitena vanditvā satthu pattaṃ paṭiggahetvā gharaṃ pavesetvā paññattavarabuddhāsane satthāraṃ, avasesa-āsanesu bhikkhusaṅghaṃ nisīdāpetvā buddhappamukhaṃ bhikkhusaṅghaṃ nānaggarasehi parivisitvā bhattakiccapariyosāne ekamantaṃ nisīditvā evamāha- “sammukhā metaṃ, bhante, bhagavato suttaṃ sammukhā paṭiggahitaṃ ‘manāpadāyī labhate manāpan’”ti. Yaṃ yaṃ, bhante, mayhaṃ manāpaṃ, taṃ taṃ mayā buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa dinnamevā”ti satthāraṃ jānāpetvā tato paṭṭhāya yaṃ yaṃ tassa manāpaṃ, taṃ taṃ buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa deti. Taṃ pana sabbaṃ pañcakanipāte (1.0304) uggasutte vitthārato āgamissati. Evametaṃ vatthu samuṭṭhitaṃ. Satthā aparabhāge jetavane viharanto taṃ upāsakaṃ manāpadāyakānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Uggatagahapativatthu

254. Sattame **saṅghupaṭṭhākānanti** bhikkhusaṅghassa upaṭṭhākānaṃ hatthigā-mako uggato gahapati, aggoti dasseti. Sopi padumuttarabuddhakāle haṃsava-tiyaṃ kulagehe nibbato aparabhāge satthu dhammadesanaṃ sutvā satthāraṃ ekaṃ upāsakaṃ saṅghupaṭṭhākānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhikāra-kammaṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthesi. So kappasatasahassaṃ devamanu-ssesu saṃsaritvā imasmiṃ buddhuppāde hatthigāme seṭṭhikule nibbatti, tassa uggatakumāroti nāmaṃ akaṃsu.

So aparabhāge gharāvāse patiṭṭhito pitu accayena seṭṭhiṭṭhānaṃ pāpuṇi. Tena samayena satthā bhikkhusaṅghaparivuto cārikaṃ caranto hatthigāmaṃ patvā nāgavanuyyāne viharati. Tadā ayaṃ uggataseṭṭhi sattāhaṃ pānamadamatto hutvā nāṭakehi parivuto nāgavanuyyānaṃ gantvā paricārayamāno dasabalaṃ disvā balavahirottappaṃ paccupaṭṭhāpesi. Athassa satthāraṃ upasaṅkamantassa sabbo surāmado abbatthaṃ agamāsi. So satthāraṃ vanditvā ekamantaṃ nisīdi. Athassa satthā dhammaṃ desesi. Desanāpariyosāne tiṇi maggaphalāni paṭivijjhi. Tato paṭṭhāya nāṭakāni “tumhe yathāsukhaṃ gacchathā”ti vissajjetvā dānābhirato hutvā bhikkhusaṅghassa dānameva deti. Devatā rattibhāgasamanantare āgantvā seṭṭhissa ārocenti- “gahapati, asuko bhikkhu tevijjo, asuko bhikkhu chaḷabhiñño, asuko sīlavā, asuko dussīlo”ti. So tāsāṃ vacanaṃ sutvāpi guṇaṃ tāva yathābhū-tato jānāti, deyyadhammaṃ pana samacitteneva deti. Satthu santike nisīditvāpi tameva guṇaṃ katheti. Aparabhāge satthā jetavane nisīditvā taṃ gahapatiṃ

saṅghupaṭṭhākānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Sūrambaṭṭhavatthu

255. Aṭṭhame (1.0305) **aveccappasannānanti** avigacchanasabhāvena acalena pasādena samannāgatānaṃ sūrambaṭṭho aggoti dasseti. Ayaṃ kira padumuttara-buddhakāle haṃsavatīyaṃ kulagehe nibbatto satthu dhammakathaṃ sutvā satthāraṃ ekaṃ upāsakaṃ aveccappasannānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhikārakammaṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthesi. So kappasatasahassaṃ deva-manussesu saṃsaritvā imasmiṃ buddhuppāde sāvattīyaṃ seṭṭhikule nibbatti, sūrambaṭṭhotissa nāmaṃ akaṃsu.

So aparabhāge vayappatto gharāvāse patiṭṭhāya aññatitthiyānaṃ upaṭṭhāko hutvā carati. Atha satthā paccūsasamaye lokaṃ volokento tassa sotāpattimagga-hetuṃ disvā bhikkhācāraṇāya nivesanadvāraṃ agamāsi. So dasabalaṃ disvā cintesi- “samaṇo gotamo mahākule ceva jāto, loka ca abhiññāto, tenassa santikaṃ agamanaṃ nāma na yuttan”ti satthu santikaṃ gantvā pādesu vanditvā pattaṃ gahetvā gharaṃ pavesetvā mahārahe pallaṅke nisīdāpetvā bhikkhaṃ datvā bhattakiccapariyosāne ekamantaṃ nisīdi. Satthā tassa caritavasena dhammaṃ desesi. Desanāpariyosāne sotāpattiphale patiṭṭhahi. Satthāpi taṃ dametvā vihāra-meva gato.

Tato māro cintesi- “ayaṃ sūrambaṭṭho nāma amhākaṃ santako, satthā panassa ajja gehaṃ gato, kiṃ nu kho satthu dhammaṃ sutvā maggapātubhāvaṃ akaritthāti yāvassa mama visayā atikkantabhāvaṃ vā anatikkantabhāvaṃ vā jānāmi”ti attano kāmarūpitāya dasabalassa sarikkhakaṃ rūpaṃ māpetvā cīvaraggahaṇampi pattaṃ gahaṇampi buddhākappeneva katvā dvattiṃsalakkhaṇadharo hutvā sūrambaṭṭhassa gehadvāre aṭṭhāsi. Sūrambaṭṭhopi “puna dasabalo āgato”ti sutvā “buddhānaṃ anīyyānikagamanaṃ nāma natthi, kena nu kho kāraṇena āgato”ti vegena “dasabalo”ti saññāya tassa santikaṃ gantvā abhivādetvā ekamantaṃ ṭhito, “bhante, tumhe idāneva imasmiṃ gehe bhattakiccaṃ katvā gatā, kiṃ nu kho kāraṇaṃ paṭicca puna āgatatthā”ti āha. “Sūrambaṭṭha mayā dhammaṃ kathe-ntena ekaṃ anupadhāretvā (1.0306) kathitaṃ. Mayā hi pañcakkhandhā ‘sabbeva aniccā dukkhā anattā’ti kathitā, na panete sabbeva evarūpā. Ekacce hi khandhā niccā dhuvā sassatā atthī”ti āha.

Tato sūrambaṭṭho cintesi- “ayaṃ kathā ativiya bhāriyā. Buddhānañhi anupadhāretvā kathanaṃ nāma natthi, dasabalassa māro kira paṭipakkho, addhā ayaṃ māro bhavissatī”ti cintetvā- “mārosi tvan”ti āha. Ariyasāvakena kathitakathā tassa pharasuppahāro viya ahosi, tasmā sakabhāvena ṭhātuṃ asakkonto “āma, sūrambaṭṭha, ahaṃ māro”ti āha. “Tādisānaṃ mārānaṃ satampi sahassampi āgantvā mama saddhaṃ cāletuṃ na sakkoti, mahāgotamo dasabalo mayhaṃ dhammaṃ desento ‘sabbe saṅkhārā aniccā’ti bodhetvā desesi, mā me gharadvāre tiṭṭhā”ti accharamaṃ pahari. Māro tassa vacanaṃ sutvā paṭippharitvā kathetuṃ asakkonto tattheva antaradhāyi. Sūrambaṭṭhopi sāyanhasamaye satthu santikaṃ gantvā

mārena katakiriyaṃ kathetvā, “bhante, evaṃ māro mama saddhaṃ cāletuṃ vāya-
mitthā”ti āha. Satthā etadeva kāraṇaṃ aṭṭhupattiṃ katvā imasmiṃ sāsane sūra-
mbaṭṭhaṃ aveccappasannānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Jīvakavatthu

256. Navame **puggalappasannānanti** puggaliyappasādena samannāgatānaṃ
upāsakānaṃ jīvako komārabhacco aggoti dasseti. So hi padumuttarabuddhakāle
haṃsavatiyaṃ kulagehe nibbato. Satthu dhammakathaṃ suṇanto satthāraṃ
ekaṃ upāsakaṃ puggalappasannānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapaṇṭhaṃ disvā adhikāra-
kammaṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthesi. So kappasatasahassaṃ devamanu-
ssesu saṃsaritvā imasmiṃ buddhuppāde rājagahanagare abhayarājakumāraṃ
paṭicca sālavatiyā nāma rūpūpajīvinīyā kucchimhi nibbato. Rūpūpajīviniyo ca
nāma vijātakāle sace putto hoti, chaḍḍenti. Sace dhītā, paṭijagganti. Iti sā taṃ
dāraṃ kattarasuppakena saṅkārakūṭe chaḍḍāpesi. Atha naṃ abhayo rājaku-
māro rājupaṭṭhānaṃ gacchanto taṃ disvā “kiṃ, bhaṇe, etaṃ kākehi samparikiṇṇa-
n”ti manusse pesetvā “dāraṃ (1.0307) devā”ti. Jīvati, bhaṇeti, “jīvati, devā”ti
sutvā attano antepure posāpesi. Tassa jīvatīti kathitattā jīvakoti nāmaṃ akaṃsu,
kumārena posāpitoti komārabhaccoti nāmaṃ akaṃsu.

So attano soḷasavassuddesikakāle takkasiṃ gantvā vejjasippaṃ uggaṇhitvā
bimbisāraraṇṇo santikā sakkāraṃ labhitvā caṇḍapajjotassa raṇṇo rogaṃ
phāsukaṃ akāsi. So tassa pañca taṇḍulasakaṭasatāni soḷasa kahāpaṇasaha-
ssāni dussasahassaparivāraṃ anagghaṃ siveyyakaṃ dussayugaṅga pesesi.
Tasmiṃ samaye satthā rājagahaṃ upanissāya gijjhakūṭe pabbate viharati. Jīvako
satthu ussannadhātuke kāye virecanaṃ datvā bhesajjaṃ karonto “cattāro
paccayā mama santakāva hontū”ti satthāraṃ attano vihāre vasāpetvā satthu
bhesajjaṃ katvā taṃ dussayugaṃ upanetvā “idaṃ, bhante, tumheyeva pari-
bhogaṃ karoṭhā”ti vatvā tena saddhiṃ laddhaṃ dussasahassaṃ bhikkhusa-
ṅghassa adāsi. Ayamettha saṅkhepo, vitthārena pana jīvakavatthu khandhake
(mahāva. 326 ādayo) āgatameva. Satthā aparabhāge jetavane viharanto jīvakaṃ
komārabhaccaṃ puggalappasannānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Nakulapitugahapativatthu

257. Dasame **vissāsakānanti** vissāsikakathaṃ kathentānaṃ upāsakānaṃ
antare, nakulapitā gahapati, aggoti dasseti. So kira padumuttarabuddhakāle
haṃsavatiyaṃ kulagehe nibbato satthu dhammadesanaṃ suṇanto satthāraṃ
ekaṃ upāsakaṃ vissāsakānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapaṇṭhaṃ disvā adhikārakammaṃ
katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthesi. So kappasatasahassaṃ devamanussesu saṃsa-
ritvā imasmiṃ buddhuppāde bhaggaratṭhe susumāragirinagare seṭṭhikule nibbatti.
Satthāpi bhikkhusaṅghaparivuto cārikaṃ caramāno taṃ nagaraṃ patvā bhesaka-
lāvane viharati. Athāyaṃ, nakulapitā gahapati, susumāragirivāsīhi saddhiṃ satthu

santikaṃ gantvā paṭhamadassaneneva so ca bhariyā cassa dasabalaṃ “ayaṃ amhākaṃ putto”ti saññaṃ paṭṭhapetvā ubhopi (1.0308) satthu pādesu nipatitvā, “tāta, tvaṃ ettakaṃ kālaṃ amhe chaḍḍetvā kahaṃ vicarasī”ti āhaṃsu. Ayaṃ kira, nakulapitā gahapati, pubbe pañca jātisatāni dasabalassa pitā ahosi, pañca jātisatāni cūḷapitā, pañca jātisatāni mahāpitā, pañca jātisatāni mātulo, nakulamātāpi pañca jātisatāni mātā ahosi, pañca jātisatāni

cūlamātā, pañca jātisatāni mahāmātā, pañca jātisatāni pitucchā. Iti dīgharattam aṅgatasinehattā dasabalam disvāva “putto”ti saññaṃ katvā saṅghātuṃ nāsakkhiṃsu. Sathā yāva tesam cittaṃ saññattiṃ na gacchati, tāva “apethā”ti nāvoca. Atha nesam yathāmaneneva satim paṭilabhivā majjhatabhūtānaṃ āsayaṃ ñatvā dhammaṃ desesi. Desanāpariyosāne ubhopi sotāpattiphale patiṭṭhahimṃsu.

Sathā aparabhāge tesam mahallakakāle puna taṃ nagaram agamāsi. Te “sathā āgato”ti sutvā sathu santikaṃ gantvā pañcapatiṭṭhitena vanditvā svātānāya nimantetvā punadivase attano nivesane buddhappamukhaṃ bhikkhusaṅghaṃ nānaggarasehi parivisitvā sathāraṃ katabhattakiccaṃ upasaṅkamitvā ekamantaṃ nisīdimṃsu. Ekamantaṃ nisinnō kho nakulapitā gahapati, bhagavantaṃ etadavoca- “yato me, bhante, nakulamātā gahapatānī, daharasseva daharā ānītā, nābhijānāmi nakulamātaraṃ gahapatāniṃ manasāpi aticaritā, kuto pana kāyena. Iccheyyāma mayaṃ, bhante, diṭṭhe ceva dhamme aññamaññaṃ passituṃ abhisamparāyaṅca aññamaññaṃ passitun”ti. Nakulamātāpi kho, gahapatānī, bhagavantaṃ etadavoca- “yato ahaṃ, bhante, nakulapituno gahapatissa daharasseva daharā ānītā, nābhijānāmi nakulapitaraṃ gahapatiṃ manasāpi aticaritā, kuto pana kāyena. Iccheyyāma mayaṃ, bhante, diṭṭhe ceva dhamme aññamaññaṃ passituṃ abhisamparāyaṅca aññamaññaṃ passitun”ti. Atha aparabhāge sathā jetavane nisīditvā upāsake paṭipāṭiyā ṭhānantaresu ṭhapento imaṃ imesaṃ dvinnampi kathaṃ aṭṭhuppattiṃ katvā nakulapitaraṃ gahapatiṃ vissāsakānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Chaṭṭhavaggavaṇṇanā.

Dasasuttapaṭiṃḍitāya upāsakapāṭiyā vaṇṇanā niṭṭhitā.

14. Etadaggavaggo

(14) 7. sattama-etadaggavaggo

Sujātāvatthu

258. Upāsikāpāṭiyā (1.0309) paṭhame **paṭhamaṃ saraṇaṃ gacchantīnanti** sabbapaṭhamaṃ saraṇesu patiṭṭhitānaṃ upāsikānaṃ, sujātā nāma, seniyadhītā aggāti dasseti. Sāpi padumuttarabuddhakāle haṃsavatiyaṃ kulagehe nibbattā aparabhāge sathu dhammakathaṃ suṇantī sathāraṃ ekaṃ upāsikaṃ paṭhamaṃ saraṇaṃ gacchantīnaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhikāraṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthesi. Sā kappasatasahassaṃ devamanussesu saṃsaritvā amhākaṃ

satthu nibbattito puretameva uruvelāyaṃ senānigame seniyakuṭumbikassa gehe nibbattitvā vayappattā ekasmiṃ nigrodhamūle patthanaṃ akāsi- “sace samajātikaṃ kulagharaṃ gantvā paṭhamagabbhe puttaṃ labhissāmi, anusaṃva- ccharaṃ balikammaṃ karissāmi”ti. Tassā sā patthanā samijjhi.

Sā mahāsattassa dukkarakārikaṃ karontassa chaṭṭhe vasse paripuṇṇe visākha- puṇṇamadivase “pātova balikammaṃ karissāmi”ti rattiyā paccūsasamayaṃ paccuṭṭhāya dhenuyo duhāpesi. Vacchakā dhenūnaṃ thanamūlaṃ na āgamaṃsu, thanamūle navabhājanamhi upanītamatte attanova dhammatāya khīradhārā patiṃsu. Taṃ acchariyaṃ disvā, sujātā, sahattheneva khīraṃ gaṇhitvā navabhā- jane pakkhipitvā sahattheneva aggiṃ katvā pacituṃ ārabhi. Tasmīṃ pāyāse paccamāne mahantamahantā bubbuḷā utṭhahitvā dakkhiṇāvattā hutvā sañcaranti, ekaphusitampi bahi na niggacchati. Mahābrahmā chattaṃ dhāresi, cattāro loka- pālā khaggahatthā ārakkhaṃ gaṇhiṃsu, sakko alātāni samānento aggiṃ jālesi. Devatā catūsu dīpesu ojaṃ saṃharitvā tattha pakkhipiṃsu. Sujātā, ekadivase- yeva imāni acchariyāni disvā puṇṇādāsīṃ āmantesi- “amma, puṇṇe ajja amhākaṃ devatā ativiya pasannā, mayā ettakaṃ kālaṃ evarūpaṃ acchariyaṃ nāma na diṭṭhapubbaṃ, vegena gantvā devaṭṭhānaṃ paṭijaggāhi”ti. Sā “sādhu, ayye”ti tassā vacanaṃ sampaṭicchitvā turitaturitā rukkhamaṃ agamāsi.

Bodhisattopi (1.0310) kho bhikkhācāraṃ āgamayamāno pātova gantvā rukkhamaṃ nisīdi. Rukkhamaṃ sodhanatthāya gatā puṇṇā āgantvā sujātāya āro- cesi- “devatā rukkhamaṃ nisinnā”ti. Sujātā, “sace je saccaṃ bhaṇasi, adāsīṃ karomi”ti vatvā sabbapasādhanam pasādhetvā satasahassagghanake suvaṇṇa- thāle pāyāsaṃ vadḍhetvā aparāya suvaṇṇapātiyā pidahitvā setavatthena sampa- liveṭhetvā samantā gandhadāmaṃ ādāmaṃ osāretvā ukkhipitvā gantvā mahāpu- risaṃ disvā balavapītiṃ uppādetvā diṭṭhatṭhānato paṭṭhāya oṇatoṇatā gantvā sīsato thālaṃ otāretvā vivaritvā saheva pātiyā pāyāsaṃ mahāpurisassa hatthe ṭhapetvā vanditvā “yathā mayhaṃ manoratho nipphanno, evaṃ tumhākaṃpi nipphajjatū”ti vatvā pakkāmi. Bodhisatto nerañjarāya nadiyā tīraṃ gantvā suvaṇṇa- thālaṃ tīre ṭhapetvā nhatvā paccuttaritvā ekūnapaṇṇāsa piṇḍe karonto pāyāsaṃ paribhuñjitvā suvaṇṇapātiṃ nadiyā sampavāhetvā anukkamena bodhimaṇḍaṃ āruya sabbaññutaṃ patvā sattaṃ sattaṃ bodhimaṇḍe atikkamitvā isipatane migadāye pavattitavaradhammacakko sujātāya puttassa yasadāraṃ upani- ssayaṃ disvā gantvā aññatarasmiṃ rukkhamaṃ nisīdi.

Yasopi kulaputto rattibhāgasamanantare vivaṭaṃ itthāgāraṃ disvā sañjātasam- vego “upaddutaṃ vata, bho, upasaṭṭhaṃ vata, bho”ti vatvā nivesanato nikkhami- tvāva bahinagare satthu santikaṃ gantvā dhammadesanaṃ sutvā tīṇi maggapha- lāni paṭivijjhi. Athassa pitā padānupadikaṃ gantvā bhagavantaṃ upasaṅkamitvā yasassa pavattiṃ pucchi. Satthā yasaṃ kulaputtaṃ paṭicchādetvā dhammaṃ desesi. Desanāpariyosāne so seṭṭhigahapati sotāpattiphale patitṭhāsi, yaso araha- ttaphalaṃ pāpuṇi. Taṃ bhagavā “ehi bhikkhū”ti āha, tāvadevassa gihiliṅgaṃ anta- radhāyi, iddhimayaṃ pattacīvaradharo ahosi. Pitāpissa satthāraṃ nimantesi. Satthā yasaṃ kulaputtaṃ pacchāsamaṇaṃ katvā tassa gharaṃ gantvā katabhattakicco

dhammaṃ desesi, desanāpariyosāne yasassa mātā, sujātā, purāṇadutiyaikā ca sotāpattiphale patiṭṭhahiṃsu. Taṃdivasaṃ ayaṃ, sujātā, tevācikasaraṇe patiṭṭhāsi saddhiṃ suṇisāya. Ayamettha saṅkhepo (1.0311), vitthārato panetaṃ vatthu khandhake (mahāva. 25-28) āgatameva. Satthā aparabhāge paṭipāṭiyā upāsikāyo ṭhānantaresu ṭhapento imaṃ upāsikaṃ paṭhamaṃ saraṇaṃ gacchantīnaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Visākhāvattu

259. Dutiye **dāyikānanti** dānābhiraṭānaṃ upāsikānaṃ, visākhā migāramātā, aggāti dasseti. Sā kira padumuttarabuddhakāle haṃsavatiyaṃ kulagehe nibbattā aparabhāge satthu dhammadesanaṃ suṇantī satthāraṃ ekaṃ upāsikaṃ dāyikānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhiṅgāraṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthesi. Sā kappasatasahassaṃ devamanussesu saṃsaritvā kassapabuddhakāle kikissa kāsirañño gehe sattannaṃ bhaginīnaṃ sabbakaniṭṭhā hutvā nibbatti. Tadā kira-

“Samaṇi samaṇaguttā ca, bhikkhunī bhikkhudāyikā;
dhammā ceva sudhammā ca, saṅghadāsī ca sattamā”ti.

Imā satta bhaginiyo ahesuṃ. Tā etarahi-

“Khemā uppalavaṇṇā ca, paṭācārā ca gotamī;
dhammadinnā mahāmāyā, visākhā ceva sattamī”ti.-

Evaṃnāmā hutvā nibbattā. Tatrāyaṃ saṅghadāsī ekaṃ buddhantaraṃ devamanussesu saṃsaritvā imasmiṃ buddhuppāde aṅgaraṭṭhe bhaddiyanagare meṇḍakaseṭṭhiputtassa dhanañcayaseṭṭhino aggamahesiyā sumanadeviyā nāma kucchismiṃ nibbatti, **visākhā**tissā nāmaṃ akaṃsu. Tassā sattavassikakāle dasabalo selabrāhmaṇassa ca aññesañca bodhaneyyabandhavānaṃ upanissayasaṃpattiṃ disvā mahābhikkhusaṅghaparivāro cārikaṃ caramāno tasmīṃ raṭṭhe taṃ nagaraṃ pāpuṇi.

Tasmiñca samaye meṇḍako gahapati tasmīṃ nagare pañcannaṃ mahāpuññānaṃ jeṭṭhako hutvā seṭṭhiṭṭhānaṃ kāresi. **Pañca mahāpuññā** nāma meṇḍako seṭṭhi, candapadumā nāma tasseva aggamahesī, tassa ca putto dhanañcayo nāma, tassa bhariyā sumanadevī nāma, meṇḍakaseṭṭhissa dāso (1.0312) puṇṇo nāmāti. Na kevalañca meṇḍakaseṭṭhiyeva, bimbisāramahārājassa pana āṇāpavattiṭṭhāne **pañca amitabhogā** nāma ahesuṃ jotiko jaṭilo meṇḍako puṇṇo kākavaliyoti. Tesu ayaṃ meṇḍakaseṭṭhi dasabalassa attano nagaraṃ sampattabhāvaṃ sutvā puttassa dhanañcayaseṭṭhino dhītaraṃ visākhādārikaṃ pakkosivā evamāha- “amma, tuyhampi maṅgalaṃ amhākampi maṅgalaṃ, tava paricārikāhi pañcadārikāsatehi saddhiṃ pañca rathasatāni āruyha pañcahi dāsisatehi parivutā dasabalassa paccuggamaṃ karohī”ti. Sā pitāmahassa vacanaṃ sutvā tathā akāsi. Kāraṇākāraṇesu pana kusalattā yāvatikā yānassa bhūmi, yānena gantvā yānā paccorohitvā pattikāva satthāraṃ upasaṅkamitvā vanditvā ekamantaṃ aṭṭhāsi. Athassā caritavasena satthā dhammaṃ desesi. Desanāpariyosāne

pañcahi dārikāsatehi saddhiṃ sotāpattiphale patiṭṭhāsi. Meṇḍakaseṭṭhipi kho satthu santikaṃ gantvā satthāraṃ vanditvā ekamantaṃ aṭṭhāsi. Atha satthā tassapi caritavasena dhammaṃ desesi. So desanāpariyosāne sotāpattiphale patiṭṭhāya satthāraṃ svātanāya nimantetvā punadivase attano nivesane paṇītena khādaniyena bhojanīyena buddhappamukhaṃ bhikkhusaṅghaṃ parivisitvā etenu-pāyena aḍḍhamāsaṃ mahādānaṃ adāsi. Satthā bhaddiyanagare yathābhirantaṃ viharitvā pakkāmi.

Ito paraṃ aññaṃ kathāmaggaṃ vissajjetvā visākhāya uppattikathāva kathe-tabbā. Sāvattiyañhi kosalarājā bimbisārassa santikaṃ pesesi- “mama āṇāpava-ttiṭṭhāne amitabhogavindanakulaṃ nāma natthi, amhākaṃ amitabhogavindana-kulaṃ pesetū”ti. Rājā amaccehi saddhiṃ mantesi. Amaccā “mahākulaṃ pesetuṃ na sakkā, ekaṃ pana seṭṭhiputtaṃ pesessāmā”ti meṇḍakaseṭṭhino puttaṃ dhana-ñcayaseṭṭhiṃ āyāciṃsu. Rājā tesam vacanaṃ sutvā taṃ pesesi. Atha naṃ kosala-rājā sāvattithito sattayojanamattake sāketanagare seṭṭhiṭṭhānaṃ datvā vāsesi.

Sāvattiyañca migāraseṭṭhino putto puṇṇavaḍḍhanakumāro nāma vayappatto ahosi. Athassa pitā “putto me vayappatto, gharāvāsenassa ābandhanasamayo”ti (1.0313) ñatvā “amhākaṃ samānajātike kule dārikaṃ pariyesathā”ti kāraṇākāra-ṇakusale purise pesesi. Te sāvattiyam attano rucitaṃ dārikaṃ adisvā sāketam agamaṃsu. Taṃdivasañca, visākhā, attano samānavayehi pañcahi kumārikāsa-tehi parivāritā nakkhattakīlanatthāya ekaṃ mahāgāmaṃ agamāsi. Tepi purisā antonagare caritvā attano rucitaṃ dārikaṃ adisvā bahinagaradvāre aṭṭhaṃsu. Tasmim samaye devo vassituṃ ārabhi. Atha tā visākhāya saddhiṃ nikkhantā dārikā temanabhayena vegena sālam pavisiṃsu. Te purisā tāsampi antare yathā-rucitaṃ dārikaṃ na passiṃsu. Tāsam pana sabbapacchato, visākhā, devaṃ vassantampi agaṇetvā aturitagamanena temayamānāva sālam pāvisi. Te purisā taṃ disvā cintayiṃsu- “rūpavatī tāva kaññā etaparamā bhavye, rūpaṃ panetaṃ ekaccāya kāritapattaṃ viya hoti, kathaṃ samuṭṭhāpetvā kathentā jānissāma madhuravacanā vā no vā”ti. Tato naṃ āhaṃsu- “ativiya pariṇatavayā itthi viya yāsi, ammā”ti. Kiṃ disvā kathetha, tātāti? Añña tayā saddhiṃ kīlanakumāriyo temanabhayena vegena āgantvā sālam pavitṭhā, tvaṃ pana mahallikā viya pada-vāraṃ atikkamma nāgacchasi, sāṭakassa temanabhāvampi na gaṇesi. Sace taṃ hatthi vā asso vā anubandheyya, kiṃ evamevaṃ kareyyāsīti? Tātā, sāṭakā nāma na dullabhā, sulabhā mayhaṃ kule sāṭakā. Vayappattā mātugāmā pana paṇiya-bhaṇḍasadisā, hatthe vā pāde vā bhagge aṅgavikalaṃ mātugāmaṃ jigucchantā niṭṭhubhitvā gacchanti, tasmā saṇikaṃ āgatāmhīti.

Te cintayiṃsu- “imāya sadisā imasmim jambudīpe itthi nāma natthi, yādisā rūpena, kathāyapi tādisāva. Kāraṇākāraṇaṃ ñatvā katheti”ti tassā upari mālā-guḷaṃ khipiṃsu. Atha, visākhā, cintesi- “ahaṃ pubbe apariggahitā, idāni pana pariggahitāmhī”ti vinītenākārena bhūmiyaṃ nisīdi. Atha naṃ tattheva sāṇiyā pari-kkhipiṃsu. Sā paṭicchannabhāvaṃ ñatvā dāsigaṇaparivutā gehaṃ agamāsi. Tepi migāraseṭṭhino purisā tāya

saddhimyeva dhanañcayasetthissa santikaṃ agamaṃsu. “Kataragā mavāsino (1.031) tātā, tumhe”ti pucchitā “sāvattihinagare migāraseṭṭhino purisamhā”ti vatvā “mayaṃ amhākaṃ seṭṭhinā tumhākaṃ gehe vayappattā dārikā atthīti sutvā pesitā”ti. Sādhu, tātā, tumhākaṃ seṭṭhi kiñcāpi bhogena amhehi asadiso, jātiyā pana sadiso. Sabbākārasampanno nāma dullabho gacchatha tumhe seṭṭhissa amhehi sampaṭi-cchitabhāvaṃ ārocethāti.

Te tassa vacanaṃ sutvā sāvattihim gantvā migāraseṭṭhissa tuṭṭhim vaḍḍhim ca pavedetvā “laddhā no sāmi sākete dhanañcayasetthissa gehe dārikā”ti āhaṃsu. Taṃ sutvā migāraseṭṭhi “mahākulagehe kira no dārikā laddhā”ti tuṭṭhamānaso hutvā tāvadeva dhanañcayasetthissa sāsanaṃ paḥiṇi “idāneva dārikaṃ ānaya-ssāma, kattabbakiccaṃ karontū”ti. Sopissa paṭisāsanaṃ pesesi- “nayidaṃ amhākaṃ bhāriyaṃ, seṭṭhi pana attano kattabbakiccaṃ karotū”ti. So kosalarañño santikaṃ gantvā ārocesi- “deva, ekā me maṅgalakiriya atthi, dāsassa te puṇṇava-ḍḍhanassa dhanañcayasetthino dhītaraṃ visākhaṃ nāma dārikaṃ ānessāmi, sāketaganamaṃ me anujānāthā”ti. Sādhu, mahāseṭṭhi, kiṃ pana amhehipi āganta-bbanti? Deva tumhādisānaṃ gamanaṃ laddhuṃ sakkāti? Rājā mahākulassa saṅgahaṃ kātukāmo “hotu seṭṭhi, āgamissāmi”ti sampaṭicchitvā migāraseṭṭhinā saddhim sāketanagaraṃ agamaṃsi. Dhanañcayasetthi “migāraseṭṭhi kira kosalarā-jānaṃ gahetvā āgato”ti sutvā paccuggamaṃ katvā rājānaṃ gahetvā attano nive-sanaṃ agamaṃsi. Tāvadeva rañño ca rājabalassa ca migāraseṭṭhino ca vasana-ṭṭhānaṃ ceva mālāgandhabhattādīni ca sabbāni paṭiyādesi. “Idaṃ imassa laddhuṃ vaṭṭati, idaṃ imassā”ti sabbaṃ attanāva jānāti. Te te janā cintayim-su- “seṭṭhi amhākameva sakkāraṃ karoti”ti.

Athekadivasam rājā dhanañcayasetthissa sāsanaṃ paḥiṇi “na sakkā seṭṭhinā cirakālaṃ amhākaṃ bharaṇaposanaṃ kātuṃ, dārikāya gamanakālaṃ jānātū”ti. Sopi rañño sāsanaṃ pesesi- “idāni vassakālo āgato, na sakkā catumāsaṃ vica-rituṃ, tumhākaṃ balakāyassa yaṃ yaṃ laddhuṃ (1.0315) vaṭṭati, sabbaṃ taṃ mama bhāro. Kevalaṃ devo mayā pesitakāle gacchatū”ti. Tato paṭṭhāya sāketana-garaṃ niccanakkhattagāmo viya ahosi. Evaṃ tayo māsā atikkantā. Dhanañcaya-seṭṭhino pana dhītāya mahālatāpasādhanam na tāva niṭṭham gacchati. Athassa kammantādhiṭṭhāyakā āgantvā ārocayim-su- “sesaṃ asantaṃ nāma natthi, balakā-yassa pana bhattapacanaḍārūni nappahontī”ti. “Gacchatha, tātā, hatthisālā assa-sālā viyojetvā bhattaṃ pacathā”ti. Evaṃ pacantānampi aḍḍhamāso atikkanto. Tato puna ārocayim-su- “dārūni sāmi nappahontī”ti. “Tātā, imasmim kāle dārūni laddhuṃ na sakkā, dussakoṭṭhāgāraṃ pana vivaritvā thūlasātake gahetvā vaṭṭiyo katvā telacāṭiyaṃ temetvā bhattaṃ pacathā”ti. Iminā niyāmena pacantānaṃ cattāro māsā pūrayim-su.

Tato dhanañcayasetthi dhītuyā mahālatāpasādhanassa niṭṭhitabhāvaṃ ṅatvā “sve dārikaṃ pesessāmi”ti dhītaraṃ samīpe nisīdāpetvā “amma patikule vasa-ntiyā nāma imañcimañca ācāraṃ sikkhituṃ vaṭṭati”ti ovādaṃ adāsi. Ayaṃ migāra-seṭṭhi anantaragabbhe nisinno dhanañcayasetthino ovādaṃ assosi. Sopi seṭṭhi dhītaraṃ evaṃ ovadi-

“Amma sasurakule vasantiyā nāma anto-aggi bahi na nīharitabbo, bahi-aggi anto na pavesetabbo, dadantasseva dātabbamaṃ, adadantassa na dātabbamaṃ, dadantassapi adadantassapi dātabbamaṃ, sukhaṃ nisīditabbamaṃ, sukhaṃ paribhūñjitabbamaṃ, sukhaṃ nipajjitabbamaṃ, aggi paricaritabbo, antodevatā namassitabbā”-ti.

Imaṃ dasavidhaṃ ovādaṃ datvā punadivase sabbā seniyo sannipātetvā rājase-nāya majjhe aṭṭha kuṭumbike pāṭibhoge gahetvā “sace me dhītu gataṭṭhāne doso uppajjati, tumhehi sodhetabbo”-ti vatvā navakoṭi-agghanakena mahālatāpasādhanena dhītaraṃ pasādhetvā nhānacūṇṇamūlaṃ catupaṇṇāsasakaṭasataṃ dhanaṃ datvā dhītāya saddhiṃ nibaddhaṃ gamanacāriniyo pañcasatā dāsiyo pañca ājaññarathasatāni sabbūpakārañca (1.0316) sataṃ sataṃ datvā kosalarājānañca migārasetṭhiñca, vissajjetvā dhītu gamanavelāyaṃ vajādhiṭṭhāyake purise pakko-sāpetvā, “tātā, mama dhītāya gataṭṭhāne khīrapānatthaṃ dhenūhi, yānayojanatthaṃ usabhehi ca attho hoti, tasmā mama dhītu gamanamagge vajadvāraṃ vivarivā puthulato aṭṭha usabhāni gogaṇena pūretvā tigāvutamattake asukā nāma kandarā atthi, aggagoyūthe taṃ ṭhānaṃ patte bherisaññāya vajadvāraṃ pidaheyyāthā”-ti. Te “sādhū”-ti seṭṭhissa vacanaṃ sampañcchitvā tathā akaṃsu. Vajadvāre vivaṭe uḷāruḷārāyeva gāviyo nikkhamiṃsu. Dvāre pidahite pana visākhāya puññabalena balavagāvo ca dammagāvo ca bahi laṅghitvā maggaṃ paṭipajjiṃsu. Atha, visākhā, sāvattinagaradvāraṃ pattakāle cintesi- “pañcchannayānasmimṃ nu kho nisīditvā pavisāmi, udāhu rathe ṭhatvā”-ti. Athassā etadahosi- “pañcchannayānena me pavisantiyā mahālatāpasādhanassa viseso na paññāyissati”-ti. Sā sakalanagarassa attānaṃ dassenti rathe ṭhatvā nagaraṃ pāvisi. Sāvattivāsino visākhāya sampattiṃ disvā “esā kira, visākhā, nāma evarūpā, ayañca sampatti etissāva anucchavikā”-ti āhaṃsu. Iti sā mahāsampattiyā migārasetṭhino gehaṃ pāvisi. Āgatadivase cassā sakalanagaravāsino “amhākaṃ, dhanañcaya-seṭṭhi, attano nagaraṃ sampattānaṃ mahāsakkāraṃ akāsi”-ti yathābalaṃ paṇṇākāraṃ pahīniṃsu. Visākhā, pahitapahitaṃ paṇṇākāraṃ tasmimīyeva nagare añña-maññesu kulesu sabbatthakameva dāpesi. Athassā rattibhāgasamanantare ekissā ājaññavaḷavāya gabbhavuṭṭhānaṃ ahosi. Sā dāsīhi daṇḍadīpikā gāhāpetvā tattha gantvā vaḷavaṃ uṇhodakena nhāpetvā tlena makkhāpetvā attano vasanaṭṭhānameva agamāsi.

Migārasetṭhipi sattāhaṃ puttassa āvāhasakkāraṃ karonto dhuravihāre vasantampi tathāgataṃ amanasikatvā sattame divase sakalanivesanaṃ pūrento naggasamaṇake nisīdāpetvā “āgacchatu me dhītā, arahante vandatū”-ti visākhāya sāsanaṃ pahīni. Sā “arahantā”-ti vacanaṃ sutvā sotāpannā ariyasāvikā haṭṭhatuṭṭhā hutvā tesāṃ nisinnaṭṭhānaṃ (1.0317) gantvā te oloketvā “na evarūpā nāma arahantā honti, hirottappavivajjitānaṃ nāma santikaṃ kasmā maṃ sasuro pakko-sāpeti”-ti “dhī, dhī”-ti garahitvā attano vasanaṭṭhānameva gatā. Naggasamaṇā taṃ disvā sabbe ekappahāreneva seṭṭhiṃ garahiṃsu- “kiṃ tvaṃ, gahapati, aññaṃ nālattha, samaṇassa gotamassa sāvikaṃ mahākāḷakaṇṇiṃ kasmā imaṃ gehaṃ pavesesi, vegena naṃ imasmā gehā nīharāhī”-ti. Tato seṭṭhi “na sakkā mayā

imesaṃ vacanena imaṃ gehā nīharitum, mahākulassa dhītā ayan”ti cintetvā- “āca-
riyā daharā nāma jānitvā vā ajānitvā vā kareyyum, tumhe tuṅhī hothā”ti nagge
uyyojetvā mahāpallaṅke nisīdāpetvā suvaṇṇakaṭacchum gahetvā visākhāya pari-
visiyamāno suvaṇṇapātiyaṃ appodakamadhupāyāsaṃ paribhuñji.

Tasmim samaye eko piṇḍacāriko thero piṇḍāya caranto seṭṭhissa gharadvāraṃ
pāpuṇi. Visākhā, taṃ disvā “sasurassa ācikkhitum na yuttan”ti yathā so theram
passati, evaṃ apagantvā aṭṭhāsi. So pana bālo theram disvāpi apassanto viya
huvā adhomukho pāyāsameva bhuñjati. Visākhā, “theram disvāpi me sasuro
saññaṃ na karoti”ti ñatvā theram upasaṅkamtivā “aticchatha, bhante, mayhaṃ
sasuro purāṇaṃ khādati”ti āha. So nigaṇṭhehi tāva kathitakāle adhivāsesi,
“purāṇaṃ khādati”ti vuttakkhaṇeyeva pana hatthaṃ apanetvā “imaṃ pāyāsaṃ ito
haratha, etañca imasmā gehā nīharatha. Ayañhi maṃ evarūpe maṅgalagehe asu-
cikhādakaṃ nāma karoti”ti āha. Tasmim kho pana nivesane sabbepi dāsakamma-
karā visākhāya santakāva, ko naṃ hatthe vā pāde vā gaṇhissati, mukhena
kathetum samatthopi nāma natthi. Tato, visākhā, sasurassa kathaṃ sutvā āha-
“tāta, na ettakena vacanena mayaṃ nikkhamāma, nāhaṃ tumhehi udakatitthato
kumbhadāsikā viya ānitā. Dharamānakamātāpitūnaṃ dhītaro nāma na ettakeneva
nikkhamanti, eteneva me kāraṇena pitā idhāgamanadivase aṭṭha kuṭumbike
pakkosāpetvā ‘sace me dhītaram upādāya doso uppajjati, sodheyyāthā’ti (1.0318)
vatvā tesam hatthe ṭhapesi. Te pakkosāpetvā mayhaṃ dosādosam sodhāpe-
thā”ti.

Tato seṭṭhi “kalyāṇaṃ esā katheti”ti aṭṭha kuṭumbike pakkosāpetvā “ayaṃ
dārikā sattame divase aparipuṇṇeyeva maṅgalagehe nisinnaṃ maṃ ‘asucikhāda-
ko’ti vadati”ti āha. Evaṃ kira, ammaṭi? “Tātā, mayhaṃ sasuro asuciṃ khāditu-
kāmo bhavissati, ahaṃ pana evaṃ katvā na kathemi. Ekasmim pana piṇḍapātika-
tthere gharadvāre ṭhite ayaṃ appodakamadhupāyāsaṃ bhuñjanto na taṃ
manasi karoti, ahaṃ iminā kāraṇena ‘aticchatha, bhante, mayhaṃ sasuro
imasmim attabhāve puññaṃ na karoti, purāṇapuññaṃ khādati’ti ettakaṃ katha-
yinti āha. Ayya, idha doso natthi, amhākaṃ dhītā kāraṇaṃ katheti, tvaṃ kasmā
kujjhasīti? Ayyā, esa tāva doso mā hotu, ayaṃ pana dārikā āgatadivaseyeva
mama putte saññaṃ akatvā attano icchitaṭṭhānaṃ agamāsīti. Evaṃ kira, ammaṭi?
Tātā, nāhaṃ icchitaṭṭhānaṃ gacchāmi, imasmim pana gehe ājāniyavaḷavāya vijā-
tāya saññaṃpi akatvā nisīdanaṃ nāma ayuttanti daṇḍadīpikā gāhāpetvā dāsīhi
parivutā tattha gantvā vaḷavāya vijātaparihāraṃ kārapesinti. Ayya, amhākaṃ dhītā
tava gehe dāsīhipi akattabbakammaṃ akāsi, tvaṃ ettha kiṃ dosaṃ passasīti?

Ayyā, esa tāva guṇo hotu, imissā pana pitā idhāgamanadivase ovādaṃ dento
“**anto-aggi bahi na nīharitabbo**”ti āha, kiṃ pana sakkā amhehi ubhato paṭivissaka-
gehānaṃ aggim adatvā vāsintu? Evaṃ kira, ammaṭi? Tātā, na mayhaṃ pitā etaṃ
aggim upādāya kathesi, yā pana antonivesane sassu-ādīnaṃ rahassakathā uppa-
jjati, sā dāsīdāsānaṃ na kathetabbā. Evarūpā hi kathā vaḍḍhamānā kalahāya
saṃvattati, idaṃ sandhāya mayhaṃ pitā kathesi, tātāti.

Ayyā, etaṃ tāva evaṃ hotu, imissā pitā “**bāhirato aggim na anto pavesetabbo**”ti

āha, kiṃ sakkā amhehi anto-aggimhi nibbuta bāhirato aggim anāharitunti? Evaṃ kira, ammāti? Tātā, mayhaṃ pitā etaṃ aggim sandhāya na kathesi, yaṃ pana dosaṃ dāsakammakārehi kathitaṃ hoti, taṃ antomānusakānaṃ na kathetabbaṃ ...pe....

Yampi (1.0319) tena **“ye dadanti, tesameva dātabban”**ti vuttaṃ, taṃ “yāci-takaṃ upakaraṇaṃ gahetvā ye paṭidadanti, tesameva dātabban”ti sandhāya vuttaṃ.

“Ye na dadanti”ti idampi yācitakaṃ upakaraṇaṃ gahetvā ye na paṭidadanti, tesam na dātabbanti sandhāya vuttaṃ.

“Dadantassapi adadantassapi dātabban”ti, idaṃ pana duggatesu ñātimittesu sampattesu paṭidātuṃ sakkontu vā mā vā, dātumeva vaṭṭatīti sandhāya vuttaṃ.

“Sukhaṃ nisīditabban”ti idampi sassusasure disvā uṭṭhātabbaṭṭhāne nisīdituṃ na vaṭṭatīti sandhāya vuttaṃ.

“Sukhaṃ bhuñjitabban”ti idaṃ pana sassusasurasāmikehi puretaraṃ abhu-ñjitvā te parivisitvā sabbehi laddhāladdhaṃ ñatvā pacchā sayam bhuñjituṃ vaṭṭa-tīti sandhāya vuttaṃ.

“Sukhaṃ nipajjitabban”ti idampi sassusasurasāmikehi puretameva sayanaṃ āruya na nipajjitabbaṃ, tesam kattabbayuttakaṃ vattapaṭivattaṃ katvā pacchā sayam nipajjituṃ yuttanti idaṃ sandhāya vuttaṃ.

“Aggi paricaritabbo”ti idaṃ pana sassumpi sasurampi sāmikampi aggi-kkhandhaṃ viya uragarājānaṃ viya ca katvā passituṃ vaṭṭatīti idaṃ sandhāya vuttanti.

Ete tāva ettakā guṇā hontu, imissā pana pitā **antodevatā namassāpeti**, Imassa ko atthoti? Evaṃ kira, ammāti? Āma, tātā, etaṃ pi hi me pitarā idaṃ sandhāya vuttaṃ- “āveṇikagharāvāsaṃ vasanakālato paṭṭhāya attano gharadvāraṃ sampat-pabbajitaṃ disvā yaṃ ghare khādanīyaṃ bhojanīyaṃ atthi, tato pabbajitānaṃ datvāva khādituṃ vaṭṭatī”ti. Atha naṃ te āhaṃsu- “tuyhaṃ pana mahāseṭṭhi pabbajite disvā adānameva rucati maññeti. So aññaṃ paṭivacanaṃ apassanto adhomukho nisīdi”.

Atha naṃ kuṭumbikā “kiṃ seṭṭhi aññopi amhākaṃ dhītu doso atthi”ti pucchiṃsu. Natthi, ayyāti. Kasmā

pana naṃ niddosaṃ akāraṇā gehato (1.0320) nīharāpesīti? Tasmim̐ khaṇe, visākhā, āha- “paṭhamaṃ tāva mayhaṃ mama sasurassa vacanena gamanaṃ na yuttaṃ, mayhaṃ pana āgamanadivase mama dosādosāṃ sodhanatthāya mama pitā tumhākaṃ hatthe ṭhapetvā adāsi, idāni mayhaṃ gantuṃ sukhan”ti dāsīdāse “yānādīni sajjāni karothā”ti āṇāpesi. Atha naṃ seṭṭhi te kuṭumbike gahetvā, “amma, mayā ajānitvā kathitaṃ, khamāhi mayhan”ti āha. “Tātā, tumhākaṃ khami-
tabbaṃ tāva khamāmi, ahaṃ pana buddhasāsane aveccappasannassa kulassa dhītā, na mayhaṃ vinā bhikkhusaṅghena vattāma. Sace mama ruciyā bhikkhu-
saṅghaṃ paṭijaggituṃ labhāmi, vasissāmī”ti. “Amma, tvaṃ yathāruciyā tava samaṇe paṭijaggāhī”ti.

Tato, visākhā, dasabalaṃ nimantāpetvā punadivase nivesanaṃ pūrentī buddha-
ppamukhaṃ bhikkhusaṅghaṃ nisīdāpesi. Naggaparisāpi satthu migāraseṭṭhino
gehaṃ gatabhāvaṃ sutvā tattha gantvā gehaṃ parivāretvā nisīdiṃsu. Visākhā,
dakkhiṇodakaṃ datvā “sabbo sakkāro paṭiyādito, sasuro me āgantvā dasabalaṃ
parivisatū”ti sāsanaṃ pesesi. So nigaṇṭhānaṃ vacanaṃ sutvā “mama dhītā
sammāsambuddhaṃ parivisatū”ti āha. Visākhā, nānaggarasehi dasabalaṃ parivi-
sitvā niṭṭhite bhattakicce puna sāsanaṃ paṇi- “sasuro me āgantvā dasabalassa
dhammakathaṃ suṇātū”ti. Atha naṃ “idāni agamanaṃ nāma ativiya akāraṇaṃ”ti
dhammakathaṃ sotukamyatāya gacchantaṃ naggasamaṇā āhaṃsu- “sama-
ṇassa gotamassa dhammaṃ suṇanto bahisāṇiyaṃ nisīditvā suṇāhī”ti. Puretara-
meva ca gantvā sāṇiyā parikkhipiṃsu. Migāraseṭṭhi gantvā bahisāṇiyaṃ nisīdi.
Tathāgato “tvaṃ bahisāṇiyaṃ vā nisīda, parakuṭṭe vā parasele vā paracakkavāle
vā nisīda. Ahaṃ buddho nāma sakkomi taṃ mama saddaṃ sāvetun”ti suvaṇṇava-
ṇṇaphalaṃ ambarukkhaṃ khandhe gahetvā cāleno viya dhammakathaṃ kathesi,
desanāpariyosāne seṭṭhi sotāpattiphale patiṭṭhāya sāṇim̐ ukkhipitvā satthu pāde
pañcapatiṭṭhitena vanditvā satthu santikeyeva ca “tvaṃ, amma, ajja ādiṃ katvā
mama mātā”ti visākhāṃ attano mātutṭhāne ṭhapesi. Tato paṭṭhāya, visākhā **migāra-
mātā**, nāma jātā.

Sā ekadivasaṃ nakkhattasamaye vattante “antonagare guṇo natthī”ti dāsīhi
parivutā satthu dhammakathaṃ sotuṃ gacchantī “buddhānaṃ santikaṃ uddhata-
vesena (1.0321) gantuṃ ayuttan”ti mahālatāpasādhanāṃ omūcivā dāsīyā
hatthe datvā satthāraṃ upasaṅkamtivā abhivādetvā ekamantaṃ nisīdi, satthā
dhammakathaṃ kathesi. Sā dhammadesanāpariyosāne dasabalaṃ vanditvā
nagarābhimukhā pāyāsi. Sāpi dāsī attanā gahitapasādhanassa ṭhapitaṭṭhānaṃ
asallakkhetvā gacchantī pasādhanatthāya paṭinivatti. Atha naṃ, visākhā, “kahaṃ
pana te taṃ ṭhapitan”ti paṭipucchi. Gandhakuṭipariveṇe, ayyeti. Hotu je gantvā
āhara, gandhakuṭipariveṇe ṭhapitakālato paṭṭhāya āharāpanaṃ nāma amhākaṃ
ayuttaṃ. Tasmā taṃ vissajjetvā daṇḍakammaṃ karissāma. Tattha pana ṭhapite
ayyānaṃ palibodho hotīti.

Punadivase satthā bhikkhusaṅghaparivāro visākhāya nivesanadvāraṃ sampā-
puṇi. Nivesane ca nibaddhapaññattāni āsanāni. Visākhā, satthu pattāṃ gaṇhitvā
satthāraṃ gehaṃ pavesetvā paññattāsanesuyeva nisīdāpetvā katabhattakicce

satthari taṃ pasādhanaṃ āharitvā satthu pādamūle nikkhipitvā “idaṃ, bhante, tumhākaṃ dammi”ti āha. Satthā “alaṅkāro nāma pabbajitānaṃ na vaṭṭati”ti paṭikkhipi. Jānāmi, bhante, ahaṃ pana imaṃ agghāpetvā dhanaṃ gahetvā tumhākaṃ vasanagandhakuṭiṃ kāressāmiti. Tadā satthā adhvāsesi. Sāpi taṃ agghāpetvā navakoṭidhanaṃ gahetvā gabbhasahassapaṭimaṇḍite pubbārāmahāre tathāgatassa vasanagandhakuṭiṃ kāresi. Visākhāya pana nivesanaṃ pubbaṅhasamaye kāsāvapajjotaṃ isivātaṭṭaṃ hoti anāthapaṇḍikassa gehaṃ viya. Tassāpi gehe sabbabhaddhāni paṭiyattāneva ahesuṃ. Sā pubbaṅhasamaye bhikkhusaṅghassa āmisasaṅghaṃ katvā pacchābhatte bhesajjāni ceva aṭṭhavidhapānāni ca gaṇhāpetvā vihāraṃ gantvā bhikkhusaṅghassa datvā pacchā satthu dhamma-desanaṃ sutvā āgacchati. Satthā aparabhāge upāsikāyo paṭipāṭiyā ṭhānantaresu ṭhapento visākhāya migāramātaraṃ dāyikānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Khujjuttarā-sāmāvatīvattu

260-261. Tatiyacatutthesu **bahussutānaṃ yadidaṃ, khujjuttarā, mettāvihārīnaṃ yadidaṃ, sāmāvatī**ti bahussutānaṃ upāsikānaṃ khujjuttarā, mettāvihārīnaṃ (1.0322 sāmāvatī aggāti dasseti. Tā kira dvepi padumuttarabuddhakāle haṃsavatiyaṃ kulagehe paṭisandhiṃ gaṇhitvā aparabhāge “satthu dhammakathaṃ sossāmā”ti vihāraṃ agamaṃsu. Tattha, khujjuttarā, satthāraṃ ekaṃ upāsikaṃ bahussutānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhikārakammaṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthesi. Sāmāvatīpi ekaṃ upāsikaṃ mettāvihārīnaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhikārakammaṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthesi. Tāsaṃ dvinnampi yāvajivaṃ kusalaṃ katvā devaloke nibbattitvā devamanussesu saṃsarantīnaṃyeva kappasatasa-hassaṃ atikkantaṃ.

Atha amhākaṃ satthu nibbattito puretameva allakapparaṭṭhe ahivātakarogo nāma udapādi. Ekekasmimṃ gehe ekappahāre neva dasapi vīsampi tiṃsampi janā maranti, tiroraṭṭhaṃ gatā pana jīvitaṃ labhanti. Taṃ ñatvā eko puriso attano putta-dāraṃ ādāya “aññaṃ raṭṭhaṃ gamissāmi”ti tato nikkhami. Athassa ghare gahita-pātheyyaṃ antarāmagge kantāre anuttinṇeyeva parikkhayaṃ agamāsi. Tesāṃ sarīrabalaṃ parihāyi, sakiṃ mātā puttaṃ ukkhipati, sakiṃ pitā. Athassa pitā cintesi- “amhākaṃ sarīrabalaṃ parihīnaṃ, puttaṃ ukkhipitvā gacchantā kantāraṃ nittharituṃ na sakkhissāmi”ti. So tassa mātaraṃ ajānāpetvā udakakiccena ohīno viya puttaṃ magge nisīdāpetvā ekakova maggaṃ paṭipajji. “Athassa bhariyā āgamaṃ olokayamānā ṭhitā hatthe puttaṃ adisvā viravamānā gantvā kahaṃ me sāmi putto”ti āha. Ko te puttena attho? Jīvamānā puttaṃ labhissāmi. Sā “atisāhasiko vatāyaṃ puriso”ti vatvā “gaccha tvā, nāhaṃ tādīsena saddhiṃ gamissāmi”ti āha. So “anupadhāretvā me bhadda kataṃ, khametaṃ mayhan”ti vatvā puttaṃ ādāyāgato.

Te taṃ kantāraṃ samatikkamitvā sāyaṃ ekaṃ gopālakakulaṃ sampāpuṇiṃsu. Taṃ divasañca gopālakakulavāsino nirudakapāyāsaṃ paciṃsu. Te te disvā “ime ativiya chātakā”ti pāyāsassa mahābhājanaṃ pūretvā uḷūkapūraṃ sappiṃ āsi-

ñcivā adamsu. Tesu taṃ pāyāsaṃ bhuñjantesu sā itthī pamāṇeneva bhuñji, puriso pana pamāṇātikantaṃ bhuñjitvā (1.0323) jīrāpetuṃ asakkonto rattibhāga-samanantare kālamakāsi. So kālaṃ karonto tesu sālayabhāvena gopālakānaṃ gehe sunakhiyā kucchimiṃ paṭisandhiṃ gaṇhi. Sunakhī nacirasseva vijātā. Gopālako taṃ kukkuraṃ sassirikaṃ disvā piṇḍena palobhetvā attani uppannasi-
nehaṃ gaḥetvā saddhimeva carati.

Athekadivasam eko paccekabuddho bhikkhācāavelāya gopālakassa ghara-dvāraṃ sampatto. Sopi taṃ disvā bhikkhaṃ datvā attānaṃ nissāya vasanathāya paṭiññaṃ gaṇhi. Paccekabuddho gopālakakulassa avidūre ṭhāne ekasmiṃ vana-
saṇḍe vāsaṃ upagato. Gopālako tassa santikaṃ gacchanto taṃ kukkuraṃ gaḥetvāva gacchati, antarāmagge ca vālamigaṭṭhāne vālamigānaṃ palāyanatthaṃ rukkhe vā pāsāṇe vā pahāraṃ deti, sopi kukkuro tassa karaṇavidhānaṃ vavattha-
peti. Athekadivasam so gopālako paccekabuddhassa santike nisīditvā, “bhante, amhākaṃ sabbakālaṃ āgamaṃ nāma na hoti. Ayaṃ pana kukkuro cheko, imassa āgatasāññāya amhākaṃ gehadvāraṃ āgaccheyyāthā”ti āha. So ekadi-
vasam “paccekabuddhaṃ gaṇhitvā ehī”ti kukkuraṃ pesesi. Kukkuro tassa vacanaṃ sutvā bhikkhācāavelāya gantvā paccekabuddhassa pādamaṃ urena nipajji. Paccekabuddho “ayaṃ mama santikaṃ āgato”ti ṇatvā pattacīvaraṃ ādāya maggaṃ paṭipajji. So tassa vīmaṃsanatthāya ukkamitvā aññaṃ maggaṃ gaṇhi, kukkuro purato ṭhatvā gopālakamaggaṃ paṭipannakāle apasakki. Yasmiṃ ca yasmim ca ṭhāne vālamigānaṃ palāyanatthaṃ gopālako rukkhaṃ vā pāsāṇaṃ vā pahari, taṃ taṃ ṭhānaṃ patvā kukkuro mahāviraṃ viravi. Tassa saddena vālamigā palāyanti. Paccekabuddhopi bhattakiccavelāya mahantaṃ siniddhapiṇḍaṃ tassa deti. Sopi piṇḍalābhena paccekabuddhe uttaritaraṃ sinehaṃ karoti.

Gopālako temāsaṃ vutthassa paccekabuddhassa ticīvarappahonakaṃ sāṭakaṃ datvā, “bhante, sace vo ruccati, idheva vasatha. No ce ruccati, yathāsukhaṃ gacchathā”ti āha. Paccekabuddho gamanākāraṃ dasseti. So gopālako pacceka-
buddhaṃ anugantvā nivattati. Kukkuro paccekabuddhassa aññattha gamana-
bhāvaṃ ṇatvā atisinehena uppannabalavasoko hadayaphālaṃ patvā kālaṃ katvā tāvatimsapure nibbatti. Athassa paccekabuddhena (1.0324) saddhiṃ gama-
nakāle uccāsaddaṃ katvā vālamigānaṃ palāpitabhāvena devatāhi saddhiṃ kathe-
ntassa saddo sakaladevapuraṃ chādetvā aṭṭhāsi. So teneva nāmadheyyaṃ labhitvā **ghosakadevaputto** nāma jāto. Athassa tasmim sampattiṃ anubhava-
ntassa manussapathe kosambinagare udeno nāma rājā rajjaṃ paṭipajji. Tassa vatthu majjhimaṇṇāsake bodhirājakumārasuttavaṇṇanāyaṃ (ma. ni. aṭṭha. 2.324 ādayo) vuttanayeneva veditabbaṃ.

Tasmim pana rajjaṃ kārayamāne ghosakadevaputto cavitvā kosambiyaṃ ekissā rūpūpajiviniyā kucchimhi paṭisandhiṃ gaṇhi. Sā dasamāsaccayena vijā-
yitvā puttabhāvaṃ ṇatvā saṅkārakūṭe chaḍḍāpesi. Tasmim khaṇe kosambise-
ṭṭhino kammantiko pātova seṭṭhigharaṃ gacchanto “kiṃ nu kho imaṃ kākehi samparikiṇṇaṃ”ti gantvā dāraṃ disvā “mahāpuññavā esa dāraṃ bhavissati”ti ekassa purisassa hatthe geḥaṃ pesetvā seṭṭhigharaṃ agamāsi. Seṭṭhipi rājūpa-

ṭṭhānaveḷāya rājakulaṃ gacchanto antarāmagge purohitaṃ disvā “ajja kiṃ nakkhattan”ti pucchi. So tattheva ṭṭhito gaṇetvā “asukāṃ nāma nakkhattaṃ, ajja iminā nakkhattena jātaḍāraako imasmiṃ nagare seṭṭhiṭṭhānaṃ labhissatī”ti āha. So tassa kathāṃ sutvā vegena gharaṃ pesesi- “imassa purohitassa dve kathā nāma natthi, gharaṇī ca me garugabbhā, jānātha tāva naṃ vijātā vā no vā”ti. Te gantvā jānitvā, “ayya, na tāva vijātā”ti āhaṃsu. Tena hi gacchatha, imasmiṃ nagare ajja jātaḍāraakaṃ pariyesathāti. Te pariyesantā tassa seṭṭhino kammantikassa gehe taṃ ḍāraakaṃ disvā seṭṭhino ārocayīṃsu. Tena hi gacchatha bhaṇe, taṃ kammantikaṃ pakkosathāti. Te taṃ pakkosīṃsu. Atha naṃ seṭṭhi “gehe kira te ḍāraako atthī”ti pucchi. “Āma, ayyā”ti. “Taṃ ḍāraakaṃ amhākaṃ dehī”ti. “Na demi, ayyā”ti. “Handa sahasaṃ gaṇhitvā dehī”ti. So “ayaṃ jīveyya vā mareyya vā, dujjānamidaṇ”ti sahasaṃ gaṇhitvā adāsi.

Tato seṭṭhi cintesi- “sace me bhariyā dhītaraṃ vijāyissati, imameva puttaṃ kariṣṣāmi. Sace puttaṃ vijāyissati, māressāmi”ti. Cintetvā gehe posesi. Athassa bhariyā katipāhaccayena puttaṃ vijāyi. Tato seṭṭhi “evaṃ taṃ gāvo madditvā māressantī”ti cintetvā “imaṃ (1.0325) ḍāraakaṃ vajadvāre nipajjāpethā”ti āha. Taṃ tattha nipajjāpesuṃ. Atha naṃ yūthapati usabho paṭhamaṃ nikkhamanto disvā “evaṃ taṃ añṇe na maddissantī”ti catunnaṃ pādānaṃ antare katvā aṭṭhāsi. Atha naṃ gopālakā disvā “mahāpuṇṇo esa ḍāraako bhavissati, yassa tiracchānagatāpi guṇaṃ jānanti, paṭijaggissāma naṇ”ti attano gehaṃ nayīṃsu.

Sopi seṭṭhi tassa matabhāvaṃ anuvijjanto “gopālakehi nīto”ti sutvā puna sahasaṃ datvā āṇāpetvā āmakasusāne chaḍḍāpesi. Tasmīṃ ca kāle seṭṭhissa ghare ajapālako susānaṃ nissāya ajikā cāreti. Athekā dhenu ajikā ḍāraakassa puṇṇena maggā okkamma gantvā ḍāraakassa khīraṃ datvā gatā. Tato nivattamānāpi tatheva gantvā khīramadāsi. Ajapālako cintesi- “ayaṃ ajikā pātopi imasmā ṭṭhānā okkamitvā gatā, kiṃ nu kho etan”ti gantvā olokento taṃ ḍāraakaṃ disvā “mahāpuṇṇo esa ḍāraako, tiracchānagatāpissa guṇaṃ jānanti, paṭijaggissāmi naṇ”ti gahetvā gehaṃ gato.

Punadivase seṭṭhi “mato nu kho ḍāraako, na mato”ti olokāpento ajapālakena gahitabhāvaṃ ṇatvā sahasaṃ datvā āṇāpetvā “sve imaṃ nagaraṃ eko satthavāhaputto pavissati, imaṃ ḍāraakaṃ netvā cakkamagge ṭṭhapaṭha, evaṃ taṃ sakaṭa-cakkaṃ chindantaṃ gamissatī”ti āha. Taṃ tattha nikkhattaṃ satthavāhaputtassa purimasakaṭe goṇā disvā cattāro pāde thambhe viya otāretvā aṭṭhaṃsu. Satthavāho “kiṃ nu kho etan”ti tesāṃ ṭṭhitakāraṇaṃ olokento ḍāraakaṃ disvā “mahāpuṇṇo ḍāraako, paṭijaggitūṃ vaṭṭatī”ti gaṇhitvā agamāsi.

Seṭṭhipi tassa cakkapathe matabhāvaṃ vā amatabhāvaṃ vā olokāpento

satthavāhena gahitabhāvaṃ ñatvā tassapi sahasaṃ datvā āṇāpetvā nagarato avidūre ṭhāne papāte pātāpesi. So tattha papatanto naḷakārānaṃ kammakaraṇa-ṭṭhāne ekasālāya patito. Sā tassa puññānubhāvena satavihatakappāsapicusa-mphassasadisā ahosi. Atha naṃ naḷakārajettṭhako “puññavā esa dārako, paṭija-ggituṃ vaṭṭati”ti (1.0326) gaṇhitvā gehaṃ gato. Setṭhi dārakassa papātato patita-ṭṭhāne matabhāvaṃ vā amatabhāvaṃ vā pariyesāpento naḷakārajettṭhakena gahitabhāvaṃ ñatvā tassapi sahasaṃ datvā āṇāpesi.

Aparabhāge setṭhissa sakaputtopi sopi ubho vayappattā ahesuṃ. Setṭhi puna ghosakadārakassa māraṇupāyaṃ cintento attano kumbhakārassa gehaṃ gantvā “ambho mayhaṃ gehe evarūpo eko avajātaḍārako atthi, taṃ dārakaṃ yaṃkiñci katvā māretuṃ vaṭṭati rahassenā”ti āha. So ubhopi kaṇṇe pidahitvā “evarūpaṃ nāma bhāriyaṃ kathaṃ kathetuṃ na vaṭṭati”ti āha. Tato setṭhi “ayaṃ mudhā na karissati”ti cintetvā- “handa, bho, sahasaṃ gaṇhitvā etaṃ kammaṃ nipphādehi”-ti āha. Lañjaṃ nāma abhinnaṃ bhindati, tasmā so sahasaṃ labhitvā sampaṭicchitvā “ahaṃ, ayya, asukadivase nāma āvāpaṃ ālimpessāmi, tadā taṃ dārakaṃ asukavelāya nāma pesehi”ti āha. Setṭhipi kho tassa vacanaṃ sampaṭicchitvā tato paṭṭhāya divase gaṇento kumbhakārena vuttadivasassa sampattabhāvaṃ ñatvā ghosakakumāraṃ pakkosāpetvā “amhākaṃ, tāta, asukadivase nāma bahūhi bhājanehi attho, tvaṃ amhākaṃ kumbhakārassa santikaṃ gantvā ‘pitarā kira me tumhākaṃ ekaṃ kathitaṃ atthi, taṃ ajja nipphādehi’ti vadehi”ti āha. So “sādhū”ti tassa vacanaṃ sampaṭicchitvā nikkhami.

Atha naṃ antarāmagge setṭhissa sakaputto guḷakīlaṃ kīlanto disvā vegena gantvā “ahaṃ bhātika dārakehi saddhiṃ kīlanto ettakaṃ nāma jito, taṃ me paṭijinitvā dehi”ti āha. So “mayhaṃ idāni okāso natthi, pitā maṃ accāyikakammena kumbhakārassa santikaṃ pahīṇi”ti āha. Itaro “ahaṃ bhātika tattha gamissāmi, tvaṃ imehi saddhiṃ kīlitvā mayhaṃ lakkhaṃ paccāharitvā dehi”ti āha. “Tena hi gacchā”ti attano kathitasāsaṇaṃ tassa kathetvā dārakehi saddhiṃ kīli. Sopi kumāro kumbhakārassa santikaṃ gantvā taṃ sāsanaṃ ārocesi. So “sādhū, tāta, nipphādessāmi”ti taṃ kumāraṃ gabbhaṃ pavesetvā tikhiṇāya vāsiyā khaṇḍākhaṇḍikaṃ chinditvā cāṭiyaṃ pakkhipitvā cāṭimukhaṃ pidahitvā (1.0327) bhājanantare ṭhapetvā āvāpaṃ ālimpesi. Ghosakakumāro bahū jinitvā kaniṭṭhassa āgamaṃ olokeno nisīdi. So taṃ cirāyamānaṃ ñatvā “kiṃ nu kho cirāyati”ti kumbhakāragehasabhāgaṃ gantvā katthaci adisvā “gehaṃ gato bhavissati”ti nivattitvā gehaṃ agamāsi.

Setṭhi naṃ dūratova āgacchantaṃ disvā “kiṃ nu kho kāraṇaṃ bhavissati, mayā esa māraṇatthāya kumbhakārassa santikaṃ pahito, so dāni puna idhevāgacchatī”-ti āgacchantaṃyeva naṃ “kiṃ, tāta, kumbhakārassa santikaṃ na gatosī”ti āha. “Āma, tāta, na gatomhī”ti. “Kasmā, tātā”ti? So attano nivattakāraṇaṅca kaniṭṭhabhātikassa tattha gatakāraṇaṅca ārocesi. Setṭhi tassa vacanassa sutakālato paṭṭhāya mahāpathaviyā ajjhotthaṭo viya hutvā “kiṃ nāmetaṃ tvaṃ vadasī”ti vipphandacitto vegena kumbhakārassa santikaṃ gantvā añṅesaṃ santike akathaniyabhāvena “pekkha, bho, pekkha, bho”ti āha. “Kiṃ pekkhāpesi tvaṃ”? Niṭṭhitaṃ

etaṃ kammanti. So tatova nivattivā gehaṃ agamāsi. Tato paṭṭhāya cassa cetasi-
karogo uppajji.

So tasmim̐ kāle tena saddhim̐ abhuññitvā āsaṃ bhinditvā “yena kenaci upāyena
mama puttassa sattuno antarameva passitum̐ vaṭṭati”ti ekaṃ paṇṇaṃ likhitvā
ghosakakumāraṃ pakkosivā “tvam̐ imaṃ paṇṇaṃ ādāya asukagāme nāma
amhākaṃ kammantiko atthi, tassa santikaṃ gantvā imaṃ paṇṇaṃ datvā ‘imasim̐
kira paṇṇe sāsanaṃ sīghaṃ karohi’ti vada. Antarāmagge amhākaṃ sahāyako
gāmakaseṭṭhi nāma eko seṭṭhi atthi, tassa gharaṃ gantvā bhattaṃ bhuññitvā
gaccheyyāsi”ti ca mukhasāsanaṃ adāsi. So seṭṭhim̐ vanditvā paṇṇaṃ gahetvā
nikkhanto antarāmagge gāmakaseṭṭhissa vasanaṭṭhānaṃ gantvā tassa gehaṃ
pucchitvā taṃ bahidvāraḷṭhake nisīditvā massuparikammaṃ karontaṃ vanditvā
aṭṭhāsi. “Kuto āgacchasi, tātā”ti ca vutte “kosambiseṭṭhino puttomhi, tātā”ti āha.
So “amhākaṃ sahāyaseṭṭhino putto”ti haṭṭhatuṭṭho ahosi.

Tasmim̐ (1.0328) ca khaṇe tassa seṭṭhino dhītāya ekā dāsī seṭṭhidhītu pupphāni
āharitum̐ gacchati. Atha naṃ seṭṭhi āha- “tvam̐, amma, etaṃ kammaṃ ṭhapetvā
ghosakakumārassa pāde dhovitvā sayanaṃ attharivā dehi”ti. Sā tathā katvā
āpaṇaṃ gantvā seṭṭhidhītu pupphāni āhari. Seṭṭhidhītā taṃ disvā “tvam̐ ajja ciraṃ
bahi papañcesi”ti tassā kujjhitvā “kiṃ te ettakaṃ kālaṃ ettha katan”ti āha. “Mā
kathesi, ayye, mayā evarūpo nadiṭṭhapubbo, tuyhaṃ kira pitu sahāyakaseṭṭhino
putto eko, na sakkā tassa rūpasampattim̐ kathetum̐. Seṭṭhi maṃ pupphānaṃ
atthāya gacchantim̐ ‘tassa kumārassa pāde dhovitvā sayanaṃ attharivā dehi’ti
āha, tenāhaṃ bahi ciraṃ papañcesin”ti. Sāpi kho seṭṭhidhītā tassa kumārassa
catutthe attabhāve gharasāminī ahosi, tasmā tassā vacanassa sutakālato
paṭṭhāya neva attano ṭhitabhāvaṃ, na nisinnabhāvaṃ aññāsi. Sā tameva dāsīm̐
gahetvā tassa nipannaṭṭhānaṃ gantvā taṃ niddāyamānaṃ oloketvā dussante
paṇṇaṃ disvā “kiṃ nu kho etaṃ paṇṇaṃ”ti kumāraṃ anuṭṭhāpetvāva paṇṇaṃ
gahetvā vācetvā “ayaṃ attano maraṇapaṇṇaṃ sayameva gahetvā āgacchati”ti
taṃ paṇṇaṃ phāletvā tasmim̐ appabuddheyeva “mayā tava santikaṃ putto pesito,
sahāyakassa me gāmakaseṭṭhissa vayappattā dārikā atthi, tvam̐ sīghaṃ amhākaṃ
āṇāpavattiṭṭhāne uppādaṃ dhanaṃ gaṇhitvā sabbasatena mama puttassa gāma-
kaseṭṭhino dhītaraṃ gahetvā maṅgalaṃ karohi. Maṅgale ca niṭṭhite ‘iminā me
vidhānena katan’ti mayhaṃ sāsanaṃ pesehi. Ahaṃ tava idha kattabbaṃ jānissā-
mī”ti paṇṇaṃ likhitvā tameva lañchanaṃ datvā paṭṭhamaṃ baddhaniyāmeneva
dussante bandhi.

Sopi kho kumāro taṃdivasaṃ tattha vasitvā punadivase seṭṭhim̐ āpucchitvā
kammantikassa gāmaṃ gantvā paṇṇaṃ adāsi. Kammantiko paṇṇaṃ vācetvā
gāmike sannipātetvā “tumheva maṃ na gaṇetha, mama sāmī attano jeṭṭhapu-
ttassa sabbasatena dārikaṃ ānetum̐ mayhaṃ santikaṃ pesesi, vegena imasmim̐
ṭhāne uppādaṃ sampiṇḍethā”ti sabbam̐ maṅgalasakkāraṃ sajjetvā gāmakase-
ṭṭhissa sāsanaṃ pesetvā sampaṭicchāpetvā sabbasatena maṅgalakiriyaṃ niṭṭhā-
petvā kosambiseṭṭhissa paṇṇaṃ paḥiṇi “mayā tumhehi pahitapaṇṇe sāsanaṃ
sutvā idañcidañca katan”ti.

Seṭṭhi (1.0329) taṃ sāsanaṃ sutvā aggidaḍḍho viya “idāni naṭṭhomhī” ti cintana-vasena lohitapakkhandikarogaṃ patvā “yena kenaci taṃ upāyena pakkosivā mama santakassa assāmikaṃ karissāmī” ti “maṅgalassa niṭṭhitakālato paṭṭhāya kasmā mayhaṃ putto bahi hoti, sīghaṃ āgacchatū” ti sāsanaṃ pesesi. Sāsanaṃ sutvā kumāre gantuṃ āraddhe seṭṭhidhītā cintesi- “ayaṃ bālo maṃ nissāya imaṃ sampattiṃ alatthanti na jānāti, yaṃkiñci katvā imassa gamanapaṭibāhanupāyo kātuṃ vaṭṭati” ti. Tato naṃ āha- “kumāra, mā ativegena gacchāhi, kulagāmaṃ gacchantena nāma attano parivacchaṃ katvā gantuṃ vaṭṭati” ti.

Kosambakaseṭṭhipi tassa cirāyanabhāvaṃ ṇatvā puna sāsanaṃ paḥiṇi “kasmā me putto cirāyati, ahaṃ lohitapakkhandikarogaṃ patto, jīvantameva maṃ āgantvā daṭṭhuṃ vaṭṭati” ti. Tasmīṃ kāle seṭṭhidhītā tassa ārocesi- “na eso tava pitā, tvam pana ‘pitā’ ti saññaṃ karosi. Esa tava māraṇatthāya kammantikassa paṇṇaṃ paḥiṇi, ahaṃ taṃ paṇṇaṃ apanetvā aññaṃ sāsanaṃ likhitvā tava etaṃ sampattiṃ uppādayiṃ. Esa taṃ ‘aputtaṃ karissāmī’ ti pakkosati, etassa kālakiriyaṃ āgamehī” - ti. Athassa dharamānakasseva kālakatabhāvaṃ sutvā kosambinagaraṃ agamāsi. Seṭṭhidhītāpi tassa bahiyeva saññaṃ adāsi “tvam pavisanto sakalagehe tava ārakkhaṃ ṭhapentova pavisāhi” ti. Sayampi seṭṭhiputtana saddhimeva pavisivā ubho hatthe ukkhipivā rodanti viya hutvā andhakāraṭṭhāne nipannakassa seṭṭhissa santikaṃ gantvā sīseneva hadayaṃ pahari. So dubbalatāya teneva pahārena kālamakāsi.

Kumāropi pitu sarīrakiccaṃ katvā “tumhe mahāseṭṭhissa maṃ sakaputtoti vada-thā” ti pādāmūlikānaṃ lañjaṃ adāsi. Tato sattame divase rājā “seṭṭhiṭṭhānārahaṃ ekaṃ laddhuṃ vaṭṭati” ti “seṭṭhissa saputtakaniputtakabhāvaṃ jānāthā” ti pesesi. Seṭṭhipādāmūlikā rañño seṭṭhissa saputtabhāvaṃ kathayiṃsu. Rājā “sādhū” ti sampaṭicchitvā tassa (1.0330) seṭṭhiṭṭhānaṃ adāsi. So ghosakaseṭṭhi nāma jāto. Atha naṃ bhariyā āha- “ayyaputta, tvampi avajāto, ahampi duggatakule nibbattā. Pubbe katakusalavasena pana evarūpaṃ sampattiṃ alabhimha, adhunāpi kusalaṃ karissāmā” ti. So “sādhū bhadde” ti sampaṭicchitvā devasikaṃ sahassaṃ vissajjetvā dānaṃ paṭṭhapesi.

Tasmīṃ samaye tāsāṃ dvinnaṃ janānaṃ khujjuttarā devalokato cavitvā ghosa-kaseṭṭhissa gehe dhātiyā kucchimiṃ paṭisandhiṃ gaṇhi. Sā jātakāle khujjā aho-sīti khujjuttarātevassā nāmaṃ akaṃsu. Sāmāvatīpi devalokato cavitvā bhaddava-tiyaraṭṭhe bhaddiyanagare bhaddavatiyaseṭṭhissa gehe paṭisandhiṃ gaṇhi, sāmā-tissā nāmaṃ akaṃsu. Aparabhāge tasmīṃ nagare chātakabhayaṃ uppajji, manussā chātakabhayabhītā yena vā tena vā gacchanti. Tadā ayaṃ bhaddavati-yaseṭṭhi bhariyāya saddhiṃ mantesi- “bhadde imasmīṃ chātakabhayassa anto na paññāyati, kosambinagare amhākaṃ sahāyakassa ghosakaseṭṭhissa santikaṃ gacchāma, na so amhe disvā pamajjissati” ti. Tassa kira so seṭṭhi adiṭṭhasahāyako aho-si, tasmā evamāha. So sesajanaṃ nivattāpetvā bhariyañca dhītarañca gaṇhitvā kosambinagarassa maggaṃ paṭipajji. Te tayopi antarāmagge mahā-dukkaṃ anubhavantā anupubbena kosambiṃ patvā ekāya sālāya nivāsaṃ akaṃsu.

Ghosakaseṭṭhipi kho attano gharadvāre kapaṇaddhikavanibbakayācakānaṃ mahādānaṃ dāpesi. Athāyaṃ bhaddavatiyaseṭṭhi cintesi- “na sakkā amhehi imināva kapaṇavesena sahāyakassa attānaṃ dassetuṃ, sarīre pākatike jāte sunivatthā supārutā seṭṭhiṃ passissāmā”ti. Te ubhopi dhītaraṃ ghosakaseṭṭhissa dānaggaṃ paḥiṇṇesu. Sā attano bhattaṃ āharaṇatthāya bhājanaṃ gahetvā dānaggaṃ gantvā ekasmiṃ okāse lajjamānarūpā aṭṭhāsi. Taṃ disvā dānakammiko cintesi- “sesajanā sammukhasammukhaṭṭhāne kevaṭṭā macchavilope viya mahāsaddaṃ katvā gaṇhitvā gacchanti, ayaṃ pana dārikā kuladhītā bhavissati, upadhisampadāpissā atthī”ti.

Tato (1.0331) naṃ āha- “tvaṃ, amma, kasmā sesajano viya gaṇhitvā na gacchasi”ti? Tāta, evarūpaṃ sambādhaṭṭhānaṃ kinti katvā pavisāmiti. Amma, kati pana janā tumheti? Tayo janā, tātāti. So tayo bhattapiṇḍe adāsi. Sā taṃ bhattaṃ mātāpitūnaṃ adāsi, pitā dīgharattaṃ chātakattā atirekaṃ bhuñjitvā kālamakāsi. Sā punadivase gantvā dveyeva bhattapiṇḍe gaṇhi. Taṃdivasaṃ seṭṭhibhariyā bhattena ca kilantatāya seṭṭhino ca maraṇasokena rattibhāgasamanantare kālamakāsi. Sā punadivase seṭṭhidhītā ekameva bhattapiṇḍaṃ gaṇhi. Dānakammiko tassā kiriyaṃ upadhāretvā, “amma, tayā paṭhamadivase tayo piṇḍā gahitā, punadivase dve, ajja ekameva gaṇhasi. Kiṃ nu kho kāraṇaṃ”ti pucchi. Sā taṃ kāraṇaṃ kathesi. Kataragāmaṃvāsino pana, amma, tumheti. Sā tampi kāraṇaṃ nippadesato kathesi. “Amma, evaṃ sante tvaṃ amhākaṃ seṭṭhidhītā nāma ahosi, mayhañca aññā dārikā natthi, tvaṃ ito paṭṭhāya mama dhītā, ammā”ti taṃ dhītaraṃ katvā gaṇhi.

Sā uṭṭhāya samuṭṭhāya dānagge mahāsaddaṃ sutvā “kasmā ayaṃ, tāta, uccāsaddamahāsaddo”ti āha. Amma, mahājanassa antare nāma appasaddaṃ kātuṃ na sakkāti. Ahamettha upāyaṃ jānāmi, tātāti. Kiṃ kātuṃ vaṭṭati, ammāti? Samantā vatiṃ katvā dve dvārāni yojetvā anto bhājanāni ṭhapāpetvā ekena dvārena pavisitvā bhattaṃ gaṇhitvā ekena dvārena nikkhamaṃ karoṭha, tātāti. Sādhu, ammāti punadivasato paṭṭhāya tathā kāresi. Tato paṭṭhāya dānaggaṃ padumassaraṃ viya sannisinnasaddaṃ ahosi.

Tato ghosakaseṭṭhi pubbe dānaggasmiṃ uccāsaddamahāsaddaṃ sutvā tadā taṃ asuṇanto dānakammikaṃ pakkosāpetvā pucchi- “tvaṃ ajja dānaṃ na dāpesi”ti. Dinnaṃ, ayyāti. Atha kasmā pubbe viya dānagge saddo na suyvatīti? Āma, ayya, ekā me dhītā atthi, ahaṃ tāya kathita-upāye ṭhatvā dānaggaṃ nissaddama-kāsinti. Tava dhītā nāma natthi, kuto te dhītā laddhāti? So vañcetūṃ asakkuṇeyya-bhāvena seṭṭhissa sabbaṃ dhītu āgamanavidhānaṃ kathesi.

Kasmā pana bho tvaṃ evarūpaṃ bhāriyaṃ kammamakāsi? Tvaṃ ettakaṃ addhānaṃ mama dhītaraṃ attano santike vasamānaṃ nārocesi (1.0332), vegena taṃ amhākaṃ gehaṃ āṇāpehīti. So tassa vacanaṃ sutvā akāmakō āṇāpesi. Tato paṭṭhāya seṭṭhi taṃ dhītuṭṭhāne ṭhapetvā “dhītu sakkāraṃ karomī”ti attano samānā-jātikehi kulehi dhītu samānavayāni pañca kumārikasatāni tassā parivāramakāsi.

Athekadivasam udeno rājā nagare anusañcaranto taṃ sāmāvatiṃ tāhi kumārīhi parivāritaṃ kīlamānaṃ disvā “kassāyaṃ dārikā”ti pucchitvā “ghosakaseṭṭhissa dhītā”ti sutvā sassāmika-assāmikabhāvaṃ pucchi. Tato assāmikabhāve kathite “gacchatha seṭṭhino kathetha ‘tumhākaṃ dhītaraṃ rājā icchatī”ti. Taṃ sutvā seṭṭhi “amhākaṃ aññā dārikā natthi, ekadhītikaṃ sapattivāse dātuṃ na sakkomā”ti. Rājā taṃ kathaṃ sutvā seṭṭhiṃ ca seṭṭhibhariyañca bahi katvā sakalagehaṃ lañchāpesi. Sāmāvati bahi kīlitvā āgacchantī mātāpitāro bahi nisinnake disvā “ammatātā, kasmā idha nisinnatthā”ti? Te taṃ kāraṇaṃ kathayiṃsu. Ammatātā, kasmā tumhe imaṃ paṭivacanaṃ na jānātha “mama dhītā sapattivāse vasanti ekikā vasituṃ na sakkhissati, sacassā parivārā pañcasatā kumāriyo vasāpetha, evaṃ vasissati”ti. Idāni evaṃ kathāpetha, tātāti. “Sādhu, amma, mayaṃ tava cittaṃ na jānimhā”ti vatvā te tathā kathayiṃsu. Rājā uttaritaraṃ pasīditvā “sahassampi hotu, sabbā ānethā”ti āha. Atha naṃ bhaddakena nakkhattamuhutta-kena pañcamātugāmasataparivāraṃ rājagehaṃ nayiṃsu. Rājā tā pañcasatāpi tassāyeva parivāraṃ katvā abhisekaṃ katvā visuṃ ekasmiṃ pāsāde vasāpesi.

Tena ca samayena kosambiyaṃ ghosakaseṭṭhi kukkuṭaseṭṭhi pavārikaseṭṭhīti tayo janā aññamaññaṃ sahāyakā honti. Te tayopi janā pañcasate tāpase paṭija-gganti. Tāpasāpi cattāro māse tesam santike vasitvā aṭṭha māse himavante vasanti. Athekadivasam te tāpasā himavantato āgacchantā mahākantāre tasitā kilantā ekaṃ mahantaṃ vaṭarukkhaṃ patvā tattha adhivatthāya devatāya santikā saṅghaṃ paccāsīsaṃtā nisīdiṃsu. Devatā sabbālaṅkāravibhūsiṃ hatthaṃ pasāretvā (1.0333) tesam pāṇiyapānakādīni datvā kilamathaṃ paṭivinodesi. Te devatāya ānubhāvena vimhitā pucchiṃsu- “kiṃ nu kho devate kammaṃ katvā tayā ayaṃ sampatti laddhā”ti? Devatā āha- loke buddho nāma bhagavā uppanno, so etarahi sāvattiyaṃ viharati. Anāthapiṇḍiko gahapati taṃ upaṭṭhāti. So uposa-thadivasesu attano bhatakānaṃ pakatibhattavetanameva datvā uposathaṃ kārapesi. Athāhaṃ ekadivasam majjhanhike pātarāsattāya āgato kañci bhatakaṃ kammaṃ karontaṃ adisvā “ajja manussā kasmā kammaṃ na karonti”ti pucchiṃ. Tassa me etamatthaṃ ārocesuṃ. Athāhaṃ etadavocaṃ- “idāni upaḍḍhadivaso gato, sakkā nu kho upaḍḍha-uposathaṃ kātun”ti. Tato seṭṭhissa paṭivedetvā “sakkā kātun”ti āha. Svāhaṃ upaḍḍhadivasam uposathaṃ samādiyitvā tadaheva kālaṃ katvā imaṃ sampattiṃ paṭilabhinti.

Atha te tāpasā “buddho kira uppanno”ti sañjātapītipāmojjā tato sāvattiṃ gantu-kāmā hutvāpi “bahūpakārā no upaṭṭhākaseṭṭhino, tesampi imamatthaṃ ārocessā-mā”ti kosambiṃ gantvā seṭṭhīhi katasakkārabahumānā “tadaheva mayaṃ gacchā-mā”ti āhaṃsu. “Kiṃ, bhante, turitatta, nanu tumhe pubbe cattāro pañca māse vasitvā gacchathā”ti vuttā taṃ pavattiṃ ārocesuṃ. “Tena hi, bhante, saheva

gacchāmā”ti ca vutte- “gacchāma mayaṃ, tumhe saṇikaṃ āgacchathā”ti sāvattiṃ gantvā bhagavato santike pabbajitvā arahattaṃ paṇuṃsu.

Tepi seṭṭhino pacchā pañcasatapañcasatasakaṭaparivārā sāvattiṃ gantvā jeta-
vanato avidūre ṭhāne khandhāvāraṃ bandhitvā satthu santikaṃ gantvā pañcapati-
ṭṭhitena vanditvā ekamantaṃ nisīdiṃsu. Satthā tesāṃ cariyāvasena dhammaṃ
desesi. Desanāpariyosāne tayopi sotāpattiphale patiṭṭhāya svātanāya nimantetvā
punadivase buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa mahādānaṃ datvā teneva
niyāmena ajjatanāya svātanāyāti nimantetvā addhamāsaṃ khandhāvārabhattaṃ
nāma datvā satthāraṃ attano nagaraṃ āgamanatthāya yāciṃsu. Satthā “suññā-
gāre tathāgatā abhiraṃti”ti kathesi. Te “aññātaṃ, bhante”ti vatvā “tumhe
amhehi pahitasāsanena āgaccheyyāthā”ti vatvā (1.0334) satthāraṃ vanditvā
tikkhattum padakkhiṇaṃ katvā attano nagarameva āgantvā tayopi janā sake sake
uyyāne vihāre kārāpesuṃ. Ghosakaseṭṭhinā kārito ghoṣitārāmo nāma jāto, kukku-
ṭaseṭṭhinā kārito kukkuṭārāmo nāma jāto, pāvārikaseṭṭhinā kāritaṃ pāvārikamba-
vanaṃ nāma jātaṃ. Te vihāre kārāpetvā satthu dūtaṃ paṇiṃsu- “satthā
amhākaṃ saṅghaṃ kātum imaṃ nagaraṃ āgacchatū”ti. Satthā “kosambiṃ
gamissāmi”ti mahābhikkhusaṅghaparivāro cārikaṃ nikkhamanto antarāmagge
māgaṇḍiyabrāhmaṇassa arahattūpanissayaṃ disvā gamaṇaṃ vicchinditvā kuru-
raṭṭhe kammāsadammaṃ nāma nigamaṃ agamāsi.

Tasmiṃ samaye māgaṇḍiyo sabbarattiṃ bahigāme aggiṃ juhivā pātova anto-
gāmaṃ pavisati. Satthāpi punadivase antogāmaṃ piṇḍāya pavisanto paṭipathe
māgaṇḍiyabrāhmaṇassa attānaṃ dassesi. So dasabalaṃ disvā cintesi- “ahaṃ
ettakaṃ kālaṃ mama dhītu rūpasampattiyā sadisaṃ dārakaṃ pariyesanto
carāmi, rūpasampattiyā ca satipi evarūpaṃ gahitapabbajjameva patthesiṃ. Ayaṃ
kho pana pabbajito abhirūpo dassaniyo mama dhītuyeva anucchaviko”ti vegena
gehaṃ agamāsi. Tassa kira brāhmaṇassa pubbe eko pabbajitavaṃso atthi,
tenassa pabbajitameva disvā cittaṃ namati. So brāhmaṇiṃ āmantesi- “bhadde
mayā evarūpo pabbajito nāma nadiṭṭhapubbo suvaṇṇavaṇṇo brahmavaṇṇo mama
dhītuyeva anucchaviko, sīghaṃ me dhītaraṃ alaṅkarohi”ti. Brāhmaṇiyā dhītaraṃ
alaṅkarontiyāva satthā attano ṭhitaṭṭhāne padacetiyāni dassetvā antonagaraṃ
pāvisi.

Atha brāhmaṇo brāhmaṇiyā saddhiṃ dhītaraṃ gahetvā taṃ ṭhānaṃ āga-
cchanto antogāmaṃ pavitṭhakāle āgatattā ito cito ca olokento dasabalaṃ adisvā
brāhmaṇiṃ paribhāsati- “tava kāraṇaṃ bhaddakaṃ nāma natthi, tayi papañcaṃ
karontiyāva so pabbajito nikkhamitvā gato”ti. Brāhmaṇa, gato tāva hotu, kataradi-
sābhāgena gatoti? Iminā disābhāgenāti satthu gataṭṭhānaṃ olokentova padaceti-
yāni disvā “bhadde imāni tassa purisassa padāni, ito gato bhavissati”ti āha. Atha,
brāhmaṇi, satthu padacetiyaṃ disvā cintesi (1.0335)- “bālo vatāyaṃ brāhmaṇo
attano ganthamattassāpi atthaṃ na jānāti”ti tena saddhiṃ parihāsaṃ karonti āha-
“yāva bālo cāsi, brāhmaṇa, evarūpassa nāma purisassa dhītaraṃ dassāmi
vadasi. Rāgena hi rattassa dosena duṭṭhassa mohena mūḷhassa purisassa padaṃ
nāma evarūpaṃ na hoti. Loke pana vivaṭacchadassa sabbaññubuddhassa etaṃ

padam” passa, brāhmaṇa-

“Rattassa hi ukkuṭīkaṃ padam bhava,
duṭṭhassa hoti avakaḍḍhitam padam;
mūlhasa hoti sahasānupīlītam,
vivaṭacchadassa idamīdisam padan”ti.

So brāhmaṇiyā ettakaṃ kathentiyāpi asutvā “tvam nāma caṇḍā mukharā”ti āha. Tesam dvinnampi aññamaññaṃ vivādam karontānaṃyeva satthā piṇḍāya caritvā saddhiṃ bhikkhusaṅghena katabhattakicco brāhmaṇassa dattanūpacāreneva nikkhami. Brāhmaṇo satthāraṃ dūratova āgacchantam disvā brāhmaṇiṃ apasādetvā “ayaṃ so puriso”ti haṭṭhapahaṭṭho dasabalassa purato ṭhatvā “bho pabbajita, ahaṃ pātova paṭṭhāya taṃ pariyesanto carāmi, imasmiṃ jambudīpe mama dhītāya samānarūpā itthī nāma natthi, purisopi tayā saddhiṃ samānarūpo nāma natthi, mama dhītaram tuyhaṃ posanatthāya dammi, gaṇhāhi nan”ti āha. Atha naṃ satthā “ahaṃ, brāhmaṇa, kāmaggavāsiniyo uttamarūpadharā nānāvaṇṇaṃ kathaṃ kathentiyo mama palobhanatthameva āgantvā santike ṭhitā devadhītāpi na icchiṃ, kimaṅgaṃ pana imaṃ gaṇhissāmi”ti vatvā imaṃ gāthamāha-

“Disvāna taṇhaṃ aratiṃ ragañca,
nāhosi chando api methunasmiṃ;
kiṃmevidaṃ muttakarīsapuṇṇaṃ,
pādāpi naṃ samphusituṃ na icche”ti. (su. ni. 841);

Māgaṇḍiyā cintesi- “anattikena nāma ‘alan’ti vattumeva vaṭṭati. Ayaṃ pana mama sarīraṃ muttakarīsapuṇṇaṃ nāma katvā ‘pādāpi naṃ samphusituṃ na icche’ti (1.0336) avoca, ekaṃ issariyaṭṭhānaṃ labhanti antaramevassa passissāmi”ti āghātaṃ bandhi. Satthā taṃ amanasikatvā cariyavasena brāhmaṇassa dhammadesanaṃ ārabhi. Desanāpariyosāne ubhopi jāyampatikā anāgāmiphale patiṭṭhāya “idāni amhākaṃ gharāvāsena attho natthi”ti dhītaram māgaṇḍiyaṃ cūḷapitaram sampaṭicchāpetvā ubhopi pabbajitvā arahattaṃ pāpuṇiṃsu. Atha rājā udeno cūḷamāgaṇḍiyena saddhiṃ vohāraṃ katvā māgaṇḍiyadārikaṃ rājānubhāvena gehaṃ ānetvā abhisekaṃ katvā tassā pañcamātugāmasataparivārāya vasaṇatṭhānaṃ visuṃ pāsādaṃ adāsi.

Satthāpi kho anupubbena cārikaṃ caramāno kosambinagaraṃ sampāpuṇi. Setṭhino satthu āgamaṇaṃ sutvā paccuggamaṇaṃ katvā pañcapatiṭṭhitena vanditvā ekamantaṃ nisinnā bhagavantaṃ etadavocuṃ- “ime, bhante, tayo vihārā tumhe uddissa katā, paṭiggaṇhatha, bhante, vihāre cātuddisassa saṅghassa saṅghatthāyā”ti. Paṭiggahesi bhagavā vihāre. Tepi setṭhino satthāraṃ svātanāya nimantetvā abhivādetvā gharaṃ agamaṃsu.

Māgaṇḍiyāpi kho satthu āgatabhāvaṃ sutvā chinnabhinnake dhutte pakkosāpetvā tesam lañjaṃ datvā “tumhe samaṇaṃ gotamaṃ iminā iminā ca niyāmena akkosathā”ti vatvā uyyojesi. Te satthu antogāmaṃ pavisanavelāya saparivāraṃ satthāraṃ nānāvidhehi akkosehi akkosīṃsu. Āyasmā ānando satthāraṃ āha- “bhante, evarūpe akkosanaṭṭhāne na vasissāma, aññaṃ nagaraṃ gacchāmā”ti. Satthā, “ānanda, tathāgatā nāma aṭṭhahi lokadhammehi na kampanti, ayampi

saddo sattāhaṃ nātikkamissati, akkosakānaṃyeva upari patissati, tvaṃ mā vitakkayitthā”ti. Tepi tayo nagaraseṭṭhino mahāsakkārena bhagavantaṃ pavevetvā mahādānaṃ adamsu. Tesāṃ aparāparaṃ dānaṃ dadantānaṃyeva māso atikkami, atha nesāṃ etadahosi- “buddhā nāma sabbalokaṃ anukampamānā uppa-
jjanti, aññesampi okāsaṃ dassāmā”ti. Tato te kosambinagaravāsinopi janassa okāsaṃ akaṃsu. Tato paṭṭhāya nāgarāpi vīthisabhāgena gaṇasabhāgena mahādānaṃ denti.

Athekadivasāṃ (1.0337) satthā bhikkhusaṅghaparivuto mālākāra-kajetṭhakassa gehe nisīdi. Tasmīṃ khaṇe sāmāvatīyā upaṭṭhāyikā khujjuttarā aṭṭha kahāpaṇe ādāya mālathāya taṃ gehaṃ agamāsi. Mālākāra-kajetṭhako taṃ disvā, “amma uttare, ajja tuyhaṃ pupphāni dātuṃ khaṇo natthi, ahaṃ buddhappamukhaṃ bhikkhusaṅghaṃ parivisāmi. Tvampi parivesanāya sahāyikā hohi, evaṃ ito paresāṃ veyyāvaccakaraṇato muccissati”ti āha. Tato khujjuttarā attanā laddhaṃ bhojanaṃ bhuñjitvā buddhānaṃ bhattage veyyāvaccaṃ akāsi. Sā satthārā upanisinnakathāvasena kathitaṃ dhammaṃ sabbameva uggaṇhi. Anumodanaṃ pana sutvā sotāpattiphale patiṭṭhāsi.

Sā aññesu divasesu cattārova kahāpaṇe datvā pupphāni gahetvā gacchati, tasmīṃ pana divase diṭṭhasaccabhāvena parasantake cittaṃ anuppādetvā sabbeva aṭṭha kahāpaṇe datvā pacchiṃ pūretvā pupphāni ādāya sāmāvatīyā santikaṃ agamāsi. Atha naṃ sā pucchi- “amma uttare, tvaṃ aññesu divasesu na bahūni pupphāni āharasi, ajja pana bahukāni, kiṃ no rājā uttaritaraṃ pasanno”ti? Sā musāvāde abhabbatāya atīte attanā kataṃ aniguhitvā sabbaṃ kathesi. “Atha kasmā ajja bahūni pupphāni āharasi”ti vuttā ca evamāha- “ahaṃ ajja dasabalassa dhammaṃ sutvā amataṃ sacchākāsiṃ, tasmā tumhe na vañcemī”ti. Taṃ sutvā, “amma uttare, tayā laddhaṃ amatadhammaṃ amhākampi dehi”ti sabbāva hatthaṃ pasārayiṃsu. Ayye, evaṃ dātuṃ na sakkā, ahaṃ pana satthārā kathitaniyāmena tumhākaṃ dhammaṃ desessāmi, tumhe attano hetumhi sati taṃ dhammaṃ labhissathāti. Tena hi, amma uttare, kathehīti. “Evaṃ kathetuṃ na sakkā, mayhaṃ uccaṃ

āsanam paññāpetvā tumhe nīcāsanesu nisīdathā”ti āha. Tā pañcasatāpi itthiyo khujjuttarāya uccāsanam datvā sayam nīcāsanāni gahetvā nisīdiṃsu. Khujjuttarāpi sekkhapaṭisambhidāsu ṭhatvā tāsam dhammam desesi. Desanāpariyosāne sāmāvatim jeṭṭhikam katvā sabbāva sotāpattiṃhale patiṭṭhahiṃsu. Tato paṭṭhāya khujjuttaram veyyāvaccakaraṇato apanetvā “tvam satthu dhammakatham sutvā āharitvā amhe sāvehi”ti āhaṃsu. Khujjuttarāpi tato paṭṭhāya tathā akāsi.

Kasmā (1.0338) panesā dāsī hutvā nibbattāti? Sā kira kassapadasabalassa sāsane ekāya sāmaṇeriyā attano veyyāvaccam kāresi. Tena kamma pañca jāti-satāni paresam dāsīyeva hutvā nibbatti. Kasmā pana khujjā ahoṣīti? Anuppanne kira buddhe ayam bārāṇasiraṇṇo gehe vasantī ekaṃ rājakulūpakam paccekabuddham khujjadhātukam disvā attanā sahaṃvāsīnam mātuḡāmānam purato pari-hāsam karontī khujjākārena vicari. Tasmā khujjā hutvā nibbatti. Kiṃ pana katvā sā pañnavantī jātāti? Anuppanne buddhe ayam bārāṇasiraṇṇo gehe vasantī aṭṭha paccekabuddhe rājagehato uṇhapāyāsassa pūrite patte gahetvā gacchante disvā “ettha ṭhapetvā gacchatha, bhante”ti aṭṭha suvaṇṇakaṭake omuñcitvā adāsi. Tassa kammasa nissandena pañnavantī hutvā nibbatti.

Atha kho tā sāmāvatiyā parivārā pañcasatā itthiyo paṭividdhasaccāpi samānā raṇṇo assaddhabhāvena kālena kālam satthu santikam gantvā buddhadassanam na labhanti. Tasmā dasabale antaravīthim paṭipanne vātapānesu nappahontesu attano attano gabbhesu chiddam katvā tehi olokenṭi. Athekadivasam māgaṇḍiyā attano pāsādatalato nikkhamitvā caṅkamamānā tāsam vasanaṭṭhānam gantvā gabbhacchiddam disvā “kimidan”ti pucchi. Tāhi tassā satthari baddhāghātataṃ ajānantīhi- “satthā imam nagaram āgato, mayam ettha ṭhatvā satthāram passāma ceva pūjema cā”ti vutte “idānissa kattabbam jānissāmi, imāpi tassa upaṭṭhāyikā, imāsampi kattabbam jānissāmi”ti cintetvā gantvā raṇṇā saddhim rahogatakāle, “mahārāja, sāmāvatimissakānam bahiddhā patthanā atthi, katipāheneva te jīvitam māressanti, sāmāvatī, saparivārā tumhesu sineham vā pemaṃ vā na karoti, samaṇam pana gotamam antaravīthiyā gacchantam disvā vātapānesu appahontesu tāni khaṇḍitvāpi okāsam katvā olokenṭi”ti āha. Rājā “na tā evarūpaṃ karissanti”ti na saddahati. Puna vuttepi na saddahatiyeva. Atha nam tikkhattum vuttepi assaddahantaṃ “sace me vacanam na saddahasi, tāsam vasanaṭṭhānam gantvā upadhārehi, mahārājā”ti āha. Rājā gantvā gabbhesu chiddam disvā “idaṃ kin”ti pucchitvā tasmim atthe ārocite tāsam akkujjhivā kiñci (1.0339) avatvā chiddāni pidahāpesi. Rājā tato paṭṭhāya tāsam pāsāde uddhacchiddakajālavātapānāni kāresi.

Sā tena kāraṇena rājānam kopetum asakkontī, “deva, etāsam tumhesu pemaṃ atthi vā natthi vāti jānissāma, aṭṭha kukkuṭe pesetvā tumhākam atthāya pacāpethā”-ti āha. Rājā tassā vacanam sutvā “ime pacitvā pesetū”ti sāmāvatiyā aṭṭha kukkuṭe paṇiṇi. Sotāpannā ariyasāvīkā jīvamāne kukkuṭe kiṃ pacissati, alanti vatvā pana hatthenapi phusitum na icchi. Māgaṇḍiyā “hotu, mahārāja, eteyeva ca kukkuṭe samaṇassa gotamassa pacanattāya pesehi”ti. Rājā tathā akāsi. Māgaṇḍiyā antarāmaggeyeva kukkuṭe mārāpetvā “ime kukkuṭe pacāpetvā samaṇassa gotamassa

detū”ti pahiṇi. Sā tesam matabhāvena dasabalañca uddissa pahitabhāvena pacitvā dasabalassa pesesi. Māgaṇḍiyā “passa, mahārājā”ti vatvā ettakenapi rājānaṃ kopetuṃ nāsakkhi.

Ayaṃ pana udeno tāsu ekekissā vasanaṭṭhāne satta satta divasāni vasi. Athāyaṃ māgaṇḍiyā ekaṃ kaṇhasappapotakaṃ veḷupabbe pakkhipāpetvā attano vasanaṭṭhāne ṭhapesi. Rañño ca yattha katthaci gacchantassa hatthikantavīṇaṃ ādāyayeva gamanaṃ āciṇṇaṃ, māgaṇḍiyā rañño attano santikaṃ āgamanakāle taṃ sappapotakaṃ antovīṇāya pakkhipitvā chiddaṃ pidahāpesi. Atha naṃ sāmāvatiyā santikaṃ gamanakāle, “mahārāja, sāmāvati nāma samaṇassa gotamassa pakkhā, tumhe na gaṇeti. Yaṃ kiñci katvā tumhākaṃ dosameva cinteti, appamattā hothā”ti āha. Rājā sāmāvatiyā vasanaṭṭhāne sattāhaṃ vītināmetvā puna sattāhe māgaṇḍiyāya nivesanaṃ agamāsi. Sā tasmim āgacchanteyeva “kacci te, mahārāja, sāmāvati otāraṃ na gavesati”ti kathenti viya rañño hatthato vīṇaṃ gahetvā cāletvā “kiṃ nu kho, mahārāja, ettha abbhantare vicarati”ti vatvā sappassa nikkhamanokāsaṃ katvā “abbhumme anto sappo”ti vīṇaṃ chaḍḍetvā palāyi. Tasmim kāle rājā padittaṃ veṇuvanaṃ viya pakkhittaloṇaṃ uddhanaṃ viya ca dosena taṭataṭāyanto “vegena (1.0340) saparivāraṃ sāmāvatiṃ pakkosathā”ti āha. Rājapurisā gantvā pakkosiṃsu.

Sā rañño kuddhabhāvaṃ ṇatvā sesamātugāmānaṃ saññamadāsi. “Rājā tumhe ghātetukāmo pakkosati, ajja divasaṃ odissakena mettāpharaṇena rājānaṃ pharathā”ti āha. Rājā tā itthiyo pakkosāpetvā sabbāva paṭipāṭiyā ṭhapetvā mahādhanuṃ ādāya visapītaṃ kaṇḍaṃ sannayhitvā dhanuṃ pūretvā aṭṭhāsi. Tasmim khaṇe sabbāva tā sāmāvatiṃ pakkosāpetvā itthiyo odhiso mettaṃ phariṃsu. Rājā kaṇḍaṃ neva khipituṃ na apanetuṃ sakkoti, gatthehi sedā muccanti, sarīraṃ vedhati, mukhato kheḷo patati, gahetabbagahaṇaṃ na passati. Atha naṃ sāmāvati “kiṃ, mahārāja, kilamasi”ti āha. Āma, devi, kilamāmi, avassayo me hohīti. Sādhu, mahārāja, kaṇḍaṃ mahāpathavimukhaṃ karohīti. Rājā tathā akāsi. Sā “rañño hatthato kaṇḍaṃ muccatū”ti adhiṭṭhāsi. Tasmim khaṇe kaṇḍaṃ mucci. Rājā taṃkhaṇaṃ yeva uduke nimujjitvā āgamma allakeso allavattho sāmāvatiyā pādesu patitvā “khama, devi, mayhaṃ, bhedaḍḍakānaṃ me vacanena anupadhāretvā etaṃ katan”ti āha. Khamāmi, devāti. “Sādhu, devi, evaṃ tayā mayhaṃ khamitaṃ nāma hoti. Ito paṭṭhāya tumhākaṃ yathāruciyā dasabalassa dānaṃ detha, pacchābhattaṃ vihāraṃ gantvā dhammakathaṃ suṇātha, ajja vo paṭṭhāya parihāraṃ dammīti. Tena hi, deva, ajja paṭṭhāya ekaṃ bhikkhuṃ yācitvā ānetha, yo no dhammaṃ vācessatīti. Rājā satthu santikaṃ gantvā yācanto ānandattheraṃ labhi. Tato paṭṭhāya tā pañcasatā itthiyo therāṃ pakkosāpetvā sakkārasammānaṃ katvā katabhattakiccassa therassa santike dhammaṃ pariyāpuṇanti.

Tā ekadivasaṃ therassa anumodanāya pasannā therassa pañca uttarāsaṅgasatāni adamsu. Thero kira pubbe tunnavāyakāle ekassa paccekabuddhassa ekāya sūciyā saddhiṃ hatthatalamattaṃ coḷakhaṇḍaṃ adāsi. So sūciyā phalena imasmim attabhāve mahāpañño ahosi, coḷakhaṇḍassa phalena imināva niyāmena pañcasatakkhattuṃ dussāni paṭilabhi.

Tato (1.0341) māgaṇḍiyā aññaṃ kātappaṃ apassanti “uyyānaṃ gacchāma, mahārājā”ti āha. Sādhu, devīti. Sā rañño sampatiṇṇābhāvaṃ ñatvā cūḷapitaraṃ pakkosāpetvā āha- “amhākaṃ uyyānaṃ gatakāle sāmāvatīyā vasanaṭṭhānaṃ gantvā sāmāvatīyaṃ saparivāraṃ antokarītvā ‘rañño añña’ti vatvā dvāraṃ pidahitvā palālena paliveṭṭhetvā gehe aggīyaṃ dethā”ti. Māgaṇḍiyo tassā vacanaṃ sutvā tathā akāsi. Tasmīyaṃ divase sabbāpi tā itthiyo pubbe katassa upapīḷakakammassānu- bhāvena samāpattīyaṃ appetuṃ nāsakkhīsu, ekappahāreṇeva bhusamuṭṭhi viya jhāyīsu. Tāsaṃ āraṅkhapurīsaṃ rañño santikaṃ gantvā, “deva, idaṃ nāma kariṃ- sū”ti ācikkhīsu.

Rājā “kena katan”ti pariyesanto māgaṇḍiyāya kāritabhāvaṃ ñatvā taṃ pakkosā- petvā “bhaddo, bhaddakaṃ tayā kammaṃ kataṃ mayā kātappaṃ karontīyā, “uṭṭhāya samuṭṭhāya mayhaṃ vadhāya parisakkamānā ghātītā, pasannosmi, tuyhaṃ sampattīyaṃ dassāmīti tava ñātake pakkosāpehī”ti āha. Sā rañño kathaṃ sutvā aññaṭṭhāya ñātake katvā pakkosāpesi. Rājā sabbesaṃ sannipatībhāvaṃ ñatvā rājāṅgaṇe galappamāṇesu āvāṇesu nikhanitvā upari ṭhitāni sīsāni bhindā- pento mahantehi ayanaṅgalehi kasāpesi. Māgaṇḍiyampi khaṇḍākhāṇḍikaṃ chindāpetvā pūvapaṇṇākaṭṭhāhe pacāpesi.

Kiṃ pana sāmāvatīyā saparivārāya agginā jhāpanakammanti? Sā kira anu- ppanne buddhe teheva pañcahi mātuḅgāmasatehi saddhīyaṃ gaṅgāyaṃ kiḷitvā bahi- titthe ṭhitā sīte jāte avidūraṭṭhāne paccekabuddhassa paṇṇasālaṃ disvā anto aso- dhetvāva bahi aggīyaṃ datvā visibbesuṃ. Antopaṇṇasālāya paccekabuddho niro- dhasamāpattīyaṃ samāpajjitvā nisīno. Tā jālāsu pacchinnāsu paccekabuddhaṃ disvā “kiṃ amhehi kataṃ, ayaṃ paccekabuddho rañño kulūpako, imaṃ disvā rājā amhākaṃ kujjhissati, idāni naṃ sujjhāpitaṃ kātuṃ vaṭṭati”ti aññaṇipī dārūni pakkhipitvā aggīyaṃ adāsu. Puna jālāya pacchinnāya paccekabuddho samāpattito vuṭṭhāya tāsaṃ passantīnaṃyeva cīvarāni papphoṭetvā vehāsaṃ uppatitvā gato. Tena kammaṃ (1.0342) niraye paccitvā pakkāvasesena imaṃ byasanaṃ pāpu- ṇīsu. Catuparisamajjhe pana kathā udapādi- “bahussutā vata khujjuttarā, mātu- gāma-attabhāve ṭhatvā pañcannaṃ mātuḅgāmasatānaṃ dhammaṃ kathetvā sotā- pattiphale patīṭṭhāpesi. Sāmāvatīpi raññaṃ attano appitaṃ kaṇḍaṃ mettāphara- ṇena pharītvā paṭibāhī”ti tassāpi mahājāno guṇaṃ kathesi. Evametāyaṃ vatthu samuṭṭhitaṃ. Atha satthā aparabhāge jetavane nisīno tadeva kāraṇaṃ aṭṭhu- ppattīyaṃ katvā khujjuttaraṃ bahussutānaṃ, sāmāvatīyaṃ mettāvīhārīnaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Uttarānandamātāvattu

262. Pañcame **jhāyīnanti** jhānābhīratānaṃ upāsīkānaṃ, uttarā nandamātā, aggāti dasseti. Sā kira padumuttarabuddhakāle haṃsavatiyaṃ kulagehe nibbattā satthu dhammakathaṃ suṇanti satthāraṃ ekaṃ upāsīkaṃ jhānābhīratānaṃ agga- ṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhikāraṅkammaṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthesi. Sā kappasatasahassaṃ devamanussesu saṃsaritvā imasmīyaṃ buddhuppāde rājaga-

hanagare sumanaseṭṭhiṃ nissāya vasantassa puṇṇasīhassa nāma bhariyāya kucchismiṃ paṭisandhiṃ gaṇhi, uttarātissā nāmaṃ akaṃsu.

Athekasmiṃ nakkhattamahadivase rājagahaseṭṭhi puṇṇaṃ pakkosāpetvā āha-
“tāta puṇṇa, nakkhattaṃ vā uposatho vā duggatassa kiṃ karissati, evaṃ santepi vadehi ‘kiṃ nakkhattaparibbayaṃ gahetvā nakkhattaṃ kiṃlissasi, balavagoṇe ca phālañca naṅgalañca gahetvā kasissasi”ti. “Mama bhariyāya saddhiṃ mantetvā jānissāmi, ayyā”ti taṃ kathaṃ bhariyāya ārocesi. “Seṭṭhi nāma ayyo issaro, tassa tayā saddhiṃ kathentassa kathā sobhati, tvaṃ pana attano kasikammaṃ mā vissajjesi”ti āha. So tassā vacanaṃ sutvā kasibhaṇḍaṃ ādāya kasituṃ gato.

Taṃdivasañca sārīputtatthero nirodhasamāpattito vuṭṭhāya “kassa ajja mayā saṅgahaṃ kātuṃ vaṭṭati”ti āvajjento imassa puṇṇassa upanissayaṃ disvā bhikkhācāravelāya pattacīvaramādāya puṇṇassa kasanaṭṭhānaṃ gacchanto avīdūre attānaṃ dassesi. Puṇṇo therāṃ disvā kasim̐ ṭhapetvā (1.0343) therassa santikaṃ gantvā pañcapaṭiṭṭhitena vandi. Thero taṃ oloketvā udakasabhāgaṃ pucchi. Tassa etadahosi- “ayyo mukhaṃ dhovitukāmo bhavissati”ti. Tato vegena gantvā dantaḷṭhaṃ āharitvā kappiyaṃ katvā therassa adāsi. There dantaḷṭhaṃ khādante pattena saddhiṃ dhammakaraṇaṃ nīharitvā udakassa pūretvā āhari. Thero mukhaṃ dhovitvā bhikkhācāramaggaṃ paṭipajji. Puṇṇo cintesi- “thero aññesu divasesu imaṃ maggaṃ na paṭipajjati, ajja pana mayhaṃ saṅgahattāya paṭipanno bhavissati. Aho vata me bhariyā mamatthāya āharaṇakaṃ āhāraṃ therassa patte paṭiṭṭhapeyyā”ti.

Athassa bhariyā “ajja nakkhattadivaso”ti pātova attano labhanakaniyāmena khādaniyabhojanīyaṃ saṃvidhāya gahetvā sāmikassa kasanaṭṭhānaṃ āgacchantī antarāmagge therāṃ disvā cintesi- “aññesu divasesu mayhaṃ therāṃ disvā deyyadhammo na hoti, deyyadhamme santepi mama ayyaṃ na passāmi, ajja pana dvinnampi sammukhībhāvo jāto. Mama sāmikassa puna sampādetvā āharissāmi, imaṃ tāva āhāraṃ therassa dassāmi”ti tīhi cetanāhi sampayuttaṃ katvā taṃ bhojanaṃ sārīputtattherassa patte paṭiṭṭhapetvā “evaṃvidhā duggatajīvitā muccāmi”ti āha. Theropi “tava ajjhāsayo pūratū”ti tassānumodanaṃ katvā tato nivattitvā vihāraṃ agamāsi.

Sāpi puna attano gehaṃ gantvā sāmikassa āhāraṃ sampādetvā ādāya kasanaṭṭhānaṃ gantvā sāmikassa kujjhanabhāvato bhītā “sāmi, ajja ekadivasaṃ tava manaṃ sandhārehi”ti āha. Kiṃ kāraṇāti?

Ahaṃ ajja tāva āhāraṃ āharantī antarāmagge theraṃ disvā tava bhāgabhaddaṃ therassa patte patiṭṭhapetvā puna gehaṃ gantvā āhāraṃ pacitvā ādāya āgatā-mhīti. Manāpaṃ te, bhadda, kataṃ, mayāpi pātova therassa dantakaṭṭhañca mukhodakañca dinnāṃ. Ajja amhākaṃ suppbhātaṃ, sabbampi therassa amhākaṃ santakameva jātanti dvinnampi janānaṃ ekasadisameva cittaṃ ahosi. Atha puṇṇo āhāraṃ katvā bhariyāya ūrumhi sīsaṃ katvā muhuttaṃ nipajji. Athassa niddā okkama. So thokaṃ niddāyitvā pabuddho kasitaṭṭhānaṃ (1.0344) olokesi, olokitolokitaṭṭhānaṃ mahākosātakipupphehi samparikiṇṇaṃ viya ahosi. So bhariyaṃ āha- “bhadda, kinnāmetaṃ ajja idaṃ kasitaṭṭhānaṃ suvaṇṇavaṇṇaṃ hutvā khāyati”ti. Ayya, ajja te sakaladivasāṃ kilantatāya akkhīni maññe bhama-ntīti. Bhadda, mayhaṃ assaddahantī sayāṃ olokehīti. Tasmīṃ kāle sā oloketvā sabhāvaṃ ayya, kathesi, evameva bhavissatīti.

Puṇṇo utṭhāya ekaṃ kaṭṭhiṃ gahetvā naṅgalasīse pahari, guḷapiṇḍo viya naṅgalasīse alliyitvā aṭṭhāsi. So bhariyaṃ pakkosivā āha- “bhadda, aññesaṃ vapita-bījaṃ nāma tīhi vā catūhi vā māsehi phalaṃ deti, amhākaṃ pana ayyassa sārīputtatherassa antare ropitena saddhābījena ajjeva avassaṃ phalaṃ dinnāṃ. Imasmīṃ karīsamatte padese āmalakamattopi paṃsupiṇḍo asuvaṇṇo nāma natthī”ti. Idāni kiṃ karissāma, ayyatī? “Bhadda, imaṃ ettakaṃ suvaṇṇaṃ thenetvā khāditaṃ nāma na sakkā”ti bhariyaṃ tasmīṃ ṭhāne ṭhapetvā bhaddassa pūretvā ābhataṃ pātiṃ suvaṇṇassa pūretvā gantvā rañño ārocāpesi- “eko manusso suvaṇṇapātiṃ gahetvā ṭhito”ti. Rājā taṃ pakkosāpetvā “kahaṃ te, tāta, laddhaṃ”ti pucchi. “Deva, mayhaṃ ekaṃ kasitaṭṭhānaṃ sabbāṃ suvaṇṇameva jātaṃ, pahīnitvā āharāpethā”ti āha. Tvaṃ kinnāmosīti? Puṇṇo nāma ahaṃ, devatī. Gacchatha, bhaṇe, sakaṭāni yojetvā puṇṇassa kasitaṭṭhānato suvaṇṇamāhara-thāti.

Sakaṭehi saddhiṃ gatarājapurisā “rañño puññaṃ”ti vatvā suvaṇṇapiṇḍe gaṇhanti, gahitagahitampi kasitaleḍḍuyeva hoti. Te gantvā rañño ārocesuṃ. Tena hi bhaṇe gantvā “puṇṇassa puññaṃ”ti vatvā gaṇhathāti. Gahitagahitaṃ suvaṇṇameva hoti. Te sabbampi taṃ suvaṇṇaṃ āharitvā rājāṅgaṇe rāsīṃ akaṃsu. Rāsī ubbedhena tālappamaṇo ahosi. Rājā vāṇije pakkosāpetvā “kassa gehe ettakaṃ suvaṇṇaṃ atthī”ti pucchi. Natthi, deva, kassacīti. Ettakassa pana dhanassa sāmīno kiṃ kātuma vaṭṭatīti? Dhanasetṭhiṃ nāma naṃ kātuma vaṭṭati, devatī? Tena hi puṇṇaṃ imasmīṃ nagare dhanasetṭhiṃ nāma karothāti sabbāṃ taṃ suvaṇṇaṃ tasseva datvā taṃdivasaṃyevassa setṭhiṭṭhānaṃ adāsi. So setṭhi maṅgalaṃ (1.0345) karonto sattāhaṃ buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa mahādānaṃ adāsi. Sattame divase dasabalassa bhaddānumodanāya puṇṇasetṭhipi bhariyāpi dhītāpi sabbe sotāpattiphale patiṭṭhahimsu.

Aparabhāge rājagahasetṭhi “puṇṇasetṭhino vayappattā dārikā atthī”ti sutvā attano puttassa kāraṇā tassa gehaṃ pesesi. So tassa sāsanaṃ sutvā “nāhaṃ dhītaraṃ dassāmi”ti paṭisāsanaṃ pesesi. Sumanasetṭhipi puna pesesi- “tvaṃ mama gehaṃ nissāya vasitvā idāni ekappahārenea issaro hutvā mayhaṃ dārikaṃ na desi”ti. Tato puṇṇasetṭhi āha- “imaṃ tāva tumhākaṃ setṭhi sabhāva-

meva kathesi, puriso nāma sabbakāle evaṃvidhoyevāti na sallakkhetabbo. Ahañhi idāni tādise purise dāse katvā gahetuṃ sakkomi, tuyhaṃ pana jātiṃ vā gottaṃ vā na kopemi. Apica kho mama dhītā sotāpannā ariyasāvikā devasikaṃ kahāpaṇagghanakehi pupphehi pūjaṃ karoti, tamahaṃ tumhādisassa micchādī-
tthikassa gehaṃ na pesessāmī”ti. Evaṃ puṇṇasetthissa paṭibāhakabhāvaṃ ñatvā rājagahasetthi puna sāsanaṃ pesesi- “porāṇakaṃ vissāsaṃ mā bhindatu, ahaṃ mayhaṃ suṇisāya devasikaṃ dvinnaṃ kahāpaṇānaṃ andhanakāni pupphāni sajjāpessāmī”ti. So “sādhū”ti sampaṭicchitvā dhītaraṃ tassa gharaṃ pesesi.

Athekadivasam sā puṇṇasetthino dhītā uttarā attano sāmikaṃ evamāha- “ahaṃ attano kulagehe māsassa aṭṭha divasāni nibaddhaṃ uposathakammaṃ karomi, idānipi tumhesu sampaṭicchantesu uposathaṅgāni adhiṭṭhaheyyan”ti. So “na sakkā”ti taṃ na sampaṭicchi. Sā taṃ saññāpetuṃ asakkontī tuṅhī ahosi. Puna antovasse “uposathikā bhavissāmī”ti tadāpi okāsaṃ kārentī neva alatta. Sā antovasse aḍḍhatiyesu māsasu atikkantesu aḍḍhamāse avasiṭṭhe mātāpitūnaṃ sāsanaṃ pesesi- “ahaṃ tumhehi cārake pakkhittā ettake addhāne ekadivasampi uposathaṅgāni adhiṭṭhātuṃ na labhāmi, pañcadasa me kahāpaṇasahassāni pesethā”ti. Te dhītu sāsanaṃ sutvā (1.0346) “kiṃkāraṇā”ti apucchitvāva paṇiṃsu. Uttarā te kahāpaṇe gaṇhitvā tasmim nagare sirimā nāma gaṇikā atthi, taṃ pakkosāpetvā “amma sirime, ahaṃ imaṃ aḍḍhamāsaṃ uposathaṅgāni adhiṭṭhahissāmī, tvaṃ imāni pañcadasa kahāpaṇasahassāni gahetvā imaṃ aḍḍhamāsaṃ seṭṭhiputtaṃ paricarāhī”ti. Sā “sādhū, ayye”ti sampaṭicchi. Tato paṭṭhāya seṭṭhiputto “ahaṃ sirimāya saddhiṃ modissāmī”ti uttarāya aḍḍhamāsaṃ uposathakammaṃ sampaṭicchi.

Sā tena sampaṭicchitabhāvaṃ ñatvā divase divase pātova dāsigaṇaparivutā satthu sahatthā khādaniyabhojanīyaṃ saṃvidahitvā sathari bhattakiccaṃ katvā vihāraṃ gate uposathaṅgāni adhiṭṭhāya pāsādavaraṃ āruya attano sīlāni āvajjamānā nisīdati. Evaṃ aḍḍhamāsaṃ vītināmetvā uposathaṃ vissajjanadivase pātova yāgukhajjakādīni saṃvidahantī vicarati. Tasmim samaye seṭṭhiputto sirimāya saddhiṃ uparipāsādavaragato jālavātapānaṃ vivarivā antaravathuṃ olokento aṭṭhāsi. Uttarā, vātapānacchiddena uddhaṃ olokesi. Seṭṭhiputto uttaraṃ oloketvā “nerayikajātikā vatāyaṃ evaṃvidhaṃ nāma sampattiṃ pahāya ukkhalikamasimakkhitā hutvā nikkāraṇā dāsīnaṃ antare vicarati”ti sitaṃ akāsi. Uttarā, tassa pamādabhāvaṃ ñatvā “ayaṃ bālo nāma attano sampatti sabbakālaṃ thāvarāti saññī bhavissati”ti sayampi sitaṃ akāsi. Tato sirimā “ayaṃ ceṭṭikā mayi ṭhitāya evaṃ mama sāmikena saddhiṃ sitaṃ karoti”ti kupitā vegena otari. Uttarā, tassā āgamanākappeneva “ayaṃ bālā aḍḍhamāsamattaṃ imasmim gehe vasitvā mayhamevetam gehantisaññī jātā”ti ñatvā taṅkhaṇaṇṇeva mettājhānaṃ samāpajjitvā aṭṭhāsi. Sirimāpi dāsīnaṃ antarena āgantvā uḷūkaṃ gahetvā pūvapacanaṭṭhāne pakkuthitatelassa pūretvā uttarāya matthake āsiñci, mettājhānassa vipphārena uttarāya matthake āsittaṃ pakkuthitatelaṃ padumapatte āsitta-udakaṃ viya vinivattitvā gataṃ.

Tasmim khaṇe sirimāya samīpe ṭhitā dāsiyo taṃ oloketvā, “bho je, tvaṃ

amhākaṃ ayyāya hatthato mūlaṃ gahetvā āgatā imasmiṃ (1.0347) gehe vasa-mānā amhākaṃ ayyāya sadisā bhavituṃ vāyamaṣi”ti sammukhaṭṭhāne taṃ pari-bhāsiṃsu. Tasmīṃ khaṇe sirimā attano āgantukabhāvaṃ aññāsi. Sā tatova gantvā uttarāya pādesu pativā, “ayye, anupadhāretvā me kataṃ, khamatha mayhan”ti āha. Amma sirime, nāhaṃ tava imasmiṃ ṭhāne khamissāmi, ahaṃ sapitikā dhītā, dasabale khamanteyeva khamissāmīti.

Satthāpi kho bhikkhusaṅghaparivāro āgantvā uttarāya nivesane paññattāsane nisīdi. Sirimā gantvā satthu pādesu pativā, “bhante, mayā ayyāya uttarāya antare eko doso kato, tumhesu khamantesu khamissāmīti vadati, khamatha mayhaṃ bhagavā”ti. Khamāmi te sirimeti. Sā tasmīṃ kāle gantvā uttaraṃ khamāpesi. Taṃdivasañca sirimā dasabalassa bhattānumodanaṃ sutvā-

“Akkodhena jine kodhaṃ, asādhuṃ sādhunā jine;

jine kadariyaṃ dānena, saccenālikavādinan”ti. (dha. pa. 223)-

Gāthāpariyosāne sotāpattiphale patiṭṭhitā dasabalaṃ nimantetvā punadivase mahādānaṃ adāsi. Evametam vatthu samuṭṭhitaṃ. Aparabhāge pana satthā jeta-vane nisīditvā upāsikāyo ṭhānantaresu ṭhapento uttaraṃ nandamātaraṃ jhāyīnaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Suppavāsāvatthu

263. Chaṭṭhe **paṇīta-dāyikānanti** paṇītarasadāyikānaṃ upāsikānaṃ, suppavāsā kolyadhītā, aggāti dasseti. Sā kira padumuttarabuddhakāle haṃsavatiyaṃ kula-gehe nibbattā satthu dhammadesanaṃ suṇantī satthāraṃ ekaṃ upāsikaṃ paṇīta-dāyikānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhikārakammaṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthesi. Sā kappasatasahassaṃ devamanussesu saṃsaritvā imasmiṃ buddhu-ppāde kolyanagare khattiyakule nibbatti, suppavāsātissā nāmaṃ akaṃsu. Sā vayappattā ekassa sakyakumārassa gehaṃ gatā, paṭhamadassaneyeva satthu dhammakathaṃ sutvā sotāpattiphale (1.0348) patiṭṭhāsi. Sā aparabhāge sivaliṃ nāma dāraṃ vijāyi. Tassa vatthu heṭṭhā vitthāritameva.

Sā ekasmiṃ samaye buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa nānaggarasapa-ṇītabhojanaṃ adāsi. Satthā katabhattakicco anumodanaṃ karonto suppavāsāya imaṃ dhammaṃ desesi “bhojanaṃ suppavāse denti ariyasāvikā paṭiggāhakānaṃ pañca ṭhānāni deti. Āyuaṃ deti, vaṇṇaṃ deti, sukhaṃ deti, balaṃ deti, paṭibhānaṃ deti. Āyuaṃ kho pana datvā āyussa bhāginī hoti dibbassa vā mānusassa vā ...pe... paṭibhānaṃ datvā paṭibhānassa bhāginī hoti dibbassa vā mānusassa vā”ti. Eva-metam vatthu samuṭṭhitaṃ. Atha aparabhāge satthā jetavane nisīditvā upāsikāyo ṭhānantaresu ṭhapento suppavāsaṃ kolyadhītaraṃ paṇīta-dāyikānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Suppiyāvatthu

264. Sattame **gilānupaṭṭhākīnanti** gilānupaṭṭhākīnaṃ upāsikānaṃ, suppiyā upā-

sikā, aggāti dasseti. Ayaṃ kira padumuttarabuddhakāle haṃsavatiyaṃ kulagehe nibbattā aparabhāge satthu dhammadesanaṃ suṇantī satthāraṃ ekaṃ upāsikaṃ gilānupaṭṭhākīnaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhikārakammaṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthesi. Sā kappasatasahassaṃ devamanussesu saṃsaritvā imasmiṃ buddhuppāde bārāṇasiyaṃ kulagehe nibbatti, suppiyātissā nāmaṃ akaṃsu. Aparabhāge satthā bhikkhusaṅghaparivāro bārāṇasiṃ agamāsi. Sā tathāgatassa paṭhamadassaneyeva dhammaṃ sutvā sotāpattiphale patiṭṭhāsi.

Athekadivasaṃ dhammassavanatthāya vihāraṃ gatā. Vihāracārikaṃ caramānā ekaṃ bhikkhuṃ gilānaṃ disvā abhivādetvā paṭisanthāraṃ katvā “ayyassa kiṃ laddhuṃ vaṭṭati”ti pucchi. Rasaṃ laddhuṃ vaṭṭati, upāsiketi. “Hotu, bhante, ahaṃ pahiṇissāmi”ti therāṃ abhivādetvā antonagaraṃ gantvā punadivase pavattamaṃ-satthāya dāsiṃ antarāpaṇaṃ pesesi. Sā sakalanagare pavattamaṃsaṃ alabhitvā aladdhabhāvaṃ kathesi. Upāsikā cintesi- “ahaṃ ayyassa rasaṃ pahiṇissāmiṃti vatvā sace na pesessāmi (1.0349), ayyo aññatopi alabhanto kilamissati, yaṃkiñci katvā pesetuṃ vaṭṭati”ti gabbhaṃ pavisitvā ūrumaṃsaṃ chinditvā dāsiyā adāsi “idaṃ maṃsaṃ gahetvā sambhārehi yojetvā rasaṃ katvā vihāraṃ netvā ayyassa dehi. So ce maṃ pucchati, gilānāti vadehi”ti. Sā tathā akāsi.

Satthā taṃ kāraṇaṃ ṇatvā punadivase bhikkhācāraṇelāya bhikkhusaṅghapari-vuto upāsikāya geḥaṃ agamāsi. Sā tathāgatassa āgatabhāvaṃ sutvā sāmikaṃ āmantesi- “ayyaputta, ahaṃ satthu santikaṃ gantuṃ na sakkomi, gaccha tvaṃ satthāraṃ antogehaṃ pavesetvā nisīdāpehi”ti. So tathā akāsi. Satthā “kahaṃ suppiyā”ti pucchi. Gilānā, bhanteti. Pakkosatha, nanti. Atha te gantvā “satthā taṃ pakkosati”ti āhaṃsu. Sā cintesi- “sabbalokassa hitānukampako satthā na imaṃ kāraṇaṃ adisvā pakkosāpessati”ti sahasā mañcamhā vuṭṭhāsi. Athassā buddhā-nubhāvena taṃkhaṇaṃyeva vaṇo ruhitvā succhavi ahosi sesaṭṭhānato atireka-taraṃ vipasannaṃvaṇo. Tasmīṃ khaṇe upāsikā sitaṃ katvā dasabalaṃ pañcapa-tiṭṭhitena vanditvā ekamantaṃ nisīdi. Satthā “imissā upāsikāya kiṃ aphāsukan”ti pucchi. Sā attanā katakāraṇaṃ sabbaṃ kathesi. Satthā katabhattakicco vihāraṃ gantvā bhikkhusaṅghaṃ sannipātāpetvā taṃ bhikkhuṃ anekapariyāyena vigara-hitvā sikkhāpadaṃ (mahāva. 280) paññapesi. Evametamaṃ vatthu samuṭṭhitaṃ. Apa-rabhāge satthā jetavane nisinna upāsikāyo ṭhānantaresu ṭhapento suppiyaṃ upā-sikaṃ gilānupaṭṭhākīnaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Kātiyānivatthu

265. Aṭṭhame **aveccappasannānanti** adhigatena acalappasādena samannāgatānaṃ upāsikānaṃ, kātiyānī, aggāti dasseti. Sā kira padumuttarabuddhakāle haṃsavatiyaṃ kulagehe nibbattā sathhāraṃ ekaṃ upāsikaṃ aveccappasannānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhikārakammaṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthesi. Sā kappasatasahassaṃ devamanussesu saṃsaritvā (1.0350) imasmiṃ buddhuppāde kuraragharanagare nibbatti, kātiyānitissā nāmaṃ akaṃsu.

Sā aparabhāge vayappattā kuraragharikāya, kāḷiyā sahāyikā, daḷhamittā ahosi. Yadā pana kuṭikaṇṇasoṇatthero “dasabalassa kathitaniyāmena mayhampi dhammaṃ kathehi”ti mātarā yācito rattibhāge antonagare alaṅkatadhammāsane nisīditvā mātaraṃ kāyasakkiṃ katvā dhammadesanaṃ ārabhi, tadā ayaṃ kātiyānī upāsikā kāḷiyā saddhiṃ gantvā parisapariyante dhammaṃ suṇantī aṭṭhāsi. Tasmīṃ samaye pañcamattāni corasatāni antonagare divā katasaññāya koṭito paṭṭhāya ummaṅgaṃ khanitvā imissā kātiyāniyā gharaṃ sampāpuṇiṃsu. Tesā corajeṭṭhako tehi saddhiṃ apavisitvā “kiṃ nu kho ayaṃ parisā sannipatitā”ti vīmaṃsanatthāya soṇattherassa dhammakathanaṭṭhānaṃ gantvā parisapariyante tiṭṭhamāno imissā kātiyāniyā piṭṭhipasse aṭṭhāsi.

Tasmīṃ samaye, kātiyānī, dāsiṃ āmantesi- “gaccha je, gehaṃ pavisitvā dīpatelaṃ āhara, mayaṃ dīpe jāletvā dhammaṃ sossāmā”ti. Sā gharaṃ gantvā ummaṅge core disvā dīpatelaṃ agaṇhitvāva āgantvā attano ayyāya ārocesi- “ayye, gehe corā ummaṅgaṃ khananti”ti. Taṃ sutvā corajeṭṭhako cintesi- “sacāyaṃ imissā kathaṃ gaṇhitvā gehaṃ gamissati, ettheva naṃ asinā dvedhā chindissāmi. Sace pana gahitanimitteneva dhammaṃ suṇissati, corehi gahitabhaṇḍakampi puna dāpessāmī”ti. Kātiyānīpi kho dāsiyā kathaṃ sutvā, “amma, mā saddaṃ kari, corā nāma harantā attanā diṭṭhameva harissanti, ahaṃ pana ajja dullabhassavanaṃ suṇāmi, mā dhammassa antarāyaṃ karohi”ti āha. Corajeṭṭhako tassā vacanaṃ sutvā cintesi- “iminā ajjhāsayena ṭhitāya nāma gehe bhaṇḍaṃ harantehi amhehi mahāpathavī pavisitabbā bhavyeyyā”ti. So tāvadeva gantvā corehi gahitabhaṇḍaṃ chaḍḍāpetvā corehi saddhiṃ āgantvā dhammaṃ suṇanto parisapariyante (1.0351) aṭṭhāsi. Kātiyānīpi upāsikā therassa desanāpariyosāne sotāpattiphale patiṭṭhāsi.

Atha aruṇe uggate corajeṭṭhako gantvā upāsikāya pādesu patitvā, “ayye, sabbesaṃyeva no khamāhi”ti āha. Kiṃ pana tumhehi mayhaṃ katanti? So sabbaṃ attanā katadosaṃ ārocesi. Tena hi, tātā, khamāmi tumhākanti. Ayye, amhākaṃ evaṃ khamitaṃ nāma na hoti, tumhākaṃ pana puttattherassa santike sabbesaṃyeva no pabbajjaṃ dāpehīti. Sā sabbepi te gahetvā kuṭikaṇṇasoṇattherassa santike pabbājesi. Tepi kho corā therassa santike pabbajitā sabbeva arahattaṃ pāpuṇiṃsu. Evametaṃ vatthu samuṭṭhitaṃ. Aparabhāge sathhā jetavane viharanto upāsikāyo ṭhānantaresu ṭhapento kātiyāniṃ upāsikaṃ aveccappasannānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Nakulamātāvatthu

266. Navame **vissāsikānanti** vissāsakathaṃ kathentīnaṃ upāsikānaṃ, nakulamātā gahapatānī, aggāti dasseti. Yaṃ panettha vattabbaṃ, taṃ sabbaṃ heṭṭhā upāsakapāḷiyaṃ vuttameva. Kevalaṃ idha nakulamātaraṃ dhuraṃ katvā vedita-bbanti.

Kālīkuraragharikāvatthu

267. Dasame **anussavappasannānanti** anussaveneva uppanna pasādena samannāgatānaṃ upāsikānaṃ antare, kālī upāsikā, kuraragharikā aggāti dasseti. Sā kira padumuttarabuddhakāle haṃsavatiyaṃ kuraragharanagare nibbattā satthu dhammakathaṃ suṇanti satthāraṃ ekaṃ upāsikaṃ anussavappasannānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhikārakammaṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthesi. Sā kappasatasahassaṃ devamanussesu saṃsaritvā imasmiṃ buddhuppāde rājaganagare kulagehe nibbatti, kālītissā nāmaṃ akaṃsu.

Sā (1.0352) vayappattā kuraragharanagare kulagehaṃ gatā. Athassā saṃvāsena gabbho patiṭṭhahi. Sā paripuṇṇagabbhā “paresaṃ gehe gabbhavuṭṭhānaṃ nāma appatirūpan”ti attano kulanagarameva āgantvā rattibhāgasamanantare attano pāsādassa upari ākāse ṭhitānaṃ sātāgirahe mavatānaṃ ratanattayassa vaṇṇaṃ kathentānaṃ kathaṃ sutvā anussavikappasādaṃ uppādetvā satthu adassaneneva sotāpattiphale patiṭṭhāsi, aparabhāge panassā gabbhavuṭṭhānaṃ aho-sīti sabbaṃ vatthu heṭṭhā vitthāritameva. Aparabhāge pana satthā jetavane bhikkhusaṅghamajjhe nisīditvā upāsikāyo ṭhānantaresu ṭhapento imaṃ upāsikaṃ anussavappasannānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Dasasuttaparimāṇāya upāsikāpāḷiyā vaṇṇanā niṭṭhitā.

Ettāvatā ca manorathapūraṇiyā

Aṅguttaranikāya-aṭṭhakathāya

Sabbāpi etadaggapāḷivaṇṇanā niṭṭhitā.

15. Aṭṭhānapāḷi

(15) 1. aṭṭhānapāḷi-paṭhamavaggavaṇṇanā

268. Aṭṭhānapāliyā **aṭṭhānanti** hetupaṭikkhepo. **Anavakāso** Ti paccayapaṭikkhepo. Ubhayenāpi kāraṇameva paṭikkhipati. Kāraṇaṅhi tadāyattavuttitāya attano phalassa ṭhānanti ca avakāso ti ca vuccati. **Yanti** yena kāraṇena. **Diṭṭhisampānnoti** maggadiṭṭhiyā sampanno sotāpanno ariyasāvako. Tassa hi diṭṭhisampanno itipi, dassanasampanno itipi, āgato imaṃ saddhammaṃ itipi, passati imaṃ saddhammaṃ itipi, sekkhena ñāṇena samannāgato itipi, sekkhāya vijjāya samannāgato itipi, dhammasotasamāpanno itipi, ariyo nibbedhikapaṅṅo itipi, amata-dvāraṃ āhacca tiṭṭhati itipiti bahūni nāmāni honti. **Kaṅci saṅkhāranti** catubhūma-kesu saṅkhatasaṅkhāresu kaṅci ekaṃ saṅkhārampi. **Niccato upagaccheyyāti** niccoti gaṇheyya. **Netam ṭhānam vijjatīti** etaṃ kāraṇam natthi na upalabbhati. **Yaṃ puthujjanoti** yena kāraṇena puthujjano. **Ṭhānametaṃ vijjatīti** etaṃ kāraṇam atthi. Sassatadiṭṭhiyā hi so tebhūmakesu saṅkhatasaṅkhāresu kaṅci saṅkhāram niccato gaṇheyyāti attho. Catutthabhūmakasaṅkhārā (1.0353) pana tejussadattā divasaṃsantatto ayogoḷo viya makkhikānaṃ, diṭṭhiyā vā añṅesaṃ vā akusalānaṃ ārammaṇaṃ na honti. Iminā nayena **kaṅci saṅkhāram sukhatoti**-ādīsupi attho vedītabbo.

269. **Sukhato upagaccheyyāti** “ekantasukhī attā hoti ārogo parammaraṇā” ti (dī. ni. 1.76, 79; ma. ni. 3.21, 22) evaṃ attadiṭṭhivasena sukhato gāhaṃ sandhāyetaṃ vuttaṃ. Diṭṭhivippayuttacittena pana ariyasāvako pariḷāhādhibhūto pariḷāhavūpasamattaṃ mattahatthiparittāsito viya cakkhabrāhmaṇo gūthaṃ kaṅci saṅkhāram sukhato upagacchati.

270. Attavāre kasiṇādipaṇṇattisaṅghatthaṃ “saṅkhāran” ti avatvā **kaṅci dhammanti** vuttaṃ. Idhāpi ariyasāvakassa catubhūmakavasena paricchedo vedītabbo, puthujjanassa tebhūmakavasena. Sabbavāresu vā ariyasāvakassāpi tebhūmakavaseneva paricchedo vaṭṭati. Yaṃ yaṃ hi puthujjano gaṇhāti, tato tato ariyasāvako gāhaṃ viniveṭheti. Puthujjano hi yaṃ yaṃ niccaṃ sukhaṃ attāti gaṇhāti, taṃ taṃ ariyasāvako aniccaṃ dukkhaṃ anattāti gaṇhanto taṃ gāhaṃ viniveṭheti. Iti imasmiṃ suttattaye puthujjanataggāhaviniveṭhanaṃ nāma kathitaṃ.

271. **Mātaranti**-ādīsu janikāva mātā, janakova pitā, manussabhūtova khīṇāsavo arahāti adhippeto. Kiṃ pana ariyasāvako añṅaṃ jīvitā voropeyyāti? Etampi aṭṭhānaṃ. Sacepi bhavantaragataṃ ariyasāvakaṃ attano ariyasāvakabhāvaṃ ajānantampi koci evaṃ vadeyya “imaṃ kunthakipillikaṃ jīvitā voropetvā sakalacakkavāḷagabbhe cakkavattirajjaṃ paṭipajjāhi” ti, neva so taṃ jīvitā voropeyya. Athāpi naṃ evaṃ vadeyyuṃ “sace imaṃ na ghāteyyasi, sīsaṃ te chindissāmā” ti. Sīsamevassa chindeyyuṃ, na ca so taṃ ghāteyya. Puthujjanabhāvassa pana mahāsāvajjabhāvadassanattaṃ ariyasāvakassa ca balavadīpanatthametaṃ vuttaṃ. Ayaṅhettha adhippāyo- sāvajjo puthujjanabhāvo, yatra hi nāma puthujjano mātughātādīnīpi ānantariyāni karissati. Mahābalo ca ariyasāvako, yo etāni kammāni na karotīti.

274. **Paduṭṭhacittoti** (1.0354) vadhakacittena paduṭṭhacitto. **Lohitaṃ uppādeyyāti** jīvamānakasarīre khuddakamakkhikāya pivanamattampi lohitaṃ uppādeyya.

275. **Saṅghaṃ bhindeyyāti** samānasaṃvāsakaṃ samānasīmāya ṭhitaṃ

pañcahi kāraṇehi saṅghaṃ bhindeyya. Vuttampi cetam “pañcahupāli, ākārehi saṅgho bhijjati- kamma, uddesena, voharanto, anussāvanena, salākaggāhenā”- ti (pari. 458).

Tattha **kammenā**ti apalokaṇādīsu catūsu kammesu aññatarena kamma. **Uddesenā**ti pañcasu pātimokkhuddesesu aññatarena uddesena. **Voharantoti** katha- yanto, tāhi tāhi uppattīhi **adhammaṃ dhammoti**-ādīni aṭṭhārasa bhedakarava- tthūni dīpento. **Anussāvanenā**ti “nanu tumhe jānātha mayhaṃ uccākulā pabbajita- bhāvaṃ bahussutabhāvañca, mādiso nāma uddhammaṃ ubbinayaṃ satthu sāsanaṃ gāheyyāti cittaṃ uppādetuṃ na tumhākaṃ yuttaṃ, kiṃ mayhaṃ avīci nīluppalavanaṃ viya sītalā, kiṃ ahaṃ apāyato na bhāyāmi”-ti-ādīni nayena kaṇṇa- mūle vacibhedam katvā anussāvanena. **Salākaggāhenā**ti evaṃ anussāvetvā tesam cittaṃ upatthambhetvā anivattidhamme katvā “gaṇhatha imaṃ salākaṃ”-ti salākaggāhena.

Ettha ca kammeva uddeso vā pamāṇaṃ, vohārānussāvanasālākaggāhā pana pubbabhāgā. Aṭṭhārasavatthudīpanavasena hi voharantena tattha rucijananatthaṃ anussāvetvā salākāya gahitāyapi abhinna hoti saṅgho. Yadā pana evaṃ cattāro vā atirekā vā salākaṃ gahetvā āveṇikaṃ kammaṃ vā uddesaṃ vā karonti, tadā saṅgho bhinno nāma hoti. Evaṃ diṭṭhisampanno puggalo saṅghaṃ bhindeyyāti netam ṭhānaṃ vijjati. Ettāvatā mātughātādīni pañca ānantariyaka- mmāni dassitāni honti, yāni puthujjano karoti, na ariyasāvako. Tesam āvibhā- vatthaṃ-

“Kammato dvārato ceva, kappaṭṭhitiyato tathā;
pākasādhāraṇādīhi, viññātabbo vinicchayo”.

Tattha (1.0355) **kammato** tāva- ettha hi manussabhūtasseva manussabhūtaṃ mātaraṃ vā pitaraṃ vā api parivattaliṅgaṃ jīvitā voropentassa kammaṃ ānanta- riyam hoti, tassa vipākaṃ paṭibāhissāmīti sakalacakkavāḷaṃ mahācetiyaṃ māṇe- hipi kañcanathūpehi pūretvāpi sakalacakkavāḷaṃ pūretvā nisinnassa bhikkhusa- ṅghassa mahādānaṃ datvāpi buddhassa bhagavato saṅghāṭikaṇṇaṃ amuñcanto vicarivāpi kāyassa bhedaṃ nirayameva upapajjati. Yo pana sayam manusso tira- cchānabhūtaṃ mātaraṃ vā pitaraṃ vā, sayam vā tiracchānabhūto manussa- bhūtaṃ, tiracchānabhūtoyeva vā tiracchānabhūtaṃ jīvitā voropeti, tassa kammaṃ ānantariyam na hoti, bhāriyam pana hoti, ānantariyam āhacceva tiṭṭhati. Manussa- jātikānaṃva pana vasena ayam paṇho kathito.

Tattha eḷakacatukkaṃ, saṅgāmacatukkaṃ, coracatukkañca kathetabbaṃ. Eḷakaṃ māressāmīti abhisandhināpi hi eḷakaṭṭhāne ṭhitam manusso manussa- bhūtaṃ mātaraṃ vā pitaraṃ vā mārento ānantariyam phusati. Eḷakābhisandhinā mātāpiti-abhisandhinā vā eḷakaṃ mārento ānantariyam na phusati, mātāpiti-abhi- sandhinā mātāpitāro mārento phusateva. Esa nayo itarasmimpi catukkadvaye. Yathā ca mātāpitūsu, evaṃ arahantepi etāni catukkāni veditabbāni.

Manussa-arahantameva ca māretvā ānantariyaṃ phusati, na yakkhabhūtaṃ. Kammaṃ pana bhāriyaṃ, ānantariyasadisameva. Manussa-arahantassa ca puthujjanakāleyeva sathappahāre vā vise vā dinnepi yadi so arahattaṃ patvā teneva marati, arahantaghātaḥ hotiyeva. Yaṃ pana puthujjanakāle dinnam dānam arahattaṃ patvā paribhuñjati, puthujjanasseva taṃ dinnam hoti. Sesa-ariyapuggale mārentassa ānantariyaṃ natthi, kammaṃ pana bhāriyaṃ, ānantariyasadisameva.

Lohituppāde tathāgatassa abhejjakāyatāya parūpakkamena cammacchedaṃ katvā lohitapaggharaṇaṃ nāma natthi, sarīrassa pana antoyeva ekasmiṃ ṭhāne lohitaṃ samosarati. Devadattena paviddhasilato bhijjivā gatā sakalikāpi tathāgatassa pādantaṃ pahari, pharasunā pahaṭo viya pādo antolohitoyeva ahosi. Tathā karontassa ānantariyaṃ hoti. Jīvako pana tathāgatassa ruciyā (1.0356) satthakena cammaṃ chinditvā tamhā ṭhānā duṭṭhalohitaṃ nīharitvā phāsukamakāsi. Tathā karontassa puññakammameva hoti.

Atha ye parinibbute tathāgate cetiyaṃ bhindanti, bodhiṃ chindanti, dhātumhi upakkamanti, tesam kiṃ hotīti? Bhāriyaṃ kammaṃ hoti, ānantariyasadiyaṃ. Sadhātukaṃ pana thūpaṃ vā paṭimaṃ vā bādhayamānaṃ bodhisākhāṃ chinditum vaṭṭati. Sacepi tattha nilīnā sakuṇā cetiye vaccaṃ pātentī, chinditum vaṭṭatiyeva. Paribhogacetiyato hi sarīracetiyaṃ mahantataraṃ. Cetiyaavatthum bhinditvā gacchantaṃ bodhimūlampi chinditvā haritum vaṭṭati. Yā pana bodhisākhā bodhigharaṃ bādhati, taṃ geharakkhaṇatthaṃ chinditum na labhati. Bodhi-atthañhi gehaṃ, na gehatthāya bodhi. Āsanagharepi eseva nayo. Yasmiṃ pana āsanaghare dhātu nihitā hoti, tassa rakkhaṇatthāya bodhisākhāṃ chinditum vaṭṭati. Bodhijagganatthaṃ oḷāharaṇasākhāṃ vā pūtisākhāṃ vā chinditum vaṭṭatiyeva, sarīrapaṭijaggane viya puññampi hoti.

Saṅghabhedepi sīmaṭṭhakasaṅghe asannipatite visum parisam gahetvā katavo hārānussāvanasālākaggāhassa kammaṃ vā karontassa uddesaṃ vā uddisāntassa bhedo ca hoti ānantariyakammañca. Samaggasaññāya pana vaṭṭatīti saññāya vā karontassa bhedova hoti, na ānantariyakammaṃ. Tathā navato ūnāparisāya. Sabbantimena paricchedena navannaṃ janānaṃ yo saṅghaṃ bhindati, tassa ānantariyakammaṃ hoti. Tassa anuvattakānaṃ adhammavādīnaṃ mahāsāvajjakammaṃ, dhammavādīno pana anavajjā. Tattha navannameva saṅghabhede idaṃ suttaṃ- “ekato, upāli, cattāro honti, ekato cattāro, navamo anussāveti, salākaṃ gāheti ‘ayaṃ dhammo ayaṃ vinayo idaṃ satthu sāsanaṃ, imaṃ gaṇhatha, imaṃ rocethā’ti. Evaṃkho, upāli, saṅgharāji ceva hoti saṅghabhedo ca. Navannaṃ vā, upāli, atirekanavannaṃ vā saṅgharāji ceva hoti saṅghabhedo cā”ti (cūḷava. 351). Etesu ca pana pañcasu saṅghabhedo vacīkammaṃ, sesāni kāyakammānīti evaṃ kammato viññātabbo vinicchayo.

Dvāratoti (1.0357) sabbāneva cetāni kāyadvāratopi vacīdvāratopi samuṭṭhahanti. Purimāni panettha cattāri āṇattikavijjāmayappayogavasena vacīdvārato samuṭṭhahitvāpi kāyadvārameva pūrenti, saṅghabhedo hatthamuddhāya bhedaṃ karontassa kāyadvārato samuṭṭhahitvāpi vacīdvārameva pūretīti evamettha dvāratopi viññātabbo vinicchayo.

Kappaṭṭhitiyatoti saṅghabhedoyeva cettha kappaṭṭhitiyo. Saṅghahante hi kappe vā kappavemajjhe vā saṅghabhedam katvā kappavināseyeva muccati. Sacepi hi ‘sve kappo vinassissati’ ti ajja saṅghabhedam karoti, sveva muccati, ekadivasa-meva niraye paccati. Evaṃ karaṇam pana natthi. Sesāni cattāri kammāni ānantariyāneva honti, na kappaṭṭhitiyānīti evamettha kappaṭṭhitiyatopi viññātabbo vini-cchayo.

Pākatoti yena ca pañcapetāni kammāni katāni honti, tassa saṅghabhedoyeva paṭisandhivasena vipaccati, sesāni “ahosikammaṃ nāhosi kammavipāko” ti evamādīsu saṅkham gacchanti. Saṅghabhedābhāve lohituppādo, tadabhāve arahantaḅhāto, tadabhāve sace pitā sīlavā hoti, mātā dussīlā, no vā tathā sīlavatī, pitu-ghāto paṭisandhivasena vipaccati. Sace mātā sīlavatī, mātughāto. Dvīsupi sīlena vā dussīlena vā samānesu mātughātova paṭisandhivasena vipaccati. Mātā hi dukkarakārinī bahūpakārā ca puttānanti. Evamettha pākatopi viññātabbo vini-cchayo.

Sādhāraṇādīhīti purimāni cattāri sabbesampi gahaṭṭhapabbajitānaṃ sādharma-nāni. Saṅghabhedo pana “na kho, upāli bhikkhunī, saṅgham bhindati, na sikkhamānā, na sāmaṇero, na sāmaṇerī, na upāsako, na upāsikā saṅgham bhindati. Bhikkhu kho, upāli, pakatatto samānasaṃvāsako samānasīmāyaṃ ṭhito saṅgham bhindati” ti (cūḷava. 351) vacanato vuttappakārassa bhikkhunova hoti, na aññassa, tasmā asādhāraṇo. Ādisaddena sabbepete dukkhavedanāya sahaḅatā dosamoha-sampayuttā cāti evamettha sādharmaṇādīhipi viññātabbo vinicchayo.

276. Aññaṃ (1.0358) **sathhāranti** “ayaṃ me sathhā satthu kiccaṃ kātuṃ asama-ttho” ti bhavantarepi aññaṃ titthakaraṃ ‘ayaṃ me sathhā’ ti evaṃ gaṇheyya, netam ṭhānaṃ vijjatīti attho.

277. Ekissā lokadhātuyāti dasasahassilokadhātuyā. Tīṇi hi khattāni jātikhettaṃ, āṇākhettaṃ visayakhettanti. Tattha **jātikhettaṃ** nāma dasasahassī lokadhātu. Sā hi tathāḅatassa mātukucchismiṃ okkamanakāle nikkhamanakāle sambodhikāle dhammacakkappavattane āyusaṅkhāravossajjane parinibbāne ca kampati. Koṭisa-tasahassacakkavāḷaṃ pana **āṇākhettaṃ** nāma. Āṅānāṭiyaparittamoraparittadhaj-ggaparittaratanaparittādīnañhi ettha āṇā pavattati. **Visayakhettassa** Pana pari-māṇaṃ natthi. Buddhānañhi “yāvatakaṃ ṇāṇaṃ tāvatakaṃ ñeyyaṃ, yāvatakaṃ ñeyyaṃ tāvatakaṃ ṇāṇaṃ, ṇāṇapariyantikaṃ ñeyyaṃ, ñeyyapariyantikaṃ ṇāṇaṃ” ti (mahāni. 69; cūḷani. mogharājamāṇavapucchāniddeṣo 85; paṭi. ma. 3.5) vacanato avisayo nāma natthi.

Imesu pana tīsu khettesu ṭhapetvā imaṃ cakkavāḷaṃ aññaṣmiṃ cakkavāḷe buddhā uppajantīti suttaṃ natthi, na uppajantīti pana atthi. **Tīṇi** hi **piṭakāni**- vinaya-piṭakaṃ, suttantapiṭakaṃ, abhidhammapiṭakaṃ. **Tisso saṅgītiyo**- mahākassapa-ttherassa saṅgīti, yasattherassa saṅgīti, moggaliputtattherassa saṅgīti. Imā tisso saṅgītiyo āruḷhe tepiṭake buddhavacane imaṃ cakkavāḷaṃ muñcitvā aññaṭtha buddhā uppajantīti suttaṃ natthi, na uppajantīti pana atthi.

Apubbaṃ acarimanti apure apacchā, ekato na uppajanti. Pure vā pacchā vā uppajantīti vuttaṃ hoti. Tattha bodhipallaṅke “bodhiṃ appatvā na utṭhahissāmi” ti

nisinnakālato paṭṭhāya yāva mātukucchismiṃ paṭisandhiggahaṇaṃ, tāva pubbeti na veditabbaṃ. Bodhisattassa hi paṭisandhikkhaṇe dasasahassacakkavāḷakampānena khettapariggaho kato, etthantare aññassa buddhassa uppatti nivāritāva hoti. Parinibbānato paṭṭhāya yāva sāsapamattāpi dhātu tiṭṭhati, tāva pacchāti na veditabbaṃ. Dhātūsu hi ṭhitāsu buddhā ṭhitāva honti. Tasmā etthantare aññassa buddhassa uppatti nivāritāva hoti. Dhātuparinibbāne pana jāte aññassa buddhassa uppatti na nivāritā.

Kasmā (1.0359) pana apubbaṃ acarimaṃ na uppajjanti? Anacchariyattā. Buddhā hi acchariyamanussā. Yathāha- “ekapuggalo, bhikkhave, loke uppajjāmano uppajjati acchariyamanusso. Katamo ekapuggalo? Tathāgato arahamaṃ sammāsambuddho”ti (a. ni. 1.172). Yadi ca dve vā cattāro vā aṭṭha vā soḷasa vā ekato uppajjeyyumaṃ, anacchariyā bhavēyyumaṃ. Ekasmiñhi vihāre dvinnamaṃ cetiyānampi lābhasakkāro uḷārā na honti, bhikkhūpi bahutāya anacchariyā jātā, evamaṃ buddhāpi bhavēyyumaṃ. Tasmā na uppajjanti.

Desanāya ca visesābhāvato. Yañhi satipaṭṭhānādikaṃ dhammaṃ eko deseti, aññena uppajjitvāpi sova dhammo desetabbo siyā. Tato anacchariyo siyā. Ekasmiṃ pana dhammaṃ desente desanāpi acchariyāva hoti.

Vivādabhāvato ca. Bahūsu ca buddhesu uppannesu bahūnaṃ ācariyānaṃ antevāsikā viya “amhākaṃ buddho pāsādiko, amhākaṃ buddho madhurassaro lābhī puñṇavā”ti vivadeyyumaṃ, tasmāpi evamaṃ na uppajjanti.

Apicetaṃ kāraṇaṃ milindaraññā puṭṭhena nāgasenattherena vitthāritameva. Vuttañhi tattha (mi. pa. 5.1.1)-

“Bhante, nāgasena, bhāsitampi hetamaṃ bhagavatā- ‘aṭṭhānametaṃ, bhikkhave, anavakāso, yaṃ ekissā lokadhātuyā dve arahanto sammāsambuddhā apubbaṃ acarimaṃ uppajjeyyumaṃ, netamaṃ ṭhānaṃ vijjati’ti. Desentā ca, bhante nāgasena, sabbepi tathāgatā sattatiṃsa bodhipakkhiyadhamme desenti, kathayamānā ca cattāri ariyasaccāni kathenti, sikkhāpentā ca tisu sikkhāsu sikkhāpenti, anusāsamānā ca appamādapapaṭipattiyamaṃ anusāsanti. Yadi, bhante nāgasena, sabbesampi tathāgatānaṃ eko uddeso ekā kathā ekā sikkhā ekā anusitṭhi, kena kāraṇena dve tathāgatā ekakkhaṇe na uppajjanti. Ekenapi tāva buddhuppādena ayaṃ loko obhāsajāto, yadi dutiyopi buddho bhavēyya, dvinnamaṃ pabhāya ayaṃ loko bhiyyosomattāya obhāsajāto bhavēyya. Ovadamānā ca dve tathāgatā sukhaṃ ovadeyyumaṃ, anusāsamānā ca (1.0360) sukhaṃ anusāseyyumaṃ. Tattha me kāraṇaṃ desehi, yathāhaṃ nissaṃsayo bhavēyyanti”.

“Ayaṃ, mahārāja, dasasahassī lokadhātu ekabuddhadhāraṇī, ekasseva tathāgata tassa guṇamaṃ dhāreti. Yadi dutiyo buddho uppajjeyya, nāyamaṃ dasasahassī lokadhātu dhāreyya, caleyya kampeyya nameyya onameyya vinameyya vikireyya vidhameyya viddhamseyya, na ṭhānamupagaccheyya.

“Yathā, mahārāja, nāvā ekapurisasandhāraṇī bhavēyya. Ekasmiṃ purise abhirūḷhe sā nāvā samupādikā bhavēyya. Atha dutiyo puriso āgaccheyya tādiso āyunā vaṇṇena vayena pamāṇena kisathūlena sabbaṅgapaccaṅgena, so taṃ nāvaṃ

abhiruheyya. Api nu sā, mahārāja, nāvā dvinnampi dhāreyyāti? Na hi, bhante, caleyya kampeyya nameyya onameyya vinameyya vikireyya vidhameyya viddhamseyya, na ṭhānamupagaccheyya, osideyya udaketi. Evameva kho, mahārāja, ayaṃ dasasahassī lokadhātu ekabuddhadhāraṇī, ekasseva tathāgatassa guṇaṃ dhāreti, yadi dutiyo buddho uppajjeyya, nāyaṃ dasasahassī lokadhātu dhāreyya, caleyya ...pe... na ṭhānamupagaccheyya.

“Yathā vā pana, mahārāja, puriso yāvadatthaṃ bhojanaṃ bhuñjeyya chādentamaṃ yāva kaṇṭhamabhipūrayitvā. So dhāto piṇito paripuṇṇo nirantaro tandikato anona-mitadaṇḍajāto punadeva tattakaṃ bhojanaṃ bhuñjeyya. Api nu kho so, mahārāja, puriso sukhito bhavēyyāti? Na hi, bhante, sakiṃbhuttova mareyyāti. Evameva kho, mahārāja, ayaṃ dasasahassī lokadhātu ekabuddhadhāraṇī ...pe... na ṭhānamupagaccheyyāti.

“Kiṃ nu kho, bhante nāgasena, atidhammabhārena pathavi calatīti? Idha, mahārāja, dve sakaṭā ratanaparipūritā bhavēyyuṃ yāva mukhasamā. Ekasmā sakaṭato ratanaṃ gahetvā ekasmiṃ sakaṭe ākireyyuṃ, api nu taṃ, mahārāja, sakaṭaṃ dvinnampi sakaṭānaṃ ratanaṃ dhāreyyāti? Na hi, bhante, nābhipi tassa phaleyya, arāpi tassa bhijjeyyuṃ, nemīpi tassa opateyyuṃ, akkhopi tassa bhijjeyyāti. Kiṃ nu kho, mahārāja, atiratanabhārena sakaṭaṃ bhijjatīti? Āma, bhanteti. Evameva kho, mahārāja, atidhammabhārena pathavī calatīti.

“Api (1.0361) ca, mahārāja, imaṃ kāraṇaṃ buddhabalaparidīpanāya osāritaṃ. Aññampi tattha abhirūpaṃ kāraṇaṃ suṇohi, yena kāraṇena dve sammāsambuddhā ekakkhaṇe na uppajjanti. Yadi, mahārāja, dve sammāsambuddhā ekakkhaṇe uppajjeyyuṃ, parisāya vivādo uppajjeyya, ‘tumhākaṃ buddho, amhākaṃ buddho’ti ubhatopakkhajātā bhavēyyuṃ. Yathā, mahārāja, dvinnaṃ balavāma-ccānaṃ parisāya vivādo uppajjati, ‘tumhākaṃ amacco amhākaṃ amacco’ti ubhatopakkhajātā honti. Evameva kho,

mahārāja, yadi dve sammāsambuddhā ekakkhaṇe uppajjeyyūṃ, parisāya vivādo uppajjeyya, ‘tumhākaṃ buddho, amhākaṃ buddho’ti ubhatopakkhajātā bhavēyyūṃ. Idaṃ paṭhamaṃ kāraṇaṃ suṇohi, yena kāraṇena dve sammāsambuddhā ekakkhaṇe na uppajjanti.

“Aparampi, mahārāja, uttariṃ kāraṇaṃ suṇohi, yena kāraṇena dve sammāsambuddhā ekakkhaṇe na uppajjanti. Yadi, mahārāja, dve sammāsambuddhā ekakkhaṇe uppajjeyyūṃ, aggo buddhoti yaṃ vacanaṃ, taṃ micchā bhavēyya. Jeṭṭho buddhoti ...pe... seṭṭho buddhoti. Viṣiṭṭho buddhoti, uttamo buddhoti, pavaro buddhoti, asamo buddhoti, asamasamo buddhoti, appaṭṭisamo buddhoti, appaṭṭi-bhāgo buddhoti, appaṭṭipuggalo buddhoti yaṃ vacanaṃ, taṃ micchā bhavēyya. Imampi kho tvamaṃ, mahārāja, kāraṇaṃ atthato sampaṭiccha, yena kāraṇena dve sammāsambuddhā ekakkhaṇe na uppajjanti.

“Apica, mahārāja, buddhānaṃ bhagavantānaṃ sabhāvapakatikā esā, yaṃ ekoyeva buddho loke uppajjati. Kasmā? Kāraṇamahantattā sabbaññubuddhaguṇānaṃ. Aññampi, mahārāja, yaṃ mahantaṃ hoti, taṃ ekaṃyeva hoti. Pathavī, mahārāja, mahantī, sā ekāyeva. Sāgaro mahanto, so ekoyeva. Sineru girirāja mahanto, so ekoyeva. Ākāso mahanto, so ekoyeva. Sakko mahanto, so ekoyeva. Brahmā mahanto, so ekoyeva. Tathāgato arahaṃ sammāsambuddho mahanto, so ekoyeva. Yattha te uppajjanti, tattha aññesaṃ okāso na hoti. Tasmā tathāgato arahaṃ sammāsambuddho ekoyeva loke uppajjatīti. Sukathito, bhante nāgasena, pañho opammehi kāraṇehi”ti.

Ekissā (1.0362) **lokadhātuyāti** ekasmiṃ cakkavāḷe. Heṭṭhā imināva padena dasa cakkavāḷasahassāni gahitāni, tānipi ekacakkavāḷeneva paricchindituṃ vaṭṭanti. Buddhā hi uppajjamānā imasmiṃyeva cakkavāḷe uppajjanti, uppajjana-ṭṭhāne pana vārite ito aññesu cakkavāḷesu na uppajjantīti vāritameva hoti.

Paṭhamavaggaṇṇanā.

15. Aṭṭhānapāḷi

(15) 2. aṭṭhānapāḷi-dutiyavaggaṇṇanā

278. Apubbaṃ acarimanti ettha cakkaratanapātubhāvato pubbe pubbaṃ, tasseva antaradhānato pacchā carimaṃ. Tattha dvidhā cakkaratanassa antaradhānaṃ hoti cakkavattino kālakiriyāya vā pabbajjāya vā. Antaradhāyamānañca pana taṃ kālakiriyato vā pabbajjato vā sattame divase antaradhāyati, tato paraṃ cakkavattino pātubhāvo avārito.

Kasmā pana ekacakkavāḷe dve cakkavattino na uppajjantīti? Vivādupacchedato, acchariyabhāvato, cakkaratanassa mahānubhāvato ca. Dvīsu hi uppajjantesu “amhākaṃ rājā mahanto, amhākaṃ rājā mahanto”ti vivādo uppajjeyya, “ekasmiṃ

dīpe cakkavattī, ekasmiṃ dīpe cakkavattī”ti ca anacchariyo bhavēyya. Yo cāyaṃ cakkaratanassa dvisahassadīpaparivāresu catūsu mahādīpesu issariyānuppādānasamattho mahānubhāvo, sopi parihāyetha. Iti vivādupacchedato acchariyabhāvato cakkaratanassa mahānubhāvato ca na ekacakkavāḷe dve uppajjanti.

279. Yaṃ itthī arahaṃ assa sammāsambuddhoti ettha tiṭṭhatu tāva sabbaññu-
guṇe nibbattetvā lokanittaraṇasamattho buddhabhāvo, paṇidhānamattampi
itthiyā na sampajjati.

“Manussattaṃ liṅgasampatti, hetu sathāradassanaṃ;

pabbajjā guṇasampatti, adhikāro ca chandatā;

aṭṭha dhammasamodhānā, abhinīhāro samijjhatī”ti. (bu. vaṃ. 2.59)-

Imāni (1.0363) hi paṇidhānasampattikāraṇāni. Iti paṇidhānampi sampādetuṃ asa-
matthāya itthiyā kuto buddhabhāvoti. “Aṭṭhānametaṃ, bhikkhave, anavakāso, yaṃ
itthī arahaṃ assa sammāsambuddho”ti vuttaṃ. Sabbākāraparipūrova puññu-
ssayo sabbākāraparipūrameva attabhāvaṃ nibbattetīti puriso va arahaṃ hoti
sammāsambuddho, na itthī.

280. Rājā assa cakkavattīti-ādīsipi yasmā itthiyā kosohitavathaguyhatādīnaṃ
abhāvena lakkhaṇāni na paripūranti, itthiratanābhāvena sattaratanasamaṅgitā na
sampajjati, sabbamanussehi ca adhiko attabhāvo na hoti. Tasmā “aṭṭhānametaṃ,
bhikkhave, anavakāso yaṃ itthī rājā assa cakkavattī”ti vuttaṃ.

281. Yasmā ca sakkattādīni tīṇi ṭhānāni uttamāni, itthiliṅgañca hīnaṃ, tasmā
cassā sakkattādīnipi paṭisiddhāni.

Nanu ca yathā itthiliṅgaṃ, evaṃ purisaliṅgampi brahmaloke natthi. Tasmā “yaṃ
puriso brahmattaṃ kāreyya, ṭhānametaṃ vijjati”tipi na vattabbaṃ siyāti. No na
vattabbaṃ. Kasmā? Idha purisassa tattha nibbattanato. Brahmattanti hi mahābra-
hmattaṃ adhippettaṃ. Itthī ca idha jhānaṃ bhāvetvā kālaṃ katvā brahmapārisa-
jjānaṃ sahaḃyattaṃ upapajjati, na mahābrahmānaṃ. Puriso pana tattha nuppajja-
tīti na vattabbo. Samānēpi cettha ubhayaliṅgābhāve purisasaṅṭhānāva brahmāno,
na itthisaṅṭhānā. Tasmā suvuttamevettaṃ.

284. Kāyaduccaritassāti-ādīsu yathā nimbabījakosātakibījādīni madhuraṃ
phalaṃ na nibbattenti, asātaṃ amadhurameva nibbattenti, evaṃ kāyaduccaritā-
dīni madhuraṃ vipākaṃ na nibbattenti, amadhurameva nibbattenti. Yathā ca
ucchubījasālibījādīni madhuraṃ sādurasameva phalaṃ nibbattenti, na asātaṃ
kaṭukaṃ. Evaṃ kāyasucaritādīni madhurameva vipākaṃ nibbattenti, na ama-
dhuraṃ. Vuttampi cettaṃ-

“Yādisaṃ vapate bījaṃ, tādisaṃ harate phalaṃ;

kalyāṇakārī kalyāṇaṃ, pāpakārī ca pāpakaṃ”ti. (saṃ. ni. 1.256);

Tasmā (1.0364) “aṭṭhānametaṃ, bhikkhave, anavakāso, yaṃ kāyaduccaritassā”-
ti-ādi vuttaṃ.

290-295. Kāyaduccaritasamaṅgīti-ādīsu **samaṅgī**ti pañcavidhā samaṅgitā- āyū-
hanasamaṅgitā, cetanāsamaṅgitā, kammāsamaṅgitā, vipākasamaṅgitā, upaṭṭhā-
nasamaṅgitāti. Tattha kusalākusalakammāyūhanakkaṇe **āyūhanasamaṅgitā**ti
vuccati. Tathā **cetanāsamaṅgitā**. Yāva pana sattā arahattaṃ na pāpuṇanti, tāva

sabbepi sattā pubbe upacitacetanāya samaṅgitāya cetanāsamaṅginoti vuccanti. Esā cetanāsamaṅgitā. Yāva arahattaṃ na pāpuṇanti, tāva sabbepi sattā pubbe upacitaṃ vipākārahaṃ kammaṃ sandhāya “kammāsamaṅgino”ti vuccanti. Esā **kammāsamaṅgitā. Vipākāsamaṅgitā** vipākakkhaṇeyeva veditabbā. Yāva pana sattā arahattaṃ na pāpuṇanti, tāva tesam̐ tato tato cavitvā niraye uppajjamānānaṃ aggijālālohakumbhi-ādīhi upaṭṭhānākārehi nirayo, gabbhaseyyakattaṃ āpajjamānānaṃ mātukucchi, devesu uppajjamānānaṃ kapparukkhavimānādīhi upaṭṭhānākārehi devalokoti evaṃ upapattinimittaṃ upaṭṭhāti. Iti nesam̐ iminā upapattinimitta-upaṭṭhānena aparimuttatā **upaṭṭhānasamaṅgitā** nāma. Sā calati, sesā niccalā. Niraye hi upaṭṭhitepi devaloko upaṭṭhāti, devaloke upaṭṭhitepi nirayo upaṭṭhāti, manussaloke upaṭṭhitepi tiracchānayoni upaṭṭhāti, tiracchānayoniyā ca upaṭṭhitā-yapi manussaloko upaṭṭhātiyeva.

Tatridaṃ vatthu- soṇagiripāde kira acelavihāre soṇatthero nāma eko dhammakathiko. Tassa pitā sunakhavājiko nāma ahosi, therō taṃ paṭibhantopī saṃvare ṭhapetuṃ asakkonto “mā nassi varāko”ti mahallakakāle akāmakam̐ naṃ pabbājesi. Tassa gilānaseyyāya nipannassa nirayo upaṭṭhāsi. Soṇagiripādato mahantā sunakhā āgantvā khāditukāmā viya samparivāresuṃ. So mahābhayabhīto “vārehi, tāta soṇa, vārehi, tāta soṇā”ti āha. Kiṃ mahātherāti? Na passasi, tātāti taṃ pavattiṃ ācikkhi. Soṇatthero “kathañhi nāma mādisassa pitā niraye nibbattissati (1.0365), patiṭṭhāssa bhavissāmī”ti sāmaṇerehi nānāpupphāni āharāpetvā cetiyaṅgaṇabodhiyaṅgaṇesu talasantharaṇapūjam̐ āsanapūjañca kāretvā pitaraṃ mañcakena cetiyaṅgaṇam̐ haritvā mañce nisīdāpetvā “ayaṃ, mahāthera, pūjā tumhākam̐ atthāya katā, ‘ayaṃ me bhagavā duggatapaṇṇākāro’ti vatvā bhagavantaṃ vanditvā cittaṃ pasādehi”ti āha. Sā mahāthero pūjam̐ disvā tathā karonto cittaṃ pasādesi. Tāvadevassa devaloko upaṭṭhāsi. Nandanavana-cittalatāvana-missakavana-phārusakavana-vimānāni ceva devanāṭakāni ca parivāretvā ṭhitāni viya ahesuṃ. So “apetha, soṇa, apetha, soṇā”ti theram̐ āha. Kimidaṃ, mahātherāti? Etā te mātaro āgacchantīti. Thero “saggo upaṭṭhito mahātherassā”ti cintesi. Evaṃ upaṭṭhānasamaṅgitā calatīti veditabbā. Etāsu samaṅgitāsu idha āyūhanacetanākamma-samaṅgitāvasena “kāyaduccaritasamaṅgī”ti-ādi vuttaṃ.

Tattha eke ācariyā “yasmim̐ khaṇe kammaṃ āyūhati, tasmim̐yeva khaṇe tassa saggo vārito”ti vadanti. Apare pana “āyūhitakammaṃ nāma vipākavāram̐ labhantampi atthi alabhantampi. Tattha yadā kammaṃ vipākavāram̐ labhati, tasmim̐yeva kāle tassa saggo vārito”ti vadanti. Sesam̐ sabbattha uttānatthamevāti.

Aṭṭhānapāḷivaṇṇanā niṭṭhitā.

16. Ekaḍhammapāḷi

(16) 1. ekaḍhammapāḷi-paṭhamavaggavaṇṇanā

296. Ekadhammapāḷiyam **ekadhammoti** ekasabhāvo. **Ekantanibbidāyāti** eka-ntena vaṭṭe nibbindanattāya ukkaṇṭhanattāya. **Virāgāyā** Ti vaṭṭe virajjanattāya, rāgādīnam vā kilesānam virajjanāya vigamāya. **Nirodhāyāti** rāgādīnam nirodhāya appavattikaraṇattāya, vaṭṭasseva vā nirujjhanattāya. **Upasamāyāti** kilesavūpasamanattāya, **abhiññāyāti** aniccādivasena lakkhaṇattayam āropetvā abhijānana-
ttāya. **Sambodhāyāti** catunnam saccānam bujjanattāya, “bodhi vuccati catūsu maggesu ñāṇan” ti (1.0366) (mahāni. 191; cūḷani. khaggavisāṇasuttaniddeso 121) evam vuttassa vā catumaggañāṇassa paṭivijjhanattāya. **Nibbānāyāti** appaccaya-
nibbānassa sacchikaraṇattāya.

Iti bhagavā imehi sattahi padehi buddhānussatikammaṭṭhānassa vaṇṇam kathesi. Kasmā? Mahājanassa ussāhajananaṭṭham visakaṇṭakavāṇijo viya attano paṇiyassa. Visakaṇṭakavāṇijo nāma guḷavāṇijo vuccati. So kira guḷaphāṇitakha-
ṇḍasakkarādīni sakaṭenādāya paccantagāmam gantvā “visakaṇṭakam gaṇhatha, visakaṇṭakam gaṇhathā” ti ugghosesi. Tam sutvā gāmikā “viyam nāma kakkhaḷam ghoram. Yo nam khādati, so marati. Kaṇṭakampi vijjhivā māreti, ubhopete kakkhaḷā. Ko ettha ānisaṃso” ti gehadvārāni thakesum, dārake ca palāpesum. Tam disvā vāṇijo ‘avohārakusalā ime gāmikā, handa ne upāyena gāhāpemi” ti “ati-
madhuraṃ gaṇhatha, atisāduṃ gaṇhatha, guḷam phāṇitam sakkaram samaggham labbhati, kūṭamāsakakūṭakahāpaṇādīhi vāpi labbhati” ti ugghosesi. Tam sutvā gāmikā tuṭṭhapahaṭṭhā vaggavaggā gantvā bahumpi mūlam datvā aggahesum.

Tattha visakaṇṭakavāṇijassa “visakaṇṭakam gaṇhathā” ti ugghosanam viya bhagavato buddhānussatikammaṭṭhānakathanam, visakaṇṭake vaṇṇam kathetvā tassa gahaṇattāya mahājanassa ussāhakarānam viya imehi sattahi padehi buddhānussatikammaṭṭhānassa vaṇṇabhaṇanena tassa mahājanassa ussāhaka-
raṇam.

Katamo ekadhammoti kathetukamyatāpucchā.

Buddhānussatīti buddhaṃ ārabba uppannā anussati, buddhaguṇārammaṇāya satiyā etaṃ adhivacanaṃ. Taṃ panetaṃ buddhānussatikammaṭṭhānaṃ duvidhaṃ hoti cittasampahaṃsanatthañceva vipassanatthañca. Kathaṃ? Yadā hi asubhārammaṇesu aññataraṃ bhāventassa bhikkhuno cittuppādo upahaññati ukkaṇṭhati nirassādo hoti, vīthiṃ nappaṭipajjati, kūṭagoṇo viya ito cito ca vidhāvati. Tasmim̐ khaṇe esa mūlakammaṭṭhānaṃ pahāya “itipi so bhagavā”ti-ādinā nayena tathāgatassa lokiyalokuttaraguṇe anussarati. Tassevaṃ buddhaṃ anussarantassa cittuppādo pasīdati, vinīvaraṇo hoti (1.0367). So taṃ cittaṃ evaṃ dametvā puna mūlakammaṭṭhānaṃyeva manasi karoti. Kathaṃ? Yathā nāma balavā puriso kūṭāgāra-kaṇṇikatthāya mahārukkhaṃ chindanto sākāpālāsacchedanamatteneva pharasudhārāya vipannāya mahārukkhaṃ chindituṃ asakkontopi dhuranikkhepaṃ akatvāva kammārasālaṃ gantvā tikhiṇaṃ pharasuṃ kārāpetvā puna taṃ chindeyya. Evaṃsampadamidaṃ daṭṭhabbaṃ. So evaṃ buddhānussativasena cittaṃ paridametvā puna mūlakammaṭṭhānaṃ manasikaronto asubhārammaṇaṃ paṭhamajjhānaṃ nibbattetvā jhānaṅgāni sammāsivā ariyabhūmiṃ okkamati. Evaṃ tāva cittasampahaṃsanatthaṃ hoti.

Yadā panesa buddhānussatiṃ anussarivā “ko ayaṃ itipi so bhagavāti-ādinā nayena anussari, itthi nu kho puriso nu kho devamanussamābrahmānaṃ aññataro nu kho”ti pariggaṇhanto “na añño koci, satisampayuttaṃ pana cittameva anussari”ti disvā “taṃ kho panetaṃ cittaṃ khandhato viññāṇakkhandho hoti, tena sampayuttā vedanā vedanākkhandho, tena sampayuttā saññā saññākkhandho, saḥajātā phassādayo saṅkhārakkhandhoti ime cattāro arūpakkhandhā honti”ti arūpañca vavatthapetvā tassa nissayaṃ pariyesanto hadayavatthuṃ disvā tassa nissayāni cattāri mahābhūtāni, tāni upādāya pavattāni sesa-upādārūpāni ca pariggahetvā “sabbampetaṃ rūpaṃ rūpakkhandho”ti vavatthapetvā “idañca rūpaṃ purimañca arūpan”ti saṅkhepato rūpārūpaṃ, pabhedato pañcakkhandhe puna “saṅkhepato pañcapete khandhā dukkhasaccaṃ”ti dukkhasaccaṃ vavatthapetvā “tassa pabhāvikā taṇhā samudayasaccaṃ, tassā nirodho nirodhasaccaṃ, nirodhapajānanā paṭipadā maggasaccaṃ”ti evaṃ pubbabhāge cattāri ca saccāni vavatthapetvā paṭipāṭiyā ariyabhūmiṃ okkamati. Tadāssa imaṃ kammaṭṭhānaṃ vipassanatthaṃ nāma hoti. **Ayaṃ khoti-**ādi appanāvāro vuttanayeneva veditabbo.

297. Dhammānussatiādīsupi eseva nayo. Ayaṃ panettha vacanatthodhammaṃ ārabba uppannā anussati **dhammānussati**, svākkhātātādidhammaguṇārammaṇāya satiyā etaṃ adhivacanaṃ. Saṅghaṃ ārabba uppannā anussati **saṅghānussati**, suppaṭipannatādisaṅghaguṇārammaṇāya satiyā etaṃ (1.0368) adhivacanaṃ. Sīlaṃ ārabba uppannā anussati **sīlānussati**, akhaṇḍatādisīlaguṇārammaṇāya satiyā etaṃ adhivacanaṃ. Cāgaṃ ārabba uppannā anussati **cāgānussati**, muttacāgatādicāgaguṇārammaṇāya satiyā etaṃ adhivacanaṃ. Devatā ārabba uppannā anussati **devatānussati**, devatā sakkhiṭṭhāne ṭhapetvā attano saddhādiguṇārammaṇāya satiyā etaṃ adhivacanaṃ. Ānāpāne ārabba uppannā sati **ānāpānassati**, assāsapassāsanimittārammaṇāya satiyā etaṃ adhivacanaṃ. Maraṇaṃ ārabba uppannā sati **maraṇassati**, jīvitindriyupacchedārammaṇāya

satiyā etaṃ adhivacanaṃ. Kesāḍibhedamaṃ rūpakāyaṃ gatā, kāye vā gatāti kāyagatā, kāyagatā ca sā sati cāti kāyagatāsatīti vattabbe rassaṃ akatvā **kāyagatāsatīti** vuttā. Kesāḍikāyakoṭṭhāsanimittārammaṇāya satiyā etaṃ adhivacanaṃ. Upasamaṃ ārabha uppannā anussati **upasamānussati**, sabbadukkhūpasamārammaṇāya satiyā etaṃ adhivacanaṃ. Duvidho vā upasamo accantūpasamo ca khayūpasamo ca. Tattha **accantūpasamo** nāma nibbānaṃ, **khayūpasamo** nāma maggo. Evametaṃ duvidhampi upasamaṃ anussarantassa uppannā sati upasamānussatīti ayamettha attho. Iti imesu dasasu kammaṭṭhānesu ānāpānassati maraṇassati kāyagatāsatīti imāni tīṇi vipassanattāhāneva honti, sesāni satta cittasampahaṃsanattāhānipi hontīti.

Paṭhamavaggavaṇṇanā.

16. Ekadhammapāḷi

(16) 2. ekadhammapāḷi-dutiyavaggavaṇṇanā

298. Dutīye **micchādiṭṭhī**ti dvāsaṭṭhividhāyapi micchādiṭṭhiyā etaṃ adhivacanaṃ. **Micchādiṭṭhikassā**ti tāya diṭṭhiyā samannāgatassa.

299. Sammādiṭṭhīti pañcavidhāyapi sammādiṭṭhiyā etaṃ adhivacanaṃ. **Sammādiṭṭhikassā**ti tāya diṭṭhiyā samannāgatassa.

302. Ayoniso manasikāroti anupāyamanasikāro.

303. Yoniso (1.0369) **manasikāro**ti upāyamanasikāro. Tattha ayoniso manasikāroto pubbe anuppannā micchādiṭṭhi uppajjati, uppannā pana yāva niyāmokkamanā pavaḍḍhati. Niyāme okkante vaḍḍhitā nāma hoti. Yoniso manasikāroto pubbe anuppannā sammādiṭṭhi uppajjati, uppannā pana yāva arahattamaggā pavaḍḍhati. Arahattaphale patte vaḍḍhitā nāma hoti.

304. Micchādiṭṭhiyā, bhikkhave, samannāgatā sattāti ettha ekaccā micchādiṭṭhi saggāvaraṇā ceva hoti maggāvaraṇā ca, ekaccā maggāvaraṇāva, na saggāvaraṇā, ekaccā neva saggāvaraṇā na maggāvaraṇā. Tattha ahetikadiṭṭhi, akiriyadiṭṭhi, natthikadiṭṭhīti ayaṃ tividhā saggāvaraṇā ceva hoti maggāvaraṇā ca. Dasavattukā antaggāhikā micchādiṭṭhi maggāvaraṇāva hoti na saggāvaraṇā. Vīsativattukā sakkāyadiṭṭhi neva saggāvaraṇā na maggāvaraṇā. Idaṃ pana vidhānaṃ paṭikkhipitvā imasmiṃ sutte “micchādiṭṭhiyā, bhikkhave, samannāgatā”ti vacanato antamaso vīsativattukaṃ sakkāyadiṭṭhiṃ upādāya diṭṭhi nāma saggamaṃ upanetuṃ samattā nāma natthi, ekantaṃ nirayasmimyeva nimujjāpetīti vuttaṃ. Yathā hi muggamāsappamāṇāpi pāsāṇasakkharā udake pakkhittā uppilavamānā nāma natthi, ekantaṃ heṭṭhāva pavisati, evamevaṃ antamaso sakkāyadiṭṭhipi saggamaṃ upanetuṃ samattā nāma natthi, ekantaṃ apāyesuyeva nimujjāpetīti.

305. Sammādiṭṭhiyā samannāgatāti ettha kammassakatasammādiṭṭhi, jhānasa-

mmādiṭṭhi, vipassanāsammādiṭṭhi, maggasammādiṭṭhi, phalasammādiṭṭhīti pañca-vidhā sammādiṭṭhi. Tattha kammassakatasammādiṭṭhi sampattibhavaṃ ākaḍḍhati, jhānasammādiṭṭhi rūpārūpabhava paṭisandhiṃ deti, maggasammādiṭṭhi vaṭṭaṃ viddhaṃseti, phalasammādiṭṭhi bhavaṃ paṭibāhati. Vipassanāsammādiṭṭhi kiṃ karotīti? Sāpi paṭisandhiṃ nākaḍḍhati. Tipiṭakacūḷābhayaṭṭhero panāha “sace vipassanāsammādiṭṭhi bhāvitā diṭṭheva dhamme arahattaṃ pāpetuṃ sakkoti, iccetaṃ kusalaṃ. Sace na sakkoti, satta bhava deti, āvuso”ti. Evamayaṃ lokiya lokuttarā sammādiṭṭhi kathitā. Imasmiṃ panatthe lokikā bhavanipphādikāva veditabbā.

306. Yañceva (1.0370) **kāyakammaṃ yathādiṭṭhi samattaṃ samādinnaṃ** ettha **yathādiṭṭhīti** yā yā diṭṭhi, tassā tassā anurūpaṃ. **Samattanti** paripuṇṇaṃ. **Samādinnaṃ** gahitaṃ. Tadeva yathādiṭṭhiyaṃ ṭhitakāyakammaṃ, diṭṭhisahajātaṃ kāyakammaṃ, diṭṭhānulomikaṃ kāyakammaṃ tividhaṃ hoti. Tattha “pāṇaṃ hanato adinnaṃ ādiyato micchācāraṃ carato natthi tatonidānaṃ pāpaṃ, natthi pāpassa āgama”ti yaṃ evaṃ laddhikassa sato pāṇātipāta-adinnādāna-micchācārasa-ñkhātaṃ kāyakammaṃ, idaṃ **yathādiṭṭhiyaṃ ṭhitakāyakammaṃ** Nāma. “Pāṇaṃ hanato adinnaṃ ādiyato micchācāraṃ carato natthi tatonidānaṃ pāpaṃ, natthi pāpassa āgama”ti imāya pana laddhiyā iminā dassanena sahajātaṃ kāyakammaṃ **diṭṭhisahajātaṃ kāyakammaṃ** nāma. Tadeva pana samattaṃ samādinnaṃ gahitaṃ parāmaṭṭhaṃ **diṭṭhānulomikaṃ kāyakammaṃ** nāma. Vacīkammādisupī eseva nayo. Yathā panettha “pāṇaṃ hanato adinnaṃ ādiyato micchācāraṃ carato natthi tatonidānaṃ pāpan”ti yojanā katā, evaṃ vacīkammamanokammesu “musā bhaṇato, pisuṇaṃ kathentassa, pharusāṃ kathentassa, samphaṃ palapaṇṭassa, abhijjhāluno, byāpannacittassa, micchādiṭṭhikassa ca sato natthi tatonidānaṃ pāpan”ti yojanā kātabbā.

Yā ca cetanāti-ādīsu diṭṭhisahajātāva cetanā **cetanā** nāma, diṭṭhisahajātāva patthanā **patthanā** nāma, cetanāpatthanānaṃ vasena cittaṭṭhapanā **paṇidhi** nāma, tehi pana cetanādīhi sampayuttā phassādayo **sañkhārā** nāma. **Diṭṭhi hissa, bhikkhave, pāpikā**ti yasmā tassa puggalassa diṭṭhi pāpikā lāmikā. **Nikkhittanti** ropitaṃ. **Upādiyati**ti gaṇhāti. **Kaṭukattāyā**ti idaṃ purimasseva vevacanaṃ.

“Vaṇṇagandharasūpeto, amboyaṃ ahuvā pure;
tameva pūjaṃ labhamāno, kenambo kaṭukapphalo.

“Pucimandaparivāro, ambo te dadhivāhana;
mūlaṃ mūlena saṃsaṭṭhaṃ, sākhā sākhā nisevare;
asātasannivāsena, tenambo kaṭukapphalo”ti. (jā. 1.2.71-72)-

Āgataṭṭhāne (1.0371) viya hi idhāpi kaṭukanti tittakaṃ veditabbaṃ. **Asātattāyā**ti amadhurattāya.

Imasmi pana bījūpamasutte “diṭṭhīti niyatamicchādiṭṭhi gahitā”ti porāṇakattherā āhaṃsu. Taṃ pana paṭikkhipitvā “sabbānīpi dvāsatti diṭṭhigatāni gahitāni”ti vuttaṃ. Anantarasutte “pāṇātipātā viramantassa, adinnādānā viramantassa, micchācārā viramantassa natthi tatonidānaṃ puññaṃ”ti-ādinā nayena yathādiṭṭhiyaṃ ṭhitakāyakammādīni yojetvā veditabbāni. Idha pana sammādiṭṭhisahajātā

cittaṭṭhapanāva patthanāti veditabbā. Sammādiṭṭhi panettha lokiyalokuttarā kathitā. Sesam sabbattha uttānatthamevāti.

Dutiyavaggavaṇṇanā.

16. Ekadhammapāḷi

(16) 3. ekadhammapāḷi-tatīyavaggavaṇṇanā

308. Tatiyassa paṭhame **micchādiṭṭhikoti** ayāthāvadiṭṭhiko. **Viparīta**dassanoti tāyeva micchādiṭṭhiyā viparītadassano. **Saddhammā vuṭṭhāpetvāti** dasakusalakammamapathadhammato vuṭṭhāpetvā. **Asaddhamme patiṭṭhāpetīti** dasa-akusalakammamapathasaṅkhāte asaddhamme patiṭṭhāpeti. **Ekapuggaloti** cettha chahi sathā-rehi saddhiṃ devadatto ca aññe ca evarūpā veditabbā.

309. Dutīye **sammādiṭṭhikoti** yāthāvadiṭṭhiko. **Aviparīta**dassanoti tāyeva sammādiṭṭhiyā aviparītadassano. **Asaddhammāti** dasa-akusalakammamapathato. **Saddhammeti** dasakusalakammamapathasaṅkhāte saddhamme. **Ekapuggaloti** cettha anuppanne buddhe cakkavattī rājā sabbaññubodhisattoti evamādayo labbhanti, uppanne buddhe buddho ceva buddhasāvaka ca.

310. Tatiye **micchādiṭṭhiparamānīti** micchādiṭṭhi paramā etesanti micchādiṭṭhiparamāni. Pañca hi ānantariyakammāni mahāsāvajjāni nāma, tehipi micchādiṭṭhiyeva mahāsāvajjatarāti adhippāyo. Kasmā? Tesañhi paricchedo atthi. Cattāri hi ānantariyakammāni niraye nibbattāpentīti vuttāni (1.0372). Saṅghabhedakammampi niraye kappāṭṭhitikameva hoti. Evametesam paricchedo atthi, koṭi paññāyati. Niyatamicchādiṭṭhiyā pana paricchedo natthi. Sā hi vaṭṭassa mūlaṃ, tāya samannāgatassa bhavato vuṭṭhānaṃ

natthi. Ye tassa sotabbaṃ maññanti, tepi vippaṭipādeti. Tāya ca samannāgatassa neva saggo atthi na maggo. Kappavināse mahājane brahmaloke nibbattepi niyata-micchādīṭṭhiko tattha anibbattivā piṭṭhicakkavāḷe nibbattati. Kiṃ pana piṭṭhicakkavāḷaṃ na jhāyatīti? Jhāyati, tasmim̄ jhāyamānepi esa ākāse ekasmim̄ okāse paccatiyevāti vadanti.

311. Catutthe **makkhalīti** “mā khali” ti vacanaṃ upādāya evaṃladdhanāmo titthakaro. **Nadīmukheti** dvinnaṃ nadīnaṃ samāgataṭṭhāne. Desanāmatamevetam̄, dvinnaṃ kandarānaṃ, dvinnaṃ udakānaṃ, samuddassa ca, loṇiyā ca, samuddassa ca nadiyā cāti etesampi yassa kassaci samāgataṭṭhānaṃ, aññampi tathārūpaṃ udakaṃ. **Khipanti** kuminaṃ. **Uḍḍeyyāti** oḍḍeyya. Manussā hi naḷehi vā ucchūhi vā veḷūhi vā palāsantisalākāya vā ekaṃ dve tayo vā kumbhe gaṇhanappamāṇakuminaṃ katvā mukhavaṭṭiyā yottena bandhitvā nadīmukhaṃ netvā dvīsu passesu khāṇuke koṭṭetvā yottehi tattha bandhanti, taṃ sandhāyetaṃ vuttaṃ. Tasmīñhi pavīṭṭhassa khuddakassa macchassāpi mokkho natthi. **Anayāyāti** avaḍḍhiyā. **Byāsanāyāti** vināsāya. **Makkhali moghapurisoti** ayaṃ makkhali gosālo tucchapuriso. **Manussakhippaṃ maññe loke uppannoti** mahājanassa saggamo-kkhagamanamagge tattha gamananivāraṇatthaṃ manussakuminaṃ viya loke uppanno.

312. Pañcamādīsu **durakkhāte, bhikkhave, dhammavinayeti** durakkhātadhammavinayo nāma bāhirakasāsaṇaṃ. Tattha hi satthāpi asabbaññū hoti, dhammopi durakkhāto, gaṇopi duppaṭipanno. **Yo ca samādapetīti** yo ācariyapuggalo samādapeti. **Yañca samādapetīti** yaṃ antevāsikaṃ samādapeti. **Yo ca samādapito tathattāya paṭipajjatīti** yo antevāsiko ācariyena samādapito tassa vacanaṃ karonto (1.0373) tathābhāvāya paṭipajjati. **Bahuṃ apuññaṃ pasavantīti** samādapako hi pāṇātipātādīsu jaṅghasataṃ samādapento tesaṃ sabbesampi akusalena samakameva akusalaṃ pāpuṇāti. Tenāha- “sabbe te bahuṃ apuññaṃ pasavanti” - ti.

313. **Svākkhātetīti** suṭṭhu akkhāte sudesite. Evarūpe hi dhammavinaye satthā ca sabbaññū hoti, dhammo ca svākkhāto, gaṇo ca suppaṭipanno. **Sabbe te bahuṃ puññaṃ pasavantīti** samādapako hi bhikkhū piṇḍāya pavīṭṭhe disvā yāgubhattādīni samādapento sabbesampi dāyakānaṃ kusalena samakaṃ kusalaṃ pāpuṇāti. Tena vuttaṃ- “bahuṃ puññaṃ pasavanti” ti.

314. **Dāyakena mattā jānitabbāti** dāyakapuggalena pamāṇaṃ jānitabbaṃ, pamāṇena dātābbaṃ, pūretvā atirekaṃ na dātābbaṃ. Na dātābbanti hi avatvā pamāṇavasena thokaṃ dātābbanti vuttaṃ. Kasmā? Pūretvā atireke dinnepi hi atirekā manussasampatti vā dibbasampatti vā nibbānasampatti vā natthi. **No paṭiggāhakenāti** paṭiggāhakassa pana mattaṃ jānitvā paṭiggahaṇakiccaṃ nāma natthi. Kasmā? Tassa hi mattaṃ ṇatvā pūretabbā mattapaṭiggahaṇamūlikā appicchapāṭipadā nāma natthi. Yattakaṃ pana labhati, tattakaṃ gahetabbaṃ. Atirekaggahaṇamūlaṃ hissa puttadārabharaṇaṃ bhavissati.

315. **Paṭiggāhakena mattā jānitabbāti** paṭiggāhakupuggalena pamāṇaṃ jānitabbaṃ. Kathaṃ? Tena hi dāyakassa vaso veditabbo, deyyadhammassa vaso

veditabbo, attano thāmo veditabbo. Yadi hi deyyadhammo bahu hoti, dāyako appaṃ dātukāmo, dāyakassa vasena appaṃ gaṇhitabbaṃ. Deyyadhammo appo, dāyako bahuṃ dātukāmo, deyyadhammassa vasena appaṃ gaṇhitabbaṃ. Deyyadhammopi bahu, dāyakopi bahuṃ dātukāmo, attano thāmaṃ ñatvā pamāṇeneva gaṇhitabbaṃ. Evaṃ mattaṃ ñatvā paṭiggaṇhanto hi appicchapaṭipadaṃ pūreti. Anuppannassa lābho uppajjati, uppanno lābho thāvarova hoti. Appasannā pasīdanti, pasannāpi bhiyyo pasādamāpajjanti, mahājanassa cakkhubhūto hoti, sāsanaṃ ciraṭṭhitikaṃ karoti.

Tatrimāni (1.0374) vatthūni- rohaṇajanapade kira kuṭimbiyavihāre eko daharo dubbhikkhasamaye tasmaṃ gāme ekassa kammakārassa gehe bhuñjanatthāya kaṭacchubhattaṃ gahetvā gamanatthāya ca kaṭacchubhattameva labhati. So ekadivasaṃ tasmaṃ gehe ekaṃ āgantukaṃ disvā ekameva kaṭacchubhattaṃ gaṇhi. Athassa “kena kāraṇenā”ti vutte tamatthaṃ vatvā so kulaputto pasīditvā “amhākaṃ kulūpakabhadanto evarūpo nāmā”ti rājadvāre mittāmaccānaṃ kathesi. Te sabbepi tassa appicchaguṇe pasannā ekadivaseneva saṭṭhi dhurabhattāni ṭhapesuṃ. Evaṃ **appiccho anuppannalābhaṃ uppādeti.**

Saddhātissamahārājāpi cūlupaṭṭhākaṃ tissāmaccaṃ vīmaṃsitvā tena ekaṃ tittiraṃ pacāpetvā āharāpesi. Atha paribhogasamaye “aggaṃ datvā paribhuñjissāmi”ti aṭṭhakasālapariveṇe mahātherassa bhaṇḍaggāhasāmaṇerassa tittiramaṃsaṃ dento tasmaṃ thokaṃyeva paṭiggaṇhante tassa appicchaguṇe pasīditvā “pasannosmi, tāta, aṭṭha te dhurabhattāni demī”ti āha. Mahārāja, upajjhāyassa demīti. Aparānipi aṭṭha demīti. Tāni amhākaṃ ācariyassa demīti. Aparānipi aṭṭha dammīti. Tāni samānupajjhāyānaṃ dammīti. Aparānipi aṭṭha dammīti. Tāni bhikkhusaṅghassa dammīti. Aparānipi aṭṭha dammīti. Sāmaṇero adhivāsesi. Evaṃmassa **uppanno lābho thāvaro hoti.**

Appasannā pasīdantiti etthapi- dīghabrāhmaṇo kira brāhmaṇe bhojento pañca pañca bhattasarakāni datvā santappetuṃ nāsakkhi. Athekadivasaṃ “samaṇā kira nāma appicchā”ti kathaṃ sutvā vīmaṃsanatthāya bhattaṃ gāhāpetvā bhikkhusaṅghassa bhattakiccakaraṇavelāya vihāraṃ gantvā tiṃsamatte bhikkhū bhojanasā-lāyaṃ bhuñjante disvā ekaṃ bhattasarakāṃ gahetvā saṅghattherassa santikaṃ agamāsi. Thero aṅgulimaṃ cāletvā thokameva agga hesi. Eteneva niyāmena ekaṃ bhattasarakāṃ sabbesaṃ sampāpuṇi. Tato brāhmaṇo “saccoyeva etesaṃ samaṇānaṃ guṇo”ti appicchatāya pasanno sahasaṃ vissajjetvā tasmaṃyeva vihāre cetiyaṃ kāresi. Evaṃ appasannā pasīdanti.

Pasannā (1.0375) **bhiyyo pasīdanti**ti ettha vatthunā kiccaṃ natthi. Pasannānañhi appicchaṃ disvā pasādo bhiyyo vaḍḍhatiyeva.

Majjhantikatisattherasadise pana appicche disvā mahājano appiccho bhavituṃ maññatīti appiccho **mahājanassa cakkhubhūto** nāma hoti.

“Appicchatā, bhikkhave, saddhammassa ṭhitiyā asamosāya anantaradhānāya saṃvattatī”ti (a. ni. 1.116-129) vacanato pana appiccho **sāsanaṃ ciraṭṭhitikaṃ karoti** nāma.

No dāyakenāti svākkhāte dhammavinaye pana dāyakassa pamāṇaṃ ñatvā

dātabbakiccaṃ nāma natthi. Yattako deyyadhammo atthi, tattakaṃ avattharivā dātumaṃ vaṭṭati. Avattharivā dinnakāraṇā hi esa manussasampattiṃ, dibbasampattiṃ, nibbānasampattiṃca avattharivā uttaruttari paṇitapaṇīta meva labhati.

316. Yo āradhāvīriyo, so dukkhaṃ viharatīti pañcātapatappanamaruppapātapa-tanādiccānuparivattana-ukkuṭikappadhānādīni anuyuñjanto diṭṭhe ceva dhamme dukkhaṃ viharati, tasseva bāhira samaye samādinna tapacaraṇassa vipākena niraye uppajjitvā samparāyepi dukkhaṃ viharati.

317. Yo kusīto, so dukkhaṃ viharatīti ayampi diṭṭhe dhamme ceva samparāye ca dukkhaṃ viharati. Kathaṃ? Yassa hi pabbajitakālato paṭṭhāya yoniso manasikāro natthi, buddhavacanaṃ na uggaṇhāti, ācariyupajjhāyavattaṃ na karoti, cetiyaṅgaṇabodhiyaṅgaṇavattaṃ na karoti. Janassa pana saddhādeyyaṃ apaccavekkhitaparibhogena paribhuñjitvā divasaṃ seyyasukhaṃ passasukhaṃ anuyuñjitvā pabuddhakāle tayo vitakke vitakketi. So katipāheneva bhikkhubhāvā cavati? Evaṃ diṭṭhadhamme ca dukkhaṃ viharati. Pabbajitvā pana samaṇadhammassa sammā akatattā ca-

“Kuso yathā duggahito, hatthamevānukantati;

sāmaññaṃ dupparāmaṭṭhaṃ, nirayāyupakaḍḍhatī”ti. (dha. pa. 311)-

Apāyasmimyeva paṭisandhiṃ gaṇhati. Evaṃ samparāyepi dukkhaṃ viharati.

318. Yo (1.0376) kusīto, so sukhaṃ viharatīti kālena kālaṃ vuttappakāre tapacaraṇe kiñci kiñci tapacaraṇaṃ katvā kālena kālaṃ odātavattavasano mālagandhāvilepanadharo madhurabhojanaṃ bhūñjanto mudukāsu seyyāsu sayanto diṭṭhe dhamme ceva sukhaṃ viharati samparāye ca. So hi tassa tapacaraṇassa gāḷhaṃ aggahitattā nātibahuṃ niraye dukkhaṃ anubhavati. Tasmā samparāye sukhaṃ viharati nāma.

319. Yo āradhāvīriyo, so sukhaṃ viharatīti āradhāvīriyo hi pabbajitakālato paṭṭhāya vattesu paripūrakārī hoti, buddhavacanaṃ uggaṇhāti, yoniso manasikāre kammaṃ karoti. Athassa vattapūraṇaṅceva uggaḥitabuddhavacanaṅca samaṇadhammakiriyaṅca āvajjentaṃ cittaṃ pasīdati. Evaṃ diṭṭheva dhamme sukhaṃ viharati. Diṭṭhadhamme pana arahattaṃ pāpuṇitumaṃ asakkonto nibbattabhava khippābhiñño hotīti samparāyepi sukhaṃ viharati nāma.

320. Seyyathāpi, bhikkhave, appamattakopi gūtho duggandho hotīti idaṃ suttaṃ aṭṭhuppattiyaṃ vuttaṃ. Katara-aṭṭhuppattiyanti? Navakanipāte (a. ni. 9.12) sattuppādasutta aṭṭhuppattiyaṃ. Tathāgato hi taṃ atthaṃ kathento- “nava puggalā nirayato muttā, tiracchānayanito muttā, pettivisayato muttā”ti kathesi. Athassa etadahosi- “sace kho pana me puttā imaṃ dhammadesanaṃ sutvā khīṇanirayamhā khīṇatiracchānayanikā khīṇapettivisayā khīṇāpāyaduggativinipātāti maññaṃ mānā uparimaggaphalattāya vāyamaṃ na maññeyyumaṃ, tesamaṃ saṃvegaṃ janessāmi”-ti saṃvegajananatthaṃ “seyyathāpi, bhikkhave”ti imaṃ suttaṃ mārabhi. Tattha **appamattakoti** thokamattako parittappamaṇo, antamaso kusaggenapi gahetvā upasiṅghiyamāno duggandhova hoti. **Appamattakampi bhavaṃ na vaṇṇemīti** appamattakampi kālaṃ bhava paṭisandhiṃ na vaṇṇayāmi. Idānissa upamaṃ dassento āha- **antamaso accharāsaṅghātamattampīti**. Sabbantimena paricchena dve

aṅguliyo ekato katvā paharaṇamattampi kālanti vuttaṃ hoti. Sesam sabbattha uttā-natthamevāti.

Tatīyavaggavaṇṇanā.

16. Ekadhammapāḷi

(16) 4. ekadhammapāḷi-catutthavaggavaṇṇanā

322. Catutthavaggassa (1.0377) paṭhame **jambudīpeti** jambuyā paññāto pākaṭo dīpoti jambudīpo. Imassa kira dīpassa saññāṇabhūtā yojanasatubbedhā paṇṇāsa-yojanasākhā pañcadasayojanāvaṭṭakkhandhā himavantapabbate jātā kappatṭhāyini mahājambū nāma atthi, tāya ayaṃ dīpo jambudīpoti vuccati. Yathā ca imasmim dīpe jamburukkho kappatṭhāyī, tathā aparagoyāne kadambarukkho, uttarakurūsu kapparukkho, pubbavidehe sirīsarukkho, asurānaṃ cittapāṭalirukkho, supaṇṇānaṃ simbalirukkho, devānaṃ pāricchattakoti imepi kappatṭhāyino.

“Pāṭalī simbalī jambū, devānaṃ pāricchattako;
kadambo kapparukkho ca, sirīso bhavati sattamo”ti.

Ārāmarāmaṇeyyakanti pupphārāmaphalārāmānaṃ rāmaṇeyyakaṃ veḷuvana-jīvakambavana-jetavanapubbārāmasadisam. Taṃ imasmim jambudīpe appamattakaṃ parittakaṃ, na bahukanti attho. Sesapadesupi eseva nayo. Ettha **vanarāmaṇeyyakanti** nāgavanasālavanacampakavanādisadisam vaṅkapabbatahimavanta-pabbatapadesādīsu

araññavanam veditabham. **Bhūmirāmaṇeyyakanti** jetavanavihāramagadhakkhet-tādisadisam samam bhūmitṭhānam. **Pokkharanīrāmaṇeyyakanti** jetavanapokkharanīgaggarāpokkharanīsadisānam vaṭṭacaturassadīghavaṅkādisaṅṭhānānam pokkharanīnam sannivesanaṭṭhānam. **Ukkūlavikūlanti** ukkūlañca vikūlañca. Tattha ukkūlam unnataṭṭhānam, vikūlam ninnaṭṭhānam. **Nadīvidugganti** nadīnam bhinnaṭṭhānam tam duggamattā nadīvidugganti vuccati. **Khāṇukaṅṭakattṭhānanti** tatthajātakānañceva āhāriyamānānañca khāṇukaṅṭakādīnam patitṭhānaṭṭhānam. **Pabbatavisamanti** girivisamam. **Ye odakāti** ye ca uduke jāyanti, teyeva bahutarā. Ito kira suvaṇṇabhūmi sattamattāni yojanasatāni hoti, ekena vātena gacchanti nāvā sattahi ahorattehi gacchati. Athekasmiṃ samaye evaṃ gacchanti nāvā sattāhampi nandiyāvaṭṭamacchapiṭṭheneva gatā. Evaṃ odakānam sattānam bahubhāvo veditabbo.

Apica thalaṭṭhānassa parittabhāvena udakassa ca bahubhāvenāpi ayamattho veditabbo. Yathā hi mahātaḷāke ekova uppalaḡaccho (1.0378) assa, tassa cattāri ca paṇṇāni, majjhe ca ekam uppalamakulam assa. Evamevaṃ cattāri paṇṇāni viya cattāro dīpā, majjhe uppalamakulam viya sinerupabbato, sesam udakam viya udakaparikkhitto okāso. Tassa mahantabhāvo iddhimantānam pākaṭo hoti. Tesañhi ākāsenā gacchantānam cattāro mahādīpā cattāri paṇṇāni viya upaṭṭhahanti, sinerupabbato majjhe uppalamakulam viya, sesam udakam viya udakaparikkhitto okāso. Evaṃ mahante uduke jātattā odakāva bahutarā veditabbā.

323. Dutiyādīsu **aññatra manussehīti** idha cattāro apāyā aññatra manussehīti adhippetā.

Majjhimesu janapadesūti “puratthimāya disāya gajaṅgalam nāma nigamo, tassa parena mahāsālā, tato parā paccantimā janapadā, orato majjhe. Puratthimadakkhiṇāya disāya sallavatī nāma nadī, tato parā paccantimā janapadā, orato majjhe. Dakkhiṇāya disāya setakaṇṇikam nāma nigamo, tato parā paccantimā janapadā, orato majjhe. Pacchimāya disāya thūṇam nāma brāhmaṇagāmo, tato parā paccantimā janapadā, orato majjhe. Uttarāya disāya usīraddhajo nāma pabbato, tato parā paccantimā janapadā, orato majjhe”ti (mahāva. 259) evaṃ paricchinne janapadeti attho. Ayañhi janapado mudiṅgasanṭhāno ujukena katthaci asitijojano hoti, katthaci yojanasatiko, katthaci dviyojanasatiko, majjhena pana tiyojanasatiko, pari-yantaparikkhepena navamattayojanasatiko hoti. Etake ṭhāne buddhapacceka-buddhā mahāsāvakā buddhupaṭṭhākā buddhasāvakā buddhamātā buddhapitā cakkavattī rājāti ime sattā nibbantanti. Apica upādāyupādāyāpi majjhimapadeso labbhati. Sakalopi hi jambudīpo majjhimapadeso nāma, sesadīpā paccantimā janapadā. Tambapaṇṇidīpe anurādhapuraṃ majjhimapadeso nāma, seso paccantoti evaṃ nayo veditabbo.

324. **Paññavanto ajaḷā aneḷamūgāti** ettha kammassakatapaññā, jhānapaññā vipassanāpaññā, maggapaññā, phalapaññāti etāhi samannāgatā paññavanto (1.037 nāma, amūḷhā ajaḷā nāma. Yesam eḷā mukhato na galati, te aneḷamūgā nāma, aneḷamukhā niddosamukhāti attho. **Paṭibalāti** samatthā, kāyabalena ceva ñāṇabalena ca samannāgatā. **Atthamaññātunti** atthānattham kāraṇākāraṇam jānitum. **Duppa-**

ññāti appaññā nippaññā. Jaḷāti mandā momūhā.

325. Ariyena paññācakkhunāti saḥavipassanena maggena. **Avijjāgatāti** avijjanḍhakārena samannāgatā.

326. Ye labhanti tathāgataṃ dassanāyāti ye tathāgatassa guṇe jānitvā tathāgataṃ cakkhuvīññāṇena passituṃ labhanti.

327. Tathāgatappaveditanti tathāgatena paveditaṃ pakāsetvā kathitaṃ. **Savanāyāti** sotaviññāṇena sotuṃ.

328. Dhārentīti na pammussanti.

329. Dhātānaṃ dhammānaṃ atthaṃ upaparikkhantīti paguṇāya pāḷiyā atthānatthaṃ upaparikkhanti.

330. Atthamaññāya dhammamaññāyāti atthakathañca pāḷiñca jānitvā. **Dhammānudhammaṃ paṭipajantīti** anulomapaṭipadaṃ pūrenti.

331. Saṃvejanīyesu ṭhānesūti saṃvegajanakesu kāraṇesu. **Saṃvijjantīti** saṃvegaṃ āpajjanti.

332. Yoniso padahantīti upāyena padhānavīriyaṃ karonti.

333. Vavassaggārammaṇanti vavassaggo vuccati nibbānaṃ, taṃ ārammaṇaṃ karitvāti attho. **Labhanti samādhinti** maggasamādhīna phalasangāhīna pāpuṇanti.

334. Annaggarasaggānanti uttamannānañca uttamarasānañca. **Uñchena kapālābhatena yāpentīti** uñchācārena vanamūlaphalāphalena vā kapālena (1.0380) ābhatabhattena vā yāpenti. Ettha ca yo kassacideva khādanīyassa bhojanīyassa atthāya citte uppanne taṃkhaṇaṃyeva na taṃ labhati, ayaṃ annaggarasaggānaṃ na lābhī nāma. Yassapi taṃkhaṇaṃyeva labhitvā oloketassa vaṇṇagandharasā amanāpā honti, ayampi annaggarasaggānaṃ na lābhī nāma. Yassa pana vaṇṇagandharasā paṭilabhanti, manāpā honti, ayaṃ annaggarasaggānaṃ lābhī nāma. So uttamakoṭiyā cakkavattī rājā, heṭṭhimakoṭiyā dhammāsoko veditabbo. Saṅkhepato hi yassa bhattassa ekapāti satasahassaṃ agghati, idaṃ annaggarasaggaṃ nāma. Yaṃ pana bhikkhusaṅghaṃ piṇḍāya carantaṃ disvā manussā uttamapaṇītaṃ bhattaṃ denti, idaṃ kiṃ nāmāti? Idaṃ uñchena kapālābhatena yāpente upādāya annaggarasaggaṃ nāma vuccatīti.

335. Attharasassāti ādīsu attharaso nāma cattāri sāmāññaphalāni, dhammaraso nāma cattāro maggā, vimuttiraso nāma amatanibbānaṃ. Sesam sabbattha uttānatthamevāti.

Catutthavaggavaṇṇanā.

Jambudīpapeyyālo niṭṭhito.

17. Pasādakaradhammavaggavaṇṇanā

366. Addhamidanti-ādīsu addhanti ekaṃsādhivacanametam, addhā idaṃ lābhānaṃ, ekaṃso esa lābhānanti vuttaṃ hoti. **Yadidaṃ āraññikattanti** yo esa āraññikabhāvo. Idaṃ vuttaṃ hoti- āraññikabhāvo nāma lābhānaṃ ekaṃso avassa-bhāvitā na sakkā āraññikena lābhaṃ na labhitunti. Āraññiko hi bhikkhu “attano araññavāsassa anucchavikaṃ karissāmi”ti pāpakaṃ nāma na karoti, athassa “āraññiko ayaṃ bhikkhū”ti sañjātagāravo mahājano catupaccayena pūjaṃ karoti. Tena vuttaṃ- “addhamidaṃ, bhikkhave, lābhānaṃ yadidaṃ āraññikattan”ti. Sesapadesupi eseva nayo. Ettha pana **bāhusaccanti** bahussutabhāvo. **Thāvareyyanti** cirapabbajittā thāvarappattabhāvo. **Ākappasampadāti** (1.0381) cīvaraggahaṇā-dino ākappaṃ sampatti. **Parivārasampadāti** suciparivāratā. **Kolaputtīti** kulaputtabhāvo. **Vaṇṇapokkharatāti** sampannarūpatā. **Kalyāṇavākkaraṇatāti** vacanakiriyāya madhurabhāvo. **Appābādhatāti** ārogyasampatti. Arogo hi bhikkhu attano sarīrakalyāṇatāya vipassanādhure ca ganthadhure ca paripūrakārī hoti, tenassa lābho uppajjati.

Soḷasa pasādakaradhammā niṭṭhitā.

18. Aparā-accharāsaṅghātavaggaṇā

382. Accharāsaṅghātāmatampīti idampi suttam aggikkhandhūpama-aṭṭhuppattiyāmyeva (a. ni. 7.72) vuttaṃ. Appanāppattāya hi mettāya vipāke kathāyeva natthi. Tassāyeva aṭṭhuppattiyā ayaṃ desanā āradhāti veditabbā. Tattha **paṭhamanti** “gaṇanānupubbatā paṭhamaṃ, idaṃ paṭhamaṃ samāpajjati paṭhaman”ti vibhaṅge (vibha. 568) vuttatthameva. **Jhānanti** jhānaṃ nāma duvidhaṃ ārammaṇūpanijjhānaṃca lakkhaṇūpanijjhānaṃcāti. Tattha **ārammaṇūpanijjhānaṃ** nāma aṭṭha samāpattiyo. Tā hi pathavīkasiṇādino ārammaṇassa upanijjhānato ārammaṇūpanijjhānanti vuccanti. **Lakkhaṇūpanijjhānanti** vipassanāmaggaṃ phalāni. Vipassanā hi aniccādivasena saṅkhāralakkhaṇassa upanijjhānato lakkhaṇūpanijjhānaṃ nāma, vipassanāya pana lakkhaṇūpanijjhānakiccaṃ maggena sijjhatīti maggo lakkhaṇūpanijjhānaṃ, phalaṃ suññata-animitta-appaṇihita-lakkhaṇassa nibbānasseva upanijjhānato lakkhaṇūpanijjhānanti vuccati. Tattha imasmiṃ pana atthe ārammaṇūpanijjhānaṃ adhippetam. **Ko pana vādo ye naṃ bahulīkarontīti** ye naṃ paṭhamajjhānaṃ bahulī karonti, punappunaṃ karonti, tesu vattabbameva natthi. Sesamettha heṭṭhā vuttanayeneva veditabbam.

383. Dutiyanti-ādīsupi “gaṇanānupubbatā dutiyan”ti-ādinā (vibha. 579) nayena attho veditabbo.

386-387. Mettanti (1.0382) sabbasattesu hitapharaṇam. **Cetovimuttinti** cittavimuttim. Idha appanāppattāva mettā adhippetā. **Karuṇādīsu** Pi eseva nayo. Ime pana cattāro brahmavihārā vaṭṭam honti, vaṭṭapādā honti, vipassanāpādā honti, diṭṭhadhammasukhavihārā honti, abhiññāpādā vā nirodhapādā vā honti. Lokuttarā pana na honti. Kasmā? Sattārammaṇattāti.

390. Kāye kāyānupassīti ānāpānapabbaṃ, iriyāpathapabbaṃ, catusampajañña-pabbaṃ, paṭikūlamanasikārapabbaṃ, dhātumanasikārapabbaṃ, navasivathikāpabbāni, ajjhattaparikkammavasena cattāri nīlādikasiṇānīti imasmiṃ aṭṭhārasavidhe kāye tameva kāyaṃ paññāya anupassanto. **Viharatīti** iriyati vattati. Iminā imassa aṭṭhārasavidhena kāyānupassanāsatipaṭṭhānabhāvakassa bhikkhuno iriyāpatho kathito hoti. **Ātāpīti** tasseva vuttappakārassa satipaṭṭhānassa bhāvanakavīriyena vīriyavā. **Sampajānoti** aṭṭhārasavidhena kāyānupassanāsatipaṭṭhānassa pariggāhikapaññāya sammā pajānanto. **Satimāti** aṭṭhārasavidhena kāyānupassanāpariggāhikāya satiyā samannāgato. **Vineyya loke abhijjhādomanassanti** tasmimyeva kāyasaṅkhāte loke pañcakāmaguṇikatapañca paṭighasampayuttadomanassaṅca vinetvā vikkhambhetvā kāye kāyānupassī viharatīti vuttaṃ hoti. Ettāvatā kāyānupassanāsatipaṭṭhānavasena suddharūpasammasanameva kathitanti veditabbaṃ.

Vedanāsu vedanānupassīti sukhādibhedāsu vedanāsu “sukhaṃ vedanaṃ vediyamāno sukhaṃ vedanaṃ vediyāmīti pajānāti. Dukkhaṃ, adukkhamasukhaṃ, sāmisaṃ vā sukhaṃ, nirāmisaṃ vā sukhaṃ, sāmisaṃ vā dukkhaṃ, nirāmisaṃ vā dukkhaṃ, sāmisaṃ vā adukkhamasukhaṃ, nirāmisaṃ vā adukkhamasukhaṃ vedanaṃ vediyamāno nirāmisaṃ adukkhamasukhaṃ vedanaṃ vediyāmīti pajānāti”ti (dī. ni. 2.380; vibha. 363; ma. ni. 1.113) evaṃ vuttaṃ navavidhaṃ vedanaṃ anupassanto. **Ātāpīti**-ādinā panettha navavidhena vedanānupassanāsatipaṭṭhānassa bhāvanāpariggāhikānaṃ vīriyapaññāsatināṃ vasena attho veditabbo. **Lokoti** cettha vedanā veditabbā.

Cittadhammesupi (1.0383) eseva nayo. Ettha pana **citte cittānupassīti** “sarāgaṃ vā cittaṃ sarāgaṃ cittanti pajānāti”ti (dī. ni. 2.381; vibha. 365; ma. ni. 1.114) evaṃ vitthārite soḷasappabhede citte tameva cittaṃ pariggāhikāya anupassanāya anupassantoti attho. **Dhammesu dhammānupassīti** “pañca nīvaraṇāni, pañcupādānakkhandhā, cha ajjhattikabāhirāyatanāni, satta bojjhaṅgā, cattāri ariyasaccāni”ti (dī. ni. 2.382-403; vibha. 367-373; ma. ni.

1.115-136) evaṃ koṭṭhāsavasena pañcadhā vuttesu dhammesu dhammapariggāhikāya anupassanāya te dhamme anupassantoti attho. Ettha pana vedanānupassanāsatiṭṭhāne ca cittānupassanāsatiṭṭhāne ca suddha-arūpasammasanameva kathitaṃ, dhammānupassanāsatiṭṭhāne rūpārūpasammasanaṃ. Iti imāni cattāripi satiṭṭhānāni lokiyalokuttaramissakāneva kathitānīti veditabbāni.

394. Anuppannānanti anibbattānaṃ. **Pāpakānanti** lāmakānaṃ. **Akusalānaṃ dhammānanti** akosallasambhūtānaṃ lobhādiddhammānaṃ. **Anuppādāyāti** anibbattanatthāya. **Chandaṃ janetīti** kattukamyatākusalacchandaṃ uppādeti. **Vāyamaṭṭīti** payogaṃ parakkamaṃ karoti. **Vīriyaṃ ārabhatīti** kāyikacetasikavīriyaṃ karoti. **Cittaṃ paggaṇhātīti** teneva sahaṇṇavīriyena cittaṃ ukkhipati. **Padahatīti** padhānavīriyaṃ karoti.

Uppannānanti jātānaṃ nibbattānaṃ. **Kusalānaṃ dhammānanti** kosallasambhūtānaṃ alobhādiddhammānaṃ. **Ṭhitiyāti** ṭhitatthaṃ. **Asammosāyāti** anassanatthaṃ. **Bhiyyobhāvāyāti** punappunabhāvāya. **Vepullāyāti** vipulabhāvāya. **Bhāvanāyāti** vaḍḍhiyā. **Paripūriyāti** paripūraṇatthāya. Ayaṃ tāva catunnaṃ sammappadhānānaṃ ekapadiko atthuddhāro.

Ayaṃ pana sammappadhānakathā nāma duvidhā lokiyā lokuttarā ca. Tattha lokiyā sabbapubbabhāge hoti, sā kassapasamaṃyuttapariyāyena lokiyamaggakkhaṇeyeva veditabbā. Vuttañhi tattha-

“Cattārome, āvuso, sammappadhānā. Katame cattāro? Idhāvuso, bhikkhu ‘anuppannā me pāpakā akusalā dhammā uppajjamānā anatthāya saṃvatteyyun’ti ātappaṃ karoti, ‘uppannā me (1.0384) pāpakā akusalā dhammā appahiya-mānā anatthāya saṃvatteyyun’ti ātappaṃ karoti, ‘anuppannā me kusalā dhammā anuppajjamānā anatthāya saṃvatteyyun’ti ātappaṃ karoti, ‘uppannā me kusalā dhammā nirujjhamānā anatthāya saṃvatteyyun’ti ātappaṃ karoti’”ti (saṃ. ni. 2.145).

Ettha ca **pāpakā akusalā** Ti lobhādayo veditabbā. **Anuppannā kusalā dhammā** Ti samathavipassanā ceva maggo ca. **Uppannā kusalā** nāma samathavipassanāva. Maggo pana sakiṃ uppajjitvā nirujjhamāno anatthāya saṃvattanako nāma natthi. So hi phalassa paccayaṃ datvāva nirujjhati. Purimasmimpi vā samathavipassanāva gahetabbāti vuttaṃ, taṃ pana na yuttaṃ. Evaṃ lokiyā sammappadhānakathā sabbapubbabhāge kassapasamaṃyuttapariyāyena veditabbā. Lokuttaramaggakkhaṇe panetaṃ ekameva vīriyaṃ catukiccasādhanavasena cattāri nāmāni labhati.

Tattha **anuppannānaṃ pāpakānanti** ettha “anuppanno ceva kāmacchando”ti-ādīsū vuttanayena attho veditabbo. **Uppannānaṃ pāpakānanti** ettha catubbidhaṃ uppannaṃ vattamānuppannaṃ, bhutvāvigatuppannaṃ, okāsakātuppannaṃ, bhūmiladdhuppannanti. Tattha ye kilesā vijjamānā uppādādisamaṅgino, idaṃ **vattamānuppannaṃ** nāma. Kamme pana javite ārammaṇarasaṃ anubhavitvā niruddhavipāko bhutvā vigataṃ nāma, kammaṃ uppajjitvā niruddhaṃ bhutvā vigataṃ nāma. Tadubhayampi **bhutvāvigatuppannanti** saṅkhaṃ gacchati. Kusalākusalakammaṃ aññakammaṃ vipākaṃ paṭibāhitvā attano vipākassa okāsaṃ karoti,

evaṃ kate okāse vipāko uppajjamāno okāsakaraṇato paṭṭhāya uppannoti vuccati, idaṃ **okāsakatuppannaṃ** nāma. Pañcakkhandhā pana vipassanāya bhūmi nāma, te atītādibhedā honti. Tesu anusayitakilesā pana atītā vā anāgatā vā paccuppannā vāti na vattabbā. Atitakkhandhesu anusayitāpi hi appahīnāva honti, anāgatakkhandhesu anusayitāpi appahīnāva honti, paccuppannakkhandhesu anusayitāpi appahīnāva honti, idaṃ **bhūmiladdhuppannaṃ** nāma. Tenāhu porāṇā- “tāsu tāsu bhūmisu asamugghātagatā kilesā bhūmiladdhuppannāti saṅkhaṃ gacchantī”-ti.

Aparampi (1.0385) catubbidhaṃ uppannaṃ samudācāruppannaṃ, ārammaṇādhiggahituppannaṃ, avikkhambhituppannaṃ, asamugghātuppannanti. Tattha sampati vattamānaṃyeva **samudācāruppannaṃ** nāma. Sakiṃ cakkhūni ummīletvā ārammaṇe nimitte gahite anussaritānussaritakkhaṇe kilesā nuppajjissantīti na vattabbā. Kasmā? Ārammaṇassa adhiggahitattā. Yathā kiṃ? Yathā khīrukkhassa kuṭṭhāriyā āhatāhataṭṭhāne khīraṃ na nikkhamissatīti na vattabbā, evaṃ. Idaṃ **ārammaṇādhiggahituppannaṃ** nāma. Samāpattiyā avikkhambhitakilesā pana imasmiṃ nāma ṭhānena uppajjissantīti na vattabbā. Kasmā? Avikkhambhitattā. Yathā kiṃ? Yathā khīrarukkhaṃ kuṭṭhāriyā āhaneyyūṃ, imasmiṃ nāma ṭhāne khīraṃ na nikkhameyyāti na vattabbā, evaṃ. Idaṃ **avikkhambhituppannaṃ** nāma. Maggena asamugghātakilesā pana bhavagge nibbattassāpi uppajjantīti purimanayeneva vitthāretabbā. Idaṃ **asamugghātuppannaṃ** nāma.

Imesu uppennesu vattamānuppannaṃ, bhutvāvīgatuppannaṃ, okāsakatuppannaṃ, samudācāruppannanti catubbidhaṃ uppannaṃ na maggavajjhaṃ, bhūmiladdhuppannaṃ, ārammaṇādhiggahituppannaṃ, avikkhambhituppannaṃ, asamugghātuppannanti catubbidhaṃ maggavajjhaṃ. Maggo hi uppajjamāno ete kilese pajahati. So ye kilese pajahati, te atītā vā anāgatā vā paccuppannā vāti na vattabbā. Vuttampi cetaṃ-

“Hañci atīte kilese pajahati? Tena hi khīṇaṃyeva khepeti, niruddhaṃ nirodheti, atthaṅgataṃ atthaṅgameti, atītaṃ yaṃ natthi, taṃ pajahati. Hañci anāgate kilese pajahati? Tena hi ajātaṃ pajahati, anibbattaṃ anuppannaṃ apātubhūtaṃ pajahati, anāgataṃ yaṃ natthi, taṃ pajahati. Hañci paccuppanne kilese pajahati? Tena hi ratto rāgaṃ pajahati, duṭṭho dosaṃ, mūḷho mohaṃ, vinibaddho mānaṃ, parāmaṭṭho diṭṭhiṃ, aniṭṭhaṅgato vicikicchaṃ, thāmagato anusayaṃ pajahati, kaṇhasukkā dhammā yuganaddhā vattanti, saṃkilesiyā maggabhāvanā hotīti ...pe... tena hi natthi maggabhāvanā, natthi phalāsacchikiriyā, natthi kilesappahānaṃ, natthi dhammābhisamayoti. Atthi maggabhāvanā ...pe... atthi dhammābhisamayoti. Yathā kathaṃ viya? Seyyathāpi taruṇo rukkho ...pe... apātubhūtāyeva na pātubhavanti”ti (paṭi. ma. 3.21).

Iti (1.0386) pāḷiyaṃ ajātaṃphalarukkho āgato, jātaṃphalarukkho pana dīpetabbo. Yathā hi saphalo taruṇambarukkho, tassa phalāni manussā paribhuñjeyyūṃ, sesāni pātetvā pacchiyo pūreyyūṃ, athañño puriso taṃ pharasunā chindeyya. Tenassa neva atītāni phalāni nāsītāni honti, na anāgatapaccuppannāni ca nāsītāni. Atītāni hi manussehi paribhuttāni, anāgatāni anibbattāni, na sakkā nāsetuṃ.

Yasmiṃ pana samaye so chinno, tadā phalāniyeva natthīti paccuppannāni pi anā-sitāni. Sace pana rukkho acchinno assa, athassa pathavīrasañca āporasañca āgamma yāni phalāni nibbatteyyuṃ, tāni nāsitāni honti. Tāni hi ajātāneva na jāyanti, anibbattāneva na nibbattanti, apātubhūtāneva na pātubhavanti. Evameva maggo nāpi atītādibhede kilese pajahati, nāpi na pajahati. Yesañhi kilesānaṃ maggena khandhesu apariññātesu uppatti siyā, maggena uppajjitvā khandhānaṃ pariññātattā te kilesā ajātāva na jāyanti, anibbattāva na nibbattanti, apātubhūtāva na pātubhavanti. Taruṇaputtāya itthiyā puna avijāyanatthaṃ byādhitānaṃ rogavūpasamanatthaṃ pītabhesajjehi vāpi ayamattho vibhāvetabbo. Evaṃ maggo ye kilese pajahati, te atītā vā anāgatā vā paccuppannā vāti na vattabbā. Na ca maggo kilese na pajahati. Ye pana maggo kilese pajahati, te sandhāya “uppannānaṃ pāpakānaṃ”ti-ādi vuttaṃ.

Na kevalañca maggo kileseyeva pajahati, kilesānaṃ pana appahīnattā ye uppajjeyyuṃ upādinnakkhandhā, tepi pajahatiyeva. Vuttampi cetaṃ- “sotāpattimaggañāṇena abhisāṅkhāraviññāṇassa nirodhena satta bhava ṭhapetvā anamatagge saṃsāre ye uppajjeyyuṃ nāmañca rūpañca, etthete nirujjhanti”ti (cūlava. ajitamāṇavapucchānidde 6) vitthāro. Iti maggo upādinnato anupādinnato ca vuṭṭhāti. Bhavavasena pana sotāpattimaggo apāyabhavato vuṭṭhāti, sakadāgāmimaggo sugatibhavekadesato, anāgāmimaggo sugatikāmahavato, arahattamaggo rūpārūpabhavato vuṭṭhāti. Sabbabhavahi vuṭṭhātiyevātipi vadanti.

Atha maggakkhaṇe kathaṃ anuppannānaṃ uppādāya bhāvanā hoti, kathaṃ vā uppannānaṃ ṭhitiyāti? Maggappavattiyā eva. Maggo hi pavattamāno pubbe anuppannapubbattā (1.0387) anuppanno nāma vuccati. Anāgatapubbañhi ṭhānaṃ gantvā ananubhūtapubbaṃ vā ārammaṇaṃ anubhavitvā vattāro bhavanti; “anāgataṭṭhānaṃ āgatamha, ananubhūtaṃ ārammaṇaṃ anubhavāmā”ti. Yā cassa pavatti, ayameva ṭhiti nāmāti “ṭhitiyā bhāveti”ti vattuṃ vaṭṭati. Evametassa bhikkhuno idaṃ lokuttaramaggakkhaṇe vīriyaṃ “anuppannānaṃ pāpakānaṃ akusalānaṃ dhammānaṃ anupādāyā”ti-ādīni cattāri nāmāni labhati. Ayaṃ lokuttaramaggakkhaṇe sammappadhānakathā. Imasmiṃ pana sutte lokiyalokuttaramissakāneva sammappadhānāni kathitāni.

398-401. Iddhipādesu chandaṃ nissāya pavatto samādhi **chandasaṃmādhī**, padhānabhūtā saṅkhārā **padhānasaṅkhārā**. **Samannāgatanti** tehi dhammehi upetaṃ. Iddhiyā pādaṃ, iddhibhūtaṃ vā pādanti **iddhipādaṃ**. Sesesupi eseva nayo. Ayamettha saṅkhepo, vitthāro pana iddhipādavibhaṅge (vibha. 431 ādayo) āgato eva. Visuddhimagge (visuddhi. 2.382) panassa attho dīpito. Tatrāyaṃ bhikkhu yadā chandādīsu ekaṃ dhuraṃ nissāya vipassanaṃ vaḍḍhetvā arahattaṃ pāpuṇāti, tadāssa paṭhamiddhipādo pubbabhāge lokiyo, aparabhāge lokuttaro. Evaṃ sesāpīti. Imasmimpi sutte lokiyalokuttarāva iddhipādā kathitā.

402-406. **Saddhindriyaṃ bhāvetīti-ādīsu** saddhāva attano saddhādhure indaṭṭhaṃ karotīti **saddhindriyaṃ**. **Vīriyindriyā**dīsupi eseva nayo. **Bhāvetīti** ettha pana ādikammiko yogāvacaṃ tīhi kāraṇehi saddhindriyaṃ visodhento saddhindriyaṃ bhāveti nāma. Vīriyindriyādīsupi eseva nayo. Vuttañhettaṃ-

“Assaddhe puggale parivajjayato, saddhe puggale sevato bhajato payirupāsato, pasādaniye suttante paccavekkhato imehi tihākārehi **saddhindriyaṃ** Visujjhati.

“Kusīte puggale parivajjayato, āraddhavīriye puggale sevato bhajato payirupāsato, sammappadhāne paccavekkhato imehi tihākārehi **vīriyindriyaṃ** visujjhati.

“Muṭṭhassatī (1.0388) puggale parivajjayato, upaṭṭhitassatī puggale sevato bhajato payirupāsato, satipaṭṭhāne paccavekkhato imehi tihākārehi **satindriyaṃ** visujjhati.

“Asamāhite puggale parivajjayato, samāhite puggale sevato bhajato payirupāsato, jhānavimokkhe paccavekkhato imehi tihākārehi **samādhindriyaṃ** visujjhati.

“Duppaññe puggale parivajjayato, paññavante puggale sevato bhajato payirupāsato, gambhīrañāṇacariyaṃ paccavekkhato imehi tihākārehi **paññindriyaṃ** visujjhati”ti (paṭi. ma. 1.184-185).

Ettha ca **gambhīrañāṇacariyaṃ paccavekkhatoti** saṅhasukhumaṃ khandhantaram, āyatanantaram, dhātantaram, indriyabalabojjhaṅgantaram, maggantaram, phalantarañca paccavekkhantassāti attho. Imesañhi tiṇṇaṃ tiṇṇaṃ kāraṇānaṃ vasena akatābhiniveso ādikammiko yogāvacaro saddhādhurādīsu abhinivesaṃ paṭṭhapetvā bhāvento avasāne vivaṭṭetvā arahattaṃ gaṇhati. So yāva arahattamaggā imāni indriyāni bhāveti nāma, arahattaphale patte bhāvitindriyo nāma hotīti. Evaṃ imānipi pañcindriyāni lokiya lokuttarāneva kathitānīti.

Saddhābalādīsu saddhāyeva akampiyaṭṭhena balanti **saddhābalaṃ. Vīriyabalā-**dīsupi eseva nayo. Ettha hi saddhā assaddhiye na kampati, vīriyaṃ kosajjena na kampati, sati muṭṭhassaccena na kampati, samādhi uddhacce na kampati, paññā avijjāya na kampatīti

sabbānīpi akampiyatṭhena balānīti vuccanti. Bhāvanānayo panettha indriyabhāvanāyaṃ vuttanayeneva veditabboti. Imāni lokiyalokuttarāneva kathitānīti.

418. Satisambojjhaṅgaṃ bhāvetīti ettha ayaṃ ādikammikānaṃ kulaputtānaṃ vasena saddhiṃ atthavaṇṇanāya bhāvanānayo. Tattha satisambojjhāṅgānti-ādinā nayena vuttānaṃ sattannaṃ ādipadānaṃ tāva ayamatthavaṇṇanā- satisambojjhāṅge tāva saraṇatṭhena sati, sā panesā upatṭhānalakkhaṇā, apilāpanalakkhaṇā vā. Vuttampi cetam- “yathā, mahārāja (1.0389), rañño bhaṇḍāgāriko rañño sāpateyyaṃ apilāpeti ‘ettakaṃ, mahārāja, hiraññaṃ, ettakaṃ suvaṇṇaṃ, ettakaṃ sāpateyyan’ti. Evameva kho, mahārāja, sati uppajjamānā kusalākusalasāvajjānavajjāhīnappaṇītakaṇhasukkasappaṭibhāge dhamme apilāpeti ime cattāro satipaṭṭhānā”- ti (mi. pa. 2.1.13) vitthāro. Apilāpanarasā, kiccavaseneva hissā etaṃ lakkhaṇaṃ therena vuttaṃ. Asammosarasā vā, gocarābhimukhībhāvapaccupaṭṭhānā. Sati eva sambojjhāṅgoti **satisambojjhāṅgo**.

Tattha bodhiyā, bodhissa vā aṅgoti **bojjhaṅgo**. Kiṃ vuttaṃ hoti? Yā hi ayaṃ dhammasāmaggiyāya lokiyalokuttaramaggakkaṇe uppajjamānāya līnuddhacca-patitṭhānāyūhanakāmasukha-attakilamathānuyoga-ucchedasassatābhīnivesā-dīnaṃ anekesaṃ upaddavānaṃ paṭipakkhabhūtāya satidhammavicayavīriyapītipassaddhisamādhi-upekkhāsāṅkhātāya dhammasāmaggiyā ariyasāvako bujjhatīti katvā bodhīti vuccati, **bujjhatīti** kilesasantānaniddāya utṭhahati, cattāri vā ariyasaccāni paṭivijjhati, nibbānameva vā sacchikarotīti vuttaṃ hoti. Yathāha- “satta bojjhāṅge bhāvetvā anuttaraṃ sammāsambodhiṃ abhisambuddho”ti (saṃ. ni. 5.378; dī. ni. 3.143). Tassā dhammasāmaggisāṅkhātāya bodhiyā aṅgotipi **bojjhaṅgo** jhānaṅgamaggaṅgādayo viya. Yopesa yathāvuttappakārāya etāya dhammasāmaggiyā bujjhatīti katvā ariyasāvako bodhīti vuccati, tassa aṅgotipi **bojjhaṅgo** senaṅgarathaṅgādayo viya. Tenāhu aṭṭhakathācariyā- “bujjhanakassa puggalassa aṅgāti vā bojjhāṅgā”ti.

Apica “bojjhāṅgāti kenatṭhena bojjhāṅgā? Bodhāya saṃvattantīti bojjhāṅgā, bujjhantīti bojjhāṅgā, anubujjhantīti bojjhāṅgā, paṭibujjhantīti bojjhāṅgā, sambujjhantīti bojjhāṅgā”ti iminā paṭisambhidānāyenaṃpi (paṭi. ma. 2.17) bojjhāṅgattho veditabbo. Pasattho sundaro ca bojjhāṅgo sambojjhāṅgo, sati eva sambojjhāṅgo **satisambojjhāṅgo**, taṃ satisambojjhāṅgaṃ.

Dhammavicayasambojjhāṅgānti-ādīsūpi catusaccadhamme vicinatīti **dhammavicayo**. So pavicayalakkhaṇo, obhāsanaraso, asammohapaccupaṭṭhāno. Vīrabhāvato, vidhinā īrayitabbato ca **vīriyaṃ**. Taṃ paggaḥalakkhaṇaṃ, upathambhanarasam (1.0390), anosīdanapaccupaṭṭhānaṃ. Pīṇayatīti **pīti**. Sā pharaṇalakkhaṇā, tuṭṭhilakkhaṇā vā, kāyacittānaṃ pīṇanarasā, nesamyeva odagyapaccupaṭṭhānā. Kāyacittadarathappassambhanato **passaddhi**. Sā upasamalakkhaṇā, kāyacittadarathamaddanarasā, kāyacittānaṃ aparipphandasītibhāvapaccupaṭṭhānā. Samādhānato **samādhi**. So avikkhepalakkhaṇo, avisāralakkhaṇo vā, cittacetāsikānaṃ sampiṇḍanaraso, cittaṭṭhitipaccupaṭṭhāno. Ajjupekkhanato **upekkhā**. Sā paṭisaṅkhānalakkhaṇā, samavāhitalakkhaṇā vā, ūnādhikanivāraṇarasā, pakkhapātupaccchedanarasā vā, majjhatabhāvapaccupaṭṭhānā. Sesam vuttanayameva. **Bhāve-**

tīti brūheti vadḍheti, uppādetīti attho.

Tattha cattāro dhammā **satisambojjhaṅgassa** uppādāya saṃvattantīti veditabbā satisampajaññaṃ muṭṭhassatipuggalaparivajjanatā upaṭṭhitassatipuggalasevanatā tadadhimuttatāti. Abhikkantādīsu hi sattasu ṭhānesu satisampajaññaena, bhattanikkhittakākasadise muṭṭhassatipuggale parivajjanena, tissadattatthera-abhayattherādisadise upaṭṭhitassatipuggale sevanena, ṭhānanisajjādīsu satisamuṭṭhāpanatthaṃ ninnapoṇapabbhāracittatāya ca satisambojjhaṅgo uppajjati. Tasmā ādikammiko kulaputto imehi catūhi kāraṇehi satisambojjhaṅgaṃ samuṭṭhāpetvā tadeva dhuraṃ katvā abhinivesaṃ paṭṭhapetvā anukkamena arahattaṃ gaṇhāti. So yāva arahattamaggā satisambojjhaṅgaṃ bhāveti nāma, phale patte bhāvito nāma hoti.

Satta dhammā **dhammavicayasambojjhaṅgassa** Uppādāya saṃvattanti paripucchakatā, vatthuvisadakiriyā, indriyasamattapaṭipādanā, duppaññapuggalaparivajjanā, paññavantapuggalasevanā, gambhīraññācariyapaccavekkhaṇā, tadadhimuttatāti. Tattha **paripucchakatā**ti khandhadhātu-āyatana-indriyabalabojjhaṅgama-ggaṅgajhānasamathavipassanānaṃ atthasannissitaparipucchābahulatā.

Vatthuvisadakiriyāti ajjhattikabāhirānaṃ vatthūnaṃ visadabhāvakaraṇaṃ. Yadā hissa kesanakhalomā dīghā honti, sarīraṃ vā uppannadosañceva sedamalamakkhitañca (1.0391), tadā ajjhattikaṃ vatthu avisadaṃ hoti aparisuddhaṃ. Yadā pana cīvaraṃ jiṇṇaṃ kiliṭṭhaṃ duggandhaṃ vā hoti, senāsanaṃ vā uklāpaṃ, tadā bāhiraṃ vatthu avisadaṃ hoti aparisuddhaṃ. Tasmā kesādicchedanena uddhaṃvirecana-adhovirecanādīhi sarīrasallahukabhāvakaraṇena ucchādananahāpanena ca ajjhattikavatthu visadaṃ kātabbaṃ. Sūcikkammadhovanarajanaparibhaṇḍakaraṇādīhi bāhiravatthu visadaṃ kātabbaṃ. Etasmiñhi ajjhattikabāhire vatthumhi avisade uppennesu cittacetāsikesu ñāṇampi avisadaṃ hoti aparisuddhaṃ aparisuddhāni dīpakapallavaṭṭitelādīni nissāya uppannadīpasikhāya obhāso viya. Visade pana ajjhattikabāhire vatthumhi uppennesu cittacetāsikesu ñāṇampi visadaṃ hoti parisuddhāni dīpakapallavaṭṭitelādīni nissāya uppannadīpasikhāya obhāso viya. Tena vuttaṃ- “vatthuvisadakiriyā dhammavicayasambojjhaṅgassa uppādāya saṃvattatī”ti.

Indriyasamattapaṭipādanā nāma saddhādīnaṃ indriyānaṃ samabhāvakaraṇaṃ. Sace hissa saddhindriyaṃ balavaṃ hoti, itarāni mandāni, tato vīriyindriyaṃ pagga-hakiccaṃ, satindriyaṃ upaṭṭhānakiccaṃ, samādhindriyaṃ avikkhepakiccaṃ, paññindriyaṃ dassanakiccaṃ kātuṃ na sakkoti. Tasmā taṃ dhammasabhāvapa-ccavekkhaṇena vā, yathā vā manasikaroto balavaṃ jātaṃ, tathā amanasikārena hāpetabbaṃ. **Vakkalittheravatthu** cettha nidassanaṃ. Sace pana vīriyindriyaṃ balavaṃ hoti, atha neva saddhindriyaṃ adhimokkhakiccaṃ kātuṃ sakkoti, na itarāni itarakiccabhedāṃ. Tasmā taṃ passaddhādibhāvanāya hāpetabbaṃ. Tatrāpi **soṇattherassa vatthu** dassetabbaṃ. Evaṃ sesesupi ekassa balavabhāve sati itaresaṃ attano kicesu asamatthatā veditabbā.

Visesato panettha saddhāpaññānaṃ samādhivīriyānañca samataṃ pasaṃsanti. Balavasaddho hi mandapañño mudhappasanno hoti, avatthumhi pasīdati.

Balavapañño mandasaddho kerāṭikapakkhaṃ bhajati, bhesajjasamuṭṭhito viya rogo atekiccho hoti. Cittuppādamatteneva kusalaṃ hotīti atidhāvitvā dānādīni akaronto niraye uppajjati. Ubhinnaṃ samatāya vatthusmiṃyeva pasīdati. Balavasa-mādhiṃ pana mandavīriyaṃ samādhissa kosajjapakkhattā kosajjaṃ abhibhavati. Balavavīriyaṃ mandasamādhiṃ vīriyassa uddhaccapakkhattā uddhaccaṃ abhibhavati. Samādhi pana vīriyena saṃyojito (1.0392) kosajje patituṃ na labhati, vīriyaṃ samādhinā saṃyojitaṃ uddhacce patituṃ na labhati. Tasmā taṃ ubhayaṃ samaṃ kattabbaṃ. Ubhayasamatāya hi appanā hoti.

Apica samādhikammikassa balavatipi saddhā vaṭṭati. Evañhi saddahanto oka-pento appanaṃ pāpuṇissati. Samādhipaññāsu pana samādhikammikassa eka-ggatā balavatī vaṭṭati. Evañhi so appanaṃ pāpuṇāti. Vipassanākammikassa paññā balavatī vaṭṭati. Evañhi so lakkhaṇapaṭivedhaṃ pāpuṇāti. Ubhinnaṃ pana samatāyapi appanā hotiyeva. Sati pana sabbattha balavatī vaṭṭati. Sati hi cittaṃ uddhaccapakkhikānaṃ saddhāvīriyapaññānaṃ vasena uddhaccapātato kosajjapa-kkhikena ca samādhinā kosajjapātato rakkhati. Tasmā sā loṇadhūpanaṃ viya sabbabyañjanesu, sabbakammiko amacco viya ca sabbarājakicesu, sabbattha icchitabbā. Tenāha- “sati ca pana sabbatthikā vuttā (saṃ. ni. 5.234) bhagavatā. Kiṃ kāraṇā? Cittañhi satipaṭisaraṇaṃ, ārakkhapaccupaṭṭhānā ca sati, na vinā satiyā cittassa paggahaniggaho hotī”ti.

Duppaññapuggalaparivajjanā nāma khandhādibhedesu anogāḷhapaññānaṃ dummedhapuggalānaṃ ārakā parivajjanaṃ. **Paññavantapuggalasevanā** Nāma samapaññāsalakkhaṇapariggāhikāya udayabbayapaññāya samannāgatapuggala-sevanā. **Gambhīraññācariyapaccavekkhaṇā** nāma gambhīresu khandhādīsu pavattāya gambhīrapaññāya pabhedapaccavekkhaṇā. **Tadadhimuttatā** nāma ṭhānanisajjādīsu dhammavicayasambojjhaṅgasamuṭṭhāpanatthaṃ ninnapoṇapa-bbhāracittatā. Tasmā ādikammiko kulaputto imehi sattahi kāraṇehi dhammavica-yasambojjhaṅgaṃ samuṭṭhāpetvā tadeva dhuraṃ katvā abhinivesaṃ paṭṭhapetvā anukkamena arahattaṃ gaṇhāti. So yāva arahattamaggā dhammavicayasambo-jjhaṅgaṃ bhāveti nāma, phale patte bhāvito nāma hoti.

Ekādasa dhammā **vīriyasambojjhaṅgassa** uppādāya saṃvattanti- apāyabhaya-paccavekkhaṇatā, ānisaṃsadassāvitā, gamanavīthipaccavekkhaṇatā, piṇḍapātā-pacāyanatā, dāyajjamahattapaccavekkhaṇatā, satthumahattapaccavekkhaṇatā, jātimahattapaccavekkhaṇatā, sabrahmacārimahattapaccavekkhaṇatā, kusītapu-ggalaparivajjanatā, āraddhavīriyapuggalasevanatā, tadadhimuttatāti.

Tattha (1.0393) “nirayesu pañcavidhabandhanakammakaraṇato paṭṭhāya mahā-dukkaṃ anubhavanakālepi, tiracchānayoniyaṃ jālakkhipakuminādīhi gahitakā-lepi, pājanakaṇṭakādippahāratunnassa pana sakaṭavahanādikālepi, pettivisaye anekānīpi vassasahassāni ekaṃ buddhantarampi khuppipāsāhi āturībhūtakālepi, kālakañjika-asuresu saṭṭhihattha-asītihatthappamāṇena aṭṭhicammamatteneva attabhāvena vātātapādidukkhānubhavanakālepi na sakkā vīriyasambojjhaṅgaṃ uppādetuṃ. Ayameva te bhikkhu kālo”ti evaṃ **apāyabhayaṃ paccavekkhanta-ssāpi** vīriyasambojjhaṅgo uppajjati.

“Na sakkā kusītena nava lokuttaradhammā laddhum, āraddhavīriyeneva sakkā, ayamānisamso vīriyassā”ti evaṃ **ānisamsadassāvinopi** uppajjati. “Sabbabuddha-paccekabuddhamahāsāvakehi gatamaggo gantabbo, so ca na sakkā kusītena gantun”ti evaṃ **gamanavīthiṃ paccavekkhantassāpi** uppajjati.

“Ye taṃ piṇḍapātādīhi upaṭṭhahanti, ime te manussā neva ñātakā, na dāsakammakarā, nāpi taṃ nissāya jīvissāmāti te paṇītāni piṇḍapātādīni denti. Atha kho attano kārānaṃ mahapphalataṃ paccāsīsamānā denti. Satthārāpi ‘ayaṃ ime paccaye paribhuñjitvā kāyadaḥhibahulo sukhaṃ viharissati’ti na evaṃ sampassatā tuyhaṃ paccayā anuññātā, atha kho ‘ayaṃ ime paribhuñjamāno samaṇadhammaṃ katvā vaṭṭadukkhato muccissati’ti te paccayā anuññātā. So dāni tvaṃ kusīto viharanto na taṃ piṇḍapātaṃ apacāyissasi. Āraddhavīriyasēva hi piṇḍāpacāyanaṃ nāma hoti”ti evaṃ **piṇḍapātāpacāyanaṃ paccavekkhantassāpi** uppajjati mahāmittattherassa viya piṇḍapātiyatissattherassa viya ca.

Mahāmittatthero kira kassakaleṇe nāma paṭivasati. Tassa ca gocaragāme ekā mahā-upāsikā therāṃ puttaṃ katvā paṭijagati. Sā ekadivasaṃ araṇṇaṃ gacchantī dhītaraṃ āha- “amma, asukasmim̐ ṭhāne purāṇataṇḍulā, asukasmim̐ khīraṃ, asukasmim̐ sappi, asukasmim̐ phāṇitaṃ, tava bhātikassa ayyamittassa āgatakāle bhattaṃ pacitvā khīrasappiphāṇitehi saddhim̐ dehi, datvā tvañca bhuñjeyyāsi. Ahaṃ pana hiyyo pakkaṃ pārivāsikabhattaṃ kañjiyena bhuttamhī”ti. Divā kiṃ bhuñjissasi, ammāti? Sākapaṇṇaṃ (1.0394) pakkhipitvā kaṇataṇḍulehi ambilayāguṃ pacitvā ṭhapehi, ammāti.

Thero cīvaraṃ pārupitvā pattaṃ nīharantova taṃ saddaṃ sutvā attānaṃ ovadi- “mahā-upāsikā kira kañjiyena pārivāsikabhattaṃ bhuñji, divāpi kaṇapaṇṇambilayāguṃ bhuñjissati, tuyhaṃ atthāya pana purāṇataṇḍulādīni ācikkhati. Taṃ nissāya kho panesā neva khettaṃ na vatthum̐ na bhattaṃ na vatthaṃ paccāsīsatī, tisso pana sampattiyo

patthayamānā deti. Tvaṃ etissā tā sampattiyo dātuṃ sakkhissasi, na sakkhissa-sīti, ayaṃ kho pana piṇḍapāto tayā sarāgena sadosena samohena na sakkā gaṇhituṃ”ti pattaṃ thavikāya pakkhipitvā gaṇṭhikaṃ muñcitvā nivattitvā kassakale-ṇameva gantvā pattaṃ heṭṭhāmañce, cīvarañca cīvaravaṃse ṭhapetvā, “arahattaṃ apāpuṇitvā na nikkhamissāmī”ti vīriyaṃ adhiṭṭhahitvā nisīdi. Dīgharattaṃ appa-matto hutvā nivutthabhikkhu vipassanaṃ vaḍḍhetvā purebhattameva arahattaṃ patvā vikasamānamiva padumaṃ mahākhīṇāsavo sitaṃ karontova nikkhami. Leṇadvāre rukkhamhi adhivatthā devatā-

“Namo te purisājañña, namo te purisuttama;
yassa te āsavā khīṇā, dakkhiṇeyyosi mārisā”ti.-

Udānaṃ udānetvā, “bhante, piṇḍāya pavitṭhānaṃ tumhādisānaṃ arahantānaṃ bhikkhaṃ datvā mahallakitthiyo dukkhā muccissantī”ti āha. Thero uṭṭhahitvā dvāraṃ vivaritvā kālaṃ olokento “pātoyevā”ti ñatvā pattacīvaraṃ ādāya gāmaṃ pāvīsi.

Dārikāpi bhattaṃ sampādetvā “idāni me bhātā āgamissati, idāni me bhātā āga-missati”ti dvāraṃ olokayamānā nisīdi. Sā there gharadvāraṃ sampatte pattaṃ gahetvā sappiphāṇitayojitassa khīrapīṇḍapātassa pūretvā hatthe ṭhapesi. Thero “sukhaṃ hotū”ti anumodanaṃ katvā pakkāmi. Sāpi taṃ olokayamānāva aṭṭhāsi. Therassa hi tadā ativiya parisuddho chavivaṇṇo ahosi, vipasannāni indriyāni, mukhaṃ bandhanā pavuttatālapakkaṃ viya ativiya virocittha.

Mahā-upāsikā (1.0395) araññato āgantvā “kiṃ, amma, bhātiko te āgato”ti pucchi. Sā sabbaṃ taṃ pavattim ārocesi. Upāsikā “ajja me puttassa pabbajita-kiccaṃ matthakaṃ pattan”ti ñatvā “abhiramati te, amma, bhātā buddhasāsane, na ukkaṇṭhati”ti āha.

Piṇḍapātikatissattheravatthu pana evaṃ veditabbaṃ- mahāgāme kira eko dali-ddapuriso dāruvikkayena jīvikaṃ kappeti. So teneva kāraṇena nāmaṃ labhitvā dārubhaṇḍakamahātisso nāma jāto. So ekadivasaṃ attano bhariyaṃ āha- “kiṃ amhākaṃ jīvitaṃ nāma, satthārā daḍḍadānassa mahapphalabhāvo kathito, mayañca nibaddhaṃ dātuṃ na sakkoma, pakkhikabhattamattaṃ datvā puna uppannaṃ salākabhattampi dassāmā”ti. Sā “sādhū sāmī”ti sampaṭicchitvā puna-divase yathālābhena pakkhikabhattaṃ adāsi. Bhikkhusaṅghassa ca paccayehi nipparissayakālo hoti, daharasāmaṇerā paṇitabhojanāni bhuñjitvā “ayaṃ lūkhāhā-ro”ti tesam pakkhikabhattaṃ gahitamattakameva katvā tesam passantānaṃyeva chaḍḍetvā gacchanti.

Sā itthī taṃ disvā sāmikassa kathesi, “mayā dinnaṃ chaḍḍentī”ti na pana vip-paṭisārini ahosi. Tassā sāmiko āha- “mayāṃ duggatabhāvena ayyānaṃ sukhena paribhuñjāpetuṃ nāsakkhimha. Kiṃ nu kho katvā ayyānaṃ manaṃ gahetuṃ sakkhissāmā”ti? Athassa bhariyā āha- “kiṃ vadesi, sāmī, saputtakā duggatā nāma natthīti ayaṃ te dhītā, imaṃ ekasmiṃ kule ṭhapetvā dvādasa kahāpaṇe gaṇhitvā ekaṃ khīradhenuṃ āhara, ayyānaṃ khīrasalākabhattaṃ dassāma, evaṃ tesam cittaṃ gaṇhituṃ sakkhissāmā”ti. So sādhuṭi sampaṭicchitvā tathā akāsi. Tesam puññaena sā dhenu sāyaṃ tīṇi māṇikāni, pāto tīṇi māṇikāni khīraṃ deti.

Sāyaṃ laddhaṃ dadhiṃ katvā punadivase tato gahitanavanītena sappiṃ katvā sasappiparisekaṃ khīrasalākabhattaṃ denti. Tato paṭṭhāya tassa gehe salāka-bhattaṃ puññavantāva labhanti.

So ekadivasam bhariyaṃ āha- “mayaṃ dhītu atthitāya lajjitabbato ca muttā, gehe ca no bhattaṃ ayyānaṃ paribhogārahaṃ jātaṃ. Tvaṃ yāva ahaṃ (1.0396) āgacchāmi, tāva imasmiṃ kalyāṇavatte mā pamajji. Ahaṃ kiñciveva katvā dhītaraṃ mocessāmi”ti. So ekaṃ padesaṃ gantvā ucchuyantakammaṃ katvā chahi māsehi dvādasa kahāpaṇe labhitvā “alaṃ ettakaṃ mama dhītu mocanattāyā”ti te kahāpaṇe dussante bandhitvā “gehaṃ gamissāmi”ti maggaṃ paṭipajji.

Tasmiṃ samaye ambariyamahāvihāravāsī piṇḍapāṭiyatissatthero “tissamahāvihāraṃ gantvā cetiyaṃ vandissāmi”ti attano vasanaṭṭhānato mahāgāmaṃ gacchanto tameva maggaṃ paṭipajji. So upāsako theram dūratova disvā “ekakova agantvā iminā ayyena saddhiṃ ekaṃ dhammakathaṃ suṇanto gamissāmi. Sīlavanto hi sabbakālaṃ dullabhā”ti vegena theram sampāpuṇitvā abhivādetvā saddhiṃ gacchanto velāya upakaṭṭhāya cintesi- “mayhaṃ hatthe puṭakabhattaṃ natthi, ayyassa ca bhikkhākālo sampatto, ayañca me paribbayo hatthe atthi, ekaṃ gāmadvāraṃ pattakāle ayyassa piṇḍapātaṃ dassāmi”ti.

Tassevaṃ citte uppannamattheyeva eko puṭakabhattaṃ gahetvā taṃ ṭhānaṃ sampatto. Upāsako taṃ disvā, “bhante, thokaṃ āgamethā”ti vatvā taṃ upasaṅkamtivā āha- “kahāpaṇaṃ te, bho purisa, dammi, taṃ me puṭakabhattaṃ dehi”ti. So cintesi- “imaṃ bhattaṃ imasmiṃ kāle māsakampi na agghati, ayañca mayhaṃ ekavāreneva kahāpaṇaṃ deti, bhavissatettha kāraṇaṃ”ti cintetvā “nāhaṃ kahāpaṇena demī”ti āha. Evaṃ sante dve gaṇha, tīṇi gaṇhāti iminā niyāmena sabbepi te kahāpaṇe dātukāmo jāto. Itaro “aññepissa atthi”ti saññāya “na demī”cveva āha. Atha naṃ so āha- “sace me, bho, aññepi assu, tepi dadeyyaṃ. Na kho panāhaṃ attano atthāya gaṇhāmi, etasmiṃ me rukkhamaṃle eko ayyo nisīdāpito, tuyhampi kusalaṃ bhavissati, dehi me bhattaṃ”ti. Tena hi, bho, gaṇha, āhara te kahāpaṇeti kahāpaṇe gahetvā puṭakabhattaṃ adāsi. Upāsako bhattaṃ gahetvā hatthe dhovivā theram upasaṅkamtivā “pattaṃ nīharatha, bhante”ti āha. Thero pattaṃ nīharitvā upaḍḍhabhatte dinne pattaṃ pidahi. Upāsako āha- “ayaṃ, bhante, ekas-seva paṭiviso, na (1.0397) sakkā mayā ito bhuñjituṃ. Tumhākaṃyeva me atthāya imaṃ pariyesitvā laddhaṃ, gaṇhatha naṃ maṃ anukampaṃ upādāyā”ti. Thero “atthi ettha kāraṇaṃ”ti gahetvā sabbam paribhuñji. Upāsako dhamakaraṇena pāṇiyaṃ parissāvetvā adāsi. Tato niṭṭhitabhattakicce there ubhopi maggaṃ paṭipajjiṃsu.

Thero upāsakaṃ pucchi- “kena kāraṇena tvaṃ na bhuñjasī”ti. So attano gamanāgamanavidhānaṃ sabbam kathesi. Thero taṃ sutvā samvegappatto cintesi- “dukkaraṃ upāsakena kataṃ, mayā pana evarūpaṃ piṇḍapātaṃ paribhuñjitvā etassa kataññunā bhavitabbaṃ. Sappāyasanānaṃ labhitvā tattheva chavimaṃsalohitesu sukkhantesupi nisinnapallaṅkeneva arahattaṃ appatvā na uṭṭhahissāmi”ti. So tissamahāvihāraṃ gantvā āgantukavattaṃ katvā attano pattasenānaṃ pavisitvā paccattharaṇaṃ attharivā tattha nisinno attano mūlakammaṭṭhānameva

gaṇhi. So tāya rattiyā obhāsamattampi nibbattetuṃ nāsakkhi. Punadivasato paṭṭhāya bhikkhācārapalibodhaṃ chinditvā tadeva kammaṭṭhānaṃ anulomapaṭi-
lomaṃ vipassi. Etenupāyena vipassanto sattame aruṇe saha paṭisambhidāhi ara-
hattaṃ patvā cintesi- “ativiya me kilantaṃ sarīraṃ, kiṃ nu kho me jīvitaṃ ciraṃ
pavattissati, na pavattissatī”ti. Athassa appavattanabhāvaṃ disvā senāsaṇaṃ
paṭisāmetvā pattacivaramādāya vihāramajjhaṃ gantvā bheriṃ paharāpetvā
bhikkhusaṅghaṃ sannipātesi.

Saṅghatthero “kena bhikkhunāsaṅgho sannipātito”ti pucchi. Mayā, bhanteti.
Kimatthaṃ sappurisāti. Bhante, aññaṃ kammaṃ natthi, yesaṃ pana magge vā
phale vā kaṅkhā atthi, te maṃ pucchantūti. Sappurisa tādisā nāma bhikkhū
asantaṃ guṇaṃ na kathenti, amhākaṃ ettha kaṅkhā natthi. Kiṃ pana te saṃvega-
kāraṇaṃ ahosi, kiṃ paccayaṃ katvā arahattaṃ nibbattanti. Bhante, imasmiṃ
mahāgāme vallyavīthiyaṃ dārubaṇḍakamahātisso nāma upāsako attano
dhītaṃ bahi ṭhapetvā dvādasa kahāpaṇe gaṇhitvā tehi ekaṃ khīradhenaṃ
gahetvā saṅghassa khīrabhattasalākaṃ paṭṭhapesi, so “dhītaṃ mocessāmi”ti
cha māse yantasālāya bhatiṃ katvā dvādasa kahāpaṇe labhitvā “dhītaṃ moce-
ssāmi”ti attano gehaṃ (1.0398) gacchanto antarāmagge maṃ disvā bhikkhācāra-
velāya sabbepi te kahāpaṇe datvā puṭakabhattaṃ gaṇhitvā sabbaṃ mayhaṃ
adāsi. Ahaṃ taṃ piṇḍapātaṃ paribhuñjitvā idhāgantvā sappāyasaṇaṃ
labhitvā “piṇḍāpacāyanakammaṃ karissāmi”ti visesaṃ nibbattesi, bhanteti. Taṃ
ṭhānaṃ sampattā catassopi parisā therassa sādhu-kāraṃ adāsu. Sakabhāvena
saṅghātaṃ samattho nāma nāhosi. Thero saṅghamajjhe nisīditvā kathento katha-
ntova “mayhaṃ kūṭāgāraṃ dārubaṇḍakamahātissassa hatthena phuṭṭhakāle-
yeva calatū”ti adhiṭṭhāya anupādisesāya nibbānadhātuyā parinibbāyi.

Kākavaṇṇatissamahārājā “eko kira thero parinibbuto”ti sutvā vihāraṃ gantvā
sakkārasammānaṃ katvā kūṭāgāraṃ sajjetvā therāṃ tattha āropetvā “idāni citaka-
ṭṭhānaṃ gamissāmā”ti ukkhipanto cāletuṃ nāsakkhi. Rājā bhikkhusaṅghaṃ
pucchi- “atthi, bhante, therena kiñci kathitaṃ”ti. Bhikkhū therena kathitavidhānaṃ
ācikkhiṃsu. Rājā taṃ upāsakaṃ pakkosāpetvā “tayā ito sattadivasamatthake
kassaci maggapaṭipannassa bhikkhuno puṭakabhattaṃ dinnan”ti pucchi. Āma,
devāti. Kena te niyāmena dinnanti? So taṃ kāraṇaṃ sabbaṃ ārocesi. Atha naṃ
rājā therassa kūṭāgāraṭṭhānaṃ pesesi- “gaccha taṃ therāṃ sañjāna, so vā añño
vā”ti. So gantvā sāṇiṃ ukkhipitvā therassa mukhaṃ disvā sañjānitvā dvīhi
hatthehi hadayaṃ sandhārento rañño santikaṃ gantvā, “deva, mayhaṃ ayyo”ti
āha. Athassa rājā mahāpasādhaṇaṃ dāpesi. Taṃ pasādhetvā āgataṃ “gaccha
bhātika mahātissa mayhaṃ, ayyāti vatvā kūṭāgāraṃ ukkhipā”ti āha. Upāsako
“sādhu, devā”ti gantvā therassa pāde vanditvā ubho hi hatthehi ukkhipitvā attano
matthake akāsi. Tasmīmyeva khaṇe kūṭāgāraṃ ākāse uppatitvā citakamatthake
patiṭṭhāsi. Tasmīṃ kāle citakassa catūhipi kaṇṇehi sayameva aggijālā uṭṭhahim-
sūti.

“Mahantaṃ kho panetaṃ satthu dāyajjaṃ, yadidaṃ satta ariyadhanāni nāma,
taṃ na sakkā kusītena gahetuṃ. Yathā hi vippaṭipannaṃ puttaṃ mātāpitāro ‘ayaṃ

amhākaṃ (1.0399) aputto'ti paribāhiraṃ karonti, so tesam accayena dāyajjaṃ na labhati, evaṃ kusītopi idaṃ ariyadhanadāyajjaṃ na labhati, āradhaviṛiyova labhati”ti **dāyajjamahattaṃ paccavekkhatopi** uppajjati.

“Mahā kho pana te satthā. Satthuno hi te mātukucchimhi paṭisandhiṃ gahaṇa-kālepi, abhinikkhamanepi, abhisambodhiyampi, dhammacakkappavattanayamaka-pāṭihāriyadevorohana-āyusaṅkhārāvossajjanepi, parinibbānakālepi dasasahas-silokadhātu kampittha. Yuttaṃ nu te evarūpassa satthuno sāsane pabbajitvā kusītena bhavitun”ti evaṃ **satthumahattaṃ paccavekkhatopi** uppajjati.

“Jātiyāpi tvaṃ idāni na lāmakajātiko, asambhinnāya mahāsammata-paveṇiyā āgata-okkākarājavamse jātosī, suddhodanamahārājassa ca mahāmāyādeviyā ca nattā, rāhulabhaddassa kaniṭṭho, tayā nāma evarūpena jinaputtena hutvā na yuttaṃ kusītena viharitun”ti evaṃ **jātimahattaṃ paccavekkhatopi** uppajjati.

“Sāriputtamoggallānā ceva asīti mahāsāvaka ca vīriyeneva lokuttaradhammaṃ paṭivijjhīsu, tvaṃ etesaṃ sabrahmacārīnaṃ maggaṃ paṭipajjasi, na paṭipajjasi”ti evaṃ **sabrahmacāri mahattaṃ paccavekkhatopi** uppajjati.

Kucchiṃ pūretvā ṭhita-ajagarasadiṣe vissatṭhakāyikacetasikavīriye kusītapuggale parivajjentassāpi, āradhaviṛiye pahitatte puggale sevantassāpi, ṭhānanisajjādīsū viriyuppādanatthaṃ ninnapoṇapabbhāracittassāpi uppajjati. Tasmā ādikammiko kulaputto imehi ekādasahi kāraṇehi vīriyasambojjhaṅgaṃ samuṭṭhāpetvā tadeva dhuraṃ katvā abhinivesaṃ paṭṭhapetvā anukkamena arahattaṃ gaṇhāti. So yāva arahattamaggā vīriyasambojjhaṅgaṃ bhāveti nāma, phale patte bhāvito nāma hoti.

Ekādasa dhammā **pītisambojjhaṅgassa** uppādāya saṃvattanti- buddhānussati, dhammasaṅghasīla cāgadevatānussati upasamānussati, lūkhapuggalaparivajjanatā, siniddhapuggalasevanatā, pasādanīyasuttantapaccavekkhaṇatā, tadadhimuttatāti.

Buddhaguṇe (1.0400) anussarantassāpi hi yāva upacārā sakalasarīraṃ pharamāno pītisambojjhaṅgo uppajjati, dhammasaṅghaguṇe

anussarantassāpi, dīgharattaṃ akhaṇḍaṃ katvā rakkhitaṃ catupārisuddhisīlaṃ paccavekkhantassāpi, gihino dasasīlaṃ pañcasīlaṃ paccavekkhantassāpi, dubbhikkhabhayādīsu paṇītabhojanaṃ sabrahmacārīnaṃ datvā “evaṃnāma adammhā”ti cāgaṃ paccavekkhantassāpi, gihinopi evarūpe kāle silavantānaṃ dinna-dānaṃ paccavekkhantassāpi, yehi guṇehi samannāgatā devattaṃ pattā, tathārūpānaṃ guṇānaṃ attani atthitaṃ paccavekkhantassāpi, samāpattiyā vikkhambhite kilesā saṭṭhipi sattatipi vassāni na samudācarantīti paccavekkhantassāpi, cetiyadassanabodhidassanatheradassanesu asakkaccakiriyāya saṃsūcitalūkkhabhāve buddhādīsu pasādāsinehābhāvena gadrabhapiṭṭhe rajasadise lūkhapuggale parivajjentassāpi, buddhādīsu pasādabahule muducitte siniddhapuggale sevantassāpi, ratanattayaguṇaparidīpake pasādaniyasuttante paccavekkhantassāpi, ṭhānanisajjādīsu pīti-uppādanatthaṃ ninnapoṇapabbhāracittassāpi uppajjati. Tasmā ādikammiko kulaputto imehi ekādasahi kāraṇehi pītisambojjhaṅgaṃ samuṭṭhāpetvā tadeva dhuraṃ katvā abhinivesaṃ paṭṭhapetvā anukkamena arahattaṃ gaṇhāti. So yāva arahattamaggā pītisambojjhaṅgaṃ bhāveti nāma, phale patte bhāvito nāma hoti.

Satta dhammā **passaddhisambojjhaṅgassa** uppādāya saṃvattanti- paṇītabhojanasevanatā, utusukhasevanatā, iriyāpathasukhasevanatā, majjhattapayogatā, sāraddhakāyapuggalaparivajjanatā, passaddhakāyapuggalasevanatā, tadadhimuttatāti.

Paṇītañhi siniddhaṃ sappāyabhojanaṃ bhuñjantassāpi, sītuṇhesu ca utūsu ṭhānādīsu ca iriyāpathesu sappāya-utuñca iriyāpathañca sevantassāpi passaddhi uppajjati. Yo pana mahāpurisajātiko sabba-utu-iriyāpathakkhamo hoti, na taṃ sandhāyetaṃ vuttaṃ. Yassa sabhāgavisabhāgatā atthi, tasseva visabhāge utu-iriyāpathe vajjetvā sabhāge sevantassa uppajjati. Majjhattapayogo vuccati attano ca parassa ca kammassakatapaccavekkhaṇā. Iminā majjhattapayogena uppajjati. Yo leḍḍudaṇḍādīhi paraṃ viheṭṭhayamāno vicarati, evarūpaṃ sāraddhakāyaṃ puggalaṃ parivajjentassāpi, saṃyatapādapaṇiṃ passaddhakāyaṃ puggalaṃ sevantassāpi, ṭhānanisajjādīsu passaddhi-uppādanatthāya (1.0401) ninnapoṇapabbhāracittassāpi uppajjati. Tasmā ādikammiko kulaputto imehi sattahi kāraṇehi passaddhisambojjhaṅgaṃ samuṭṭhāpetvā tadeva dhuraṃ katvā abhinivesaṃ paṭṭhapetvā anukkamena arahattaṃ gaṇhāti. So yāva arahattamaggā passaddhisambojjhaṅgaṃ bhāveti nāma, phale patte bhāvito nāma hoti.

Ekādasa dhammā **samādhisambojjhaṅgassa** uppādāya saṃvattanti- vatthuvisadakiriyatā, indriyasamattapaṭipādanatā, nimittakusalatā, samaye cittassa paggaṇhanatā, samaye cittassa niggaṇhanatā, samaye sampahaṃsanatā, samaye ajjhupakkhanatā, asamāhitapuggalaparivajjanatā, samāhitapuggalasevanatā, jhānavimokkhapaccavekkhaṇatā, tadadhimuttatāti. Tattha **vatthuvisadakiriyatā** ca **indriyasamattapaṭipādanatā** ca vuttanayeneva veditabbā.

Nimittakusalatā nāma kasiṇanimittassa uggahakusalatā. **Samaye cittassa paggaṇhanatā**ti yasmimṃ samaye atisithilavīriyatādīhi līnaṃ cittaṃ hoti, tasmimṃ samaye dhammavicayavīriyapītisambojjhaṅgasamuṭṭhāpanena tassa paggaṇhanaṃ.

Samaye cittassa niggaṇhanatāti yasmim samaye accāraddhavīriyatādīhi uddhataṃ cittaṃ hoti, tasmim samaye passaddhisamādhī-upekkhāsambojjhaṅga-samuṭṭhāpanena tassa niggaṇhanaṃ. **Samaye sampahaṃsanatā**ti yasmim samaye cittaṃ paññāpayogamandatāya vā upasamasukhānadhigamena vā nira-ssādaṃ hoti, tasmim samaye aṭṭhasaṃvegavatthupaccavekkhaṇena saṃvejeti. **Aṭṭha saṃvegavatthūni** nāma- jātijarābyādhimaraṇāni cattāri, apāyadukkhaṃ pañcamaṃ, atīte vaṭṭamūlakaṃ dukkhaṃ, anāgate vaṭṭamūlakaṃ dukkhaṃ, paccuppanne āhārapariyeṭṭhimūlakaṃ dukkhanti. Ratanattayaguṇānussaraṇena ca pasādaṃ janeti. Ayaṃ vuccati “samaye sampahaṃsanatā”ti.

Samaye ajjupekkhanatā nāma yasmim samaye sammāpaṭipattiṃ āgama alīnaṃ anuddhataṃ anirassādaṃ ārammaṇe samappavattaṃ samathavīthipaṭi-pannaṃ cittaṃ hoti, tadāssa paggahaniggahasampahaṃsanesu na byāpāraṃ āpajjati sārathi viya samappavattesu assesu. Ayaṃ vuccati “samaye ajjupekkha- natā”ti. **Asamāhitapuggalaparivajjanatā** nāma upacāraṃ vā appanaṃ vā appa- ttānaṃ vikkhittacittānaṃ (1.0402) puggalānaṃ ārakā parivajjanaṃ. **Samāhitapugga- lasevanatā** Nāma upacārena vā appanāya vā samāhitacittānaṃ sevanā bhajanā payirupāsana. **Tadadhimuttatā** nāma ṭhānanisajjādīsu samādhī-uppādanatthaṃ- yeva ninnapoṇapabbhāracittatā. Evañhi paṭipajjato esa uppajjati. Tasmā ādika- mmiko kulaputto imehi ekādasahi kāraṇehi samādhīsambojjhaṅgaṃ samuṭṭhā- petvā tadeva dhuraṃ katvā abhinivesaṃ paṭṭhapetvā anukkamena arahattaṃ gaṇhāti. So yāva arahattamaggā samādhīsambojjhaṅgaṃ bhāveti nāma, phale patte bhāvito nāma hoti.

Pañca dhammā **upekkhāsambojjhaṅgassa** uppādāya saṃvattanti- sattamajjha- ttatā, saṅkhāramajjhataṭṭatā, satta-saṅkhāra-kelāyanapuggalaparivajjanatā, satta-sa- ṅkhāramajjhataṭṭapuggalasevanatā tadadhimuttatāti. Tattha dvīhākārehi **sattamajjha- ttataṃ** samuṭṭhāpeti “tvaṃ attano kammaṃ āgantvā attanova kammaṃ gami- ssasi, esopi attano kammaṃ āgantvā attanova kammaṃ gamissasi, tvaṃ kaṃ kelāyasi”ti evaṃ kammassakatapaccavekkhaṇena ca, “paramatthato sattoyeva natthi, so tvaṃ kaṃ kelāyasi”ti evaṃ nissattapaccavekkhaṇena cāti. Dvīhevākā- rehi **saṅkhāramajjhataṭṭataṃ** samuṭṭhāpeti “idaṃ cīvaraṃ anupubbena vaṇṇavikāra- ṅgeva jiṇṇabhāvaṅca upagantvā pādapuñchanacoḷakaṃ hutvā yaṭṭhikoṭiyā chaḍḍaniyaṃ bhavissati, sace panassa sāmiko bhavēyya, nāssa evaṃ vinassituṃ dadeyyā”ti evaṃ assāmikabhāvapaccavekkhaṇena ca, “anaddhaniyaṃ idaṃ tāva- kālikan”ti evaṃ tāvakālikabhāvapaccavekkhaṇena cāti. Yathā ca cīvare, evaṃ pattādīsupi yojanā kātābā.

Satta-saṅkhāra-kelāyanapuggalaparivajjanatāti ettha yo puggalo gihī vā attano puttadhītādike, pabbajito vā attano antevāsikasamānupajjhāyakādike mamāyati, sahattheneva nesaṃ kesacchedanasūcikammacīvaradhovanarajanapattapacanā- dīni karoti, muhuttampi apassanto “asuko sāmaṇero kuhiṃ, asuko daharo ku- n”ti bhantamigo viya ito cito ca oloketi, aññena kesacchedanādīnaṃ atthāya “muhuttaṃ tāva asukaṃ pesethā”ti yāciyamānopi “amhepi taṃ attano kammaṃ na kārema, tumhe naṃ gahetvā kilamissathā”ti na deti, ayaṃ **sattakelāyano** nāma.

Yo pana cīvarapattathālakakattarayaṭṭhi-ādīni mamāyati, aññassa hatthena parā-masitumpi na deti, tāvakālikam (1.0403) yācito “mayampi imaṃ dhanāyantā na paribhuñjāma, tumhākaṃ kiṃ dassāmā”ti vadati, ayaṃ **saṅkhārakelāyano** nāma.

Yo pana tesu dvīsupi vatthūsu majjhatto udāsino, ayaṃ **sattasaṅkhāramajjhatto** nāma. Iti ayaṃ upekkhāsambojjhaṅgo evarūpaṃ sattasaṅkhārakelāyanapuggalaṃ ārakā parivajjentassāpi, sattasaṅkhāramajjhattapuggalaṃ sevantassāpi, ṭhānani-sajjādīsu taduppādanatthaṃ ninnapoṇapabbhāracittassāpi uppajjati. Tasmā ādikam-miko kulaputto imehi pañcahi kāraṇehi upekkhāsambojjhaṅgaṃ samuṭṭhāpetvā tadeva dhuraṃ katvā abhinivesaṃ paṭṭhapetvā anukkamena arahattaṃ gaṇhāti. So yāva arahattamaggā upekkhāsambojjhaṅgaṃ bhāveti nāma, phale patte bhāvito nāma hoti. Iti imepi satta bojjhaṅgā lokiyalokuttaramissakāva kathitā.

419. Sammādiṭṭhiṃ bhāvetīti aṭṭhaṅgikassa maggassa ādibhūtaṃ sammādiṭṭhiṃ brūheti vaḍḍheti. Sesapadesupi eseva nayo. Ettha pana sammādassanalakkhaṇā sammādiṭṭhi. Sammā-abhiniropanalakkhaṇo sammāsaṅkappo. Sammāpariggāhalakkhaṇā sammāvācā. Sammāsamuṭṭhāpanalakkhaṇo sammākammanto. Sammāvodāpanalakkhaṇo sammā-ājīvo. Sammāpaggahalakkhaṇo sammāvāyāmo. Sammāupaṭṭhānalakkhaṇā sammāsati. Sammāsamādhānalakkhaṇo sammāsamādhī.

Tesu ekekassa tīṇi tīṇi kiccāni honti. Seyyathidaṃ, sammādiṭṭhi tāva aññehipi attano paccaṇīkakilesehi saddhiṃ micchādiṭṭhiṃ pajahati, nirodhaṃ ārammaṇaṃ karoti, sampayuttadhamme ca passati tappaṭicchādakamohavidhamanavasena asammoḥato. Sammāsaṅkappādayopi tatheva micchāsaṅkappādiṇi ca pajahanti, nirodhañca ārammaṇaṃ karonti. Visesto panettha sammāsaṅkappo saha-jāta-dhamme sammā abhiniropeti, sammāvācā sammā pariggaṇhāti, sammākammanto sammā samuṭṭhāpeti, sammā-ājīvo sammā vodāpeti, sammāvāyāmo sammā paggaṇhāti, sammāsati sammā upaṭṭhāti, sammāsamādhī sammā pada-hati.

Api cesā sammādiṭṭhi nāma pubbabhāge nānākkhaṇā nānārammaṇā hoti, maggakāle ekakkhaṇā ekārammaṇā. Kiccato pana dukkhe ñāṇanti-ādīni (1.0404) cattāri nāmāni labhati. Sammāsaṅkappādayopi pubbabhāge nānākkhaṇā nānārammaṇā honti, maggakāle ekakkhaṇā ekārammaṇā. Tesu sammāsaṅkappo kiccato nekkhammasaṅkappo avihimsāsaṅkappo abyāpādasāṅkappoti tīṇi nāmāni labhati. Sammāvācādayo tayo pubbabhāge viratīyopi honti cetanāyopi, maggakkhaṇe pana viratīyova. Sammāvāyāmo sammāsati idampi dvayaṃ kiccato sammāpadhānasatipaṭṭhānavasena cattāri nāmāni labhati. Sammāsamādhī pana pubbabhāgepi maggakkhaṇepi sammāsamādhīyeva.

Iti imesu aṭṭhasu dhammesu bhagavatā nibbānādhigamāya paṭipannassa yogino bahukārattā paṭhamaṃ sammādiṭṭhi desitā. Ayañhi “paññāpajjoto paññāsattān”ti (dha. sa. 16, 20, 29, 34) ca vuttā. Tasmā etāya pubbabhāge vipassanāñā-ṇasaṅkhātāya sammādiṭṭhiyā avijjandhakāraṃ vidhamitvā kilesacore ghātento khemena yogāvācaro nibbānaṃ pāpuṇāti. Tena vuttaṃ- “nibbānādhigamāya paṭipannassa yogino bahukārattā paṭhamaṃ sammādiṭṭhi desitā”ti.

Sammāsaṅkappo pana tassā bahukāro, tasmā tadanantaraṃ vutto. Yathā hi heraṅṅiko hatthena parivattetvā parivattetvā cakkhunā kahāpaṇaṃ olokento ‘ayaṃ kūṭo, ayaṃ cheko’ ti jānāti, evaṃ yogāvacaropi pubbabhāge vitakkena vitakketvā vitakketvā vipassanāpaṅṅāya olokayamāno “ime dhammā kāmāvacarā, ime dhammā rūpāvacarādayo” ti jānāti. Yathā vā pana purisena koṭiyaṃ gahetvā parivattetvā parivattetvā dinnaṃ mahārukkhaṃ tacchako vāsiyā tacchetvā kamme upaneti, evaṃ vitakkena vitakketvā vitakketvā dinnadhamme yogāvacaro paṅṅāya “ime dhammā kāmāvacarā, ime dhammā rūpāvacarā” ti-ādinā nayena paricchinditvā kamme upaneti. Tena vuttaṃ- “sammāsaṅkappo pana tassā bahukāro, tasmā tadanantaraṃ vutto” ti.

Svāyaṃ (1.0405) yathā sammādiṭṭhiyā, evaṃ sammāvācāyapi upakārako. Yathāha- “pubbe kho, gahapati, vitakketvā vicāretvā pacchā vācaṃ bhindatī” ti (ma. ni. 1.463). Tasmā tadanantaraṃ sammāvācā vuttā.

Yasmā pana idaṅcīdaṅca karissāmāti paṭhamaṃ vācāya saṃvidahitvā loke kammante payojenti, tasmā vācā kāyakammaṃ upakārikāti sammāvācāya anantaraṃ sammākammanto vutto.

Catubbidhaṃ pana vacīduccaritaṃ, tividhaṃ kāyaduccaritaṃ pahāya ubhayasucaritaṃ pūrentasseva yasmā ājivaṭṭhamakasīlaṃ pūreti, na itarassa. Tasmā tadubhayānantaraṃ sammā-ājīvo vutto.

Evaṃ suddhājīvena “parisuddho me ājīvo” ti ettāvatā paritosaṃ katvā suttappamattena viharituṃ na yuttaṃ, atha kho sabba-iriyāpathesu idaṃ vīriyamārabhita-bbanti dassetuṃ tadanantaraṃ sammāvāyāmo vutto.

Tato āraddhavīriyenāpi kāyādīsu catūsu vatthūsu sati sūpaṭṭhitā kātabbāti dassanattaṃ tadanantaraṃ sammāsati desitā.

Yasmā pana evaṃ sūpaṭṭhitā sati samādhissa upakārānupakārānaṃ dhammānaṃ gatiyo samanvesitvā pahoti ekattārammaṇe

cittam samādhetaṃ, tasmā sammāsatiyā anantaraṃ sammāsamādhī desitoti veditabbo. Iti ayampi aṭṭhaṅgiko maggo lokiyalokuttaramissakova kathito.

427. Ajjhataṃ rūpasaññīti-ādīsu ajjhatarūpe parikammavasena ajjhataṃ rūpasaññī nāma hoti. Ajjhatañhi nīlparikammaṃ karonto kese vā pitte vā akkhitarākāya vā karoti, pītaparikammaṃ karonto mede vā chaviyā vā hatthapādatalesu vā akkhīnaṃ pītakatṭhāne vā karoti, lohītaparikammaṃ karonto maṃse vā lohite vā jivhāya vā akkhīnaṃ rattatṭhāne vā karoti, odātaparikammaṃ karonto aṭṭhimhi vā dante vā nakhe vā akkhīnaṃ setatṭhāne vā karoti. Taṃ pana sunīlaṃ supītaṃ sulohitakaṃ su-odātaṃ na hoti, avisuddhameva hoti.

Eko (1.0406) bahiddhā rūpāni passatīti yassevaṃ parikammaṃ ajjhataṃ uppannaṃ hoti, nimittaṃ pana bahiddhā. So evaṃ ajjhataṃ parikammassa bahiddhā ca appanāya vasena “ajjhataṃ rūpasaññī eko bahiddhā rūpāni passatī”-ti vuccati. **Parittānīti** avaḍḍhitāni. **Suvaṇṇadubbaṇṇānīti** suvaṇṇāni vā honti dubbaṇṇāni vā, parittavaseneva idaṃ abhibhāyatanaṃ vuttanti veditabbaṃ. **Tāni abhibhuyyāti** yathā nāma sampannagahaṅiko kaṭacchumattaṃ bhattaṃ labhitvā “kiṃ ettha bhujjītabbaṃ atthī”ti saṅkaḍḍhitvā ekakabalameva karoti, evameva ñāṇuttariko puggalo visadañāṇo “kiṃ ettha parittake ārammaṇe samāpajjitabbaṃ atthi, nāyaṃ mama bhāro”ti tāni rūpāni abhibhavitvā samāpajjati, saha nimittuppādenevettha appanaṃ pāpetīti attho. **Jānāmi Passāmīti** iminā panassa ābhogo kathito. So ca kho samāpattito vuṭṭhitassa, na antosamāpattiyaṃ. **Evaṃsaññī hotīti** ābhogasaññāyapi jhānasaññāyapi evaṃsaññī hoti. Abhibhavasāññā hissa antosamāpattiyampi atthi, ābhogasaññā pana samāpattito vuṭṭhitasseva.

Appamāṇānīti vaḍḍhitappamāṇāni, mahantānīti attho. **Abhibhuyyāti** ettha pana yathā mahagghaso puriso ekaṃ bhattavaḍḍhitakaṃ labhitvā “aññampi hotu, kiṃ etaṃ mayhaṃ karissatī”ti taṃ na mahantato passati, evameva ñāṇuttaro puggalo visadañāṇo “kiṃ ettha samāpajjitabbaṃ, nayidaṃ appamāṇaṃ, na mayhaṃ cītekkaggatākaraṇe bhāro atthī”ti tāni abhibhavitvā samāpajjati, saha nimittuppādenevettha appanaṃ pāpetīti attho.

Ajjhataṃ arūpasaññīti alābhitāya vā anathikatāya vā ajjhatarūpe parikamma-saññāviraḥito.

Bahiddhā rūpāni passatīti yassa parikammampi nimittampi bahiddhāva uppannaṃ, so evaṃ bahiddhā parikammassa ceva appanāya ca vasena “ajjhataṃ arūpasaññī ekova bahiddhā rūpāni passatī”ti vuccati. Sesamettha catuttha-abhibhāyatane vuttanayameva. Imesu pana catūsu parittaṃ vitakkacaritavasena āgataṃ, appamāṇaṃ mohacaritavasena, suvaṇṇaṃ dosacaritavasena, dubbaṇṇaṃ rāgacaritavasena (1.0407). Etesañhi etāni sappāyāni, sā ca nesaṃ sappāyatā vitthārato visuddhimagge cariyāniddese vuttā.

Pañcama-abhibhāyatanādīsu **nīlānīti** sabbasaṅgāhakavasena vuttaṃ. **Nīlavaṇṇānīti** vaṇṇavasena. **Nīlanidassanānīti** nidassanavasena, apaññāyamānavivarāni asamhinnavaṇṇāni ekanīlāneva hutvā dissantīti vuttaṃ hoti. **Nīlanibhāsānīti** idaṃ pana obhāsavasena vuttaṃ, nīlobhāsāni nīlappabhāyuttānīti attho. Etena nesaṃ suvisuddhataṃ dasseti. Visuddhavaṇṇavaseneva hi imāni cattāri abhibhāyata-

nāni vuttāni. “Nīlakasiṇaṃ gaṇhanto nīlasmim̐ nimittaṃ gaṇhāti pupphasmim̐ vā vatthasmim̐ vā vaṇṇadhātuyā vā”ti-ādikaṃ panettha kasiṇakaraṇaṅca parikammaṅca appanāvīdhānaṅca sabbaṃ visuddhimagge vitthārato vuttameva. Imāni pana aṭṭha abhibhāyatanajjhānāni vaṭṭānipi honti vaṭṭapādakānipi vipassanāpādakānipi diṭṭhadhammasukhavihārānipi abhiññāpādakānipi nirodhapādakānipi, lokiyāneva pana na lokuttarānīti veditabbāni.

435. Rūpī rūpāni passatīti ettha ajjhattaṃ kesādīsu nīlakasiṇādīsu nīlakasiṇādīvasena uppāditāṃ rūpajjhānaṃ rūpaṃ, taṃ assa atthīti rūpī. **Bahiddhā rūpāni passatīti** bahiddhāpi nīlakasiṇādīni rūpāni jhānacakkhunā passati. Iminā ajjhatabahiddhāvattokesu kasiṇesu uppāditajjhānassa puggalassa cattāripi rūpāvacarajjhānāni dassitāni. **Ajjhattaṃ arūpasaññīti** ajjhattaṃ na rūpasaññī, attano kesādīsu anuppāditarūpāvacarajjhānoti attho. Iminā bahiddhāparikammaṃ katvā bahiddhāva uppāditajjhānassa puggalassa rūpāvacarajjhānāni dassitāni.

Subhantveva adhimutto hotīti iminā suvisuddhesu nīlādīsu vaṇṇakasiṇesu jhānāni dassitāni. Tattha kiñcāpi anto-appanāyaṃ subhanti ābhogo natthi, yo pana visuddhaṃ subhaṃ kasiṇārammaṇaṃ katvā viharati, so yasmā “subhanti adhimutto hotī”ti vattabbataṃ āpajjati, tasmā evaṃ desanā katā. Paṭisambhidāmagge pana “kathaṃ subhantveva adhimutto hotīti vimokkho- idha bhikkhu mettā-sahagatena cetasā ekaṃ disaṃ pharivā viharati ...pe... mettāya bhāvitattā sattā (1.0408) appaṭikkūlā honti. Karuṇāsahagatena ...pe... muditāsahagatena ...pe... upekkhāsahagatena cetasā ekaṃ disaṃ pharivā viharati ...pe... upekkhāya bhāvitattā sattā appaṭikkūlā honti. Evaṃ subhantveva adhimutto hotīti vimokkho”ti (paṭi. ma. 1.212) vuttaṃ. **Sabbaso rūpasaññānanti**-ādīsu yaṃ vattabbāṃ, taṃ sabbaṃ visuddhimagge vuttameva.

443. Pathavikasiṇaṃ bhāvetīti ettha pana sakalaṭṭhena kasiṇaṃ, pathavi eva kasiṇaṃ **pathavikasiṇaṃ**. Parikamma pathaviyāpi uggahanimittassāpi paṭibhāganimittassāpi taṃ nimittaṃ ārammaṇaṃ katvā uppannajjhānassāpi etaṃ adhivacanaṃ. Idha pana pathavikasiṇārammaṇaṃ jhānaṃ adhippetāṃ. Taṃ hesa bhāveti. **Āpokasiṇādīsupi** eseva nayo.

Imāni pana kasiṇāni bhāventena sīlāni sodhetvā parisuddhasīle patitṭhitena yvāssa dasasu palibodhesu palibodho atthi, taṃ upacchinditvā kammaṭṭhānadāyakaṃ kalyāṇamittaṃ upasaṅkamitvā attano cariyānukūlavasena yaṃ yassa sappāyaṃ, taṃ tena gahetvā kasiṇabhāvanāya ananurūpaṃ vihāraṃ pahāya anurūpe viharantena khuddakapalibodhupacchedaṃ katvā sabbaṃ bhāvanāvīdhānaṃ aparihāpentena bhāvetabbāni. Ayamettha saṅkhepo, vitthāro pana visuddhimagge (visuddhi. 1.38 ādayo) vutto. Kevalañhi tattha viññāṇakasiṇaṃ nāgataṃ, taṃ atthato ākāsakasiṇe pavattaviññāṇaṃ. Taṅca kho ārammaṇavasena vuttaṃ, na samāpattivāsena. Tañhi anantaṃ viññāṇanti ārammaṇaṃ katvā esa viññāṇaṅcāyatana samāpattim̐ bhāvento viññāṇakasiṇaṃ bhāvetīti vuccati. Imānipi dasa kasiṇāni vaṭṭānipi honti vaṭṭapādakānipi vipassanāpādakānipi diṭṭhadhammasukhavihārathānipi abhiññāpādakānipi nirodhapādakānipi, lokiyāneva pana na lokuttarānīti.

453. Asubhasaññaṃ bhāvetīti asubhasaññā vuccati uddhumātakādīsu dasasu ārammaṇesu uppannā paṭhamajjhānasahagatā saññā, taṃ bhāveti brūheti vaḍḍheti, anuppannaṃ uppādeti, uppannaṃ anurakkhatīti attho. Dasannaṃ pana asubhānaṃ bhāvanānayo sabbo visuddhimagge (visuddhi. 1.102 ādayo) vitthāritoyeva (1.0409). **Maraṇasaññaṃ bhāvetīti** sammutimaraṇaṃ, khaṇikamaraṇaṃ, samucchadamaraṇanti tividhampi maraṇaṃ ārammaṇaṃ katvā uppajjanakasaññaṃ bhāveti, anuppannaṃ uppādeti, uppannaṃ anurakkhatīti attho. Heṭṭhā vuttalakkaṇā vā maraṇassatiyeva idha maraṇasaññāti vuttā, taṃ bhāveti uppādeti vaḍḍhetīti attho. Bhāvanānayo panassā visuddhimagge (visuddhi. 1.167 ādayo) vitthāritoyeva. **Āhāre paṭikūlasaññaṃ bhāvetīti** asitapītādibhede kabaḷikāre āhāre gamanapaṭikūlādīni nava paṭikūlāni paccavekkhantassa uppajjanakasaññaṃ bhāveti, uppādeti vaḍḍhetīti attho. Tassāpi bhāvanānayo visuddhimagge vitthāritoyeva. **Sabbaloke anabhiratisaññaṃ bhāvetīti** sabbasmimpi tedhātuke loka anabhiratisaññaṃ ukkaṇṭhitasaññaṃ bhāvetīti attho. **Aniccasaññaṃ bhāvetīti** pañcannaṃ upādānakkhandhānaṃ udayabbayaññathattapariggāhikaṃ pañcasu khandhesu aniccanti uppajjanakasaññaṃ bhāveti. **Anicce dukkhasaññaṃ bhāvetīti** anicce khandhapañcake paṭipīlanasañkhātadukkhakkhaṇapariggāhikaṃ dukkhanti uppajjanakasaññaṃ bhāveti. **Dukkhe anattasaññaṃ bhāvetīti** paṭipīlanaṭṭhena dukkhe khandhapañcake avasavattanākārasañkhāta-anattalakkaṇapariggāhikaṃ anattāti uppajjanakasaññaṃ bhāveti. **Pahānasaññaṃ bhāvetīti** pañcavidhaṃ pahānaṃ ārammaṇaṃ katvā uppajjanakasaññaṃ bhāveti. **Virāgasaññaṃ bhāvetīti** pañcavidhameva virāgaṃ ārammaṇaṃ katvā uppajjanakasaññaṃ bhāveti. **Nirodhasaññaṃ bhāvetīti** sañkhāranirodhaṃ ārammaṇaṃ katvā uppajjanakasaññaṃ bhāveti. Nibbānaṃ ārammaṇaṃ katvā uppajjanakasaññaṃ ntipi vadanti. Ettha ca sabbaloke anabhiratisaññā, aniccasaññā, anicce dukkhasaññāti imāhi tīhi saññāhi balavavipassanā kathitā. Puna aniccasaññaṃ bhāvetīti-ādikāhi dasahi saññāhi vipassanāsamārambhova kathito.

473. Buddhānussatinti-ādīni vuttatthāneva.

483. Paṭhamajjhānasahagatanti paṭhamajjhānena saddhiṃ gataṃ pavattaṃ, paṭhamajjhānasampayuttanti attho. **Saddhindriyaṃ bhāvetīti** paṭhamajjhānasahagataṃ katvā saddhindriyaṃ bhāveti brūheti vaḍḍheti. Esa nayo sabbattha.

Apara-accharāsaṅghātavaggavaṇṇanā.

19. Kāyagatāsativaggavaṇṇanā

563. Cetasā (1.0410) **phuṭoti** ettha duvidhaṃ pharaṇaṃ āpopharaṇaṅca dibbacakkhupharaṇaṅca. Tattha āpokasiṇaṃ samāpajjitvā āpena pharaṇaṃ āpopharaṇaṃ nāma. Evaṃ phuṭepi mahāsamudde sabbā samuddaṅgamā kunnadiyo antogadhāva honti. Ālokaṃ pana vaḍḍhetvā dibbacakkhunā sakalasaṃmuddassaṇaṃ dibbacakkhupharaṇaṃ nāma. Evaṃ phuṭepi mahāsamudde sabbā mahā-

samuddaṅgamā kunnadiyo antogadhāva honti. **Antogadhā tassāti** tassa bhikkhuno bhāvanāya abbhantaragatāva honti. **Vijjābhāgiyāti** ettha sampayogava-sena vijjaṃ bhajantīti vijjābhāgiyā, vijjābhāge vijjākoṭṭhāse vattantītipi vijjābhāgiyā. Tattha vipassanāññaṃ manomayiddhi cha abhiññāti aṭṭha vijjā, purimena atthena tāhi sampayuttadhammāpi vijjābhāgiyā. Pacchimena atthena tāsū yā kāci ekā vijjā vijjā, sesā vijjābhāgiyāti evaṃ vijjāpi vijjāsampayuttadhammāpi vijjābhāgiyāteva veditabbā.

564. Mahato saṃvegāyāti mahantassa saṃvegassa atthāya. Uparipadadvayepi eseva nayo. Ettha ca mahāsaṃvego nāma vipassanā, mahā-attho nāma cattāro maggā, mahāyogakkhemo nāma cattāri sāmaññaphalāni. Atha vā mahāsaṃvego nāma saha vipassanāya maggo, mahā-attho nāma cattāri sāmaññaphalāni, mahāyogakkhemo nāma nibbānaṃ. **Satisampajaññāyāti** satiyā ca ñāṇassa ca atthāya. **Ñāṇadassanapaṭilābhāyāti** dibbacakkhuññāyāya. **Diṭṭhadhammasukhavihārāyāti** imasmiṃyeva paccakkhe attabhāve sukhavihāratthāya. **Vijjāvimutti-phalacchikiriyāyāti** vijjāvimuttīnaṃ phalassa paccavekkhakarāṇatthāya. Ettha ca vijjāti maggapaññā, vimuttīti taṃsā sampayuttā sesadhammā. Tesā phalaṃ nāma arahattaphalaṃ, tassa sacchikiriyāyāti attho.

571. Kāyopi passambhatīti nāmakāyopi karajakāyopi passambhati, vūpasanta-daratho hoti. **Vitakkavicārāpīti** ete dhammā dutiyajjhānena vūpasammanti nāma, idha pana oḷārikavūpasamaṃ sandhāya vuttaṃ. **Kevalāti** (1.0411) sakalā, sabbe niravasesāti attho. **Vijjābhāgiyāti** vijjākoṭṭhāsiyā, te heṭṭhā vibhajitvā dassitāva.

574. Avijjā pahiyatīti aṭṭhasu ṭhānesu vaṭṭamūlakaṃ bahalandhakāraṃ mahā-tamaṃ aññāṇaṃ pahiyati. **Vijjā uppajjatīti** arahattamaggavijjā uppajjati. **Asmimāno pahiyatīti** asmīti navavidho māno pahiyati. **Anusayāti**

satta anusayā. **Samyojanānīti** dasa samyojanāni.

575. Paññāpabhedāyāti paññāya pabhedagamanattham. **Anupādāparinibbānāyāti** apaccayaparinibbānassa sacchikiriyatthāya.

576. Anekadhātupaṭivedho hotīti aṭṭhārasannaṃ dhātūnaṃ lakkhaṇapaṭivedho hoti. **Nānādhātupaṭivedho hotīti** tāsamyeva aṭṭhārasannaṃ dhātūnaṃ nānābhāvena lakkhaṇapaṭivedho hoti. **Anekadhātupaṭisambhidā hotīti** iminā dhātubhedaññāṇaṃ kathitaṃ. Dhātupabhedaññāṇaṃ nāma “imāya dhātuyā ussannāya idaṃ nāma hotī”ti jānanapaññā. Taṃ panetaṃ dhātubhedaññāṇaṃ na sabbesaṃ hoti, buddhānameva nippadesaṃ hoti. Taṃ sammāsambuddhena sabbaso na kathitaṃ. Kasmā? Tasmim̐ kathite attho natthīti.

584. Paññāpaṭilābhāyāti -ādīni soḷasa padāni paṭisambhidāmagge “sappurisa-saṃsevo, saddhammasavanaṃ, yonisomanasikāro, dhammānudhammapaṭipatti. Ime kho, bhikkhave, cattāro dhammā bhāvitā bahulikātā paññāpaṭilābhāya saṃvattanti ...pe... nibbedhikapaññatāya saṃvattantī”ti evaṃ mātikaṃ ṭhapetvā vitthāritāneva. Vuttañhetam̐ (paṭi. ma. 3.4)-

Paññāpaṭilābhāya saṃvattantīti. “Katamo paññāpaṭilābho? Catunnaṃ maggaññāṇaṃ, catunnaṃ phalaññāṇaṃ, catunnaṃ paṭisambhidāññāṇaṃ, channaṃ abhiññāññāṇaṃ, tesattatīnaṃ ñāṇaṇaṃ, sattasattatīnaṃ ñāṇaṇaṃ lābho paṭilābho pattisampatti phassanā sacchikiriyā upasampadā, paññāpaṭilābhāya saṃvattantīti ayaṃ paññāpaṭilābho.

Paññāvuddhiyā (1.0412) **saṃvattantīti.** “Katamā paññāvuddhi? Sattannañca sekkhānaṃ puthujjanakalyāṇakassa ca paññā vaḍḍhati, arahato paññā vaḍḍhita-vaḍḍhanā, paññāvuddhiyā saṃvattantīti ayaṃ paññāvuddhi.

Paññāvepullāya saṃvattantīti. “Katamaṃ paññāvepullaṃ? Sattannañca sekkhānaṃ puthujjanakalyāṇakassa ca paññā vepullaṃ gacchati, arahato paññā vepullaṃ gatā, paññāvepullāya saṃvattantīti idaṃ paññāvepullaṃ.

Mahāpaññatāya saṃvattantīti. “Katamā mahāpaññā? Mahante atthe pariggaṇhātīti mahāpaññā, mahante dhamme ...pe... mahantā niruttiyo, mahantāni paṭibhānāni, mahante silakkhandhe, mahante samādhipaññāvimuttivimuttiññāṇadassanakkhandhe, mahantāni ṭhānāṭṭhānāni, mahantā vihārasamāpattiyo, mahantāni ariyasaccāni, mahante satipaṭṭhāne, sammappadhāne, iddhipāde, mahantāni indriyāni, mahantāni balāni, mahante bojjhaṅge, mahante ariyamagge, mahantāni sāmāññaphalāni, mahābhiññāyo, mahantaṃ paramattham̐ nibbānaṃ pariggaṇhātīti mahāpaññā, mahāpaññatāya saṃvattantīti ayaṃ mahāpaññā.

Puthupaññatāya saṃvattantīti. “Katamā puthupaññā? Puthu nānākkhandhesu ñāṇaṃ pavattatīti puthupaññā. Puthu nānādhātūsu, puthu nānā-āyatanesu, puthu nānāpaṭiccasamuppādesu, puthu nānāsuññatamanupalabbhesu, puthu nānā-atthesu, dhammesu, niruttīsu, paṭibhānesu, puthu nānāsīlakkhandhesu, samādhipaññāvimuttivimuttiññāṇadassanakkhandhesu, puthu nānāṭṭhānāṭṭhānesu, puthu nānāvihārasamāpattīsu, puthu nānā-ariyasaccesu, puthu nānāsatipaṭṭhānesu, sammappadhānesu, iddhipādesu, indriyesu, balesu, bojjhaṅgesu, puthu nānā-ariyamaggesu, puthu nānāsāmāññaphalesu, puthu nānā-abhiññāsu ñāṇaṃ pavattatīti

puthupaññā. Puthu nānājanasādhāraṇe dhamme samatikkamma paramatthe nibbāne ñāṇaṃ pavattatīti puthupaññā. Puthupaññatāya saṃvattantīti ayaṃ puthupaññā.

Vipulapaññatāya (1.0413) saṃvattantīti. “Katamā vipulapaññā? Vipule atthe parigaṇhātīti vipulapaññā ...pe... vipulaṃ paramatthaṃ nibbānaṃ parigaṇhātīti vipulapaññā, vipulapaññatāya saṃvattantīti ayaṃ vipulapaññā.

Gambhīrapaññatāya saṃvattantīti. “Katamā gambhīrapaññā? Gambhīresu khandhesu ñāṇaṃ pavattatīti gambhīrapaññā. Puthupaññāsadiṣo vitthāro. Gambhīre paramatthe nibbāne ñāṇaṃ pavattatīti gambhīrapaññā, gambhīrapaññatāya saṃvattantīti ayaṃ gambhīrapaññā.

Asāmantapaññatāya saṃvattantīti. “Katamā asāmantapaññā? Yassa puggalassa atthavavatthānato atthapaṭisambhidā adhigatā hoti sacchikatā phassitā paññāya. Dhammaniruttipaṭibhānavavatthānato paṭibhānapaṭisambhidā adhigatā hoti sacchikatā phassitā paññāya, tassa atthe ca dhamme ca niruttiyā ca paṭibhāne ca na añño koci sakkoti abhisambhavitum, anabhisambhavanīyo ca so aññehīti asāmantapañño.

Puthujjanakalyāṇakassa paññā aṭṭhamakassa paññāya dūre vidūre suvidūre na santike na sāmanta, puthujjanakalyāṇakaṃ upādāya aṭṭhamako asāmantapañño. Aṭṭhamakassa paññā sotāpannassa paññāya dūre ...pe... aṭṭhamakaṃ upādāya sotāpanno asāmantapañño. Sotāpannassa paññā sakadāgāmissa paññāya. Saka-dāgāmissa paññā anāgāmissa paññāya. Anāgāmissa paññā arahato paññāya. Arahato paññā paccekabuddhassa paññāya dūre vidūre suvidūre na santike na sāmanta, arahantaṃ upādāya paccekabuddho asāmantapañño. Paccekabuddhañca sadevakañca lokaṃ upādāya tathāgato arahaṃ sammāsambuddho aggo asāmantapañño.

Paññāpabhedakusalo pabhinnañāṇo ...pe... te pañhaṃ abhisankharitvā abhisankharitvā tathāgataṃ upasankamitvā pucchanti gūḷhāni ca paṭicchannāni ca, kathitā visajjitā ca te pañhā bhagavatā honti niddiṭṭhakāraṇā, upakkhittakā ca te bhagavatā sampajjanti. Atha kho bhagavā tattha atirocati yadidaṃ paññāyāti aggo asāmantapañño, asāmantapaññatāya saṃvattantīti ayaṃ asāmantapaññā.

Bhūripaññatāya (1.0414) saṃvattantīti. “Katamā bhūripaññā? Rāgaṃ abhibhuyyatīti bhūripaññā, abhibhavitāti bhūripaññā. Dosaṃ, mohaṃ, kodhaṃ, upanāhaṃ, makkhaṃ, palāsaṃ, issaṃ, macchariyaṃ, māyaṃ, sāṭṭheyyaṃ, thambhaṃ, sārambhaṃ, mānaṃ, atimānaṃ, madaṃ, pamādaṃ, sabbe kilese, sabbe duccharite, sabbe abhisankhāre, sabbe bhavagāmikamme abhibhuyyatīti bhūripaññā, abhibhavitāti bhūripaññā. Rāgo ari, taṃ ariṃ maddanipaññāti bhūripaññā, doso, moho ...pe... sabbe bhavagāmikammā ari, taṃ ariṃ maddanipaññāti bhūripaññā. Bhūri vuccati pathavī, tāya pathavisamāya vitthatāya vipulāya paññāya samannāgatoti bhūripañño. Apica paññāya etaṃ adhivacanaṃ bhūri medhā pariṇāyikāti, bhūripaññatāya saṃvattantīti ayaṃ bhūripaññā.

Paññābāhullāya saṃvattantīti. “Katamaṃ paññābāhullaṃ? Idhekacco paññāgaruko hoti paññācarito paññāsayo paññādhimutto paññādhajo paññāketu paññā-

dhipateyyo vicayabahulo pavicayabahulo okkhāyanabahulo samokkhāyanabahulo sampekkhāyanadhammo vibhūtavihārī taccarito taggaruko tabbahulo tanninno tappoṇo tappabbhāro tadadhimutto tadādhigateyyo, yathā gaṇagaruko vuccati gaṇabāhulikoti, cīvaragaruko pattagaruko senāsanagaruko vuccati senāsanabāhulikoti, evamevaṃ idhekacco paññāgaruko hoti paññācarito ...pe... tadādhigateyyo, paññābāhullāya saṃvattantīti idaṃ paññābāhullaṃ.

Sīghapaññatāya saṃvattantīti. “Katamā sīghapaññā? Sīghaṃ sīghaṃ silāni paripūretīti sīghapaññā. Sīghaṃ sīghaṃ indriyasaṃvaram, bhojane mattaññutaṃ, jāgariyānuyogaṃ, silakkhandhaṃ, samādhi-paññā-vimutti-vimuttiñāḍadassana-kkhandhaṃ paripūretīti sīghapaññā. Sīghaṃ sīghaṃ ṭhānāṭṭhānāni paṭivijjhati. Vihārasamāpattiyo paripūreti. Ariyasaccāni paṭivijjhati. Satipaṭṭhāne bhāveti. Sammappadhāne iddhipāde indriyāni balāni bojjaṅge ariyamaggaṃ bhāvetīti sīghapaññā. Sīghaṃ sīghaṃ sāmāññaphalāni sacchikarotīti sīghapaññā. Sīghaṃ sīghaṃ abhiññāyo paṭivijjhatīti sīghapaññā. Sīghaṃ sīghaṃ paramatthaṃ nibbānaṃ sacchikarotīti sīghapaññā, sīghapaññatāya saṃvattantīti ayaṃ sīghapaññā.

Lahupaññatāya (1.0415) saṃvattantīti. “Katamā lahupaññā? Lahaṃ lahaṃ silāni paripūretīti lahupaññā ...pe... lahupaññatāya saṃvattantīti ayaṃ lahupaññā.

Hāsapaññatāya saṃvattantīti. “Katamā hāsapaññā? Idhekacco vedabahulo tuṭṭhibahulo hāsabahulo pāmojjabahulo silāni paripūretīti hāsapaññā ...pe... paramatthaṃ nibbānaṃ sacchikarotīti hāsapaññā, hāsapaññatāya saṃvattantīti ayaṃ hāsapaññā.

Javanapaññatāya saṃvattantīti. “Katamā javanapaññā? Yaṃ kiñci rūpaṃ atitānāgatapaccuppannaṃ, yā kāci vedanā, yā kāci saññā, ye keci saṅkhārā, yaṃkiñci viññāṇaṃ atitānāgatapaccuppannaṃ ajjhattaṃ vā bahiddhā vā oḷārikaṃ vā sukhumāṃ vā hīnaṃ vā paṇitaṃ vā yaṃ dūre santike vā, sabbaṃ viññāṇaṃ aniccato khippaṃ javatīti javanapaññā, dukkhato, anattato khippaṃ javatīti javanapaññā. Cakkhuṃ ...pe... jarāmaraṇaṃ atitānāgatapaccuppannaṃ aniccato, dukkhato, anattato khippaṃ javatīti javanapaññā. Rūpaṃ atitānāgatapaccuppannaṃ aniccaṃ khayatṭhena, dukkhaṃ bhayatṭhena, anattā asāraḍṭṭhenāti tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvā rūpanirodhe nibbāne khippaṃ javatīti javanapaññā ...pe... jarāmarāṇanirodhe nibbāne khippaṃ javatīti javanapaññā. Rūpaṃ ...pe... jarāmaraṇaṃ atitānāgatapaccuppannaṃ khayadhammaṃ vayadhammaṃ virāgadhammaṃ nirodhadhammanti tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvā jarāmarāṇanirodhe nibbāne khippaṃ javatīti javanapaññā, javanapaññatāya saṃvattantīti ayaṃ javanapaññā.

Tikkhapaññatāya saṃvattantīti. “Katamā tikkhapaññā? Khippaṃ kilese chindaṭṭīti tikkhapaññā. Uppannaṃ kāmavitakkaṃ, vyāpādavitakkaṃ, vihiṃsāvitakkaṃ uppannuppanne pāpake akusale dhamme nādhivāseti pajahati vinodeti byantīkaroti anabhāvaṃ gametīti tikkhapaññā. Uppannaṃ rāgaṃ, dosaṃ, mohaṃ ...pe... sabbe bhavagāmikamme nādhivāseti pajahati vinodeti byantīkaroti anabhāvaṃ gametīti tikkhapaññā. Ekasmiṃ āsane cattāro ariyamaggā cattāri sāmāññapha-

lāni catasso paṭisambhidāyo cha abhiññāyo adhigatā honti sacchikatā phassitā paññāyāti tikkhapaññā, tikkhapaññatāya saṃvattantīti ayaṃ tikkhapaññā.

Nibbedhikapaññatāya (1.0416) **saṃvattantīti**. “Katamā nibbedhikapaññā? Idhekacco sabbasaṅkhāresu ubbegabahulo hoti uttāsabahulo ukkaṅṭhanabahulo aratibahulo anabhiratibahulo bahimukho na ramati sabbasaṅkhāresu, anibbiddhapubbaṃ appadālitapubbaṃ lobhakkhandhaṃ nibbijjhati padāletīti nibbedhikapaññā, anibbiddhapubbaṃ appadālitapubbaṃ dosakkhandhaṃ, mohakkhandhaṃ, kodhaṃ, upanāhaṃ ...pe... sabbe bhavagāmikamme nibbijjhati padāletīti nibbedhikapaññā, nibbedhikapaññatāya saṃvattantīti ayaṃ nibbedhikapaññā”.

Evaṃ paṭisambhidāmagge vuttanayenevettha attho veditabbo. Kevalaṅhi tattha bahuvacanaṃ, idha ekavacananti ayameva viseso. Sesam tādīsamevāti. Imā ca pana soḷasa mahāpaññā lokiyalokuttaramissakāva kathitā.

Kāyagatāsativaggavaṇṇanā.

20. Amatavaggavaṇṇanā

600-611. Amataṃ te, bhikkhave, na paribhuñjantīti maraṇavirahitaṃ nibbānaṃ na paribhuñjantīti attho. Nanu ca nibbānaṃ lokuttaraṃ, kāyagatāsati lokiyā, kathaṃ taṃ paribhuñjantā amataṃ paribhuñjantīti? Taṃ bhāvetvā adhigantabbato. Kāyagataṅhi satīṃ bhāvento amatamadhigacchati, abhāvento nādhigacchati. Tasmā evaṃ vuttaṃ. Etenupāyena sabbattha attho veditabbo. Api cettha **vira-ddhanti** virādhitaṃ nādhigataṃ. **Āraddhanti** paripuṇṇaṃ. **Pamādiṃsūti** pamajjanti. **Pamuṭṭhanti** sammuṭṭhaṃ vissaritaṃ naṭṭhaṃ vā. **Āsevantīti** ādito sevitāṃ. **Bhāvantīti** vaḍḍhitaṃ. **Bahulīkatanti** punappunaṃ kataṃ. **Anabhiññātanti** ñāta-abhiññāya ajānitaṃ.

Apariññātanti ñātapariññāvaseneva apariññātaṃ. **Asacchikata**nti apaccakkha-
kataṃ. Sesam sabbattha uttānatthamevāti.

Amatavaggavaṇṇanā.

Manorathapūraṇiyā aṅguttaranikāya-aṭṭhakathāya saḥassasuttantaparimā-
ṇassa